

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

Eletty huono-osaisuus syntyperältään aviottomien lasten elämänkuluissa 1800-luvun Suomessa

Noora Viljamaa

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

ELETTY HUONO-OSAISUUS SYNTYPERÄLTÄÄN AVIOTTOMIEN LASTEN ELÄMÄNKULUISSA 1800- LUVUN SUOMESSA

Noora Viljamaa

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Suomen historia
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtoriohjelma (Juno)

Työn ohjaajat

Professori Kirsi Vainio-Korhonen Turun yliopisto	FT Topi Artukka Turun yliopisto
---	------------------------------------

Tarkastajat

Professori Pirjo Markkola Tampereen yliopisto	Dosentti Johanna Annola Tampereen yliopisto
--	--

Vastaväittäjä

Professori Pirjo Markkola
Tampereen yliopisto

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

Kansikuva: Yksityiskohta teoksesta Ihmisiä sisätilassa. Robert Wilhelm Ekman, Kansallisgallerian kokoelma / Ateneumin taidemuseo. Kuva: Kansallisgalleria / Henri Tuomi.

ISBN 978-952-02-0654-3 (Painettu)
ISBN 978-952-02-0655-0 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Painettu)
ISSN 2343-3191 (Sähköinen)
Painosalama, Turku, Suomi 2026

Mummille

TURUN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Suomen historia

NOORA VILJAMAA: Eletty huono-osaisuus syntyperältään aviottomien lasten elämänkuluissa 1800-luvun Suomessa

Väitöskirja, 335 s.

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtoriohjelma (Juno)

Toukokuu 2026

TIIVISTELMÄ

Väitöskirja käsittelee syntyperältään aviottomien lasten huono-osaisuuden kokemuksia ja huono-osaisuuden ylisukupolvista periytymistä 1800-luvun Suomessa. Tutkimusjoukko muodostuu 172:sta vuosina 1808–1857 syntyneestä lapsesta, joiden äidit todennäköisesti elättivät perheensä seksityöllä. Syntyperänsä vuoksi lapset saivat elämäänsä huono-osaiset lähtökohdat.

Tutkimuksen painopiste on kaupunkilaislasten kokemassa huono-osaisuudessa. Kontekstina on erityisesti Turku, joka tarjoaa Suomen vanhimpana ja 1800-luvun alkupuolen suurimpana kaupunkina hedelmällisen näkökulman kaupunkiköyhyyden tarkasteluun. Lisäksi tutkimuksessa analysoidaan Turun vuoden 1827 suurpalon kautta, millainen vaikutus yhteiskunnallisilla kriiseillä oli sen kokeneiden elämänkulkuihin.

Tutkimus sijoittuu ensisijaisesti kokemushistorian kentälle, sillä siinä selvitetään, miten huono-osaisuuden kokemukset syntyivät ja rakentuivat elämänkuluissa. Lisäksi tutkimus on monimenetelmällinen, ja siinä yhdistyvät henkilöhistorian, prosopografian ja elämänkulututkimuksen metodit. Lähdeaineisto koostuu pääosin viranomaisaineistosta, kuten seurakuntien väestörekisteriaineistoista, poliisikammarin, köyhäinhoidon ja oikeuslaitosten asiakirjoista. Siten tutkimus tuottaa tietoa siitä, miten viranomaisaineistoa voi hyödyntää henkilölähtöisessä kokemushistoriallisessa tutkimuksessa.

Keskeinen tutkimustulos on *eletyn huono-osaisuuden* käsite, joka auttaa ymmärtämään huono-osaisuuden syntyä, ulottuvuuksia ja merkityksiä arkielämässä. Se avaa näkökulmia siihen, miten huono-osaisuus rakentui sitä kokeneiden lapsuudessa ja heidän myöhemmissä elämänkuluissaan. Se tarjoaa myös välineitä ymmärtää, miten ja miksi yhteiskunnalliset ilmiöt ja rakenteet vaikuttavat huono-osaisuuden syntyyn ja ylisukupolviseen periytymiseen.

ASIASANAT: Suomen historia, 1800-luku, köyhyys, huono-osaisuus, kokemushistoria, elämänkulututkimus, lapsuus, kaupunkihistoria

UNIVERSITY OF TURKU

Faculty of Humanities

School of History, Culture and Art Studies

Department of Finnish History

NOORA VILJAMAA: *Lived Disadvantage in the Life Courses of Illegitimate Children in Nineteenth-Century Finland*

Doctoral Dissertation, 335 pp.

Doctoral Programme in History, Culture and Art Studies (Juno)

May 2026

ABSTRACT

This dissertation examines the experiences of disadvantage among illegitimate children and the intergenerational transmission of disadvantage in nineteenth-century Finland. The themes are studied by analysing 172 children born between 1808 and 1857 whose mothers most likely supported their families through sex work. Due to their birth status, these children entered life from socially and economically disadvantaged starting points.

The study focuses on disadvantage as experienced by urban children, with particular emphasis on the city of Turku. As Finland's oldest city and the largest urban centre in the early nineteenth century, Turku provides a fruitful context for examining urban poverty and social inequality. In addition, the study analyses the Great Fire of Turku in 1827 to explore the impact of societal crises on the life courses of those who experienced them.

The dissertation is situated primarily within the field of the history of experience, aiming to analyse how experiences of disadvantage emerged and were shaped over the life course. The study adopts a multi-method approach, combining methodologies from biographical research, prosopography, and life-course studies. The source material consists mainly of administrative records, including parish registers as well as documents from the police authorities, poor relief administration, and the judicial system. In this way, the study demonstrates how official sources can be utilised in person-centred research in the history of experience.

The central outcome of the study is the concept of *lived disadvantage*, which facilitates a deeper understanding of the emergence, dimensions, and everyday meanings of disadvantage. The concept offers new perspectives on how disadvantage was constructed during childhood and later life courses, and provides analytical tools for examining how and why societal phenomena and structures influence the formation and intergenerational transmission of disadvantage.

KEYWORDS: Finnish history, 19th century, poverty, disadvantage, history of experience, life-course studies, childhood, urban history

Kiitokset

Niin pitkään kuin muistan, olen rakastanut lukemista, kirjoittamista ja historiaa. Siispä pian sen jälkeen, kun olin päässyt opiskelemaan historiaa, aloin myös haaveilla tutkijan urasta tai ainakin väitöskirjan kirjoittamisesta. Ikinä en kuitenkaan arvannut, mistä aiheesta päätyisin lopulta tekemään väitöskirjani. Kun kirjoitin sota-koiria käsittelevää pro gradu -tutkielmaani ja valmistuminen alkoi olla näköpiirissä, professori Kirsi Vainio-Korhonen pyysi minua projektitutkijaksi *Köyhyyden ja osatomuuden kertomattomat kokemukset Turussa 1800-luvulta nykypäivään* -hankkeeseen. Suostuin epäröimättä, ja päätöksen johdosta valmistui myös tämä huono-osaisuuden kokemuksia 1800-luvun Suomessa käsittelevä väitöskirja.

En ole kertaakaan katunut päätöstäni lähteä tutkimaan juuri tätä aihetta, sillä 1800-luku on lumonnut täysin. Ohjaajani Kirsi Vainio-Korhonen ja FT Topi Artukka ovat olleet mitä parhaimpia oppaita sekä 1800-luvun maailmaan että akateemiseen maailmaan, ja kiitän heitä lämpimästi heidän auliisti jakamastaan asiantuntemuksestaan, tuestaan ja kannustuksestaan. Puoleenne on voinut kääntyä missä asiassa tahansa, mille on toisesta ollut vuosien varrella tarvetta. Olen hyvin kiittollinen siitä, miten olette alusta alkaen uskoneet tämän työn valmistumiseen. Kirsillemme esitän vielä erityiset kiitokseni siitä, että ehdotit tutkittavakseni juuri tätä aihetta.

Kokemushistorialliset kysymykset ovat kiinnostaneet minua siitä asti, kun lukioikäisenä ymmärsin, että historiaa voi tutkia myös siitä näkökulmasta. Siksi oli kunnia saada työlleni esitarkastajat Tampereen yliopiston Kokemuksen historian huippuyksiköstä, josta esitarkastajiksi lupautuivat ystävällisesti professori Pirjo Markkola ja dosentti Johanna Annola. Kiitän heitä suuresti, ja heidän tarkkanäköiset ja kannustavat kommenttinsa olivat suureksi avuksi, kun työstin tutkimustani lopulliseen muotoonsa. Lisäksi kiitän lämpimästi Pirjo Markkolaa lupautumisesta vastaväittäjäkseni. Yliopistonlehtori Janne Tunturia kiitän toimimisesta tiedekunnan edustajana arvostelutoimikunnassa. Samoin esitän kiitokseni dosentti Antti Häkkiselle rohkaisusta ja kommentteista tutkimukseni loppuvaiheessa.

Tukenani on ollut laaja yhteisö, jota hienompaa en voisi edes kuvitella saavani ympärilleni. Kun aloitin Suomen historian oppiaineessa harjoittelijana toukokuussa 2019, minut otti siipiensä suojaan iloa (ja kuohuviiniä) ympärilleen levittävä oppiaine. Sen yhteisö on ollut minulle suuri tuki siitä asti, kun vielä viimeistelin graduani.

Topi Artukan lisäksi kiitän erityisesti professori Panu Savolaista, joka muun muassa luki ja kommentoi keskeneräisen käsikirjoitukseni, sekä FT Liisa Vuonokari-Bomströmiä ja dosentti Mari Välimäkeä korvaamattomista kokeneempien tutkijoiden neuvoista. Kiitos myös oppiaineen opetushenkilökunnalle professori Charlotta Wolffille, yliopistonlehtoreille Mika Kallioiselle, Jarkko Keskiselle ja Jenni Kuulialalle sekä muulle oppiaineen välle. On ollut hienoa saada kasvaa historian opiskelijasta tasavertaiseksi kollegaksenne.

Yksi parhaista asioista väitöskirjaprosessissa on ollut se, että se on tuonut elämäni uusia ystäviä. FM Maria Syväniemen ja FM Josefine Sjöbergin kanssa olen saanut jakaa niin ilot kuin ahdistuksen aiheet sekä töissä terapiasohvalla että töiden ulkopuolella. Mariaa kiitän askarteluhetkistä, hyvinvointipoliisina toimimisesta ja siitä, että olet kulkenut kanssani koko tämän tutkimusmatkan kevästä 2020 asti. Jag tackar Josefine särskilt för vårt gemensamma kämppliv i Uppsala under våren 2024 och alla de stunder vi tillbringade i kaféer och bibliotek. On ollut äärimmäisen hienoa jakaa väitöskirjapolku näin tiiviisti ystävien kanssa, ja on myös ollut suuri ilo pitää kanssanne kirjoitusretiriittejä niin Kemiössä, Kuusamossa kuin Tartossa. Yrityksistäni huolimatta en kykene kiittämään teitä niin suuresti kuin ansaitsette. Olette aarteita!

Aloitin väitöskirjatyöni hiljaisessa Arcanumissa tammikuussa 2021, mutta vuosien varrella väkimäärä Arcanumin käytävillä on onneksi kasvanut. Arcajalkojen aktiivinen nuorten tutkijoiden porukka on tuonut päiviini loputtomasti iloa ja naurua. Kahvihuoneen ohjausryhmä on ollut verraton tuki ja turva sekä kipeästi tarvitsemäni järjen ääni, kun tutkimus on ollut nielaista minut kitaansa ja ideoideni määrä on ollut ylittää osaamiseni ja jaksamiseni rajat. Kiitos FM Aino Jämsä ja FT Mikko Myllyntausta ystävydestä, luonto- ja varsinkin lintuhavainnoista ja peli-illoista. Erityinen kiitos myös Mikolle emotionaalisesta tuesta penkkiurheiluun liittyvissä asioissa. Kiitos naurusta, heittäytymisestä ja vertaistuesta myös muu kahvihuoneen mainio joukko FM Heidi Pitkänen, FM Mikko Saira, FM Sakari Salokannel, FM Jean Lukkarinen, FM Onni Ratala, FM Reetta Sippola, FM Miira Vuoksenranta sekä porukan uusimmat tulokkaat FM Annukka Ahola ja FM Jutta Laitila. Lisäksi kiitän kaikkia Suomen historian tutkijaseminaariin vuosien varrella osallistuneita.

Myös lukuisat muut ihmiset ovat ilahduttaneet väitöskirjaprosessiani. FM Jenni Vauhkosta kiitän työhuonetoveruudesta ja toimistokoirahetkistä väitöskirjatyön alkutaipaleella. Dosentti Otto Latvaa kiitän erityisesti lintuhavaintojen jakamisesta. Kiitos myös FM Pauliina Räsäselle seurasta monina pitkinä lauantaipäivinä, kun istuimme molemmat Arcanumissa viimeistelemässä väitöskirjojamme. Lisäksi olen saanut tukeutua historia-aineiden koko henkilökuntaan varsinkin väitöskirjan viimeistelyvaiheeseen liittyvissä lukuisissa käytännön pulmissa. Kiitos, että vastasitte kärsivällisesti kysymyksiini. Kiitän myös Kansallisarkiston Turun toimipisteen ja Turun kaupunginarkiston henkilökuntaa avusta lähteisiin liittyvissä kysymyksissä.

Olen ollut etuoikeutettu saadessani syventyä tutkimukseen täysipäiväisesti pitkän rahoituksen turvin. Sain työskennellä neljä vuotta Koneen Säätiön rahoittamassa *Lasten ja nuorten kokemukset köyhyydestä ja huono-osaisuudesta kriisien jälkeisessä Suomessa 1800-luvulta nykypäivään* -hankkeessa, ja kiitän tästä mahdollisuudesta. Monitieteiset keskustelut hankkeemme sosiaalitieteilijöiden ovat vieneet tutkimustani paljon eteenpäin. Siispä kiitän professori Johanna Kalliota, dosentti Anna-Maria Isolaa, FT Enna Toikkaa ja FM Toni Rajalaa siitä, että olen saanut tukeutua asiantuntemukseenne köyhyyden ja huono-osaisuuden ulottuvuuksien ymmärtämiseksi.

Lisäksi työskentelyäni ovat rahoittaneet Turun Yliopistosäätiö ja Suomen Kulttuurirahaston Varsinais-Suomen rahasto, mistä esitän suuren kiitokseni. Kiitän myös Turun yliopiston historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtoriohjelma Junoa, Turun yliopiston stipendi- ja tutkimusapurahastoa ja Turun Yliopistosäätiötä matkapurahoista, joiden turvin olen voinut osallistua konferensseihin ja seminaareihin niin kotimaassa kuin ulkomailla. Jag tackar också Vera och Greta Oldbergs Stiftelse, som möjliggjorde min dröm om att åka till Uppsala på forskningsutbyte, samt professor Maria Ågren och projektet *Gender and Work* vid Uppsala universitet. Ett särskilt tack till FD Erika Boije för det varma mottagande i Uppsala.

Ystäväni ja läheiseni ovat onnekseni ymmärtäneet, että varsinkin viimeisen vuoden aikana elämäni on pyörinyt pitkälti väitöskirjani ympärillä, ja he ovat tarjonneet minulle kipeästi kaivattuja hetkiä myös tutkimuksen ulkopuolella. Iida ja Roosa, teidän kanssanne aloitin historianopintoni reilu kymmenen vuotta sitten, ja on ollut iloa jakaa kanssanne opiskeluelämän riemut ja surut ja kasvaa yhdessä aikuisiksi. Kiitos Iida erityisesti Etelä-Pohjanmaan virkistyslomista ja Roosa hersyvistä naurusta arjen lomassa. Teidän uskonne minuun ja tämän työn valmistumiseen ei ole koskaan horjunut, mistä olen ikuisesti kiitollinen. Sanna ja Ira, kiitos puolen elämän mittaisesta ystävyyydestä ja Helsinki-hetkidä.

Yksi suurimmista rikkauksista elämässäni on perheeni, joten kiitos äiti ja isä sekä sisarukset vankkumattomasta rakkaudestanne. En osaa pukea sanoiksi sitä, miten paljon te minulle merkitsette.

Lopuksi omistan kiitokseni aviomiehelleni Mirolle, joka ansaitsee loputtomat kiitokseni ja rakkauteni. Rakkautesi, lämpösi, lempeytesi ja ehtymätön huumorisi ovat kannatelleet minua päivästä toiseen. Ratkaisevaa on ollut loputon ymmärryksesi ja se, että et ole koskaan epäillyt, ettenkö kykenisi saattamaan tätä tutkimusta valmiiksi. Kiitos siitä, että olen tässä, kuuluu sinulle.

Turussa aurinkoisena kevätpäivänä

8.4.2026

Noora Viljamaa

Sisällys

Kiitokset.....	6
Sisällys	9
Huono-osaisuuden kokemusten äärelle	12
Tutkimusongelma, rajaukset ja työn rakenne.....	14
Käsitteet ja tutkimuskenttä.....	21
Eletty huono-osaisuus	21
Köyhyys	24
Ylisukupolvinen huono-osaisuus	30
Lapsinäkökulma huono-osaisuuden historiaan	35
Metodit ja lähteet.....	41
Historian hiljaiset	41
Lähteet.....	46
Henkilöhistoriallinen näkökulma	52
Reitit huono-osaisuuden kokemuksiin	58
Tutkimuseettiset huomiot.....	64
I Aviottoman lapsen huono-osaisuus	69
Yksinäinen syntymä	71
Sairaalassa syntyneet	73
Kokemusmaailmat kastemerkintöjen takana.....	75
Pitkittänyt huono-osaisuus.....	78
Kummissuhteet lapsuuden kuvana.....	81
Kasteen ja kummiuden käytännöt.....	82
Aviottoman lapsen kummiverkostot	85
Yksinäiset perheet ja kasautunut huono-osaisuus.....	90
Huono-osaisten naisten vertaisyhteisöt	94
Runsaat kummiverkostot – ja laskeva säätykierto.....	98
Terveydellinen huono-osaisuus ja osallisuus	101
Korkea imeväiskuolleisuus	103
Sukupuolitaudit kuolinsyynä	106
Odotushorisonttia muokkaava synnytysapu.....	114
Yhteisö lasten tukena	118
Yhteenveto: varhaislapsuudessa ilmenevä huono-osaisuus.....	123

II Lapsena ja nuorena köyhäinavun piirissä	125
Absoluuttinen köyhyys ja avunsaannin mahdollisuudet 1800-luvun Turussa	126
Apu vastikkeellisuuden ja ansaitsevuuden kudelmana	128
Apuja tarvitsevat lapset ja perheet	132
Avunsaannin merkitykset	138
Lapsuus ja nuoruus köyhäintalossa	141
Lasten juridisen turvattomuuden kokemukset	145
Sosiaalinen turvattomuus ja perheiden haavoittuvuus	148
Köyhäintalo kokemusyhteisönä	153
Köyhäintalon arki – vastikkeellisuutta, hyödyllisyyttä ja kasvatuksellisuutta	159
Sijoituslapsuuden kokemukset	169
Eläit ja elätehoidon käytännöt	170
Kristillisissä kodeissa – hoivaa vai kaltoinkohtelua?	174
Kasvattina sukulaisten hoivissa	179
Koulunkäynti köyhäinavun muotona	183
Koulunkäynnin mahdollisuudet	186
Opintillä Bell–Lancaster-koulussa	193
Hyväntekeväisyyskouluista eväitä elämään	197
Yhteenveto: köyhäinapu henkilökohtaisena kokemuksena	203
III Nuoruuden ja aikuisuuden selviytymisstrategiat	205
Osallisuus nuoruuden ja aikuisuuden elämänkuluissa	207
Rippikoulu porttina aikuisuuteen	208
Työ ja palveluspaikka osallisuuden kuvana	214
Sukupuoli ja sosiaalisten asemien kirjo	224
Avioliitot ja sosiaalinen pääoma	229
Haavoittuvuus ja resilienssi vakiintumattomissa elämänkuluissa	239
Oppimisvaikeudet ja rippikoulu	240
Toimeentulon rajoilla	244
Naimattomuus ja aviottomat lapset	251
Syrjäytymisen mekanismit	259
Rikokset ja rikollinen elämäntapa	260
Irtolaisuus stigma ja selviytymisstrategiana	268
Vapausrangaistusten syrjäyttävä vaikutus	273
Yhteenveto: osallisuuden mahdollisuudet ja huono-osaisuuden taakat	282
Eletty huono-osaisuus elämänkuluissa ja kriisien vuosisadalla	285
Lyhenteet	292
Lähteet	293
Liitteet	320

Taulukkoluetelo

Taulukko 1.	Tutkimuksen teoreettis-metodologiset valinnat.....	63
Taulukko 2.	Seksityötä tehneille naisille syntyneiden aviottomien lasten kummien määrä vuosina 1808–1857.....	86
Taulukko 3.	Seksityötä tehneille naisille syntyneiden aviottomien lasten kummien sosiaaliset asemat vuosina 1808–1857.	88
Taulukko 4.	Seksityötä tehneille naisille syntyneiden aviottomien lasten kummien sukupuolijakauma vuosina 1808–1857.	91
Taulukko 5.	Alle viisivuotiaina kuolleiden seksityötä tehneille naisille syntyneiden lasten kuolinsyyt vuosina 1808–1857.....	104
Taulukko 6.	Turun köyhäntalon henkikirjoihin merkitty asukasmäärä vuosina 1831–1846.	155
Taulukko 7.	Seksityötä tehneille naisille syntyneiden aviottomien lasten koulunkäynti vuosina 1838–1856.....	188
Taulukko 8.	Seksityötä tehneille naisille syntyneiden aviottomien lasten konfirmaatioiät vuosina 1825–1874 sekä Turun tuomiokirkkoseurakunnassa vuonna 1853 rippikoulun käyneiden konfirmaatioiät.	210
Taulukko 9.	Seksityötä tehneille naisille syntyneiden aviottomien lasten sosiaalisen asemat nuoruudessa ja aikuisiällä vuosina 1840–1917 (miehet).....	218
Taulukko 10.	Seksityötä tehneille naisille syntyneiden aviottomien lasten sosiaalisen asemat nuoruudessa ja aikuisiällä 1829–1910 (naiset).....	218
Taulukko 11.	Seksityötä tehneille naisille syntyneiden aviottomien lasten lapsuudessa ja nuoruudessa ilmenevät huono-osaisuudesta ja osallisuudesta kertovat tekijät 1800-luvun Suomessa.	288
Taulukko 12.	Seksityötä tehneille naisille syntyneiden aviottomien lasten nuoruudessa ja aikuisuudessa ilmenevät huono-osaisuudesta ja osallisuudesta kertovat tekijät 1800-luvun Suomessa.	289

Huono-osaisuuden kokemusten äärelle

Pohjoismaiden kautta aikain suurin kaupunkipalo, Suomen historian taitekohdaksi kutsuttu Turun vuoden 1827 suurpalo oli sen kokeneille valtava sosiaalinen ja yhteiskunnallinen katastrofi. Syyskuun neljännen päivän iltana Aninkaistenmäellä kauppias Hellmanin talosta alkunsa saanut tulipalo levisi nopeasti kohti Aurajokea ja kaupungin historiallista keskustaa, ja kaupunkilaiset taistelivat koko yön yrittäen sammuttaa sen. Kun seuraava päivä valkeni ja suurimmat liekit olivat talttuneet, paljastui tuhon laajuus: kolme neljäsosaa kaupungista oli palanut, ja sen myötä valtaosa kaupunkilaisista aina eliitistä huono-osaisimpiin oli jäänyt kodittomaksi. Lisäksi palo oli vaatinut laskentatavasta riippuen noin 20 kuolonuhria. Arviot palon kodittomaksi jättämien ihmisten määrästä vaihtelevat 10 000–11 000 kaupunkilaisen välillä riippuen siitä, mikä kaupungin väkiluvun¹ laskettiin palon aikaan olevan, mutta vaihtelevista arvioista huolimatta on selvää, että kyseessä oli suuronnettomuus. Näin laaja tuho herätti kauhua ja myötätuntoa paitsi palon kokeneissa myös muissa aikalaisissa, jotka saivat kuulla palosta arkkiyeisujen ja ympäri maailmaa levinneiden uutisten myötä. Niissä kauhisteltiin paitsi kodittomaksi jääneiden kaupunkilaisten kohtaloa myös surtiin liekkien nielemää mittaamattoman arvokasta kulttuuriperintöä kuten Turun akatemian kirjastoa.²

Kaupunkipalot olivat varhaismodernina aikana tavallisia, sillä kaupungit olivat pääasiassa puurakenteisia.³ Suomen muiden kaupunkien tapaan myös Turku oli palanut useaan otteeseen ennen 1800-lukua, mutta vuoden 1827 suurpalo oli mittakaavaltaan poikkeuksellisen laaja.⁴ Palon aiheuttaman laajan tuhon myötä on väistämätöntä, että tuhansia ihmisiä koskettanut katastrofi herättää myös nykypäivän

¹ Vuonna 1827 Turussa oli 11 940 henkikirjoihin merkittyä asukasta. Henkikirjoihin ei kuitenkaan välttämättä merkitty esimerkiksi kaupungissa asuneita venäläisiä sotilaita tai muihin kuin luterilaisiin seurakuntiin kuuluneita kaupunkilaisia. Kirkonkirjoihin merkitty vuoden 1827 asukasluku ei puolestaan ole tiedossa, mutta vuonna 1825 asukkaita oli niiden mukaan 13 609. Nämäkään luvut eivät kata Turun kaikkia asukkaita. Nikula 1972, 125–130.

² Artukka 2022, 33–36; Salmi 2022, 7–9; Paloheimo 2020, 194–195; Nikula 1972, 35–41; Dahlström 1930, 319–348.

³ Bankoff, Lübken & Sand 2012.

⁴ Dahlström 1930, 99–112.

tutkijassa kysymyksen siitä, miten Turun palon kaltaisesta suuronnettomuudesta selvittiin ja millaiset jäljet se jätti erityisesti sen kokeneiden ja jälleenrakennuksen kaupungissa varttuneiden toimeentuloon ja jopa koko elämäntilanteeseen. Kysymys on kiinnostava myös siksi, että palo ajoittuu aikaan, jota leimasivat jatkuvat kriisit: vuosien 1808–1809 sodasta toipuva yhteiskunta tulisi 1830-luvulla kokemaan katovuosien ja koleraepidemian aiheuttamia yhteiskunnan resilienssiä koettelevia nälkä- ja tautikriisejä. Näitä kriisejä onkin tutkittu paljon sekä makro- että mikrotason näkökulmista.⁵

Turun suurpaloa on tutkittu niin palon kokeneiden tunteiden kuin kaupungin jälleenrakennuksen näkökulmasta. Viime vuosina tutkijoiden kiinnostus on kohdistunut siihen, miten palosta selvittiin sosiaalisesti.⁶ Näissä tutkimuksissa on todettu köyhyyden ja huono-osaisuuden lisääntyneen Turussa suorastaan räjähdysmäisesti palon seurauksena. Välittömästi paloa seuranneina päivinä ja viikkoina kaupungissa oli suuri tarve hätämajoitukselle, jota järjestettiin niin palosta säästyneisiin rakennuksiin kuin taivasalle kaupungin reuna-alueille. Erityisesti Vartiovuoren takana sijainneelle työväestön asuttamalle palolta säästyneelle Luostarinmäelle evakuoitiin paljon väkeä. Lisäksi varsinkin köyhintä väestöä pakkosiirrettiin pois kaupungista, jotta jälleenrakennus saatiin organisoitua.⁷

Palo kosketti yhtä lailla niin eliittiä kuin kaupungin köyhintä väestöä, joiden täytyi rakentaa elämänsä uudelleen palaneen kaupungin raunioissa. Kaikista huono-osaisimmilla ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta esimerkiksi lunastaa itselleen tontteja huutokaupassa, joka järjestettiin, kun kaupunkiin suunniteltiin uusi asemakaava. Siinä missä köyhästä työväestöstä esimerkiksi kirvesmiehet pystyivät hankkimaan itselleen huutokaupattavia tontteja, kaikista huono-osaisimmat asuivat edelleen vuokralla pääasiassa kaupungin reuna-alueilla.⁸ Tämä havainnollistaa sitä, että Turussa köyhyys ja huono-osaisuus rakentuivat hierarkkisesti. 1840-luvun alussa neljännes kaupunkilaisista kuului köyhään väestönosaan, ja Turussa oli köyhäinavun

⁵ Haapala & Markkola 2021, passim., erit. 342, 351. Ks. myös Piia Einonen & Miikka Voutilainen (toim.), *Suomen sodan jälkeen. 1800-luvun alun yhteiskuntahistoria*. Vastapaino, Tampere 2020.

⁶ Palon syttymissyitä ja kaupungin jälleenrakennusta valottaa perusteellisesti Svante Dahlström vuonna 1929 ilmestyneessä väitöskirjassaan *Åbo brand*. Tässä tutkimuksessa viitataan teoksen vuonna 1930 ilmestyneeseen suomennokseen *Turun palo. Tutkimuksia Turun kaupungin rakennushistoriasta vuoteen 1843*. Lisäksi aihetta ovat tutkineet Jutikkala 1962 ja Nikula 1972. Palon aikalaisissa herättämistä tunteista ja kokemuksista ks. Salmi 2022. Palon sosiaalisia seurauksista ks. Einonen & Paloheimo 2025; Artukka 2022; Vainio-Korhonen ym. 2022; Kallio & Vainio-Korhonen 2022a; Paloheimo 2020.

⁷ Artukka 2022, 36–37; Kiljo 1990, 142–144; Nikula 1972, 41–45; Dahlström 1930, 349–368.

⁸ Artukka 2022, 39–56.

piirissä lähes kymmenesosa kaupunkilaisista eli huomattavasti enemmän väkeä kuin Turun naapuripitäjissä tai muualla Suomessa. Moni kärsi kasautuneesta huono-osaisuudesta, kuten taloudellisesta puutteesta, huonoista asuinoloista ja nälästä, ja kaikista heikoimmassa asemassa olivat köyhäinavun piirissä olevat ja työ-, rangaistus- ja ojennuslaitoksiin sijoitetut.⁹ Tämä tarkoitti sitä, että tulevaisuudennäkymät palaneessa kaupungissa olivat synkät monen väestöryhmän näkökulmasta. Sosiaalisena kriisinä laaja-alaista köyhyyttä aiheuttanut suurpalo on siten myös esimerkki tyypillisesti kriisien aikaan esiintyvistä suhdanneköyhyydestä.¹⁰

TUTKIMUSONGELMA, RAJAUKSET JA TYÖN RAKENNE

Suurpalon aiheuttama ja siihen kytkeytyvä huono-osaisuus koski myös suurta määrää lapsia. 1840-luvun alussa Turun noin 14 000 asukkaasta neljännes oli alle 15-vuotiaita lapsia. Lasten erityisestä haavoittuvuudesta huono-osaisuudelle kertoo se, että tuona aikana kaikista Suomen kaupungeissa köyhäinavun piirissä olevista noin viidennes oli lapsia.¹¹ Tutkijan on siis perusteltua kääntää katseensa tähän ryhmään, jonka haavoittuvaisuuden voi ajatella korostuvan yhteiskunnallisesti ja sosiaalisesti vaikeana aikana. Tämän tutkimuksen aiheena ovat Turun paloon kytkeytyvä köyhyys ja huono-osaisuus ja niiden pitkäaikaiset vaikutukset erityisesti lasten näkökulmasta. Tutkin aihetta tarkastelemalla 172 syntyperältään aviottoman lapsen elämänkuluja ja niissä ilmenevää erityisesti lapsuuteen ja nuoruuteen painottuvaa huono-osaisuutta.

Tutkimukseni pääkysymys kuuluu seuraavasti: millaista huono-osaisuutta oli 1800-luvun Suomessa, ja miksi se periytyi tai ei periytynyt ylisukupolisesti? Tutkin aihetta kysymällä, miten tutkimusjoukkoni elämäntulot ilmentävät elettyä eli koettua ja ylisukupolisesti periytyvää huono-osaisuutta. Kysymys on laaja, joten ymmärtääkseni eletyn huono-osaisuuden moninaisia muotoja tarkastelen aihetta seuraavien alatutkimuskysymysten kautta: Millaista oli syntyperältään aviottoman lapsen huono-osaisuus, ja miten se kehysti varhaislapsuuden ja varttumisen kokemuksia? Millaiset tekijät tukivat huono-osaisten lasten kasvua, ja miksi huono-osaisuus syveni esimerkiksi laitoskokemuksiksi ja elämänmittaisiksi syrjäytymisen

⁹ Vainio-Korhonen 2022a.

¹⁰ Köyhyyden syistä ja erilaisista tyypeistä ks. Alfani 2020, erit. 24, 28. Suomessa köyhyydestä eli aikakaudesta riippuen joko vaivaisapua, köyhäinapua tai huoltoapua saaneiden määrät ovat olleet korkeimmillaan kriisien kuten 1860-luvun nälkävuosien, 1890-luvun kadon, vuoden 1918 sisällissodan ja 1930-luvun pulan aikoina. Harjula 2025, 466–467.

¹¹ Vainio-Korhonen 2022a, 58–59.

kokemuksiksi? Entä miten lähteistä voi tavoittaa erityisesti lapsuuteen painottuvia huono-osaisuuden kokemuksia? Näiden tutkimuskysymysten kautta keskeiseksi tutkimustehtäväkseni muodostuu avata uusia näkökulmia siihen, miten kokemushistorian metodeja voi käyttää huono-osaisuuden tutkimiseen.

Tutkin huono-osaisuutta sitä kokeneiden näkökulmasta, minkä vuoksi asemoin tutkimukseni ensisijaisesti kokemushistorian kentälle ja lähestyn huono-osaisuuden käsitettä ja merkityksiä kokemushistoriallisesta näkökulmasta. Siksi väitöskirjani keskeisimpiä tutkimustehtäviä on huono-osaisuuden käsitteen määrittely. Tutkimukseni liittyy vahvasti myös lapsuuden historian sekä köyhyyden ja huono-osaisuuden historian tutkimuskenttiin.¹² Kun lapsuuden sekä köyhyyden ja huono-osaisuuden kokemuksia peilataan kriisistä selviytymisen ja kriisin aiheuttamien mahdollisesti elämänmittaisiin jälkiin, se avaa näihin tutkimuskenttiin uudenlaisia näkökulmia.

Tutkimusjoukkoni koostuu syntyperältään aviottomista lapsista, ja se ilmentää jo itsessään vuoden 1827 suurpalon aiheuttamaa ahdinkoa. Tarkastelemieni lasten äidit olivat nimittäin naisia, jotka Turun poliisikamari velvoitti palon jälkeisinä vuosina 1838–1848 viranomaiskontrollin piiriin ja säännöllisiin sukupuolitauditarkastuksiin siksi, että viranomaiset pelkäsivät kaupungissa leviäviä sukupuolitauteja. Näitä naisia tutkinut Kirsi Vainio-Korhonen on tulkinnut sekä tarkastusten että naisten lukuisten aviottomien lasten kertovan seksityöstä toimeentulon hankkimisen keinona, johon monet naiset ajoivat luultavasti juuri suurpalon aiheuttamat toimeentulovaikkeudet ja köyhyys.¹³

Tutkimusjoukkoni syntyperässä ja sosiaalisessa asemassa yhdistyvät monenlaiset huono-osaiset lähtökohdat: juridista huono-osaisuutta luova avioton syntyperä, perheiden toimeentulovaikkeudet ja köyhyys, viranomaisten kontrollin kohteeksi joutuminen sekä sukupuolitautilien kaltainen terveydellinen huono-osaisuus. Hypoteesini on, että tutkimani lapset olivat haavoittuvaisten lähtökohtiensa vuoksi erityisen alttiita huono-osaisuuden ylisukupolvisille vaikutuksille. Avioton syntyperä kertoo erityisestä huono-osaisuudesta, ja se aiheutti keskeisellä tavalla lapsiköyhyyttä.¹⁴ Ensinnäkään avioliiton ulkopuolella syntyneellä lapsella ei ollut oikeutta periä

¹² Käsitteitä ja tutkimuskenttää koskevista rajauksista ja valinnoista kirjoitan tarkemmin alaluvussa *Käsitteet ja tutkimusperinne*.

¹³ Turku oli Suomen kaupungeista ensimmäinen, jossa aloitettiin sukupuolitauditarkastusten kaltaiset laajat terveystarkastukset. Vuosina 1838–1848 poliisikamarin tarkastuspäiväkirjaan merkittiin yhteensä 164 naista, joista jokainen oli tarkastettu vähintään kerran sukupuolitauditartuntaepäilyn vuoksi. Vainio-Korhonen 2018, 7–9, 14. Turun lisäksi sukupuolitauditarkastuksia tehtiin 1800-luvun alkupuolella muuallakin Suomessa kuten Helsingissä, mihin velvoitti keisarillinen kirje vuodelta 1811. Häkkinen 1995, 162–165; Nygård 1985, 132–133.

¹⁴ Vainio-Korhonen 2026 (tulossa).

vanhempiaan toisin kuin aviolapsilla.¹⁵ Lisäksi lapset olivat isättömiä¹⁶ ja varttuivat nykytermein kuvattuna yksinhuoltajaäitien perheissä, jolloin he olivat myös aviolapsia alttiimpia köyhyydelle.

Aviottoman syntyperän vaikutuksista keskusteltiin 1800-luvulla, ja keskustelussa tunnistettiin, että aviottomana syntyneet kohtaavat aviolapsia todennäköisemmin erilaisia sosiaalisia ongelmia, kuten köyhyyttä. Ongelmat ilmenivät esimerkiksi siten, että köyhäinhoidon piirissä oli suhteessa paljon aviottomia lapsia. Aviottomat lapset olivat myös terveydellisesti huono-osaisempia kuin aviolapset, sillä heidän imeväiskuolleisuutensa oli aviolapsia suurempaa.¹⁷ 1900-lukua koskevassa aviottoman syntyperän vaikutuksia käsittelevässä tutkimuksessa on puolestaan todettu, että aviottomalla syntyperällä ja yhden vanhemman perheessä varttumisella oli elämänmittaiset vaikutukset: aviottoman syntyperän aiheuttama huono-osaisuus näkyy aikuisiässä esimerkiksi matalana koulutustasona ja heikkona ammatillisena osaamisena, mikä aiheuttaa pienituloisuutta.¹⁸

Kaupungeissa asuneita aviottomia lapsia on tutkittu vielä melko vähän, mutta vaikuttaa siltä, että tutkimusjoukkoni ei merkittävältä osin eronnut aviottomista ikätovereistaan. Heitä nimittäin kosketti köyhyys yhtä lailla, sillä kaupungeissa asuneet aviottoman lapsen synnyttäneet äidit kuuluivat yleensä työväestöön, haalivat niukan toimeentulonsa monenlaisista lähteistä usein itsellisinä ja asuivat ahtaissa vuokrahuoneissa.¹⁹ Seksityötä tehneille naisille syntyneet lapset erottivat muista lähinnä suurempi sukupuolitautitartunnan riski ja se, että sukupuolitautitartunnat lisäsivät lasten imeväiskuolleisuutta.²⁰

Varhaismodernissa Euroopassa köyhyyteen liittyvät sosiaaliset ongelmat näkyivät erityisesti kaupungeissa ja ilmenivät esimerkiksi sosiaalisena eriytymisenä ja ahtaina asuinolosuhteina. Lisäksi kaupungeissa köyhäinapujärjestelmät ja hyväntekeväisyyden muodot sekä koulunkäynnin mahdollisuudet poikkesivat maaseudusta. Siksi kaupungit ovat maaseudusta poikkeavien väestö- ja sosiaalisten rakenteiden sekä taloudellisen profiilin vuoksi erityisen kiinnostavia ympäristöjä köyhyiden

¹⁵ Lapsen syntyperän juridisista vaikutuksista lapsen asemaan sekä hänen asemaansa perheessä ja suvussa oli säädetty jo keskiajalla. Harrikari 2019, 48–50, 55, 59.

¹⁶ Tutkimusjoukossani on muutamia lapsia, jotka saivat itselleen isäpuolen heidän äitinsä mentyä naimisiin. Näitä lapsia käsittelemän jäljempänä.

¹⁷ Vasta vuonna 1878 annetun lain myötä avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset saivat periä äitinsä. Oikeuden isänsä perintöön lapset saivat vasta vuonna 1922 voimaan tulleen lain (laki avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista) myötä. Vainio-Korhonen 2026 (tulossa); Dahlberg 2021, 246.

¹⁸ Mikkonen ym. 2016.

¹⁹ Syväniemi & Viljamaa 2022, 68–69, 73–75.

²⁰ Käsittelem näitä terveydellisiä seikkoja alaluvussa *Terveydellinen huono-osaisuus ja osallisuus*.

tutkimisen kannalta.²¹ Kansainvälisesti lapsiköyhyyttä on käsitelty erityisesti kaupunkien näkökulmasta, ja kaupunkiköyhyyden tutkimuksen klassikoita on Seeböhm Rowntreen Yorkin kaupunkia käsittelevä tutkimus *Poverty. A Study of Town Life* (1901), jossa Rowntree tutkii työläisperheiden köyhyyttä.²² Tutkimuksessaan Rowntree uudisti köyhyyden määrittelyn ja mittaamisen tapaa, minkä vuoksi tutkimusta pidetään edelleen köyhyystutkimuksen pioneeritutkimuksena.²³

Myös Suomessa kaupungit ovat lapsiköyhyyden kannalta erityisen kiinnostavia paikkoja, sillä aviottomia lapsia oli kaupungeissa suhteessa enemmän kuin maaseudulla.²⁴ Lisäksi aviottomien lasten määrän kasvu kertoo huono-osaisuudesta.²⁵ Suomen vanhimpana ja 1800-luvun alkupuolen suurimpana kaupunkina Turku muodostaa tutkimuksellisesti mielekkään ympäristön tutkia huono-osaisuutta lapsinäkökulmasta. Tätä perustelee myös se, että se oli 1800-luvun alkupuolen kaupungeista ainoita, jotka eivät olleet maalaismaisia ja joissa lapsuus poikkesi sen vuoksi maalaislapsuudesta. Siellä näkyivät myös sosiaaliset ongelmat eri mittakaavassa kuin muissa kaupungeissa tai maaseudulla.²⁶ Turusta tekevät kiinnostavan tutkimuskontekstin myös yhteiskunnalliset reformit, joihin kaupungissa täytyi ryhtyä palon jälkeen.²⁷ Maantieteellisesti tutkimus laajenee käsittelemään myös laajemmin Suomea, sillä pääosin kaupungissa vietetyn lapsuuden jälkeen tutkimusjoukkoni elämänsäkulut kuljettivat heitä myös muualle Suomeen.

Suomalaisen historian tutkimuksen kentällä kaupunkiköyhyyttä koskeva tutkimusaukko on ilmeinen, sillä Suomea koskeva köyhyystutkimus on käsitellyt pitkälti maaseutua ja paikantunut 1800-luvun jälkipuolella alkaneeseen modernisaatiokehitykseen ja yhteiskunnalliseen ja sosiaaliseen murrokseen. Tämä johtuu sekä suomalaisen yhteiskunnan agraarisuudesta että vähittäisestä kaupungistumisesta ja sääty-yhteiskunnan murtumisesta. 1800-luvun mittaan tilattoman väestön kasvu näkyi erityisesti maaseudulla sosiaalisina ja patriarkaalisen yhteiskuntarakenteen ongelmina.²⁸ Köyhyyttä käsittelevä tutkimus on myös pitkälti painottunut kahden suuren

²¹ Atcheson 2022; Purdue 2022; Smyth 2022; Karlsson Sjögren 2014; Levene 2012, 15; Jütte 1994, 58–78.

²² Rowntree 1901. Muista tutkimuksista ks. esim. Levene 2012; Davin 1996; Cunningham 1991.

²³ Engberg 2005, 28–29.

²⁴ Pulma 1987, 48, 50.

²⁵ Malinen, Eilola & Frigren 2021, 129.

²⁶ Rahikainen 2010, 350; Nygård 1985, 117.

²⁷ Kaupunkipalojen jälkeisistä reformeista varhaismodernissa Euroopassa ks. Bankoff, Lübken & Sand 2012.

²⁸ Maalaisköyhyyttä käsittelevistä tutkimuksista ks. esim. Stark 2011; Virkkunen 2010; Häkkinen & Tervonen 2005; Häkkinen & Peltola 2005; Haatanen 1968; Piirainen 1958.

kriisiin eli 1860-luvun nälkävuosien ja 1920–30-luvun lamavuosien aikaan.²⁹ Suomalaisessa yhteiskunnassa yhä näkyvät köyhyyteen liittyvät kollektiiviset kokemukset, mentaliteetit ja identiteetit – jopa stereotyyptit – paikantuvatkin nimenomaan maalaisköyhyyteen, mikä on todettu useissa köyhyyden historiaa käsittelevissä tutkimuksissa.³⁰

Maalais- ja kaupunkiköyhyyden ovat erottaneet toisistaan muun muassa historioitsijat Panu Pulma, Antti Häkkinen, Miika Tervonen ja Jarmo Peltola. Kaupungeissa korostui maaseutua enemmän turvattomien ja huono-osaisten lasten huono tilanne. Lisäksi kaupungeissa asuneen köyhälistön toimeentuloon vaikuttivat kato-
vuosien sijaan erityisesti taloudellinen epävarmuus ja jatkuva työttömyyden riski. Siellä köyhyys oli sosiaalista ja tilannekohtaista toisin kuin maaseudulla, jossa se oli pääasiassa pitkäaikaista ja rakenteellista. Lisäksi laajaa ja laitosmaista köyhäinapua oli 1800-luvun alku- ja keskivaiheilla vain kaupungeissa.³¹ Tarpeen tutkia lapsuutta kaupunkiympäristössä on nostanut esiin muun muassa Pirjo Markkola, sillä esimerkiksi teollistumista käsittelevässä tutkimuksessa lapsuus ikävaiheena on pitkälti ohitettu lapsityövoiman käsittelyä lukuun ottamatta. Kaupungistumisen ja teollistumisen prosessit koskettivat kuitenkin yhtä lailla maaseutua kuin kaupungeja, ja lapset liikkuvat molemmissa ympäristöissä.³²

Tutkimani lapset ovat syntyneet viiden vuosikymmenen aikana vuosina 1808–1857, mikä tarkoittaa sitä, että tutkimukseni käsittelee käytännössä koko autonomisen Suomen aikaa. Huono-osaisuuden tutkimuksen kannalta 1800-luku muodostaa kiinnostavan ajallisen kontekstin, sillä ajanjaksolla köyhyys kosketti kollektiivisesti valtaosaa suomalaisista niin kaupungeissa kuin maaseudulla.³³ Myös lapsuuden historian piirissä on todettu juuri 1800-luvun olevan kiinnostava tutkimuskohde ajan yhteiskunnallisten muutosten ja valistuksen myötä, sillä tuolloin lapsuuteen alettiin liittää uusia käsitteitä.³⁴

Tutkimukseni ajallinen painopiste on kuitenkin Turun jälleenrakennuksen ajassa eli 1820–1860-luvuissa, sillä pääasiallinen tutkimustehtäväni on analysoida lapsuudessa ja nuoruudessa koettua huono-osaisuutta ja valtaosa tutkittavistani eli tuolloin

²⁹ 1860-luvun nälkävuosia käsittelevästä tutkimuksesta ks. esim. Jussila & Rantanen 2019; Voutilainen 2016; Häkkinen & Peltola 2005; Turpeinen 1986. 1900-luvun alun lamaan keskittyvästä tutkimuksesta ks. esim. Virkkunen 2010; Häkkinen & Peltola 2005. Antti Häkkisen ja Jarmo Peltolan mukaan agraari ja urbaani köyhyys olivat laajuudeltaan yhtä suuria vasta 1930-luvun laman aikana. Häkkinen & Peltola 2005, 61.

³⁰ Stark 2011; Häkkinen & Tervonen 2005, 9–10; Häkkinen & Peltola 2005, 39–40.

³¹ Häkkinen & Tervonen 2005, 25–26; Häkkinen & Peltola 2005, 84; Häkkinen 2004; Pulma 1994, 18, 49–50; Häkkinen 1989; Pulma 1987, 12–13.

³² Markkola 2018, 163–164.

³³ Häkkinen 2004.

³⁴ Launis ym. 2022, 362–367.

lapsuuttaan ja nuoruuttaan.³⁵ Samalla luon katseen 1800-luvun alkupuoleen, jota on tutkittu aikakautena 1800-luvun loppupuolta huomattavasti vähemmän varsinkin alempien sosiaaliryhmien näkökulmasta.³⁶ Toisaalta elämänkulututkimuksellista lähestymistapaa palvelee joustava aikarajaus, joten huomioin tutkittavistani myös nuorimmat ja pitkäikäisimmät, jotka elivät aina 1900-luvun alkuvuosikymmenille asti. Tutkimusjoukkooni kuuluvista esimerkiksi vuonna 1810 syntynyt Eva Lisa Wechter saavutti sadan vuoden iän, mikä jo itsessään perustelee laajaa aikarajasta.³⁷ Näin ollen on mahdollista puhua jopa pitkästä 1800-luvusta, mitä perustelee edelleen se, että osa tutkimieni lasten äideistä oli syntynyt 1700-luvulla.

Historioitsija Marjatta Rahikainen ajoittaa lapsuuskokemuksissa yhteiskuntareformien myötä tapahtuneen muutoksen 1870-luvulle. Vuosisadan alun lapsiin verrattuna 1870-luvulla syntyneet lapset elivät huomattavasti erilaisemman lapsuuden, johon kuuluivat muun muassa kansakoulun myötä lisääntynyt luku- ja kirjoitustaito, lapsityövoiman tarpeen väheneminen ja kaupungistuminen.³⁸ Näiden muutosten perusta olivat noin 1860-luvulta alkaneet suomalaisen yhteiskunnan kiihtyvät reformit. 1860-luvun nälkävuosien jälkeen köyhyyteen alettiin etsiä uudenlaisia ratkaisuja, sillä kriisi oli paljastanut yhteiskunnallisten toimien riittämättömyyden suhteessa sosiaalisten ongelmien laajuuteen. Samanlaisen uudistuspakon äärellä oltiin kiihtyvän teollistumisen ja kaupungistumisen myötä. Nämä kriisit ja kehityskaaret heijastuivat 1860-luvulta alkaneeseen lainsäädännön uuteen liberaaliseen käänteeseen, jota ilmentävät esimerkiksi vuoden 1863 säätyvaltiopäivät ja kieliasetus, vuoden 1865 kunnallisasetus ja vuoden 1879 elinkeinovapaus. Sääty-yhteiskunta alkoi hitaasti purkautua, ja tilalle syntyi vähitellen kansalaisyhteiskunta.³⁹ Samoin sosiaalipoliittiset reformit, kuten vuoden 1879 vaivaishoitolaki, ilmensivät köyhyyteen liittyvien käsitysten muutosta suhteessa 1800-luvun alkuihin.⁴⁰ Reformeista lasten kannalta keskeisin oli noin 1860-luvulta alkanut modernin lastensuojelun synty.⁴¹ 1800-luvun alku onkin ulotettu tarkastelunäkökulmasta riippuen 1850-, 1860- tai 1870-luvulle asti.⁴² Yhteiskunnallisista muutoksista huolimatta 1800-luvun ensimmäiset

³⁵ Kaikkiaan 90 prosenttia tutkittavistani syntyi 1820–40-luvuilla. 1800-luvulla syntyi kolme lasta, 1810-luvulla viisi, 1820-luvulla 21, 1830-luvulla 79, 1840-luvulla 55 ja 1850-luvulla viisi lasta. Neljän lapsen syntymäaika ei ole tiedossa lähteiden aukkojen vuoksi.

³⁶ Einonen 2020, 22–25.

³⁷ Samankaltaisesta tutkimusotteesta ja aikarajauksesta ks. Frigren 2016.

³⁸ Rahikainen 2010, 355.

³⁹ Haapala, Häkkinen & Kaarninen 2021; Haapala ym. 2021; Karonen ym. 2021; Malinen, Eilola & Frigren 2021, 131.

⁴⁰ Jaakkola 1994, 71–73, 91; Pulma 1994, 52, 56; Pulma 1987, 47.

⁴¹ Harrikari 2019, 32, 147–149.

⁴² Einonen 2020, 15.

vuosikymmenet muodostavat riittävän koherentin ajanjakson, jotta lapsuuskokemusten ja elämänkulkujen vertailu on mahdollista ja mielekästä.

Rakenteeltaan tutkimukseni on tutkittavieni elämänkulkuja kuvaten sekä kronologinen että temaattinen. Tutkimukseni koostuu kolmesta pääluvusta, jotka käsittelevät (I) aviottoman lapsen huono-osaisuutta, (II) lapsia ja nuoria köyhäinavun piirissä ja (III) nuoruuden ja aikuisuuden selviytymisstrategioita. Lähdän liikkeelle lasten syntymästä ja varhaislapsuudesta, mistä siirryn käsittelemään nuoruutta ja lopulta aikuisuutta kuvaten elämänkuluissa ilmeneviä kumulatiivisia prosesseja. Näissä eri ikävaiheissa nostan esiin niihin erityisesti liittyviä teemoja, jotka kuvaavat huono-osaisuuden kokemusten rakentumista elämänkulun mittaan. Toisaalta lukujen teemat myös risteävät, joten lukujen teemoja esimerkiksi köyhäinavun ja aikuisuuden asemien suhteesta on peilattava toisiinsa. Tutkimukseni rakennetta koskevilla ratkaisuilla tarkoitukseni on havainnollistaa tutkimieni lasten elämänkulkujen prosessimaisia luonteita, joiden merkitys hahmottuu parhaiten, kun elämänkulkuja tarkastellaan kokonaisuutena. Tämä vastaa lopulta myös tutkimuskysymykseeni siitä, millaisia ylisukupolvisia vaikutuksia huono-osaisuudella oli tutkimusjoukossani.

Ensimmäisessä pääluvussa *Aviottoman lapsen huono-osaisuus* tarkastelen tutkimusjoukkoni syntyperänsä vuoksi kokemaan huono-osaisuutta ja sen vaikutuksia erityisesti varhaislapsuudessa. Lukua kehystää lasten aviottoman syntyperän aiheuttama juridinen ja sosiaalinen huono-osaisuus, joka vaikutti merkittävästi varhaislapsuuden olosuhteisiin. Tarkastelen syntyperäisen huono-osaisuuden vaikutuksia kolmesta näkökulmasta. Näitä ovat laitossyntymä, niukat sosiaaliset suhteet joita havainnollistavat kaste ja lasten saamien kummien verkostot, sekä viimeisenä terveydellinen huono-osaisuus eli lasten poikkeuksellisen korkea imeväiskuolleisuus. Terveydellinen huono-osaisuus toimii lisäksi kokoavana näkökulmana aviottoman lapsen varhaislapsuudessaan kokemaan huono-osaisuuteen ja toisaalta myös osallisuuteen. Läpi luvun kulkee myös pohdintani siitä, mitä varhaislapsuudesta on mahdollista saada tietää viranomaislähteiden valossa ja miten kokemushistorian metodologiset ja teoreettiset lähestymistavat auttavat tavoittamaan varhaislapsuutta kehystäneitä kokemuksia.

Tutkimusjoukkoni lapsuudessaan ja nuoruudessaan kokema huono-osaisuus sekä aviottoman syntyperän vaikutus tulevat vahvasti ilmi siinä, että hyvin moni tutkimistani henkilöistä oli lapsuudessaan ja nuoruudessa köyhäinavun piirissä. Toisessa pääluvussa *Lapsena ja nuorena köyhäinavun piirissä* tarkastelen huono-osaisuuden kokemuksia, muotoja ja merkityksiä tutkimusjoukkooni muodostavien lasten perheiden saaman köyhäinavun kautta. Mitä saatu köyhäinapu ja köyhäinavun käytännöt kertovat lapsuudessa ja nuoruudessa koetusta huono-osaisuudesta ja ylisukupolisesta ahdingosta? Tarkastelen köyhäinapua kokijälähtöisesti asettaen sen osaksi tutkimusjoukkoni elämänkulkuja, mikä osoittaa konkreettisesti, miten juuri lapset ja nuoret olivat erityisen haavoittuvaisia huono-osaisuudelle.

Kolmannessa pääluvussa *Nuoruuden ja aikuisuuden selviytymisstrategiat* käännän katseeni tutkimusjoukkoni selviytymiseen nuoruudessa ja aikuisuudessa sekä huono-osaisuuden ylisukupolvisen periytymiseen. Luvussa kysyn, millaisia selviytymisstrategioita tutkimusjoukkoni nuoruuden ja aikuisuuden elämänkuluissa ilmenee ja mitä ne kertovat huono-osaisuuden ylisukupolvisesta periytymisestä. Tarkastelen sitä, missä määrin tutkittavieni elämänkulut ilmentävät osallisuuden eli yhteiskuntaan ja yhteisöön kuulumisen kokemuksia ja sitä myötä ylisukupolvisen huono-osaisuuden murtumista. Lisäksi kuvaan syrjäytymisen mekanismeja eli haavoittuvaisessa asemassa olevien elämänkuluja, haavoittuvaisuuden syitä sekä syvään huono-osaisuuteen eli syrjäytymiseen johtaneita syitä. Tämä auttaa hahmottamaan, miten huono-osaisuus on kirjo jopa samat lähtökohdat jakavien elämänkuluissa ja miten se rakentuu tai murtuu hierarkkisesti elämänkulun mittaan.

KÄSITTEET JA TUTKIMUSKENTTÄ

Eletty huono-osaisuus

Teoreettisesti ja metodologisesti tutkimukseni kiinnittyy ensisijaisesti kokemushistorian kentälle, joka on viime vuosikymmeninä kasvattanut suosiotaan yksilön ja yhteiskunnan välisten suhteiden, prosessien ja rakenteiden kuvaajana sekä kriittisenä analyysivälineenä. *Kokemus* on niin teoreettinen käsite, tutkimuksen lähestymistapa ja kohde kuin myös metodi, mikä tekee siitä osittain mutkikkaan määriteltävän. Ensisijaisesti kokemus on yksilöiden ja yhteisön välistä vuorovaikutusta ja tulkintaa sosiaalisesta todellisuudesta. Sillä tarkoitetaan niin ihmisten henkilökohtaisia kokemuksia ja inhimillisyyttä eli esimerkiksi tunteita ja muistamisen prosesseja kuin yksilön ja yhteiskunnan rakenteiden välistä vuorovaikutusta. Kokemuksen käsitteen kautta korostetaan myös ihmisten arkipäiväistä toimintaa ja kokemusta ihmisten välisenä sosiaalisena prosessina, ja se yhdistää toisiinsa mikro- ja makrotason toimijat ja ilmiöt. Sen kautta on lisäksi mahdollista integroida moninainen joukko erilaisia lähestymistapoja yhden tutkimuksen työkaluiksi.⁴³ Varsinkin jälkimmäisen huomion kannalta kokemuksen käsite on osoittautunut tutkimukselleni tärkeäksi, sillä niin kuin seuraavissa alaluvuissa osoitan, tutkimukseni teoreettinen ja metodologinen pohja muodostuu useista lähestymistavoista.

Alun perin kokemuksen käsitettä hyödynnettiin 1960-luvulla syntyneessä uuden sosiaalishistorian tutkimuksessa, jossa pidettiin tärkeänä ”tavallisten ihmisten”, kuten naisten, lasten, työväen ja vähemmistöjen historian tutkimusta. Tätä kautta

⁴³ Toivo 2024, 178–180; Katajala-Peltomaa & Toivo 2021, 13–14; Kivimäki 2019.

tutkimukseni juuret ovat myös sosiaalishistorian tutkimusperinteessä. 2000-luvun alkupuolella syntynyt saksalainen kokemushistoria (*Erfahrungsgeschichte*) puolestaan korostaa kokemusta sosiaalisen todellisuuden luoja ja yhteiskunnallisena ja kulttuurisena tekijänä. Siinä erotetaan toisistaan elämys (*Erlebnis*), jolla tarkoitetaan kokemuksen välitöntä esikielellistä ja jäsentymätöntä vaihetta, ja kokemus (*Erfahrung*), joka puolestaan tarkoittaa kielellisesti jäsennehtyä ja sosiaalisesti jaettua kokemusta. Kokemus on siis esikielellisistä elämyksistä kielelliseksi kokemukseksi muotoutuva prosessi, joka muokkaa sosiaalista todellisuutta.⁴⁴

Kokemushistoriassa on hyvin keskeistä tarkastella sitä, millaista toimintaa syntyy ihmisten arkitodellisuuden sekä viranomaisten ja instituutioiden välisessä vuorovaikutuksessa. Tätä on viime vuosina havainnollistettu esimerkiksi *eletyn hyvinvointivaltion* ja *eletyn kansakunnan* tapaisilla käsitteillä, joilla suunnataan huomio ruohonjuuritasojen kokijoiden arkitodellisuuden sekä viranomaisten ja instituutioiden väliseen vuorovaikutukseen.⁴⁵ Ne perustuvat *eletyn uskonnon* (*lived religion*) käsitteeseen, joka on omaksuttu historian tutkimukseen teologiasta. Eletyn uskonnon käsitteellä on alun perin kuvattu uskontoa arkipäiväisen ja ruohonjuuritason uskonnonharjoittamisen näkökulmasta painottaen sitä, että se saattoi poiketa huomattavasti institutionaalisesti säädellystä virallisesta ja opillisesta eliitin uskontokäsityksestä. Tutkimusperinteessä kiinnitetään huomiota yksilöiden ja yhteisöjen toimintaan, joka kertoo siitä, miten uskontoa käytännössä elettiin ja toteutettiin arjessa suhteessa opinkappaleisiin.⁴⁶

⁴⁴ Annola, Lindberg & Markkola 2024, 3–5; Katajala-Peltomaa & Toivo 2022b; Kivimäki 2019, 10–30.

⁴⁵ Käsitettä hyödynnetään laajasti muun muassa kokemuksen sosiaalishistoriaa käsittelevissä tutkimuksissa kuten hyvinvointivaltioon ja yhteiskunnallisiin instituutioihin kiinnittyvien kokemusten tutkimuksessa. Esimerkkejä tutkimuksesta, jossa on hyödynnetty eletyn historian lähestymistapoja, ks. esim. Annola, Lindberg & Markkola 2024; Beaumont, Colpus & Davidson 2024; Toivo 2024, 178; Haapala, Harjula & Kokko 2023; Katajala-Peltomaa & Toivo 2022b; Annola 2022; Kivimäki 2019. Hieman vastaavanlainen lähestymistapa on myös Uppsalan yliopistossa toteutettavassa *Gender and Work* -projektissa, jossa tutkitaan työn ja sukupuolen yhteen kietoutumista varhaismodernissa Euroopassa. Projektissa hyödynnetään verbiorientoitunutta metodologiaa, jolla etsitään konkreettisia työntekoa kuvaavia verbejä työnimikkeitä kuvaavien substantiivien sijaan ja valotetaan siten arkielämän rakenteita suhteessa laajempiin yhteiskunnallisiin kehityskuluihin. Ågren 2016.

⁴⁶ Eletyn uskonnon (*lived religion*) juuret ovat ranskalaisessa sosiaalishistoriassa 1970-luvulla. Tällöin kehitettiin käsite/tutkimussuunta *la religion vécue*, joka painotti uskonnon konkreettista arkipäiväistä merkitystä. Käsite omaksuttiin myöhemmin laajemmin historian ja uskonnollisen antropologian käyttöön, ja se vakiintui tarkoittamaan sitä, että ihmiset valitsevat uskonopeista itselleen sopivimmat osat ja toteuttavat niitä arjessaan. Käsitteen taustasta ja tarkemmista määrittelyistä ks. lisää Katajala-Peltomaa & Toivo 2022a; Katajala-Peltomaa & Toivo 2021, 2–16; Markkola 2002, passim., erit. 16–18.

Väitöskirjani otsikossa esiintyvällä ja kehittämälläni *eletyn huono-osaisuuden* käsitteellä kiinnitän huomion edellä kuvatun kaltaiseen tarpeeseen kuvata ja analysoida arkisen elämän ja institutionaalisen tason välillä muodostuvia kokemuksia. Käsitteen avulla tutkin tutkimusjoukkooni kuuluvien syntyperältään aviottomien lasten elämäнкuluissa ilmeneviä ja rakentuvia huono-osaisuuden kokemuksia, jotka auttavat selittämään huono-osaisuuden vaikutuksia ja merkityksiä. Käsite ohjaa suuntaamaan huomion myös huono-osaisuuden tutkimuksessa näkymättömämpiin puoliin kuten sen terveydellisiin vaikutuksiin.

Käsite kumpuaa paitsi edellä esittelemästani tutkimusperinteestä myös köyhyys-tutkimuksessa tehdystä havainnosta liittyen siihen, että esimerkiksi tilastojen kautta ei ole mahdollista tavoittaa huono-osaisuuden koko kirjoa. On nimittäin todettu, että tilastojen antama kuva köyhyydestä on todellisuutta kapeampi, sillä tilastoissa köyhiksi on laskettu vain yhteiskunnan tukea saaneet, vaikka köyhien ja köyhyysrajalla eläneiden joukko oli tosiasiallisesti virallista apua saaneiden joukkoa suurempi.⁴⁷ Samalla tilastot ovat vaikuttaneet vahvasti siihen, miten köyhyys on ymmärretty ja millaiseksi köyhyyttä kokeneiden asema yhteiskunnassa on määrittynyt.⁴⁸ Eletyn huono-osaisuuden käsitteeseen nojaten kysyn, jääkö vaivais- ja köyhäinhoidon käsitteiden ulkopuolelle jotakin hyvin keskeistä huono-osaisuudesta kertovaa. Eletty huono-osaisuus on täten tutkimuksessani hyvin keskeinen tapa analysoida ja kuvata myös monia sellaisia huono-osaisuuden muotoja ja niiden rakentumisen tapoja, jotka ovat olleet monen väestönosan arkipäivää mutta jotka eivät näy suoraan esimerkiksi tilastoissa tai vastaavissa lähteissä.

Kokemuksella on tässä tutkimuksessa olennainen tehtävä kysymyksenasettelun kannalta. Eletyn huono-osaisuuden käsitettä hyödyntämällä kysyn, keitä olivat ne ihmiset, joita huono-osaisuus 1800-luvun Suomessa kosketti, ja millaisista kokemuksista huono-osaisuuden kenttä tuolloin rakentui.⁴⁹ Historioitsija Raisa Maria Toivon esittämiä kokemuksen tulkintatapoja mukaillen kokemus on tutkimuksessani sekä analyysin kohde että tutkimustulos. Ensinnäkin kysyn, mitä eletty huono-osaisuus tarkoittaa, eli kenen näkökulma huono-osaisuudesta siinä näkyy. Toiseksi kysyn, mitä eletty huono-osaisuus kertoo kokemuksen historiasta. Miksi juuri kokemus on käyttökelpoinen lähestymistapa huono-osaisuuteen, ja mitä se kertoo toisaalta myös kokemushistorian soveltamismahdollisuuksista ja -rajoista? Köyhyys ja huono-osaisuus ovat laajoja, syviä ja rakenteellisia yhteiskunnallisia ilmiöitä. Niiden voi sen vuoksi ajatella olevan myös kokemusrakenteita, jolla tarkoitetaan kokemukseen kytkeytyvää samankaltaista tai toistuvaa toimintaa. Tällaisia rakenteita ovat muun muassa hyvinvoinnin ja toimeentulon kannalta tarkasteluna sääty tai luokka,

⁴⁷ Haapala, Häkkinen & Kaarninen 2021, 250.

⁴⁸ Harjula 2025, 466; Lister 2021, 4, 8, 44–45.

⁴⁹ Vrt. Kivimäki 2019, 13, 28.

talous ja varallisuus.⁵⁰ Siten pohdin myös, voivatko ne selittää huono-osaisuuden periytymistä sukupolvelta toiselle.

Juuri kokemushistorian piirissä onkin viime vuosina alettu nostaa näkyviin esimerkiksi köyhäinapujärjestelmään kietoutuvia henkilökohtaisia kokemuksia ja esitetty, että köyhäinavun piirissä olleiden omat kokemukset muokkasivat köyhäinapujärjestelmän kaltaisia yhteiskunnallisia rakenteita.⁵¹ Tutkimuksessani en kuitenkaan keskity pelkästään köyhäinapuun vaan myös muunlaisiin tekijöihin, eli esimerkiksi sosiaalisiin verkostoihin ja monenlaisiin laitoskokemuksiin eletyn huono-osaisuuden ilmentäjinä. Huono-osaisuus ei myöskään ilmene pelkästään yhdessä ryhmässä, vaan kuten väitöskirjassani osoitan, tutkimusjoukkoni elämänkulut ovat yhteisestä juridisesti huono-osaisesta taustasta huolimatta moninaisia ja eriytyviä. Huono-osaisuudella on täten monenlaisia ilmenemismuotoja eli eletystä huono-osaisuudesta kertovia muotoja. Tarkoitukseni on, että eletyn huono-osaisuuden käsite avaa uusia tulkintamahdollisuuksia huono-osaisuuden rakentumiseen.

Köyhyys

Huono-osaisuuden rakentumista ja kokemuksia ymmärtääkseen on lähdettävä liikkeelle siihen läheisesti kytkeytyvän teeman eli köyhyyden tutkimuksesta ja sen suhteesta huono-osaisuuteen sekä erityisesti siitä, miten tutkimuksessa on huomioitu köyhyyttä ja huono-osaisuutta omakohtaisesti kokeneiden näkökulmat. Kansainvälisessä tutkimuksessa köyhien oma historia ja esimerkiksi heidän arkensa ja elinolojensa historia alkoivat kiinnostaa yhä enenevässä määrin 1980-luvulla, mutta köyhyyden henkilökohtaisia kokemuksia on alettu tutkia enemmän vasta 2000-luvulta lähtien. Köyhäinavun piirissä olleiden ja köyhäinhoitojärjestelmään liittyvät kokemukset on nostanut esiin esimerkiksi Elisabeth Engberg, joka on tutkinut niitä 1800-luvun Ruotsin kontekstissa. Steven King puolestaan on tutkinut köyhäinhoitoon kytkeytyä kokemuksia 1750–1830-lukujen Englannissa köyhäinapua hakeneiden avustushakemusten kautta.⁵² Tutkimukselleni keskeinen perusteos on myös David Hitchcockin ja Julia McCluren toimittama *The Routledge History of Poverty, c. 1450–1800* (2020), jossa käsitellään köyhyyden taloudellisia ja kulttuurisia merkityksiä myös köyhien itsensä kannalta. Näin ollen köyhyyteen kytkeytyviä instituutioita käsittelevän tutkimuksen rinnalle on alkanut vakiintua köyhyyden henkilökohtaisia vaikutuksia käsittelevä näkökulma.

Köyhyyden historialliseen laajuuteen nähden suomalaisella historian tutkimuksen kentällä vallitsi melko pitkään tutkimusaukko liittyen köyhyyden

⁵⁰ Kivimäki & Toivo 2022, 63.

⁵¹ Kokko 2024; Kokko & Harjula 2023; Harjula & Kokko 2022.

⁵² King 2019; Engberg 2005, 23–27. Ks. myös Broomhall 2004; Jütte 1994.

henkilökohtaisiin kokemuksiin ja vaikutuksiin. Erääksi syyksi tähän on esitetty sitä, että köyhyys on keskeinen ja jaettu osa suomalaista mentaliteettia, jolloin ilmiön kollektiivisuus peittää alleen sen henkilökohtaiset vaikutukset.⁵³ Tutkimuskentällä on kuitenkin tehty uusia avauksia erityisesti 2000-luvulta alkaen. Esimerkiksi Pirita Frigren, Tiina Hemminki ja Ilkka Nummela ovat nostaneet esiin tarpeen tutkia köyhyyden kokemusten henkilökohtaisia vaikutuksia myös historiatieteissä ja varhaisempien aikojen kuin 1900-luvun osalta.⁵⁴ Tutkimukseni pyrkii osaltaan täydentämään erityisesti tätä tutkimusaukkoa, ja tutkimustehtäväni muotoutuu nimenomaan köyhyyden merkitysten tutkimisesta henkilö- ja kokemuslähtöisellä otteella.

Suomessa köyhyyden mentaliteetteihin kytkeytyviä henkilökohtaisia kokemuksia ja merkityksiä ovat käsitelleet esimerkiksi Eija Stark folkloristiikan alan väitöskirjassaan *Köyhyyden perintö. Tutkimus kulttuurisen tiedon sisällöistä ja jatkuvuudesta suomalaisissa elämäkerta- ja sananlaskuaineistoissa* (2011) ja Gia Virkkunen talous- ja sosiaalishistorian alan väitöskirjassaan *”Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin.” Köyhyyden kokemus ja selviytyminen 1930-luvun pulan oloissa Suomen maaseudulla* (2010). Johanna Annola puolestaan käsittelee köyhyyden vaikutuksia ja ylisukupolvisuuteen liittyviä kysymyksiä henkilölähtöisellä mikrohistoriallisella otteella tutkimuksessaan *Säädättömät. Perheet ja murros pitkällä 1800-luvulla* (2022).⁵⁵

Myös köyhyyttä ja huono-osaisuutta käsittelevässä hallinnollis-institutionaalisessa näkökulmaa hyödyntävässä tutkimuksessa ovat näkyneet köyhyyttä ja huono-osaisuutta kokeneet, vaikka niiden ensisijainen tutkimustehtävä ei ole ollut tarkastella ilmiötä nimenomaan kokijalähtöisesti. Jouko Jaakkolan, Panu Pulman, Mirja Satkan ja Kyösti Urposen teos *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia* (1994) käsittelee suomalaisen sosiaalisen turvan historiaa keskiajalta hyvinvointivaltioon, ja kirjoittajat havainnollistavat, miten lainsäädäntö on vuosisatojen ajan määritellyt köyhyyttä kokeneiden arjen reunaehtoja. Irtolaisuutta käsittelevien tutkimusten, kuten Päivi Pukeron väitöskirjan *Epämääräisestä elämästä kruunun haltuun. Irtolaisuuden ja huono-osaisuuden kontrolli Itä-Suomessa 1860–1885* (2009) ja Toivo Nygårdin tutkimuksen *Irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun alun Suomessa* (1985), keskiössä ovat paitsi irtolaisuutta koskevat lait ja niiden yhteiskunnallinen tausta myös irtolaisuudesta epäillyt ja sen vuoksi laitoksiin sijoitetut. Molemmat asettavat irtolaiset osaksi köyhyyden ja huono-osaisuuden kenttää. 2020-lukua kohti tultaessa varsinkin irtolaisuustutkimuksessa mutta myös muunlaisessa köyhyyttä, huono-osaisuutta ja poikkeavuutta koskevassa

⁵³ Häkkinen & Peltola 2005, 39–40.

⁵⁴ Frigren, Hemminki & Nummela 2017.

⁵⁵ Vastaavanlaisesta tutkimusasetelmasta ks. myös Kotilainen 2025.

tutkimuksessa on painottunut entisestään tutkimusten kohdehenkilöiden näkökulma.⁵⁶ Köyhyyden historia kietoutuu näin ollen myös marginaalien ja yhteiskunnan kontrollin historiaan sen erilaisuutta ja eriarvoisuutta tuottavien kokemusten kautta.⁵⁷

Samoin köyhäinapujärjestelmän toimijat ja kokijat on nostettu useissa tutkimuksissa esiin puhtaan lainsäädännöllisen tai poliittisen näkökulman rinnalle. Johanna Annolan, Hanna Lindbergin ja Pirjo Markkolan toimittaman teoksen *Lived Institutions as History of Experience* (2022) useassa artikkelissa käsitellään sitä, miten esimerkiksi köyhäinhoitojärjestelmän tapaiset laitokset tai muut hyvinvointivaltion kehitykseen liittyvät instituutiot muokkasivat ihmisten arkisia kokemuksia. Samanlaisesta otteesta ovat esimerkkejä myös Johanna Annolan väitöskirja *Äiti, emäntä, virkanainen, vartija. Köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys 1880–1918* (2011) ja Mirja Satkan väitöskirja *Making social citizenship. Conceptual practices from the Finnish Poor Law to professional work* (1995). Edellä mainitsemani tutkimukset muodostavat tutkimukselleni kontekstin, johon tukeutuen tutkin huono-osaisuuden kokemuksia.

Lasten kokemaa köyhyyttä on tutkittu toistaiseksi vielä vähän, ja esimerkiksi sosiaalitieteissä lapsuudessa koetun köyhyyden vaikutuksia on tutkittu vasta 1990-luvulta alkaen. Uusimpia avauksia kentällä on Johanna Kallion ja Mia Hakovirran toimittama teos *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus* (2020). Siinä todetaan, että nykytutkimuksen valossa lapsuudessa koetulla köyhyydellä tiedetään olevan merkittävä vaikutus myöhempään elämäntulkun.⁵⁸ Lapsuuden köyhyyskokemusten tarkastelu on tärkeää myös siksi, että nykytutkimus tunnistaa lapsuuden olevan merkittävä elämänvaihe. Lapsuuden merkityksellisyyttä köyhyyden kokemusten kannalta kuvaa esimerkiksi se, että köyhyyttä käsittelevissä elämäntulkututkimuksellisissa haastatteluissa haastateltavat palaavat usein lapsuuden kokemuksiin kuvailemalla perhettään, vanhempiaan ja lapsuutensa olosuhteita.⁵⁹ Lapsuuteen paikantuvan köyhyyden merkityksien pohdinta näkyy myös köyhyyttä käsittelevässä muistitietoa-neistossa.⁶⁰

Historiallisesti lasten kokemaa köyhyyttä on tutkittu erityisesti osana lastensuojelun historiaa. Aiheen klassikko on Panu Pulman ja Oiva Turpeisen tutkimus *Suomen lastensuojelun historia* (1987), ja 2010-luvulla aihetta on käsitelty myös Timo

⁵⁶ Ks. esim. Viiliäinen 2023; Kiiski-Seiskari 2022; Simola 2021; Ahlbeck 2005. Seksityön ja prostituution historiaa käsittelevästä tutkimuksesta ks. esim. Vainio-Korhonen 2018; Häkkinen 1995.

⁵⁷ Ks. esim. Nygård 1998; Peltola & Markkola (toim.) 1996.

⁵⁸ Kallio & Hakovirta 2020a; Kallio & Hakovirta 2020b; Ristikari, Merikukka & Hakovirta 2018.

⁵⁹ Saari, Eskelinen & Björklund 2020, 101–103; Elder & Giele 2009, 9.

⁶⁰ Syväniemi 2026a (tulossa); Syväniemi 2026b (tulossa); Stark 2011, 47.

Harrikari tutkimuksessaan *Lastensuojelun historia. Tutkielma oikeussäätelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan muutoksista* (2019). Marjatta Rahikaisen erityisesti lapsityötä käsittelevät tutkimukset tuovat lasten näkökulman suomalaisen yhteiskunnan murrokseen, jotka heijastuivat myös lapsuuden reunaehtoihin.⁶¹ 1800- ja 1900-lukujen osalta on käsitelty myös lapsia koskettanutta huutolaisuusjärjestelmää.⁶² Tutkimuskentän uusimpiin avauksiin lukeutuu monitieteinen Anna-Maria Isolan, Johanna Kallion, Antti Malisen ja Kirsi Vainio-Korhosen toimittama teos *Ryysyläisyydestä osattomuuteen. Köyhyys lasten ja nuorten kertomana 1800-luvulta nykypäivään* (2026), jossa on näkökulmana lasten kokemus köyhyys ja huono-osaisuus sekä historiallisesti että nykypäivässä heidän itsensä kokemana ja kertomana. Teos täydentää laajemmalla aika- ja maantieteellisessä rajauksella Johanna Kallion ja Kirsi Vainio-Korhosen toimittaman teoksen *Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvulla* (2022) tuloksia, jotka osoittavat, että lasten ja lapsiperheiden kokeman köyhyyden ja huono-osaisuuden muodoissa on paljon samaa aikakaudesta riippumatta.⁶³ Myös tämä tutkimus on jatkoa tutkimushankkeelle, jossa edellä esitellyt teokset on julkaistu. Lisäksi käsittelem myös lapsiperheköyhyyden kysymyksiä, joita ei ole juuri kartoitettu historian tutkimuksen kentällä kansainvälisestikään.⁶⁴

Olen edellä tutkimuskenttää esitellessäni käyttänyt järjestelmällisesti käsitteparia *köyhyys ja huono-osaisuus*. On kuitenkin huomioitava, että edellä esittelemässäni tutkimuksissa on hyödynnetty pitkälti köyhyyden käsitettä, eikä niissä juuri puhuta huono-osaisuudesta. Tutkimukseni keskiössä on puolestaan nimenomaan huono-osaisuus. Siksi on paikallaan selvittää köyhyyden ja huono-osaisuuden käsitteiden eroja ja yhtäläisyyksiä ja sitä, miksi tutkimusjoukkoni kohdalla on kyse nimenomaan huono-osaisuudesta. Tämän vuoksi köyhyys ja huono-osaisuus ovat paitsi tutkimukseni keskeisimpiä analyttisiä käsitteitä, myös tutkimustuloksia.

Länsimaalaisissa yhteiskunnissa *köyhyyteen* on suhtauduttu eri aikoina vaihtelevasti, mikä näkyy myös köyhyyden määrittelyn tavoissa.⁶⁵ Historiallisesti määrittelyssä on ollut keskeisintä kyvyttömyys tehdä töitä, mikä on vaikuttanut oikeuteen saada apua. Keskiajan loppupuolen Euroopassa köyhyys kietoutui vahvasti yhteen

⁶¹ Ks. esim. Rahikainen 2010; Rahikainen 2004; Rahikainen 2002.

⁶² Syväniemi 2026b (tulossa); Halmekoski 2011; Eenilä 1971.

⁶³ Kallio & Vainio-Korhonen 2022b.

⁶⁴ Lapsiperheköyhyyttä koskevan historian tutkimuksen tutkimustilanteesta kansainvälisesti ks. lisää Smyth 2022, 137–138. Aihetta käsittelee joissain määrin myös Levene 2012.

⁶⁵ On myös huomautettava, että aikaisemmissa köyhyyttä ja huono-osaisuutta käsittelevissä tutkimuksissa käsitteenmäärittelyn haasteeksi on nimetty käsitteiden laajuus, moniulotteisuus ja hierarkkisuus sekä hajanainen lähdepohja. Pukero 2009, 22; Parikka 1994, 56–57; Nygård 1985, 29.

uskonnon kanssa, ja köyhyyttä pidettiin eräänlaisena pyhänä ja hengellisenä ihan- teena, mitä ilmentää konkreettisimmillaan esimerkiksi fransiskaanimunkkien äärim- mäisen vaatimaton elämäntapa. Kuitenkin jo tuolloin köyhyyden ymmärrettiin ilme- nevän monella tapaa: se oli niin absoluuttista puutetta keskeisistä tarpeista, kuten ruoasta ja vaatteista, ja esimerkiksi sairaudesta tai orpoudesta johtuvaa haavoittu- vaista tilannetta, joskin sen ajateltiin olevan luonnollinen osa yhteiskuntaa. 1500- luvulta lähtien köyhyys alettiin mieltää sosiaalisesti ongelmaksi, johon liittyi myös rikollisuutta. Tällöin virisi myös keskustelu ansaitsevista (*deserving*) ja ansaitsemat- tomista (*undeserving*) köyhistä sen mukaan, keiden katsottiin ansaitsevan avus- tusta.⁶⁶ Valistuksen myötä köyhyyteen alettiin suhtautua ratkaistavissa olevana ta- loudellisenä ja yhteiskunnallisesti merkittävänä ongelmana, joskin sitä pidettiin sen laajuuden vuoksi edelleen luonnollisena ja väistämättömänä osana yhteiskuntaa.⁶⁷

Köyhyyden kokemusta ymmärtääkseen on kiinnitettävä huomiota käsitteisiin, joilla köyhyyttä kuvataan, sillä vaihtelevat käsitteet kertovat köyhyyden moninai- sista ulottuvuuksista ja vaikutuksista. Tälle kontekstille rakentuvat myös huono- osaisuus ja sen kokemukset. Nykyään köyhyydestä puhutaan niin pienituloisuuden, vähävaraisuuden, varattomuuden, huono-osaisuuden, puutteenalaisuuden, kovaosai- suuden kuin hädänalaisuuden käsitteillä. Historiallisesti köyhyys on ollut 1800-lu- vun loppupuolelle asti erityisesti sairauteen ja vammaisuuteen kytkeytyvää vaivai- suutta, kun taas 1900-luvun alkupuolella köyhyys ymmärrettiin vähäväkisyytenä. Sillä kuvattiin köyhien ihmisten tilannetta, jossa he eivät köyhyytensä vuoksi kyen- neet osallistumaan yhteiskunnan toimintaan. Tätä havainnollistaa se, että köy- häinapua saavilla ei ollut äänioikeutta ennen 1940-luvun alkua.⁶⁸ Käsitteiden moni- naisuus ilmentää sitä, miten puutteeseen on suhtauduttu ja miten avun tarve on mil- loinkin hahmotettu.⁶⁹ Lisäksi ne kertovat siitä, miten taloudellisella puutteella on laajoja sosiaalisia ja yhteiskunnallisia vaikutuksia, mitä on myös vaikea määritellä ja mitata. Näistä haasteista huolimatta köyhyyttä on määriteltä paitsi kollektiivisena väestötason ilmiönä myös subjektiivisena kokemuksena. Tutkimuksia yhdistää se, että niissä on todettu köyhyydellä olleen taloudellisen puutteen lisäksi myös sosiaa- lisia ja terveydellisiä ulottuvuuksia kautta aikain. Samalla niissä on tunnustettu se

⁶⁶ Alfani 2020, 25–29; Levene 2012, 8; Mäkinen 2009, 42–49, 53–60. Jaottelu ei ole pel- kästään historiallinen vaan ilmenee yhä nykypäivänä köyhiin ja huono-osaisuuteen kohdistuvissa asenteissa. Nykyään näitä asenteita kuvataan *solidaarisuusvajeen* ja *em- patriakuilun* käsitteillä. Saari 2015, 95–96.

⁶⁷ Hitchcock & McClure 2020, xix–xxiv; Alfani 2020, 22, 24–25. Palaan tähän kehityk- seen tarkemmin toisessa pääluvussa *Lapsena ja nuorena köyhäinavun piirissä*, jossa kuvaan köyhyyden käsitteen suhdetta köyhäinapujärjestelmään ja sen muokkaamiin kokemuksiin.

⁶⁸ Isola ym. 2026 (tulossa); Harjula 2010.

⁶⁹ Harjula 2025, 468.

mittaamiseen liittyvä vaikeus, että köyhyyden määrittelyt ovat myös aika- ja ympäristösidonnaisia.⁷⁰

Huono-osaisuus on puolestaan moderni käsite, ja 1800-luvulla puhuttiin huono-osaisuuden sijaan köyhyydestä ja vaivaisuudesta. Tuolloin taloudellisen ja materiaallisen puutteen eli köyhyyden katsottiin johtuvan *vaivaisuudesta*, jolla tarkoitettiin puolestaan sairaudesta, vammoista ja korkeasta iästä johtuvaa työkyvyttömyyttä. Käsitteet olivat ensisijaisesti lainsäädännöllisiä, sillä niillä tarkoitettiin köyhäinavun varassa olevia, joihin kuuluivat vuoden 1852 vaivahoitoasetuksen mukaan mielen-terveyden ongelmista, sairauksista tai ikääntymisen aiheuttamista ongelmista kärsivät sekä alle 16-vuotiaat orvot, jotka laskettiin kaikki kykenemättömiksi tekemään töitä. Ne olivat myös pitkään synonyymejä, ja käsitteellä *köyhä* alettiin vasta vähitellen 1800-luvun mittaan tarkoittaa muitakin köyhyyttä kokevia kuin vain vaivaisia. Tämä käsitteellinen muutos kertoo siitä, että köyhyys alettiin vähitellen ymmärtää laajana sosiaalisena ongelmana.⁷¹ Eletyn huono-osaisuuden käsitteellä pyrin kuvaamaan huono-osaisuuden arkea ja todellisuutta, jota esimerkiksi köyhyyden tai vaivaisuuden käsitteiden kautta ei yksinään tavoita.

Köyhyys ja huono-osaisuus ovat moniulotteisia ilmiöitä, ja niitä kokevien ryhmien sisällä on paljon vaihtelua. Siksi myös tavat määritellä köyhyys ja huono-osaisuus vaihtelevat tutkimuskentällä. Nykyään köyhyydellä tarkoitetaan ensisijaisesti eriarvoisuutta ja taloudellisen puutteen rajoittamaa toimintakykyä, jolla on tosin myös esimerkiksi sosiaalisia seurauksia ja ei-materiaalisia ongelmia. Tätä kutsutaan köyhyyden kaksoisehdoksi. Olennaista köyhyydessä on kyvyttömyys täyttää tarpeita.⁷² Köyhyystutkija Peter Townsendin klassisen määritelmän mukaan köyhyys voi olla *absoluuttista* eli puutetta kaikkein välttämättömmistä perustarpeista tai *suhteellista*, jolloin köyhyyttä kokeva ei voi osallistua yhteiskunnan toimiin sen normien mukaisesti.⁷³ Absoluuttinen ja suhteellinen köyhyys eivät ole pelkästään moderneja ilmiöitä. Jo varhaismodernissa Euroopassa oli suhteellista köyhyyttä.⁷⁴ Esi-teollisissa ja teollistuneissa suomalaisissa kaupungeissa, esimerkiksi Turussa ja Helsingissä, tavattiin sekä absoluuttista että suhteellista köyhyyttä.⁷⁵ 1900-luvulla

⁷⁰ Tämä kenttä on niin laaja, että tämän tutkimuksen puitteissa on ollut mahdollista tutustua vain murto-osaan aihetta käsittelevistä tutkimuksista. Aihepiiristä ks. esim. Alfani 2020; Hitchcock & McClure 2020; Engberg 2005, passim., erit. 27–31, 124–126; Henderson & Wall 1994; Jütte 1994, passim., erit. 8–14.

⁷¹ Kokko 2024, 109; Harjula, Annola & Ekholm 2021, 312; Harjula 1996, 25–27; Pulma 1994, 48–49. Työkyvyttömyys köyhäinavun kriteerinä oli syntynyt varhaisen kapitalismin myötä, jolloin työtä alettiin pitää yhä tärkeämpänä yksilön yhteiskunnallisen arvonnäyttäjänä. Mäkinen 2009, 53.

⁷² Kallio & Hakovirta 2020, 9, 13–15; Saari 2015, 72–76, 161–163.

⁷³ Townsend 1979.

⁷⁴ Alfani 2020, 34–35.

⁷⁵ Vainio-Korhonen 2022a, 59; Häkkinen 1989, 5–8.

köyhyyden sosiaalisen ulottuvuuden on nostanut keskusteluun myös taloustieteen nobelisti Amartya Sen, joka on esittänyt, että köyhyys rajoittaa myös kyvykkyyttä sekä materiaalista ja sosiaalista pääomaa.⁷⁶ Köyhyydellä on siten erittäin suuri vaikutus sitä kokevan toiminnan mahdollisuuksiin ja laajemmin myös elämäntilanteeseen.

Köyhyyden määrittelyssä on nostettava esiin myös köyhyystutkimuksen pioneeri Reebom Rowntreen hierarkkinen määritelmä köyhyydestä ja pyrkimykset kehittää menetelmä köyhyyden mittaamiseen, joka on useissa tutkimuksissa tunnistettu vaikeaksi tehtäväksi. Rowntree jakaa köyhyyden primääriseen ja sekundääriseen köyhyyteen, jotka muistuttavat absoluuttisen ja suhteellisen köyhyyden määritelmiä. Primäärinen köyhyys tarkoittaa tilannetta, missä tulot eivät riitä edes perustarpeiden täyttämiseen. Sekundaarinen köyhyys puolestaan tarkoittaa, etteivät kotitalouden tulot riitä perustarpeiden tyydyttämisen lisäksi muuhun. Tutkimuksessaan Rowntree kytkee köyhyyden osaksi elämäntilannetta ja toteaa lapsiperheiden olleen alttiita köyhyydelle erityisesti pikkulapsivaiheessa.⁷⁷

Ajatus köyhyyden ja huono-osaisuuden hierarkkisuudesta ei ole uusi, sillä suomalaisissa sanomalehdissä 1800-luvulla julkaistut tekstit ilmentävät ajatusta aikaisten erilaisista toimeentulon mahdollisuuksista ja tasoista. Sanomalehtikirjoitukset havainnollistavat, että varallisuuden hahmotettiin jakautuvan karkeasti neljään eri luokkaan, joita olivat rikkaat (*förmögna*), varakkaat (*behållne*), köyhät (*fattiga*) ja rutiköyhät (*utfattiga*). Rutiköyhiä olivat ihmiset, jotka eivät esimerkiksi sairauden vuoksi pystyneet tekemään töitä ja hankkimaan itselleen toimeentuloa ja joilla oli puutteita aivan perustarpeissa.⁷⁸ Tämä määritelmä muistuttaa absoluuttisen köyhyyden määrittelyä ja osoittaa, että vaikka nykyään käytössä olevat köyhyyden ja huono-osaisuuden käsitteet ja tavat ymmärtää ilmiöiden merkitys ovat kehittyneen 1900-luvulla, köyhyys on kautta aikojen ollut moniulotteinen ilmiö, joka on koettu vaihtelevasti sosiaalisesta asemasta ja tilanteesta riippuen.

Ylisukupolvinen huono-osaisuus

Huono-osaisuuden käsite on köyhyyden käsitettä tuoreempi ja laajempi. Sillä tarkoitetaan köyhyyttä laajempaa, syvempää ja äärimmäisempää tilannetta, jossa ihmisen keskeiset tarpeet – esimerkiksi fyysiset, sosiaaliset, taloudelliset ja terveydelliset tarpeet – eivät tyydyty, mikä näkyy kasautuneina elintason, elämänlaadun ja elämäntapojen ongelmina. Huono-osaiset elävät usein viimesijaisen turvan varassa. Syynä

⁷⁶ Sen 1985.

⁷⁷ Rowntree 1901, 86–118, 136–137. Lapsiperheiden köyhyydestä Suomessa 1900-luvun alkupuolella ks. Parikka 1994, 57–63.

⁷⁸ *Borgå Tidning* 25.7.1840 nro 57; *Väktaren. Tidskrift för lärostandet* 1.1.1848, nro 2, 46–47; *Åbo Tidningar* 12.5.1848, nro 37; *Finlands Allmänna Tidning* 19.1.1856, nro 16, 2.

tähän eivät ole välttämättä pelkästään taloudellinen puute vaan puutteelliset resurssit elämän monella osa-alueella, mikä tekee huono-osaisuudesta moniulotteisen ongelman. Huono-osaisuutta kokevan toimintakyky ja elämänhallinta ovat rajoittuneita, joten hän ei pysty toimimaan elämässään niin, että voisi lisätä hyvinvointiaan. Niinpä huono-osaisuutta kokevien elämäntapa poikkeaa hyvinvoivan valtaväestön elämäntavasta, ja he jäävät sivuun muun yhteiskunnan hyvinvoinnista ja myönteisestä kehityksestä. Huono-osaisuuteen liittyy usein myös subjektiivinen kokemus huono-osaisuudesta ja alhaisesta statuksesta, mikä puolestaan aiheuttaa ulossulkemisen kokemuksia.⁷⁹ Huono-osaiset sijoittuvat yhteiskunnan notkelmiin, joilla sosiaalipolitiikan tutkija Juho Saari tarkoittaa huono-osaista ja eriarvoista asemaa suhteessa hyvinvoiviin kansalaisiin. Mitä syvemmälle notkelmissa mennään, sitä syvempää on myös koettu huono-osaisuus: perusturvan varassa elävien elämään tyytyväisyys on hyvää, kun taas syvimmälle sijoittuva laitospöytä elää laitosturvan varassa ja on vaarassa syrjäytyä.⁸⁰

Tutkimukseni keskeinen argumentti on, että eletyn huono-osaisuuden käsite auttaa tavoittamaan edellä kuvatun kaltaista huono-osaisuuden kirjoa sitä kokeneiden elämänkuluissa ja nostamaan tutkimuksen keskiöön huono-osaisuuden kokijälähtöiset merkitykset. Tutkimukseni tuo tätä kautta uudenlaisen näkökulman huono-osaisuuden tutkimukseen. Historiantutkimuksen kentällä huono-osaisuudella tarkoitetaan usein tilannetta, jossa ihminen on joutunut viranomaisten kontrollitoimien kohteeksi sosiaalisista ja laillisista normeista poikkeavan elämäntapansa, esimerkiksi irtolaisuuden vuoksi. Toisaalta korostan tutkimuksessani, että huono-osainen voi olla myös lainkuuliainen henkilö, jonka lähtökohdat yhteiskunnassa toimimiseen ovat muita heikommalla esimerkiksi vammaisuuden vuoksi. Huono-osaisuutta kokeva ei ollut välttämättä taloudellisessa mielessä köyhä, vaan huono-osaisuuden syynä saattoivat olla juridisesti muita heikompi asema kuten syntyperältään aviottomilla lapsilla, niukat sosiaaliset verkostot tai liikkuva elämäntapa.⁸¹ Historiallisesti tällaisesta ihmisryhmästä on puhuttu esimerkiksi sosiaalisena alaluokkana.⁸²

Huono-osaisuuden leimaavuus kertookin jotain hyvin olennaista huono-osaisuuden merkityksistä, minkä osoittaa se, että sosiaalitieteiden kentällä huono-osaisuutta on kuvattu stigman käsitteen kautta korostaen siihen liittyvää poikkeavuutta. Tällä tarkoitetaan sitä, että haavoittuvaisessa elämäntilanteessa oleva muuttuu huono-osaiseksi, kun yhteiskunta kohdistaa häneen kontrolloivia toimenpiteitä. Huono-osaisuudessa on täten osaltaan kyse yksilön ja yhteiskunnan välisestä

⁷⁹ Kallio & Hakovirta 2020, 9–12; Saari, Eskelinen & Björklund 2020, 14–19, 58–59; Saari 2015, 14–15, 72–73, 166.

⁸⁰ Saari 2015, 14–16, 168–173.

⁸¹ Pukero 2009, 12–14; Parikka 1994, 56; Nygård 1985, 14–16.

⁸² Ks. esim. Häkkinen 2004, 148.

vuorovaikutuksesta.⁸³ Lisäksi huono-osaisuuden käsitteen käyttäminen on pyrkimykseni sovittaa yhteen vaivaisuuden ja irtolaisuuden tai pahantapaisuuden kaltaiset laajat yhteiskunnan kontrolloimat ilmiöt. Perustelen käsitteen käyttöä sillä, että esimerkiksi suomalainen 1800-luvun lopulta alkaen kehittynyt institutionalisoitunut lastensuojelu on syntynyt rikosoikeuden, vankeinhoidon ja köyhäinhoidon rakenteiden päälle.⁸⁴ Tarkoitukseni on, että huono-osaisuuden käsite auttaa ymmärtämään myös esimerkiksi lastensuojelun ja sosiaaliturvan institutionalisoitumista ennen kaikkea niiden piirissä olleiden kokemusten kautta.

Eletyn huono-osaisuuden käsitteeseen nojaten kysynkin, näyttäytyykö huono-osaisuus eri tavalla sitä kokeneiden näkökulmasta verrattuna sitä kontrolloineiden viranomaisten näkökulmaan. Lisäksi korostan sitä, että huono-osaisuus ei kaikkien tutkittavieni kohdalla ollut elämänmittaista vaan tilapäistä, ja sille oltiin tietyissä elämäntilanteissa haavoittuvaisempia kuin toisissa. Tällaisella kokijälähtöisellä otteella pyrin havainnollistamaan, ketkä ovat kyseessä, kun puhutaan huono-osaisista, ja ketkä olivat siten 1800-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa kaikista haavoittuvaisimmissa asemissa. Tutkimusjoukkoni kaltainen melko heterogeeninen joukko myös havainnollistaa, miten huono-osaisuus ilmenee monenlaisissa ryhmissä ja elämäntilanteissa ja miten sitä ei voi liittää pelkästään yhtä ryhmää koskevaksi ilmiöksi.⁸⁵

Huono-osaisuuteen on vuosisatojen ajan liitetty huoli siitä hallitsemattomasta leviämisestä. Myös 1800-luvun Euroopassa keskusteltiin paljon siitä, miten ehkäistä pahantapaisena ja moraalittomana pidetyn elämäntavan periytymistä vanhemmilta lapsille.⁸⁶ Sekä sosiaalitieteissä että historian tutkimuksessa onkin todettu mentaliteettien ja tapojen periytyvän sukupolvelta toiselle.⁸⁷ Tällaista periytymistä havainnollistaa erityisesti sosiaalitieteissä tutkittu epätasa-arvoisuuden ylisukupolvinen periytyminen, millä tarkoitetaan sitä, miten erilaiset sosiaalista epätasa-arvoa ylläpitävät tapahtumat näkyvät sukupolvien välillä. Sen rinnakkaiskäsitteinä käytetään ylisukupolvista liikkuvuutta tai sosiaalista liikkuvuutta, joista ensimmäistä hyödynnetään pääasiassa taloustieteessä kuvaamaan eri sukupolvien välisiä tulo- ja

⁸³ Saari, Eskelinen ja Björklund viittaavat saksalaisen sosiologi ja filosofi Georg Simmelin vuonna 1908 ilmestyneeseen esseeseen ”Der Arme”, jossa Simmel käsittelee köyhiä ja köyhyyttä. Simmelin keskeinen teesi on se, että köyhyys (nykykäsitteen mukaan huono-osaisuus) on kontrolliin kietoutuva sosiaalinen ongelma, joka syntyy valtion kohdistaessa köyhyyttä kokeviin kansalaisiinsa viranomaistoimia kuten tulonsiirtoja. Saari, Eskelinen & Björklund 2020, 19, 44–45, 48–49. Juho Saari on lisäksi tämentänyt Simmelin argumenteissa olevan keskeisintä se, miten jaottelu ylläpitää sosiaalista etäisyyttä hyvä- ja huono-osaisten välillä. Saari 2015, 89–90.

⁸⁴ Ks. Harrikari 2019, 18.

⁸⁵ Vrt. Saari, Eskelinen & Björklund 2020, 41–42.

⁸⁶ Smyth 2022, 142–143. Ks. myös Harrikari 2019, 87.

⁸⁷ Isola 2022; Häkkinen ym. 2017, 10–12; Häkkinen 2017; Häkkinen & Salasuo 2016, 180–182; Häkkinen 2012, 382–383.

varallisuuseroja ja jälkimmäistä puolestaan pääasiassa sosiologiassa kuvaamaan liikkuvuutta sosiaalisten asemien välillä.⁸⁸

Yllä oleviin havaintoihin peilaten kiinnostava on myös kysymys siitä, missä määrin huono-osaisuus periytyi tutkimusjoukossani sukupolvelta toiselle. Periyymisen mekanismeja ei ole laajasti käsitelty historian tutkimuksen kentällä, vaikka sosiologi Ineke Maas ja sosiaalishistorioitsija Marco H. D. van Leeuwen ovat todenneet, että selitykset nykyhetken ylisukupolviselle sosiaaliselle liikkuvuudelle löytyvät usein kymmenien tai satojen vuosien takaa esimerkiksi 1800-luvun teollistumiskeskityksestä.⁸⁹ He ovat tutkineet ylisukupolvisuuden ja sosiaalisen liikkuvuuden suuria linjoja esiteollisessa Euroopassa.⁹⁰ Sosiaalitieteilijä Anna-Maria Isola on puolestaan selvittänyt muistitietotutkimusta hyödyntäen, millaisia historiallisia juuria nykypäivänä koetulla ylisukupolvisella huono-osaisuudella on.⁹¹ Samaa tematiikkaa käsittelee myös teoksessa *Turun köyhät kasvot*, jossa olemme tutkineet, miten Turun palon aiheuttaman köyhyyden vaikutukset ilmenivät Luostarinmäellä 1800-luvun alkupuolella asuneissa suvuissa. Teoksen rinnalla hyödynnän sosiaalitieteellistä tutkimusta, josta tutkimukselleni keskeisin aihepiiriä käsittelevä teos on ylisukupolvisen näkökulmansa vuoksi Juho Saaren, Niko Eskelisen ja Liisa Björklundin tutkimus *Raskas perintö. Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa* (2020). Siinä kirjoittajat käsittelevät huono-osaisuuden ylisukupolvisia muotoja, kokemuksia ja siirtymiä 1990–2010-lukujen Suomessa ja esittelevät kokoavasti aihepiiristä tehtyä tutkimusta. Siihen tukeutuminen on perusteltua, sillä köyhyyden ja huono-osaisuuden tutkimuksen metodologian ja määritelmien on todettu olevan sovellettavissa paitsi nykyisyyteen myös menneisyyteen.⁹²

Määritelmästä riippuen ylisukupolvisella huono-osaisuudella tarkoitetaan vähintään kahden tai kolmen peräkkäisen sukupolven kokemia kasautuneita sosiaalisia, taloudellisia tai terveydellisiä ongelmia, jotka vaikuttavat sosiaaliseen asemaan ja periytyvät vanhemmalta lapselle. Periytymistä aiheuttavat rajoittunut toimintakyky, hyvinvoinnin ongelmat ja muut kuormittavat tekijät, joiden vuoksi elämää ei kyetä suunnittelemaan pitkäjänteisesti, eivätkä yritykset vaikuttaa omaan elämään

⁸⁸ Blanden ym. 2024, 1.

⁸⁹ Maas & van Leeuwen 2024, 206. Historiantutkimuksen kentällä ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta on eksplisiittisesti julkaissut Raimo Parikka, joka on käsitellyt hel sinkiläisperheiden kokemaa ylisukupolvista huono-osaisuutta 1900-luvun alkupuolen osalta. Parikka 1994. Myös Antti Häkkinen on monissa tutkimuksissaan käsitellyt tematiikkaa. Ks. esim. Häkkinen 2017; Häkkinen 2012; Häkkinen 2004. Ylisukupolvista näkökulmaa on osittain tarkastellut myös Glen H. Elder Jr. elämäntutkimuksen alan klassikkoteoksessaan *Children of the Great Depression*, jossa hän on tarkastellut 1930-luvun laman vaikutusta kahteen sukupolveen. Elder 1999 [1974].

⁹⁰ Ks. esim. Maas & van Leeuwen 2016; van Leeuwen 2009.

⁹¹ Isola 2022.

⁹² Kallio & Vainio-Korhonen 2022b.

konkretisoidu hyvinvoinniksi ja myönteisiksi siirtymiksi. Myönteiset siirtymät ovat tapahtumia, esimerkiksi koulunkäyntiä ja työllisyyttä, jotka parantavat elämänlaatua, elintasoja ja asemaa yhteiskunnassa pitkällä aikajänteellä.⁹³ Tässä tutkimuksessa tarkoitetaan ylisukupolvisella huono-osaisuudella tilannetta, jossa vähintään kahden sukupolven elämänkuluissa ilmenee yhteiskunnallisesti heikko asema esimerkiksi aviotoman syntyperän periytymisenä, köyhäinapuna tai laitostokemuksina.⁹⁴

Huono-osaisuuden on todettu siirtyvän sekä sosiaalisesti että geneettisesti, joskin geneettisten tekijöiden vaikutuksiin liittyy vielä paljon kysymyksiä, ja lisäksi niiden tutkiminen historian tutkimuksen keinoin on hyvin rajallista.⁹⁵ Tässä tutkimuksessa keskityn sosiaalisiin periytymismekanismeihin, joilla tarkoitetaan huono-osaisen perheiden tai kotitalouksien omia sosiaalisia toimintamalleja ja selviytymisstrategioita.⁹⁶ Peilaan ylisukupolvista huono-osaisuutta historioitsija Olwen H. Huftonin 1970-luvulla kehittämään *hätävaratalouden* käsitteeseen (*makeshift economy*). Käsitteellä Hufton kuvaa monenlaisia selviytymisstrategioita, joita 1700-luvun Ranskassa köyhyyttä kokeneet hyödynsivät pyrkiessään tulemaan toimeen niukkuuden ja puutteen keskellä. Näitä keinoja olivat esimerkiksi pätäkä- ja kausityöt, kerjääminen, köyhäinapuun turvautuminen ja joissain tapauksissa myös rikokset.⁹⁷ Vaikka

⁹³ Isola 2022, 150; Saari, Eskelinen & Björklund 2020, 14–19, 30, 43–44.

⁹⁴ Sukupolvia voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta. Ensinnäkin sukupolvi on biologinen käsite, joka tarkoittaa biologista sukulaisuutta ja joka muodostaa vertikaalisia sukupolvia eli sukuinstituutioita. Toiseksi sukupolvi on myös yhteiskunnallinen ja sosiaalinen käsite ja instituutio, jolla tarkoitetaan sitä, että samana aikana syntyneet muodostavat horisontaalisen ikäkohortin, jonka mukana he kasvavat. Häkkinen ym. 2017, 7, 10–11; Häkkinen 2017, 22–23; Häkkinen 2012, 382–383.

⁹⁵ Esimerkiksi 1800-luvun osalta ei ole saatavilla dataa, joka mahdollistaisi huono-osaisuuden tutkimuksen epigeneettisestä näkökulmasta. Sen sijaan 1900-luvun osalta on selvitetty laajojen data-aineistojen voimin pitkäkestoisen stressin ja heikon sosioekonomisen aseman vaikutusta niitä kokeneiden fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen sekä myöhempään elämänkulkuun. Esimerkiksi Ville Kivimäki, Virva Liski ja Ilari Taskinen pyrkivät osoittamaan, millainen kytkös sotastressillä oli sekä sotilaiden että heidän jälkeistensä myöhempään elämänkulkuun, eli millaisia ovat äärimmäisen stressin ylisukupolviset vaikutukset. Kivimäki ym. 2025; Maiju Mikkonen ym. ovat puolestaan osoittaneet, että aviottomalla syntyperällä on yhteys esimerkiksi sydän- ja verisuonisairauksien esiintyvyyteen. Mikkonen ym. 2016. Myös elämänkulututkimuksessa on osoitettu huono-osaisen lapsuuden yhteys terveysongelmiin myöhemmällä iällä ja pohdittu biologisten tekijöiden vaikutusta huono-osaisuuden muodostumiseen. O’Rand 2009, 128–131.

⁹⁶ Saari, Eskelinen & Björklund 2020, 21–22.

⁹⁷ Hufton 1974. Köyhyyden toimeentulostrategioita on kuvattu hätävaratalouden lisäksi myös monilla muilla käsitteillä kuvaamaan yhteiskunnallisten erojen vaikutusta selviytymisstrategioihin. Ks. lisää Tomkins & King 2003. Suomea koskevassa historian tutkimuksessa hätävaratalouden (*makeshift economy*) käsitettä on hyödyntänyt muun muassa Pirita Frigren. Frigren 2016, 259. Pirjo Markkola on puolestaan luonnehtinut erityisesti suomalaisen köyhäinhoidon ja köyhyyteen liittyvää instituutioiden kuten

Huften kehitti käsitteen kuvaamaan 1700-luvun Ranskaa, selviytymisstrategioiden käsitettä on sittemmin hyödynnetty laajasti myös esimerkiksi pohjoismaisessa kontekstissa, kun on kuvattu köyhän työtätekevän väestön monenlaisia toimeentulokeinoja, joihin sisältyi monesti myös rikollisuutta.⁹⁸

Kuljetan hätävaratalouden muotoja läpi tutkimukseni ja esitän, että tutkimusjoukkooni kuuluvien ruokakuntien hätävaratalouden muotojen tutkiminen voi osaltaan selittää huono-osaisuuden ylisukupolvisia siirtymiä. Näin on siksi, että tutkmani lapset oletettavasti omaksuvat toimeentulostrategioiden keinot vanhemmiltaan, mikä oli osa pakollista arkista selviytymistä mutta saattoi joko pitää yllä huono-osaisuutta tai auttaa katkaisemaan huono-osaisuuden ylisukupolviset siirtymät. Ylisukupolvisesti periytyvässä huono-osaisuudessa ei ollut kyse tietoisesta valinnasta vaan siitä, että äärimmäisen niukkojen resurssien ja selviytymiseen pakottavien olosuhteiden myötä oman aseman parantaminen ei onnistunut. Toimeentulostrategioiden käsitteellä pyrin havainnollistamaan eletyn huono-osaisuuden monia muotoja elämänkuluissa sen sijaan, että kuvaisin huono-osaisuutta yksioikoisen stigmatisoivasti. Tällaista lähestymistapaa perustelelee myös havainto siitä, että nyky-Suomessa huono-osaisuus periytyy ylisukupolvisesti melko harvoin, joten ylisukupolvisesti huono-osaiset ovat melko marginaalinen ryhmä. Variaatiota on myös sukujen sisällä, ja vain harvoin kaikki suvun jäsenet kokevat ylisukupolvista huono-osaisuutta.⁹⁹ Siksi on tärkeää pohtia huono-osaisiin olosuhteisiin syntyneiden lasten kohdalla, mitkä tekijät pitävät yllä huono-osaisuuden kierrettä ja mitkä tekijät puolestaan suojaavat haavoittuvaisessa tilanteesta ja auttavat rakentamaan hyvinvointia.¹⁰⁰

Lapsinäkökulma huono-osaisuuden historiaan

Lapsinäkökulman tärkeyttä historian tutkimuksessa on painottanut ruotsalainen lapsuuden historian tutkija Johanna Sköld. Lapsinäkökulmalla Sköld tarkoittaa sitä, että se on metodologinen ja teoreettinen lähestymistapa siinä missä naisten historia tai työväestön historia. Kyse on käytännössä siitä, että lapsiin kiinnitetään huomio merkittävinä toimijoina ja tutkimuskohteina. Tämä tapahtuu asettamalla lapset tutkimuksen keskiöön ja analysoimalla tutkittavia ilmiöitä lähteiden asettamien mahdollisuuksien puitteissa siltä kannalta, mitä ne merkitsivät lapsille. Lapsinäkökulma tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lapsuuden ymmärretään olevan sukupuolen ja luokan

valtion, kirkon ja yksityisten toimijoiden muodostamaa kenttää hyvinvoinnin sekataloudeksi (*mixed economy of welfare*). Markkola 2007, 208–209.

⁹⁸ Ks. esim. Gustafsson 2023; Vilhelmsson 2020, 38–39; Viitaniemi 2018; Ågren 2016, 18.

⁹⁹ Näin on ollut myös historiallisesti. Annola 2022, 11; Syväniemi & Viljamaa 2022, 76–79; Häkkinen 2004, 157.

¹⁰⁰ Saari, Eskelinen & Björklund 2020, 16, 37, 44.

tapainen laaja yhteiskunnallinen rakenne ja ilmiö. Sitä voi tarkastella esimerkiksi lasten ja aikuisten välisten valta-asetelmien kuten hoivan näkökulmasta sekä siltä kannalta, millainen merkitys lapsilla on ollut taloudelle.¹⁰¹ Myös historioitsija Maria Syväniemi on tarkastellut lapsinäkökulmaisesti köyhyyttä, millä hän tarkoittaa lasten subjektiivista kokemusta köyhyydestä eli käytännössä lapsen maailman ja maailmankuvan hahmottamista.¹⁰²

Heidän argumentteihinsa nojaten pyrin nostamaan tässä tutkimuksessa esiin lapsinäkökulman huono-osaisuuteen siinä määrin, kun se on käytettävissä olevien lähteiden puolesta mahdollista. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tutkin sitä, keitä tutkimusjoukkoni muodostavat lapset ovat: minkä nimisiä he ovat, milloin he ovat syntyneet, millaisia elämänkulkuja heillä on, ja miten heidän elämänkulkunsa ja huono-osaisuuden kokemuksensa muotoutuivat yhteiskunnallisissa prosesseissa. Näkökulmani ei siis ole esimerkiksi ensisijaisesti perheissä tai ruokakunnissa vaan tätä pienemmissä yksiköissä eli lapsissa.¹⁰³

Lapsinäkökulma on perusteltu lähestymistapa köyhyyteen, sillä lapsuuden historian kentällä on todettu, että köyhyys vaikuttaa muiden statustekijöiden niin kuin luokan ja sukupuolen ohella olennaisesti lapsuuden muotoutumiseen ja kokemukseen.¹⁰⁴ Lisäksi niin historian tutkimuksessa kuin sosiaalitieteissä on todettu lasten ja lapsiperheiden olevan erityisen alttiita köyhyydelle ja huono-osaisuudelle, mihin liittyy myös riski, että ne periytyvät vanhemmilta lapsille.¹⁰⁵ Köyhät ja huono-osaiset lapset eivät kuitenkaan ole näkyneet lapsuuden historian klassikoissa kuin pitkälti sivumainintoina ja huomioina siitä, että menneisyydessä lapsuuteen on liittynyt monenlaista kaltoinkohtelua. Esimerkiksi historioitsija Lloyd deMause on todennut ”lapsuuden historian olevan painajainen, josta olemme vasta hiljattain heränneet”. Tällä hän viittaa lasten kautta aikain kokemaan kaltoinkohteluun.¹⁰⁶ Muun muassa lapsuuden historian alan klassikkoteoksessa ranskalaisen kulttuurihistorioitsija ja väestöhistorian tutkija Philippe Ariès’n vuonna 1960 julkaistussa teoksessa *L’enfant et la vie familiale sous l’ancien régime* käsitellään lähinnä yläluokan ja erityisesti porvariston lapsia. Tämä johtuu Marjatta Rahikaisen mukaan siitä, että teoksen

¹⁰¹ Sköld 2006, 40–45. Ks. myös Vainio-Korhonen 2026 (tulossa); Laine-Frigren 2022; Harrikari 2019, 21; Markkola 2018, 164.

¹⁰² Syväniemi 2026a (tulossa).

¹⁰³ Vrt. Sköld 2006, 66.

¹⁰⁴ Fass 2013; Levene 2012; Heywood 2001, 4.

¹⁰⁵ Ks. esim. Isola ym. 2026 (tulossa). Kallio & Hakovirta 2020a; Kallio & Hakovirta 2020b.

¹⁰⁶ DeMausen alkuperäinen muotoilu kuuluu seuraavasti: ”The history of childhood is a nightmare from which we have only recently begun to awake. The further back in history one goes, the lower the level of child care, and the more likely children are to be killed, abandoned, beaten, terrorized, and sexually abused.” DeMause 1974, 1.

kirjoitusaikana 1950-luvulla lasten historia ylipäättään oli vielä kartoittamatta aluetta.¹⁰⁷ Lapsuuden – ja myös nuoruuden – määrittämiseksi on kuitenkin ensin tehtävä katsaus lapsuuden historian tutkimusperinteeseen.

Köyhät lapset on nostanut erityiseksi ryhmäksi lapsuuden historian tutkijoista muun muassa Hugh Cunningham. Hän käsittelee lapsuudessa koettua köyhyyttä 1600-luvulta 1900-luvulle ulottuvassa tutkimuksessaan *The Children of the Poor* (1991) sekä klassikkoteoksessaan *Children and Childhood in Western Society Since 1500* (1995), joskin niiden painotukset ovat lapsinäkökulman sijaan tavoissa, joilla köyhä lapsuus on hahmotettu. Lapsinäkökulma köyhyyteen on muun muassa Alysa Levenellä teoksessaan *The Childhood of the Poor* (2012) ja Anna Davinilla teoksessaan *Growing up Poor* (1996). Levene tarkastelee lapsiköyhyyttä tutkimalla, mitä erilaiset instituutiot kertovat köyhistä lapsista ja heihin suhtautumisesta ja köyhien perheiden selviytymisstrategioista 1700-luvun Lontoossa. Davin puolestaan käsittelee teoksessaan köyhiin työläisperheisiin syntyneiden lasten elämänkulkuja 1800–1900-lukujen taitteen Lontoossa. Kotimaisesta tutkimuksesta on mainittava Panu Pulman ja Oiva Turpeisen lastensuojelun historiaa käsittelevä perusteos sekä Timo Harrikarin niin ikään lastensuojelun historian institutionaalista puolta analysoiva tutkimus.¹⁰⁸ Tästä huolimatta lapsuuden köyhyyskokemuksissa ja erityisesti huono-osaisuuden kokemuksissa on vielä paljon tutkittavaa. Siksi pidän tärkeänä sitä, että tutkimuksessani peilaan lapsuuteen yleisesti liitettyjen mentaliteettien sijaan köyhiin ja huono-osaisiin lapsiin liitettyjä käsityksiä.

Positioin tutkimukseni osaksi lapsuuden historian sosiaalishistoriallista juonnetta, jolla Kaisa Vehkalahti tarkoittaa lasten arkeen ja elinolosuhteisiin keskittyvää lapsuuden historian tutkimusta.¹⁰⁹ Tämä tutkimusala virisi 1960- ja 1970-luvuilla osana uuden sosiaalishistorian syntyä. Sen alullepanijana pidetään Ariès'n teosta ja erityisesti sen vuonna 1962 ilmestynyttä englanninkielistä käännöstä *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*, johon kohdistuneen kritiikin seurauksena lapsuuden historiasta kehittyi monitieteinen tutkimusala. Teoksen ilmestymisen jälkeen lapsuuden historiaa on tutkittu niin sosiaalishistoriallisesta, konstruktivisesta kuin lasten toimijuuden näkökulmista.¹¹⁰ Monet näkökulmat ja monitieteisyys ilmenevät

¹⁰⁷ Rahikainen 2013, 50; Ariès 1962 [1960].

¹⁰⁸ Harrikari 2019; Pulma 1987; Turpeinen 1987.

¹⁰⁹ Vehkalahti on erottanut lapsuuden historiasta myös kulttuurihistoriallisen juonteon, jolla hän luonnehtii kiinnostusta lapsuuden kulttuuriin eli lapsuuteen liittyviin käsityksiin ja ideoihin sekä lasten ja lapsiin liittyvään kulttuuriin. Vehkalahti 2022, 63–64.

¹¹⁰ Ariès'n teokseen kohdistunut kritiikki johtuu siitä, että se ymmärrettiin aikanaan varhaismodernin lapsuuden yleisesitykseksi, vaikka Ariès käsittelee teoksessaan lapsuuden mentaliteetteja sekä lapsuuden ja perheen historiaa ranskalaisessa yhteiskunnassa noin vuosina 1500–1800. Suurimpana syynä teokseen kohdistuneeseen kritiikkiin on teoksen englanninkielinen käännös, jonka puutteet esimerkiksi käsitteiden kääntämisessä ovat osaltaan aiheuttaneet väärintulkintoja. Ariès'n tulkintoihin kohdistunutta

rikkaana tutkimusperinteenä: alalla risteävät perhe-, sukupuoli- ja naishistoria, ja lapsuuden historiaa on tutkittu niin kansainvälisesti kuin Suomessakin osana esimerkiksi kasvatuksen, koulutuksen ja työnteon historiaa. 2000-luvulle tultaessa lapsuuden historiassa on alettu painottaa yhä enemmän lasten toimijuutta ja heidän oman äänensä kuulemisen tärkeyttä.¹¹¹ Pyrkimyksenä on ollut kuvata lapsia vallan kohteiden sijaan aktiivisina toimijoina.¹¹²

Samalla, kun lasten äänen kuulemisen tärkeyttä ja toimijuutta koskeva keskustelu on ollut vilkasta, lapsuuden historian alalla on myös kritisoitu tutkimuksen painottumista pyrkimykseen löytää lasten ääniä. Lapsuuden historian tutkimusmetodeissa painotetaan paljon toimijuutta eli tutkittavien oman näkökulman kautta tehtävää analyysiä heidän itsenäisen ja tietoisien toiminnan mahdollisuuksistaan.¹¹³ Toisaalta kentällä on myös esitetty kritiikkiä toimijuusajatusta kohtaan. Näin on ensin näkin siksi, että toimijuusnäkökulmassa katveeseen voivat jäädä lapset, jotka mukautuvat toiminnallaan aikuisten luomiin ideaaleihin eivätkä siksi herätä esimerkiksi kapinoinnillaan tutkijan huomiota. Toiseksi tutkijat ovat huomauttaneet, että myös äänettömyys ja hiljaisuus voivat tuottaa uutta kiinnostavaa tietoa lapsuuden historiasta. Kolmanneksi lasten äänet ovat todellisuuden ja sosiaalisten prosessien läpi suodattuneita siinä missä aikuistenkin.¹¹⁴ Tähän liittyviä metodologisia mahdollisuuksia ja haasteita käsitellen tarkemmin seuraavassa luvussa *Metodit ja lähteet*.

Lapsuuden historiassa teoreettisesti ja metodologisesti vaikean kysymyksen muodostaa lasten ja lapsuuden historian välinen läheinen suhde. Niiden välisiä rajanvetoja ja yhtäläisyyksiä on havainnollistanut muun muassa Kaisa Vehkalahti nojaten Cunninghamin ja Colin Heywoodin ajatuksiin. Lasten historiassa tutkitaan

laajaa kritiikkiä, sen taustaa ja syitä sekä myös perintöä lapsuuden historian kentällä ovat käsitelleet Kaisa Vehkalahti ja Marjatta Rahikainen. Vehkalahti 2022, 37–41; Rahikainen 2013. Ks. myös. Cunningham 2021 [1995]; Fass 2013.

¹¹¹ Vainio-Korhonen 2026 (tulossa); Vehkalahti 2022; Vehkalahti 2008; Rahikainen 2004; Tuomaala 2004; Vehkalahti 2004. Lapsuuden historian kytköksistä perhe- ja sukupuolihistoriaan ks. esim. Markkola 1994.

¹¹² Lapsuuden toimijuudella on yhteyksiä myös köyhyyden toimijuuteen (*pauper agency*) liittyvään tutkimussuuntaukseen ja teoriaan. Suuntauksessa painotetaan köyhyyttä kokeneiden omia toiminta- ja selviytymisstrategioita, joita tarkastellaan usein erityisesti köyhäinavun näkökulmasta. Lähdeaineistona hyödynnetään tyypillisesti esimerkiksi köyhäinapua hakeneiden itse laatimia anomuskirjeitä. Ks. lisää esim. Rasmussen 2023; Annola & Miettinen 2022; Tomkins 2021; Williams 2020; King & Jones 2016; Hansen 2013, 89; King 2011; Green 2010; Green 2006; van Leeuwen 2002.

¹¹³ Ks. esim. Vehkalahti ym. 2022, 13, 22; Vehkalahti 2022, 49, 55–63; Elder & Giele 2009, 13–14; Tuomaala 2004, 25.

¹¹⁴ Keskustelu aiheesta on ollut hyvin runsasta. Tuoreimmista avauksista aiheeseen liittyen ks. esim. Syväniemi 2026a; Olsen ym. 2024; Alexander, Olsen & Vallgård 2023; Vuolanto 2022, 294; Sandin 2020a, 1309–1310; Musgrove, Pascoe Leahy & Moruzi 2019; Gleason 2016.

menneisyyden lapsia ja heidän elämäänsä, kun taas lapsuuden historiassa kohteena ovat ”lapsuuteen liittyvät abstraktit ideat ja käsitykset, aikuislähtöiset representaatiot, ideologiat, lait, lapsuuden hallinta ja instituutiot.”¹¹⁵ Lapsuuden tutkimuksen piirissä alettiinkin 1970-luvulla syntyneen konstruktivistisen näkökulman myötä painottaa lapsuutta itsessään tärkeänä ja arvokkaana elämänvaiheena ja tutkimuskohteena. Lapsuutta ei siis ole oleellista tarkastella pelkästään aikuisuudesta käsin ja myöhempiä elämänkulkuja selittävänä tekijänä.¹¹⁶ Tässä tutkimuksessa näkökulmani on niin lapsuudessa ja lapsissa kuin myös huono-osaisuuden lapsuuden yhteydessä myöhempiin elämänkulkuihin. Kuljetan näitä teemoja rinnakkain: selvitän, keitä tutkimusjoukkooni kuuluvat lapset olivat ja millainen oli heidän lapsuutensa, mutta viranomaisnäkökulmaisen lähtepohjan myötä on väistämätöntä käsitellä myös muun muassa lapsuuteen vaikuttaneita instituutioita ja aikuisten käsityksiä sekä niiden luomaa elämänmittaista ja ylisukupolvista huono-osaisuutta. Näitä näkökulmia onkin vaikea erottaa toisistaan.¹¹⁷

Lapsuuden päättyminen ja nuoruuden alkaminen on liukuma, ja historian tutkimuksessa niiden selvärajaisten erojen määrittelysijain keskeisintä on kuvata tekijöitä, jotka rakentavat lapsuutta. Siten lapsuuden historia pitää sisällään myös nuoruuden historian.¹¹⁸ Myös monissa lapsuuden historian klassikotutkimuksissa eri ikävaiheet esitetään liukumana, joista ei erotu erityisiä virstanpylväitä.¹¹⁹ Lisäksi tavat määritellä lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden väliset ikärajaudet vaihtelevat sen mukaan, tarkastellaanko asiaa lainsäädännön, työnteon, koulunkäynnin tai vaikkapa rikosoikeuden näkökulmasta, ja miten lapsen fyysisen kehityksen ja

¹¹⁵ Hugo Cunningham onkin todennut, että on paljon helpompaa kirjoittaa lapsuuden historiaa eli lapsuutta koskevista käsityksistä ja ideaaleista kuin lasten historiaa eli lasten omista kokemuksista ja näkökulmista. Cunningham 2021 [1995], sähköinen lähde. Esimerkiksi Philippe Ariès’n teos käsittelee lasten näkökulman sijaan lapsuuteen liittyviä mentaliteetteja. Vehkalahti 2022, 50–51; Rahikainen 2013, 50–53; Heywood 2005, 5.

¹¹⁶ Vehkalahti ym. 2022, 10–11; Vehkalahti 2022, 48–49.

¹¹⁷ Vehkalahti 2022, 52.

¹¹⁸ Vehkalahti ym. 2022, 10–11; Vehkalahti 2022, 48–49. Nuoruuden historiaa käsittelevistä tutkimuksista ks. esim. Sinikka Aapolan ja Mervi Kaarnisen toimittama *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia* (2003), joka kuvaa nuoruuden historiaa 1900-luvun Suomeen painottuen. Nuoruutta on tutkinut myös Mari Välimäki, jonka väitöskirja käsittelee yliopisto-opiskelijoiden esiaviollisia suhteita 1600-luvun ruotsalaisissa yliopistokaupungeissa. Välimäki 2021. Kansainvälisesti nuoruutta käsitellään esimerkiksi kuusiosaisessa Stephanie Olsenin ja Heidi Morrisonin toimittamassa sarjassa *A Cultural History of Youth*. Sarjan kuudessa osassa nuoruutta käsitellään kategoriana ja kokemuksina antiikista nykypäivään muun muassa koulunkäynnin, leikin ja vapaa-ajan sekä tunteiden kautta.

¹¹⁹ Rahikainen viittaa erityisesti Colin Heywoodin ja Philippe Ariès’n käsityksiin lapsuudesta. Rahikainen 2013, 89. Ks. myös Heywood 2001; Ariès 1962 [1960].

sukupuolen katsotaan olevan niihin yhteydessä.¹²⁰ Näistä tekijöistä lapsuuden ja nuoruuden välinen raja on paikannettu varhaismodernissa ja esiteollisessa Euroopassa noin 12–14 ikävuoden välille, mikä antaa suuntaviivoja siitä, minkä ikäisten on ajateltu olleen lapsia.¹²¹ Ikärajojen määrittelemine ei kuitenkaan ole itseisarvona kiinnostavaa, vaan käsittelen niitä siksi, että ne kertovat lapsiin kulloinkin kohdistetuista odotuksista ja velvollisuuksista, jotka ovat muokanneet olennaisesti lapsuuden kokemuksia ja vaikuttaneet esimerkiksi hädänalaisten lasten oikeuksiin saada köyhäinapua.

Ruotsin valtakunnan lainsäädännössä lapsuudesta kertovat erityisesti työnte-
koon, köyhäinapuun ja rikosoikeudelliseen vastuuseen liittyvät ikärajat, joissa 15
vuoden ikä on ollut keskeinen jo keskiajalta asti.¹²² 1800-luvun osalta keskeisimpiä
on vuoden 1805 palkollissääntö, jossa täysi-ikäisiksi eli palveluspakon piiriin mää-
rättiin 15 vuotta täyttäneet. Palkollissääntö kuitenkin osoittaa, miten kaikissa yhteyk-
sissä edes 15-vuotiaat eivät olleet aikuisiin verrattuna täysivaltaisia, sillä siinä mää-
rättiin, että alle kolmevuotiaana elätiksi otettujen kasvattilasten piti palvella huolta-
jaansa 21-vuotiaaksi asti.¹²³ Vuoden 1852 vaivaishoitoasetuksessa köyhäinapuun oi-
keutetuiksi turvatomiksi lapsiksi määriteltiin puolestaan alle 16-vuotiaat lapset.¹²⁴
Nimenomaan palkollissäännöissä esiintyvät ikäkäsitykset ovat keskeisiä siksi, että
työnteko itsessään ei yksiselitteisesti kerro lapsuuden ja nuoruuden ymmärtämisen

¹²⁰ Ks. Lasten historian aikajana 1600-luvulta nykypäivään -tietolaatikko teoksessa *Ryysy-
läisyydestä osattomuuteen. Köyhyys lasten ja nuorten kertomana 1800-luvulta nyky-
päivään*. Gaudeamus, Helsinki 2026.

¹²¹ Levene 2012, 17. Ruotsalainen historioitsija Susanna Hedenborg on käsitellyt väitös-
kirjassaan hyvin kattavasti lapsiin ja lapsuuteen liitettyjä käsityksiä 1700-luvun Ruot-
sissa myös iän näkökulmasta. Hedenborg 1997, erit. 15–28. Kehityksestä Suomen kon-
tekstissa ks. esim. Harrikari 2019.

¹²² Ruotsin valtakunnan keskiaikaisissa laeissa määriteltiin rikosoikeudellisen vastuun
alaikärajaksi 15 vuoden ikä, joka koski sekä tyttöjä että poikia. 14–15 vuoden ikä pe-
rustuu fyysiseen kehitykseen, ja tuon ikäisenä lasten ajateltiin kykenevän tekemään
töitä aikuisen tavoin. Sama ikäkäsitys – tosin pääasiassa pitkälti miesten näkökulmasta
– näkyy verotusta ja työntekoa koskevassa lainsäädännössä. Vuoden 1686 palkkaus-
säännössä puolikasvuoisiksi rengeiksi määriteltiin 15–19-vuotiaat. Vuoden 1734
Kristofferin maanlaissa täysi-ikäisyyden rajaksi määriteltiin puolestaan 21 vuotta, ja
siinä mainittiin ensimmäistä kertaa myös piit. Maanlain mukaan jo 15 vuotta täyttä-
neet pojat saivat hallita itse hankkimaansa omaisuutta, mutta oikeus solmia avioliitto
koski vasta 21 vuotta täyttäneitä. Myös verotuksen näkökulmasta alle 15-vuotiaat olivat
vielä lapsia, sillä henkiveron alaikäraja oli 1700-luvun Ruotsin valtakunnassa 15
vuotta, ja 1800-luvun alussa alaikäraja nostettiin 17 vuoteen. Alle 15-vuotiaat olivat
siis tuon ajan käsityksen mukaan vielä lapsia. Harrikari 2019, 51–56, 92; Miettinen
2012, 192–193; Rahikainen 2010, 318–319; Hedenborg 1997, 34–41, 61.

¹²³ Harrikari 2019, 107; Pulma 1987, 30.

¹²⁴ Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus Yhteisestä waiwaisholhouksesta Suomen
Iso-ruhtinaanmassa [VHA]. 22.3.1852.

tavoista, sillä se kuului lapsuuteen lapsen ikään ja säätyyn katsomatta.¹²⁵ Kirjavista ja eri aikoina vaihdelleista ikärajoista on kuitenkin mahdollista hahmotella keskiarvoikä, jonka saavuttaneiden rooli yhteiskunnassa alkoi muuttua. Tämä ikä paikantuu noin 15 vuoden tienoilte, sillä sen ikäisellä nuorella alkoi olla oikeuksia ja velvollisuuksia, joita ei ollut tätä nuoremmilla. Toisaalta ikäraja ei ole absoluuttinen, vaan tarkoituksenmukaista on kiinnittää huomiota lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden välisiin liukuviini ja tilannekohtaisiin siirtymiin sekä siihen, miten ylisukupolviset huono-osaisuuden kokemukset kytkeytyvät näihin siirtymiin.

METODIT JA LÄHTEET

Historian hiljaiset

Kysymys siitä, kenen ääni on kuulunut ja kuuluu menneisyydessä ja historian tutkimuksessa on yksi historian tutkimuksen keskeisimpiä. Lasten kokeman huono-osaisuuden tutkimuksessa on kuitenkin kyse moninkertaisista hiljaisuuksista: siitä, että lasten tuottamaa aineistoa on huomattavasti vähemmän kuin aikuisten tuottamaa ja siitä, että myöskään huono-osaisten oma näkökulma ei ole juuri näkynyt tutkimuksessa.¹²⁶ Esimerkiksi Johanna Sköld on esittänyt, että lasten ja lapsuuden historian tutkimuksessa tarvitaan erityistä lapsinäkökulmaista metodia juuri siksi, että lapsia on vaiennettu historian tutkimuksessa erityisesti.¹²⁷ Tätä moninkertaista hiljaisuutta sopii hyvin havainnollistamaan lastensuojelun historia, sillä lastensuojelun asiakkaat ovat pääosin olleet muita lapsia huono-osaisemmassa asemassa, eli heidän elämänsä kuluistaan ja kokemuksistaan kertovien aineistojen puutteesta risteävät sekä lapsuuden että huono-osaisuuden historian kartoittamattomat alueet. Kaisa Vehkalahti on havainnollistanut, että lastensuojeluasiakkuudesta kertovat asiakirjat ovat tyypillisesti lukumäärältään vähäisiä, ilmaisultaan niukkoja sekä katkoksellisia että fragmentaarisia, mikä tekee niiden tutkimuksesta vaikeaa. Lisäksi aineistoissa painottuu viranomaisten näkökulma, eli niitä ei voi lukea koherentteina kuvauksena haavoittuvaisessa asemassa olleiden lasten ja perheiden elämästä eikä aineistosta saa välttämättä ollenkaan vastauksia sille esittämiin tutkimuskysymyksiin.¹²⁸

Miten lapsuuden huono-osaisuuden kokemuksista kiinnostunut tutkija voi siis käytännössä lähestyä ja tutkia aihetta? Lastensuojelun tutkija Elina Pekkarinen on muotoillut kysymyksen oivaltavasti kiteyttäen lapsuuden ja huono-osaisuuden

¹²⁵ Vainio-Korhonen 2026 (tulossa); Rahikainen 2010.

¹²⁶ Lapsista ja nuorista marginalisoituna ryhmänä ks. esim. Olsen ym. 2024.

¹²⁷ Sköld 2006, 40–45, 66–68.

¹²⁸ Vehkalahti 2015, 239–243, 247.

tutkimukseen kytkeytyvän paradoksin: ”Miten tutkia ilmiötä, joka on yhtä aikaa niin esillä ja niin piilossa?”¹²⁹ Pekkarisen esittämä kysymys resonoi työssäni erityisesti, sillä niin kuin edellä totesin, köyhyys ja huono-osaisuus näyttävät olevan esillä ”kaikkialla” vähintään niihin kytkeytyvien vahvojen mentaliteettien ja kulttuurisen tiedon kautta, mutta siitä huolimatta ne tuntuvat pakenevan tarkempaa määrittelyä erityisesti lapsuuden ja nuoruuden kontekstissa. Esitän metodologiseksi ratkaisuksi hiljaisuuksien kriittistä tarkastelua ja kuuntelemista, mahdollisuuksien historian työkalujen soveltamista sekä edellä käsiteltyä lapsinäkökulmaista metodia. Yhdistämällä nämä lähestymistavat kokemushistoriaan tutkija voi tavoittaa tärkeää tietoa lasten kokemasta menneisyydestä ja lapsuuden historiasta.

Kuten lapsinäkökulmaista tutkimusta käsittelevässä alaluvussa kuvasin, tutkittavien omien äänten ja näkökulmien löytämisen tärkeyttä on sekä painotettu että kritisoitu lapsuuden historian tutkimuksessa. Käytännössä lasten omaa näkökulmaa ei ole huomioitu välttämättä edes lastensuojelun instituutioiden niin kuin lastenkotien historiaa käsittelevässä tutkimuksessa.¹³⁰ Lastensuojelun historiassa tutkimuksen mahdollisuuksia säätelevät esimerkiksi arkistolaki, henkilötietolaki ja lastensuojelulaki.¹³¹ Näistä rajoituksista huolimatta esimerkiksi viimeaikaisten lastensuojelun kaltoinkohtelua käsittelevien selvitysten voi ajatella tuovan lapsi- ja kokijälähtöisen näkökulman lasten laitoshoidon historiaan.¹³² Samoin Johanna Sköldin ja Malin Arvidssonin toimittamassa teoksessa *För barnens bästa eller samhällets nytta? Allmänna barnhusets historia under 400 år* (2025) tarkastellaan Tukholman suuren lastenkodin eli käytännössä lastensuojelun historiaa laitoksessa asuneiden lasten näkökulmasta. Tämä osoittaa lapsinäkökulman olevan mahdollinen ja ennen kaikkea tarpeellinen lastensuojelun historian tutkimuksessa.

Osaltaan lasten omien näkökulmien puuttuminen selittyy lähteiden saatavuudella, sillä mitä kauemmas menneisyydessä mennään, sitä vähemmän lapsista ja nuorista kertovia lähteitä on saatavilla, eikä niitä ole myöskään aktiivisesti tallennettu. Varsinkin lasten ja nuorten itsensä tuottamia aineistoja löytyy niukasti.¹³³ Lähteiden saatavuus on erittäin keskeinen ongelma myös huono-osaisten historian tutkimisessa. Tämä johtuu suomalaisen yhteiskunnan rakenteista, sillä valtaosa suomalaisista oli kirjoitustaidottomia 1800-luvun alussa, ja varsinkin huono-osaisten mahdollisuudet tuottaa meidän päiviimme asti säilyneitä tekstejä tai muita henkilökohtaisia

¹²⁹ Pekkarinen 2015, 265.

¹³⁰ Sköld 2025, 38–39.

¹³¹ Vehkalahti 2015; Pekkarinen 2015.

¹³² Ks. Hytönen ym. 2016.

¹³³ Vainio-Korhonen 2026 (tulossa); Vehkalahti ym. 2022, 22–25; Vehkalahti 2022, 56–57; Sköld 2006, 67–68; Tuomaala 2004, 25; Heywood 2001, 6–7.

aineistoja olivat hyvin rajalliset.¹³⁴ 2000-luvulla ja 1900-luvulla kerätty köyhyyttä käsittelevä muistitieto- ja kansanperinneaineisto puolestaan ylittää pisimmilläänkin 1800-luvun loppuun, jolloin niiden kautta ei voi tavoittaa 1800-luvun alku- ja keskivaiheilla lapsuuttaan eläneiden huono-osaisuuden kokemuksia.¹³⁵

Kysymystä lähteiden saatavuudesta ja arkistojen vallasta on teoretisoitu laajasti arkistotutkimuksen kentällä, ja hyödynnän tätä keskustelua pyrkiessäni ymmärtämään lapsuuden ja huono-osaisuuden historian hiljaisuuksien umpikujia ja mahdollisuuksia. Keskeinen ajatus arkistotutkimuksessa on, että arkistot eivät ole neutraaleja koko menneisyyden kirjoa säilyttäviä instituutioita vaan vallankäytön paikkoja, joissa on paljon aukkoja ja puutteita. Näitä aukkoja kutsutaan *arkiston hiljaisuudeksi*. Käsitettä on käyttänyt muun muassa Rodney G. S. Carter, joka on todennut, että arkistoissa korostuvat tietyt narratiivit, ja erityisesti vähemmistöjen ja marginaaliryhmien äänet eivät usein erotu aineistoista. Siksi yhteiskunnan muisti, jota arkistoissa säilytetään, ei ole eheä vaan katkonainen, puutteellinen ja sirpaleinen. Erityisesti marginaaliryhmien kuuleminen voi olla hankalaa tai suorastaan mahdotonta.¹³⁶ Niinpä arkiston hiljaisuudet lähteiden vähyyden, niukkuuden ja fragmentaarisuuden lisäksi selittävät pitkälti sitä, miksi huono-osaisten omat kokemukset ovat vielä melko laajalti käsittelemättä.

Hiljaisuuksiin liittyen Carter nostaa esiin sen, että arkiston hiljaisuudesta voi yrittää kuulla vaiennettuja ääniä. Jo hiljaisuuden nimeäminen ja identifioiminen tekevät hiljaisuuden näkyväksi ja nostavat esiin ryhmät, joita ei ole aiemmin kuultu. Carter esittelee erääksi hiljaisuuksien haastamisen keinoksi feministisessä kirjallisuudentutkimuksessa käytetyn metodin hiljaisuuksien kuuntelemisesta (*listening to silences*). Tämä tarkoittaa sitä, että teksteistä etsitään aukkoja, joiden äärelle tutkija pysähtyy. Tämä osoittaa monesti sen, että hiljaisuus ei ole koskaan absoluuttista, vaan se voi tarjota myös tietoa marginalisoitujen ryhmien olemassaolosta. Asiantuntijalla on taito tuoda tällaiset hiljaisuudet ja hiljennetyt ryhmät näkyväksi ja tulkita aineistoja niin, että niistä saattaa kuulla myös vaiennettuja kokemuksia.¹³⁷ Samankaltaista hiljaisuuksien monimerkityksellisyyttä on pohtinut myös Anna-Maria Isola, joka toteaa hiljaisuuksien olevan tilanteesta riippuen niin haluttomuutta tai

¹³⁴ Vainio-Korhonen 2026 (tulossa); Saarenpää & Savolainen 2022. Toisaalta lähteiden niukkuus ei suoraan kerro kirjoitustaidottomuudesta. Turun yliopistossa toteutetussa *Förfalskarna. Allmogens litterarisering och kunskap om det svenska språket i brottslig kontext i Finland under 1800-talets första hälft* (2022–2025) -tutkimushankkeessa on osoitettu, että myös alemmissa sosiaaliryhmissä oli huomattavasti enemmän kirjoitustaitoisia ihmisiä kuin on aiemmin luultu. Vainio-Korhonen & Korhonen 2024; Korhonen, Vainio-Korhonen & Välimäki 2023.

¹³⁵ Saarenpää & Savolainen 2022. Esimerkkejä köyhyyttä käsittelevästä muistitieto- ja kansanperinneaineistosta ks. Syväniemi 2024; Stark 2011; Virkkunen 2010.

¹³⁶ Carter 2006. Ks. myös Moss & Thomas 2021; Trouillot 1995.

¹³⁷ Carter 2006. Vrt. Lemerrier & Zalc 2019, 37.

kyvyttömyyttä puhua, kuulluksi tulemisen rajallisia mahdollisuuksia kuin keinoja suojella itseään haavoittuvilta aiheilta. Merkitystä on sillä, onko vaikeneminen oma valinta vai pakotettua, ja siksi hiljaisuudet voivat selittää jopa ylisukupolvisen huono-osaisuuden periytymistä.¹³⁸

Hiljaisuuksien kuuntelemisen kanssa hyvin samankaltainen lähestymistapa on lapsuuden historiassa ja lasten kokemusten tutkimuksessa hyödynnetty *vastakarvaan lukemisen* metodi, joka on omaksuttu alun perin sukupuolihistorian tutkimuksesta. Sillä tarkoitetaan viranomaislähteiden lukemista tarkan lähdekriittisellä otteella, jossa jokaisella lukukerralla tuodaan esiin lähteiden laatijoiden lähtökohdat, mikä puolestaan auttaa tavoittamaan lähteissä passiivisina toimijoina esiintyvien aktiivisen toiminnan rajat ja mahdollisuudet.¹³⁹ Lisäksi ratkaisuksi lähdeaineiston aukkoisuuteen ja huonoon saatavuuteen on lapsuuden tutkimuksessa tarjottu laajan lähdepohjan hyödyntämistä.¹⁴⁰ Myös huono-osaisten näkökulman ja historian tavoittaminen vaatii monipuolisen lähdeaineiston hyödyntämistä.¹⁴¹ Sosiaalitieteissä on hyödynnetty muistitietotutkimuksen menetelmiä tutkiessa, miten hiljaisuudet sekä tuottavat että selittävät huono-osaisuuden ylisukupolvista periytymistä.¹⁴² Tutkimukseni keskeinen tutkimusongelma liittyykin lähteisiin ja niiden tulkitsemiseen: miten huono-osaisuuden henkilökohtaisista kokemuksista on mahdollista löytää tietoa, kun saatavilla ei ole lähteitä, jotka kertoisivat huono-osaisuuden subjektiivista kokemuksista lasten omasta näkökulmasta? Toisaalta tämä ongelma kertoo jotain hyvin olennaista huono-osaisuuden perimmäisistä olemuksista ja vaikutuksista, sillä se ei koske pelkästään historian tutkimusta, vaan myös nyky-yhteiskuntaan sijoituvassa tutkimuksessa haasteena on huono-osaisuudesta kärsivien äänen kuuleminen tai heidän näkökulmansa huomioiminen.¹⁴³

Apuvälineenä huono-osaisuuden kokemusten tavoittamiseksi hyödynnän arkiston hiljaisuuksiin kytkeytyvää *hiljaisuuksien* käsitettä sekä mahdollisuuksien historiaa. Käytän hiljaisuuksien käsitettä pohtiessani sitä, miksi huono-osaisuuteen kytkeytyy hiljaisuuksia ja miten esimerkiksi arkistojen hiljaisuus puolestaan tuottaa yhteiskunnallisen osattomuuden kaltaista huono-osaisuutta. Ylittääkseni lapsuuden arkisiin huono-osaisuuden kokemusten ja lähdeaineiston haasteiden välisen muurin olen hyödyntänyt kulttuurihistorioitsija Hannu Salmen ajatusta mahdollisuuksien historiasta. Mahdollisuuksien historia johdattaa kysymään, mikä on ollut menneisyydessä niin arkipäiväistä, että se ei näy lähteissä. Mahdollisuuksien historia ei ole

¹³⁸ Isola 2024, 2–4.

¹³⁹ Alexander, Olsen & Vallgård 2023; Vehkalahti 2022, 57–59; Tuomaala 2004, 43.

¹⁴⁰ Vehkalahti 2022, 55–63.

¹⁴¹ Vainio-Korhonen 2026 (tulossa); Saarenpää & Savolainen 2022.

¹⁴² Isola 2024; Isola 2022.

¹⁴³ Saari 2015, 24. Lasten näkökulmasta ks. esim. Vehkalahti 2015; Pekkarinen 2015.

niinkään metodi kuin lähestymistapa, jossa tutkija käyttää laajaa aineistoa, vertailee siitä löytyviä tietoja toisiinsa, sovittaa ne isoon palapeliin ja hyödyntää kokonaisvaltaista tulkintaa ja päättelyä löytääkseen myös sellaisia hetkiä ja tilanteita, joihin aineistossa ei suoraan viitata. Mahdollisuuksien historia lähestymistapana johdattaa tutkijan pohtimaan sekä menneisyyden runsautta konkreettisten mahdollisuuksien ja valintojen kautta, joita tutkittavilla omassa ajassaan ja elämässään oli, että mahdollisuuksia löytää niistä tietoa.¹⁴⁴

Salmi viittaa Alain Corbinin tutkimukseen *Le monde retrouvé de Louis-François Pinagot, sur les traces d'un inconnu 1789–1876*, jossa Corbin tutkii mahdollisimman tavallisen henkilön, ranskalaisen puukengäntekijän Louis-François Pinagot'n (1798–1876) elämää. Pinagot ei jättänyt jälkeensä juuri syntymä- ja kuolinmerkintöjä enempää jälkiä, mutta huolellisella kontekstoinnilla ja lähdekritiikillä sekä mahdollisuuksia pohtimalla Corbin piirtää esiin maailman, jossa Pinagot eli.¹⁴⁵ Pinagot'n näkymättömyys arkistoissa osoittaa hyvin se, että arkistojen hiljaisuudet eivät kosketa pelkästään marginalisoituja vaan itse asiassa hyvin monia menneisyyden ihmisiä, joiden toiminta ei syystä tai toisesta kiinnittänyt viranomaisten huomiota.¹⁴⁶ Myös tämä osoittaa osaltaan huono-osaisuuden yhden osa-alueen muodostuneen kanssakäymisessä viranomaisten ja kansalaisten välillä. Sekä mahdollisuuksien historia että Corbinin tutkimus ovat osoitus tutkimuksesta, jossa tutkija voi mielikuvitustaan, luovuuttaan ja asiantuntemustaan hyödyntämällä sekä mahdollisuuksia etsimällä paikata joissain määrin lähteiden puutteen ja ajallisen etäisyyden synnyttämää, menneisyyden ihmisten ja nykytutkijan välillä sijaitsevaa aukkoa, josta Salmi kirjoittaa.

Yhdistän mahdollisuudet myös historioitsija Johanna Annolan esittämään huomioon siitä, että 1800-luvun suomalaisen yhteiskunnan murros tulee näkyviin mikrotasolla monen yksilön, perheen ja suvun elämässä ja sen rakentamisen tavoissa.¹⁴⁷ Mahdollisuuksien historia kietoutuu varsin konkreettisesti myös muuttuvaan 1800-luvun suomalaiseen yhteiskuntaan, jossa alkoi 1900-lukua kohti tultaessa avautua yhä enemmän uusia mahdollisuuksia myös huono-osaisista lähtökohdista ponnistaville. Hiljaisuuksien ja mahdollisuuksien kehystämäksi metodologian synteetiksi esitän, että lähestyn tutkimuksessani erityisesti lapsuudessa koettua huono-osaisuutta kartoittamalla niihin liittyviä hiljaisuuksia, haastamalla niitä ammentamalla mahdollisuuksien historian lähestymistapaa sekä soveltamalla kokonaisvaltaista

¹⁴⁴ Salmi 2010.

¹⁴⁵ Corbinin tekemä valinta oli tietoinen, sillä hän halusi nostaa tutkimuksensa keskiöön henkilön, joka oli varsin tavallinen, toisin kuin mikrohistoriassa usein tutkitut poikkeushenkilöt. Corbin 2001.

¹⁴⁶ Vrt. Moss & Thomas 2021, 14–15; Vainio-Korhonen 2018, 20.

¹⁴⁷ Annola 2022, 13.

lapsinäkökulmaista metodia. Tämä ilmenee niin, että kohdistan katseeni lapsiin henkilöinä eli siihen, millaisia toimijoita ja henkilöitä he olivat sekä omassa ajassaan, lähdeaineistossa että historian tutkimuksessa. Tällaisen kokonaisuuden saa rakennettua hyödyntämällä monipuolisia viranomaislähteitä. Seuraavaksi kuvaan näitä aineistoja ja niihin liittyviä lähdekriittisiä kysymyksiä.

Lähteet

Tutkimani syntyperältään aviottomat lapset kirjattiin muiden lasten tapaan syntyessään nimeen, syntymäaikaan, äiteen ja asuinpaikkaan seurakuntien väestörekisteriaineistoihin syntyneiden ja kastettujen luetteloihin sekä rippikirjoihin. Tutkimukseni rungon muodostaa viranomaislähteiksi kutsumani lähdekokonaisuus, joka koostuu pääasiassa *seurakuntien väestörekisteriaineistosta* sekä niitä täydentävistä *muusta viranomaisaineistosta* eli henkikirjoista, poliisikamarin, kämnerioikeuden ja hovioikeuden aineistosta, köyhäinhoitoa käsittelevästä aineistosta ja koulujen aineistosta. Olen hyödyntänyt laajaa lähdepohjaa, sillä jokainen aineisto avaa omanlaisia näkökulmia huono-osaisuuden kokemuksiin ja merkityksiin, ja laaja-alaisen ilmiön ollessa kyseessä on hyödyllisempää hyödyntää laajaa lähdeaineistoa kuin tehdä tiukkoja rajauksia.¹⁴⁸ Varsinkin köyhien lasten historiaa tutkittaessa viranomaislähteet ovat keskeinen lähdeaineisto, jota on mahdollista tutkia myös lapsinäkökulmaisesti.¹⁴⁹ Toki on muistettava, että lähteissä korostuu viranomaisnäkökulma ja runsaudestaan huolimatta aineistoissa on myös paljon aukkoja.¹⁵⁰ Joka tapauksessa kirkonarkistojen väestörekisteriaineistot avaavat näkökulman siihen, miten huono-osaisuus on syntynyt, mistä huono-osaisuutta kuvaavat tilastot ja rekisterit tyypillisesti vaikenevat.¹⁵¹

Tutkimukseni lähtöpisteenä toimii Turun poliisikamarin arkiston terveyspäiväkirja (*Sundhetsjournal*), johon on merkitty 164 sukupuolitautitarkastuksiin vuosina 1838–1848 velvoitettua naista eli tutkimieni lasten äidit henkilötietoineen. Terveyspäiväkirja sisältää tietoja heidän sosiaalisista asemistaan ja syntyperästään, asuinpaikoistaan, elämäntapahtumistaan, terveystiedoistaan ja sukupuolitautisairaalassa vietetyistä kuureista – ja myös naisten lapsista, eli esimerkiksi lasten odotuksesta ja heidän terveystiedoistaan.¹⁵² Olen lähtenyt tästä lähdeaineistosta liikkeelle

¹⁴⁸ Vrt. Artukka 2021, 46–47.

¹⁴⁹ Vainio-Korhonen 2026 (tulossa).

¹⁵⁰ Ylisukupolvisen huono-osaisuuden tutkimuksessa hyödynnettävästä aineistosta ja lähdekriittisestä pohdinnasta ks. myös Parikka 1994, 54–56.

¹⁵¹ Vrt. Isola 2022.

¹⁵² KA, TPVY, A XI:1 terveyspäiväkirja (1838–1845). Kiitän lämpimästi ohjaajaani professori Kirsi Vainio-Korhosta siitä, että hän tutkimukseni aluksi luovutti minulle käyttööni keräämänsä tarkastusnaisten pienoiselämäkerrat aineistoinen, joka sisältää myös

rekonstruoidessani tutkimusjoukkooni kuuluvien henkilötietoja, jotka olen koonnut sekä prosopografiseksi tietokannaksi että pienoiselämäkertamatrikeliksi. Yksittäinen kastemerkintä toimii näin johtolankana väestörekisteriaineistoihin tallentuneisiin elämänkulkuihin, jotka olen lähteiden asettamissa rajoissa rekonstruoinut. Havainnollistan metodologisia ratkaisuja ja tietokantaa jäljempänä luvussa *Henkilöhistoriallinen näkökulma huono-osaisuuteen*.

Seurakuntien arkistojen kirkolliset asiakirjat eli väestörekisteri-, hallinto- ja talousasiakirjat ovat laaja ja runsas asiakirja-aineisto.¹⁵³ Eheytyensä ja vertailukelpoisuutensa vuoksi aineistot ovat keskeisimpiä henkilölähtöisen tutkimuksen lähteitä, ja niitä on käytetty laajasti paitsi analysoimaan ihmisten toimintaa esimerkiksi henkilöhistoriallisessa tutkimuksessa myös kuvaamaan ympäröivää yhteiskuntaa ja maailmaa.¹⁵⁴ Niihin tallennetut syntymään, kasteeseen ja perhe-elämään liittyvät merkinnät kertovat joissain määrin myös lasten maailmoista.¹⁵⁵ Kirkonkirja-aineistoa on hyödynnetty myös kansainvälisesti esimerkiksi ylisukupolvisen huono-osaisuuden tutkimuksessa.¹⁵⁶ Aineiston etu on se, että se mahdollistaa pitkän aikavälin vertailevan tutkimuksen.¹⁵⁷ Siksi se sopii hyvin elämänkulututkimuksen ja lapsinäkökulmaisen tutkimuksen lähdeaineistoksi.

Erityisen keskeisiä aineistoja tutkimukselleni ovat seurakuntien väestörekisteriaineistot ja sieltä pää- eli rippikirjat, muuttaneiden luettelot, syntyneiden ja kastettujen luettelot, kuulutettujen ja vihittyjen luettelot sekä kuolleiden ja haudattujen luettelot. Lisäksi olen hyödyntänyt tarpeen mukaan myös muita luetteloita, kuten esimerkiksi kirkkokurin alaisten luetteloita, rikosluetteloita ja köyhäinapua saavien luetteloita sekä muuta seurakuntien arkistoaineistoja, lähinnä köyhäinhoitolautakunnan pöytäkirjoja ja muuttoluetteloiden liitteitä eli muuttokirjoja.

Tutkimuksen maantieteellisen rajauksen vuoksi hyödynnän pääasiassa Turun tuomiokirkkoseurakunnan väestörekisteriaineistoja. Turussa toimivat 1800-luvun alussa suomenkielinen suomalainen seurakunta ja ruotsinkielinen ruotsalaisen seurakunta, jotka yhdistyivät Turun yhteiseksi seurakunnaksi vuonna 1845.¹⁵⁸ Kummankin seurakunnan sekä yhdistymisen seurauksena perustetun yhteisen seurakunnan väestörekisteriaineistot on sijoitettu Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkistoon.

tiedot ja tietokannan naisten lasten eli tutkimusjoukkoni syntymä- ja kastetiedoista. Olen täydentänyt aineistoa omilla havainnoillani tutkimusprosessin aikana. Terveyspäiväkirjasta lisää ks. Vainio-Korhonen 2018, 7–9.

¹⁵³ Seurakuntien arkistot. Arkistojen Portti. Verkkosivusto.

¹⁵⁴ Ks. esim. Toivo 2024, 190–191; Vainio-Korhonen & Korhonen 2024; Vainio-Korhonen ym. 2023; Syväniemi & Viljamaa 2022; Viljamaa 2022; Viljamaa ym. 2022; Vainio-Korhonen 2018; Frigren 2016; Uotila 2014a; Keskinen 2012.

¹⁵⁵ Vainio-Korhonen 2026 (tulossa).

¹⁵⁶ Ks. esim. Maas & van Leeuwen 2024; Maas & van Leeuwen 2016; Parikka 1994, 54.

¹⁵⁷ Ks. esim. Maas & van Leeuwen 2024; Frigren 2016.

¹⁵⁸ Nikula 1972, 396–398.

Lisäksi hyödynnän myös muiden seurakuntien arkistoja sen mukaan, miten tutkimusjoukkooni kuuluvat ovat muuttaneet seurakunnasta toiseen. Tutkimukselleni on ollut keskeiseksi avuksi myös Suomen Sukututkimusseuran vapaaehtoisten ko-koama historiakirjojen hakuohjelma HisKi, josta voi hakea tietoa seurakuntien kirkonkirja-aineistoista kastetuista, vihityistä, haudatuista ja muuttaneista esimerkiksi nimellä tai aikarajauksella. Olen hyödyntänyt HisKiä tiedonhaun apuvälineenä huomioiden sen, että HisKin tiedoissa on aukkoja, ja hakutulosten oikeellisuus täytyy aina varmistaa alkuperäisestä asiakirjasta.¹⁵⁹

Seurakuntien arkistojen väestörekisteriaineistot valottavat laajasti lapsuutta 1800-luvun Suomessa ja kertovat myös avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista. Syntyperlältään aviottomista lapsista kirjattiin syntyneiden ja kastettujen luetteloihin täsmälleen samat tiedon kuin aviolapsista, eli lapsen nimi, syntymä- ja kastepäivä sekä niiden paikat, äidin nimi ja asema (useimmiten naimattomuutta kuvaava termi *qvinnsperson* eli ”naisihminen”) sekä kummien nimet ja ammatit tai sosiaaliset asemat. Aviottoman lapsen isän tiedot puolestaan usein puuttuvat, sillä harvoja tapauksia lukuun ottamatta lapsen isä ei ollut tiedossa tai hänen nimeään ei kerrottu viranomaisille, eikä hänestä sen vuoksi voitu tehdä merkintöjäkään. Tämän lisäksi syntyneiden ja kastettujen luetteloihin on merkitty kuulutetut ja vihityt sekä kuolleet ja haudatut seurakuntalaiset, minkä vuoksi luetteloita kutsutaan myös historiakirjoiksi. Arkistossa aineistoja nimitetään kuitenkin syntyneiden ja kastettujen luetteloiksi. Lisäksi kuulutettujen ja vihittyjen sekä kuolleiden ja haudattujen luettelot muodostavat myös oman asiakirjakokonaisuutensa seurakuntien arkistoissa. Historiakirjoihin merkityissä vihki- ja kuolintietojen yksityiskohdissa on toisinaan hienoisia eroja verrattuna varsinaisten kuulutettujen ja vihittyjen sekä kuolleiden ja haudattujen luetteloihin kirjatusta tietoihin, minkä vuoksi olen käyttänyt aineistoja ristiin.¹⁶⁰ Selvyyden vuoksi viitataan syntyneiden ja kastettujen luetteloihin arkistokokonaisuuden nimellä, vaikka viite käsittelisikin kastetun lapsen sijaan avioliittoon vihittyä tai haudattua.

Seurakuntien rippikirjat puolestaan kertovat hengellisen elämän eli lukutaidon, rippikoulun ja ehtoolliskäyntien lisäksi myös seurakuntalaisten maallisesta elämästä, eli esimerkiksi perheenjäsenistä, ammateista ja sosiaalisista asemista, terveydestä, muutoista, toimeentulosta ja rikoksista. Näin niiden kautta voi seurata tutkittavien elämänkulkua ja löytää viitteitä myös huono-osaisuudesta kertovasta toiminnasta, sillä esimerkiksi Turun tuomiokirkkoseurakunnan rippikirjoihin merkittiin erikseen köyhäintalon asukkaita.¹⁶¹ Turussa rippikirjat kattoivat 1800-luvulla noin viidestä

¹⁵⁹ HisKi. Suomen sukututkimusseura. Verkkosivusto.

¹⁶⁰ Eroja on esimerkiksi siinä, miten tarkasti luettelossa kuvataan vainajan kuolinikää, kuolinsyytä, sosiaalista asemaa ja asuinpaikkaa kuolinhetkellä.

¹⁶¹ Ks. esim. KA, TTA, I Aa5:2 muu rippikirja, köyhäintalo (1854–1860).

kymmenen vuoden mittaisen jakson, ja kaupungin asukkaat – myös lapset – kirjattiin niihin kaupunginosittain, kortteleittain ja tonteittain. 1880-luvulta alkaen rippikirjat laadittiin aakkosittain seurakuntalaisten sukunimen mukaan.¹⁶² Maaseudun seurakunnissa seurakuntalaiset merkittiin rippikirjoihin yleensä kylittäin ja taloittain, ja seurakunnasta riippuen rippikirjoihin saatettiin kirjata myös vielä rippikoulun käymättömät lapset.

Tutkimukseni kaltaista henkilölähtöistä elämänkulikututkimusta ei olisi käytännössä mahdollista tehdä muunlaisen aineiston avulla kuin seurakuntien kirkonkirja-aineistoa hyödyntämällä, mutta koska kyseessä on pappien eli viranomaisten laatima aineisto, sen käyttöön liittyy tärkeitä lähdekriittisiä kysymyksiä. Viranomaisaineiston käyttöön yleensäkin liittyy kysymys siitä, kenen näkökulma aineistossa näkyy, miten tieto on valikoitu ja millaisia rajoituksia ja tulkinnan mahdollisuuksia aineistossa on.¹⁶³ Myös kokemushistoriallinen ote vaatii uudenlaisten lähdekriittisten kysymysten tarkastelua, kun pohditaan, mitä lähteet kertovat kokemuksen muodostumisesta.¹⁶⁴ Pyrin katsomaan viranomaiskatseen ohi hyödyntämällä lapsinäkökulmaa, jota olen kuvannut edellä. Toki aineistossa on väistämättä myös aukkoja, ja esimerkiksi merimiesten vaimoja 1800-luvun Porissa tutkinut Pirita Frigren on todennut, että aineiston kattavuudesta huolimatta kaikkia tutkittavia ei ole aina mahdollista identifioida edes nimeltä.¹⁶⁵

Huono-osaisuus ei pelkästään luo hiljaisuutta, vaan joissakin lähdetyypeissä huono-osaisuuden kuvaus on runsasta.¹⁶⁶ Myös ylisukupolvista huono-osaisuutta 1900-luvun alkupuolen Helsingissä tutkinut Raimo Parikka on havainnut, että huono-osaisuudesta löytyy joissain tapauksissa runsaammin mainintoja kuin norminmukaisesta elämästä.¹⁶⁷ Runsaasti kuvauksia huono-osaisuudesta löytyy myös Turun köyhäinhuoltolautakunnan arkistosta, joka on ollut tutkimukselleni keskeinen ja tärkeä aineistokokonaisuus huono-osaisuuden ymmärtämiseksi. Aineistoa säilytetään sekä Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkistossa että Turun kaupunginarkiston sosiaalilautakunnan arkistosta. Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkistossa köyhäinhoidon aineisto on käytännössä luetteloita köyhäinapua saavista henkilöistä sekä köyhäinhuoltolautakunnan asiakirjoja kuten pöytäkirjoja. Näitä on säilynyt vuosilta

¹⁶² Turun tuomiokirkkoseurakunnan rippikirjat 1880-luvulle asti sijaitsevat Kansallisarkistossa. Sukunimen mukaan aakkostetut rippikirjat on digitoitu Suomen Sukuhistoriallinen Yhdistys ry:n jäsensivujen kuvatietokantaan. Ks. esim. SSHY, Turun tuomiokirkkoseurakunta, I Aa3:20 aakkosellinen rippikirja A–C (1887–1900).

¹⁶³ Vehkalahti 2015, 234.

¹⁶⁴ Olsen 2022.

¹⁶⁵ Frigren 2016, 55.

¹⁶⁶ Moss & Thomas 2021, 15.

¹⁶⁷ Parikka 1994, 54.

1783–1859, mutta aineistot ovat sirpaleisia.¹⁶⁸ Sosiaalilautakunnan arkistossa on enemmän aineistoa 1700-luvun lopulta 1900-luvulle asti, ja se sisältää muun muassa kirjediaareja, avustusluetteloita, pöytäkirjoja, köyhäntalon (myöh. kunnalliskodin) henkilöluetteloita ja päiväkirjoja.¹⁶⁹ Tämä aineisto on puolestaan niin runsasta, että olen voinut tutustua siihen käytännössä vain henkilöluetteloiden osalta siltä osin, kun tutkimusjoukkoni on ollut köyhäinhoidon piirissä.

Moniin lähteisiin on tallentunut tutkittavistani tietoa juuri siksi, että he ovat olleet huono-osaisia, ja kun peilataan lähdeilannetta kontrollin näkökulmaan, voidaan todeta viranomaistoiminnan osaltaan luoneen huono-osaisuutta. Esimerkiksi syvintä puutetta ja haavoittuvaisuutta kohdanneet tutkittavani joutuivat hakemaan köyhäinapua, jolloin heistä on tallentunut tietoa edellä kuvailemiini köyhäinhoitoa käsitteleviin aineistoihin. Rikoksista ja irtolaisuudesta epäillyt puolestaan tuotiin viranomaisten eteen kuulusteltavaksi, ja kuulustelut on tallennettu Turun poliisikamarin pöytäkirjoihin, jotka kuuluvat Turun poliisilaitoksen vanhaan yhteisarkistoon.¹⁷⁰ Joissain tapauksissa rikosepäily- ja valitusprosessit vietiin ylempiin oikeusasteisiin aina kämnerinoikeuteen ja hovioikeuteen asti, joiden pöytäkirjoissa avautuu laaja huono-osaisuuden kuva.¹⁷¹ Tämä havainnollistaa sitä, miten marginaalisista ja marginalisoiduista ryhmistä jää usein varsin runsaasti jälkiä viranomaisaineistoihin.¹⁷² Tutkijalle nämä viranomaisten kontrollitoiminnan seurauksena muodostuneet lähteet ovat erittäin arvokkaita ja mahdollistavat osaltaan huono-osaisuuden kokemusten tutkimisen.

Sen sijaan rangaistuslaitosten aineistot olen rajannut joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta tutkimuksen ulkopuolelle. Tämä johtuu ensinnäkin siitä, että keskeisimmät tutkittavilleni langetettuihin tuomioihin liittyvät tiedot löytyvät usein muista käyttämästäni lähteistä. Toisaalta rajaukselle on myös työekonomiset syyt: tutkimukseni lähdepohja ja tutkimustehtävä ovat laajat, jolloin on ollut väistämätöntä suunnata huomio tutkimusjoukkoa yhdistäviin tekijöihin ja säästää esimerkiksi laitoskierteisiin joutuneiden tutkittavieni elämänkulkujen yksityiskohtien selvittäminen jatkotutkimusta varten.

Sanomalehtiaineisto ja joissain määrin myös aikakauslehtiaineisto ovat olleet tutkimukselleni keskeisiä, sillä olen voinut tehdä tutkittavistani nimihakuja Kansalliskirjaston digitoitujen sanomalehtien tietokantaan (digi.kansalliskirjasto.fi).

¹⁶⁸ Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkistossa säilytettävistä asiakirjoista ks. KA, TTA, II B Luettelot ja II C Pöytäkirjat.

¹⁶⁹ Turun kaupunginarkistossa säilytettävistä asiakirjoista ks. TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, A–H.

¹⁷⁰ KA, TPVY, C I a Turun poliisikamarin kuulustelupöytäkirjat (1827–1945).

¹⁷¹ KA, Kä:O Turun kämnerinoikeuden renovoidut tuomiokirjat (1810–1863); KA, THA, Ebd Alistusaktit (1822–1975).

¹⁷² Cook 1992, 50; Stone 1988, 58.

Nimihakujen avulla olen löytänyt esimerkiksi tutkittavieni kuulutus-, vihki- ja kuolinilmoituksia mutta myös satunnaisia uutisia, jotka ovat täydentäneet olennaisella tavalla prosopografista tietokantaani ja pienoiselämäkertamatrikkeliani.

Köyhyyden historian tutkimuksessa on hyödynnetty paljon esimerkiksi veroluetteloida. Niiden kautta on tarkasteltu muun muassa sitä, keille on myönnetty verovapaus köyhyyden vuoksi, vaikka tutkimuksissa on todettu, että ne eivät läheskään aina kuvaa aukottomasti ihmisten toimeentuloa.¹⁷³ Vastaavanlaista aineistoa ovat perukirjat, joita Suomessa köyhältä väestönosalta on säilynyt hyvin vähän ja joita en ole onnistunut tutkimusjoukkoni kohdalla löytämään. Toisaalta vähäiset tai puuttuvat perukirjat kertovat äärimmäisen niukkuuden kehystämästä elämästä, jota moni tutkittavistani oletettavasti vietti; köyhän vainajan ainoa omaisuus saattoi koostua pelkästä hänen yllään olleesta vaatekerrasta, ja paremmissakin tapauksissa vaatteet ja tarve-esineet olivat vanhoja ja risaisia.¹⁷⁴ Perukirjojen kuvaama niukkuus ja paikoitellen jopa absoluuttinen köyhyys kuvaavat aikaisemmissa tutkimuksissa todettua köyhyyteen liittyviä kurjia asumisoloja, puutteellista ravitsemusta ja materiaalista niukkuutta.¹⁷⁵ Tätä todellisuutta viranomaislähteet kuvaavat vain harvoin, joten lähestys tutkimusaiheistani ensisijaisesti huono-osaisuuden sosiaalisen ulottuvuuden ja vaikutusten kautta. Lähteet eivät myöskään tutkimusjoukkoni kohdalla ole riittäviä, jotta voisin vertailla tuloja ja elintasoja paitsi tutkimusjoukkoni sisällä myös laajemmin erilaisiin materiaaliin köyhyys- ja toimeentulomittareihin.¹⁷⁶

Muun muassa Antti Häkkinen on pohtinut mahdollisuutta irrottautua lähteiden viranomaiskatseesta sekä mahdollisuuksista ymmärtää sitä, miten lähteet kuvaavat niistä kertovien henkilöiden toimintaa. Tässä hän korostaa henkilön elämänsä kulun tarkastelua ja ymmärtämistä kokonaisuutena.¹⁷⁷ Näin ollen monipuolisen lähdeaineiston käyttäminen henkilölähtöisesti on myös tutkimuseettinen ratkaisu, sillä pyrin tarkastelemaan tutkimusjoukkoni elämänsä kulkua kokonaisvaltaisesti enkä vain huono-osaisuuden kautta. Tämä on yksi syy siihen, miksi olen käyttänyt esimerkiksi pelkän köyhäinhoitoaineiston tai poliisikamarin aineiston lisäksi väestörekisteriaineistoja. Olen halunnut ymmärtää, miten huono-osaisuus paikantuu yhdeksi osaksi elämänsä kulkua eikä välttämättä koko elämää määrittäväksi tekijäksi.

¹⁷³ Alfani 2020, 24; Engberg 2005, 124–152; Jütte 1994, 45–61.

¹⁷⁴ Vaissalo 2022.

¹⁷⁵ Ks. esim. Jütte 1994, 62–82.

¹⁷⁶ Tällaiseen lähestymistapaan sopivaa laajamittaista ja vertailukelpoista dataa on pääsääntöisesti saatavilla vasta 1900-luvun alkupuolelta lähtien. Vrt. Saari 2015, 34–38; Parikka 1994.

¹⁷⁷ Häkkinen 2015, 26–30.

Henkilöhistoriallinen näkökulma

Seurakuntien runsas väestörekisteriaineisto sekä muunlainen viranomaisaineisto tarjoavat aukoistaan ja epätäydellisyyksistään huolimatta keskeisen näkökulman huono-osaisuuteen, ja aineistoa voi tulkita hiljaisuuksien ja mahdollisuuksien historiasta ammentavan mahdollisten kokemusten äärelle vievän lähestymistavan kautta. Aineiston avulla voi myös tutkia huono-osaisuutta ja sen kokemuksia henkilölähtöisesti rakentamalla kontekstin yksittäistapausten sijaan laajasta tutkimusjoukosta, jollaiseksi tutkimani 172 lapsen joukon voi laskea.¹⁷⁸ Niinpä luonnehdin hyödyntämieni metodien kudelmaa määrälliseksi tarkastelukulmaksi, jossa niin henkilöhistoriallisen, prosopografisen, kollektiivibiografisen kuin elämänkulututkimuksen metodien kautta voi löytää reittejä myös kokemushistorian äärelle.

Henkilöhistoriallinen ja kokemushistoriallinen ote sopivat yhdistettäväksi, sillä niiden kautta tarkastellaan paitsi tutkittavia henkilöitä itsessään myös laajempia historiallisia ilmiöitä.¹⁷⁹ Myös muita biografisia lähestymistapoja yhdistää kiinnostus tutkittavien kokemuksiin.¹⁸⁰ Henkilöhistoriallinen lähestymistapa on monenlaisista näkökulmista ja menetelmistä, esimerkiksi henkilöhistorian, elämäkerran ja biografian limittyvistä käsitteistä muodostuva kokonaisuus, jossa yksittäisiä elämäntapahatun tarkastellaan asettamalla ne osaksi myös tutkittavan aikakauden kontekstia. Lähestymistavassa on paljon yhteistä myös mikrohistorian kanssa, sillä siinä tutkitaan eliitin lisäksi tai sijaan tavallisten ihmisten historiaa. Heidän elämänsä tarkastellaan mikrohistoriallisen johtolankametodin avulla kiinnittämällä huomiota lähdeaineistossa esiintyviin ja toistuviin yksityiskohtiin.¹⁸¹

Konkreettisena metodologisena ratkaisuna hiljaisuuksien sekä huono-osaisen lapsuuden ja lasten historian tavoittamiseen olen käyttänyt prosopografista metodologia, joka on kehitetty fragmentaarisia lähdeaineistoja hyödyntävään henkilöhistorialliseen tutkimukseen. Prosopografinen metodi tarkoittaa systemaattista ja vertailevaa tiedonkeruuta määrätystä tutkimusjoukosta, jota yhdistää yhteinen piirre – tutkimukseni tapauksessa avioton syntyperä ja lasten äitien välinen yhteys. Prosopografiassa kiinnitetään huomiota erityisesti tutkimusjoukon yhtäläisyyksiin kuten työhön ja

¹⁷⁸ Vrt. Salmi 2010.

¹⁷⁹ Välimäki ym. 2024, 13, 25; Toivo 2024, 177; Lares & Välimäki 2024, 344; Hakosalo ym. 2014, 9.

¹⁸⁰ Ks. esim. Elder & Giele 2009, 5–6.

¹⁸¹ Välimäki ym. 2024, 14–15, 18–19. Mikrohistoriasta ja johtolankametodista ks. lisää Ginzburg 1996; Peltonen 1996. Henkilöhistoriaa ei kuitenkaan pidä sekoittaa elämäkerronnan (*life writing*) tutkimukseen, jossa tarkastellaan elämää ja elämästä kertomisen tapoja kaikenlaisten elämästä kertovien tekstien mutta ensisijaisesti kohdehenkilöiden itse tuottamien tekstien kuten päiväkirjojen ja omaelämäkertojen kautta. Leskelä-Kärki & Sjö 2022, 53–55.

toimeentuloon, yhteisöihin ja verkostoihin.¹⁸² Hyödynnän sitä ensisijaisesti lähdepohjan kartoittamiseen, aukkojen ja hiljaisuuksien identifioimiseen sekä huono-osaisuuden erilaisiin ilmenemismuotoihin, sillä vertailevuuden vuoksi se tuo esiin huono-osaisuuden hierarkkisuuden ja siihen liittyvät erilaiset kokemukset.¹⁸³

Kokemusten hahmottamiseksi olen laatinut tutkimusjoukostoni tietokannan, joka sisältää tutkimusjoukkoni henkilötiedot heidän koko elämänkulkunsa varrelta siinä määrin, kun niiden selvittäminen on ollut mahdollista. Se sisältää tiedot lasten syntymä- ja kuolinajoista, syntymäpaikasta, kasteesta ja kummeista, terveydellisistä huomioista, köyhäinavusta, lukutaidosta ja rippikoulusta, koulunkäynnistä, työnteosta ja sosiaalisista asemista, avioliitoista ja omista lapsista sekä rikkomuksista, rikoksista ja irtolaisuudesta. Tietokannan lisäksi olen laatinut jokaisesta tutkittavastani pienoiselämäkerran, ja ne auttavat hahmottamaan, miten huono-osaisuus kytkeytyy elämäntietokantaan.¹⁸⁴ Sekä tietokanta että pienoiselämäkerrat valottavat tyypillisyyksien lisäksi myös poikkeuksia, jotka johdattavat kysymään, mistä poikkeukset johtuvat, mitä ne kertovat huono-osaisuuden hierarkkisuudesta ja mille tekijöille perustui esimerkiksi sosiaalinen lasku tai ylisukupolvisesti periytyvä huono-osaisuus. Ne ovat olleet konkreettisia työvälineitä hahmottaessani, miten huono-osaisuus ilmenee lapsuuden lisäksi myös myöhemmissä elämäntietokannoissa.

Prosopografialle läheisiä metodeja ovat kollektiivibiografia ja elämäkertatutkimus, ja osa tutkijoista pitää prosopografiaa ja kollektiivibiografiaa samana metodina.¹⁸⁵ Tutkimusprosessi kulkee molemmissa hyvin samalla lailla: se alkaa tutkimusjoukon määrittelemisellä ja jatkuu systemaattisella tiedonkeruulla. Kollektiivibiografista tutkimusjoukkoa yhdistävät kuitenkin tyypillisesti samat tekijät ja yhteiset ja jaetut kokemukset, kuten sukulaisuussuhde, ja tutkimusjoukko voi pienimmillään käsittää vain kaksi henkilöä. Metodeja erottaa lisäksi suhtautuminen henkilökohtaisiin kokemuksiin. Siinä missä prosopografiassa ollaan kiinnostuneita tutkittavan ryhmän yhteisistä piirteistä ja toiminnasta, kollektiivibiografiassa painotetaan ryhmään kuuluvien kollektiivisia ja subjektiivisia kokemuksia. Tämä johtuu muun muassa siitä, että prosopografisen tutkimuksen keskeisimmän lähdeaineiston

¹⁸² Prosopografiassa tutkimusjoukosta kerättävät tiedot voivat liittyä esimerkiksi pelkästään ammatinharjoittamiseen, eivätkä ne siten välttämättä kata tutkittavien koko elämää. Lemercier & Zalc 2019, 33–37; Uotila 2014a; Uotila 2014b; Keats-Rohan 2007; Stone 1971, 46–48.

¹⁸³ Tyypillisesti prosopografiaa on käytetty ensisijaisesti henkilöiden tutkimiseen. Prosopografisen metodin hyödyntämisestä historian tutkimuksessa ks. esim. Frigren 2016; Uotila 2014a; Keskinen 2012; Kotilainen 2008.

¹⁸⁴ Vrt. Ottaway & Williams 1998. Tietokanta on tekijän hallussa. Pienoiselämäkertoja havainnollistava mallipienoiselämäkerta löytyy liitteestä 1. Tutkimusjoukko ja tietokannan perustiedot on puolestaan kuvattu liitteessä 2.

¹⁸⁵ Ks. esim. Lemercier & Zalc 2019, 33; Cowman 2012, 84–85. Prosopografian suhteesta henkilöhistoriaan ks. myös Välimäki ym. 2024, 21–22.

muodostamaan viranomaisaineistoon ei ole tallentunut merkkejä välittömistä kokemuksista. Toisin on kollektiivibiografiassa tyypillisesti hyödynnettävissä tutkittavien itse tuottamissa lähteissä, kuten päiväkirjoissa, kirjeissä tai julkisissa kirjoituksissa.¹⁸⁶

Elämänkulikututkimuksessa on väistämättä yhtymäkohtia myös henkilöhistorialliseen tutkimukseen ja mikrohistorialliseen tutkimukseen. Johanna Annolan tutkimus kahden suvun vaiheista 1800-luvun Suomessa havainnollistaa, miten erilaiset biografiset lähestymistavat kietoutuvat toisiinsa ja miten rajanveto eri metodien välillä ei ole aina tarkoituksenmukaista, mikä ilmenee myös tässä tutkimuksessa. Annola on tutkimuksessaan luonnehtinut hyödyntävänsä henkilölähtöisen mikrohistoriallisen tutkimuksen ja elämänkulkuanalyysin metodeja. Henkilölähtöisen mikrohistorian periaatteisiin nojaten hän on kuvannut tutkittavien henkilöiden kautta laajemmin tarkastelun kohteena olevaa aikaa ja yhteiskuntaa. Elämäkertatutkimuksen ensisijaisen tavoite on puolestaan kohdehenkilön ymmärtäminen.¹⁸⁷

Henkilöhistoriallisen tutkimuksen lisäksi hyödynnän elämänkulikututkimusta, sillä olen kiinnostunut huono-osaisuuden ja lapsuuden välisten kytkösten lisäksi myös siitä, miten lapsuudessa ja nuoruudessa koettu köyhyys näkyi myöhemmässä elämäkulussa. Tämä on perusteltu näkökulma huono-osaisuuden tutkimiseen, sillä aikaisemmissa köyhyyttä käsittelevissä historian alan tutkimuksissa aina Reebohm Rowntreen tutkimuksista lähtien on todettu, että elämäkulun murroskohdissa, kuten lapsuudessa, nuoruudessa, aikuisuudessa ja vanhuudessa, oli korostunut köyhyyden riski. Lapsuudessa köyhyydelle altisti esimerkiksi orpous, nuoruudessa itsenäistyminen ja oman paikan etsiminen, aikuisena oman perheen perustaminen ja vanhuudessa työkyvyttömyys ja niukat turvaverkot. Tätä kutsutaan elämäнкаariköyhyydeksi (*life-cycle poverty*).¹⁸⁸ Lisäksi elämänkulikututkimuksen klassikkoteoksissa, esimerkiksi Glen H. Elder Jr:n tutkimuksessa 1930-luvun laman kokeneiden lasten elämänkuluista, on todettu kriisin kehystämän lapsuuden vaikuttavan tulevaisuuden elämäntaloihin ja asemiin.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Hakosalo 2014; Uotila 2014a, 49; Cowman 2012, 84–87, 94–97; Caine 2010, 47–48, 57–58; Stone 1971.

¹⁸⁷ Annola 2022, 15, 302–303; Vrt. Hakosalo ym. 2014.

¹⁸⁸ Cunningham 2021 [1995]; Levene 2012, 17, 22; Ottaway & Williams 1998; Jütte 1994, 36–44; Rowntree 1901, 86–118, 136–137.

¹⁸⁹ Elder 1999 [1974]. Myös toinen elämänkulikututkimuksen pioneeri Janet Z. Giele osoittaa klassikkoteoksessaan *Two Paths to Women's Equality. Temperance, Suffrage, and the Origins of Modern Feminism* (1995), miten elämän aikana koetut vastoinkäymiset ovat vaikuttaneet aikuisiän arvoihin, toimintaan ja asemiin. Giele 1995. Ks. myös Elder & Giele 2009, 18–19.

Huono-osaisuuden elämänmittaisia ja ylisukupolvisia vaikutuksia analysoidesani hyödynnän sosiologista elämänkulikutkimusta (*life course study*).¹⁹⁰ Metodi kehitettiin 1960-luvulla, ja siinä painotetaan biografista näkökulmaa eli ihmisen elämää ja toimintaa osana laajempaa yhteiskunnallista kontekstia.¹⁹¹ Metodi on perusteltu siksi, että huono-osaisuuden rakentuminen ja erityisesti sen ylisukupolvinen periytyminen on jo lapsuudessa alkava ja elämänculussa kumuloituva prosessi. Sitä on hyödynnetty huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta käsittelevissä tutkimuksissa havainnollistamaan sitä, miten huono-osaisuus rakentuu elämänculun mittaan. Samalla metodin käyttäminen mahdollistaa kokonaiskuvan luomisen tutkimusjoukkooni kuuluvien elämän prosesseista osana yhteiskunnallista muutosta.¹⁹² Tässä tutkimuksessa tämä tarkoittaa sitä, että otan huomioon esimerkiksi tutkimieni lasten syntyperän, lasten elämään vaikuttaneiden toimijoiden ja instituutioiden kuten köyhäinavun rakenteet sekä yhteiskunnassa tapahtuneet prosessit ja muutokset.¹⁹³

Elämänculikutkimuksessa tarkastellaan valitun tutkimusjoukon siirtymiä eri elämäncvaiheesta ja statuksesta toiseen. Näitä siirtymiä kutsutaan *kaariksi*, ja käsite on käännetty siirtymiä kuvaavan englannin kielen käsitteestä *trajectory*.¹⁹⁴ Usein huomioidaan myös kaarien kesto (*duration*) sekä käännekohdat (*turning points*), jotka voivat olla joko yksilön itsensä tunnistamia tai tutkijan havaitsemia. Näiden kautta ihmisen kehitys hahmotetaan koko elämän kestäväncä prosessina, jota on tutkittava kokonaisuudessaan ja pitkäjaksoisesti. Elämänculikutkimuksessa painotetaan ihmistä toimijana, joka tekee valintojaan historiallisesti ja sosiaalisesti muotoutuvassa kehityksessä ja pyrkii aktiivisesti vaikuttamaan elämäncsä. Niinpä elämänculkuun vaikuttavat myös yhteiskunnallinen aika ja paikka, ja tutkittavien elinajan tapahtumilla, eli esimerkiksi kriisien kaltaisilla yhteiskunnallisilla mullistuksilla voi olla merkittävä vaikutus elämänculkuihin. Tutkimuksessa otetaan huomioon myös elämänculkujen risteämät ja yksilöiden välinen vuorovaikutus, joilla on iso merkitys erityisesti perheiden sisällä ja joita tarkastellaan myös ylisukupolvisesta näkökulmasta.¹⁹⁵ Samoin sosiaalitieteellisessä ylisukupolvista epätasa-arvoa käsittelevissä

¹⁹⁰ Elämän rakentumista tutkittaessa voidaan hyödyntää myös varsinkin kehityspsykologiassa käytettyä elämänckaaren (*life span*) käsitettä eli elämänckokemusten ja -historian vaikutusta elämäncssä koettuun merkityksellisyyteen, tai elämäncnuran (*life track*) käsitettä, jonka kautta elämänc nähdään suoraviivaisena kehityskaarena sen sijaan, että siinä otettaisiin huomioon elämän prosessinomaiset rakenteet. Saari, Eskelinen & Björklund 2020, 96–97.

¹⁹¹ Häkkinen 2012, 378–379; Elder & Giele 2009, 1–5; Kok 2007, 204.

¹⁹² Saari, Eskelinen & Björklund 2020, 95–101, 173; Elder & Giele 2009, 17–19; O’Rand 2009.

¹⁹³ Vrt. Annola 2022.

¹⁹⁴ Häkkinen ym. 2017, 13; Häkkinen 2012, 379.

¹⁹⁵ Häkkinen ym. 2017, 13–14; Häkkinen 2017, 23–25; Häkkinen 2012, 378–384; Elder & Giele 2009, 8–15; O’Rand 134–135; Kok 2007.

tutkimuksissa kiinnitetään huomiota siihen, miten yhteiskunnan rakenteet vaikuttavat sosiaaliseen liikkuvuuteen.¹⁹⁶

Elämäntutkimuksen peruseriaatteita mukaillen lähtökohtanani on ollut selvittää jokaisen tutkittavani elämäntutkimus syntymästä kuolemaan. Kaikkien kohdalla en kuitenkaan ole pystynyt näin tekemään muun muassa lähteiden aukkoisuudesta johtuen. Toisaalta tutkimustehtävälleni on ollut kaikista keskeisintä kartoittaa elämäntutkimuksen alkupuolta eli lapsuutta ja nuoruutta, minkä vuoksi esimerkiksi joidenkin tutkittavieni puuttuvat kuolinajat eivät ole muodostaneet tutkimuksellisesti ylivoimaista estettä. Olen keskittynyt analysoimaan sitä, millaisia olivat erityisesti huono-osaisuudesta kertovat elämän käännekohtat. Lisäksi olen tarkastellut, millaisia mahdollisuuksia tai rajoituksia yhteiskunnalliset muutokset tutkittavieni elämään loivat ja miten heidän elämäntutkimunsa mahdollisesti ristesivät. Näin pyrin hahmotamaan, miten huono-osaisuus ilmenee, voimistuu, lievenee tai periytyy syntyperältään huono-osaisten elämäntutkimuissa ja millaisia elämäntutkimujen tyypiesimerkkejä joukosta erottuu. Lisäksi elämäntutkimus vastaa siihen, mikä oli huono-osaisuuden kesto.¹⁹⁷ Tutkimukseni vastaa siten myös siihen, millaisia ovat huono-osaisuutta ja huono-osaista lapsuutta tuottaneet rakenteet.¹⁹⁸ Pyrkimyksistäni huolimatta en kuitenkaan pysty kuvaamaan tutkittavieni elämäntutkimuja täydellisinä, vaan kuvauksissa on väistämättä aukkoja ja vain pieniä välähdyksiä kokonaisesta elämäntutkimusta esimerkiksi hiljaisuuksien johdosta. Nämä välähdyksetkin ovat kuitenkin tärkeitä merkkejä huono-osaisuuden kokemuksista.¹⁹⁹

Tutkimukseni väestörekisteriaineistosta ja niitä täydentävästä viranomais- ja muusta aineistosta muodostuva lähdepohja perustee myös elämäntutkimusta metodina. Hyödyntämäni seurakuntien väestörekisteriaineistot ovat tyypillisiä elämäntutkimuksessa käytettäviä aineistoja, ja elämäntutkimuksessa on perinteisesti hyödynnetty monipuolista lähdepohjaa.²⁰⁰ Useimpien tutkittavieni kohdalla olen voinut jäljittää heidän elämäntutkimunsa melko aukottomasti, mutta monien kohdalla elämäntutkimun vaiheet ovat aukkoisia. Aineistoissa olevat aukot tai tutkittavien identifioimiseen liittyvät ongelmat ovat yleisiä elämäntutkimuksen haasteita.²⁰¹ Prosopografinen metodi sekä hiljaisuuksien käsite toimivat tutkimuksessani työvälineinä katkosten tunnistamiseen sekä lähteistä löydettävien tietojen luotettavuuden ja todistusvoiman vertailuun.

¹⁹⁶ Blanden ym. 2024, 2.

¹⁹⁷ Vrt. Saari, Eskelinen & Björklund 2020, erit. 98–99; Kangas & Ritakallio 2008.

¹⁹⁸ Vrt. Levene 2012, 15.

¹⁹⁹ Vrt. Parikka 1994, 55–56.

²⁰⁰ Hogan & Spearing 2009, 51–59.

²⁰¹ Hogan & Spearing 2009, 60–64.

Mahdollisuus tavoittaa lapsuuteen paikantuvia kokemuksia on askarruttanut viranomaisaineistoa hyödyntävän historian tutkimuksen lisäksi myös esimerkiksi sosiologisessa elämäntutkimuksessa, sillä esimerkiksi tutkittavien muistot varhaislapsuudestaan – eli ajasta ennen kouluikää – ovat niukkoja, aukkoisia, epätarkkoja ja utuisia. Haastateltavat eivät välttämättä osaa kuvailla varhaislapsuutensa arkea vaan hahmottelevat arjen kokemuksiaan muun muassa kertomalla perheoloistaan. Parhaiten haastateltavat muistavat tapahtumat, joihin on liittynyt köyhyyden ja väkivallan tapaisia epävakauden ja turvattomuuden kokemuksia.²⁰² Tämä varhaislapsuuden muistojen hajanaisuus ja toisaalta turvattomuuden kokemusten kiteytymisen muistoihin kurovat mielenkiintoisella tavalla umpeen aukon, joka tuntuu vallitsevan menneisyyden ja nykyisyyden huono-osaisuuden kokemusten välillä. Hyödyntämäni viranomaisaineistoon tehdyt merkinnät lapsista ja lapsuuden oloista käsittelevät hyvin samanlaisia teemoja kuin sosiologisissa elämäkerrallisissa teema-haastatteluissa: vanhempien taustoja, lapsuuden aikuisia ja ihmissuhteita, asuinoloja ja myös traumaattisia asioita, kuten isättömyyttä, sairauksia ja väkivaltaa. Joissain tapauksissa elämän käännekohtia tarkkaan havainnollistava historiallinen väestörekisteri- ja viranomaisaineisto voi avata elämäntutkimukseen näkökulmia, joita ei välttämättä tavoiteta haastattelumenetelmillä. Pitkän aikavälin kattava ja systemaattinen aineisto avaa huono-osaisuuden kokemuksiin ja ylisukupolvisuuteen uudenlaista tietoa, ja sen avulla on mahdollista hahmottaa, miten huono-osaisuuden muodot ja kokemukset rakentuvat suhteessa muihin elämän osa-alueisiin.²⁰³

Tutkimusjoukkoni poikkeaa elämäntutkimuksessa tyypillisesti tarkasteltavista ikä- tai syntymäkohorteista, jotka muodostetaan samaan sukupolveen kuuluvista henkilöistä. Tyypillisesti kohortti voidaan muodostaa esimerkiksi määrättyinä vuonna syntyneistä, tai sitten se voi kattaa kokonaisen sukupolven eli noin 30 vuoden mittaisen ajanjakson. Kohorttien kautta seurataan, millaisiksi elämäntutkimus muodostuvat ja millaisia ovat joukkoa yhdistävät sukupolvikokemukset.²⁰⁴ Viiden vuosikymmenen aikana (vuosina 1808–1857) syntynyt tutkimusjoukkoni on siten tyypillistä kohorttia ajallisesti hajanaisempi. Tutkimieni lasten lähtökohdat ovat kuitenkin riittävän samanlaisia, jotta elämäntutkimusten analysoiminen ja vertaileminen on mahdollista ja jotta niistä on mahdollista paikantaa samanlaisia avainkokemuksia. He kaikki saivat aviottoman syntyperän vuoksi huono-osaiset lähtökohdat elämälleen, heidän kasvuaan kehystivät laajat yhteiskunnalliset kriisit ja he syntyivät ennen

²⁰² Saari, Eskelinen & Björklund 2020, 103–105, 111. Lapsuuden tavoittamisesta elämäntutkimuksessa ks. myös Elder & Taylor 2009, 95–97.

²⁰³ Vrt. Eija Starkin havaintoon siitä, että köyhyys ei välttämättä ole koko elämäntutkimusta leimaava tekijä. Stark 2011, 31–37.

²⁰⁴ Elämäntutkimuksen syntymäkohorteista ks. lisää Häkkinen ym. 2017, 10–12; Häkkinen 2017; Elder & Giele 2009, 9; Elder 1999 [1974].

suomalaisen yhteiskunnan 1800-luvun loppupuolella alkanutta modernisaatiokehitystä. Lisäksi heidän elämänkulkuihinsa liittyy samanlaisia yhteiskunnallisten kriisien ja murrosten kehystämiä avainkokemuksia, joita Antti Häkkinen on tunnistanut suomalaisten sukupolvista 1700-luvun lopulta 1800-luvun loppuun. Vuosina 1791–1820 syntynyttä Suomen sodan sukupolvea leimasi kriiseinä, sairauksina ja kuolemana ilmennyt elämän epävarmuus, vuosina 1821–1850 syntynyt torpparisukupolvi koki laaja-alaisen köyhtymisen ja sosiaalisen laskun, ja vuosina 1851–1880 syntyneet nälkävuosien lapset kohtasivat poikkeuksellisen laajan nälkäkriisin.²⁰⁵

Reitit huono-osaisuuden kokemuksiin

Tutkimukselleni varsin keskeinen kysymys on se, missä määrin viranomaisaineistojen avulla voi tutkia sitä, miten ja miksi huono-osaisuuden kokemukset rakentuvat elämänkuluissa ja erityisesti lapsuudessa 1800-luvun Suomessa. Ensinnäkin tutkimustehtävää tukee lapsuuden historian ja kokemushistorian menetelmien välinen kytkös: aloja yhdistää innovatiivinen tapa hyödyntää myös fragmenttaarisia lähteitä sekä pyrkimys ymmärtää ihmisen toimintaa sosiaalisena prosessina.²⁰⁶ Toiseksi esitän kokemushistorialliseen tutkimusperinteeseen nojaten, että metodologinen ratkaisu lapsuuden ja huono-osaisuuden kokemusten tavoittamiseen löytyy tavasta, jolla kokemus määritellään ja miten sitä lähestytään.

Kokemushistorian painopiste on viime vuosina laajentunut kattamaan yksittäisten henkilöiden kokemusten lisäksi myös laajempia joukkoja koskevia kokemusmaailmoja, minkä vuoksi ehdotan, että henkilökohtaisista kokemuksista kertovien lähteiden puuttuessa elettyä huono-osaisuutta on hedelmällistä lähestyä tarkastelemalla sitä määrällisesti. Ville Kivimäki ja Raisa Maria Toivo ovat todenneet kokemushistoriassa olevan paljon potentiaalia määrälliseen tarkasteluun. Tällä he tarkoittavat laajojen aineistojen hyödyntämistä, sillä aineistossa toistuvien seikkojen voi tulkita kertovan kollektiivisista kokemuksista myös sellaisissa tapauksissa, joissa ei ole saatavilla esimerkiksi egodokumentteja.²⁰⁷ Toistaiseksi tällaista tarkastelunäkökulmaa on hyödynnetty lähinnä sodan sosiaali- ja kulttuurihistorian tutkimuksessa, mutta sitä on vähitellen alettu käyttää myös muunlaisessa kokemushistoriallisessa tutkimuksessa, kuten hyvinvointivaltion historiaa käsittelevässä tutkimuksessa.²⁰⁸

²⁰⁵ Sukupolvijaottelu perustuu Antti Häkkisen tutkimaan Kymmenen sukupolvea -väestöaineistoon, jonka kautta hän on tarkastellut sosiaalisen aseman ja yhteiskunnan murrosten vaikutuksia suomalaiseen väestöön 1700-luvulta 2000-luvulle. Häkkinen 2017.

²⁰⁶ Ks. Alexander, Olsen & Vallgård 2023.

²⁰⁷ Kivimäki & Toivo 2022, 71.

²⁰⁸ Esimerkiksi Ville Kivimäen johtamassa *Suuret tietokanta-aineistot sodan kokemushistoriassa* -hankkeessa tutkittiin suomalaisten kokemus- ja tunnehistoriaa toisessa maailmansodassa vertailemalla toisiinsa laajoja valokuva-, kirje- ja kantakorttiaineistoja.

Määrällinen näkökulma kokemukseen on erilainen kuin kokemushistoriassa perinteisesti tutkittu, sillä kokemus on pitkään ymmärretty ensisijaisesti kielelliseksi kategoriaksi. Kokemuksen kielellisyyttä ja autenttisuutta koskevaa keskustelua havainnollistaa Joan W. Scottin esittämä kuuluisa kritiikki kokemuksen autenttisuudesta ja sen selitysvoimasta. Scott kritisoi artikkelissaan ”The Evidence of Experience” kokemuksen autenttisuudelle annettavaa selitysvoimaa ja painotti tarvetta tarkastella kriittisesti kokemuksen käsitettä ja tutkia sitä, miten jaetut kokemukset muodostuvat. Välineenä Scott peräänkuulutti kokemuksen kielellisen ulottuvuuden analyysiä, sillä hänen mukaansa kokemus muotoutuu ensisijaisesti kielellisesti.²⁰⁹

Nykyään kokemushistorian kentällä vallitsee käsitys siitä, että yksilökeskeinen ja kokemuksen uniikkiutta ja autenttisuutta painottava lähestymistapa ei ole erityisen todistusvoimainen. Näin on muun muassa siksi, että kokemus muodostuu aina sosiaalisessa prosessissa ja saa aina vaikutteita jostakin. Sen sijaan on tärkeää lähestyä kokemusta laajasti ihmisten – ja myös lasten – toimintaa selittävänä kategoriana niin kuin tässä tutkimuksessa teen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa otetaan huomioon esimerkiksi kokemuksia tuottavat yhteisöt ja yhteiskunnalliset rakenteet eli se, miten kokemukset rakentuvat kontekstissaan. Henkilöhistoriallisessa tutkimuksessa tutkittavan henkilön kokemus yhdistää ainutlaatuisen elämänkulun osaksi laajempaa yhteiskunnallista kontekstia.²¹⁰

Kokemushistorian piirissä on myös todettu, että jotakin jää aina kielen tavoittamattomiin ja hiljaisuuksien peittoon.²¹¹ Näin on esimerkiksi tutkimusasetelmaani verrattavassa tilanteessa, jossa tutkittavat eivät ole tuottaneet tai heiltä ei ole säilynyt heidän itsensä laatimiaan lähteitä ja jossa kokemus täytyy ymmärtää laajemmin kuin pelkästään henkilökohtaisena kielellisesti jäsennehtynä prosessina. Kokemus ymmärretäänkin nykyään laaja-alaisena toiminnan muotona, jota tuottavat sekä yksilö että yhteisö.²¹² Inhimillisen toiminnan lisäksi kokemushistorian alalla on alettu tutkia myös ei-inhimillisiä kokemuksia, jolloin on huomioitu eläinten näkökulma.²¹³ Siksi kokemusta on tarkasteltava kielellisen kategorian lisäksi myös toiminnan kautta, mikä on tärkeää erityisesti lasten kokemusten ollessa kyseessä. Esimerkiksi sekä

Ks. lisää Taskinen 2021. Määrällisestä tarkastelusta sosiaalishistoriassa ks. esim. Kokko 2024.

²⁰⁹ Scott 1991.

²¹⁰ Toivo 2024; Kivimäki & Toivo 2022, 60; Olsen 2022; Toivo 2021, 145–146, 150–153; Kivimäki 2019, 28–30.

²¹¹ Kivimäki 2018, 95.

²¹² Katajala-Peltomaa & Toivo 2021, 13. Kokemuksia on tutkittu myös valokuva-aineistoa hyödyntämällä. Ks. esim. Syväniemi 2026b; Syväniemi 2023; Viljamaa 2020; Syväniemi 2019.

²¹³ Ks. esim. Nikkilä 2024; Viljamaa 2020.

Mette Seidelin ja Christian Larsen että Ville Kivimäki ovat tahoillaan esittäneet, että varsinkin lasten kokemuksia voi tarkastella myös heidän toimintansa kuten leikin, naurun ja itkun kautta.²¹⁴ Erityisesti lasten kohdalla on kiinnitettävä huomio johtolankoihin, jotka voivat kertoa lapsuuden toimintaympäristöistä ja sen vaikutuksesta lapsuuden kokemuksiin.

Kehollisuuden ja tilallisuuden vaikutukset kokemusten rakentumiseen auttavat myös hahmottelemaan huono-osaisuuden kokemusten syntymistä tilanteessa, jossa on vaikea päästä kokemuksen kielellisen ulottuvuuden äärelle. Molemmat ovat keskeisiä tapoja tavoittaa kokemuksen rakentumista. Kokemusten kehollisuuden tutkimuksella on juurensa fenomenologiassa, ja sen keskiössä ovat ajatukset siitä, että ihminen tulkitsee ja kokee kehon kautta maailmaa ja että aistit ja emootiot ovat vahvasti kehollisia. Kehon yhteyttä kulttuurisiin ja kokemuksellisiin kuvataan muun muassa eletyn kehon (*lived body*) käsitteellä.²¹⁵ Näkökulmani ei kuitenkaan ole kehossa itsessään vaan siinä, miten kehollisuuteen liittyvät aspektit, eli esimerkiksi kehollinen toiminta, terveys ja sairaus auttavat tavoittamaan huono-osaisuuden kokemusten ilmenemismuotoja. Tätä lähestymistapaa hyödynnän erityisesti ensimmäisessä pääluvussa *Aviottoman lapsen huono-osaisuus*.

Kokemuksen hahmotetaan rakentuvan ajassa ja paikassa, jolloin tiloilla voi olla merkittävä vaikutus siihen, millaiseksi kokemus muodostuu.²¹⁶ Tilallisuuden kautta havainnollistan, millaisiin tiloihin huono-osaisuuden kokemukset paikantuvat ja miten tilat vaikuttavat huono-osaisuuden rakentumiseen. Erilaiset tilat, kuten tutkimukseni kannalta oleelliset synnytyssairaalat, köyhäintalot ja rangaistuslaitokset toisaalta rajoittivat ja toisaalta loivat erilaisia toiminnan mahdollisuuksia. Näin ollen niissä syntyi intensiteetiltään ja kerroksellisuudeltaan vaihtelevia kokemuksia.²¹⁷

Esitän, että kokemushistoria voi auttaa välttämään toimijuuteen ja lasten äänen löytämiseen liittyvät sudenkuopat, joita olen käsitellyt edellisissä luvuissa. Kokemuksen ja erityisesti eletyn huono-osaisuuden käsitteen kautta pyrin tarkastelemaan huono-osaisuuden kokemuksia lasten ja lapsuuden maailmoista käsin aikuis- ja viranomaiskatseen sijaan. Käyttämiini viranomais- ja muihin lähteisiin on tallentunut merkkejä eletystä huono-osaisuudesta, ja keskeinen argumenttini on, että nämä merkinnät voivat kertoa myös lapsuuden ei-kielellisistä kokemuksista.²¹⁸ Nämä kokemukset ilmenevät tutkimusjoukkoni elämänkuluissa, ja niiden kautta on mahdollista

²¹⁴ Seidelin & Larsen 2021; Kivimäki 2019, 28.

²¹⁵ Ks. esim. Eyice 2023; Ruberg 2023; Runesson 2021, passim., erit. 27–29.

²¹⁶ Ajasta, paikasta ja tilasta kokemuksen rakentumisesta ks. Kokko & Harjula 2023; Harjula & Kokko 2022.

²¹⁷ Vrt. Annola 2023. Ks. myös Valentin 2024.

²¹⁸ Vrt. Tepora 2022, 51.

pohtia, mitä ne kertovat eletystä ja yhteiskunnan rakenteisiin kietoutuvasta huono-osaisuudesta niin lapsuudessa kuin elämänkulun myöhemmissä vaiheissa.

Elämäntutkimuksessa huomioidaan se, miten menneet kokemukset vaikuttavat tutkittavien tekemiin valintoihin ja tulevaisuuden hahmottamiseen.²¹⁹ Ajatuksessa on paljon samaa kokemushistoriassa laajasti hyödynnetyn *odotushorisontin* (*horizon of expectation*, alkup. *Erwartungshorizont*) käsitteen²²⁰ kanssa. Se on metodologisesti kiinnostava myös sen kannalta, miten lapsuuden kokemukset vaikuttavat elämäntutkimukseen. Odotushorisontti on käsitehistorioitsija Reinhart Koselleckin luoma käsite, joka tarkoittaa kokijan käsitystä mahdollisesta tulevaisuudesta: esimerkiksi sitä, mitä hän odottaa, toivoo tai pelkää tulevaisuudessa tapahtuvan. Käsitteet muotoutuvat hetkessä, jossa kohtaavat menneisyyden tapahtumien perusteella syntynyt *kokemustila* (*space of experience*, alkup. *Erfahrungsraum*) ja niiden perusteella hahmotettava odotushorisontti. Niihin vaikuttavat ensinnäkin merkitysjärjestelmät: ne muotoutuvat synkronisten ja diakronisten tekijöiden kautta, joista synkroniset tekijät tarkoittavat esimerkiksi kokijan maailmankuvaa sekä sosiaalista asemaa tapahtumahetkellä. Näiden tekijöiden kautta esikielellinen elämys suodattuu jäsennellyksi kokemukseksi, jota puolestaan muokkaavat edelleen diakroniset tekijät eli laajemmat yhteiskunnalliset rakenteet. Toiseksi yksilölliset tekijät, eli esimerkiksi kokijan sosiaalinen tausta, hänen aikaisemmat kokemuksensa sekä identiteettinsä, uskomuksensa ja käsityksensä maailmasta vaikuttavat myös tietoisuuden esileimaantumiseen (*Vorprägung*). Nämä tekijät muokkaavat tapahtumia ja niille jäsennellyjä merkityksiä, joista puolestaan rakentuu odotushorisontti.²²¹ Tässä tutkimuksessa hyödynnän odotushorisontin käsitettä analysoidessani tutkimieni lasten mahdollisia tulevaisuuksia ja toimintamahdollisuuksia.²²²

²¹⁹ Kivimäki ym. 2025, 6; Häkkinen 2017, 24; Kok 2007, 204; Elder ym. 2003, 10.

²²⁰ Odotushorisontin voi ajatella kietoutuvan myös mahdollisuuksien historiaan. Heini Hakosalo on käyttänyt elämäntutkimuksessa käsitettä *mahdollisuuksien horisontti*, joka on peräisin kirjallisuudentutkimuksesta ja jolla tarkoitetaan siellä tulkinnan monenlaisia mahdollisuuksia. Hakosalo soveltaa mahdollisuuksien horisonttia tarkastellessaan, miten biografisen tutkimuksen kohteella on elämänsä eri vaiheissa. Nämä mahdollisuudet syntyvät tarkasteltavan toimijan taustan ja elämänvaiheen sekä historiallisen ajan, paikan ja rakenteiden välisessä vuorovaikutuksessa. Mahdollisuuksien horisontti on myös kytköksissä elämäntutkimukseen, sillä se muuttuu ihmisen ikääntyessä, ja lapsen mahdollisuudet ovat erilaiset kuin aikuisen tai vanhuksen. Ihminen pystyy myös omalla toiminnallaan kuten kouluttautumalla vaikuttamaan omiin mahdollisuuksiinsa. Hakosalo 2014, 46–47. Odotushorisontilla on myös paljon samaa kuin elämäntutkimuksessa hyödynnetyn *tulevaisuushorisontin* käsitteellä, jolla kuvataan sitä, miten menneiden ja nykyisten sukupolvien käsitykset hyvästä elämästä muokkaavat edelleen hyvän elämän ideaaleja. Häkkinen & Salasuo 2016, 182.

²²¹ Koselleck 2004, 255–257; Koselleck 1992, 325–335.

²²² Käsittelem lapsuuden odotushorisontteja tarkemmin pääluvussa *Aviottoman lapsen huono-osaisuus*.

Koselleckin luomaa teoreettista viitekehystä on hyödynnetty lähinnä kielellisten kokemusten tutkimisessa, mutta Maria Syväniemi on käyttänyt sitä analyysivälineenä selvittäessään, miten valokuvat voivat ilmentää lapsuudessa koettua köyhyyttä. Hän onkin havainnut, että köyhyys muokkaa olennaisesti sitä kokevien odotushorisontteja.²²³ Johanna Annola on puolestaan käyttänyt odotushorisonttia kuvaessaan sitä, millaisia mahdollisuuksia oman elämän rakentamiseksi menneisyyden ihmiset hahmottivat itsellään olevan.²²⁴ Peilaan tutkimuksessani odotushorisontin käsitettä elämäntulkintaan ja pohdin sen avulla, miten lapsuuden huono-osaisuuteen liittyvät kokemukset, kuten esimerkiksi orpouden aiheuttama turvattomuus, vaikuttavat myöhempään elämäntulkintaan. Suuri tutkimusjoukko tuo näkyviin huono-osaisen lapsen mahdollisen odotushorisontin. Lisäksi selvitän, voiko odotushorisontin käsite auttaa havainnollistamaan tutkittavillani olleita toiminnan mahdollisuuksia esimerkiksi koulunkäynnin ja aikuisuuden asemien osalta. Tämä lähestymistapa sitoo yhteen biografisen ja kokemushistoriallisen tutkimuksen metodit.

Odotushorisontin lisäksi hyödynnän myös *kokemusyhteisön* (*communities of experience*) käsitettä analysoidessani, miten tutkimusjoukkoni ilmentää huono-osaisuuden kokemuksia ja vaikutuksia sekä huono-osaisuuden ylisukupolvista periytymistä. Kokemusyhteisöllä tarkoitetaan jaettujen kokemusten sosiaalisen prosessoinnin kautta syntyneitä yhteisöjä, joihin kuuluville on olennaista samuuden ja vertaisuuden tunne sekä kokemusten jakaminen ja niiden merkityksistä neuvottelemineen. Käsite perustuu Barbara Rosenweinin käsitteeseen *tunneyhteisö* (*emotional communities*), jota Rosenwein on hyödyntänyt keskiaikaista Eurooppaa tutkiessaan. Käsitettä on sittemmin käytetty laajasti, mutta Rosenweinin alkuperäinen määrittely tarkoittaa tutkijan keinoa hahmottaa tapoja, joilla yhteisöt normittavat, arvottavat ja ilmaisevat tunteitaan. Kokemusyhteisöt puolestaan syntyvät, kun ihmiset alkavat tunnistaa kokemuksissaan samankaltaisia piirteitä sekä neuvotella niistä ja niiden merkityksistä, ja yhteisöissä rakennetaan myös yhteistä identiteettiä. Niinpä käsite ohjaa kysymään, missä tilanteissa ja prosesseissa ihmiset jakavat kokemuksia. Tämä myös erottaa käsitteen tunneyhteisöistä: siinä missä tunneyhteisö on analyysin lopputulos ja yhteisön toimintaa ja jaettuja tunteita kuvaava käsite, kokemusyhteisö on metodologinen työkalu tutkittavien tunnistamisen ja jakamisen kokemusten löytämiseksi ja niiden merkityksen analysoimiseksi.²²⁵ Lisäksi kokemusyhteisöissä jaetut kokemukset ja niille annetut merkitykset voivat myös institutionalisoitua eli jäädä elämään yhteiskunnallisiin rakenteisiin vaikuttavina tekijöinä. Esimerkiksi 1800-

²²³ Syväniemi 2023, 244, 247, 249.

²²⁴ Annola 2022, 13.

²²⁵ Kivimäki, Malinen & Vuolanto 2023; Katajala-Peltomaa & Toivo 2021, 12; Boddice 2018, 77–83; Rosenwein 2006.

luvun köyhäinhoitokokemukset ovat institutionalisoituneet osaksi hyvinvointivaltion kehitystä.²²⁶

Tutkimukseni teoreettiset, metodologiset ja käsitteelliset valinnat erilaisine lähestymistapoineen muodostavat kudelman, jossa eri lähestymistavat nivoutuvat yhteen. Niitä havainnollistaakseni olen laatinut alla olevan taulukon 1, joka kuvaa sekä edellä esittelemiäni lähestymistapoja että tutkimuseettisiä huomioita, joita käsittelen puolestaan seuraavassa alaluvussa. Eletty huono-osaisuus ja tutkimuseettiset huomiot yhdessä osallisuuden käsitteen kanssa kokoavat analyysin yhteen.

Taulukko 1. Tutkimuksen teoreettis-metodologiset valinnat.

Eletty huono-osaisuus					
Käsitteet	Tutkimuskenttä	Analyysiväline	Metodit	Kokoavat käsitteet ja näkökulmat	Lähestymistavat
	Köyhyyden historia		Elämäntutkimus		Lapsinäkökulma
	Köyhyys Huono-osaisuus		Pienoiselämäkertamatrikkeli		Henkilöhistoria
Käsitteet	Kokemushistoria	Analyysiväline	Prosopografia		Mahdollisuuksien historia
	Kokemus Odotushorisontti Kokemusyhteisöt		Prosopografinen tietokanta		Hiljaisuudet
Tutkimuseettiset huomiot Osallisuus					

Kokemushistoriallisen ja määrällisen tarkastelunäkökulman kautta palaan vielä tutkimusaihetta ja erityisesti huono-osaisen lapsuuden kokemuksia verhoaviin hiljaisuuksiin. Lähestyn hiljaisuuden ja eletyn kokemuksen käsitettä ja mahdollisuuksia ajattelemalla tutkimusprosessia kartan piirtämisellä eli hiljaisuuden tyyppien ja kokemuksen tilaa ja mahdollisuuksia hahmottamalla, mitä kuvaa myös yllä oleva taulukko. Vertausta on käyttänyt sodanjälkeisistä hiljaisuuksista ja muistamisen mahdollisuuksista kirjoittanut Ville Kivimäki, jonka mukaan tutkijakaan ei välttämättä onnistu tavoittamaan menneisyyden kokemuksia saati sanoittamaan niissä vallitsevia hiljaisuuksia. Hiljaisuuksien haastamisessa olennaista hyödyntää riittävän laajoja aineistoja ja tarkastella niitä monista näkökulmista, myös sellaisista, joista ne eivät

²²⁶ Harjula 2021.

ensi silmäyksellä näytä kertovan.²²⁷ Henkilö- ja kokemushistoriallisesta tutkimuksesta ammentamani metodit ovat esimerkki monimenetelmäisestä tutkimuksesta, jota hiljaisuuksien rikkomisessa tarvitaan.²²⁸ Lapsuutta tutkittaessa metodeja käyttämällä hahmottavat lapsuuden kokemuksia olennaisesti muokanneet toiminta- ja kasvuympäristöt ja sosiaaliset suhteet.

TUTKIMUSEETTISET HUOMIOT

Huono-osaisuus ja erityisesti lasten kokema huono-osaisuus on siihen liittyvien henkilökohtaisten ja intiimien sekä toiseuttavien, haavoittavien ja jopa syrjäyttävien kokemusten vuoksi arkaluontoiseksi laskettava tutkimusaihe. Näin on myös historian-tutkimuksen alalla. Tällaisiin arkaluontoisiin ja henkilökohtaisiin tutkimusaiheisiin liittyy huomattavaa eettistä epämukavuutta.²²⁹ Lisäksi lapsiin ja erityisesti huono-osaisiin lapsiin kohdistuvassa tutkimuksessa eettisiä kysymyksiä on punnittava erityisen tarkasti.²³⁰ Tämän vuoksi kysymystä siitä, voiko huono-osaisuuden henkilökohtaisia kokemuksia edes tutkia tai miten tutkimusta voi tehdä tutkimuksen kohteena olevia henkilöitä leimaamatta, täytyy pohtia tarkoin.

Aiheen arkaluontoisuudesta huolimatta huono-osaisuutta voi ja täytyy tutkia, ja pidän aiheen tutkimista suoranaisena eettisenä velvollisuutena. Jotta huono-osaisuutta voisi ymmärtää sosiaalisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä, täytyy tietää, millaisia henkilökohtaisia vaikutuksia sillä on sitä kohdanneiden elämään. Jos huono-osaisuutta tarkastellaan vain esimerkiksi institutionaalisesta näkökulmasta varoen visusti koskemasta arkaluontoisiksi oletettuja aiheita, se vääristää väistämättä kuvaa, joka ilmiöstä muodostuu.²³¹ Keskeinen argumenttini on, että huolellinen tutkimuseettinen harkinta ja pohdinta voivat avata huono-osaisuuden merkityksiin uudenlaisia näkökulmia, joita esimerkiksi tiukan hallintokeskeinen lähestymistapa ei antaisi. Tutkimuseettinen pohdinta toimii eräänlaisena metodina ja tutkimustuloksiani koaavana punaisena lankana, joka tuo tutkimukselleni tärkeää lisäarvoa.

Tutkimukseni käsittelee edesmenneitä henkilöitä ja yli sata vuotta vanhempaa historiaa, jota koskien ei ole laadittu erillisiä tutkimuseettisiä ohjeita tai -velvoitteita esimerkiksi tutkimuksen kohdehenkilöiden anonymisoinnin osalta.²³² Tästä huolimatta tai juuri siksi tutkimuseettisten kysymysten pohtiminen ja tekemieni

²²⁷ Kivimäki 2018. Samankaltaisesta lähestymistavasta lapsuuden köyhyyskokemuksiin ks. myös Syväniemi 2023.

²²⁸ Vrt. Syväniemi 2023, 254.

²²⁹ Vehkalahti 2015, 258, 260.

²³⁰ Saarimäki 2017, 75.

²³¹ Vrt. Vehkalahti 2015, 261.

²³² Koskivirta & Lidman 2017, 17; Vainio-Korhonen 2017, 32; Frigren 2017, 52–53.

ratkaisujen avaaminen on erittäin tärkeää. Merkittävin tutkimusprosessiani ohjannut tutkimuseettinen kysymys on ollut se, kenen historia on tarpeeksi arvokasta tutkittavaksi ja julkisesti esitettäväksi.²³³ Olen edellä kuvannut köyhyyden ja huono-osaisuuden kentän aukkoja ja todennut, että huono-osaisuutta ymmärtääkseen sitä täytyy lähestyä hallinnollisen näkökulman lisäksi kokija- ja henkilölähtöisesti.²³⁴ Tällä en tarkoita yksittäisissä elämänkuluissa ilmenevän kurjuuden retostelua vaan pyrkimystä ymmärtää ilmiötä kokonaisvaltaisesti ja hiljaisuuksia haastaen. Huono-osaisuuden kokemusten ja vaikutusten ymmärtämisen kannalta ei ole tarkoituksenmukaista myöskään typistää ja etäännyttää ilmiötä pois todellisista elämänkuluista toisintaen niitä kokeneiden historiallista osattomuutta eli näkymättömyyttä historian-tutkimuksessa. Historiantutkimuksessa on viime vuosina korostettu, että tutkimuksessa on tärkeää nostaa esiin myös aiemmin näkymättömiin jääneitä henkilölähtöisiä näkökulmia, vaikka niihin liittyisi nykypäivän perspektiivistä katsottuna arkaluontoisia aspektoja.²³⁵

Arkaluontoisia tai muulla tavalla herkkiä tai vaikeita aiheita tutkittaessa on painotettu tutkimuksellisen empatian tärkeyttä. Empaattinen lähestymistapa perustuu ajatukseen siitä, että tutkijalla on vastuu tehdä tutkittavilleen oikeutta ja kirjoittaa heistä kunnioittavasti ja ymmärtävästi silloinkin, kun aiheeseen liittyy mahdollisesti häpeää tai muita arkaluontoisia teemoja. Empatialla tarkoitetaan tutkijan pyrkimystä suhtautua tutkittavaan myötätuntoisesti ja eläytyen sekä tehdä tutkittavalle oikeutta kuvaamalla häntä mahdollisimman ymmärrettävästi. Se tarkoittaa myös pyrkimystä lähestyä tutkittavaa kokonaisvaltaisemmin kuin pelkän lähteiden viranomaiskatseen kautta.²³⁶ Myös henkilöhistorian kentällä on painotettu saman lähestymistavan tärkeyttä.²³⁷

Empaattinen lähestymistapa tarkoittaa tutkimuksessani sitä, että tutkimusjoukoni elämänkulkuja tutkiessani en käsittele pelkästään huono-osaisuutta vaan huomioin elämänkulkujen vivahteikkouden ja vaihtelevuuden. Tutkittavani eivät suinkaan olleet pelkästään huono-osaisia, vaan he kiinnittyivät osaksi perheen, suvun ja tuttavien verkostoja, kävivät koulua, haalivat toimeentulonsa monista lähteistä, avioituivat ja saivat omia lapsia. Tällaisten yhteiskuntaan ja ympäröivään yhteisöön kiinnittymistä ja kuulumisen tunnetta kuvataan nykyään *osallisuuden* käsitteellä. Osallisuus tarkoittaa resursseja ja mahdollisuuksia säädellä omia tarpeita eli käytännössä mahdollisuuksia rakentaa itselleen hyvää elämää myös osana jonkinlaista

²³³ Vrt. Lares & Välimäki 2024, 341.

²³⁴ Vrt. Koskivirta & Lidman 2017, 11–12; Engberg 2005, 45.

²³⁵ Frigren 2017, 54.

²³⁶ Vainio-Korhonen 2018, 20–21; Koskivirta & Lidman 2017; Vainio-Korhonen 2017, 43–44; Frigren 2017, 54.

²³⁷ Lares & Välimäki 2024, 349; Possing 2014, 73–75.

yhteisöä. Kokemuksen tasolla osallisuus ilmenee kuulumisen ja merkityksellisyyden tunteina.²³⁸

Osallisuuden käsite on moderni, mutta se sopii sovellettavaksi myös tutkimusjoukkooni. Se tuo esiin tutkittavieni yhteiskuntaan ja yhteisöön kuulumisen kokemuksia, minkä vuoksi sen käyttö on myös tutkimuseettinen ratkaisu. Osallisuuden kokemusten huomiointi on tärkeää myös huono-osaisuuden purkamiseksi ja leimavuuden välttämiseksi.²³⁹ Tätä haluan painottaa myös tekemilläni valinnoilla siitä, että kirjoitan eletystä huono-osaisuudesta ja elämänkuluissa ilmenevästä huono-osaisuudesta, jossa huono-osaisuuden ja osallisuuden kokemukset kietoutuvat yhteen. Tällaisilla metodologisilla ratkaisulla pyrin myös välttämään sen, että määrittelisin ihmisen ulkoapäin kategorisesti huono-osaiseksi tullen samalla ylläpitäneeksi toiseuttavaa ja erontekoa luovaa puhetta valtaväestöstä ja vähemmistöistä, joihin myös huono-osaisuutta kokeneet ovat laskettavissa.²⁴⁰ Kokemuksen käsite toimii täten myös tutkimuseettisenä ratkaisuna.

Myös hiljaisuudet auttavat hahmottamaan tutkimuksen kannalta tärkeitä eettisiä kysymyksiä, joita nostan tässä esiin kaksi: henkilöhistoriallisten aineistojen epäsymmetrian sekä ”oman äänen” antamisen problematiikan. Kulttuurihistorioitsija Maarit Leskelä-Kärki on huomauttanut, miten kollektiivibiografista tutkimusta tekevän tutkijan on punnittava tarkkaan, miten suhtautuu tutkittaviinsa. Lähteiden runsaus toisten tutkittavien kohdalla voi vinouttaa tutkimusasetelmaa, jos tutkija kiinnittää enemmän huomiota lähteissä paljon esiintyviin tutkittaviin kuin hiljaisuuksien verhoamiin elämänkulkuihin.²⁴¹ Historioitsija Krista Cowman on puolestaan esittänyt, että henkilöhistoriallisessa tutkimuksessa dominoivia ääniä täytyy hieman hiljentää, jotta hiljaisemmat pääsevät esiin.²⁴² Tämän huomioiminen on tärkeää siksi, että katavuudestaan huolimatta hyödyntämäni väestörekisteriaineistot ovat myös aukkoisia, sillä kaikista tutkittavistani en ole löytänyt edes heidän kastemerkintäänsä. Syvää huono-osaisuutta kokeneiden toistuvat viranomaiskohtaamiset ovat puolestaan tuottaneet paljon rikasta aineistoa, mikä voi puolestaan vääristää huono-osaisuuden laajuutta sekä toistaa ja syventää hiljaisuuksia. Siksi pyrin sanoittamaan hiljaisuuksia aktiivisesti.

²³⁸ Isola 2024, 2–3; Isola 2022, 149–150; Isola ym. 2017. Osallisuuden viitekehys kytkeytyy olennaisesti myös köyhyystutkimuksen klassikoihin. Esimerkiksi Erik Allardt, Amartya Sen ja Martha Nussbaum ovat teoretisoineet köyhyyttä kokevien hyvinvointia ja toimijuutta, ja heidän ajatuksistaan on ammennettu paljon suomalaiseen ja kansainväliseen osallisuustutkimukseen. Isola ym. 2017, 9–12.

²³⁹ Isola 2022, 149, 152.

²⁴⁰ Vrt. Isola 2022, 152; Harjula, Annola & Ekholm 2021, 290.

²⁴¹ Leskelä-Kärki 2012, 43.

²⁴² Cowman 2012, 95–96.

Olen edellä käsitellyt kokemuksen autenttisuuteen ja lasten ääneen liittyvää tematiikkaa mutta peilaan sitä vielä lyhyesti tutkimuseettisiin kysymyksiin. Hiljaisuuksien haastamisesta huolimatta tarkoitukseni ei ole antaa tutkittavilleni takaisin heidän ”omaa ääntään”. Äänen löytäminen on ensinnäkin hyvin vaikeaa lähteiden luomien rajoitusten vuoksi, sillä viranomaislähteitä käytettäessä autenttisen äänen tavoittamista kiinnostavampi kysymys on se, mitä muuta lähteistä voi löytää hyödyntämällä huolellista lähdekriittistä otetta.²⁴³ Edes pyrkimykseni tarkastella elämänkulkuja kokonaisuutena ei ole aina onnistunut, sillä lähteiden aukkojen ja ristiriitaisuuksien vuoksi olen tietoisesti keskittynyt vain niihin elämänkulun vaiheisiin, joista tietoa on ollut saatavilla, ja pidän tutkimuseettisesti ongelmallisena sitä, että tämän perusteella pyrkisin osoittamaan, millaisia tutkittavani ovat olleet henkilöinä.²⁴⁴ Omien äänten sijaan hedelmällisempää on lähestyä myös arkaluontoisia aiheita kokemuksen kautta, joka analyttisenä käsitteenä ja kokemuksen prosessuaalisuutta ja vuorovaikutuksellisuutta painottavana lähestymistapana on ääntä väljempi ja käyttökelpoisempi lähestymistapa.²⁴⁵

Käsittelemättä on vielä yksi perinteisimmistä tutkimuseettisistä kysymyksistä, nimittäin kysymys tutkittavien anonymisoinnin tarpeesta. Erityisesti ”tavallisista” ihmisistä ja heidän arjestaan kirjoittavan tutkijan on tärkeää harkita tarkkaan tarvetta nimetä tutkittavansa.²⁴⁶ Huolellisen harkinnan jälkeen olen kuitenkin päättänyt kirjoittamaan tutkittavistani heidän omilla nimillään²⁴⁷ ja käyttämään lähteitä ja lähdeviitteitä niin, että tutkittavani ovat vaivatta identifioitavissa niiden avulla. Tähän on useita syitä. Jaan historioitsijoiden esittämän näkemyksen siitä, että tutkittavien nimeäminen on arvostava ja tutkimuseettinen teko. Huono-osaisuuden kokemusten ollessa kyseessä nimeäminen voi auttaa ymmärtämään niiden henkilökohtaisia vaikutuksia.²⁴⁸ Tutkittavien anonymisointi ja epämääräinen esitystapa voivatkin johtaa tahattomasti laajemman ryhmän leimaamiseen. Nimeäminen ja kontekstin avaaminen ovat täten keino hahmottaa sitä, mistä erilaisissa elämän vaikeuksissa ja haavoittavissa kokemuksissa oli kyse.²⁴⁹ Nimeämällä tutkittavani pyrin osoittamaan, että

²⁴³ Lares & Välimäki 2024, 339.

²⁴⁴ Vrt. Lares & Välimäki 2024, 334.

²⁴⁵ Toivo 2024; Lares & Välimäki 2024, 340–341; Alexander, Olsen & Vallgård 2023.

²⁴⁶ Vainio-Korhonen 2017, 35.

²⁴⁷ Kirjoitan tutkimuksessani esiintyvistä henkilöistä heidän koko nimellään, kun mainitsen heidät ensimmäisen kerran. Seuraavilla kerroilla mainitsen heidät vain ensimmäisellä etunimellä. Kirjoitan lapsista myös heidän etunimillään sekaannusten välttämiseksi, sillä tutkimusjoukossani on useita monilapsisia perheitä, jolloin pelkän sukunimen käyttäminen saattaa aiheuttaa sekaannuksia. Nimistä saattaa olla myös useita variaatioita, jolloin käytän selvytyden vuoksi vain yleisintä muotoa, joka on lähtökohdaisesti lapsen ristimänimi. Lisäksi käytän nimistä niiden alkuperäisiä kirjoitusasuja.

²⁴⁸ Vainio-Korhonen 2018, 21–22; Vainio-Korhonen 2017, 45; Engberg 2005, 43.

²⁴⁹ Frigren 2017, 60–62.

myös heidän henkilöhistoriansa on arvokasta. Toisaalta nimien käyttäminen on myös ohjannut minua punnitsemaan tarkasti tapaa, jolla kirjoitan tutkittavieni elämään kuuluvista kipeistä ja arkaluontoisista kokemuksista.

Tutkimusjoukon nimeämisen tapa on myös tapa tehdä oikeutta tutkimuskohteelle, ja niinpä olen pohtinut tarkkaan, millä käsitteellä kuvaan tutkimusjoukkoani. Syntymävuosiltaan ja joiltain osin myös sosiaaliselta taustaltaan heterogeenistä tutkimusjoukkoani yhdistää asema syntyperältään aviottomana seksityötä tehneen äidin lapsena. Avioton syntyperä ja sosiaalisesti huono-osainen asema ovat vaikuttaneet tutkittavieni elämänkulkuihin, mutta ei ole myöskään tarkoituksenmukaista stigmatoida heitä pelkiksi seksityöntekijöiden lapsiksi, sillä niin kuin tulevaisuudessa luvuissa osoitan, heidän elämänsä olivat varsin monenlaisia. Eräs mahdollinen vaihtoehto olisi nimittää heitä tarkastusnaisten lapsiksi, sillä tarkastusnainen oli aikalaistemi, jolla tarkoitettiin sukupuolitauditarkastuksiin velvoitettuja naisia. Käsitteen haasteena on kuitenkin se, että se ei välttämättä avaudu lukijalle vaan täytyy määritellä joka kerta erikseen. Seksityöntekijä on puolestaan moderni käsite, jolla pyritään kuvaamaan seksityötä toimeentulon hankkimisen keinona mahdollisimman neutraalisti. Toisaalta tutkimieni lasten äidit eivät olleet pelkästään seksityöntekijöitä, sillä se saattoi olla vain lyhytaikainen elämänvaihe. Niinpä nimitän tutkimiani lapsia mahdollisimman neutraalisti tutkimusjoukoksi täsmentäen tarpeellisissa kohdissa, että kyse oli syntyperältään aviottomista ja seksityötä tehneiden naisten lapsista.

I Aviottoman lapsen huono-osaisuus

Lapsen syntymä oli merkittävä ja käännteentekevä tapahtuma sekä lapsen vanhemmille ja läheisille että koko ympäröivälle yhteisölle. Vastasyntyneelle pyrittiin antamaan mahdollisimman hyvät eväät elämään, ja siksi raskauteen, synnytykseen ja syntymän jälkeiseen aikaan liittyvä synnytyskulttuuri oli 1800-luvun Suomessa monipuolista. Kulttuuriset tavat vaihtelivat alueittain, mutta kaikkialla lapsen hyvä elämä pyrittiin turvaamaan raskauden ja syntymän aikaisin toimin, joista keskeisimpiä olivat synnytykseen, kasteeseen ja nimenantoon liittyvät kulttuuriset käytännöt ja riitit. Niiden ajateltiin määrittelevän vastasyntyneen koko loppuelämää. Kirjavat tavat kuvaavat, miten syntymä oli sekä biologinen että sosiaalinen prosessi ja lapsen vanhempien lisäksi koko yhteisön asia. Tarkkasilmäisimmät panivat odottavan äidin tilan merkille varhain jopa ennen kuin raskaudesta oli kerrottu julkisesti, ja sosiaalisella normistolla pyrittiin huolehtimaan lapsen turvallisuudesta.²⁵⁰

Odotusaika, synnytys ja synnytyksen jälkeiset kulttuuriset käytännöt avaavat näkökulmia lapsuuteen ikävaiheena ja lapsuuden kokemusmaailmaan. Näiden lisäksi lapsuuden olosuhteisiin vaikutti syntyperä, joka ohjasi 1800-luvun suomalaisessa sääty-yhteiskunnassa merkittävästi sitä, millaiset lähtökohdat lapsi sai elämäänsä ja millaiseksi hänen elämänkulkunsa muodostui. Lainsäädännössä ja sosiaalisessa normistossa avioliitossa syntynyt lapsi oli normi, sillä kirkko ja laki kielsivät esiaviolliset suhteet vuoteen 1926 asti. Tästä huolimatta sukupuolisuhteet kuuluivat usein varsinakin rahvaan seurusteluun ja erityisesti kihlaus aikaan niin kaupungeissa kuin maaseudulla. Osittain tämän seurauksena aviottomia lapsia syntyi paljon, joskin aviottomien lasten syntyvyyydessä oli ajallisia ja paikallisia eroja. Kaupungeissa syntyvyys oli maaseutua suurempaa, ja aviottomien määrä kasvoi 1800-luvun loppua kohden.

²⁵⁰ Synnytyskulttuurin moninaisia tapoja ja historiaa käsitellään kattavasti Pasi Saarimäen, Kirsi-Maria Hytösen ja Heli Niskasen toimittamassa teoksessa *Lapsi matkalla maailmaan. Historiallisia ja kulttuurisia näkökulmia syntymään* (2012). Hytönen, Saarimäki & Niskanen 2012, 9–12; Keinänen 2012; Kotilainen 2012; Markkola 2012; Saarimäki 2012. Yury Shikalov on tutkinut syntymää, imeväiskuolleisuutta ja aviottomia lapsia Vian Karjalassa ja Vianmeren länsirannikolla 1860–1910-luvuilla. Shikalov 2007. Teemaa on käsitellyt myös Hilkka Helsti, joka on etnologian alan väitöskirjassaan tutkinut äitiyttä ja äitiysvalistusta 1800- ja 1900-lukujen Suomessa. Helsti 2000.

Tämä normisto tuotti eriarvoiset lähtökohdat suurelle joukolle lapsia.²⁵¹ Vuosina 1801–1857 eli ajanjaksolla, jolloin tutkimusjoukkoon kuuluvat lapset syntyivät, koko maassa elävinä syntyneistä lapsista oli aviottomia noin 6–7 prosenttia.²⁵²

Aviottoman syntyperän kaltaisen huono-osaisuuden vaikutuksista lapseen itseensä tiedetään kuitenkin vielä melko vähän. Aviottomuutta on tarkasteltu pääasiassa aviottomien lasten äitien ja yhteisöiden moraalikäsitteiden kautta. Usein tutkimuksissa on käsitelty aviottoman äidin kokemaa ahdinkoa ja häpeää, jotka johtivat äärimmäisissä tapauksissa lapsenmurhiin.²⁵³ Aviottoman lapsen ja hänen äitinsä tulevaisuudenkuva oli synkkä joko yhteisön tuen puutteen, taloudellisen ahdingon, häpeän tai kaikkien näiden vuoksi.²⁵⁴ Tässä pääluvussa nostan varhaislapsuudessa eli imeväis- ja pikkulapsiaikana muodostuneiden kokemusten lähtökohdaksi tutkimusjoukkoani yhdistävän aviottoman syntyperän ja analysoin, miten aviottomuus vaikutti lapsuuteen ja lasten kokemaan huono-osaisuuteen. Tarkastelen aviottoman syntyperän vaikutusta ja varhaislapsuuden kokemuksia kolmesta eri näkökulmasta, jotka ovat lasten syntymän olosuhteet, sosiaaliset suhteet ja terveys. Lähden liikkeelle syntymän olosuhteista eli syntymäpaikasta, minkä jälkeen analysoin kumisuhteiden kautta lasten sosiaalisia suhteita. Luvun päättää terveydellistä huono-osaisuutta ja osallisuutta eli imeväis- ja lapsikuolleisuutta käsittelevä analyysi, joka selittää kokoavasti aviottoman lapsen kokeman huono-osaisuuden syvyyttä, merkityksiä ja kasautumista sekä toisaalta lasten kokemuksia hoivasta. Yhdessä näkökulmat auttavat ymmärtämään, millaisia olivat ympäristöt ja yhteisöt, joihin lähtökohdiltaan huono-osainen lapsi syntyi. Näiden rakenteiden välisessä vuorovaikutuksessa ja toiminnassa syntyivät myös varhaislapsuuden kokemukset.²⁵⁵

Varhaislapsuuden kokemusten tutkimuksen haasteena on se, että ikäkauden kokemukset ovat pitkälti esikielellisiä ja siksi vaikeasti tavoitettavia. Näin on lähdetypistä riippumatta, mutta varsinkaan demografisessa lähdeaineistossa ei lähtökohdaisesti kuvata lapsuuteen liittyviä toimia. Lähestyn varhaislapsuuden kokemuksia hyödyntämällä tässä pääluvussa kokoavasti odotushorisontin käsitettä, jolla

²⁵¹ Myös avioliittolupauksen tai kihlauksen alla syntyneet lapset rinnastettiin asemaltaan aviolapsiin. Aviottomien lasten asemaa alettiin parantaa vasta 1800-luvun loppupuolella. Tällöin muun muassa kirjallisuudessa alettiin kritisoida aviottomien lasten ja heidän äitiensä kokemaa eriarvoisuutta. Saarimäki 2012, 160–162; Saarimäki 2010, passim., erit. 15–20, 49–56; Miettinen 2007, 96–97; Pulma 1987, 50, 75, 166–168; Haapala 1986, 170–172; Turpeinen 1981.

²⁵² Jousimaa 1983, 160.

²⁵³ Ks. esim. Vainio-Korhonen 2018; Miettinen 2012; Saarimäki 2010; Rautelin 2009.

²⁵⁴ Saarimäki 2012, 162–167.

²⁵⁵ Hahmotan kokemuksen siten historioitsijoiden Minna Harjulan ja Heikki Kokon tavoin. He ovat esittäneet, että *kokemuksen kenttä* (*scene of experience*) syntyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja todellisuudessa, jossa kerrostuvat kokemuksen tila ja odotushorisontti. Kokko & Harjula 2023; Harjula & Kokko 2022.

tarkoitin edellä kuvaamieni varhaislapsuuden olosuhteiden vaikutusta aviottoman lapsen tulevaisuudennäkymiin. Vastasyntyneen lapsen odotushorisonttia muokkasivat niin odotusaika, syntymän olosuhteet, sosiaaliset suhteet kuin terveydelliset tekijät, jotka ilmenivät konkreettisimmin imeväis- ja lapsikuolleisuutena. Se auttaa ymmärtämään, millaiseksi lapsuus muodostui ja mitkä tekijät siihen vaikuttivat. Lisäksi käytän odotushorisonttia teoreettisena ja metodologisena apuvälineenä hahmottamaan, miten lapsuuskokemuksia voi löytää myös niukkasanaista ja ensisijaisesti demografisista viranomaislähteistä, joissa lapsen näkökulma ei juuri näy. Luvun metodologinen ja teoreettinen tavoite onkin kääntää lähteiden viranomais- ja aikuisnäkökulma lapsinäkökulmaksi, mikä onnistuu hyödyntämällä kokemushistorian lähestymistapoja.

YKSINÄINEN SYNTYMÄ

Synnytyskulttuuri oli 1800-luvun Suomessa kirjavaa, mutta yhdistävä tekijä oli se, että lapset syntyivät lähes aina kotona riippumatta äidin sosiaalisesta asemasta tai varallisuudesta.²⁵⁶ Synnytys oli yhteisöllinen tapahtuma, jossa synnyttävää äitiä avustivat ”apuvaimot” eli useimmiten äidin läheiset naissukulaiset ja -tuttavat. Tärkeää oli, että apuna oli kokenut nainen, joka avusti sekä itse synnytyksessä että vastasyntyneen ja äidin hoidossa synnytyksen jälkeen. Apuvaimoja tarvittiin myös valvomaan ja suojelemaan kastamatonta vastasyntyntä pahoilta hengiltä.²⁵⁷ Vain harvoin synnytysapuna oli ammattikätilö.²⁵⁸

Synnytyksen tavat ja olosuhteet kertoivat selväsanaisesti äidin ja hänen syntyvän lapsensa sosiaalisesta ja yhteiskunnallisesta asemasta.²⁵⁹ Kotisynnytyksen ollessa normi oli huomattava poikkeus, jos odottava äiti hakeutuikin synnytyksen lähestyessä synnytyssairaalaan. Se kertoi äidin ja hänen lapsensa tukalasta tilanteesta, joka saattoi olla hetkellistä tai pitkittyä syväksi yksinäisyydeksi ja huono-osaisuudeksi. Turun synnytyssairaalassa syntyneiden lasten huono-osaisia lähtökohtia

²⁵⁶ Synnytyskulttuurista ja syntymän olosuhteista 1800-luvun Suomessa ks. lisää Helsti 2000, passim., erit. 61–82.

²⁵⁷ Vainio-Korhonen 2012, 128–131, 137. Synnytyskulttuuri Suomessa oli hyvin samantyyppistä kuin varhaismodernissa Englannissa, jossa synnytys oli myös yhteisöllinen tapahtuma ja jossa ammattikätilöiden ja -lääkäreiden antama synnytysapu yleistyi 1900-lukua kohti tullessa. Niiranen 2020, passim., erit. 108–140.

²⁵⁸ Suomessa kolme neljäsosaa synnytyksistä oli ilman ammattikätilön avustusta tehtyjä kotisynnytyksiä vielä vuonna 1900, ja kätilöavusteisten synnytysten määrä kohosi ensimmäistä kertaa 50 prosenttiin kaikista synnytyksistä vasta vuonna 1935. Sairaalsynnytyksetkin yleistyivät vasta toisen maailmansodan jälkeen. Kivimäki 2019, 11–12.

²⁵⁹ Niiranen 2020, 110–111.

havainnollistaa se, että heistä valtaosa oli aviottomia.²⁶⁰ Sairaalassa oli ammattikätilöitä, joita Euroopassa oli koulutettu jo 1580-luvulta lähtien ja Ruotsin valtakunnassa laajamittaisesti 1700-luvun alusta alkaen.²⁶¹ 1800-luvulle tultaessa eurooppalaisissa kaupungeissa toimi useita synnytyssairaaloita, jotka oli tarkoitettu haa-voittuvalle ja köyhille perheille ja joilla oli usein kytkös köyhäinhoitoon sekä säätyläistön, erityisesti säätyläisnaisten, harjoittamaan hyväntekeväisyyteen.²⁶² Usein sairaalassa synnytettiin kuitenkin vain, jos kotisynnytykseen ei ollut mahdollisuutta.²⁶³ 1800-luvun mittaan Euroopassa alkoi olla tarjolla myös yhä enemmän ammattikätilöiden kaltaista koulutettua synnytysapua.²⁶⁴ Turkuun perustettiin synnytys-sairaalana toiminut kätilöoppilaitos vuonna 1816, ja se oli Suomen ensimmäinen.²⁶⁵ Se oli Suomessa yksi harvoista huono-osaisia perheitä ja lapsia auttaneista laitoksista, sillä Suomessa ei ollut lastenkoteja eikä esimerkiksi löytölapsia varten perustettu erillisiä laitoksia. Toisin oli muualla Euroopassa: esimerkiksi Lontoossa haa-voittuvalle köyhien lasten hoito oli organisoitu jo 1700-luvulla lastenkoteihin ja hieman Suomen elätehoitojärjestelmää muistuttavan lastenhoitojärjestelmän vastuulle.²⁶⁶

Synnytyssairaalat kytkeytyivät hyväntekeväisyyden lisäksi väestöpoliittisiin tavoitteisiin, jotka puhuttivat laajasti 1700-luvun Euroopassa. Ne eivät siis olleet pelkästään ystävällinen kädenojennus yksinäisille odottaville äideille ja heidän lapsilleen.²⁶⁷ Ruotsin valtakunnassa kätilökoulutuksen aloittamisen ja synnytyssairaaloiden perustamisen taustalla oli valtakunnassa 1700-luvulla herännyt huoli suuresta lapsikuolleisuudesta, joka hidasti valtakunnan väestön ja sitä kautta myös talouden kasvua. Lisäksi sodat ja taudit verottivat väestönkasvua niin, että huoli väestön ja

²⁶⁰ Ks. esim. KA, TTA, I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), vuosi 1833.

²⁶¹ Vainio-Korhonen 2012, 8, 16–17, 19–20.

²⁶² Esimerkiksi Irlannissa toimi yhdeksän synnytyssairaala 1830-luvun alkupuolella. Atcheson 2022, 168–170; McIntyre, 107. Ks. myös Cunningham 2021 [1995], 157–193.

²⁶³ Niiranen 2020, 243.

²⁶⁴ Niiranen 2020, 108–140.

²⁶⁵ Vainio-Korhonen 2018, 105.

²⁶⁶ Keisari ehdotti 1800-luvulla Suomeen perustettavaksi aviottomia lapsia varten löytölastenkoteja. Ehdotus kuitenkin torpattiin sillä perusteella, että ne olisivat tarjonneet aviottoman lapsen synnyttäneille äideille keinon peitellä salavuoteusrikostaan, ne lisääisivät hylättyjen lasten määrää ja että vastaavissa eurooppalaisissa laitoksissa lasten kuolleisuus oli suurta. Löytölastenkotien perustamisen sijaan keisari antoi vuonna 1861 asetuksen, joka velvoitti perheitä ja kätilöitä tarkkailemaan naimattomia naisia ja ilmoittamaan köyhäinhoitoviranomaisille odottavista tai tuoreista äideistä, joiden taloudellinen tilanne oli huono. Tarkoitus oli saattaa heidät viranomaisten tietoisuuteen ja sitä kautta ehkäistä lapsenmurhia. Koskivirta 2017, 119–121. Lontoon tilanteesta ks. Levene 2012, 45–72.

²⁶⁷ Levene 2012, 7–8.

talouden kasvun riittävydestä sekä suuvalta-aseman turvaamisesta oli suuri. Niinpä 1750–1760-luvulla järjestetyillä valtiopäivillä yksi tärkeimmistä kysymyksistä oli pienten lasten olojen parantaminen ja lapsikuolleisuuden vähentäminen. Kättilökoulutusta pidettiin yhtenä ratkaisuna imeväiskuolleisuuden vähentämiseksi, ja 1700-luvun loppupuolella Ruotsissa oli synnytyssairaala jo useassa kaupungissa ja Suomessa toimi koulutettu kättilö jokaisessa kaupungissa Kajaania ja Kaskista lukuun ottamatta.²⁶⁸ Nämä yhteiskunnalliset toimet vaikuttivat merkittävästi esimerkiksi aviottomien lasten kokemuksiin ja olosuhteisiin.

Sairaalassa syntyneet

Turussa toimineessa synnytyssairaalassa syntyneistä lapsista iso osa oli syntyperältään aviottomia, joten syntymäpaikan tarkastelu on erittäin olennaista aviottomien lasten kohdalla. Lisäksi se havainnollistaa sairaalasynnytykseen liittyvää huono-osaisuuden stigmaa. Sairaalassa synnyttävillä naisilla oli apunaan kättilö ja kättilöoppilaita, sillä synnytyssairaalassa toimi myös kättilöoppilaitos. Toimintansa ensimmäiset vuodet sairaala sijaitsi Luostarikorttelissa Pienen Jokikadun varrella, ja siellä oli kahdeksan potilaspaikkaa. Luostarikorttelista sairaala muutti Kirkkokortteliin. Sairaala kuitenkin tuhoutui Turun palossa vuonna 1827, ja palon jälkeen se siirrettiin ensin kaupunginlääkäri Carl Daniel von Haartmanin taloon Eteläkortteliin ja lopulta vuonna 1833 yliopiston mukana Helsinkiin. Uusi synnytysosasto perustettiin vuonna 1837 kuumesairaalan yhteyteen Luostarinmäen kupeeseen kemian professori Johan Gadolinin käytössä olleeseen entiseen kemian laboratorioon.²⁶⁹

Synnytyssairaaloiden vähäisyydestä johtuen laitossynnytys oli varsinkin 1800-luvun alkupuolella vain harvalle mahdollinen ja mieluinen ja siksi aina poikkeuksellinen tapahtuma. Jo koulutetun kättilön tai kättilöoppilaan tarjoama synnytysapu oli poikkeuksellista ja koski 1900-luvun alkuun asti vain paria prosenttia synnyttäjiä.²⁷⁰ Kotisynnytykskulttuurin pitkää muutosta havainnollistaa hyvin se, miten 1800–1900-lukujen taitteessa Tampereen seudulla asuneet työläisnaiset synnyttivät mieluummin kotonaan kuin sairaalassa ja hakeutuivat sairaalaan vain, jos esimerkiksi komplikaatioiden vuoksi oli pakko. He eivät myöskään mielellään turvautuneet ammattikättilöiden apuun.²⁷¹ Seksityötä tehneille naisille Turussa toiminut synnytys-sairaala näyttää kuitenkin olleen jo 1800-luvun alkuvuosikymmeninä tuttu ja houkutteleva vaihtoehto kotisynnytyksen sijaan. Tästä kertoo se, että tutkimusjoukostoni

²⁶⁸ Vainio-Korhonen 2012, 15–17, 26–27, 36; Pulma 1994, 42; Pulma 1987, 15; Turpeinen 1987, 286–287.

²⁶⁹ Syväniemi & Viljamaa 2022; Vainio-Korhonen 2018, 104–105; Nikula 1972, 233–234; Turpeinen 1987, 288.

²⁷⁰ Kivimäki 2019, 11–12; Keinänen 2012, 194–195; Helsti 2000, 86–88.

²⁷¹ Markkola 2012, 294–299.

35 lasta eli 20 prosenttia syntyi kotinsa sijaan sairaalassa. Sairaalassa syntyneiden osuus joukosta on hyvin korkea, sillä muista Turun suomalaisen ja ruotsalaisen seurakunnan syntyneiden ja kastettujen luetteloihin merkityistä lapsista keskimäärin vain kahdeksan prosenttia syntyi sairaalassa.²⁷² Kotisynnytyksellä maailmaan tuli 129 tutkimusjoukkoon kuuluvaa lasta eli 75 prosenttia. Heistä 24 lasta eli 14 prosenttia syntyi sukunsa ympäröimänä äitinsä lapsuudenkodissa.²⁷³

Turun synnytyssairaalassa synnyttäneiden äitien sosiaalisia asemia tai sairaalassa syntyneiden lasten määrää ei ole aiemmin kartoitettu systemaattisesti, ja niiden selvittäminen vaatisi oman tutkimuksensa. Keräämäni tiedot auttavat kuitenkin ymmärtämään laitossynnytyksen merkitystä tutkimusjoukossani. Luvut kertovat, että vaikka tutkimusjoukossani kotisynnytys oli laitossynnytyksestä huomattavasti yleisempi, ammattimaiseen ja laitospäivähoitoon turvautui tutkimusjoukossani huomattavan moni äiti. Niinpä pelkästään sairaalassa syntyneiden suuri määrä osoittaa, että tutkimusjoukkoon kuuluvat lapset olivat haavoittuvaisia huono-osaisuudelle jo syntymästään asti. Syntymäpaikan perusteella he sijoittuvat poikkeuksellisen syvälle huono-osaisuuden notkelmiin verrattuna muihin syntyperältään aviotomiin lapsiin.²⁷⁴

Sairaalasyntymä avaa näkökulmia myös pitkälti vaikeasti tavoitettaviin perheiden kokemuksiin taloudellisiin vaikeuksiin. Synnytyssairaan toimintaa rahoitettiin hyväntekeväisyydellä eikä hoidosta tarvinnut maksaa, mikä kertoo siitä, että synnytyssairala oli nimenomaan huono-osaisten perheiden paikka. Lahjoitukset eivät kuitenkaan riittäneet takaamaan paikkaa kaikille, ja esimerkiksi vuonna 1838 synnytyssairaalalla oli synnyttänyt vain 14 äitiä.²⁷⁵ Siten on pohdittava mahdollisuutta, että synnytyssairaalaan otettuja naisia valikoitiin kenties heidän avuntarpeensa mukaan. Jos näin oli, sairaalaan synnyttämään hakeutuneiden tutkimieni lasten äitien on täytynyt olla huomattavassa ahdingossa. Mahdollisia kokemuksia voi peilata myös havaintoon siitä, että tamperelaiset työläisnaiset näyttivät 1800–1900-lukujen taitteessa hakeutuvan synnytyssairaalaan vain todellisen pakon edessä, sillä silloista

²⁷² Synnytyssairaalassa syntyneiden lasten osuuden otosvuodet olivat 1830 ja 1840 eli mahdollisimman neutraalit vuodet, jolloin Turussa ei koettu palon tai epidemioiden aiheuttamia kriisejä, jotka olisivat voineet heijastua sairaalaan synnyttämään hakeutuneiden määriin. Vuonna 1830 sairaalassa syntyi 10 prosenttia kaikista kyseisten seurakuntien syntyneiden ja kastettujen luetteloihin merkityistä lapsista, ja vuonna 1840 osuus oli enää viisi prosenttia. KA, TTA, I C1:11 suomalaisen seurakunnan [srk] syntyneet (1823–1832) ja I C1:12 (1833–1844); I C2:4 ruotsalaisen srk syntyneet (1823–1842).

²⁷³ Lukemasta on vähennetty ne seitsemän lasta, joiden syntymätiedot ovat niin puutteelliset, ettei niistä voi varmuudella päätellä lapsen syntymäpaikkaa. Lisäksi yksi lapsista syntyi poikkeuksellisesti sukupuolitautilaissa, joten en ole laskenut häntä mukaan analyysiin.

²⁷⁴ Vrt. Saari 2015, 161–162.

²⁷⁵ Nikula 1972, 234.

synnytyslaitosta pidettiin yleisestä nöyryyttävänä.²⁷⁶ Hakeutuivatko tutkimieni lasten äidin synnytyssairaalaaan siis vain äärimmäisessä sosiaalisessa ja taloudellisessa ahdingossa? Ahdingossa oleville äideille synnytysavun lisäksi merkittävää oli se, ettei hoidosta tarvinnut maksaa. Tutkimusjoukkooni kuuluvista yhden lapsen kastemerkinnän kohdalle on kirjattu, paljonko hoito sairaalassa maksoi. Sairaalassa tammikuussa 1844 syntyneen Sofia Amanda Willgrenin ja hänen äitinsä sairaalassa saama hoito kustannettiin köyhäinkassasta, joka maksoi kaksi hopeakopeekkaa, kun taas lääninsairaalan kassasta katettiin yhden hopeakopeekan osuus.²⁷⁷

Kokemusmaailmat kastemerkintöjen takana

Koti- ja sairaalasyntytysten välisten erilaisten merkitysten ja erityisesti synnytyssairaalassa syntyneiden lasten tarkastelu avaa kokijalähtöisen näkökulman väestöpoliittisten motiivien myötä kehittyneeseen kättilökoulutus- ja synnytyssairaalajärjestelmään. Niitä voi tarkastella kokemusten institutionalisoitumisen kautta. Kokemushistoriassa hyödynnetyn *eletyn instituution* käsitteellä tarkoitetaan sitä, miten esimerkiksi hyvinvointivaltion kaltaiset instituutiot ja erityisesti instituutioiden ja niiden kokijoiden väliseen vuorovaikutukseen liittyvät kokemukset ovat läsnä arkisessa elämässä. Käsite ohjaa havainnoimaan mikro- ja makrotason eli sukupuolitautisairaalan potilaiden kaltaisten kokijoiden ja sukupuolitautisairaalan kaltaisten instituutioiden välistä vuorovaikutusta, joka paljastaa näkökulman elettyyn arkeen.²⁷⁸

Merkittävää on, että näitä lasten, äitien ja institutionaalisten toimijoiden välisiä arkisia kokemuksia sekä lasten ja perheiden odotushorisontteja on mahdollista tarkastella syntyneiden ja kastettujen luetteloiden kautta. Sairaalaa synnyttämään hakeutuneiden äitien ja heidän lastensa kohtaama huono-osaisuus näkyy konkreettisesti papin tekemästä kastemerkinnästä. Näin ollen myös syntymäpaikan tarkastelu ja siitä viranomaisten tekemä merkintä valottavat instituutioiden elettyä arkea, jota on aikaisemmin tutkittu lähinnä instituutioiden kanssa tekemisissä olleiden itsensä tuottamien lähteaineistojen kautta.²⁷⁹ Syyt sairaalasyntytysten taustalla ja sairaalaa synnyttämään hakeutuneen äidin ja hänen lapsensa kohtaaman huono-osaisuuden muodot ovat kuitenkin monessa tapauksessa hiljaisia ja häilyviä. Ne eivät välttämättä tule kokonaan näkyväksi, vaan kartoittaessaan huono-osaisuuden muotoja ja syitä tutkija on elämänsäkuun liittyvien erilaisten hajanaisten tietojen varassa. Yhteen koottuna nämä tiedot voivat kuitenkin valaista sitä, miksi naiset päätyivät

²⁷⁶ Markkola 2012, 298–299.

²⁷⁷ KA, TTA, I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), s. 11.1.1844.

²⁷⁸ Annola, Lindberg & Markkola 2024, 1–3, 6; Vrt. Kivimäki 2019, 12–15.

²⁷⁹ Egodokumenttien käytöstä elettyjen instituutioiden tutkimuksessa ks. Annola, Lindberg & Markkola 2024, 9–10.

sairaalaan ja mitä siellä saatu synnytysapu kenties merkitsi heille ja heidän lapsilleen. Lisäksi ne havainnollistavat huono-osaisuuden hierarkkisuutta.

Tutkimusjoukkooni kuuluvat sairaalassa syntyneet lapset olivat syntyneet vuosina 1818–1851 eli noin kolmenkymmenen vuoden ajanjaksolla, mutta sairaalan toiminnan peruseräillä ei tuona aikana tapahtunut muutoksia. Sairaalassa syntymiseen liittyvät merkitykset ja kokemukset pysyivät näin ollen melko samanlaisina. Tutkimieni sairaalassa syntyneiden lasten joukossa oli niin äitiensä esikoisia, keskimmäisiä lapsia kuin kuopuksia, sisaruksia kuin yhdet kaksoset, eli varsin kirjava joukko erilaisissa tilanteissa olleita äitejä ja perheitä. Perheiden taustojen perusteella äidit hakeutuivat sairaalaan synnyttämään joko kertaluonteisesti väliaikaisessa vaikeassa tilanteessa, tai sitten perheiden kokema huono-osaisuus oli pitkittynyt.

Ensinnäkin perheen kohtaama huono-osaisuus saattoi olla hetkellistä, mistä kertoo se, että valtaosa eli 20 tutkimusjoukkooni kuuluvista synnytyssairaalassa syntyneistä lapsista syntyi äidille, joka synnytti sairaalassa vain yhden lapsen. Tammi-kuussa 1825 sairaalassa syntyneiden kaksosten Johan Fredricin ja Gustava Wilhelminan tausta on varsin tyypillinen esimerkki melko lyhytaikaisista vaikeista olosuhteista, joihin sairaalassa syntyneet lapset ja varsinkin äitiensä esikoiset syntyivät. Kaksosten äiti Brita Stina Henricsdotter oli 21-vuotias itsellinen ja ensisynnyttäjä, joka oli muuttanut Halikosta Turkuun luultavasti töiden perässä. Hän ei kuitenkaan ollut vielä synnytyksen koittaessa löytänyt paikkakunnalta tuttaviam, joten hän joutui synnyttämään sairaalassa. Johanin ja Gustavan synnytyksessä avustaneet kätilöoppilaat tuore äiti pyysi kummeiksi yhdessä synnytyssairaalan kirjantähtäjän ja hänen vaimonsa sekä lääkintöhallituksen vahtimestarin kanssa.²⁸⁰

Yksinäiset etsivät synnytyksen lähestyessä turvaa synnytyssairaalan lisäksi omasta lapsuudenpiiristään ja kotiseuduiltaan.²⁸¹ Näin toimi nähtävästi myös Brita Henricsdotter seuraavien synnytystensä kohdalla. Hänen seuraavaa lastaan, joka syntyi vuonna 1828 ja menehtyi imeväisikäisenä, ei merkitty syntyneiden ja kastettujen luetteloihin. Kolmannen synnytyksen koittaessa elokuussa 1830 Henricsdotter oli kuitenkin matkustanut kotipaikkakunnalleen Halikkoon. Halikossa syntyneen Adolfin kastejuhlaa vietettiin Yötilän kylässä, josta löytyivät myös lapsen kummit. Kuopuksensa Johanna Sofian Henricsdotter synnytti Turussa vuonna 1837, jolloin synnytysapu ja kummit löytyivät hänen tuttavapiiristään.²⁸² Lasten syntymäpaikat ja

²⁸⁰ KA, TTA, I C1:11 suomalaisen srk syntyneet (1823–1832), s. 4.1.1825.

²⁸¹ Sama ilmiö on nähtävissä joissain määrin myös varhaismodernilla Luostarinmäellä. Ks. Syväniemi & Viljamaa 2022, 73.

²⁸² KA, TTA, I Aa1:47 suomalaisen srk rippikirja [rk] (1820–1826), Södra Qvarteret 44, 74; I C1:10 suomalaisen srk syntyneet (1819–1834), s. 24.8.1830; I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), s. 25.5.1837; SSHY, Turun tuomiokirkkosrk, I C1:11 suomalaisen srk syntyneet (1823–1844), s. 4.1.1825.

kummit kertova näin ollen siitä, että Henricsdotterin verkostoilla kesti muodostua useita vuosia.

Toisaalta myös yhteiskunnalliset vaikeudet saattoivat pakottaa äidin turvautumaan sairaalassa tarjolla olleeseen synnytysapuun silloinkin, kun kyseessä oli syntyperältään turkulainen äiti. Tästä kertovat tammikuussa 1830 sairaalassa syntyneen Gustava Wilhelmina Erfvingin syntymä- ja kastetiedot, jotka ovat poikkeuksellisen runsaat syntyneiden ja kastettujen luetteloissa ja jotka osoittavat, että sirpaleisistakin viranomaisaineistoista on löydettävissä kurkistusaukkoja arkiseen kokemusmaailmaan ja jopa kokijoiden omia ääniä. Gustavan kastanut pappi nimittäin kirjasi kastemerkintään Gustavan äidin Helena Sophia Erfvingin kertomat tiedot perheen asuinpaikasta. Kasteen yhteydessä tuore äiti, 23-vuotias Erfving kertoi, että hän oli ennen vuoden 1827 suurpaloa asunut Itäkorttelin tontilla numero 125 lähellä Kerttulinmäkeä. Erfving ei enää tammikuussa 1830 muistanut silloisen vuokranantajansa nimeä, mutta vuokranantaja oli hänen mukaansa ollut ammatiltaan joko pakkaaja tai mittaja. Erfving kertoi myös joutuneensa joksikin aikaa kaupungin kehruuhuoneeseen irtolaisuuden vuoksi. Nykyistä asuinpaikkaansa Erfving ei kertonut tai sitä ei merkitty luetteloon, joten puhtaaksikirjoitetuissa luetteloissa lapsen ja äidin asuinpaikaksi on merkitty paloa edeltänyt Itäkorttelin tontti numero 125.²⁸³

Helena Erfvingin selonteko asuinpaikoistaan tekee lähteestä poikkeuksellisen ja ainutlaatuisen tutkimusjoukkoni kastemerkintöjen joukossa. Ensinnäkin se kertoo siitä, että Erfving oli niiden turkulaisten joukossa, jotka olivat jääneet kodittomaksi suurpalossa. Erfving oli asunut Itäkorttelissa perheensä kanssa, johon kuuluivat äiti, pikkusisko ja kaksi pikkuveljeä ja joka oli palon seurauksena nähtävästi hajaantunut.²⁸⁴ Toiseksi Erfvingin kertomus osoittaa, että hänen asuinolonsa olivat vakiintumattomat vielä kaksi ja puoli vuotta suurpalon jälkeen. Tämä oli tyypillistä erityisesti työläisnaisten joukossa, johon kuuluvilla kesti pitkään ennen kuin he pääsivät edes joten kuten jaloilleen katastrofaalisen onnettomuuden jälkeen.²⁸⁵ Lisäksi Erfvingillä oli taustallaan maaliskuussa 1827 saatu kahden vuoden kehruhuonetuomio. Palon jälkeen Erfving löytyy seuraavan kerran vuosien 1831–1844 rippikirjasta, jossa hänet on kolmen lapsensa kanssa merkitty Uudenkaupunginkorttelin tontille numero 64.²⁸⁶ Näillä vaikeuksilla oli varmasti oma vaikutuksensa siihen, että Erfving joutui synnyttämään esikoisensa sairaalassa keskellä mitä syvintä huono-osaisuutta.

²⁸³ KA, TTA, I C2:4 ruotsalaisen srk syntyneet (1823–1842), s. 7.1.1830.

²⁸⁴ KA, TTA, I Aa2:10 ruotsalaisen srk rk (1823–1829), tontti Östra Qvarteret 125 & 126.

²⁸⁵ Vainio-Korhonen & Korhonen 2024, 146–147.

²⁸⁶ KA, TPVY, A IV:1 Diarium öfver vid Poliskammaren i Åbo Anmälde Försvarslöse Personer (1829–1834), Erfving Lena Sophia; KA, TTA, I Aa2:17 ruotsalaisen srk rk (1831–1844), tontti Nystads Qvarteret 64, 750.

Synnytyssairaalassa syntyneiden lasten perheet vaikuttavat sosiaalisesti syrjäytyneiltä siinäkin mielessä, että Turussa oli sairaalasyntytyksen lisäksi tarjolla myös itseoppineiden kättilöiden tarjoamaa synnytysapua. Työväestö luotti erityisesti työläisperheiden asuttamalla Luostarinmäellä asuneeseen Anna Lundahniin, joka toimi kättilönä ainakin vuosina 1839–1858 ja joka avusti synnytyksessä erityisesti huono-osaisimpia työläisperheitä.²⁸⁷ Itseoppineena kättilönä Lundahnin voi laskea kansanomaiseksi synnytysavustajaksi, joita huomattava enemmistö synnyttäneistä naisista suosi vielä 1800- ja 1900-lukujen taitteessa sekä Suomessa että Ruotsissa.²⁸⁸ Lundahnilla oli tutkimusjoukossani neljä kummilasta, jotka olivat syntyneet vuosina 1839–1845.²⁸⁹ Lundahnin apuun turvautuminen tarkoittaa, että osa seksityötä tehneistä naisista tunsii ihmisiä, joiden puoleen he tiesivät voivansa kääntyä lapsen syntymän tapaisen suuren elämänmuutoksen hetkellä. Siispä synnytyssairaalassa syntyneet lapset voivat kertoa siitä, että heidän perheensä elivät niin syrjässä vertaisistaan, etteivät he kenties osanneet yksinäisessäkään tilanteessa kääntyä myöskään työväestön luotetun kättilön puoleen. Toisaalta kättilön apuun ei välttämättä turvauduttu siksi, että siihen ei yksinkertaisesti ollut varaa. 1800–1900-lukujen taitteen Tampereella asuneista työläisnaisista kaikkein köyhimmät eivät hyödyntäneet kättilöiden apua. He eivät kyenneet maksamaan kättilön palkkiota siitä huolimatta, että köyhäinhoitoviranomaiset kattoivat jälkikäteen synnytyksen kustannukset.²⁹⁰

Pitkittynyt huono-osaisuus

Toistuvat sairaalasyntytykset kertovat selvästi koko perheeseen vaikuttaneesta pitkittyneestä huono-osaisuudesta, mikä näkyy viiden perheen ja näihin perheisiin sairaalassa syntyneiden 15 lapsen kohdalla. Äidit olivat Lovisa Grönberg, Elisabeth Grönroos, Catharina Johansdotter, Elisabeth Skönberg ja Maria Örn. Heidän perheidensä kokemat vaikeudet kerrostuvat edellä käsitellyn yksinäisyyden lisäksi muunlaisten sosiaalisten ongelmien päälle. 25-vuotias piikana työskennellyt Lovisa Grönberg oli Turussa vailla turvaverkkoja, eikä hän kyennyt huolehtimaan esikoisestaan, heinäkuussa 1822 sairaalassa syntyneestä Christina Eufrosinasta.

²⁸⁷ Vainio-Korhonen 2022b; Viljamaa 2022, 99.

²⁸⁸ Koulutetuista kättilöistä ja kansanomaisesta synnytysavusta ks. lisää Markkola 2012, 294–299; Helsti 2000, 86–88; Turpeinen 1987, 365. Ruotsissa ks. Bohman 2010, 194–214.

²⁸⁹ Lapset olivat Gustaf Ernst Wellink (s. 20.4.1839), Carl Henric Catharinasson (s. 21.4.1842), Lovisa Euphrosyna Sirén (s. 24.2.1844) ja Victor Engelbert Stenlund (s. 15.12.1846). KA, TTA, I C1:12, suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), s. 20.4.1839, 21.4.1842, 24.2.1844 ja I C1:13 (1835–1850), s. 15.12.1846.

²⁹⁰ Markkola 2012, 294–295.

Vastasyntynyt Christina vietiin kasvatettavaksi isoäitinsä luo Kiskon pitäjään, jossa Grönberg oli itsekin varttunut.²⁹¹

Toisen esimerkin kumuloituneesta huono-osaisuudesta tarjoaa Maria Örnin perhe, sillä Örnin seitsemästä lapsesta peräti neljä syntyi sairaalassa. Sairaalassa syntyneet lapset olivat kaikki sisarusarjan nuorimmasta päästä ja syntyivät vuosina 1818–1824, eli Örn synnytti kaikki lapsensa sairaalassa sen perustamisen jälkeen.²⁹² Kuuden vuoden mittainen ajanjakso kertoo siitä, että Örn lapsineen kärsi syvästä ja pitkäaikaisesta huono-osaisuudesta. Örn merkittiin tarkastusnaiseksi lokakuussa 1838 viranomaisten toteuttaman laajamittaisen sukupuolitautilähtöisyyden yhteydessä, ja hänen tarkastuksensa jatkuivat aina vuoteen 1845 saakka.²⁹³ Huomattavan suuri seitsemän aviottoman lapsen määrä ja näiden lasten suuri kuolleisuus kertovat paitsi perheen huono-osaisuudesta saattavat viitata siihen, että Örn teki seksityötä jo vuosia ennen kuin viranomaiset aloittivat viralliset sukupuolitautilähtöisyyden tarkastukset ja merkitsivät Örnin tarkastusnaisten luetteloon.²⁹⁴

Samankaltaisia vaikeuksia näyttää olleen myös Elisabeth Skönbergin ja hänen perheensä taustalla. Skönbergin sairaalasyntymykseen kulminoitunut huono-osaisuus oli kasaantunut useiden vuosien aikana. Hänen esikoisensa Amalia Antonetta oli syntynyt Paimiossa huhtikuussa 1836, jossa Skönberg oli varttunut ennen Turkuun muuttamista. Kun Skönberg palasi Paimiosta Turkuun pienen esikoisensa kanssa, hänen harteilleen alkoi nähtävästi kasaantua monenlaista huono-osaisuutta. Skönbergin tuttavat asuivat Paimiossa, joten Skönberg oli Turussa vailla heiltä saamaansa tukea. Heikosta yhteiskuntaan kiinnittymisestä kertoo myös se, että Skönbergin lukutaito ei ollut kummoinen eikä hän ollut käynyt säännöllisesti ehtoollisellakaan, mistä pappi huomautti rippikirjassa. Pienen lapsen naimattomana äitinä hänen toimeentulonsa oli niukkaa, mistä kertoo se, että hänet merkittiin tarkastusnaiseksi marraskuussa 1838 ja lähetettiin sukupuolitautilähtöisyyden vuoksi hoidettavaksi sukupuolitautilähtöisyyden sairaalaan.²⁹⁵ Vain reilun parivuotiaan Amalian on täytynyt seurata äitiään

²⁹¹ Alkuperäinen muoto kuuluu seuraavasti: ”Barnet är bortfördt till Kisko socken för att der af dess mormor uppfostras.” KA, TTA, I C2:3, ruotsalaisen srk syntyneet (1804–1827), s. 23.7.1822; Vainio-Korhonen 2018, 106.

²⁹² KA, TTA, I C1:9 suomalaisen srk syntyneet (1809–1822), s. 8.3.1818 ja 18.3.1820; I C1:10 suomalaisen srk syntyneet (1819–1834), s. 18.5.1822 ja 30.10.1824.

²⁹³ Vainio-Korhonen 2018, 36–37; KA, TPVY, A XI:1 terveyspäiväkirja (1838–1845), Maria Mattsdotter Örn (nro 33).

²⁹⁴ Käsittelen lapsikuolleisuutta jäljempänä alaluvussa *Terveydellinen huono-osaisuus ja osallisuus*.

²⁹⁵ KA, TTA, I C1:13 suomalaisen srk syntyneet (1833–1850), 12.4.1836; I Aa1:65 suomalaisen srk rk (1836–1842), tontti 1.22.1, 220; KA, TPVY, A XI:1 terveyspäiväkirja (1838–1845), Elisabeth Christina Skönberg (nro 86).

kuurihuoneeseen hoidettavaksi, joten Amalian varhaislapsuutta leimasivat vahvasti äidin norminvastainen elämä sekä laitoskokemukset.²⁹⁶

Skönbergin elämäntapahtumat tarjoavat selityksiä sille, miksi Skönberg hakeutui synnytyssairaalaan synnyttämään toisen ja kolmannen lapsensa. Carl Constantin syntyi sairaalassa huhtikuussa 1842 ja Carolina Constantina pari vuotta myöhemmin helmikuussa 1844. Perheen kokemaa syvää huono-osaisuutta alleviivaavat vielä Carolinan menehtyminen vain kymmenen päivän ikäisenä, Skönbergin pitkä ja sairauden sävyttämä lapsivuodeaika, menehtyminen keuhkotautiin ja köyhäinkassasta kustannetut hautajaiset, jotka puolestaan kertovat perheen köyhyydestä.²⁹⁷

Sairaalassa syntynyt lapsi asettui joissain tapauksissa osaksi pidempää ylisukupolvista huono-osaisuuden ketjua, mikä näkyy kaikista selvimmin Elisabeth Grönroosin ja hänen lastensa kohdalla. Grönroosin neljästä lapsesta kolme syntyi sairaalassa. Huono-osaisuus oli ylisukupolvista: Grönroos ei ollut koskaan tavannutkaan merillä kuollutta isäänsä, hänen sisaruksensa olivat menehtyneet pieninä ja hänen äitinsä oli tuomittu näpistelyistä ja menehtyi Grönroosin toisen raskauden viimeisinä viikkoina.²⁹⁸ Grönroosin esikoinen Carl Engelbert oli nähtävästi syntynyt kotona marraskuussa 1828 mutta kuollut samana päivänä, joten pappi ei merkinnyt syntyneiden ja kastettujen luetteloihin hänen kummejaan. Vuonna 1832 syntynyt Johanna Wilhelmina, 1838 syntynyt Carl Ferdinand ja 1840 syntynyt Amanda Josephina syntyivät kaikki synnytyssairaalassa ja saivat kummeikseen kättilöoppilaita.²⁹⁹ Oman äidin kuolema toisen raskauden loppuvaiheessa oli mahdollisesti syynä siihen, miksi Grönroos joutui turvautumaan sairaalasta saatavaan synnytysapuun.

Sairaalassa synnyttäneiden äitien elämänkulut kertovat ennen tutkimattomalla tavalla synnytyssairaalasta elettyä instituutiona. Ne auttavat edelleen ymmärtämään sairaalasynnytyksen merkityksiä ja sen tuottamia kokemuksia heidän lastensa kannalta. Äitien elämänkulut ja -tilanteet osoittavat, että sairaalaan hakeuduttiin synnyttämään usein syvässä ahdingossa ja elämäntilanteessa, jossa perheeltä puuttuivat turvaverkot. Tällaisessa tilanteessa ammatti- tai koulutettavien kättilöiden antama synnytysapu oli syntyvän lapsen kannalta ratkaisevaa. Sairaalassa maailmaan tulleen lapsen elämän ensihetket olivat huomattavasti turvatummat kuin yksinäisessä synnytyksessä olisi ollut. Tähän tematiikkaan syvennyn vielä tämän pääluvun viimeisessä terveydellistä huono-osaisuutta ja osallisuutta käsittelevässä luvussa.

²⁹⁶ Käsittelen lasten laitoskokemuksia lisää pääluvussa II *Lapsena ja nuorena köyhäinavun piirissä*.

²⁹⁷ KA, TTA, I C1:12 suomalaisen srk syntyneet I C1:12 (1833–1844), 28.4.1842 ja 10.2.1844 sekä kuolleet 4.4.1844; KA, TPVY, A XI:1 terveyspäiväkirja (1838–1845), Elisabeth Christina Skönberg (nro 86).

²⁹⁸ Vainio-Korhonen 2018, 107.

²⁹⁹ KA, TTA, I C1:10 suomalaisen srk syntyneet (1823–1832), 14.11.1828 ja 2.3.1832; I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), 31.5.1838 ja 15.1.1840.

KUMMISUHTEET LAPSUUDEN KUVANA

Elämänkulututkimuksessa tarkastellaan sosiaalisten verkostojen välittämää sosiaalista pääomaa sekä kokemuksia.³⁰⁰ Niinpä on huono-osaisuuden kannalta keskeinen kysymys, voivatko verkostot auttaa ymmärtämään myös huono-osaisuuden ylisukupolvisia siirtymiä tai katkoksia ja voivatko ne selittää sosiaalisia resursseja sekä selviytymis- ja toimeentulostrategioita. Tähän avaavat näkökulman kummien verkostot, joissa on yhä paljon kartoittamatonta huono-osaisten perheiden ollessa kyseessä.³⁰¹ Kummisuhteiden avulla on mahdollista ymmärtää sosiaalisia suhteita ja yhteisöön kiinnittymisen strategioita, mikä voi kertoa myös huono-osaisuuden tai osallisuuden kokemuksista. Tätä lähtökohtaa tukee myös havaintoni Turun Luostarinmäen asukkaiden kummisuhteista, joissa ilmeni vuosina 1828–1848 monenlaista vaihtelua sekä ryhmiä ja sosiaalisia rajoja sekä hyvä- ja huono-osaisuuden kasautumista.³⁰²

Huono-osaisten verkostojen lisäksi pyrin tavoittamaan kummisuhteiden avulla myös lapsuutta kehystäviä kokemuksia. Mitä kummisuhteet kertovat syntyperältään aviottomien lapsuudesta sekä huono-osaisuuden ja osallisuuden kokemuksista? Tämä kertoo uudella tavalla myös kummisuhteiden merkityksistä, joita on aiemmin tarkasteltu pääasiassa aikuisten kuten kummien ja lasten vanhempien muodostamien verkostojen näkökulmasta.³⁰³ Kummi-instituutio voi kuitenkin kertoa myös varhaislapsuudesta, sillä kummiudessa oli kyse ensisijaisesti lapsesta ja hänen odotushorisontistaan – odotettiinhan kummin auttavan kummilapsensa maallisessa ja hengellisessä kasvatuksessa ihanteellisessa tapauksessa aina aikuisuuteen asti.³⁰⁴ Kasteen ja kummiuden käytäntöjen vaikutuksista lapsuuden kokemuspäiriin kertovat myös havainnot siitä, että Koillis-Italiassa vuosina 1816–1870 syntyneiden imeväisikäisten lasten kuolleisuus pieneni, kun lapsia ei kastettu enää välittömästi syntymän jälkeen.³⁰⁵

³⁰⁰ Piispa, Salasuo & Häkkinen 2022, 78.

³⁰¹ Annola 2022, erit. 41–43; Viljamaa 2022; Vainio-Korhonen 2018, 123–127, Levene 2012, 153. Kummisuhteita on perinteisesti analysoitu lähinnä säätyläisperheiden ja -sukujen osalta. Toisaalta kummisuhteita on käytetty myös esimerkiksi käsityöläisten, yksinäisten naisten ja eri sosiaaliryhmien välisten suhteiden analysointiin. Ks. esim. Andersson 2026; Isoaho-Nousiainen 2023; Keskinen 2012; Häggman 1994; Åström 1993. Säätyläistön ulkopuolisista kummiverkostoista ks. esim. Frigren 2016 ja Uotila 2014a.

³⁰² Viljamaa 2022.

³⁰³ Ks. esim. Frigren 2016; Uotila 2014a; Alfani & Gourdon 2012; Keskinen 2012.

³⁰⁴ Frigren 2016, 154; Uotila 2014a, 196; Keskinen 2012, 127; Alfani & Gourdon 2012, 18; Kotilainen 2008, 135–137; Piilahti 2007, 238–239; Vilkuna 1989, 97–111; Bringéus 1971; Lempiäinen 1965, 185–186.

³⁰⁵ Alueella kaste suoritettiin usein kirkossa, ja siirtymä kotoa kirkkoon altisti vastasyntyneen esimerkiksi taudeille. Minello, Dalla-Zuanna & Alfani 2017.

Syntyperältään aviottomien lasten kohdalla kummissuhteet voivat valottaa myös strategioita, joilla pyrittiin huolehtimaan isättömien lasten kasvatuksesta ja turva-verkoista. Kaste ja kummius ovatkin olleet keskeisiä lasten suojelun tekniikoita erityisesti orvoiksi jääneiden lasten kohdalla.³⁰⁶ Toisaalta käsityöläisiä 1800-luvun alkupuolen Hollolassa tutkinut Merja Uotila on huomionnut suuren lapsikuolleisuuden vaikuttaneen kummissuhteisiin niin, että ne jäivät usein pakostakin lyhytaikaisiksi ja pintapuolisiksi.³⁰⁷ Siten kummiuden merkitys lapsen kannalta muodostui monesta tekijästä, jotka olivat hänen perheensä sosiaalinen asema, kummin sosiaalinen asema sekä lapsen elinajanodotteeseen liittynyt odotushorisontti.

Kasteen ja kummiuden käytännöt

Jokaisella lapsella oli syntyperästä riippumatta oltava kummi, joka toimi kastetodistajana ja auttoi kummilapsensa hengellisessä kasvatuksessa. Tutkimusjoukkooni kuuluvien lasten kummit löytyvät seurakuntien syntyneiden ja kastettujen luetteloista, sillä vuoden 1686 kirkkolaki määräsi, että avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset kastettiin samoin kuin aviolapsetkin, ja myös he tarvitsivat vähintään kaksi kummiä kasteen todistajiksi.³⁰⁸ Kummeiksi voitiin valita luotettavia, nuhteettomia, kristinopintaitoisia ja konfirmoituja luterilaisen kirkon jäseniä.³⁰⁹ Kummien sukupuolella ei ollut muuten väliä, kunhan vähintään yksi kummeista oli nainen, joka toimi sylikummina eli piteli lasta kasteella sylissään. Mies ei sylikummin tehtävään sopinut.³¹⁰ Sylikummin tehtävä oli erityisen tärkeä, koska lapsivuodeaikaa viettävä äiti ei itse voinut osallistua kastetilaisuuteen.³¹¹ Naispuolisen sylikummin lisäksi perinteinä oli pyytää lapselle myös miespuolinen kummi. Usein lapsen kummeina

³⁰⁶ Harrikari 2019, 82–84; Pulma 1994, 15, 45; Bringéus 1971, 67–68. Euroopan laajuisesti ks. Alfani & Gourdon 2012, 17–18. Sosiaalisen merkityksen rinnalla kummissuhteilla saattoi olla myös taloudellisia merkityksiä, sillä tapana oli, että kummit muistivat kummilastaan kummilahjalla, joka oli useimmiten rahaa tai lahjaesine. Kummilahjoista ks. Bringéus 1971, 80–82. Viranomaislähteet eivät kuitenkaan kerro kummilahjoista, joten tarkastelen tässä alaluvussa pelkästään kummiuden sosiaalisia merkityksiä.

³⁰⁷ Uotila 2014a, 204.

³⁰⁸ Kasteen todistamisen tärkeydestä kertoo se, että tutkimusjoukkooni kuuluvien kummit on merkitty syntyneiden ja kastettujen luetteluihin useimmiten kirjaimellisesti kasteen todistajiksi (*testes* tai *dopvittnen*) ja vain harvoissa tapauksissa kummeiksi (*faddrar*). Kummien nimityksistä eri aikoina ks. Bringéus 1971, 69–70. Kummien nimitysten lisäksi myös vaadittavien ja sallittujen kummien määrä on vaihdellut Euroopassa runsaasti eri vuosisatoina ja kirkkokunnittain. Ks. lisää Alfani & Gourdon 2012.

³⁰⁹ Vuoden 1686 kirkkolaki, luku III.

³¹⁰ Bringéus 1971. Protestanttisessa Euroopassa naiskummit alkoivat yleistyä vasta 1600–1700-lukujen taitteessa. Keskinen 2012, 127.

³¹¹ Äiti kirkotettiin eli otettiin takaisin seurakunnan yhteyteen vasta 40 vuorokauden kulluttua synnytyksestä. Vuoden 1686 kirkkolaki, luku V, § I.

olikin aviopari, joka toimitti luontevasti varavanhempien virkaa. Näiden ”äiti- ja isäkummin” lisäksi lapselle pyydettiin monesti myös nuoret ja naimattomat kummit, jotka toimittivat ”tyttö- ja poikakummin” virkaa. Kummios oli kaiken kaikkiaan luottamustehtävä, josta ei ollut sopivaa kieltäytystä.³¹²

Kummeja analysoidessa on otettava huomioon se, että kummivalinnat kertovat nimenomaan lapsen syntymää edeltävästä tilanteesta. Näin on siksi, että synnytyksen ajankohtaa oli vaikea arvioida ja lapset kastettiin suurin piirtein viikon sisällä syntymästä, jolloin kummit oli pyydettävä ennen lapsen syntymää.³¹³ Tähän viittaa myös se, että kaksosilla oli usein yhteiset kummit. Koska jopa koulutettujen kättilöiden oli vaikeaa havaita kaksosraskauksia, kaksosraskaudet huomattiin usein vasta synnytyksen hetkellä, jolloin ei enää ollut mahdollista lähteä etsimään kummeja.³¹⁴ Kaikilla tutkimusjoukkoon kuuluneilla kaksosilla, joita lukeutuu tutkimusjoukkoon neljä, olikin yhteiset kummit.³¹⁵

Kaikkien lasten kummit eivät kuitenkaan selviä syntyneiden ja kastettujen luetteloiden aukkojen ja niiden luomien hiljaisuuksien vuoksi, sillä yhdentoista tutkimusjoukkoon kuuluvan lapsen syntymätiedot puuttuvat luetteloista joko osittain tai kokonaan. Tämä ei sinänsä ollut poikkeuksellista, sillä erään arvion mukaan kaikista Suomessa syntyneistä lapsista olisi jäänyt merkitsemättä luetteloihin keskimäärin 10–20 prosenttia, syrjäseuduilla kaupunkeja enemmän.³¹⁶ Niinpä se, että tutkimusjoukostani kuuden prosentin syntymätietoja ei löydy, ei ole poikkeuksellisen paljon eikä itsessään kerro huono-osaisuudesta, vaan tähän on monia syitä.

Yksi yleisimmistä puuttuvan kastemerkinnän syistä selittyy sillä, että lapsi oli menehtynyt pian syntymän jälkeen.³¹⁷ Tämä on luultavasti syynä siihen, miksi tammi-kuussa 1841 syntyneestä Frans Victor Sacklénista on merkitty syntyneiden ja kastettujen luetteloihin ainoastaan nimi ja merkintä hätäkasteesta, eli ei lainkaan

³¹² Vainio-Korhonen 2022b, 88; Kotilainen 2008, 137; Lempiäinen 2004, 46–47; Bringéus 1971, 68–69.

³¹³ Vainio-Korhonen 2012, 125. Vuoden 1686 kirkkolaki määräsi lapset kastettavaksi viimeistään kahdeksan päivän kuluessa. Vuoden 1686 kirkkolaki, luku III, § II.

³¹⁴ Uotila 2014a, 198; Vainio-Korhonen 2012, 135.

³¹⁵ KA, I C1:10 suomalaisen srk syntyneet (1819–1834), s. 4.1.1825 ja 26.2.1823 & I C1:12 (1833–1844), s. 17.9.1843 ja 13.9.1844.

³¹⁶ Happonen 2009, 34–35.

³¹⁷ Myöskään kuolleina syntyneitä lapsia ei välttämättä merkitty luetteloihin, sillä tällaisissa tapauksissa kuolleen lapsen omaisetkaan eivät välttämättä ilmoittaneet lapsesta papille. Lisäksi kuolleina syntyneitä ja kastamattomina kuolleita lapsia ei pidetty seurakunnan jäseninä, ja siksi heitä ei merkitty syntyneiden ja kastettujen luetteloihin. Happonen 2009, 32–33. Lapsen syntyminen kuolleena tai neonataali kuolema eli imeväisen menehtyminen neljän ensimmäisen elinviikon aikana oli myös muualla Länsi-Euroopassa kuten Ruotsissa, Englannissa ja Ranskassa syy siihen, että lapset puuttuivat kirkonkirjoista. Bengtsson 1999, 123–124.

syntymäpäivää tai kummeja.³¹⁸ Vaikka Fransista ei tallentunut muita tietoja, hätäkaste kertoo siitä, että Frans oli kenties syntynyt ennenaikaisesti tai oli sairaalloinen. Hätäkaste annettiin nimittäin tapauksissa, jos lapsi oli syntyessään niin heikko, että hänen pelättiin menehtyvän ennen kasteelle menemistä.³¹⁹ Frans kuoli samassa kuussa tuntemattomaksi jääneestä syystä. Ehkä hän oli syntynyt ennenaikaisesti, sillä Fransin äiti oli synnyttänyt esikoisensa vajaa vuotta aiemmin helmikuussa 1840, joten synnytysten väliin ei jäänyt vuottakaan.³²⁰

Kastetiedot saattoivat puuttua myös silloin, jos lapsi syntyi eri paikkakunnalla kuin sillä, jossa hänen äitinsä oli kirjoilla. Tiedonkulku seurakuntien välillä oli hädasta ja joissain tapauksissa jopa olematonta, mikä ilmeni niin, että esimerkiksi muualla kuin kotipaikkakunnallaan kuolleet saattoivat jäädä merkitsemättä kuolleiden ja haudattujen luetteloihin.³²¹ Tämä näyttää koskeneen myös muualla kuin äitinsä kottiseurakunnassa syntyneitä lapsia ja selittää mahdollisesti sitä, miksi Catharina Johansdotterin vuonna 1821 syntyneestä pojasta Carl Johanista ei löydy lainkaan syntymä- ja kastemerkintää. Johanin äiti oli kirjoilla Turussa, mutta Johan oli syntynyt Taivassalossa, ja tieto lapsen olemassaolosta löytyy ainoastaan rippikirjasta hänen äitinsä kohdalta.³²² Toisaalta tämän tapaiset puuttuvatkin merkinnät voivat kertoa jotain olennaista varhaislapsuudesta, ja Johanin kohdalla hiljaisuus viestii, että Johanin äidin verkostot olivat Turun sijaan Taivassalossa.

Kaikkien kohdalla hiljaisuudelle ei kuitenkaan löydy tutkijalle avautuvaa selitystä, ja joidenkin lasten elämänpolun selvittäminen pysähtyy alkuunsa. Pappi ei koskaan kirjannut Brita Christina Henricsdotterin neljävuotiaana isorokkoon kuolleen pojan Gustafin syntymäpäivää kirkonkirjoihin, vaan hänestä löytyy ainoastaan rippikirjaan tehty kuolinmerkintä.³²³ On mahdollista, että Gustaf oli syntynyt Hälkössä, josta hänen äitinsä oli kotoisin. Tällöin tieto hänen syntymästään on saattanut kadota, kun se on kulkenut kahden seurakunnan välillä. Samoin 1,5-vuotiaana kuolleesta Gustafva Matilda Palinistakaan ei löydy muita tietoja kuin hänen kuolinmerkintänsä kesäkuulta 1849.³²⁴ Kastemerkinnät saattoivat kadota myös siksi, että pappi kirjasi ensin tiedon syntymästä irtolehdele, jotka liitettiin myöhemmin

³¹⁸ KA, TTA, I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), tammikuu 1841.

³¹⁹ Hätäkaste kuului esimerkiksi synnytyksessä avustaneen kättilön tehtäviin, ja kättilökoulutukseen kuuluikin kristinopin ja kasteen teologian opetusta. Hätäkasteen sai suorittaa myös kuka tahansa kastettu henkilö. Jos hätäkastettu lapsi selvisi kriittisistä ensihetkitään, hänet tuotiin kirkkoon, jossa kasteen vahvisti pappi ja antoi lapselle nimen, jos sitä ei ollut vielä annettu. Vuoden 1686 kirkkolaki, luku IV; Harrikari 2019, 82; Vainio-Korhonen 2012, 157–160.

³²⁰ KA, TTA, I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), tammikuu 1841.

³²¹ Happonen 2009, 32–33.

³²² KA, TTA, I Aa1:59 suomalaisen srk rk (1832–1841), tontti 1.20.1, 275.

³²³ KA, TTA, I F1:12 suomalaisen srk kuolleet (1829–1844), k. 19.11.1832.

³²⁴ KA, TTA, suomalaisen srk kuolleet (1845–1854), 18.6.1849.

syntyneiden ja kastettujen luetteloihin.³²⁵ Gustafin ja Gustafvan kohdalla voi olla kyse juuri tästä käytännöstä. Syntymää ympäröivät hiljaisuudet eivät siis tässä tapauksessa kytkeydy lapsen huono-osaiseen syntyperään vaan laajemmin seurakuntien väestökirjanpidollisiin käytänteisiin ja tiedonkulun katkoksiin.

Aviottoman lapsen kummiverkostot

Tutkimusjoukkooni lukeutuvilla lapsilla (N = 172) merkittiin olevan yhteensä 498 kummiä, joten yhdellä lapsella oli keskimäärin 3,1 kummiä, kun joukosta vähennetään ne 10 lasta, joiden kastetietoihin ei ole merkitty kummeja. Kummien keskimääräinen määrä on linjassa sekä kaupungeissa että maaseudulla 1800-luvun alku- ja keskivaiheilla esiintyvien kummikäytäntöjen kanssa, sillä kummien määrä vaihteli tyypillisesti kahdesta neljään, joskin lapselle pyrittiin antamaan usein ainakin kolme kummiä.³²⁶ Toisaalta tutkimusjoukkooni kuuluvien lasten kummien määrä ja laatu eli sukupuoli, siviilisäätö ja sosiaalinen asema ilmentävät lasten aviottoman syntyperän aiheuttamaa sosiaalista huono-osaisuutta. Näin on siksi, että kummeista poikkeuksellisen suuri osa oli naisia, heistä valtaosa kuului työväestöön ja kummien määrän mediaani oli vain kaksi kummiä, kuten alla olevasta taulukosta 2 käy ilmi. Tämä tukee ajatusta siitä, että syntyperällä oli suuri vaikutus lapsen sosiaaliseen asemaan ja edelleen hänen odotushorisonttiinsa. Lisäksi lasten kummien määrässä ja laadussa oli myös paljon vaihtelua, mikä kertoo tutkimusjoukkooni kuuluvien moninaisista sosiaalisista asemista. Kummeja tarkastelemalla pyrin erottamaan perheistä erilaisia ryhmiä, jotka voivat auttaa hahmottamaan myös varhaislapsuuden olosuhteita, huono-osaisuuden hierarkkisuutta ja toisaalta myös osallisuutta.

³²⁵ Happonen 2009, 32–35. Esimerkiksi Turun suomalaisessa ja ruotsalaisessa seurakunnassa 1800-luvun alussa tiedot syntyneistä ja kastetuista merkittiin usein ensin irtolehdistille ja kirjattiin vasta myöhemmin varsinaisiin syntyneiden ja kastettujen luetteloihin. 1800-luvun alkupuolella Turun suomalaisen seurakunnan syntyneiden ja kastettujen luetteloista alkuperäiset tiedot ovat luetteloissa I C1:11 (vuodet 1823–1844) ja I C1:12 (vuodet 1833–1844) ja puhtaaksi kirjoitetut versiot ovat luettelot I C1:10 (vuodet 1819–1834) ja I C1:13 (vuodet 1835–1850). Vastaavasti ruotsalaisen seurakunnan alkuperäiset tiedot ovat luetteloissa I C2:4 (vuodet 1823–1842) ja I C2:6 (vuodet 1843–1850) ja puhtaaksi kirjoitetut luettelot ovat I C2:3 (vuodet 1804–1827) ja I C2:5 (vuodet 1827–1845). Luetteloiden kattamat vuodet eivät siksi täysin vastaa toisiaan, ja luetteloiden tiedot ovat osin päällekkäisiä.

³²⁶ Vainio-Korhonen 2022b, 88, 93; Viljamaa 2022, 96; Frigren 2016, 154–155; Uotila 2014a, 197; Kotilainen 2008, 136. Toisaalta muun muassa Frigren ja Uotila ovat todenneet, että kummeja annettiin 1800-luvun puolivälin tienoilla vähemmän kuin vuosisadan alkuvaiheessa. Ilmiö näkyy myös tutkimusjoukossani, joskaan syntymäkohortit eivät ole tarpeeksi kattavia luotettavan tuloksen saamiseksi. 1820-luvulla syntyneet lapset saivat keskimäärin neljä kummiä ja 1830-luvulla syntyneet lapset 3,1 kummiä, kun taas 1840-luvulla syntyneillä lapsilla kummeja oli keskimäärin enää 2,5.

Taulukko 2. Seksityötä tehneille naisille syntyneiden aviottomien lasten kummien määrä vuosina 1808–1857.

Kummien määrä	Lasten lukumäärä	Lasten osuus (%)
Yksi kummi	9	6
Kaksi kummiä	64	40
Kolme kummiä	43	27
Neljä kummiä	26	16
Viisi kummiä	11	7
Kuusi kummiä tai enemmän	9	6
Yhteensä	162	100

Lähteet: Seksityötä tehneille naisille vuosina 1808–1857 syntyneistä aviottomista lapsista koottu tietokanta-aineisto.

Tarkastelemalla valittuja kummeja laadullisesti lapsista erottuu viisi osittain limittyvää ryhmää: sukulaisten yhteisöön kiinnittyneet lapset, pelkkiä naiskummeja saaneiden verkostot, yksinäiset perheet joiden lapsilla oli korkeintaan kaksi kummiä (tyypillisesti tilannekohtaisia kummeja), osaksi laskevaa säätykiertoa asettuvat perheet sekä myös pieni joukko lapsia, joilla oli paljon hyvässä sosiaalisessa asemassa olleita kummeja. Tämä osoittaa, että ulkoisesti melko yhtenäisessäkin ryhmässä huono-osaisuuden ja osallisuuden muodot saattoivat vaihdella merkittävästi. Havainnollistan ensin yleisiä kummivalintoihin liittyviä piirteitä ja analysoin sen jälkeen kummiuden lapsuuteen avaavia näkökulmia tarkastelemalla edellä mainittuja lasten ja perheiden ryhmiä.

Yksi keskeisimmistä kummissuhteita luonnehtivista tekijöistä on se, että sukulaisten yhteisöön kiinnittyneitä lapsia on tutkimusjoukossani vain vähän. Tämä on kiinnostavaa, sillä sukulaisuus on tyypillisesti ollut keskeinen kummistrategia.³²⁷ Vain kahdeksan tutkimusjoukkooni kuuluneen lapsen kummi tai kummit oli mahdollista tunnistaa lapsen sukulaiseksi, yleensä yhteisen sukunimen perusteella. Sukulaisuus ei näin näytä olleen tutkimusjoukossani kovin määrittelevä kummistrategia.³²⁸ Niinpä lasten joukosta erottuvat esimerkiksi Frans Jacob Constantin ja Claes Wilhelm Hornberg, sillä Fransilla oli kummeinaan täti ja setä ja Claesilla täti.³²⁹ Myös kaksosten Frans Johan ja Johanna Clementia Lundgrenin kummeina olivat

³²⁷ Uotila 2014a, 209; Keskinen 2012, 149; Piilahti 2007, 251–252.

³²⁸ Sukulaiskummeja saattaa olla joukossa enemmänkin, mutta tässä tutkimuksessa on ollut mahdollista identifioida kummien runsaasta joukosta vain sellaiset kummit, jotka olivat nimensä perusteella todettavissa kummilapsensa sukulaisiksi.

³²⁹ KA, TTA, I C2:4 ruotsalaisen srk syntyneet (1823–1842), s. 19.8.1833 ja 11.6.1836.

heidän kaksi tätiaan. Heillä oli myös lasten joukosta eniten kummeja, nimittäin kymmenen, mikä johtuu varmasti heidän äitinsä porvaristaustasta.³³⁰

Kummeina olleet sukulaiset sitoivat aviottoman lapsen osaksi perhepiiriä ja saattoivat antaa kallisarvioisia eväitä tulevaisuutta varten, mutta toisaalta on havaittu, että aviottomat lapset eivät välttämättä kuuluneet samalla tavalla perheen ja suvun piiriin kuin aviolapset.³³¹ Sukulaisten puuttumista kummeista voi toki ainakin osittain selittää mahdollisuudella, että yhteydet perheeseen ja sukuun olivat katkenneet esimerkiksi maantieteellisen välimatkan vuoksi. Tämä ei kuitenkaan vaikuta kaikilta osin pätevältä selitykseltä, sillä huomattava enemmistö tutkimieni lasten äideistä oli kotoisin joko Turusta tai sen lähialueilta. Osan kohdalla lähisukulaisia ei ollut elossa, jolloin heidän joukostaan ei voinut pyytää kummejakaan, mutta useimmilla oli elossa vähintään toinen vanhemmista tai ainakin joku sisarus, jos äiti ei ollut ainut lapsi. Kaikkien kohdalla syy sukulaiskummien puuttumiseen ei myöskään voi olla se, että äiti oli jo valmiiksi tiiviisti tekemisissä perheensä kanssa – tämän osoittaa se, että niin moni naisista synnytti kotinsa sijaan sairaalasta. Toisaalta perheen apu saattoi olla niin itsestään selvää, ettei perhesuhdetta katsottu tarpeelliseksi lujittaa vielä erikseen kummisuhteilla. Tällaisesta antaa viitteitä vanhempiensa luo Kuusistoon synnyttämään hakeutunut Fredrika Wilhelmina Sjöholm, jonka tyttären Maria Fredrikan kastemaljan ääreen kokoontuivat talolliskummit. Sjöholmin äiti Helena tuskin paheksui tyttärensä aviotonta lasta, sillä molemmat asuivat hänen luonaan ja häntä pyydettiin kahden muun seksityötä tehneen lapsen kummiksi.³³²

Sukulaisten puuttumista kummeista ei voi pitää aukottomana todisteena siitä, että perheellä ei olisi ollut yhteyttä sukuunsa. Tämän osoittaa Lindbladin perhe: Eva Charlotta Linbladin esikoisen Gustafin kummeiksi on merkitty merimiehen leski ja pyykkäri, jolla ei nimien perusteella näytä olleen sukuyhteyttä kummilapseensa. Kuitenkin Eva Lindblad asui lapsuudenkodissaan vanhempiensa ja sisarustensa kanssa synnyttäessään esikoisensa, eli hän ja hänen poikansa olivat lapsuudenperheessään asuessaan paremmassa asemassa kuin moni muu niukkoihin kummiverkostoihin kiinnittynyt perhe.³³³ Myös esikoistaan odottanut Anna Lundahn asui äitinsä luona alkuvuonna 1841, ja on todennäköistä, että Lundahnin toukokuussa syntynyt ja Augusta Adolfinaksi kastettu tytär tuli maailman äitinsä lapsuudenkodissa.³³⁴

³³⁰ KA, TTA, I C1:10 suomalaisen srk syntyneet (1819–1834), s. 26.2.1823.

³³¹ Miettinen 2018, 467–469, 471–474.

³³² KA, TTA, I C2:5 ruotsalaisen srk syntyneet (1827–1845), s. 4.9.1832; I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), s. 10.1.1840; KA, Kuusiston srk arkisto, I Aa:5 rk (1833–1839), Kroksböhle Nedergårds, Ängsklije torp.

³³³ KA, TTA, I C2:4 ruotsalaisen srk syntyneet (1823–1842), s. 6.12.1838; I Aa2:16 ruotsalaisen srk rk (1831–1844), tontti 9.7.1, 1414.

³³⁴ KA, TPVY, C I a:15, 5.12.1841, § 8.

Taulukko 3. Seksityötä tehneille naisille syntyneiden aviottomien lasten kummien sosiaaliset asemat vuosina 1808–1857.

Kummien asema	Kummien määrä	Kummien osuus (%)	Miesten määrä	Miesten osuus (%)	Naisten määrä	Naisten osuus (%)
Säätyläistö	31	6	12	39	19	61
Talolliset	9	2	3	33	6	67
Ylempi virkamiehistö	6	1	1	17	5	83
Alempi virkamiehistö	94	19	16	17	78	83
Työväestö	268	54	92	33	176	67
Itsellisnaiset	78	16	0	0	78	100
Torpparit	7	1	2	29	5	71
Muut	5	1	3	60	2	40
Yhteensä	498	100	129	100	369	100

Lähteet: Seksityötä tehneille naisille vuosina 1808–1857 syntyneistä aviottomista lapsista koottu tietokanta-aineisto.

Tutkimusjoukkooni kuuluvien lasten kummien sosiaaliset asemat eli heidän siivilisäätynsä ja statuksensa kertovat, millaisiin sosiaalisiin ryhmiin lapset ja heidän perheensä kiinnittyivät. Olen luokitellut kummit heidän sosiaalisen asemansa perusteella kahdeksaan ryhmään: säätyläistöön, ylempään ja alempaan virkamiehistöön, työväestöön, itsellisiin, torppareihin ja muihin.³³⁵ Oheinen taulukko 3

³³⁵ Säätyläiskummeihin lukeutuvat aateliin, papistoon ja porvaristoon kuuluvat kummit. Aateliset kummit ovat aatelisneiti (*fröken*) sekä upseerit ja aliupseerit. Papistoon lukeutuvat kappalaisen leski sekä kirkkoherra. Porvaristoon kuuluvat kauppiaat, ravintoloitsijat sekä käsityöläis- ja muut mestarit. Talollisiin olen laskenut paitsi talonpojat (*bonde, rusthållare*) myös lampuodit, sillä he vuokrasivat kokonaisia tiloja ja ovat siten parhaiten rinnastettavissa talollisiin. Ylempään virkamiehistöön lukeutuvat isännöitsijät, nimismiehet, maanmittaajat ja lääninkonttoristit. Alempaan virkamiehistöön olen laskenut miehet ja naiset, jotka olivat työväestön rajalla olevia kaupungin palkollisia mutta jotka eivät ole kuitenkaan rinnastettavissa esimerkiksi ulkotyöläisiin. Tähän ryhmään kuuluvat synnytyssairaalassa työskennelleet koulutetut kätilöt ja kätilöoppilaat, kirjanpitäjät, kaupunginpalvelijat, poliisit sekä erilaiset vahdit niin kuin palovahdit ja kaupunginmuusikko. Työväestön runsaan luokan muodostavat käsityöläisoppilaat ja -kisällit, merimiehet, rengit ja piit sekä ulkotyöläisten suuri joukko, johon kuuluvat urakatöitä tehneet kirvesmiehet ja muurarit sekä laudankantajat, kadunlaskijat, tiilirengit, kuorma-ajurit ja muut sekalaisia ulkotöitä tehneet, kuten *karl*-nimikkeellä kummeiksi merkityt. Itsellisiin olen luokitellut sekalaisia töitä tehneet ja ilman tarkempaa titeliä olevat naiset, paitsi itsellisiksi (*inhyses*) merkityt myös neitsyet (*jungfrut*),

havainnollistaa, että tutkimani lapset kiinnittyivät ensisijaisesti työväestön, alemman virkamiehistöön ja itsellisnaisten muodostamiin verkostoihin. Valtaosa lapsista sai kummeikseen työväestöön kuuluvaa väkeä, sillä kaikista kummeista työväestöön lukeutui 54 prosenttia. Tällainen osuus työväestöön luettavista kummeista on hyvin suuri ja selittyy todennäköisimmin lasten äitien työläistäustalla: kummiksi oli luontevinta pyytää henkilöitä, jotka tulivat samasta sosiaalisesta taustasta. Vahvistusta tälle tulkinnalle antaa Pirita Frigrenin tekemä havainto siitä, että porilaiset merimiesperheet pyysivät useimmiten kummeiksi muita merimiehiä ja merimiesten vaimoja.³³⁶ Tämä osoittaa kummistrategioiden olleen pitkälti horisontaalisia, eli lasten kummit tulivat vertaisten työläisnaisten joukosta sen sijaan, että kummivalinnat ilmentäisivät vertikaalista liikkuvuutta eri sosiaaliryhmien ja säätyjen välillä.³³⁷ Näin vahva vertaisuus kummisuhteiden määrittelijänä on kiinnostavaa, sillä esimerkiksi Merja Uotilan tutkimat hollolalaiset käsityöläiset pyysivät melko harvoin kummiksi muita käsityöläisiä.³³⁸ Aikaisemmissa tutkimuksissa on myös huomattu, että kummeiksi pyrittiin pyytämään itseä paremmassa asemassa olevia ihmisiä.³³⁹

Toiseksi eniten kummeja kuului työväestöön rinnastettaviin alempaan virkamiehistöön (19 %) ja itsellisnaisiin (16 %). Myös näissä ryhmissä kiinnityttiin ensisijaisesti työväestöön, sillä valtaosa ryhmiin kuuluvista kummeista oli kättilöoppilaita ja sekalaisista tulonlähteistä elantonsa hankkineita työläistäustaisia naisia. Jos nämä kolme ryhmää laskee yhteen, kummeista 90 prosenttia eli lähes kaikki olivat työläistäustaisia. Säätyläiskummeja tutkimusjoukossani oli hyvin vähän, vain kuusi prosenttia, joten oli suorastaan poikkeuksellista, jos lapsi sai itselleen säätyläiskummin. Näin ollen tutkimusjoukkoni eroaa merkittävästi esimerkiksi porilaisista merimiesperheistä. Niissä valtaosa kummeista tuli ensisijaisesti työväestöstä ja varsinkin muista merimiesperheistä, ja kummien joukossa säätyläisiä kuten käsityöläismestareita vaimoineen, naimattomia porvariston tyttäriä ja poikia sekä talollisia oli noin kymmenen prosenttia.³⁴⁰

lesket ja vaimot, seksityöntekijät sekä itseoppineen kättilön. Muut-ryhmään olen luokitellut kummit, joita on kummien joukossa vain pieni määrä. Siihen lukeutuvat sotamiesten ja nihtien lisäksi merkkaja (*markören*) ja meklarin vaimo.

³³⁶ Frigren 2016, 159–161.

³³⁷ Vertikaalisista kummisuhteista ks. esim. Andersson 2026.

³³⁸ Uotila 2014a, 207.

³³⁹ Ks. esim. Viljamaa 2022, 99–103; Keskinen 2012, 143–149; Kotilainen 2008, 137–138. Joissain määrin myös Frigren 2016, 161–163.

³⁴⁰ Tarkkaa prosenttilukua ei ole mahdollista antaa, sillä Frigren ei ole eritellyt sitä, kuinka usein korkeintaan kymmenen kertaa esiintyvä sosiaaliryhmä on merkitty. Frigren 2016, 160. Vastaavasti esimerkiksi Jarkko Keskisen tutkimilla porilaisten kauppiaiden perheillä (1720–1820) säätyläiskummit, kuten kauppiaat, porvarit, papit ja virkamiehet muodostivat valtaosan perheiden lasten kummeista. Joukko ei kuitenkaan ole

Kummien työläistaustan lisäksi heidän joukossaan on poikkeuksellista naispuolisten kummien suuri määrä. Huomattava enemmistö tutkimusjoukkoni kummeista oli naisia, sillä heitä oli kummeista 74 prosenttia ($N = 369$), kun taas miehiä oli kummeissa vain 26 prosenttia ($N = 129$). Kun verrataan kummien sukupuolijakaumaa aikaisempien tutkimusten tietoihin kummien sukupuolista, käy ilmi, että näin suuri ero on poikkeuksellinen. 1700–1800-lukujen Suomessa kummien sukupuolijakauma oli melko tasainen riippumatta siitä, minkä ryhmän kummiverkostoista oli kyse tai oliko kyse maaseudusta tai kaupungista.³⁴¹ 1800-luvun osalta tutkituista kummi-suhteista eniten naispuolisia kummeja oli Pirita Frigrenin tutkimien porilaisten merimiesten vaimojen lapsilla (57 %). Tästä joukosta syntyperältään aviottomista lapsista pelkkiä naiskummeja sai ainoastaan seitsemän.³⁴² Myös tutkimillani Luostarinmäellä vuosina 1828–1848 syntyneiden työläisperheiden lapsilla oli paljon naiskummeja (55 % kaikista kummeista). Kuitenkin heistäkin vain 14 prosenttia sai pelkkiä naiskummeja, ja niitä oli eniten lapsilla, jotka olivat syntyperältään aviottomia.³⁴³ On siis poikkeuksellista, että avioton syntyperä näkyy näin voimakkaasti kummisuhteissa, ja siksi on paikallaan tarkastella, mitä sekä kummien sosiaalinen asema että sukupuoli kertovat tutkimieni lasten kokemasta huono-osaisuudesta.

Yksinäiset perheet ja kasautunut huono-osaisuus

Yli kolmasosa tutkimusjoukostani syntyi perheisiin, joiden sosiaaliset verkostot olivat kummien määrän perusteella kapeat. Edellä taulukosta 1 kävi ilmi, miten tutkimusjoukostani miltei puolet (42 %) sai vain yksi tai kaksi kummiä, minkä vuoksi kutsun näitä perheitä yksinäisiksi perheiksi.³⁴⁴ Kummien vähäinen määrä kertookin

vertailukelpoinen suhteessa tutkimusjoukkooni, sillä kyse on säätyläisperheiden lasten kummeista. Keskinen 2012, 131.

³⁴¹ Heinänen 2022, 10; Uotila 2014a, 197; Keskinen 2012, 127; Piilahti 2007, 241. Kummien sukupuolijakauma oli tasainen myös 1700-luvun Uppsalan professoriperheissä. Andersson 2026, 137–139, 144.

³⁴² Frigren 2016, 155, 158.

³⁴³ Viljamaa 2022, 96, 98, 107.

³⁴⁴ On mahdollista, että sellaisilla lapsilla, joiden merkittiin saaneen vain yhden kummin, oli todellisuudessa enemmänkin kummeja. Vuosina 1545–1563 pidetyn Trenton kirkolliskokouksen päätöksen mukaan lapsella oli oltava kaksi kummiä, ja heistä vähintään toisen oli oltava nainen. Siksi vähän kummeja saaneella lapsella saattoi olla kumminaan esimerkiksi hänet kastanut pappi tai muu toimituksessa läsnä ollut kirkonmies, vaikka häntä ei olisikaan merkitty kummiksi syntyneiden ja kastettujen luetteloihin. Frigren 2016, 158; Keskinen 2012, 127. Käsittelen kuitenkin vain syntyneiden ja kastettujen luetteloihin lasten kastetodistajaksi merkittäviä kummeja, sillä merkitsemättömistä todistajista ei luonnollisesti löydy tietoa ja kirkonmiesten tapaiset tilannekummit kertovat myös sosiaalisten verkostojen niukkuudesta.

syryään jäämisestä.³⁴⁵ Tässä yksinäisten perheiden ryhmässä limittyvät oikeastaan kolme eri perheiden ryhmää: vähän kummeja saaneet lapset, vain naiskummeja saaneet lapset sekä pelkkiä tilannekohtaisia kummeja saaneet lapset, minkä vuoksi tarkastelen näitä kolmea ryhmää yhdessä. Heidän kohdallaan huono-osaisuus näyttää kasautuneen monen eri syyn johdosta, minkä vuoksi on tarpeen analysoida yksinäisiin perheisiin syntyneitä lapsia yhdistäviä tekijöitä.

Näiden ryhmien limittymistä ja sosiaalisten resurssien rajallisuutta havainnollistaa hyvin alla oleva taulukko 4, jossa olen vertaillut pelkkiä naiskummeja saaneiden lasten kummeja niihin lapsiin, joilla oli sekä mies- että naiskummeja. Naiskummien suuri määrä tarkoittaa sitä, että tutkimusjoukostoni puolet sai kummikseen pelkästään naisia. Näiden lasten kummiverkostot olivat muutenkin niukemmat kuin sekä mies- että naiskummeja saaneiden lasten verkostot. Pelkkiä naiskummeja saaneiden lasten kummien määrä vaihteli yhdestä neljään keskiarvon ollessa kaksi, kun taas sekä mies- että naiskummeja saaneiden lasten kummien määrä vaihteli kahdesta kymmeneen keskiarvon ollessa neljä kummiä. Yksinäisten perheiden lapsista vain kuudella kummeinaan oli sekä mies että nainen, ja he olivat tyypillisesti aviopari. Tällaiset ”isä- ja äitikummit” olivat muun muassa Anna Sophia Fredbergillä, Gustaf Constantin Catharinassonilla, Augusta Lundahnilla sekä Maria Fredrika Sjöholmilla. He olivatkin vähän kummeja saaneiden joukossa niitä harvoja, jotka olivat syntyneet sairaalan sijaan kotona.³⁴⁶

Taulukko 4. Seksityötä tehneille naisille syntyneiden aviottomien lasten kummien sukupuolijakauma vuosina 1808–1857.

Kummeina	Lasten lukumäärä	Lasten osuus (%)	Kummien määrän keskiarvo	Kummien määrän mediaani	Kummien pienin määrä	Kummien suurin määrä
Pelkkiä naisia	85	52	2	2	1	4
Miehiä ja naisia	77	48	4	3	2	10

Lähteet: Seksityötä tehneille naisille vuosina 1808–1857 syntyneistä aviottomista lapsista koottu tietokanta-aineisto.

Pelkkien naiskummien lisäksi useaa yksinäiseen perheeseen syntynyttä lasta yhdistää se, että he olivat tulleet maailmaan synnytyssairaalassa. Tämä viittaa sairaalasyntynnytyksiin liittyviin sosiaalisen huono-osaisuuden kokemuksiin. Näiden

³⁴⁵ Vainio-Korhonen 2022b, 88, 93; Viljamaa 2022, 96–98, 106–107.

³⁴⁶ KA, Maarian srk arkisto, I C:7 syntyneet (1810–1834), s. 24.10.1831; TTA, I C2:4, ruotsalaisen srk syntyneet (1823–1842), s. 11.5.1837 & I C2:5 (1827–1845), s. 4.9.1832; I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), s. 9.1.1835, 3.2.1840 ja 29.5.1841.

sairaalassa syntyneiden lasten sosiaalinen huono-osaisuus onkin silmiinpistävää varsinkin verrattuna kotona syntyneisiin lapsiin. Synnytyssairaalassa syntyneiden lasten (N = 35) kummien keskiarvo oli vain kaksi, ja lähes kaikilla lapsilla (88 %) oli kummeina pelkästään naisia.³⁴⁷ Kotona syntyneiden lasten (N = 128) kummien määrän keskiarvo oli kolme, ja heistä vain 40 prosentilla oli kummeinaan pelkästään naisia. Samankaltaiset ohuet kummiverkostot olivat 1800-luvun pariisilaisissa sairaaloissa syntyneillä aviottomilla lapsilla.³⁴⁸

Lisäksi sairaalassa syntyneet lapset saivat usein kummeikseen vain synnytyksessä avustaneita kättilöitä, jotka ovat laskettavissa tilannekohtaisiksi kummeiksi. Tilannekohtaiset kummit olivat henkilöitä, jotka olivat kasteessa läsnä sattumalta eivätkä olleet osa perheiden tavanomaisia sosiaalisia verkostoja.³⁴⁹ Lisäksi kättilöt toimivat kasteen todistajina virkansa puolesta, joten heillä ei luultavasti ollut kummilapseensa henkilökohtaista sidettä.³⁵⁰ Kättilöitä saattoi olla kummeina useampiakin, kuten oli muun muassa Catharina Johansdotterin tyttärillä Antoinetta Sofialla ja Antoinetta Lovisalla.³⁵¹ Lisäksi kummeina saattoi olla kättilöiden lisäksi myös muuta sairaalan henkilökuntaa: Brita Chistina Henricsdotterin esikoisten, kaksosten Johanin ja Gustavan viiden kummin joukossa oli kättilöoppilaita, synnytyssairaalan kirjanpitäjä vaimoineen ja lääkintöhallituksen vahtimestari.³⁵² Kummien terveydenhoidollisiin instituutioihin liittyvät sosiaaliset asemat viittaavat siihen, että myös heidän valintansa selittyy tilannekohtaisuudella ja osoittavat, että kummien määrää ei voi itsessään pitää aukottomana merkinä osallisuudesta.

Joissain tapauksissa myös kastemerkintä ja kasteen käytännöt voivat kertoa lapsuuteen liittyvästä huono-osaisuudesta, mikä paljastuu erityisesti yhteiskasteissa. Yhteiskasteen syynä näytävät useimmiten olleen sama syntymäpaikka tai niukkojen sosiaalisten verkostojen aiheuttamat käytännön järjestelyt. Johan Gustaf Rosendahl kastettiin yhdessä samana päivänä eli 17.1.1846 syntyneen toisen syntyperältään aviottoman lapsen kanssa. Tietoa syntymä- tai kastepaikasta ei ole säilynyt, mutta he syntyivät todennäköisesti synnytyssairaalassa, sillä molempien kummit olivat synnytyssairaalassa työskennelleet piiat.³⁵³ Sen lisäksi, että yhteiskasteet olivat

³⁴⁷ Näistä lapsista kuudella oli vain yksi kummi, ja toisaalta vain seitsemällä oli enemmän kuin kaksi kummiä. Analyysistä on poistettu synnytyssairaalassa 16.3.1856 syntynyt ja imeväisenä menehtynyt Severin Lindström, sillä hänen kummejaan ei ole merkitty syntyneiden ja kastettujen luetteloihin.

³⁴⁸ Gourdon 2012, 173–175.

³⁴⁹ Piilahti 2007, 251–259.

³⁵⁰ Viljamaa 2022, 106. Yhdellä kättilöllä saattoi olla kymmeniä ja jopa satoja kummilapsia. Vainio-Korhonen 2022b.

³⁵¹ KA, TTA, I C1:11 suomalaisen srk syntyneet (1823–1832), s. 20.4.1826 & I C1:10 (1819–1834), s. 1.2.1831 ja 28.10.1836.

³⁵² KA, TTA, I C1:10 suomalaisen srk syntyneet (1819–1834), s. 4.1.1825.

³⁵³ KA, TTA, I C1:13 suomalaisen srk syntyneet (1835–1850), s. 17.1.1846.

tyypillisiä synnytyssairaalassa, niitä järjestettiin toisinaan myös sairaalan ulkopuolella. Luostarinmäellä syntynyt Sofia Ulrika Renvall vietiin yhteiskasteelle toisen samana päivänä syntyneen luostarinmäkeläisen kanssa, ja heillä oli yhteiset kummit. Sofian kanssa kastetun lapsen äidillä Maria Wallendahlilla oli puolestaan kaksi kummilasta tutkimusjoukossani.³⁵⁴ Näissä tapauksissa kummit voi tulkita tilannekohtaisiksi kummeiksi, jotka kertovat myös perheiden sosiaalisesta huono-osaisuudesta.

Yksinäisten perheiden taustoista ja elämäntilanteista ei näytä löytyvän selviä perheitä yhdistäviä sosiaalisten verkkojen niukkuutta selittäviä tekijöitä. Sitä eivät selitä äitien iät, sillä ne vaihtelivat 19-vuotiaasta ensisynnyttäjistä Johanna Törnqvististä 40-vuotiaaseen usean lapsen äitiin Catharina Johansdotteriin. Myöskään äidin syntymäpaikkakunta ei näytä tarjoavan selitystä lapsen syntymäpaikalle, sillä valtaosa äideistä oli kotoisin joko Turusta tai Turun lähialueilta. Kaukaakaan Turkuun muuttaneet eivät välttämättä olleet täysin yksinäisiä: tästä kertoo esimerkiksi se, että Oulusta kotoisin olevan Brita Ahosen ainoaksi lapseksi jäänyt Petter August syntyi kotona sairaalan sijaan, vaikka juuri Ahosen olisi voinut kuvitella joutuneen hakeutuvan sairaalaan synnyttämään.³⁵⁵ Myös esimerkiksi Jämsästä Turkuun muuttaneen Maria Elisabeth Grönqvistin tytär Mathilda Josefina ja Kullaalta kotoisin olevan Adolfina Rosendahlin poika August syntyivät kotona sairaalan sijaan.³⁵⁶ Kaikilla näillä lapsilla oli kummeinaan kaksi naista. Tämä avaa yksinäisten perheiden sosiaaliin verkostoihin toisen näkökulman: pari naiskummi saattavatkin kertoa yksinäisyyden sijaan siitä, että äidillä ja hänen lapsellaan oli ympärillään ainakin sen verran sosiaalista tukea, ettei heidän tarvinnut jättäytyä viimesijaisen turvan eli ammattikätilöiden ja laitosavun varaan.

Kurkistusikkunan vaikeasti tavoitettaviin yksinäisyyden ja yhteisöllisyyden kokemuksiin tarjoavat Serafia Wilhelmina Lindströmin asema ja hänen lastensa kummit. Lindströmille syntyi yhteensä viisi lasta, joilla oli kaikilla esikoista Victorina Wilhelminaa lukuun ottamatta pelkkiä naiskummeja ja enimmilläänkin vain kolme kummi.³⁵⁷ Tämä ei kuitenkaan kerro siitä, että perhe olisi ollut välttämättä yksinäinen. Lindström työskenteli vuosia saman majatalonpitäjän palveluksessa, ja pitkä työsuhde ja työtovereiden kanssa muodostuneet verkostot nähtävästi tarjosivat myös Lindströmin lapsille sosiaalista pääomaa, josta kaikki tutkimusjoukkooni kuuluvat eivät päässeet osaksi. Työnantaja tuki Lindströmiä esimerkiksi kustantamalla

³⁵⁴ Viljamaa 2022, 95, 108.

³⁵⁵ KA, TTA, I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), s. 10.1.1840.

³⁵⁶ KA, TTA, I C1:13 suomalaisen srk syntyneet (1835–1850), s. 27.4.1839; I C2:5 ruotsalaisen srk syntyneet (1827–1845), s. 8.1.1845.

³⁵⁷ KA, TTA, I C2:4 ruotsalaisen srk syntyneet (1823–1842), s. 19.10.1837, 10.6.1840, 28.10.1841, 16.10.1842 ja 28.10.1843.

hänelle kaupunginkätilö Albertina Lindelöfin synnytyssavuksi.³⁵⁸ Näin ollen kummisuhteiden ja syntymän olosuhteiden merkitystä perheiden kannalta on analysoitava myös siitä näkökulmasta, että joskus ensinäkemältä huono-osaisuuteen viittaavat seikat kertovatkin sosiaalisesta osallisuudesta.

Huono-osaisten naisten vertaisryhmisyydet

Huono-osaisuus ei aina tarkoittanut syvää yksinäisyyttä, sillä myös köyhällä ja huono-osaisella väestöllä oli omia yhteisöjään. Näitä yhteisöjä voi kuvata *alakulttuurisen pääoman* käsitteellä, joka tarkoittaa köyhyyttä kokeneiden jakamia kulttuurisia normeja ja arvoja. Historiantutkimuksessa käsitettä on alun perin hyödyntänyt helsinkiläistä sosiaalista alaluokkaa 1800–1900-lukujen vaihteessa tutkinut Antti Häkkinen, joka on kääntänyt alakulttuurisen pääoman englannin käsitteestä *sub-cultural capital*. Hän on havainnollistanut käsitteellä huono-osaisten – jota kutsutaan myös sosiaaliseksi alaluokaksi – resursseja eli keskinäisiä verkostoja ja yhteisöllisyyttä, jotka auttavat tulemaan toimeen tilanteissa, joissa on syystä tai toisesta ajautettu yhteiskunnan marginaaleihin.³⁵⁹ Häkkistä mukailien käsitettä ovat hyödyntäneet myös Taina Saarenpää ja Kirsi Vainio-Korhonen tutkiessaan 1800-luvun alkupuolen Luostarinmäen asukkaiden keskinäisiä verkostoja, joista erottuu erilaisia vertaisryhmiä.³⁶⁰

Alakulttuurisen pääoman käsitteen rinnalla parempiosaisten verkostoista syrjään jääneitä voi tarkastella myös kokemusyhteisön käsitteen kautta. Näin on siksi, että niin tutkimieni lasten perheiden kummisuhteet kuin asuinpaikat paljastavat perheitä, jotka olivat tiiviissä kanssakäymisessä toistensa kanssa ja muodostivat arkisia vertaisryhmiä.³⁶¹ Näiden huono-osaisten naisten ja heidän perheidensä muodostamat kokemusyhteisöt rakentuivat kaupungin reuna-alueilla ahtaissa vuokrahuoneissa jaetun arjen, niukkuuden sävyttämän elämän, sukupuolitautiluokkautumien, kapeiden sosiaalisten verkostojen ja ennen kaikkea sukupuolen pohjalta, sillä tähän ryhmään kuului vain naisia lapsineen. Tarkastelen seuraavaksi tarkemmin kokemusyhteisöjä ja huono-osaisten lapsuuden reuna-alueita rakentaneita piirteitä.

Ensinnäkin näistä yhteisöistä kertovat asuinpaikat. Tutkimieni lasten perheet muuttivat usein vuokrahuoneesta toiseen, mikä vaikeuttaa yhteisöjen kartallistamista, mutta kaupungista on silti paikannettavissa joitakin huono-osaisten

³⁵⁸ Vainio-Korhonen 2018, 63–64, 126–127.

³⁵⁹ Häkkinen 2015.

³⁶⁰ Saarenpää & Vainio-Korhonen 2022. Alakulttuurisen pääoman käsite on hyvin myös sovellettavissa tutkimiini Luostarinmäen asukkaiden kummiverkostoihin, joista erottuu niin tontinomistajien kuin aviottomien lasten äitien muodostamia vertaisten verkostoja. Viljamaa 2022.

³⁶¹ Vrt. Kivimäki, Malinen & Vuolanto 2023.

yhteisöistä kertovia alueita. Seksityöntekijöiden perheiden muodostamia kokemusyhteisöjä muodostui pääasiassa kaupungin reunoille alueille, joilla asui paljon muutakin työväestöä. Näitä olivat Uudenmaantullin ja Luostarinmäen alue, Aleksanterintorin ja Kakolanmäen välinen kasarmialue sekä Turun linnan tienoo. Asumukset olivat ahtaita ja vaatimattomia vuokrahuoneita, mutta ne tarjosivat sosiaalista ja taloudellista turvaa asukkailleen. Esimerkiksi tontilla 9.5.7 Turun linnan lähellä asui pitkäaikaisesti kolme seksityötä tehnyttä naista perheineen: Maria Flinkman lastensa Carl Alexanderin, Carl Petterin ja Victorin kanssa, Sofia Galant poikansa Carlin kanssa sekä naisten luotettu kummi Maria Urjelin.³⁶²

Asuinpaikoista erottuu myös Kupittaalla kauppias Johan Maskulinin huvilatilalla asuneen yhdeksän seksityötä tehneen naisen yhteisö.³⁶³ Näiden naisten joukkoon kuuluu esimerkiksi Anna Lisa Ahlgren, jonka kahdella nuorimmalla lapsella, Johan Vilhelmillä ja tämän pikkuveljellä Victor Michaelilla oli molemmilla kummeinaan seksityöntekijöitä: Johanilla yksi ja Victorilla kaksi. Perheen esikoinen Johan oli puolestaan syntynyt synnytyssairaalassa.³⁶⁴ On todennäköistä, että näissä yhteisöissä oli tarjolla esimerkiksi lastenhoitoapua, kuten aikaisemmassa tutkimuksessa on todettu.³⁶⁵ Lisäksi keskinäinen tuki ja esimerkiksi mahdollinen taloudellinen apu loivat yhteenkuuluvuutta sekä taloudellisia ja sosiaalisia turvaverkkoja.³⁶⁶

Tontti 9.5.7 ja Villa Maskulin havainnollistavat sitä, miten toiset seksityötä tehneet naiset perheineen muodostivatkin tutkimusjoukossani selkeimmän vertaisten ja huono-osaisuutta kokeneiden verkoston. Yhteensä 22 tutkimusjoukkooni kuuluvalla lapsella (14 %) oli kummina seksityötä tehnyt nainen. Lisäksi näistä lapsista 12 kuuluu edellä käsiteltyjen yksinäisten perheiden eli vähän kummeja saaneiden lasten joukkoon. Heistä erottuvat edellä mainitun Ahlgrenin perheen lisäksi Flinkmanin ja Wigrenin perheet, jotka osoittavat, miten lapset asettuivat osaksi huono-osaisten omia verkostoja. Maria Lisa Flinkmanin kahdella nuorimmaisella, Carlilla ja Victorilla oli kummeinaan seksityöntekijät.³⁶⁷ Sofia Wilhelmina Wigrenin molemmilla

³⁶² Vainio-Korhonen 2018, 47–61.

³⁶³ Näin monen sukupuolitauditarkastuksiin velvoitetun naisen asuminen samassa paikassa viittaa siihen, että naisilla oli paikassa jonkinlaista yhteistoimintaa. Villa Maskulin ei kuitenkaan ollut bordelli. Ensinnäkin käsitettä *bordelli* ei tuon ajan Suomessa vielä tunnettu, sillä se tuli suomen kieleen vasta 1800-luvun loppupuolella. Toiseksi parittaminen, joka oli bordelleille keskeistä toimintaa, oli jo tuolloin lailla kiellettyä. Vainio-Korhonen 2018, 23, 53. Toisaalta Antti Häkkinen on havainnut, että Helsingissä oli parituskiellosta huolimatta bordellimaista toimintaa jo ainakin 1830-luvulta alkaen. Häkkinen 1995, 69.

³⁶⁴ KA, TTA, I C1:10 suomalaisen srk syntyneet (1819–1834), s. 19.4.1830, 2.11.1834 ja 28.10.1836.

³⁶⁵ Levene 2012, 153.

³⁶⁶ Clementsson 2024a, 107–108.

³⁶⁷ KA, TTA, I C1:13 suomalaisen srk syntyneet (1835–1850), s. 8.6.1840 ja 29.11.1842.

lapsilla, August Wilhelmillä ja Carl Fredricillä löytyi myös kummeista kaksi seksityöntekijää.³⁶⁸ Edellä mainittujen Victor Ahlgrenin ja Johanna Stenlundin kummi Sofia Helander oli pyydetty kummiksi jo ennen kuin hänet oli velvoitettu sukupuolitauditarkastuksiin. Tämä kertoo siitä, että näissä verkostoissa ilmenevää huono-osaisuutta ja toisaalta myös kokemusyhteisöjen ja alakulttuurisen pääoman kaltaista vertaisuutta on tarkasteltava myös laajempänä ilmiönä kuin vain sukupuolitauditarkastusten kautta.

Huono-osaisuuden monimuotoisuutta auttavat hahmottamaan myös piikana työskennelleen Maria Elisabeth Nummelinin lasten kummiverkostot. Hänen neljästä lapsestaan kolmella, Johan Wilhelmillä, Ernst Alexanderilla ja Maria Charlottalla, oli kummina seksityötä tehnyt nainen tai tällaisen naisen sukulainen.³⁶⁹ Edellä mainitun kuusistolaisen torppari Sjöholmin vaimon Helenan lisäksi tutkimusjoukkoni luotettuna kummina ja eräänlaisena äitihahmona voi pitää merimiehen leski Maria Urjelinia, jolla oli joukossa neljä kummilasta: edellä mainittujen Johan Ahlgrenin ja Carl Flinkmanin lisäksi Clara Christina Gamberg ja Otto Lindblad. Johan Wilhelm ja Otto olivat saaneet Urjelinin jopa sylikummikseen. Urjelin joutui käymään sukupuolitauditarkastuksissa lähes kuuden vuoden ajan marraskuusta 1838 toukokuuhun 1845, ja pitkään jatkuneet tarkastukset ja seitsemän vuoden aikana syntyneet kummilapset osoittavat, että hän oli yhteisön avainhenkilö. Lisäksi hän asui samassa vuokrahuoneessa kahden muun seksityöntekijän, kummilapsensa äidin Maria Flinkmanin ja Sofia Galantin kanssa.³⁷⁰

Vertaisasemassa olleita kummeja voi pitää eräänlaisina huono-osaisten omina avainkummeina. Avainkummit tarkoittavat arvostettuja kummeja, joilla on esimerkiksi tietyllä alueella useita kummilapsia ja joilla on selvästi ollut yhteisössä arvostettua sosiaalista pääomaa, vaikka heidän yhteiskunnallinen tai sosiaalinen asemansa ei olisikaan ollut erityisen hyvä.³⁷¹ Maria Urjelinin lisäksi avainkummien joukkoon voidaan laskea myös Luostarinmäellä asuneet ja siellä tontin omistaneiden muurarinkisällien vaimo Helena Fröjdman ja Maria Wallendahl, jotka esiintyvät tutkimusjoukkoni kummeina parikin kertaa. Vertaistensa tontinomistajien sijaan

³⁶⁸ KA, TTA, I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), s. 7.8.1840 ja 22.1.1845. Se, että kaikki nämä lapset ovat poikia, on mitä luultavimmin sattumaa. Kummit valittiin nimittäin jo ennen lapsen syntymää, ja koska sikiön sukupuolta oli mahdotonta selvittää ennen ultraäänien käyttöönottoa, lapsen sukupuoli ei voinut vaikuttaa kummiväliin.

³⁶⁹ KA, TTA, I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), s. 7.4.1838, 28.2.1840 ja 3.1.1843.

³⁷⁰ KA, TTA, I C1:10 suomalaisen srk syntyneet (1819–1834), s. 2.11.1834; I C1:13 (1835–1850), s. 8.6.1840; I C2:4 ruotsalaisen srk syntyneet (1823–1842), s. 10.2.1840 ja 26.1.1842; KA, TPVY, A XI:1 terveyspäiväkirja (1838–1845), Maria Urjelin (nro 100); Vainio-Korhonen 2018, 60.

³⁷¹ Viljamaa 2022, 100.

Fröjdman ja Wallendahl muodostivat yhteyksiä alueen huono-osaisempiin asukkaisiin, kuten seksityötä tehneisiin naisiin.³⁷² Näiden kummien arvo ei välttämättä perustunut pelkästään huomattavaan sosiaaliseen pääomaan tai varakkuuteen, vaan heidän merkityksensä näyttää löytyneen ensisijaisesti ilmeisesti jonkinlaisesta samastuttavuudestaan, vaikka heidän taloudelliset tilanteesta erosivatkin toisistaan.³⁷³

Huono-osaisten omien yhteisöjen tarkastelu paljastaa, miten sosiaalisista normeista osattomat osasivat luovia omassa viiteryhmässään ja tukeutua tämän yhteisön luotettuihin.³⁷⁴ Tämä oli syntyperältään aviottoman lapsen kannalta arvokasta pääomaa, jonka merkitys avautuu erityisesti, kun huono-osaisten yhteisöjä vertaa esimerkiksi synnytyssairaalassa syntyneisiin yksinäisten perheiden lapsiin. Kummistrategioiden merkitys hahmottuu myös sitä kautta, kun tarkastellaan monilapsisten perheiden kummisuhteiden muutoksia pitkällä aikavälillä. Tutkimusjoukkooni luokituvista 38 perheestä kymmenen perheen kuopuksella oli enemmän kummeja kuin esikoisella, ja näissä perheissä kummeina oli juuri vertaisia työläisnaisia.³⁷⁵ Oli melko tyypillistä, että sosiaalisten suhteiden muodostumisessa meni vuosia.³⁷⁶ Tämä viittaa sosiaalisten suhteiden hitaaseen syntymiseen, oman sosiaalisen aseman parantumiseen tai molempiin. Lisäksi horisontaaliset kummistrategiat kertovat myös siitä, että samankaltaisessa asemassa olevia oli helpompaa ja luontevampaa pyytää kummiksi kuin parempiosaisia, joita huono-osaisten perheet eivät kenties tunteneet yhtä suurta luottamusta kuin vertaisiin huono-osaisiin perheisiin.³⁷⁷ Havainnot viittaavat myös siihen, että parempiosaisilla oli nähtävästi myös kynnys toimia huono-osaisempien sosiaaliryhmien lasten kummeina.

Naiskummeilla on aikaisemmissa tutkimuksissa todettu olleen tärkeä välittäjäasema sukujen välillä, ja heidän merkityksensä näyttää kytkeytyneen siihen, että he olivat luottamuksen luojia, ystäviä ja vertaisia.³⁷⁸ Tutkimusjoukossani olevaa naiskummien poikkeuksellisen suurta määrää voi selittää ainakin osittain vertaisuudella, kuten olen edellä havainnollistanut. Myös lasten aviottomalla syntyperällä on täytynyt olla suuri vaikutus perheiden kummisuhteisiin ja naiskummien määrään. Oli

³⁷² Fröjdman ja Wallendahl olivat yhdessä sekä Anna Christina Rosenlundin että Maria Wilhelmina Lagerstedtin kummeja. Lisäksi Wallendahl oli Amanda Antonetta Stubbin kummi ja Fröjdman Wilhelmina Carolina Törnqvistin kummi. KA, TTA, I C2:4 ruotsalaisen srk syntyneet (1823–1842), s. 25.9.1834; I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), s. 11.11.1838, 17.6.1839 ja 2.11.1839.

³⁷³ Vrt. arvostuksen monimuotoisuudesta Uotila 2014a, 195–198.

³⁷⁴ Viljamaa 2022, 103–105.

³⁷⁵ Vastaavasti 16 perheessä kummien määrä laski, kymmenessä perheessä kummien määrä pysyi samana ja kahdessa perheessä vaihteli niin, että selkeää kummien määrän nousua tai laskua ei ollut mahdollista todeta.

³⁷⁶ Viljamaa 2022, 101.

³⁷⁷ Levene 2012, 153.

³⁷⁸ Frigren 2016, 156; Uotila 2014a, 198–199; Keskinen 2012, 129–135.

luontevaa, että aviottoman lapsen saanut äiti valitsi kummit omasta lähipiiristään ja vertaisistaan, sillä hänellä ei ollut puolisoa, kenen kanssa tehdä kummivalinnat, eikä siten myöskään puolison verkostoja.³⁷⁹ Aikaisemmissa kummitutkimuksissa ei kuitenkaan esiinny näin suurta naiskummien määrää. Siksi on pohdittava myös mahdollisuutta, selittääkö kummisuhteita lasten äitien jonkinlainen syrjäytyminen tai osattomuus tavanomaisista sosiaalisista piireistä ja kummiuden käytännöistä. Joka tapauksessa vertaisiin naisiin turvautuminen avaa kummiuden strategioihin kaksi tulokintaa, jotka ovat osittain päällekkäisiä: ne kertovat toisaalta suppeista sosiaalisista verkostoista mutta toisaalta myös taidosta ja kyvystä löytää luotettuja vaikeassa elämäntilanteessa, toisin sanoen alakulttuurisesta pääomasta.

Runsaat kummiverkostot – ja laskeva säätykierto

Kummiverkostot havainnollistavat tutkimusjoukkooni kuuluneiden kokemaa huono-osaisuuden hierarkkisuutta.³⁸⁰ Yksinäisten perheiden ja huono-osaisten verkostojen lisäksi tutkimusjoukkooni kuuluu perheitä, jotka näyttävät lastensa kummiverkostojen perusteella kokeneen sosiaalista osallisuutta. Tutkimusjoukkooni kuuluvista lapsista 12 prosentilla (N = 20) oli keskivertoa enemmän kummeja eli viisi tai enemmän. Vaikka he ovat tutkimusjoukossani vähemmistössä, heidän kumminsa osoittavat, että avioton syntyperä ei kaikissa tapauksissa aiheuttanut sosiaalista huono-osaisuutta. Tähän joukkoon kuuluneita lapsia yhdistää se, että he olivat kaikki syntyneet kotona ja että heidän kummeissaan oli säätyläisiä kaksi kertaa enemmän (14 %) kuin koko tutkimusjoukossani. Lisäksi osalla näistä perheistä oli nähtävästi lujat sosiaaliset suhteet sukulaisiinsa ja ystäviinsä, mikä osoittaa sen, että huono-osaisuuden lisäksi myös hyväosaisuus kasautui ja siitä kertovat tekijät limittyivät. Siksi tarkastelen paljon kummeja sekä sukulaisia kummeikseen saaneita lapsia yhdessä.

Sekä kummien määrän että laadun puolesta tutkimusjoukostani erottuvat Ignatius Nikolai Törnroos sekä Johanna Charlotta ja Lovisa Josefina Rosendahl. Ignatius Törnroosin viiden kummin joukossa oli sekä upseeristoa että ylempää virkamiehistöä.³⁸¹ Rosendahlin sisarusten isovanhemmat olivat porvareita, ja vaikka Johanna Charlotta olikin syntyperältään avioton, hänelle järjestettiin isovanhempiensa luona komeat ristiäiset ja kummiksi pyydettiin muun muassa kirvesmiesmestari ja höökari eli sekatavarakauppias. Myös pikkusisko Lovisa Josefinan neljä kummiä olivat komeat, sillä heidän joukossaan olivat kirkkoherra ja höökari.³⁸² Lapsen aviottoman syntyperä ja se, että kummeina ei ollut sukulaisia eivät siis itsessään kerro siitä,

³⁷⁹ Uotila 2014a, 197.

³⁸⁰ Vrt. Vainio-Korhonen 2022a & Saari 2015.

³⁸¹ KA, TTA, I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), s. 9.11.1837.

³⁸² Vainio-Korhonen 2018, 41.

että avioton lapsi olisi suljettu sukupiiriin ulkopuolelle.³⁸³ Nämä kummissuhteet osoittavat, että vaikka säätyläiskummit olivat aviottomien lasten kummeissa harvinaisia, osa lapsista kiinnittyi silti osaksi vertikaalisia kummiverkostoja.³⁸⁴

Tutkimusjoukkoni säätyläiskummeissa on kiinnostavaa se, että perheiden näkökulmasta ne kertovat myös laskevasta säätykierrosta. Tätä havainnollistavat muun muassa Gambergin perheen kummiverkostot. Perheen toiseksi vanhimman lapsen Maria Julian kuuden kummin joukossa oli muun muassa kellarimestari vaimoineen, kappalaisenleski, *madame* ja lääninkonttoristi. Säätyläiskummit kertovat Marian moneen muuhun tutkimusjoukkooni kuuluvaan lapsen verrattuna paremmasta sosiaalisesta taustasta. Hänen isovanhempansa olivat pataljoonan adjutantti ja rakuunan tytär, joten Marian äiti oli taustaltaan erilainen kuin valtaosa pääasiassa työläisperheistä tulleista seksityöntekijöistä.³⁸⁵ Kummeissa oleva kellarimestari oli Marian äidin työnantaja Carl Otto Plaisant, joka oli varmasti ottanut vastaan kummin kunnia-tehtävän työnantajan ominaisuudessa. Toisaalta on huomioitava, että Plaisantin palveluksessa oli kolme seksityötä tehnyttä naista. Lisäksi Plaisantin kuoleman jälkeen hänen leskensä ylläpitämä majatalo määrättiin vuonna 1839 suljettavaksi, koska se oli tunnettu ”kunnottomasta ja moitittavasta elämäntavasta.”³⁸⁶ Tämä antaa ymmärtää, että kummissuhteet ilmentävät joissain määrin myös vertaisuutta.

Maria Gambergin pikkusisarusten Lars Oton ja Clara Christinan kummeina oli kuitenkin enää työläisnaisia.³⁸⁷ Tällainen pitkän aikavälin tarkastelu osoittaa, että Gambergin perheen lapset kiinnittyivät säätyläis- ja porvarispiiriin sijaan osaksi työläisnaisten omia yhteisöjä. Perheen kahdella muulla lapsella oli vain kaksi kummiä, kaikki naisia ja leskiä.³⁸⁸ Sinänsä monilapsisissa perheissä oli tyypillistä, että sisarusarjan nuorimmat saivat vanhempia sisarusiaan vähemmän kummeja. Näissä tapauksissa perheillä ei todennäköisesti ollut lähipiirissä riittävästi

³⁸³ Sukulaisuus ei myöskään ole perinteisesti ollut eurooppalaisissa kummi-instituutioissa kovin merkittävä kummiuden strategia varsinkaan ennen 1800-luvun loppupuolta. Alfani & Gourdon 2012, 22–23, 34–35. Lisäksi sukulaisuus on ollut keskeinen kummiuden strategia lähinnä eliitin joukossa, ja esimerkiksi 1800-luvun Pariisissa syntyneillä aviottomilla lapsilla oli vain harvoin sukulaisia kummeina. Gourdon 2012, 169–175.

³⁸⁴ Aviottomista lapsista ja säätyläiskummeista ks. lisää Isoaho-Nousiainen 2023, 105; Annola 2022, 97–103.

³⁸⁵ KA, TTA, I C2:4 ruotsalaisen srk syntyneet (1823–1842), s. 15.6.1829; Vainio-Korhonen 2018, 59.

³⁸⁶ Vainio-Korhonen 2018, 28, 65–69.

³⁸⁷ KA, TTA, I C2:4 ruotsalaisen srk syntyneet (1823–1842), s. 10.2.1838 ja 10.2.1840.

³⁸⁸ Gambergin perheeseen syntyi myös poika Lars Otto vuonna 1827, mutta tämä kuoli imeväisenä eikä hänen kummejaan siksi merkitty syntyneiden ja kastettujen luetteloihin. KA, TTA, I C2:4 ruotsalaisen srk syntyneet (1823–1842), s. 15.6.1829, 10.2.1838 ja 10.2.1840.

kummeiksi sopivia tuttavina.³⁸⁹ Kuitenkin Gambergin perheen lisäksi myös Rosendahlin ja Österlundin perheiden kummivalinnat viestivät laskevasta säätykierrosta. Rosendahlin sisarusarjan kuopus Anton Ludvig syntyi synnytys-sairaalassa ja sai kummeikseen ainoastaan kaksi kättilöä. Perheen äiti Maria Lovisa Rosendahl menetti toistuvien aviottomana syntyneiden lasten vuoksi porvarisvanhempiansa ja yhteisönsä tuen, mistä kertoo selvällä tavalla se, että kuopuksensa hän joutui synnyttämään sairaalassa.³⁹⁰

Sukuyhteisön ulkopuolelle joutuivat myös Henrika Österlundin lapset. Österlund oli talollisen tytär, joka oli avioitunut hyvin nuorena rusthollarin kanssa. Hänellä oli ollut avioliitossaan ongelmia, jotka kärjistyivät avioliiton ulkopuolisesta suhteesta syntyneen Johanna Charlotan syntymään vuonna 1831 ja lopulta avioeroon. Johanna ja hänen kahden nuoremman sisaruksensa työväestöön kuuluvat kummit kertovat, että Österlundin perheen sosiaalinen asema oli selvästi huonontunut, eivätkä Österlundin aviottomat lapset päässeet mitenkään osaksi äitinsä säätyasemasta.³⁹¹ Tämä osoittaa, että kummisuhteitakin on tarkasteltava osana perheen elämäntilaa, sillä se tuo näkyviin olennaisia sosiaalisen osallisuuden tai huono-osaisuuden muutoksia.

Kummiverkoston käyttäminen lapsuuden kokemusten saavuttamiseen on iso metodologinen haaste. Keskeisintä kummiverkostoissa on se, miten ne auttavat laajentamaan viranomaislähteiden kautta huono-osaisuutta kuvaavaa näkymää. Vaikka naisten perheitä yhdistää viranomaisten kontrollitoimien kohteeksi joutuminen, heidän yhteisöjään ei pidä tulkita pelkästään tästä näkökulmasta. Naisten vuosikymmenten varrella muodostuneet kummisuhteet osoittavat, että naiset muodostivat yhteisöjä myös omilla ehdoillaan. Valtaosan tutkimusjoukkoon kuuluvien lasten lapsuutta määrittivät kieltämättä esimerkiksi juuri heidän äiteihinsä ja toisinaan myös lapsiin itseensä kohdistuneet sukupuolitauditarkastukset. Kummiverkostot auttavat kuitenkin ymmärtämään, millaiset sosiaaliset suhteet ja kokemusyhteisöt kehystivät lapsuutta. Naisten ja heidän lastensa kokemusyhteisöt muodostuivat jaetun vertaisuuden, tuen ja myös huono-osaisuuden ja viranomaisen kontrollitoimien kohteeksi päättymisen kokemuksista. Kokemushistorian työkalut auttavat hahmottamaan tilaa, jossa huono-osaisuuden kokemukset syntyivät ja prosessoituivat, vaikka henkilökohtaisiin kokemuksiin ei olekaan mahdollista päästä käsiksi.

³⁸⁹ Uotila 2014a, 208.

³⁹⁰ Vainio-Korhonen 2018, 41–42; KA, TTA, I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), s. 9.1.1835, 2.1.1837, 3.10.1839, 2.3.1842 ja 28.8.1843.

³⁹¹ Vainio-Korhonen 2018, 91–93; KA, Maarian srk arkisto, I C:7 syntyneet (1810–1834), s. 24.10.1831; KA, TTA, I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), s. 18.5.1838 ja 27.9.1839.

TERVEYDELLINEN HUONO-OSAISUUS JA OSALLISUUS

Syntymän olosuhteiden ja kummiverkostojen lisäksi lapsuutta kehystivät sääty- tai sosiaaliseen asemaan katsomatta terveydelliset seikat ja imeväiskuolleisuuden uhka, jotka vaikuttivat merkittävästi elinajanodotteeseen. Tässä luvussa tarkastelen tutkimusjoukkooni kuuluvien lasten varhaislapsuuden kokemuksiin ja odotushorisonttia terveydellisten olosuhteiden ja kokemusten näkökulmasta. Näkökulmani on erityisesti tutkimusjoukkoni lapsikuolleisuudessa ja varsinkin imeväiskuolleisuudessa eli alle yksivuotiaana menehtyneiden lasten kuolleisuudessa. Kuten seuraavaksi havainnollistan, imeväiskuolleisuus auttaa ymmärtämään niin syntymän olosuhteiden kuin sosiaalisten suhteiden merkitystä lapsen itsensä kannalta. Näin ollen terveydellisen huono-osaisuuden tarkastelu toimii myös kahdessa edellisessä luvussa tekemiäni havaintojen kokoavana teimana.

Elinajanodote oli 1800-luvun Suomessa erilaisten yhteiskunnallisten kriisien kuten Suomen sodan ja katovuosien vuoksi matalampi kuin 1700-luvulla. Suomen sodan vuodet 1808–1809 sekä 1830- ja 1860-lukujen kato- ja nälkävuodet toivat mukanaan epidemia-aaltoja, joiden lisäksi taudit kuten kurkkumätä, hinkuyskä sekä tuli- ja tuhkarokko aiheuttivat säännöllisiä epidemioita noin kymmenen vuoden välein.³⁹² Näiden tautien lisäksi kuolleisuutta ja kauhua aiheutti myös uusi tauti kolera, joka saapui Suomeen ja myös Turkuun ensi kertaa vuonna 1831 ja johon kuoli Turussa jo ensimmäisessä aallossa noin 600 henkilöä.³⁹³ Yhteiskunnallinen epävarmuus kriiseineen ja tauteineen heijastui täten konkreettisesti odotettavissa olevaan elinikään.

Kriisien ja tautien lisäksi elinajanodotteeseen vaikuttivat elinolot, työ, asumisympäristö, koulutus, varallisuus ja sosiaalinen asema. Mitä paremmat elinolot ja sosiaalinen asema olivat, sitä korkeampi oli elinajanodote, ja päinvastoin. Työväestön elinajanodote oli huomattavasti pienempi kuin keski- ja yläluokan tai edes talollisten elinajanodote.³⁹⁴ Vaikeat yhteiskunnalliset olosuhteet heijastuivat myös myöhempään elämänselitykseen. Antti Häkkisen kokoamassa ja tutkimassa Kymmenen sukupolven -aineistossa vuosina 1821–1850 ja 1851–1880 syntyneiden ikäkohortissa imeväis- ja lapsikuolleisuus oli tavanomaistakin suurempaa, ja heillä oli vielä nuoruudessaan korkeampi riski kuolla kuin muilla tutkimuksen ikäkohorteilla. Aineistoon kuuluvien imeväisiästä selvinneiden elinajanodote oli 42,5 vuotta, viiden

³⁹² Häkkinen 2018, 117–123.

³⁹³ Paasikivi 2017, 27–28.

³⁹⁴ Häkkinen 2018, 121–123.

vuoden iän saavuttaneiden 54 vuotta ja täysi-ikäisten melkein 59 vuotta. Elinajan-
odote siis kasvoi sitä mukaa, kun ikää tuli lisää.³⁹⁵

Matala elinajanodote johtui pitkälti korkeasta imeväis- ja lapsikuolleisuudesta, jota nostivat kriisit ja taudit. Vuosina 1808–1857 eli vuosina, jolloin tutkimusjoukkoon kuuluvat lapset syntyivät, imeväiskuolleisuus Suomessa vaihteli 16–36 prosentin välillä.³⁹⁶ Vuosien 1801–1850 välinen imeväiskuolleisuuden keskiarvo oli 20 prosenttia. Suurimmillaan imeväiskuolleisuus oli vuosina 1808 ja 1833, jolloin kuolleisuutta nostivat ensin Suomen sota ja sitten lähes koko maan laajuiset kato-
vuodet.³⁹⁷ Tutkimusjoukkoni ainoa vuonna 1808 syntynyt lapsi Gustava Wechter menehtyi imeväisenä samana vuonna.³⁹⁸ Imeväiskuolleisuuden kannalta avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset olivat haavoittuvaisempia kuin aviolapset, ja heidän imeväiskuolleisuutensa olikin 1800-luvun eurooppalaisissa yhteiskunnissa avio-
lapsia suurempaa.³⁹⁹ Esimerkiksi Turussa vuosina 1816–1865 syntyneiden aviottomien lasten imeväiskuolleisuus oli 33 prosenttia, kun aviolaisten kohdalla luku oli vain 20 prosenttia. Lisäksi syntymäpaikka oli yhteydessä imeväiskuolleisuuteen: kaupungeissa imeväiskuolleisuus oli maaseutua korkeampaa sekä avioliiton ulko-
puolella että avioliitossa syntyneiden lasten kohdalla.⁴⁰⁰

Kaupunkien korkeaa imeväiskuolleisuutta on selitetty sillä, että kaupunkien tarjoama anonyymiys ja yksityisyys mahdollisesti houkuttelivat aviotonta lasta odottavia äitejä synnyttämään. Toisaalta kaupungeissa asui paljon hedelmällisessä iässä olevia naisia, jolloin syntyvyys ja siten myös kuolleisuus olivat maaseutua suurempaa. Lisäksi aikalaiset selittivät kaupunkien maaseutua korkeampaa imeväiskuolleisuutta ympäristön epäterveellisyydellä.⁴⁰¹ Raskauteen, synnytykseen ja lapsivuodeaikaan liittyvät riskit tiedostettiin 1800-luvulla laajasti.⁴⁰² Vaikka tutkimusjoukkoni muodostavien lasten perheissä pikkulasten kuolleisuutta ei ajateltu tilastojen kannalta, arkiseen tietoon kuului varmasti ymmärrys siitä, että kaikki lapset eivät selvinneet varhaislapsuuden vaikeuksista, mikä oletettavasti muokkasi myös äitien odotushorisontteja.

³⁹⁵ Ikäkohortit olivat vuodet 1731–1760, 1761–1790, 1791–1820 ja 1881–1910. Häkkinen 2018, 118–123, kuvat 1 ja 2.

³⁹⁶ Luvuista puuttuu vuosi 1814, sillä sen vuoden imeväiskuolleisuutta ei ole merkitty tilastoon. Vattula 1983, 38–39.

³⁹⁷ Turpeinen 1979, 1–3.

³⁹⁸ KA, TTA, I C2:3 ruotsalaisen srk syntyneet (1804–1827); Haudatut 17.12.1808, Turun ruotsalaisen srk, HisKi.

³⁹⁹ Van Poppel 2000, 279–283.

⁴⁰⁰ Turpeinen 1979, 9–12, 21.

⁴⁰¹ Saarimäki 2010, 94–95; Pulma 1987, 50; Turpeinen 1987, 316–317.

⁴⁰² Niiranen 2025, 120–121.

Korkea imeväiskuolleisuus

Tutkimusjoukkooni kuuluvilla lapsilla oli sekä syntyperänsä että asuinpaikkansa vuoksi muita suurempi riski kuolla imeväisenä. Lisäksi lasten imeväiskuolleisuuden riskiä lisäsi se, että heidän äitinsä tekivät seksityötä. Kuolleisuuden riski kasvoi, koska äitien sukupuolitauti- ja erityisesti kuppataartunnat aiheuttivat keskenmenoja ja kohtukuolemia sekä lasten vammautumista ja varhaisia kuolemia.⁴⁰³ Tutkimusjoukkooni kuuluvista lapsista vain 38 prosenttia selvisi rippikouluikänsä eli 15-vuotiaaksi tai sitä vanhemmaksi. Seuraavaksi tarkastelen sitä, miten synnynnäinen huono-osaisuus käytännössä näkyi lasten kuolleisuudessa ja tätä kautta myös heidän odotushorisontissaan. Millaisia terveydellisestä huono-osaisuudesta tai toisaalta mahdollisesta terveydellisestä osallisuudesta kertovia seikkoja lasten kuolleisuus paljastaa?

Tutkimusjoukkooni kuuluneiden lasten imeväiskuolleisuus oli hyvin suurta: heistä peräti 67 menehtyi alle yksivuotiaana, mikä tekee imeväiskuolleisuudesta 40 prosenttia. Lukema on kaksi kertaa korkeampi kuin koko Suomen tasolla, jossa imeväiskuolleisuuden keskiarvo oli vuosina 1808–1857 eli tutkimusjoukkoni syntymävuosina 20 prosenttia.⁴⁰⁴ Lisäksi tutkimusjoukkooni kuuluvien lasten imeväiskuolleisuus oli suurempaa kuin heidän turkulaisten aviottomien ikätoveriensa, joiden imeväiskuolleisuus oli sekin tosin korkeaa, 33 prosenttia vuosina 1816–1865.⁴⁰⁵ On sen vuoksi paikallaan tarkastella sitä, miksi imeväiskuolleisuus oli tutkimusjoukossani niin suurta. Analysoin nimenomaan imeväiskuolleisuutta, koska aikaisemman tutkimuksen mukaan yhden vuoden iän ylittäneisiin lapsiin eivät enää vaikuttaneet esimerkiksi sosiaaliset seikat, jotka olisivat voineet johtaa kuolemiin.⁴⁰⁶ Lisäksi yli yksivuotiaiden lasten kuolleisuudesta ei ole saatavissa riittävästi vertailukelpoista dataa toisin kuin imeväiskuolleisuudesta.

⁴⁰³ Vainio-Korhonen 2018, 113–115.

⁴⁰⁴ Luvuista puuttuu vuosi 1814, sillä sen vuoden imeväiskuolleisuutta ei ole merkitty tilastoon. Vattula 1983, 38–39.

⁴⁰⁵ Dataa ennen vuotta 1816 ei ollut sellaisenaan saatavilla. Turpeinen 1979, 21.

⁴⁰⁶ Van Poppel 2000.

Taulukko 5. Alle viisivuotiaina kuolleiden seksityötä tehneille naisille syntyneiden lasten kuolinsyyt vuosina 1808–1857.

Kuolinsyy	Imeväisten määrä	Imeväisten osuus (%)	1–4-vuotiaiden määrä	1–4-vuotiaiden osuus (%)	Kaikkien määrä	Kaikkien osuus (%)
Ei merkintää	27	87	4	13	31	100
Tuntematon (<i>okänd sjukdom</i>)	19	86	3	14	22	100
Sairaskohaus (<i>slag</i>)	12	80	3	20	15	100
Hinku- tai muu yskä (<i>kikhosta, hosta</i>)	2	33	4	67	6	100
Iso- tai tuhkarokko (<i>koppor</i>)	1	25	3	75	4	100
Epäselvä merkintä	1	33	2	67	3	100
Vesitauti (<i>wattusot</i>)	1	50	1	50	2	100
Muut	4	50	4	50	8	100
Määrä yhteensä	66		24		90	100
Osuus yhteensä	73		27		100	

Lähteet: Seksityötä tehneille naisille vuosina 1808–1857 syntyneistä aviottomista lapsista koottu tietokanta-aineisto.

Tutkimusjoukkooni kuuluvien lasten kuolinsyitä havainnollistavasta taulukosta 5 käy ilmi, että varsinkaan imeväisinä kuolleista suurimman osan kuolinsyitä ei tiedetty. Siksi on paikallaan pohtia, mitä ilmiön takana piilee. Ensinnäkin kuolinsyitä merkittiin kuolleiden ja haudattujen luetteloihin vaihtelevasti, ja kuten myös taulukosta käy ilmi, tarkka kuolinsyy oli tiedossa melko harvoin eikä ollut välttämättä luotettava. Tämä johtuu siitä, että kuolinsyyn luetteloihin kirjannut pappi saati kuolinsyyistä arvion tehneet lasten omaiset eivät olleet lääketieteen ammattilaisia, joten kuolinsyy on pikemminkin kuvaus kuolemaan johtaneista oireista kuin todellinen

lääketieteellinen kuolemaan johtanut syy.⁴⁰⁷ Toiseksi syy erityisesti imeväisikäisen menehtymiseen saatiin selville vain harvoin. Tätä kuvastaa se, että taulukossa yleisin kuolinsyy oli sairaskohtaus, joka kertoo kyllä kuolemaan johtaneista olosuhteista mutta ei kuvaile kuolinsyytä kovin tarkasti. Tutkimusjoukossani enemmistö sairaskohtaukseen kuolleista oli imeväisiä. Pappien kirjaamat kuolinsyyt eivät juuri kerro imeväiskuolleisuuden syistä, joten imeväiskuolleisuutta on tarkasteltava lisäksi lapsen kuoliniän, syntymän olosuhteiden ja sosiaalisen aseman kautta.

Imeväiskuolleisuus jaetaan perinataali- ja neonataalikuolleisuuteen. Perinataalikuolleisuus tarkoittaa kuolleena syntyneitä lapsia ja ensimmäisen elinviikkonsa aikana kuolleita lapsia, ja neonataalikuolleisuus tarkoittaa ensimmäisen 28 elinvuorokauden aikana menehtyneitä lapsia.⁴⁰⁸ Seksityötä tehneille naisille syntyi myös kuolleita lapsia, mutta koska olen rajannut tutkimusjoukkoni naisten elävinä syntyneisiin lapsiin, tarkastelen neonataalia kuolleisuutta. Imeväisikäisenä kuolleista tutkimusjoukkooni kuuluvista lapsista lähes puolet, 39 prosenttia, kuoli neonataalissa iässä. Näiden lasten joukossa oli myös muutamia välittömästi syntymän jälkeen kuolleita lapsia: Christina Elisabeth Bolanderin Dorotheaksi kastettu tytär ei elänyt vuorokauttaakaan, ja myös Elisabeth Grönroosin esikoinen Carl Engelbert sekä Maria Mattsdotter Örnin toiseksi vanhin lapsi Henric Johan menehtyivät samassa iässä.⁴⁰⁹ Ensimmäisen elinkuukautensa aikana menehtyneiden lasten kuolinsyy oli todennäköisesti synnytyskomplikaatio tai synnynnäinen sairaus, joka saattoi olla esimerkiksi synnytyksen jälkeinen jäykkäkouristus (*neonataali tetanus*).⁴¹⁰ Tutkimusjoukkooni kuuluneiden lasten kohdalla synnynnäinen sairaus oli todennäköisesti äidiltä jo kohdussa saatu syfilistartunta. Kuolleisuuden taustalla piili mahdollisesti myös kulttuurisiin ja sosiaalisiin käytäntöihin kuten kastejärjestelyihin kytkeytyviä syitä.⁴¹¹

Tutkimusjoukkooni kuuluneiden lasten muut kuolinsyyt ovat linjassa 1800-luvun yleisimpien kuolinsyiden kanssa, joita olivat hinkuyskä, tuhkarokko ja isorokko. Tutkimusjoukostani kuusi lasta merkittiin menehtyneen joko hinku- tai muuhun yskään. Rokkotaudit eli iso- ja tulirokko koituivat neljän lapsen kuolemaksi. Hinkuyskään tai tuhkarokkoon ei tuolloin vielä ollut rokotusta, ja (kansan)lääkinnälliset parannuskeinot useimmiten korkeintaan lievittivät oireita. Tuhkarokkokuolleisuus oli korkeinta köyhien ja aliravittujen lasten joukossa. Myös isorokkokuolleisuus oli

⁴⁰⁷ Turpeinen 1973, 145–146.

⁴⁰⁸ Perinataalikuolleisuus ja neonataalikuolleisuus. Lääketieteen sanasto, Duodecim Terveyskirjasto. Verkkosivusto.

⁴⁰⁹ KA, Raison srk arkisto, I Ca:4 Raison srk syntyneet, s. 27.1.1813 ja k. 27.1.1813; KA, TTA, I C1:9 suomalaisen srk syntyneet (1809–1822), s. 8.3.1818 & I C1:10 (1819–1834), s. 14.11.1828;

⁴¹⁰ Vainio-Korhonen 2012, 151.

⁴¹¹ Vrt. Minello, Dalla-Zuanna & Alfani 2016.

suurta mutta vähäisempää kuin hinkuyskäkuolleisuus, ja lisäksi sitä vastaan oli Suomessa aloitettu rokotukset jo vuonna 1802. Turku kuului niiden paikkakuntien joukkoon, jossa rokotukset aloitettiin ensimmäisenä.⁴¹²

Muut-kategoriassa on yksittäisiä kuolinsyitä, joita olivat ennenaikaisuus, hammaskipu, kuumekouristukset, luusärky, vilutauti, sukupuolitauti, syntymäheikkous ja tapaturma. Tapaturmat, joiden ehkäisyyn alettiin 1700-luvun puolivälin jälkeen kiinnittää yhä enemmän huomiota, koituivat siis vain yhden lapsen kuolemaksi. Frans Fabian Wallenius kuoli 2-vuotiaana tulipalossa. Hänen äitinsä oli jättänyt Fransin yksin lähdettyään asioille, ja huoneessa palanut kynttilä oli sytyttänyt Fransin vaatteet palamaan. Frans menehtyi saamiinsa palovammoihin, ja hänen äitiään syytettiin heitteillejätöstä. Onnettomuudesta uutisoitiin myös *Åbo Underrättelsissä*.⁴¹³ Tulipalot olivatkin yksi yleisimmistä tapaturmaisista lasten kuolinsyistä.⁴¹⁴ Imeväiskuolleisuudelle voi kuitenkin etsiä selityksiä myös muista lapsia koskettaneista terveydellisistä ja sosiaalisista seikoista, joita analysoin seuraavaksi.

Sukupuolitaudit kuolinsyynä

Seksityötä tehneiden naisten lapset erottaa ikätovereistaan se, että heistä poikkeuksellisen moni altistui sukupuolitaudeille äidin tekemän seksityön vuoksi varsinkin, kun raskauden ja sukupuolitautilien tarttumisen ehkäisemisen keinot olivat käytännössä olemattomat. Sukupuolitauteja sairastivat toki muutkin kuin vain seksityötä tehneet ja heidän lapsensa, mutta tutkimusjoukkoni poikkeuksellisen korkea imeväiskuolleisuus osoittaa, että tutkimusjoukossani riski sairastua sukupuolitautiin näyttää olleen huomattavan suuri ja keskeisesti varhaislapsuuteen vaikuttava tekijä. Tästä kertoo muun muassa se, että kaikista tarkastusnaisista puolet oli ainakin kerran hoidettavana sukupuolitautilisairaalassa. Vaikka naiset eivät muodostaneet enemmistöä sairaalan potilaista, tämä on silti huomattava osa sairaalan potilaista.⁴¹⁵ Siksi on mahdollista, että edellä kuvattujen tuntemattomien ja muiden epäselvien kuolinsyiden taustalla oli ainakin osassa tapauksista sukupuolitauti.

Sukupuolitautitartunnat kertovat lasten kokemasta terveydellisestä huono-osaisuudesta erityisesti siksi, että lapsista moni vaikuttaa sairastaneen pelättyä kuppaa. Kuppa eli syfilis oli Suomessakin yleinen sukupuolitauti, joka aiheutti muutamia tuhansia tartuntoja vuosittain ja jonka tartuntamäärät kasvoivat 1800-luvun lopulle tullessa. Kuppa tarttuu limakalvotartuntana, ja sen aiheuttaa *Treponema pallidum* -bakteeri, johon ei ollut parannuskeinoa ennen penisilliinin keksimistä. Lapsi saattoi

⁴¹² Turpeinen 1987, 323–336.

⁴¹³ *Åbo Underrättelser* 3.4.1839 nro 26, Åbo den 30 Mars; Vainio-Korhonen 2018, 118.

⁴¹⁴ Turpeinen 1987, 337–338.

⁴¹⁵ Vainio-Korhonen 2018, 200–201.

saada kuppaa sairastavalta äidiltään tartunnan jo kohdussa tai syntymänsä jälkeen imetyksen kautta, mikä johti yleensä kohtukuolemaan, lapsen varhaiseen kuolemaan tai vammautumiseen.⁴¹⁶ Lasten äideiltään saamista sukupuolitauditartunnoista ja terveydellisestä huono-osaisuudesta kertoo se, että sukupuolitauditarkastuksiin velvoitettujen naisten lapsista joka kymmenes syntyi kuolleena, kun muilla tuon ajan turkulaisnaisilla vastaava lukema oli vain neljä prosenttia.⁴¹⁷

Turussa viranomaiset aloittivat vuonna 1838 pakolliset ja laajamittaiset sukupuolitauditarkastukset nimenomaan ehkäistäkseen sukupuolitautilien ja varsinkin kupan leviämistä. Jos lääkäri havaitsi sukupuolitauditarkastuksessa merkkejä tartunnasta, nainen mahdollisine pienine lapsineen lähetettiin hoitojaksolle sukupuolitautilasairaalaan eli lääninsairaalan yhteydessä toimivalle veneeriselle osastolle.⁴¹⁸ Tämä saattaa viitata myös siihen, että äitien lisäksi myös heidän pienet lapsensa tarkastettiin sukupuolitauditarkastuksissa. Tutkimusjoukostoni kaikkiaan kaksitoista lasta, iältään alle yksivuotiaasta kuusivuotiaaseen, seurasi äitiään sukupuolitautilasairaalaan, sillä pieniä ja varsinkaan imeväisikäisiä lapsia ei erotettu äidistään, pidettiin äidin elämäntyyliä kuinka huonotapaisena tahansa. Osaa lapsista hoidettiin itseäänkin sukupuolitautilien vuoksi.⁴¹⁹ Puolitoistavuotias Johanna Charlotta Stenlund oli äitinsä kanssa sairaalassa kuuden viikon kuurilla helmi–maaliskuussa 1839. Saman vuoden joulukuussa viisivuotias Johan Ahlgren lähetettiin veneeriselle osastolle sairaan äitinsä kanssa. Molempien äidit kirjattiin terveinä ulos sairaalasta, ja käynti jäi molempien lasten ainoaksi.⁴²⁰ Lapset sulautuivat huomiota herättämättä veneerisen osaston muiden potilaiden joukkoon, sillä potilaista miltei neljäsosa oli lapsia vuosina 1824–1856. Lapsille ei ollut varattu omia tiloja, vaan heidät sijoitettiin äitiensä kanssa naisille tarkoitettuihin huoneisiin.⁴²¹

Sukupuolitauditartuntojen kontrollointi ja hoito määrittelivät olennaisesti monien tutkimusjoukkooni kuuluvien varhaislapsuutta, jonka erottavat parempiosaisten ikätoveriensa lapsuudesta nimenomaan moninaiset laitoskokemukset. Sukupuolitautilasairaalan arkea määrittelivät sukupuolitautilien hoito, joka oli todennäköisesti samanaista sekä lapsille että aikuisille. Lasten ja aikuisten sairastamisissa sukupuolitaudeissa huomattavin ero oli se, että lapsia pidettiin syyttöminä saamaansa

⁴¹⁶ Kuppa (syfilis, lues). Terveyskirjasto. Verkkosivusto.

⁴¹⁷ Vainio-Korhonen 2018, 114, 198–201.

⁴¹⁸ Vainio-Korhonen 2018, 8–9; Klossner 1956, 66.

⁴¹⁹ Vainio-Korhonen 2018, 206. Esimerkiksi 1700-luvun Ranskassa irtolaista elämää viettäneiltä ja usein seksityötä tehneiltä naisilta otettiin vain harvoin huostaan heidän pieniä lapsiaan, vaikka naisten elämäntapaa pidettiin sopimattomana. Hufton 1974, 234.

⁴²⁰ KA, TPVY, A XI:1 terveyspäiväkirja (1838–1845), Anna Elisabet Ahlgren (nro 6) ja Johanna Stenlund (nro 9).

⁴²¹ Potilaiden lukumääristä ei ole tietoja vuotta 1824 edeltävältä ajalta. Klossner 1956, 69, 115–116.

tartuntaan toisin kuin aikuisia, joiden tartunnan ajateltiin kertovan moraalittomasta elämäntyylistä.⁴²² Turun sukupuolitautisairaalaista yksittäisten potilaiden hoidosta ei ole säilynyt yksityiskohtaisia merkintöjä, mutta esimerkiksi kaikkia kuppaa sairastavia hoidettiin pääasiassa elohopealla. Elohopeaa hierottiin iholle sianrasvaan sekoitettuna tai nautittiin suun kautta syötävillä elohopeapillereillä tai juotavalla elohopeaspriillä. Kupan aiheuttamia haavaumia desinfioitiin lisäksi kloorivedellä. Hoito korkeintaan lievitti oireita, ei parantanut niitä, ja aiheutti kivuliaita sivuvaikutuksia.⁴²³

Lisäksi sairaalassa hoidettiin myös muita sukupuolitauteja kuten kondylooma.⁴²⁴ Sitä sairasti esimerkiksi yhdeksän kuukauden ikäinen Amanda Emilia Lindberg, joka oli äitinsä Lovisa Charlotan kanssa sukupuolitautisairaalaissa hoidettavana keväällä 1842. Äitikin oli sairas, sillä hänellä oli todettu haavaumia. Molemmat kirjattiin lopulta terveinä pois sairaalasta kahden kuukauden hoitojakson jälkeen 14.5.1842.⁴²⁵ Vaikka hoidettavien henkilökohtaisiin kokemuksiin ei pääsekään käsiiksi, hoitomuodoista voi päätellä sairaalassa hoidettavien kokemusten olleen vahvan kehollisia. Erityisesti imeväisikäisen Amandan, joka ei osannut vielä puhua, kokemusten voi ajatella rakentuvan kehollisen ja esikielellisen kokemuksen suhteesta. Siihen kuuluivat todennäköisesti ainakin sekä sairauden että hoitomuodon aiheuttama kipu tai epämukavuus, mikä muokkasi myös emotionaalista kokemusta.⁴²⁶

Joidenkin lasten sairaalassa viettämät jaksot olivat pitkiä ja toistuvia, mikä kertoo selvästi terveydellisestä huono-osaisuudesta. Varsinkin Carl August Galantin lapsuutta leimasivat sukupuolitautisairaalaissa vietetyt jaksot, sillä Carl joutui sairaalaan useaan otteeseen sekä itse hoidettavaksi että hoitoon lähetetyn äitinsä mukana. Carl syntyi marraskuussa 1838 vain päivä sen jälkeen, kun hänen äitinsä oli ensi kertaa lähetetty sukupuolitautisairaalaan hoitoon.⁴²⁷ Samaan aikaan sairaalassa syntyi myös Gustaf Fredrik Lindblad, joten vastasyntyneet viettivät elämänsä ensimmäiset kuukaudet yhdessä sairaalassa. Gustafin äiti joutui sairaalaan kuurille vielä kahdesti poikansa syntymän jälkeen, mutta Gustaf itse nähtävästi säästyi sukupuolitaudeilta.⁴²⁸ Carl puolestaan joutui uudestaan sairaalaan hoidettavaksi äitinsä kanssa kesäkuussa 1839, kahdesti äitinsä mukana ensin loppuvuodesta 1839 ja sitten

⁴²² Atcheson 2022, 172–173; Levene 2012, 148–149.

⁴²³ Hollsten 2024, 118–122; Vainio-Korhonen 2018, 8–9, 200–205.

⁴²⁴ Vainio-Korhonen 2018, 200, 206; Klossner 1956, 82.

⁴²⁵ KA, TPVY, A XI:1 terveyspäiväkirja (1838–1845), Lovisa Charlotta Lindberg (nro 30); Vainio-Korhonen 2018, 206.

⁴²⁶ Vrt. Eyice 2023.

⁴²⁷ KA, TTA, I C1:13 suomalaisen srk syntyneet (1835–1850), s. 16.11.1838; TPVY, A XI:1 terveyspäiväkirja, Sofia Carolina Galant (nro 90).

⁴²⁸ Gustaf menehtyi vasta 27-vuotiaana aikuisena isorokkoon. KA, TTA, I C2:4 ruotsalaisen srk syntyneet (1823–1842), s. 6.12.1838; TPVY, A XI:1 terveyspäiväkirja, Eva Charlotta Lindblad (nro 127).

uudelleen elokuussa 1840, sekä vielä itsekin kuurille tammikuussa 1841 ja maaliskuussa 1842. Viimeisellä kerralla terveyspäiväkirjaan Carlin kohdalle kirjoitettiin hänen olevan sairaalassa tarkkailtavana äitinsä vuoksi, ja sekä äitiä että poikaa lääkittiin sukupuolitaudin vuoksi.⁴²⁹

Suhteutettuna sukupuolitautilien tarttumiseen ja niihin kuolemiseen liittyvään korkeaan riskiin on merkillepantavaa, että tutkimusjoukostani vain yhden lapsen merkittiin menehtyneen varmistettuun sukupuolitautiin. Hän oli neljävuotias Johan August Lindström, joka oli kirjattu äitinsä kanssa sairaalaan 14. maaliskuuta 1839 rokkoihottuman (*exanthema*) vuoksi. Kolmen sairaalassa vietetyn viikon jälkeen Johan menehtyi, ja hänen kuolinsyykseen kirjattiin sukupuolitauti, jonka tarkempia oireita ei tosin avata lähteessä.⁴³⁰ Pienen Johanin kuolinmerkintä ja kuolinsyy havainnollistavat kuitenkin konkreettisesti tutkimusjoukkooni kuuluvien lasten syvintä terveydellisen huono-osaisuuden muotoa eli sukupuolitautilien vaikutusta lasten terveyteen ja heidän odotushorisontteihinsa.

Tutkimusjoukossani oli myös muita imeväisenä kuolleita lapsia, joiden kuolinsyynä oli mitä todennäköisimmin sukupuolitauti, vaikka sitä ei kuolinsyyksi kirjattukaan. Näissä tapauksissa konteksti tarjoaa vihjeitä kuoleman syystä. Kaksi-viikkoisena menehtyneen Gustaf Ernst Wellingin kuolinsyy oli todennäköisesti äidiltä saatu kuppa, sillä äitiä oli ennen Gustafin syntymää hoidettu sukupuolitauti-sairaalassa kupan vuoksi.⁴³¹ Gustaf Ernstin lisäksi myös Gustaf Edvard Rosendahlin, August Gottfrid Rosendahlin⁴³² ja Olga Aurora Carolinasdotterin kuolinsyynä saattoi olla sukupuolitauti, sillä kaikki kolme olivat menehtyneet sukupuolitauti-sairaalassa: Gustaf kahden kuukauden, August hieman vajaan kahden vuoden ja Olga yhdeksän kuukauden iässä. Lisäksi Olgan oli merkitty sairastaneen kondylooma ennen kuolemaansa.⁴³³ Myöskään kupan hoitoon käytetyn elohopean vaikutuksia lasten terveyteen ei voi sulkea pois. Elohopeaa käytettiin nimittäin joissain

⁴²⁹ KA, Turun lääninsairaalan arkisto, I Ada:4 veneerisen osaston sairaspäiväkirja (1829–1840) & I Ada:5 veneerisen osaston sairaspäiväkirja (1841–1847), Sofia Carolina ja Carl August Galant, 1838, 1839, 1840, 1842. Vainio-Korhonen 2018, 115.

⁴³⁰ KA, TTA, I F1:1 suomalaisen srk kuolleet (1829–1844), k. 7.4.1839; TPVY, A XI:1 terveyspäiväkirja (1838–1845), Maria Stina Lindström (nro 40); Turun lääninsairaalan arkisto, I Ada:4 veneerisen osaston sairaspäiväkirja (1829–1840), Maria ja Johan August Lindström, 1839.

⁴³¹ KA, TTA, I F1:12 suomalaisen srk kuolleet (1829–1844), k. 4.5.1839; KA, TPVY, A XI:1 terveyspäiväkirja, Maria Ottiliana Wellink (nro 81).

⁴³² Gustaf Edvard ja August Gottfrid eivät olleet toisilleen sukua, vaikka heillä olikin sama sukunimi.

⁴³³ KA, TTA, I F1:12 suomalaisen srk kuolleet (1829–1844), k. 9.4.1842; KA, TTA, suomalaisen srk kuolleet 1845–1854, k. 21.10.1846; KA, TTA, I C2:5 ruotsalaisen srk syntyneet (1827–1845), k. 5.12.1846; Vainio-Korhonen 2018, 206.

tapauksissa sikiönlähdetykseen eli abortin tekoon.⁴³⁴ Oli mahdollista, että elohopeakuuri vaikutti elohopealla lääkityn äidin lapsen kuolemaan.

Suuren imeväiskuolleisuuden ja sukupuolitautilien leimaavan varhaislapsuuden valossa on selvää, että äidin tekemä seksityö vaikutti hänen lapsensa elinajanodotteeseen ja siten myös odotushorisonttiin, joka poikkesi huomattavasti lasten ikätoverien odotushorisonteista. Tämän vuoksi olin kiinnostunut siitä, oliko lasten haavoittuvuus hierarkkista. Tutkimusjoukkooni kuuluneista lapsista 80 eli vajaa puolet (47 %) oli alle viisivuotiaita äitinsä tehdessä aktiivisesti seksityötä eli ollessa sukupuolitauditarkastusten piirissä. Vastaavasti 92 lasta (53 %) ei ollut vielä syntynyt tai oli yli viisivuotiaita äidin ollessa sukupuolitauditarkastusten piirissä. Hypoteesini oli, että imeväiskuolleisuus olisi suurempaa niiden lasten ryhmässä, johon kuuluvat olivat syntyneet silloin, kun äiti oli ollut sukupuolitauditarkastusten piirissä. Tämän kautta tarkastelen sitä, miten äidin tekemä seksityö vaikutti konkreettisesti lasten terveyteen ja sitä kautta elinajanodotteeseen. Oliko imeväiskuolleisuudessa eroja sen suhteen, syntyikö lapsi ennen vai jälkeen sen, kun hänen äitinsä oli velvoitettu sukupuolitauditarkastuksiin?

Analysoin äidin tekemän seksityön vaikutusta imeväiskuolleisuuteen sekä laske-malla imeväiskuolleisuuden prosentuaalisesti että tilastollisin menetelmin. Tilastollinen analyysi voi toimia johtolankana tutkimusjoukkoni jakamiin kollektiiviin kokemuksiin, sillä analyysi voi paljastaa muunlaisessa analyysissä näkymättömiin jääviä yhteyksiä imeväiskuolleisuuden ja lapsen sosiaalisen aseman välillä. Tilastollisessa analyysissä selitettävä muuttuja oli lapsen kuolinikä (imeväisenä/yli 1-vuotiaana), jota analysoin kahdesta näkökulmasta. Ensimmäisessä analyysissä kategorinen muuttuja oli äidin tekemän seksityön aktiivisuus (äiti teki seksityötä aktiivisesti / äiti ei tehnyt aktiivisesti), jolla tarkoitan sitä, oliko äiti sukupuolitauditarkastusten piirissä lapsen ollessa alle viisivuotias. Tämän kautta halusin selvittää, oliko seksityöllä itsessään esimerkiksi sosiaalisten syiden vuoksi vaikutusta lapsen elinajanodotteeseen. Toisessa analyysissä kategorinen muuttuja oli lapsen syntymäajankohta (lapsi syntyi ennen kuin äiti aloitti seksityön / lapsi syntyi sen jälkeen, kun äiti oli aloittanut seksityön). Näin tekemällä pyrin selvittämään sukupuolitautilien vaikutusta lasten imeväiskuolleisuuteen. Jätin analyysin ulkopuolelle lapset, joiden syntymätai kuolintiedot tai molemmat olivat puutteelliset. Syötin havaintomatriisin analysoitavaksi R-ohjelmaan⁴³⁵ ja tein muuttujista χ^2 -riippumattomuustestin, jonka avulla tarkastellaan kategorisia muuttujia ja jota on käytetty laajasti myös historian-tutkimuksessa.⁴³⁶

⁴³⁴ Vainio-Korhonen 2012, 171.

⁴³⁵ R-ohjelma on maailman käytetyin, avoimesti saatavilla oleva tilasto-ohjelmisto.

⁴³⁶ Nummenmaa 2021, 421; Lemerrier & Zalc 2019, 46–49.

Kummastakaan analyysistä ei tullut χ^2 -riippumattomuustestissä tilastollisesti merkitsevää tulosta, eli muuttujan ja kategorioiden välillä ei ollut selvää korrelaatiota. Sen vuoksi suoritin myös multinomisen logistisen regressioanalyysin, joka kertoo usean eri muuttujan välisistä lineaarisista yhteyksistä ja jossa tarkastelin syntymäpaikan lisäksi äidin syntymäpaikkakunnan, lapsen kummien määrän ja laadun sekä äidin tekemän seksityön yhteyttä imeväiskuolleisuuteen.⁴³⁷ Tästäkään testistä ei tullut tilastollisesti merkitsevää tulosta, eli tilastollinen analyysi ei tarjonnut selitystä imeväiskuolleisuudelle. Syy tähän voi olla se, että tutkimusjoukko ei ole riittävän suuri. Aukkoisista lähteistä johtuen en voinut lukea kaikkia lapsia mukaan analyysiin, ja vähimmillään analysoitava lasten joukko koostui vain 161 lapsesta, sillä analyysistä oli poistettava lapset, joiden syntymä- ja kuolintiedot olivat puutteelliset.⁴³⁸

Sen sijaan prosentuaalisesti tarkasteltuna ryhmien välillä näkyy pieni ero. Ensimmäisessä analyysissä eli äidin seksityön sosiaalisia ja terveydellisiä vaikutuksia tarkastelevassa analyysissä imeväisyyskuolleisuus oli molemmissa ryhmissä 40 prosenttia, eli äidin tekemällä seksityöllä ei ollut kuolleisuuteen vaikutusta. Tämä selittyy todennäköisesti sillä, että äitien tekemä seksityö ei rajoittunut pelkästään vuosina 1838–1848 käynnissä olleiden sukupuolitauditarkastusten piiriin. Moni naisista teki seksityötä jo ennen sukupuolitauditarkastusten aloittamista. Esimerkiksi nuorena tarkastuksiin velvoitetun Antoinetta Johansdotterin äitiä Catharina Johansdotteria ei koskaan rekisteröity tarkastusnaiseksi, mutta hänen synnyttamiensä aviottomien lasten määrä kertoo todennäköisestä seksityöstä. Samoin Helena Stenroosin seitsemästä aviottomasta lapsesta kuusi syntyi ennen tarkastusten aloittamista, mikä viittaa sekin Stenroosin tekemään seksityöhön.

Imeväiskuolleisuuden kannalta eniten merkitystä oli sillä, oliko lapsi syntynyt ennen vai jälkeen sen, kun äiti oli rekisteröity tarkastusnaiseksi. Tässä analyysissä imeväiskuolleisuus oli suurempaa niiden lasten joukossa ($N = 65$), jotka syntyivät sen jälkeen, kun äiti oli aloittanut aktiivisen seksityön. Heidän joukossaan imeväiskuolleisuus oli huimat 46 prosenttia. Toisessa ryhmässä ($N = 103$) imeväiskuolleisuus oli puolestaan alhaisempi, 35 prosenttia.⁴³⁹ On mahdollista, että ainakin neonataalin imeväiskuolleisuuden syynä oli synnynnäinen sukupuolitauti. Tämä kertoo ensisijaisesti siitä, että lapset olivat huono-osaisia erityisesti sukupuolitautien tartuntariskin ja sen aiheuttaman kuolleisuuden vuoksi – eivät pelkästään

⁴³⁷ Käsittelen muita tuloksia yksityiskohtaisemmin kahdessa seuraavassa alaluvussa *Odotushorisonttia muokkaava synnytysapu ja Yhteisö lasten tukena*.

⁴³⁸ Käsittelen näitä lähdeteknisiä seikkoja ja niiden kytköksiä varhaislapsuutta verhoaviin hiljaisuuksiin tarkemmin kahdessa seuraavassa alaluvussa.

⁴³⁹ Näistä luvuista on vähennetty ne neljä tutkimusjoukkooni kuuluvaa lasta, joiden tarkka kuolinaika ei ole tiedossa.

sosiaalisten seikkojen eli esimerkiksi äidin seksityöhön liittyvän mahdollisen stigman vuoksi. Se viittaa terveydellisen huono-osaisuuden kokemuksiin, jotka ovat koskettaneet suurta osaa tutkimusjoukostani siitä huolimatta, että ne eivät näy kuolinsyissä.

Sukupuolitauditarkastuksiin liittyvän kontrollin sekä sukupuolitauteihin liittyvän terveydellisen huono-osaisuuden rinnalle on lopuksi nostettava vielä terveydellistä osallisuutta käsittelevä näkökulma. Sukupuolitauditarkastukset toivat viranomaiskontrollin piiriin paitsi naiset myös heidän syntymättömät lapsensa, sillä tarkastuksessa saattoi käydä ilmi, että tarkastettava nainen oli raskaana. Tämä oli poikkeuksellista aikana, jolloin lasten syntymään ja pikkulapsiaikaan liittyvää sosiaaliturvajärjestelmää neuvoloiheen ei ollut. Turun poliisikamarin terveyspäiväkirjaan kirjattiin kaikkiaan yhdeksän lasta, joiden odotuksen viranomaiset huomasivat jo äidin raskausaikana.⁴⁴⁰

Tyypillisesti naisen kirjattiin olevan raskaana noin pari kuukautta ennen lapsen syntymää. Varhaisin havaittu raskaus oli esikoistaan odottaneen Charlotta Fredrica Rothin raskaus. Lääkäri laittoi merkille Rothin tilan elokuussa 1842, jo viisi kuukautta ennen kuin Rothin Erika Charlotalaksi kastettu esikoinen syntyi.⁴⁴¹ Merkinöistä voi tehdä tulkintoja äidin ja hänen syntymättömän lapsensa terveydestä odotusaikana. Lokakuussa 1842 lääkäri huomasi Maria Nummelinin olevan raskaana, ja hänen Maria Charlotalaksi kastettu tyttärensä syntyi tammikuussa 1843. Odotusaikana Marian äiti ei joutunut olemaan pois sukupuolitauditarkastuksista, joten raskauden voi päätellä sujuneen hyvin.⁴⁴² Tämän kaltaiset ensi näkemältä triviaalit merkinnät auttavat rakentamaan kontekstia pyrkimyksessä ymmärtää huono-osaisuuden vaihtelevia muotoja herkässä imeväisiässä, jossa syntyviin kokemuksiin vaikuttivat esimerkiksi viranomaiskontrolli sekä niin äitien kuin lasten terveydentila.

Viranomaiskontrolli tuotti huono-osaisuuden kokemuksia, mutta sillä saattoi olla myös muunlaisia vaikutuksia. Kirsi Vainio-Korhonen on pohtinut, että sukupuolitauditarkastukset saattoivat estää sikiönlähdetyksiä eli abortteja sekä lapsenmurhia. Säännöllisissä sukupuolitauditarkastuksissa keskeytynyt raskaus olisi laitettu välittömästi merkille.⁴⁴³ Lapsenmurha tarkoittaa vastasyntyneen surmaamista ja lapsisurma vastasyntyneitä vanhempiin lapsiin kohdistuneita henkirikoksia. Molemmissa

⁴⁴⁰ Lapset olivat Petter August Ahonen, Amanda Charlotta Annasdotter, Theresia Lindholm, Charles Lindström, Edla Elisabeth Sjöholm, Maria Charlotta Nummelin, Carl Constantin Stenlund, Carl Fredric Wigren ja Sofia Amanda Willgren.

⁴⁴¹ KA, TPVY, A XI:1 terveyspäiväkirja (1838–1845), Fredrica Roth (nro 147); TTA, I C2:5 ruotsalaisen srk syntyneet (1827–1845), s. 6.1.1843.

⁴⁴² KA, TPVY, A XI:1 terveyspäiväkirja (1838–1845), Maria Elisabeth Nummelin (nro 133), I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), s. 3.1.1845.

⁴⁴³ Vainio-Korhonen 2018, 118.

tekijänä oli yleensä lapsen oma vanhempi.⁴⁴⁴ Tematiikka kytkeytyy vahvasti aviottomaan syntyperään siksi, että lapsenmurhien ja lapsisurmien taustalla oli usein kasautunutta huono-osaisuutta, josta avioton syntyperä kertoo. Aviottomien lasten kuolleisuutta onkin usein tarkasteltu juuri lapsenmurhien näkökulmasta ja lapsenmurhia on selitetty äitien kokemalla häpeällä sekä taloudellisella ja sosiaalisella ahdingolla. Autonomian ajan alkupuolen Suomessa eniten lapsenmurhia tekivätkin aviottoman lapsen synnyttäneet äidit.⁴⁴⁵

Lapsenmurhia tutkinut Kaijus Ervasti on kutsunut 1800-lukua lapsenmurhien vuosisadaksi, sillä lastenmurhien määrä kasvoi erityisesti vuosisadan loppua kohden. 1800-luvun alkupuolen Suomessa tuomittiin vankeuteen keskimäärin 50 naista vuodessa lapsenmurhan vuoksi. Lisääntyneet lapsenmurhat johtuivat väestönkasvusta, jonka seurauksena toimeentulon mahdollisuudet kaventuivat, köyhyys lisääntyi, avioitumismahdollisuudet kapenivat ja avioton syntyvyys kasvoi, sekä Suomen sodan ja laajojen katovuosien aiheuttamista kriiseistä, joiden aikana lapsenmurhia tehtiin eniten. Niinpä lapsenmurhiin ja lapsisurmiin syylistyneiden vanhempien taustoista on löydettävissä syvää sosiaalista ja taloudellista ahdinkoa ja äärimmäistä näköalatomuutta, jonka seurauksena vanhemmat olivat päätyneet surmaamaan lapsensa.⁴⁴⁶ Varsinais-Suomessa tilanne ei kuitenkaan ollut yhtä synkkä kuin muualla maassa. Vuosina 1830–1859 Turussa tehtiin kymmenen lapsisurmaa, joista vain yhdessä syyllinen oli avioton äiti ja joista neljässä oli motiivina köyhyys. Syy tähän on saatanut olla siinä, että Turun köyhäinhoitojärjestelmä toimi muuta maata paremmin, jolloin aviottoman lapsen synnyttänyt äiti lapsineen saivat apua taloudellisesti ja sosiaalisesti vaikeassa tilanteessa.⁴⁴⁷

Seksityötä tehneiden naisten joukosta vain yksi oli saanut lapsenmurhatuomion. Anna Rosenlundin esikoinen oli menehtynyt kastamattomana, ja Rosenlund oli piilottanut lapsen ruumiin. Naisia ei myöskään epäilty sikiönlähdetyksistä.⁴⁴⁸ Lukumäärä on pieni verrattuna siihen, että naiset lapsineen olivat haavoittuvaisessa ja huono-osaisessa asemassa, jossa olevat syylistyivät tyypillisimmin lapsenmurhiin. Kiinnostavaa on myös se, että vaikka imeväiskuolleisuus oli tutkimusjoukossani poikkeuksellisen suurta, heidän äitejään ei myöskään epäilty lapsenmurhista. Syyn

⁴⁴⁴ Koskivirta 2015, 163.

⁴⁴⁵ Ks. esim. Koskivirta 2017; Koskivirta 2015; Saarimäki 2010, 98–108; Rautelin 2009; Ervasti 1995; Ervasti 1994. Muun kuin Suomen osalta ks. esim. Hufton 1974, 318–351.

⁴⁴⁶ Esimerkiksi vuosina 1890–1910 oikeudessa käsiteltiin vuosittain 70–90 lapsenmurhatapausta. Ervasti 1994, 115; Ervasti 1995, 73, 75, 79. Sama kehitys näkyi myös muualla Euroopassa 1600–1800-luvuilla, ja lapsenmurhien määrän lisääntyminen heijasteli huono-osaisten kokemaa syvää taloudellista ja sosiaalista ahdinkoa. Esimerkiksi Englannissa tämä näkyi 1820-luvulta alkaen lisääntyneenä lapsenmurhien määränä. Euroopan tilanteesta ks. Koskivirta 2017, 99–100.

⁴⁴⁷ Koskivirta 2015, 167–168.

⁴⁴⁸ Vainio-Korhonen 2018, 67.

tähän täytyy löytyä perheiden ja viranomaisten välisestä vuorovaikutuksesta, joka vaikutti konkreettisesti lasten odotushorisonttiin. Lisäksi aviottoman lapsen äidin seksityöstä saamat ansiot saattoivat myös tukea perheen selviytymistä. Tätä seikkaa tukee lapsensurmia 1800-luvun Suomessa tutkineen Anu Koskivirran havainto siitä, että lapsenmurhasta syytettyjen joukossa ei ollut seksityötä tehneitä naisia. Hän arvioi syynä olleen sen, että seksityöstä saadut ansiot riittivät elannon turvaamiseen.⁴⁴⁹ Siispä vaikka tutkimusjoukkoni huono-osaisuus syntyi alun perin heidän asemastaan seksityötä tehneiden naisten aviottomina lapsina, äidin tekemä seksityö saattoi taloudellisessa mielessä toisaalta myös tukea perheiden ja lasten selviytymistä.

Odotushorisonttia muokkaava synnytysapu

Syntymän olosuhteita käsittelevässä luvussa totesin, että kättilökoulutuksella ja synnytysairaaloiden taustalla olevien motiivien perusteena oli vähentää Ruotsin valtakunnan imeväiskuolleisuutta. Edellä kävi myös ilmi, miten laitossynnytys kertoo äitien ja lasten poikkeuksellisen syvästä ahdingosta: köyhyydestä ja sosiaalisten suhteiden niukkuudesta, joka oli äärimmillään täydellistä yksinäisyyttä. Millaiseksi sairaalassa syntyneiden lasten odotushorisontit muotoutuivat tilanteessa, jossa he tulivat maailmaan poikkeuksellisissa olosuhteissa mutta kuitenkin ammattikätilöiden avustamana modernissa laitosympäristössä? Kertooko sairaalasynnytys myös terveydellisestä huono-osaisuudesta, eli oliko sairaalassa syntyneiden lasten imeväiskuolleisuus kotona syntyneitä lapsia suurempaa?

Sukupuolitautilien aiheuttaman kuolleisuuden tapaan analysoin syntymäpaikan vaikutusta imeväiskuolleisuuteen sekä laskemalla imeväiskuolleisuuden prosentuaalisesti että tilastollisin menetelmin. Tilastollisessa analyysissä selitettävä muuttuja oli lapsen kuolinikä (kuollut imeväisenä / kuollut yli 1-vuotiaana), jota selittäväksi kategoriseksi muuttujaksi määrittelin syntymäpaikan (koti/sairaala). Jätin analyysin ulkopuolelle lapset, joiden syntymä- tai kuolintiedot tai molemmat olivat puutteelliset sekä lapsen, joka oli syntynyt sukupuolitautilisairaalassa. Tilastollisesta analyysistä ei kuitenkaan tullut tilastollisesti merkitsevää tulosta, eli muuttujien välillä ei ollut selvää korrelaatiota. Testi ei siis tarjonnut selitystä imeväiskuolleisuudelle. Syy tähän on todennäköisesti sama kuin äidin tekemän seksityön vaikutusta imeväiskuolleisuuteen selvittävässä analyysissä eli aukkoiset lähteet. Kaikkien lasten syntymäpaikkaa ja kuolinikää ei voi varmistaa kastetiedoista. Toisaalta imeväiskuolleisuuden prosentuaalinen tarkastelu syntymäpaikan näkökulmasta paljasti, että kuolleisuudessa oli eroja. Kotonaan syntyneiden lasten imeväiskuolleisuus oli 41 prosenttia, kun taas synnytysairaalassa syntyneistä imeväisenä kuoli 34

⁴⁴⁹ Koskivirta 2017, 106–107.

prosenttia.⁴⁵⁰ Vaikka tilastollisesta analyysistä saamani tulos ohjaa tarkastelemaan imeväiskuolleisuuden eroja kriittisesti ja huomioimaan, että syntymäpaikan ja kuolinliniän välillä ei välttämättä ole yhteyttä, lukujen eroille on silti pohdittava mahdollisia selityksiä.

Selitys sairaalassa syntyneiden lasten muita matalammalle imeväiskuolleisuudelle löytyy todennäköisesti sairaalassa tarjolla olleesta terveydellisestä osallisuudesta eli ammattikätilöiden avusta. Synnytyssairaalassa synnyttäneet naiset olivat ehkä yksinäisiä, mutta heillä oli synnytysapunaan koulutetut kätilöt, joilla puolestaan oli käytössään stetoskoopin kaltaisia apuvälineitä, joita kotisynnytyksissä ei ollut käytössä. Turun synnytyssairaala muistutti näin ollen modernilta varustelultaan englantilaisia 1800-luvun synnytyssairaaloita, jotka oli myös varusteltu asianmukaisesti muun muassa synnytyssohvin ja -tuolein.⁴⁵¹ Synnytyssairaala laitoksena kertoo sosiaalisesta huono-osaisuudesta, mutta aikalaiset pitivät laitoksen oloja kuitenkin terveellisinä ja varustelua riittävänä.

Kätilöt osasivat kenties myös neuvoa äitejä tartuntatautien ehkäisyssä ja ylipäättään tukea äitiä vastasyntyneen hoidossa. Tämän lisäksi äidit saivat synnytys-sairaalan osaavalta henkilökunnalta apua myös synnytyksen jälkeen esimerkiksi imetykseen. Kysymys imetyksestä on lasten kannalta keskeinen, sillä varhaislapsuuden ravinnonsaanti vaikutti merkittävästi lapsen myöhempään terveyteen. Imetyskäytännöt ovat kuitenkin vaihdelleet eri ajoissa ja paikoissa, ja Pälkäneellä tehdyt arkeologiset löydöt viittaavat siihen, että 1700- ja 1800-lukujen taitteessa imeväisikäisiä alettiin vierottaa jo noin yhden vuoden iässä, kun taas keskiajalla rintaruokinta kesti yli kaksivuotiaaksi asti.⁴⁵² Onnistuneella imetyksellä oli suuri merkitys, sillä rintaruokinta vähensi infektioita ja edelleen myös imeväiskuolleisuutta. Suomessa imeväiskuolleisuus olikin muuta maata suurempaa sellaisilla alueilla, joissa lapsia ruokittiin lehmänmaidolla sarvesta sen sijaan, että heitä olisi imetetty. Epähygieeninen sarviruokinta levitti nimittäin tauteja imetystä enemmän, minkä vuoksi rintaruokinnan korvaaminen tai siitä vieroittaminen oli imeväselle kriittistä aikaa.⁴⁵³ Kaupungeissa yksinäiset aviottomien lasten äidit joutuivat turvautumaan imetyksen sijaan sarviruokintaan muita todennäköisemmin, sillä ollessaan yksin

⁴⁵⁰ Kaikista synnytyssairaalassa syntyneiden lasten imeväiskuolleisuudesta ei ole saatavilla tietoa, mutta esimerkiksi vuosina 1866–1872 sairaalan kirjanpitoon merkittiin 16 joko kuolleena syntynyttä tai pian syntymän jälkeen kuollutta lasta. Luvut eivät kuitenkaan ole täysin luotettavia, sillä vain pieni osa kuolleena syntyneistä lapsista merkittiin sairaalan kirjanpitoon. Klossner 1967, 46, 73, 110.

⁴⁵¹ Niiranen 2020, 243–248.

⁴⁵² Väre & Nordfors 2025.

⁴⁵³ Esimerkiksi Pohjanmaalla ja Ahvenanmaalla oli tapana ruokkia lapsia imetyksen sijaan sarvesta, ja alueilla imeväiskuolleisuus oli muuta maata korkeampaa. Väre 2022, 262–265; Vainio-Korhonen 2018, 106–105; Vainio-Korhonen 2012, 15–16, 145; Turpeinen 1987, 295–300, 311–315, 319–322.

vastuussa perheensä toimeentulosta äideillä ei välttämättä ollut aikaa imetykselle ja kokoaikaiselle lastenhoidolle.⁴⁵⁴ Lisäksi osa aikalaislääkäreistä kehotti äitejä ruokkimaan lapsensa rintamaidon sijaan eläinten maidolla syfilistartuntojen ehkäisemiseksi.⁴⁵⁵

Synnytyssairaalassa saatu apu vähensi myös synnytys- ja lapsivuodekuolleisuutta, sillä seksityötä tehneistä naisista vain yksi kuoli lapsivuoteeseen välittömästi synnytyksen jälkeen. Synnytyssairaalassa vuonna 1856 esikoisensa Severinin synnyttänyt Eva Christina Lindström kuoli lapsivuoteeseen kaksi päivää synnytyksestä, ja Severin menehtyi kolme viikkoa myöhemmin.⁴⁵⁶ Niin ikään synnytyssairaalassa kuopuksensa Carolinan helmikuussa 1844 synnyttäneen Elisabeth Skönberg kuolema saattoi johtua synnytyksestä, sillä hän oli lapsivuoteessa vielä kuukausi synnytyksen jälkeen ja kuoli huhtikuussa keuhkotautiin. Lisäksi 19-vuotias Fredrica Roth kuoli kuumesairaalassa vajaan kahden kuukauden päästä esikoisensa synnytyksestä.⁴⁵⁷

Tutkimieni lasten äitien synnytys- ja lapsivuodekuolleisuus oli kuitenkin muuhun Suomeen ja Eurooppaan verrattuna pientä. 1800-luvun Euroopassa hedelmällisessä iässä kuolleiden naisten toiseksi yleisin kuolinsyy olivat synnytykseen liittyvät komplikaatiot.⁴⁵⁸ 1800-luvun alkupuolen Suomessa synnytyskuolleisuus oli kaupungeissa maaseutua suurempaa, ja Turussa synnytyksissä menehtyi 1,4 prosenttia synnyttäjästä.⁴⁵⁹ 1800-luvun Helsingissä neljännes hedelmällisessä iässä olevista naisista menehtyi synnyttämiseen liittyvien komplikaatioiden johdosta. Lisäksi laitoksissa synnytyskuolleisuuden riski oli kotisynnytystä suurempi, sillä laitoksissa levisivät herkästi lapsivuodekuumeen kaltaiset taudit.⁴⁶⁰ Turun synnytyssairaalassa synnytyskuolleisuus oli vielä vuosina 1819–1831 ollut kolme prosenttia, mutta luku laski seuraavalla vuosikymmenellä.⁴⁶¹ Esimerkiksi Irlannissa menehtyi synnytyssairaalassa vastaavana ajankohtana korkeimmillaan kaksi prosenttia

⁴⁵⁴ Turpeinen 1987, 316.

⁴⁵⁵ Väre 2022, 263.

⁴⁵⁶ SSHY, Turun tuomiokirkkosrk, I F3:4 yhteisen srk kuolleet (1855–1864), k. 18.3.1856; KA, TTA, I C3:1 yhteisen srk syntyneet (1851–1856), s. 16.3.1856 ja k. 9.4.1856.

⁴⁵⁷ KA, TTA, Eb2:5 ruotsalaisen srk vihityt (1832–1845), k. 3.2.1843; I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), k. 4.4.1844.

⁴⁵⁸ Niiranen 2025, 120.

⁴⁵⁹ Vainio-Korhonen 2018, 105.

⁴⁶⁰ Niiranen 2025, 122–123.

⁴⁶¹ Oiva Turpeisen tekemässä analyysissä otantavuodet olivat 1819, 1821, 1825 ja 1831. Vertailun lukemat ovat kuitenkin huomattavasti pienempiä kuin Tukholman synnytys-sairaalan synnytyskuolleisuus vuosina 1775–1781, sillä siellä synnytyskuolleisuus oli miltei viiden prosentin luokkaa (51 menehtynyttä 1 087 synnyttäjää kohden). Vastaa-vasti Viipurissa synnytyskuolleisuus oli 1,9 prosenttia ja Helsingissä 1,7 prosenttia. Turpeinen 1987, 289–291.

synnyttäjiä.⁴⁶² Näin ollen seksityöntekijöiden tapaisten kaikista huono-osaisimpien naisten ja lasten kohdalla laitossynnytys riskeineenkin näyttää olleen yksinäistä kotisynnytystä huomattavasti parempi vaihtoehto.

Vähäiset synnytys- ja lapsivuodekuolemat sekä keskiarvon mukainen imeväiskuolleisuus synnytyssairaalassa synnyttäneiden naisten ja heidän lapsensa joukossa osoittavat, että tutkimusjoukkoni kohdalla sairaala ja kättilökoulutus täyttivät ne väestöpoliittiset tavoitteet, jotka niille oli kättilökoulutuksen aloittamisen yhteydessä asetettu. Vaikka tilastollisessa analyysissä ei löytynyt yhteyttä syntymäpaikan ja kuoliniän välillä, sairaalassa syntyneiden lasten imeväiskuolleisuus oli kuitenkin prosentuaalisesti pienempää kuin kotona syntyneillä. Synnytysapu ei ehkä suoranaisesti vähentänyt imeväiskuolleisuutta, mutta toisaalta imeväiskuolleisuus ei myöskään ollut suurempaa kuin suvustaan, perheestään ja läheisistään apua saaneiden perheiden ja kotonaan syntyneiden lasten kohdalla. Yksinäisen vaikeassa elämäntilanteessa olevan äidin kannalta sairaalassa tarjolla ollut apu on saattanut olla elintärkeää. Synnytysapu on tuonut synnyttävälle äidille konkreettisen suojan ja turvan sekä ammattimaisen avun ja hoivan tilanteessa, jossa toinen vaihtoehto olisi saattanut olla yksinäinen synnytys ja jossa syntymättömän lapsen henki olisi ollut vaarassa. Synnytyssairaalassa äitien ja lasten saama ammattimainen apu ja hoiva näyttävät suojelevan yksinäisyyden aiheuttaman sosiaalisen huono-osaisuuden negatiivisilta vaikutuksilta ja luoneen jopa jonkinlaista terveydellistä osallisuutta.

Tulokset ovat linjassa sen havainnon kanssa, että kättilökoulutuksen aloittaminen ja ammattikättilöiden saaminen suomalaisiin kaupunkeihin 1700-luvulla vähensivät imeväiskuolleisuutta näissä kaupungeissa.⁴⁶³ Sairaalassa synnyttäneiden äitien ja heidän lastensa haavoittuvaisessa tilanteessa sairaalan kättilöiden apu on ollut täten hyvin konkreettista, aivan kuten Ville Kivimäki on hahmotellut ammattikättilöiden tarjoaman avun merkitystä 1900-luvun alussa synnyttäneiden suomalaisäitien kannalta.⁴⁶⁴ Tämä myös osoittaa sen, miten institutionaaliset käytännöt vaikuttivat konkreettisesti niiden kanssa vuorovaikutuksessa olleiden arkeen ehkäisemällä imeväiskuolleisuutta. Sillä on tietenkin ollut suuri merkitys sairaalassa syntyneisiin lapsiin ja heidän perheisiinsä, ja se on muokannut selviytymisen odotushorisonttia.

Tutkimusjoukkooni kuuluvien lasten ja heidän äitiensä sairaalasyntytykseen ja koulutettujen ammattikättilöiden apuun voi ajatella kiinnittyvän myös pitkään modernin hyvinvointivaltion syntyyn. Itse asiassa juuri tätä taustaa vasten huono-osaisuuden kokemukset erottuvat varsin selvästi ja erottavat synnytyssairaalassa ja

⁴⁶² Atcheson 2022, 170.

⁴⁶³ Esimerkiksi Pietarsaareissa, Hämeenlinnassa ja Helsingissä naisten synnytyskuolleisuus laski sen jälkeen, kun kaupunkeihin oli palkattu ammattikättilöt. Vainio-Korhonen 2012, 147–151.

⁴⁶⁴ Kivimäki 2019, 13–15.

kotona syntyneiden lasten kokemusmaailmat toisistaan. Kotona läheisten ja tuttavien ympäröiminä maailmaan tulleiden lasten perheiden ei ollut tarvetta turvautua synnytyssairaalan kaltaisiin instituutioihin, sillä he saivat tarpeellisen avun läheisiltään. Synnytyssairaalassa syntyneet lapset puolestaan joutuivat kosketuksiin instituutioiden kanssa jo vastasyntyneinä. Tämä myös erottaa varhaiset 1800-luvun Suomessa toimineiden instituutioiden merkityksen hyvinvointivaltiossa toimivista instituutioista. 1900-luvulla kehittynyt hyvinvointivaltio, kuten synnytysapuun liittyvä terveydenhuolto, koskettaa kaikkia kansalaisia tavalla tai toisella, ja siinä muodostuu monenlaisia jaettuja kokemuksia.⁴⁶⁵ 1800-luvun Suomessa tällaisen hyvinvointivaltiota edeltäneen terveydellisen instituution kanssa tekemisissä olivat kuitenkin vain huono-osaisimmat.

Yhteisö lasten tukena

Lapsen elinajanodotteeseen vaikuttivat merkittävästi sosiaaliset suhteet, joiden merkitys piilee lapsen saamassa hoivassa ja tuessa. Ajasta ja paikasta riippumatta on todettu, että yhteisön tuki oli tärkeää niin synnytyksessä kuin vastasyntyneen ensi hetkillä.⁴⁶⁶ Niinpä myös aviottoman lapsen odotushorisonttia auttaa ymmärtämään se, kun tarkastellaan perheen, suvun ja tuttavien muodostamien verkostojen yhteyttä imeväiskuolleisuuteen. Tiiviiden perhe- ja sukuverkostojen on todettu vähentävän imeväiskuolleisuutta, ja erityisesti elossa oleva äiti paransi lapsen eloonjäämisen todennäköisyyttä. Synnytys- ja lapsivuodekuolleisuutta 1800-luvulla tutkinut Anna Niiranen on painottanut, miten tärkeää on huomioida synnytys- ja lapsivuodekuolleisuuden seuraukset kuolleen äidin perheelle. Äidin kuolema vaikutti merkittävästi hänen lastensa elämänkulkuihin esimerkiksi siksi, että äitinsä menettäneen lapsen riski menehtyä pienenä kasvoi huomattavasti.⁴⁶⁷ Näin oli varsinkin imeväisikäisenä äitinsä menettäneiden lasten kohdalla. Ruotsin Linköpingissä 1800-luvulla äitinsä menettäneistä lapsista 60 prosenttia kuoli ennen kuin täytti 15 vuotta, kun taas isänsä menettäneiden kohdalla luku oli vain 30 prosenttia. Puolestaan niistä lapsista, joiden molemmat vanhemmat olivat hengissä lapsen imeväisiässä, nuorena kuoli vain 25 prosenttia.⁴⁶⁸ Tämä havainto osoittaa, että yksinhuoltajaperheiden aviottomat lapset todella kokivat huono-osaisuutta verrattuna aviolapsiin. Konkreettisesti tämä näkyi tutkimusjoukossani Severin Lindströmin ja Carolina Skönbergin kohdalla,

⁴⁶⁵ Annola, Lindberg & Markkola 2024, 1–2; Harjula 2022; Harjula 2021.

⁴⁶⁶ Ks. esim. Niiranen 2020, 255–271; Keinänen 2012; Kotilainen 2012, 250–252; Vainio-Korhonen 2012, 128–143; Shikalov 2007, 128–134.

⁴⁶⁷ Niiranen 2025, 124–126, 129–130.

⁴⁶⁸ Tutkimuksen ikäkohortit koostuivat vuosina 1797–1810, 1840–1849 ja 1870–1875 syntyneistä lapsista. Bengtsson 1996.

sillä molemmat imeväiset kuolivat pian sen jälkeen, kun heidän äitinsä olivat menehtyneet synnytyskomplikaatioihin.⁴⁶⁹

Perheen ja tuttavien tarjoamat hoiva, apu ja tuki lasten kasvatuksessa ovat abstrakteja asioita, joista on vain harvoin löydettävissä suoria merkkejä viranomaisaineistoista. Tässä tapauksessa imeväiskuolleisuuteen kytkeytyvä määrällinen tarkastelutapa auttaa löytämään hoivan merkityksiin liittyvien kokemusten äärelle. Näistä merkityksistä kertoo ensinnäkin se, että tutkimusjoukossani imeväiskuolleisuus oli poikkeuksellisen suurta mutta ei kuitenkaan niin suurta kuin helsinkiläisten ja tukholmalaisten seksityöntekijöiden lasten imeväiskuolleisuus 1800-luvun lopulla. Helsingiläisten seksityöntekijöiden lasten imeväiskuolleisuus oli nimitäin 65 prosenttia, ja Tukholmassa luku oli vieläkin korkeampi, miltei 80 prosenttia. Selitys tälle suurelle erolle on Kirsi Vainio-Korhosen mukaan se, että toisin kuin 1800-luvun lopulla, jolloin usein bordelleissa syntyneet seksityöntekijöiden lapset otettiin huostaan, 1800-luvun alkupuolella näin ei vielä toimittu, vaan lapset saivat varttua äitiensä ja sukunsa hoivissa.⁴⁷⁰ Imeväiskuolleisuuden tarkastelu voi siksi auttaa ymmärtämään perheiden ja tuttavien muodostaman yhteisön vaikutusta tutkimusjoukkoni elämänpireissä, vaikka niistä ei näkyisikään jälkiä esimerkiksi kummi-verkostoissa.

Erityisesti aviottomien lasten äidit tukeutuivat vanhempiensa apuun lastensa hoidossa.⁴⁷¹ Ydinperheen eli vanhempien, heidän lastensa, isovanhempien ja tätien ja setien kaltaisten lähisukulaisten muodostaman sukuyhteisön on todettu olleen huono-osaisten perheiden kannalta tärkeämpiä kuin tätä kaukaisempien sukulaisien.⁴⁷² Perheenjäsenten positiivinen vaikutus imeväisikäisen lapsen odotushorisonttiin piilee paitsi sosiaalisessa tuessa myös tartuntatautien ehkäisyssä. Imeväiskuolleisuuden ja sosiaalisten suhteiden välistä yhteyttä selvittävässä tutkimuksessa on todettu, että varhaismodernissa Suomessa lapset selviytyivät muita todennäköisemmin ensimmäisestä elinvuodestaan, jos heillä oli elossa oleva isoäiti. Sen sijaan lapset, joiden kumpikaan isoäiti ei ollut elossa, kuolivat muita useammin imeväisinä. Sillä, oliko kyseessä äidin- vai isänpuoleinen isoäiti, ei ollut merkitystä.⁴⁷³

Lisäksi erityisesti äidin puolen isoäitien antaman avun on todettu suojelleen lapsia tartuntataudeilta 1700–1800-lukujen Suomessa todennäköisesti siksi, että he osasivat opastaa esimerkiksi hygieniaan liittyvissä kysymyksissä. Niillä lapsilla, joilla oli elämässään äidinäiti, oli muita lapsia 20 prosenttia pienempi riski kuolla lapsena. Isoäidit suojelivat lapsia erityisesti isorokolta, ripulitaukeilta sekä erilaisilta

⁴⁶⁹ KA, TTA, I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), k. 20.2.1844.

⁴⁷⁰ Vainio-Korhonen 2018, 115–118.

⁴⁷¹ Humphries 2010, 158.

⁴⁷² Levene 2012, 154, 166.

⁴⁷³ Positiivinen isoäitivaikutus näkyi, kun lapsi oli alle yksivuotias. Chapman ym. 2023.

keuhkosairauksilta. Sen sijaan tutkimuksessa ei näytä olleen vaikutusta tuhkarokosta tai onnettomuuksista selviämiseen, vaikka paremmassa sosioekonomisessa asemassa oleville lapsille sattuiakin vähemmän onnettomuuksia.⁴⁷⁴ Tutkimusjoukkoni ainoan onnettomuudessa kuolleen lapsen Frans Walleniuksen syntyperältään avioton äiti oli kotoisin Hämeenkyröstä, joten heillä ei ollut Turussa turvaverkkona äidin perhettä.⁴⁷⁵ Mekanismin vaikutusta on mahdollista tutkia myös syntyperältään aviottomien tapaisten isättömien lasten kohdalla, koska isän puolen isoäideillä ei ole todettu olleen samanlaista positiivista vaikutusta tartuntataudeilta suojelemisessa.⁴⁷⁶

Havainnot auttavat ymmärtämään myös syntymäpaikan merkitystä lasten kannalta. Synnytyssairaalassa kättilöiden lapsille ja äideille osoittama hoiva saattoi merkitykseltään vastata isoäideiltä saatua hoivaa, mikä avaa uudenlaisen näkökulman kättilökoulutuksen merkityksiin. Isoäitien ja perheenjäsenten hoivan merkitys on mahdollisesti vaikuttanut myös äitinsä lapsuudenkodissa syntyneiden imeväiskuolleisuuteen. Tutkimusjoukossani heidän imeväiskuolleisuutensa oli vain 25 prosenttia, mikä on huomattavasti pienempi määrä kuin lasten koko joukossa ja mukaillee aikakauden keskimääräistä imeväiskuolleisuutta. Äitinsä lapsuudenkodissa syntyneiden lasten otanta on pieni ($N = 24$), mutta myös tämä pieni lasten joukko kertoo lasten odotushorisonttiin olennaisesti vaikuttaneista tekijöistä ja perheen ja suvun merkityksestä. Heidän muita matalampaa imeväiskuolleisuutta voi selittää esimerkiksi se, että isoäideillä oli todennäköisesti tietoa sekä tautien ennaltaehkäisemisestä että niiden hoitamisesta. Isoäidit todennäköisesti tarjosivat arvokasta apua sairastuneiden lasten hoitamisessa, hygieniasta huolehtimisessa, ruoan ja veden hankkimisessa ja välittivät tyttärilleen tietoa sairauksien ehkäisystä ja niiden hoitamisesta. Isoäidit saattoivat esimerkiksi tunnistaa alkavan sairauden merkit tyttärtään paremmin.⁴⁷⁷ Toisaalta isoäidinkään antama apu ei kaikissa tapauksissa taannut lapsen selviytymistä. Lovisa Grönbergin esikoinen Christina syntyi Turussa synnytys-sairaalassa ja vietiin heti syntymän jälkeen kasvatettavaksi äidinäidilleen Kiskoon,

⁴⁷⁴ Tuhkarokolta suojelemiseen ei puolestaan ollut vaikutusta todennäköisesti siksi, että tuhkarokko heikentää immuunivastetta muita tutkimuksessa tarkasteltuja tauteja enemmän. Ukonaho ym. 2023.

⁴⁷⁵ HisKi, Hämeenkyrön kastetut 27.5.1817.

⁴⁷⁶ Isättömyys ja isän puolen sukulaisten puuttuminen saattoivat olla lapselle jopa eduksi. Jos lapsi eli kolmen sukupolven taloudessa, johon kuului myös hänen isoisänsä, se huononsi hänen mahdollisuuksiaan selvitä ensimmäisestä elinvuodestaan verrattuna lapsiin, joiden elossa oleva isoisä ei asunut samassa taloudessa. Syynä lasten kuolleisuuden lisääntymiseen arvellaan olevan resurssikilpailu. Isoäidin kanssa asumisella ei puolestaan ollut positiivista eikä negatiivista vaikutusta lapsen selviämiseen, kuten ei myöskään lapsen perheen asemalla (tilallinen/tilaton), vaikka tilalliset muodostivat tilattomia useammin kolmen sukupolven kotitalouksia. Chapman ym. 2023

⁴⁷⁷ Ukonaho ym. 2023.

missä Christina kuitenkin kuoli imeväisenä.⁴⁷⁸ Tiedossa ei ole, seurasiko Lovisan äiti tytärtään Kiskoon, mutta jos näin ei ollut, isoäiti kenties huolehti Lovisan ravinnon-saannista epähygieenisellä sarviruokinnalla.

Perheiden kannalta imeväiskuolleisuus merkitsi myös sitä, että osan tutkimusjoukkooni kuuluneista omaa lapsuutta määrittelivät pitkälti sisarusten syntymät ja kuolemat. Maria Mattsdotter Örnin seitsemästä lapsesta vain nuorimmainen Sofia Wilhelmina varttui rippikouluikänsä, ja kaikki hänen nuoremmat sisaruksensa olivat kuolleet alle 10-vuotiaana. Tämä tosin oli jo ennen kuin Sofia oli syntynytään, joten hän ei itse joutunut kokemaan varhaislapsuudessaan jatkuvaa kuoleman läsnäoloa. Johanna Stenlundin kuudesta lapsesta neljä kuoli imeväisenä. Helena Stenroosin seitsemästä lapsesta vain nuorin tytär Edla Sofia selvisi vaikeasta imeväisiästään; hänen sisaruksistaan viisi kuoli imeväisiässään ja yksi juuri vuoden täytettyään. Serafia Wilhelmina Lindströmin viidestä lapsesta kolme menehtyi imeväisenä. ”Kirppu-Kaisaksi” kutsutun Catharina Johansdotterin kuudesta lapsesta niin ikään vain yksi, Antoinetta Lovisa, varttui aikuiseksi. Elisabeth Grönroosin neljästä lapsesta kolme menehtyi imeväisenä; tämäkin selvinnyt lapsi oli nuorin tytär.⁴⁷⁹

Aviottomasta syntyperästään huolimatta kaikki tutkimusjoukkooni kuuluvat lapset eivät varttuneet yksinhuoltajaperheissä, sillä ainakin 15:llä tutkimusjoukkooni kuuluvalla lapsella oli isäpuoli äidin avioitumisen myötä.⁴⁸⁰ Kahden perheen tapauksessa on todennäköistä, että äidin puoliso oli lasten biologinen isä. Ulrica, Augusta Sofia ja Maria Charlotta Lembergin äiti Ulrica Lemberg oli hetken aikaa kihloissa perämies August Heleniuksen kanssa. Augustan ja Marian syntymän jälkeen heidän äitinsä kirkotettiin Heleniuksen kihlattuna, ja tytöt ottivat myöhemmin sukunimekseen Helenius.⁴⁸¹ Edla Elisabeth Sjöholmin biologinen isä oli todennäköisesti merimies Johan Wilhelm Sjöholm, jonka kanssa Edlan äiti Ulrika Mattsdotter avioitui kaksi kuukautta Edlan syntymän jälkeen. Lisäksi Edlan kohdalle rippikirjaan oli tehty merkintä *ante nuptias*, joka tarkoittaa ennen avioliittoa syntynyttä lasta.⁴⁸² Kun

⁴⁷⁸ KA, TTA, I C2:3 ruotsalaisen srk syntyneet (1804–1827), s. 23.7.1822; Kiskon srk arkisto, I Fa:1 kuolleet (1689–1839), k. 17.2.1823.

⁴⁷⁹ Seksityötä tehneille naisille syntyneistä aviottomista lapsista koottu tietokanta-aineisto.

⁴⁸⁰ Kyseiset lapset olivat Johan Vilhelm Ahlgren, Amanda Josephina Grönroos, Georgiana Adolphina Hafverlund, Fredrica Annasdotter (myöh. Säxlin), Maria Carolina Carolinasdotter (myöh. Widoff), Alexander Lindberg, Amanda Emilia Lindberg, Edla Elisabeth Sjöholm, Christina Antonetta Palmroos (myöh. Hellman), Sofia Ulrika Renvall (myöh. Ulrika Sofia Sundgren), Johan Gustaf Wallgren, Johanna Charlotta Stenlund, Carl Constantin Stenlund (myöh. Heikell), Antoinetta Wilhelmina Törnqvist ja Augusta Adolfina Törnqvist.

⁴⁸¹ Augustan ja Marian isosisko Ulrica puolestaan piti sukunimenään Lemberg. KA, TTA, I Aa3:4 yhteisen srk rk (1847–1853), tontti Södra 63, 955. Lemberg ja Helenius eivät kuitenkaan avioituneet.

⁴⁸² KA, TTA, I Aa1:68 suomalaisen srk rk (1840–1846), 7.12.3 Flickan, 112–113.

isä ei joko ollut tiedossa tai isyyttä ei ollut juridisesti vahvistettu, aviottomat lapset saivat poikkeuksellisesti äitinsä sukunimen.⁴⁸³ Näin ollen muu kuin äidin sukunimi viittaa sukulaisuussuhteeseen lapsen ja äidin puolison välillä.

Imeväiskuolleisuuteen isäpuolilla ei voinut olla vaikutusta, sillä vain kahden lapsen äiti avioitui lapsensa ollessa alle yksivuotias.⁴⁸⁴ Sen sijaan isäpuolet saattoivat hälventää aviottoman syntyperän stigmaa. 1900-luvun puolivälin Helsingissä syntyneiden aviottomien lasten syntymäkohortin osalta isäpuolten todettiin lieventävän aviottoman syntyperän muuten negatiivisia vaikutuksia, vaikkakaan tähän ryhmään kuuluneet lapset eivät olleet yhtä hyväosaisia kuin keskiluokkaisten perheiden aviolapset. Erityisen merkittävää oli se, jos lapsella oli isäpuoli jo varhaislapsuudessa.⁴⁸⁵ Vaikka aika ja yhteiskuntarakente ovat tutkimusasetelmassani eri, osoittavat 1900-luvun tulokset, miten konkreettisesti avioton syntyperä vaikutti tutkimusjoukkoon kuuluneiden lasten odotushorisontteihin ja miten isäpuolen tai biologisen isän perheeseen tuoma pääoma vaikutti perheen talouteen ja sosiaaliseen asemaan ja sitä kautta esimerkiksi lasten terveyteen.

Lopuksi on tarkasteltava myös kummisuhteiden vaikutusta lasten odotushorisontteihin. Imeväiskuolleisuudessa oli nimittäin eroja sen mukaan, kuinka paljon lapsella oli kummeja ja mitä sukupuolta he olivat. Vähän eli vain yksi tai kaksi kummia saaneista lapsista imeväisenä kuoli 41 prosenttia, kun taas kolme kummia tai enemmän saaneiden lasten kohdalla imeväiskuolleisuus oli 35 prosenttia.⁴⁸⁶ Pelkkiä naiskummeja saaneista lapsista imeväisenä kuoli 40 prosenttia ja sekä mies- että naiskummeja saaneista imeväisenä kuoli 36 prosenttia.⁴⁸⁷ Vaikka tilastollisesta analyysistä ei tullut tilastollisesti merkitsevää tulosta, joka olisi voinut selittää kummien määrän ja laadun vaikutusta lapsen elinajanodotteeseen, erot kuolleisuudessa ohjaavat pohtimaan sosiaalisten suhteiden merkitystä lapsen odotushorisonttiin. Syyt lasten imeväiskuolleisuuden eroihin tuskin ovat kummeissa itsessään vaan siinä, mistä

⁴⁸³ Kotilainen 2012, 250.

⁴⁸⁴ Edla Elisabeth Sjöholmin lisäksi toinen lapsi oli Johan Gustaf Rosendahl, jonka äiti solmi avioliiton Johanin ollessa seitsemän kuukauden ikäinen. KA, TTA, I C1:13 suomalaisen srk syntyneet (1835–1850), vih. 2.8.1846.

⁴⁸⁵ Mikkonen ym. 2016.

⁴⁸⁶ Kuolleisuusanalyysiin on voitu ottaa mukaan vain lapset (N = 161), joista on kirjattu syntymä- ja kuolinaika sekä kummien tiedot. Siksi analyysistä on poistettu ne 11 lasta, joiden syntymä- ja kuolintiedot ovat puutteelliset siten, että joko tieto kummeista, kuoliniästä tai molemmat näistä puuttuvat. Tämä on syy siihen, miksi luvut eivät eivätsi vuoksi lähdeteknisistä täysin täsmää edellä käsiteltyjen kummien määrien kanssa. Kummien kokonaismäärän analyysiin on voitu laskea mukaan myös ne lapset, joiden syntymä- ja/tai kuolinaika ei ole tiedossa.

⁴⁸⁷ Niistä lapsista, joiden syntymä- ja kuolintiedot ovat säilyneet, imeväisenä kuoli 61 lasta. Heistä 30 lapsella oli vain vähän kummeja ja 31 lapsella oli keskivertomäärä tai enemmän kummeja.

vähäinen kummien määrä ja pelkät naiskummit kertovat: perheiden niukoista sosiaalisista suhteista ja jopa syvästä yksinäisyydestä, mikä tarkoitti lapsen kannalta vähäisiä tai olemattomia hoivan, avun ja tuen mahdollisuuksia.

Imeväiskuolleisuudessa ilmenevät erot osoittavat, miten ensisilmäyksellä yhte-näiseltä näyttävässä ryhmässä huono-osaisuuden syyt, muodot ja kokemukset vaihtelivat. Lisäksi tulokset täydentävät kummisuhteiden merkitystä käsittelevää tutkimusta ja avaavat siihen uusia lapsinäkökulmaisia tutkimusmahdollisuuksia. Aiemmin on todettu, että lapsen sosiaalisesta asemasta riippumatta kummisuhteet olivat tärkeää sosiaalista pääomaa paitsi lapsille ja perheille itselleen myös kummivanhemmille.⁴⁸⁸ Kummiverkostojen merkitys ei kuitenkaan näiden tulosten valossa ole pelkästään sosiaalista vaan myös terveydellistä ja selviytymisen kannalta kriittistä: vähän kummeja saaneiden lasten muita suurempi imeväiskuolleisuus osoittaa, että lapsen itsensä ja hänen kriittisen ensimmäisen vuotensa kannalta syntymässä saaduilla sosiaalisilla verkostoilla oli suuri merkitys.

Näiden perheiden kohtaama erityisesti terveydellinen huono-osaisuus osoittaa puolestaan sen, että huono-osaisuus muotoutui muissakin yhteyksissä kuin pelkästään viranomaiskontrollin kautta. Lisäksi perheiden suuri imeväis- ja lapsikuolleisuus kertoo, miten terveydellinen huono-osaisuus kehysti lähes kaikkien tutkimusjoukkooni kuuluvien lasten lapsuutta. Heidän lapsuutensa emotionaalinen kokemuksiiri muotoutui uuden sisaruksen odotuksesta, pienen sisaruksen sairastamisen aiheuttamasta huolesta ja epävarmuudesta sekä lopulta kuoleman aiheuttamasta luopumisesta ja surusta.

YHTEENVETO: VARHAISLAPSUUDESSA ILMENEVÄ HUONO-OSAISUUS

Lapsuuden ja erityisesti esikielellisen varhaislapsuuden kokemusten äärelle pääseminen on tutkittavasta ajasta riippumatta suuri metodologinen haaste, sillä kielellisistä lähteistä on vaikea tavoittaa lasten esikielellistä toimintaa. Mitä pienempi lapsi on, sitä vaikeampaa hänen näkökulmaansa on löytää lähteistä.⁴⁸⁹ Tutkimustehtävä varhaislapsuuden kokemusten tavoittamiseksi vaatii tutkijalta näkökulman muuttosta, jossa avuksi tulevat kokemushistorian työkalut. Syntymän olosuhteet eli syntymäpaikka, kummiverkostojen kaltaiset sosiaaliset suhteet sekä imeväis- ja lapsikuolleisuuteen heijastuvat terveydelliset huono-osaisuuden ja osallisuuden kokemukset avaavat kuitenkin kurkistusaukkoja muuten vaikeasti tavoitettaviin varhaislapsuuden olosuhteisiin. Lapsen vaikuttaneita ja lapsuutta muokanneita

⁴⁸⁸ Frigren 2016, 154.

⁴⁸⁹ Vrt. Sköld 2006, 66–67.

instituutioita kuten synnytyksen olosuhteita ja kummiverkostoja on mahdollista tarkastella elettyinä instituutioina eli huomioida, miten arkinen elämä ja sitä kautta kokemukset muotoutuvat ihmisten toiminnassa ja vuorovaikutuksessa. Nämä kokemukset muokkasivat 1800-luvulla merkittävästi myös niiden piirissä olleiden lasten odotushorisontteja eli elinajanodotetta ja myöhempää elämänkulkua. Kuten tässä luvussa on käynyt ilmi, syntyperältään aviottoman lapsen varhaislapsuus ja odotushorisontti poikkesivat syntymän olosuhteiden, sosiaalisten verkostojen sekä terveydellisten kokemusten kannalta merkittävästi aviolapsen kokemuksesta. Tulokset kuvaavat keskeisellä tavalla, että tutkimusjoukkoni muodostavia aviottomia lapsia on perusteltua kutsua syntyperältään huono-osaisiksi.

Lasten kokemaa huono-osaisuutta ilmentää erityisesti terveydellinen huono-osaisuus eli poikkeuksellisen korkea imeväiskuolleisuus, joka myös muokkasi olennaisesti lasten odotushorisontteja. Imeväiskuolleisuuden synnä olivat todennäköisesti pitkälti lasten äideiltään saamat sukupuolitauditartunnat, jotka kertovat tutkimusjoukkoani kollektiivisesti koskettaneesta terveydellisestä huono-osaisuudesta. Imeväiskuolleisuutta selittävät lasten syntymän olosuhteet sekä kummi- ja muut sosiaaliset verkostot. Kun niitä tarkastellaan kokonaisuutena määrällisestä näkökulmasta, hahmottuu tila, jonne huono-osaisuuden ja toisaalta myös osallisuuden kokemukset paikantuvat. Tämän tilan avulla voidaan analysoida, millaiset kokemukset olivat varhaislapsuudessa tyypillisiä ja millaiset puolestaan poikkeuksellisia. Niiden kautta voi päästä kiinni jopa yksittäisten lasten kokemusmaailmoihin.

Varhaislapsuuden huono-osaisuuden kokemukset osoittavat, että huono-osaisuus syntyy muunkin kuin viranomaiskontrollin kautta. Äidin tekemä seksityö itsessään ei välttämättä aiheuttanut syvää huono-osaisuutta, vaan sitä loivat pikemminkin seksityöhön liittyvät välilliset tekijät kuten sukupuolitaudit, viranomaiskontrollin luomat laitostokemukset, niukat sosiaaliset suhteet sekä ennen kaikkea avioton syntyperä itsessään. Kokijälähtöinen eletyn huono-osaisuuden näkökulma esimerkiksi institutionaalisen tai kontrollinäkökulman sijaan auttaa sen vuoksi olennaisesti ymmärtämään huono-osaisuuden syntyä ja vaihtelevia muotoja.

Sukupuolitaudit, poikkeuksellisen korkea imeväiskuolleisuus, syntymät synnytyssairaalassa ja niukat yksinäisyydestä kertovat kummien verkostot piirtävät synkän ja karun kuvan tutkimusjoukkoni muodostavien lasten varhaislapsuuden olosuhteista. Tämä kuva varhaislapsuuden kokemuksista on kuitenkin yksipuolinen, sillä tutkimusjoukkoni lapsuuden olosuhteet ilmentävät myös monenlaisia sosiaalisen osallisuuden kokemuksia. Synnytyssairaalassa saatu synnytysapu vähensi imeväiskuolleisuuden riskiä, ja monilla perheillä näytti olevan ympärillään joko sukulaisista tai vertaisista työläisnaisista koostuvia verkostoja siitä huolimatta, että ne eivät näy suoraan lähteissä. Määrällinen tarkastelu auttaa siten ymmärtämään huono-osaisuuden – tai osallisuuden – kokemusten hierarkkisuutta.

II Lapsena ja nuorena köyhäinavun piirissä

Lastensuojelun historia on yksi keskeisimpiä näkökulmia lapsuuden historiaan, sillä se auttaa ymmärtämään lapsuuden olosuhteisiin vaikuttaneita yhteiskunnallisia ihanteita ja rakenteita. 1800-luvun osalta ennen modernia lastensuojelua apua tarvitsevista lapsista huolehdittiin monin eri tavoin, ja avun kirjava kenttä muodostui muun muassa kristillisen tradition kuten kasteen ja kummiuden sekä rikosoikeuden, köyhäinhoidon ja hyväntekeväisyyden osa-alueista.⁴⁹⁰ Tutkimukseni täydentää ymmärrystä lastensuojelun historiasta, sillä seksityötä tehneiden naisten perheistä kolmannes sai köyhäinapua eli rahallista tai materiaalista apua tai laitospua joko lyhyt- tai pitkäaikaisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että moni tutkimistani lapsista kohtasi elämänsä aikana absoluuttista köyhyyttä eli esimerkiksi puutetta riittävästä suojasta ja ruoasta. Tässä pääluvussa tarkastelen näitä köyhäinavun piirissä olleita lapsia eli sitä, miksi ja missä elämänsä vaiheessa he joutuivat avun piiriin, millaista apua he saivat ja mitä tämä kertoo huono-osaisuuden kokemuksista. Tällaista kokijälähtöistä köyhyyttä käsittelevän tutkimuksen tarvetta ovat painottaneet esimerkiksi Pirita Frigren, Tiina Hemminki ja Ilkka Nummela. Heidän argumenttejaan mukailleen en tarkastele tutkimusjoukkooni kuuluneita köyhäinapuun turvautuneita pelkästään avun passiivisina vastaanottajina vaan asetan köyhäinavun osaksi heidän elämänsä kulkuaan.⁴⁹¹

Köyhäinapu avaa myös lapsuuteen ja nuoruuteen uudenlaisen näkökulman, sillä aihetta on tutkittu pitkälti aikuisten näkökulmasta. Tutkimusjoukossani köyhäinapu paikantuu ensisijaisesti lapsuuteen ja nuoruuteen, minkä vuoksi köyhäinavun merkityksiä on tutkittava lapsinäkökulmaisesti. Köyhäinapuun kytkeytyy niin sosiaalisen, taloudellisen kuin terveydellisen huono-osaisuuden kokemuksia. Erityisesti valtaosaa köyhäintaloon ja sieltä edelleen elätehoitoon sijoitettuja lapsia yhdisti turvattomuuden eli orpouden kokemus, ja aviottomina ja pääosin isättöminä lapsina he olivat aviolapsia alttiimpia huoltajan sairastumisen ja kuoleman aiheuttamalle haavoittuvuudelle. Laitoksissa tai kasvatusperheissä lapsuuttaan eläneiden on perusteltua

⁴⁹⁰ Harrikari 2019, 103–141.

⁴⁹¹ Frigren, Hemminki & Nummela 2017, 8.

todeta sijoittuvan huono-osaisuuden syvimpiin notkelmiin. Toisaalta lasten elämänkuluista on löydettävissä myös osallisuudesta kertovia tekijöitä kuten koulunkäyntiä. Tarkastelemalla tutkimusjoukkooni kuuluvia lapsia nimenomaan joukkona pyrin tuomaan esille huono-osaisuuden monet muodot.

Tässä luvussa hyödynnän edelleen hiljaisuuksien käsitettä sekä kokemushistorian lähestymistapoja analysoidessani köyhäinavun saamisen kokijalähtöisiä merkityksiä. Köyhäinhoitoa käsitteleville aineistoille on tyypillistä yleisesti lastensuojeluarkistojen aineistoja koskeva katkoksellisuus ja fragmentaarisuus.⁴⁹² Hyödynnän hiljaisuuksien tematiikkaa pohtiessani, miten köyhäinavun piirissä olleen lapsen elämänkulusta voi löytää tietoa ja joissain tapauksissa myös omakohtaisia kokemuksia köyhäinavun merkityksistä. Lisäksi pohdin, miten hiljaisuudet voivat kertoa myös ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta ja miten esimerkiksi kokemusyhteisön käsite on sovellettavissa köyhäinapua saaneiden joukkoon. Näiden näkökulmien kautta pyrin myös kiertämään henkilökohtaisten kokemusten tavoittamiseen liittyvän ongelman: mitä joukko kertoo yksilöstä, ja toisaalta mitä yksilö kertoo joukosta? Tämän luvun keskeinen argumenttini on, että vaikka omakohtaisia kokemuksia ei löytyisikään, henkilölähtöinen näkökulma auttaa ymmärtämään, miten köyhäinapu muokkasi sitä saaneiden odotushorisontteja ja edelleen elämäntunnetta.

ABSOLUUTTINEN KÖYHYYS JA AVUNSAANNIN MAHDOLLISUUDET 1800-LUVUN TURUSSA

Veljekset Gustaf ja Otto Lindblad jäivät orvoiksi marraskuussa 1843 heidän äitinsä Eva Charlotta Lindbladin kuoltua 25 vuoden iässä. Pojat olivat tuolloin vielä pikkulapsia: Gustaf oli juuri täyttämässä viisi, ja hänen pikkuveljensä Otto oli vasta yksi-vuotias. Orvoiksi jääneet pienet pojat tulivat huono-osaisesta taustasta, sillä kuten edellisessä pääluvussa kävi ilmi, Gustaf oli syntynyt sukupuolitautisairaalassa ja ollut siellä myös hoidettavana imeväisikäisenä. Turussa asuvien isovanhempien lisäksi pojilla ei juuri ollut turvaverkkoja. Molemmilla oli kaksi naiskummiä, mikä kertoo perheen sosiaalisten verkostojen niukkuudesta. Lisäksi köyhäinkassan kustantamat äidin hautajaiset osoittavat, että perheen taloudellinen tilanne oli tukala.⁴⁹³ Lindbladnin perhe on kokemiensa terveydellisten, sosiaalisten ja taloudellisten vaikeuksien vuoksi laskettavissa huono-osaiseksi. Orvoiksi eli turvattomiksi jääneet alaikäiset pojat täyttivät lapsille tarkoitetun köyhäinavun saamisen ehdot sekä siksi, että olivat aviottoman syntyperänsä vuoksi isättömiä ja äitinsä menehdittyä myös orpoja että siksi, että he olivat alaikäisiä. 1840-luvulla Turussa oli voimassa vielä vuodelta 1822

⁴⁹² Vrt. Vehkalahti 2015, 239–243.

⁴⁹³ KA, TTA, I C2:6 ruotsalaisen srk syntyneet (1843–1850), k. 8.11.1843.

peräisin oleva köyhäinhoidon ohjesääntö, jonka mukaan apuun olivat oikeutettuja alle 13-vuotiaat lapset.⁴⁹⁴

Gustafin ja Oton tilanne ei kuitenkaan ollut tutkimusjoukossani poikkeuksellinen, sillä kuten edellä totesin, 29 prosenttia tutkimusjoukkooni lukeutuvista ruokakunnista oli köyhäinavun piirissä. Tällaiset kokemukset olivat melko tyypillisiä 1800-luvun alku- ja keskivaiheiden Turussa, sillä köyhäinapua sai suuri joukko turkulaisia lapsia. Avunsaajien lukumääriä on tilastoitu vaihtelevasti, mutta esimerkiksi vuonna 1805 turkulaisista lapsista noin 15 prosenttia sai köyhäinapua.⁴⁹⁵ Vuonna 1824 köyhäinavun piirissä olleesta 490 kaupunkilaisesta neljäsosa oli alle 13-vuotiaita, ja lisäksi 30 äidille oli myönnetty ruotuhoito-oikeus lapsensa elättämiseksi.⁴⁹⁶ Köyhäinapua tarvitsevien määrä kasvoi edelleen vuoden 1827 suurpalon jälkeen, mikä näkyy myös koko maan laajuisissa tilastoissa.⁴⁹⁷ 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla koko maassa keskimäärin 1,7 prosenttia asukkaista oli köyhäinavun piirissä, ja Turun ja Porin läänissä lukema oli hieman korkeampi, keskimäärin 1,8 prosenttia.⁴⁹⁸ Esimerkiksi vuonna 1830 köyhäinapua myönnettiin lähes viidellesadalle turkulaiselle, mikä oli neljä prosenttia kaupungin henkikirjoitetuista asukkaista.⁴⁹⁹ Tämä kertoo siitä, että lapsiköyhyys ja laajemmin lapsiperheiden kokema huonosisaisuus oli sekä paloa edeltävässä että sen jälkeisessä Turussa hyvin yleinen ilmiö.⁵⁰⁰

Tarkasteltaessa köyhäinapua henkilölähtöisesti on olennaista kysyä, ketkä olivat oikeutettuja apuun 1800-luvun Turussa, ja millaista apua erityisesti Gustafin ja Oton

⁴⁹⁴ Turun vuosien 1829, 1839 ja 1854 ohjesäännöissä turvattomien lasten ikärajaa ei ole mainittu, joten ikäraja säilyi ilmeisesti 13 vuodessa vuoden 1852 vaivaishoitoasetukseen saakka, jolloin ikäraja nostettiin 16 vuoteen. Turun omassa vuonna 1854 annetussa ohjesäännössä kuitenkin linjattiin, että köyhäinapua saattoivat saada korkeintaan 14-vuotiaat. Louhivuori 1915, 68. VHA 1852.

⁴⁹⁵ Pulma 1994, 49.

⁴⁹⁶ Arvio köyhäinhoidokkien määrästä on pöytäkirjaan tehdyn merkinnän mukaan suurpiirteinen mutta kertoo yhtä kaikki sen, että 1800-luvun alkuvuosikymmeninä avun tarpeessa oli satoja kaupunkilaisia. KA, TTA, II Cj:1 köyhäinhoito- ja köyhäintalon johdokunnan asiakirjoja ja pöytäkirjoja (1783–1857), Ordning för Den Allmänna Fattigwården, d. 4. Decem. 1822, Art. III & II Bg:1, Förteckningar å de af denna Stads Fattige (1826–1850), nro 23.

⁴⁹⁷ Vainio-Korhonen 2022a.

⁴⁹⁸ Luvut eivät ole keskenään täysin vertailukelpoisia, sillä koko maan osalta luvut perustuvat kerran vuodessa laadittaviin väkilukutauluihin, joihin merkitty köyhäinhoidokkien määrä kuvaa tilannetta vain taulukon laatimisen aikaan. Köyhäinavun piirissä on siksi saattanut olla enemmänkin väkeä kuin väkilukutaulut antavat ymmärtää. Raivio 1954.

⁴⁹⁹ Nikula 1972, 225.

⁵⁰⁰ Lapsiköyhyys oli vielä Turkuakin yleisempää Turun naapuripitäjissä. Maskun kihlakunnan eli 17 pitäjää kattavalla alueella köyhäinavun piirissä vuosina 1809–1852 alle 15-vuotiaita oli 35 prosenttia. Kulmala 1968, 363–364.

tapaisille huono-osaisille lapsille oli tarjolla. Ensinnäkin apu saattoi olla joko hyvän-
tekeväisyystahojen tai valtion tai vastaavien organisaatioiden organisoimaa apua.
Näihin tahoihin turvautumista on kuvattu vertikaalisen selviytymisstrategian käsit-
teellä erotukseksi horisontaalisista strategioista eli esimerkiksi vertaisiin turvautumi-
sesta.⁵⁰¹ Turun köyhäinhoidon ohjesäännön mukaan apu oli pääasiassa joko tilapäistä
rahallista tai materiaalista, ja se oli usein vastikkeellista, eli apua annettiin työtä vas-
taan. Äärimmäisessä tapauksessa apua tarvitseva sijoitettiin köyhäintaloon joko vä-
liaikaisesti tai kaikista huono-osaisimpien kohdalla pysyvästi. Köyhäinhoito oli siis
laaja-alaista toimintaa, johon liittyi monenlaisia instituutioita, kuten köyhäintalo,
työhuone, köyhäinkoulut ja sairaaloissa annettava apu.⁵⁰² Niinpä on paikallaan avata
avun jakamisen yleisiä periaatteita ja peilata niitä tutkimusjoukkoni elämänkulkuihin
ja mahdollisiin henkilökohtaisiin kokemuksiin. Tarkastelen virallisten instituutioi-
den jakaman avun merkityksiä lapsille ja heidän perheilleen, sillä tutkimusjoukkoni
kohdalla varsinaisesta vertaisavusta ei ole löytynyt merkkejä lähteistä. Vaivais-
hoidon sijaan puhun köyhäinhoidosta ja köyhäinavusta, sillä koen käsitteiden sopi-
van kuvaamaan vaivaisuutta paremmin Turun monipuolista ja aikakauteen nähden
modernia köyhäinhoidollista kenttää.

Apu vastikkeellisuuden ja ansaitsevuuden kudelmana

Köyhäinapu oli 1800-luvun alkupuolen Euroopassa kudelma kristinuskoon pohjau-
tuvia vastikkeellisuuden ja ansaitsevuuden periaatteita. Reformaation myötä
köyhäinapu alkoi hitaasti kehittyä maallisten viranomaisten organisoimaksi aktii-
viseksi köyhäinavuksi, joskin kirkko toki vastasi pääasiallisesti avustuksesta vielä
vuosisatoja. Avustustapoihin vaikuttivat 1800-luvun alkupuolella valistuksen aja-
tukset. Pohjoismaissa köyhäinapua uudistaneet sosiaaliset reformit pohjautuivat
Lutherin opeille siitä, että työ oli keskeisin ase köyhyyden vastaisessa taistelussa ja
että työkykyiset köyhät olivat laiskuutensa vuoksi itse syyllisiä omaan köyhyy-
teensä. He eivät siksi olleet oikeutettuja samanlaiseen apuun kuin työkyvyttömät
vammaiset, sairaat ja vanhukset. Tämän vuoksi myös suomalaisessa köyhäinhoito-
järjestelmässä näkyy voimakas avunsaannin ja työnteon välinen kytkös.⁵⁰³ Toisaalta

⁵⁰¹ Levene 2012, 93–94, 131–132; Hufton 1974, 76–125. Köyhäinavusta selviytymis-
strategiana ks. myös Parikka 1994, 66–67.

⁵⁰² Köyhäinavun järjestämisen muodoista Suomessa ja muualla Euroopassa ks. myös
Harjula 2025, 469–470; Koefoed & Newby 2022, 12–13; Annola 2011, 31–38.

⁵⁰³ Köyhäinavun kehityksen uskonnollisesta kytköksestä ks. lisää Artukka 2025, 29–34;
Sköld & Arvidsson 2025, 18; Sandin & Löw 2025, 67; Annola & Miettinen 2022, 131–
132; Annola 2011, 31–32; Markkola 2011; Mäkinen 2009, 42–44, 47, 60–63; Markkola
2007, 210–216; Kahl 2005, 95–98; Hufton 1974, 195–202. Reformaatiosta ja

lapset olivat avunsaannin suhteen eri asemassa kuin aikuiset, sillä lapsia pidettiin yleensä syyttöminä kokemaansa köyhyyteen.⁵⁰⁴

Valistuksen myötä köyhyys alettiin nähdä itseaiheutetun tilan ja luonnollisen ilmiön sijaan yhteiskunnallisena ja rakenteellisena ongelmana, joka tuli ratkaista muun muassa köyhäinavun keinoin. Siksi 1800-luvun köyhäinhoidon muodot heijastelevat aktiivista pyrkimystä lievittää köyhimpien ja huono-osaisten ahdinkoa, ja apu laajeni pelkästä hyväntekeväisyydestä ja yksittäisten kansalaisten sosiaaliseen moraalin perustuvasta avusta laaja-alaisemmin organisoituun apuun. Tästä aktiivisesta pyrkimyksestä auttaa köyhiä kertovat erilaiset rahalliset ja materiaaliset köyhäinavun muodot sekä erilaiset huono-osaisten tarkoitetut instituutiot, esimerkiksi synnytys- ja kuumesairaalat, terveyskylpylät, köyhäintalot ja työlaitokset.⁵⁰⁵

Suomessakin köyhäinhoidon kenttä rakentui muualta Euroopasta, erityisesti Englannista, Saksasta ja muista Pohjoismaista omaksutuista periaatteista. Edellä kuvattu kehitys alkoi näkyä Suomessa erityisesti 1830-luvulta alkaen.⁵⁰⁶ Suomessa köyhäinhoidollisia toimijoita olivat valtion, kirkon, seurakuntien ja kuntien lisäksi yksityiset tahot, kuten hyväntekeväisyysjärjestöt ja filantrooppiset organisaatiot, perhettä ja sukua unohtamatta. Tämä toimijoiden monimuotoinen kenttä heijastelee-kin köyhäinapuun kietoutuneita aatteita. Hyväntekeväisyys keskeisenä köyhäinavun muotona ilmentää sitä, miten luterilainen lähimmäisenrakkauden eetos pysyi keskeisenä avun organisoimisen motiivina.⁵⁰⁷ Toisaalta työhuoneiden kaltaiset auttamiskeinot havainnollistavat ajatusta avun vastikkeellisuudesta. Köyhäinapua saavat – myös lapset – maksoivat avustaan tekemällä ohjattua ja valvottua työtä kykyjensä mukaan, ja samalla työ toimi kasvatuksellisenä välineenä.⁵⁰⁸ Lisäksi erityisesti vielä 1800-luvun alkupuolella köyhäinhoito oli muodoiltaan vaihtelevaa ja voimakkaan paikallista, sillä kukin seurakunta järjesti itse köyhäinhoitonsa.⁵⁰⁹ Paikallisuudesta ja

luterilaisuuden näkemyksistä köyhäinavun järjestämiseen ks. lisää Koefoed & Newby 2022. Kehityksestä Suomen kontekstissa ks. esim. Mäkinen 2009; Arffman 2008.

⁵⁰⁴ Sköld & Arvidsson 2025, 18; Levene 2012, 8.

⁵⁰⁵ Sandin & Löw 2025, 73–80; Ottaway, Smart & Schultz 2024, 415; Gillespie 2022, 85, 89; McIntyre 2022, 102–109; Kahl 2005, 98.

⁵⁰⁶ Pulma 1994, 55; Nygård 1985, 45.

⁵⁰⁷ Säätyläistön hyväntekeväisyydestä köyhäinavun muotona 1700- ja 1800-lukujen Suomessa ks. Artukka 2025, 34–35; Saira 2024; Artukka 2021, 286–297.

⁵⁰⁸ Artukka 2025; Rahikainen 2010, 353; Markkola 2007; Pulma 1994. Köyhäinhoito- ja työlaitosten toiminnan kasvatuksellisista periaatteista ks. lisää Pukero 2009, erit. 136–138.

⁵⁰⁹ Pirjo Markkola kutsuukin tätä monimuotoista köyhäinhoidon kenttää hyvinvoinnin sekataloudeksi (*mixed economy of welfare*). Hyväntekeväisyys ja filantropia alkoivat yleistyä Suomessa noin 1830-luvulta alkaen ja toiminta oli aktiivisinta 1800-luvun lopulla. Keskeisimpiä filantrooppisia toimijoita olivat esimerkiksi rouvasväenyhdistykset. Markkola 2007, 208–209, 223–226. Myös Panu Pulma on luonnehtinut köyhäinavun jakautuneen vahvasti jo vapaudenajan Suomessa kansallisten ja paikallisten

vaihtelevista muodoista huolimatta myös Turussa 1800-luvun alkupuolella voimassa olleet köyhäinhoidon ohjesäännöt kytkeytyivät näihin yleiseurooppalaisiin periaatteisiin. Köyhäinhoidon käytännöissä yhdistyivät hyväntekeväisyys niin kuin esimerkiksi lahjarahastot ja testamenttilahjoitukset ja köyhäinhoitoveron kaltainen julkinen rahoitus.⁵¹⁰ Paikallisesti ilmenevistä eroista huolimatta köyhäinhoitojärjestelmä oli yllirajainen järjestelmä, jossa ristesivät monenlaiset aatteet ja auttamisen motiivit.

Avun antamisen yllirajaiset periaatteet vaikuttivat olennaisesti myös elettyyn huono-osaisuuteen eli tässä tapauksessa köyhäinavun kokemuksiin 1800-luvun Turussa. Näitä kokemuksia havainnollistaa tutkimusjoukkooni kuuluvan Törnroosin perheen tapaus, joka voi auttaa ymmärtämään myös köyhäinhoitojärjestelmän taustalla piileviä monenlaisia motiiveja. Perheen ainoa lapsi, yhdeksänvuotias Ignatius tavattiin äitinsä Sofia Törnroosin kanssa kiertelemästä kaupungilla joulukuussa 1846, ja kaksikon yhyttänyt poliisitarkastaja Abraham Grönberg vei Sofia Törnroosin kuulusteltavaksi poliisikamarille. Kuulustelusta laaditusta pöytäkirjasta käy ilmi, että Törnroosin kaksihenkisen perheen olot olivat syksyllä 1846 olleet surkeat: Poliisikamari oli jo lokakuussa selvittänyt irtolaisuudesta epäillyn Sofia Törnroosin toimeentuloa ja todennut, että Sofia saa pitää Ignatiuksen luonaan, kunhan vain elää säädyllistä elämää. Tästä huolimatta Sofia ja Ignatius herättivät loppuvuodesta huomiota kuljeskelemalla kaupungilla. Joulukuun kuulusteluissa Sofia Törnroos kertoi, ettei perheellä ollut pysyvää kotia ja että häntä itseään vaivaavat vilunväreet, millä hän ilmeisesti viittasi siihen, ettei ollut terveydentilansa vuoksi työkykyinen.⁵¹¹ Talvipakkasilla kodittomana olleen Törnroosin perheen tilanne vaikuttaa kuulustelupöytäkirjojen perusteella tukalalta. Perhettä ei kuitenkaan ohjattu köyhäinavun piiriin, vaikka Törnroos valitteli huonoa terveydentilaansa ja hänellä oli alaikäinen poika, jolle työtä vailla oleva äiti ei kuulustelun perusteella kyennyt tarjoamaan ruokaa ja suojaa.

Syy siihen, miksi Törnroosin perhe jäi tukalassa tilanteessa ilman apua, löytyy köyhäinhoitoon oleellisesti liittyvästä kontrollista sekä monien tilattoman väestön elämän juridiset reunaehdot muodostavasta työ- ja irtolaisuuslainsäädännöstä. Nämä näkyivät ansaitsevuuden ja vastikkeellisuuden periaatteissa ja koskivat joissain määrin myös lapsia. Juuret tällä olivat Ruotsin valtakunnan väestöpolitiikassa, joka puolestaan perustui laajempiin kristinopista kumpuaviin filantrooppista ajattelua ja hyväntekeväisyysjärjestöjen toimintaan vaikuttaviin asenteisiin. Väestöpolitiikalla

toimijoiden varaan. Valtion vastuulla oli vaivaisten, työkykyisten köyhien ja irtolaisten hoito, kun taas paikallisyhteisöt, kuten seurakunnat ja filantrooppiset organisaatiot huolehtivat muusta köyhäinavusta eli esimerkiksi köyhistä lapsista. Pulma 1985, erit. 80–89.

⁵¹⁰ Nikula 1972, 216–218.

⁵¹¹ KA, TPVY, C I a:20, 29.12.1846, § 2.

haluttiin torjua tilattoman väestön kasvun ongelmia, minkä vuoksi 1800-luvulla annettiin useita irtolaisuuden ja kerjäämisen kieltäviä lakeja. Vuoden 1802 värväyssääntö määritteli irtolaiseksi (*lösdrivare*) henkilön, jolla ei ollut palveluspaikkaa, ammattia tai riittäviä varoja itsensä elättämiseksi ja jolla ei ollut laillista suojelua (*laga försvar*). Irtolaisuus erosi suojeluksettomuudesta (*försvarslös*) niin, että toisin kuin suojeluksettomilta, irtolaisilta puuttui sekä palveluspaikka että vakituinen asuinpaikka. Vuoden 1805 palkollissäännössä kaikki 15 vuotta täyttäneet työkykyiset olivat velvoitettuja hakeutumaan vuosipalvelukseen. Irtolaisuutta pyrittiin ehkäisemään myös vuonna 1817 annetussa keisarillisessa julistuksessa kerjäämisen ehkäisemiseksi, ja siinä asetettiin ankarat muuttorajoitukset. Vuodesta 1822 alkaen seurakunnat saivat oikeuden evätä muutto-oikeuden sellaisilta henkilöiltä, jotka eivät sen näkemyksen mukaan kyenneet elättämään itseään.⁵¹² Lisäksi vuoden 1852 vaivahoitoasetuksen yhteydessä annettiin asetus laillisesta suojelusta. Vuonna 1865 irtolaisuus erotettiin ensi kertaa palkollissäännöistä ja sitä kautta myös työttömyyden perusteella tuomittavasta irtolaisuudesta. Pelkkä työttömyys ei siis enää johdanut irtolaisuustuomioon. Joutolaisasetus kytki irtolaisuuden entistä vahvemmin pahantapaisuuteen, laiskuuteen, epäsiiveellisyyteen ja työn vieroksumiseen ja siten erotti sen köyhyydestä, johon se oli aiemmin voimakkaasti liitetty. Tätä kehitystä vahvisti myös vuoden 1883 irtolaisasetus.⁵¹³

Kontrolli heijastui myös asenteisiin köyhiä kohtaan, ja yksilön elämäntapa oli joko köyhäinavun myöntämisen ehto tai epäämisen syy. ”Kunniallisia” tai ”hyviä” köyhiä olivat leskien ja orpojen tapaiset hyvämaineiset ja kunnollista elämää viettävät huono-osaiset, joiden ei katsottu olevan syyllisiä kohtaamaansa puutteeseen. Heitä kutsuttiin aikalaiskielessä vaivaisiksi.⁵¹⁴ ”Kunniattomina” tai ”huonoina” köyhinä pidettiin puolestaan kerjäläisiä ja kiertolaisia, varsinkin jos he olivat ulkopaiikkakuntalaisia ja olivat työkykyisiä. Tarve kontrolloida avun jakamista ilmeni 1800-luvulla köyhäinavun antamisen muodoissa, sillä kontrollilla pyrittiin ehkäisemään avun väärinkäyttöä, joksi laskettiin esimerkiksi rahallisen avustuksen

⁵¹² Irtolaisuutta koskevan lainsäädännön juuret olivat kuitenkin tätä huomattavasti kauempana. Jo vuoden 1540 Ruotsin valtakunnan lainsäädännössä säädettiin velvollisuudesta hankkia itselleen vuosipalvelus, ja irtolaisuuden määrittelyä ja sen kontrollia tarkennettiin myös 1600- ja 1700-lukujen palkollissäännöissä. Laillisen suojelun käsite puolestaan syntyi 1700-luvulla. 1800-luvulla irtolaisuutta koskevaa lainsäädäntöä ja siitä koituvia seuraamuksia tarkennettiin myös vuosien 1804 työlaitossäädöksessä, vuonna 1827 annetussa kiellossa suojella irtainta väkeä ja vuoden 1839 keisarillisessa työ- ja ojennuslaitoksia koskevassa säädöksessä, mutta ne eivät olennaisesti muuttaneet irtolaisuutta koskevan lainsäädännön perustaa. Johnsson 2016, 13; Nygård 1985, 37–42; Ståhlberg 1893, 1–8.

⁵¹³ Vainio-Korhonen 2018, 167–168; Pukero 2009, 34–37; Pulma 2009, 75; Markkola 2003, 136–137; Pulma 1994, 55–56, 59–61; Nygård 1985, 10; Ståhlberg 1893, 36–38.

⁵¹⁴ Vaivaisuuden käsitteestä ks. lisää Harjula 1996.

käyttäminen tupakan ja kahvin kaltaisiin nautintoaineisiin. Väärinkäytöksen riskin vuoksi apu haluttiin myöntää ensisijaisesti materiaalisena, esimerkiksi viljana, ei rahana. Ylipäättään apua annettiin mieluiten sellaisille, joiden uskottiin voivan kiinnittyä takaisin norminmukaiseen elämään.⁵¹⁵

Törnroosin perheen tilanne osoittaa sen, huono-osaisuutta oli kahdenlaista. Yhtäältä huono-osaisia olivat köyhäinapua saavat, sillä he kokivat absoluuttista puutetta. Toisaalta huono-osaisia olivat myös he, jotka jäivät elämäntapansa vuoksi ilman apua. Erossa on kyse huono-osaisuuden syistä ja laadusta; siitä, millainen huono-osaisuus oli yhteiskunnan silmissä hyväksyttävää. Gustaf ja Otto Lindblad olivat hädänalaisia lapsia, jotka täyttivät turvattomuuden kriteerit ja joiden ahdinko johtui heistä riippumattomista syistä, kuten äidin kuolemasta ja heidän iästään. Sofia Törnroos poikansa Ignatiuksen kanssa oli puolestaan huono-osainen oman toimintansa vuoksi: hänen asemansa oli huono, koska työnteon sijaan hän eli irtolaista elämää, ja viranomaisten silmissä hänen oli itse kannettava vastuu tilanteestaan. Hänen huono-osaisuutensa muodostui sosiaalisten ja laillisten normien vastaisen toiminnan seurauksena.⁵¹⁶ Lindbladin ja Törnroosin perheiden kokemana erilainen huono-osaisuus havainnollistaa siis sitä, miten monenlaista eletty huono-osaisuus 1800-luvun Turussa oli.

Apua tarvitsevat lapset ja perheet

Parhaiten näkökulman köyhäinavun muotoihin avaavat köyhäinavun piirissä olleiden lasten ja perheiden elämäntilanteet. Aluksi on kuitenkin tarkasteltava, millaiset yleiset ja paikalliset periaatteet ja säädökset vaikuttivat köyhäinapuun, jotta voidaan ymmärtää köyhäinavun merkityksiä sitä saaneiden näkökulmasta. 1800-luvun alkuvuosina Turun köyhäinhoito perustui vuonna 1790 annetulle ohjesäännölle. Sen mukaan köyhäinapuun olivat oikeutettuja isättömät, äidittömät tai täysorvot alle 12-vuotiaat lapset sekä sairaat joko osittain tai kokonaan työkyvyttömät hyvämaineiset kaupunkilaiset.⁵¹⁷ Ohjesääntöä päivitettiin vuonna 1822, jolloin

⁵¹⁵ Rasmussen 2023, 138–142; McCabe 2022, 122–125; Annola 2011, 31; Rahikainen 2010, 344; Markkola 2007, 211–212; Pulma 1985, 74–89; Kulmala 1968, 388–389. Ajatus kerjäämisen rajoittamisesta syntyi reformaation myötä, sillä luterilaisuus muutti perinteistä opetusta köyhän kerjäläisen auttamisesta henkilökohtaisena sielun pelastuksen välineenä. Mäkinen 2009, 44–45, 60–63; Pihlajamäki 2009, 60–63.

⁵¹⁶ Käsittelyn irtolaisuutta tarkemmin alaluvussa *Irtolaisuus stigmana ja selviytymisstrategiana*.

⁵¹⁷ KA, TTA, II Cj:1 köyhäinhoito- ja köyhäintalon johtokunnan asiakirjoja ja pöytäkirjoja (1783–1857), Ordning, om de fattigas wård i Åbo Stad, efter öfverläggning med Stadens samtelige Innewånare, af Fattighus-Directionen författad, år 1790. Turun köyhäinlaitoksen ensimmäinen ohjesääntö oli peräisin vuodelta 1786, ja se oli itse asiassa koko Suomen ensimmäinen. Louhivuori 1915, 51–52, 133.

köyhäinhoitoon määriteltiin oikeutetuiksi vanhukset, ruumiin tai mielen sairauden vuoksi kokonaan tai osittain työkyvyttömät sekä alle 13-vuotiaat kaupunkilaiset, jotka eivät kyenneet hankkimaan välttämättömiä tarpeita eli ruokaa, asuntoa, vaatteita ja sairaanhoitoa ja joilla ei ollut vanhempia tai sukulaisia elättäjinä. Köyhäinapua hakevan täytyi lisäksi olla hyvämaineinen, eli irtolaiset ja rikolliset eivät olleet oikeutettuja köyhäinapuun, ja kerjääminen kiellettiin ankarasti. Ohjesäännössä rajattiin myös muutto-oikeutta kaupunkiin. Sen myötä köyhäinhoitolautakunta sai antaa lausunnon muutto-oikeutta hakevista eli käytännössä siitä, uskoiko se muuttajan kykenevän tienaamaan itse elantonsa.⁵¹⁸ Käytännössä köyhäinapu oli kuitenkin yleisesti puutteellisesti järjestettyä ja riittämätöntä, minkä vuoksi kerjäämistä oli siedettävä.⁵¹⁹

Köyhäinapuasikirjoihin ei kuitenkaan dokumentoitu kovinkaan tarkasti apua hakeneiden tilannetta. Niinpä monesta köyhäinavun piirissä olleesta tutkimusjoukkooni lukeutuvasta perheestä on tallentunut lähteisiin ainoastaan lyhyitä ja niukkoja mainintoja heille myönnetystä köyhäinavusta. Ilmaisen niukkuudesta huolimatta merkinnät kertovat kuitenkin, millaisessa tilanteissa avunsaajat olivat, ja heidän tilannettaan auttavat hahmottamaan myös edellä käsittelemäni avun myöntämisen yleiset periaatteet. 1800-luvun Suomessa apua tarvitsevat kääntyivät mieluiten sukulaistensa puoleen, sillä avun hakemiseen liittyi stigma.⁵²⁰ Näin ollen se, että suuri määrä tutkimusjoukkooni kuuluvista ruokakunnista oli yleisen köyhäinavun piirissä, vahvistaa kummisuhteiden luomaa kuvaa sosiaalista huono-osaisuutta kokeneista perheistä. Perheiden sosiaaliset verkostot olivat joko niukat, tai sukulaisilla ja kummeina toimineilla tuttavilla ei ollut mahdollisuuksia antaa taloudellista apua. Lisäksi perheet olivat täysin yleisen avun varassa, sillä he eivät lukeutuneet esimerkiksi merimies- tai kirvesmiesperheisiin, joita avustettiin omista rahastoista.⁵²¹

Vanhemmalle myönnetty köyhäinapu kertoo aina myös lapsen kokemasta huono-osaisuudesta. Johan Ahlgren oli kuusivuotias, kun hänen äidilleen Anna

⁵¹⁸ KA, TTA, II Cj:1 köyhäinhoito- ja köyhäintalon johtokunnan asiakirjoja ja pöytäkirjoja (1783–1857), Ordning för Den Allmänna Fattigwården, d. 4. Decem. 1822, Art. I & II. Ohjesääntöä oli yritetty uudistaa jo vuonna 1807 ja sellainen saatiinkin laadittua valmiiksi, mutta se ei koskaan astunut voimaan porvariston vastustuksen vuoksi. Siinä muun muassa tarkennettiin köyhäinapuun oikeutettujen kriteereitä, ja köyhäinhoitoon määriteltiin oikeutetuksi turvattomien alle 12-vuotiaiden lasten lisäksi myös ”ruti-köyhien” vanhempien lapset. Louhivuori 1915, 52. Oikeutta saada apua määrittelivät vuosina 1852–1878 muuttokiellot ja vuosina 1879–1956 muuttoreajoitukset, jotka rajoitivat oikeuden apuun vain kyseisellä paikkakunnalla asuville. Harjula 2025, 468–469.

⁵¹⁹ Pulma 2009, 72–74.

⁵²⁰ Annola & Miettinen 2022, 135. Köyhäinavun hakemiseen on liitetty stigma ainakin 1800-luvun lopulta lähtien, ja sen vuoksi kaikki apua tarvitsevat eivät hakeneet apua. Harjula 2025, 468.

⁵²¹ Nikula 1972, 218.

Elisabeth Ahlgrenille myönnettiin köyhäinapua vuonna 1840.⁵²² Suurin piirtein saman ikäinen oli Johan Wilhelm Ferm, kun hänen äitinsä Eva Wilhelmina Fermin merkittiin saavan köyhäinapua 1850-luvun alkupuolella.⁵²³ Maria Josefina Rosendahlin ja Sofia Renvallin vuonna 1850 menehtyneet äidit Adolfina Rosendahl ja Ulrika Renvall oli puolestaan kuollessaan merkitty ruotuvaivaisiksi.⁵²⁴ Lisäksi Sofian isäpuolen merkittiin saavan köyhäinapua.⁵²⁵ Tämän vuoksi on todennäköistä, että äidit olivat elättänyt tuolloin noin 10-vuotiaita tyttäriään kiertämällä ruodulla. Lisäksi köyhäinapua myönnettiin 20-vuotiaan Maria Johanna ja 13-vuotiaan Johanna Sofia Byrgellin iäkkäälle ja sairaalloiselle äidille, jonka kanssa tyttäret tuolloin asuivat.⁵²⁶ Tässä tapauksessa äidille myönnetty avustus kertoo siitä, etteivät tyttäret kyenneet elättämään iäkästä äitiään. Nämä perheet antavat kasvot sille apua tarvitseville lapsiperheiden joukolle, joka köyhäinhoidon ohjesäännöissä usein mainittiin.

Perheiden pienet koot osoittavat lisäksi, että muutaman lapsen perheet kuuluivat köyhyyden riskiin varsinkin, kun kyse oli yksinhuoltajaäitien perheistä.⁵²⁷ Toisaalta perheelle myönnetty köyhäinavustus tarkoitti sitä, että perheenjäseniä ei erotettu toisistaan eri laitoksiin, eli he saivat elää yhdessä.⁵²⁸ Myönnetyn köyhäinavun turvin perheet kykenivät välttämään laitoshoidon. Köyhäinavun piirissä olleet seksityöntekijöiden perheet asettuvat osaksi sitä suurta aviottoman lapsen synnyttäneiden yksinhuoltajaäitien joukkoa, joka oli köyhyyden vuoksi vapautettu henkirahasta tai sai köyhäinapua. Suomen lisäksi yksinhuoltajaäitien kotitaloudet olivat miesjohtoisia kotitalouksia haavoittuvaisempia köyhyydelle myös muualla Euroopassa, oli syy yksinhuoltajuudelle sitten aviottomuus, leskeksi jääminen tai avioero.⁵²⁹ Avun myöntämisen ajankohdat osoittavat lisäksi, että perheiden huono-osaisuus ajoittuu Turun palon jälkeiseen laajaan ahdinkoon.

Köyhäinavun saaminen edellytti aina asioimista viranomaisten kanssa, missä avun tarvitsijan tuli itse olla aloitteellinen. Tämä kertoo siitä, että köyhäinavun hakeminen oli avunhakijan itsensä valinta. Historioitsija Olwen H. Hufton pitääkin köyhäinapuun turvautumista yhtenä hätävaratalouden muotona, eli avun hakeminen

⁵²² KA, TTA, I Aa1:65 suomalaisen srk rk (1836–1842), tontti 1.20.1, 179.

⁵²³ KA, TTA, I Aa3:6 yhteisen srk rk (1853–1859), tontti Sotalais nro 56, 392.

⁵²⁴ KA, TTA, suomalaisen srk kuolleet 1845–1854, k. 29.1.1850 ja 7.3.1850.

⁵²⁵ KA, TTA, I Aa3:4 yhteisen srk rk (1847–1853), Villan Carlberg, 1357.

⁵²⁶ KA, TTA, I Aa3:4 yhteisen srk rk (1847–1853), Slottet, 1323.

⁵²⁷ Vrt. esim. Markkola 2018, 171; Levene 2012, 23–35; Hufton 1974, 108.

⁵²⁸ Vrt. Sköld & Arvidsson 2025, 24.

⁵²⁹ Annola 2022, 74; Markkola 2018, 171; Voutilainen 2017, 84–86; Levene 2012, 36–40. Myös nykyään on todettu, että yksinhuoltaperheissä on muita perheitä suurempi köyhyyden riski. Tämä kertoo köyhyyttä tuottavien yhteiskunnallisten rakenteiden samankaltaisuuden menneisyyden ja nykyhetken välillä. Ks. Kallio & Hakovirta 2020b.

kertoo taidosta etsiä ratkaisuja taloudellisesti ja sosiaalisesti tukalassa tilanteessa.⁵³⁰ Turussa köyhäinapua haettiin kerran vuodessa järjestettävässä köyhäinkatselmuksessa, johon köyhäinapua hakevan tuli saapua henkilökohtaisesti ja jonka perusteella köyhäinhoitolautakunta päätti, millaista avustusta eli rahaa tai ruokaa kullekin jaettiin. Ylivoimaisen esteen ollessa kyseessä asian pystyi hoitamaan myös asiamiehen välityksellä. Köyhäinavustus myönnettiin vuodeksi kerrallaan ja jaettiin neljännesvuosittain joko avunsaajalle itselleen tai määrätylle edunvalvojan kaltaiselle henkilölle, jonka tehtävänä valvoa, että myönnetty apu käytettiin oikein.⁵³¹

Edellä mainitsemiani perheitä ei kirjattu rippi- ja henkikirjoissa köyhäintalon asukkaiksi, mistä voi päätellä, että heille myönnetty apu oli laitoshoidon sijaan materiaalista tai rahallista. Neljä kertaa vuodessa jaettavaan materiaalliseen avustukseen kuului ruokaa seuraavasti: kaksi tynnyriä ruista, kuusi kapallista (*kappor*) maissi- tai kauraryynejä, neljä kapallista herneitä, tynnyrillinen perunoita, kaksi kapallista suolaa sekä puoli tynnyriä silakkaa. Lisäksi avustukseen kuului vuokra, kynttilöitä, halkoja ja nahkaa yhteensä kymmenen paperiruplan arvosta sekä eläke tarpeen mukaan. Köyhäinhoitolautakunta arvioi jokaisen köyhän avuntarpeen, ja tapauskohtaisesti yllä olevasta avustuksesta saatettiin myöntää yhdestä neljäsosasta kolmeen neljäsosaan.⁵³² Avustus osoittaa, että hyvän elämän täyttämiin tarpeisiin katsottiin kuuluvan ruoan lisäksi myös fyysistä suojaa kylmältä ja pimeältä ja että esimerkiksi edellä mainituilla perheillä oli puutetta aivan perustarpeista. Näihin tarpeisiin vastattiin jakamalla köyhäinapuna rahaa vuokraa varten, kynttilöitä valontuojiksi, halkoja lämmitykseksi ja nahkoja vaatetuksiksi. Nykytermein kuvattuna avustetut kokivat absoluuttista köyhyyttä.

Huono-osaiset lapset huomioitiin köyhäinavun järjestämisessä niin, että turvattomien lasten hoitoon oli erikseen varattu viljaa, joka maksettiin sijoitusperheelle korvaukseksi lapsen elatuksesta.⁵³³ Luultavasti juuri tällä tavalla järjestettiin ja kustannettiin orvoiksi jääneiden eli turvattomien Gustaf ja Otto Lindbladin hoito ennen

⁵³⁰ Hufton 1974, 76–125. Samanlaista toimijuusnäkökulmaa painotetaan myös *pauper agency* -tutkimussuuntauksessa. Ks. esim. Rasmussen 2023; Annola & Miettinen 2022; King & Jones 2016; Hansen 2013, 89; King 2011; van Leeuwen 2002.

⁵³¹ KA, TTA, II Cj:1 köyhäinhoito- ja köyhäintalon johtokunnan asiakirjoja ja pöytäkirjoja (1783–1857), Ordning för Den Allmänna Fattigwården, d. 4. Decem. 1822, Art. II & V.

⁵³² *Åbo Tidningar* 11.9.1822, nro 73; KA, TTA, II Cj:1 köyhäinhoito- ja köyhäintalon johtokunnan asiakirjoja ja pöytäkirjoja (1783–1857), Berättelse om Fattigförsörjningen och summarisk redovisning öfwer dertill hörande fonder, afgifven den 30. September 1845; II Bg:1 ruotuvaivaisten ja avustusta saavien köyhien luettelot, Förteckning, öfwer de af denna Stads fattiga, den 27 Mars 1850.

⁵³³ KA, TTA, II Cj:1 köyhäinhoito- ja köyhäintalon johtokunnan asiakirjoja ja pöytäkirjoja (1783–1857), Ordning för Den Allmänna Fattigwården, d. 4. Decem. 1822, Art. II & V.

kuin pojat sijoitettiin köyhäintaloon. Rippikirjamerkinnän mukaan pojat jäivät äitinsä kuoltua asumaan köyhäinkassan avustamana samalle tontille, jolla he olivat asuneet äitinsä kanssa. Poikien huoltajaa ei kuitenkaan voi päätellä merkinnästä. Pitivätkö heistä huolen lähistöllä asuneet isovanhemmat, heidän yläpuolelleen rippikirjaan merkitty aliupseerin vaimo Maria Lundén vai joku muu aikuinen?⁵³⁴ Lindbladin veljesten tapaus kertoo siten myös siitä, miten joitakin yksityiskohtia on mahdotonta saada selville, vaikka fragmentaarisesta lähdeaineistosta paljastuisikin näköaukkoja yhden perheen kokemaan huono-osaisuuteen ja kontekstia voi käyttää keinona hiljaisuuksien murtamiseen.

Turvattomuuden lisäksi köyhäinavun saamisen kokemukset liittyivät usein myös sairastamiseen ja kuolemiseen, sillä tyypillinen yksittäinen rahallinen tai materiaallinen avustus myönnettiin sairastamis- ja hautajaiskuluihin. Sairaus- ja lääkeavustuksille oli suuri tarve, sillä erilaiset terveysongelmat, kuten vammat ja sairaudet, vaikuttivat merkittävästi toimeentulon hankkimisen mahdollisuuksiin ja aiheuttivat osaltaan huono-osaisuutta. Absoluuttista köyhyyttä kokevat olivat aliravitsemuksen vuoksi alttiita erilaisille taudeille ja muille terveysongelmille, ja köyhyys altisti sairastumiselle ja sairaus puolestaan köyhyydelle.⁵³⁵ Vuoden 1852 vaivashoitoasetuksessa asetettiin, että apua voitiin antaa myös esimerkiksi sairaudesta johtuvan tilapäisen tarpeen vuoksi, mikä puolestaan kertoo siitä, että yhteiskunnan tasolla tunnustettiin sekä haavoittuvaisten olosuhteiden vaikutus että yhteiskunnan velvollisuus auttaa avun tarvitsijoita.⁵³⁶

Tutkimusjoukossani Helena Erfvingin kyvyttömyys elättää kahta alaikäistä lastaan, Gustavaa ja Amanda Wilhelminaa, johtuikin onnettomuuden aiheuttamasta työkyvyttömyydestä. Helena Erfving oli todettu ”vähemmän työkykyiseksi” kahden puuttuvan sormen ja vääntyneen ranteen vuoksi, mikä vaikutti hänen toimeentulon hankkimisen mahdollisuuksiinsa. Poliisikamari totesikin maaliskuussa 1838, että Erfving oli niin köyhä ja varaton, ettei kyennyt elättämään lapsiaan.⁵³⁷ Aikuisen sairastuminen, loukkaantuminen tai muut fyysiset vaivat aiheuttivat väistämättä työkyvyttömyyttä, sillä köyhälle työkyky oli hänen ainoa pääomansa ja sen menettämisen myötä hänen ja hänen perheensä asema alkoi nopeasti huonontua.⁵³⁸ Tämän osoittaa myös Erfvingin perheen tukala tilanne. Työkyvyttömyyttä pidettiinkin suuren onnettomuutena, sillä oli jokaisen omalla vastuulla huolehtia omasta elannostaan, mikä oli myös kunnon kansalaisen mitta.⁵³⁹

⁵³⁴ KA, TTA, I Aa2:29 ruotsalaisen srk rk (1844–1855), tontti 9.7.1, 1353 ja tontti 9.6.2, 1340.

⁵³⁵ Gillespie 2022, 87–88; Häkkinen & Peltola 2005, 59.

⁵³⁶ Harjula 2025, 471.

⁵³⁷ KA, TPVY, C I a:12, 13.3.1838, § 6; Vainio-Korhonen 2018, 224–225.

⁵³⁸ Hufton 1974, 111.

⁵³⁹ Harjula, Annola & Ekholm 2021, 313.

Köyhänä sairastuminen tiesi paitsi hetkellistä tai pysyvää työkyvyttömyyttä, myös sitä, että lääkkeitä ja hoitoa ei ollut mahdollista kustantaa itse. Tällaisissa tapauksissa apuun tuli köyhäinkassa, joka tarjosi varattomille sekä lääkkeitä että tarvittaessa hoitopaikan lääninlasaretissa, jos siellä oli vapaita huoneita. Sairaus- ja lääkeavustuksen tarve arvioitiin muun avuntarpeen tavoin köyhäinkatselmuksissa, joissa oli aina läsnä työkykyä ja terveydentilaa arvioiva kaupunginlääkäri.⁵⁴⁰ Varattomien potilaiden hoitokustannusten maksamiseen velvoitti myös koko maata koskeva vuonna 1814 voimaan tullut säännöstö.⁵⁴¹ Esimerkiksi vuosina 1811–1833 Turun kuumelasaretin potilaspaikoista 16 oli varattu maksukyvyttömille potilaille.⁵⁴² Sairaalat olivatkin nimenomaan huono-osaisten paikkoja, sillä tapana oli sairastaa kotona, jos siihen vain oli varaa, ja esimerkiksi Turun kuumesairaalassa hoidettiin lähinnä palvelusväkeä.⁵⁴³ Tämä vahvistaa argumenttiani siitä, että laitoskokemukset liittyivät olennaisesti huono-osaisuuteen.

Viidentoista tutkimusjoukkooni lukeutuvan ruokakunnan kohdalla hautajaiset kustansi köyhäinkassa. Näin oli paitsi luvun alussa esitellyn Eva Lindbladin kohdalla, myös yksivuotiaan Amanda Erfvingin, yhdeksän kuukauden ikäisen Olga Carolinasdotterin ja alle kaksiviikkoisen Carolina Skönbergin tapauksessa. Heidän lisäksi myös yhdeksän muun tutkimusjoukkooni kuuluvan lapsen tai äidin maahanpanijaiset kustannettiin köyhäinkassasta.⁵⁴⁴ Hautajaisten järjestäminen oli kallista, sillä niitä vietettiin näyttävästi – olivathan ruumissaatto ja vainajan viimeinen matka osoitus paitsi vainajan, myös hänen lähipiirinsä sosiaalisesta ja yhteiskunnallisesta asemasta.⁵⁴⁵ Köyhäinkassan varoilla kustannetut hautajaiset olivat kaikista vaatimattomimpia, sillä niistä ei saanut syntyä ”tarpeettomia kuluja”. Avustus kattoi ainoastaan välttämättömimmät haudankaivajan, ruumiinnostajan ja ajurin palvelukset.⁵⁴⁶ Hautajaisten näytävyydestä saatettiin toki joutua tinkimään silloinkin,

⁵⁴⁰ KA, TTA, II Cj:1 köyhäinhoito- ja köyhäintalon johtokunnan asiakirjoja ja pöytäkirjoja (1783–1857), Ordning för Den Allmänna Fattigwården, d. 4. Decem. 1822, Art. III, § 4.

⁵⁴¹ Nikula 1972, 231.

⁵⁴² Klossner 1956, 67.

⁵⁴³ Vainio-Korhonen 2018, 229; Nikula 1972, 234.

⁵⁴⁴ Nämä lapset tai äidit olivat Carl Alexander Flinkman, Henrica Wilhelmina Linder, Gustaf Fridolf Lindström, Maria Wilhelmina Lagerstedt, August Gottfrid Rosendahl ja Maria Emelia Sjöholm.

⁵⁴⁵ Hautajaisissa kuluja tuli niin ruumisvaunuista, mullasta, kellonsoitosta kuin suntion, lukkanin, haudankaivajien, kuskien ja ruumiinnostajien palveluista, sillä heitä kaikkia tarvittiin, jotta vainaja voitiin saattaa haudan lepoon asianmukaisesti. Omaiset pystyivät vaikuttamaan hautajaisten hintaan valitsemalla palveluiden laajuuden kolmesta eri hintakategoriasta. Sköld 2025, 49; Vainio-Korhonen 2018, 229–230, 236.

⁵⁴⁶ KA, TTA, II Cj:1 köyhäinhoito- ja köyhäintalon johtokunnan asiakirjoja ja pöytäkirjoja (1783–1857), Ordning, om de fattigas wård i Åbo Stad, år 1790, Art. 5, § 5.

kun perhe ei ollut köyhäinavun piirissä. Tutkimusjoukkooni kuuluvista äideistä esimerkiksi Johanna Wilhelmina Grönroos ja Clara Gamberg haudattiin ilman, että heidän hautajaisissaan soitettiin kelloja.⁵⁴⁷ Tämä oli vähävaraisille perheille tyypillinen tapa tinkiä hautajaiskustannuksista.⁵⁴⁸ Tämä puolestaan teki huono-osaisuuden hierarkkisuuden sekä näkyväksi että kuuluvaksi kaupunkiyhteisössä ja osoittaa, miten erilaista elettyä huono-osaisuutta muodostui elämän käännekohtissa, siis kuoleman-kin hetkellä.

Vaativattomat hautajaiset kertovat omaa kieltään vainajan tai hänen perheensä kokemasta köyhyydestä mutta eivät suoranaisesti tarkoita sitä, että perhe olisi ollut erityisen huono-osainen. Huono-osaisuudesta voidaan puhua niissä tapauksissa, kun vainajan kohdalla näkyy taloudellisen puutteen lisäksi merkkejä esimerkiksi terveysongelmista, laitoskokemuksista tai molemmista. Niinpä esimerkiksi sukupuolitautisairaalassa menehtyneet Johan August Lindström, Gustaf Edvard Rosendahl, Olga Carolinasdotter ja August Rosendahl voidaan laskea erityisen huono-osaisten lasten joukkoon. Esimerkiksi kuukauden ikäisenä kuurihuoneessa menehtyneen Gustaf Edvard Rosendahlin hautajaisia eivät maksaneet hänen äitinsä tai äidin porvarisvanhemmat, vaan ne kustannettiin kuurihuoneen varoista.⁵⁴⁹ Joukkoon lukeutuvat myös köyhäintalossa varttuneet Maria Wilhelmina Lagerstedt sekä Otto Lindblad, joista Maria kuoli köyhäintalossa ja Otto kumesairaalassa.⁵⁵⁰ Nämä kohtalot tuovat esiin huono-osaisuuden hierarkkisuuden ja rajan, joka piilee absoluuttisen köyhyyden ja huono-osaisuuden välissä.

Avunsaannin merkitykset

Köyhäinavun hakeminen ei kuitenkaan ollut välttämättä helppoa, mistä kertoo se, että köyhäinapua hakeneet kokivat usein häpeää ja toiseutta.⁵⁵¹ Turkulaisten

Köyhäinkassan kattamista hautajaiskuluista ks. esim. KA, TTA, I F3:1 yhteisen srk kuolleet (1827–1867), k. 7.8.1827 ja 21.11.1827.

⁵⁴⁷ KA, TTA, I C1:11 suomalaisen srk syntyneet (1823–1832), k. 27.3.1832; I Eb 2:5 ruotsalaisen srk vihityt (1832–1845), k. 17.7.1840.

⁵⁴⁸ Vainio-Korhonen 2018, 230.

⁵⁴⁹ KA, TTA, I F1:12 suomalaisen srk kuolleet (1829–1844), k. 7.4.1839; I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), k. 11.4.1842; suomalaisen srk kuolleet 1845–1854, k. 21.10.1846 ja 2.12.1846.

⁵⁵⁰ KA, TTA, suomalaisen srk kuolleet 1845–1854, k. 24.10.1852; I F3:4 yhteisen srk kuolleet (1855–1864), k. 29.8.1857; Nikula 1972, 234.

⁵⁵¹ Lasten häpeän kokemuksista kerjäämiseen ja köyhäinavun hakemiseen 1900-luvun alun suomalaisella maaseudulla ks. Syväniemi 2026a (tulossa). Havainnon köyhyyteen ja köyhäinavun hakemiseen liittyvistä toiseuden kokemuksista on tehnyt esimerkiksi köyhyyttä 1930-luvun pula-aikana tutkinut Gia Virkkunen. Virkkunen 2010, 223–260. Ks. myös Stark 2011, 322, 327.

köyhäinapua hakeneiden anomuksia ei ole ollut mahdollista etsiä tämän tutkimuksen puitteissa, eikä niistä toisaalta löydy mainintoja myöskään köyhäinavun järjestämisestä käsittelevistä tutkimuksista. Kenties lähimmäksi köyhäinavun saaneiden kokemuksia on mahdollista päästä tutkimalla köyhäinavun saajien apunsa määrästä ja laadusta tekemiä valituksia, joita Helvi Kulmala on löytänyt Maskun kihlakunnan alueelta vuosilta 1809–1852 yhteensä neljä. Köyhäinavun piirissä olleet olivat valittaneet muun muassa riittämättömästä vaateavustuksesta, huonosta fyysisestä ja psyykkisestä kohtelusta ja ruoan puutteesta, joskin paikallisyhteisöissä valitukset tulkittiin pitkälti valehteluksi, kiittämättömyydeksi ja jopa ahneudeksi. Osa valittajista oli tyytymättömiä avustuksen muotoon, sillä he eivät halunneet kiertää ruodussa talosta toiseen elantonsa perässä. Kulmalan tulkinnan mukaan valituksissa oli pitkälti kyse valittajien omasta poikkeuksellisesta rohkeudesta ja röyhkeydestä sekä konflikteista autettavien ja auttajien välillä.⁵⁵² Tapauksia on kuitenkin mahdollista tulkita myös siitä näkökulmasta, että köyhäinapua saavat olivat tietoisia siitä, mikä oli riittävä elanto ja että heillä oli kurjasta asemastaan huolimatta oikeus siedettävään elintasoon ja kohteluun.

Avun saamisen mahdollisia merkityksiä havainnollistavat myös muualta Euroopassa säilyneet kirjalliset köyhäinapuhakemukset, jotka kertovat sekä köyhäinavun hakemiseen liittyvästä ajasta ja paikasta riippumattomasta stigmasta että avunhakijoiden omasta aktiivisuudesta. Hakemuksissa korostuvat hakijan nöyryys, avun tarve ja kunniallisen köyhän narratiivi: köyhäinapu oli monelle sitä hakeneelle pakkorako, eikä siihen välttämättä haluttu turvautua apuun liittyvän häpeän ja nöyryytyksen tunteiden vuoksi. Myös sukupuoli vaikutti kokemuksiin ja köyhyyden identiteetin muodostumiseen. Siinä missä miehet käyttivät itsestään pärjäämisen narratiivia, naiset korostivat anomuksissaan hoivaajan rooliaan vetoamalla hoivaa ja ruokaa tarvitseviin lapsiinsa. Tutkimuksissa on lisäksi nostettu esiin, miten jo köyhäinavun saajista laaditut luettelot saattoivat tuottaa köyhyyteen liittyvää stigmaa, sillä ne leimasivat niihin kirjatut henkilöt köyhiksi.⁵⁵³ Esimerkiksi Leonora Lottrup Rasmussenin tutkimat Tanskan Aarhusissa 1800-luvun loppupuolella köyhäinapua

⁵⁵² Vasta vuoden 1852 vaivashoitoasetuksessa säädettiin valitusoikeudesta, mutta jo tätä ennen hoitoonsa erityisen tyytymättömät saattoivat valittaa suoraan kenraalikuvernöörille. Kulmala 1968, 386–388.

⁵⁵³ Israelsson 2024, 95–110; McIntyre 2022, 101–102; Israelsson 2019, 75–81, 84–85; Karlsson Sjögren 2014, 151–152; Broomhall 2004, 443, 448, 452–454, 456–457. Köyhäinapuun tai hyväntekeväisyyteen turvautumisen kokivat erityisen häpeällisenä työkykyiset miehet. Äärimmäisissä tapauksissa köyhäinavun hakemiseen liittyvä häpeä saattoi johtaa siihen, että vanhemmat, useimmiten isät, surmasivat lapsensa tai koko perheensä. Toisaalta toimiva ja laaja köyhäinhoitojärjestelmä saattoi myös estää taloudellisesta ahdingosta johtuvia lapsenmurhia. Koskivirta 2017, 117–118.

anoneet korostivat köyhyyden johtuvan heistä riippumattomista syistä, kuten työkykyä heikentäneestä pitkäaikaissairaudesta tai vammasta.⁵⁵⁴

Lasten kokemuksia on tutkittu köyhäinapuun liittyen vain vähän. Köyhäinavun hakemiseen kytkeytyvät kokemukset auttavat kuitenkin hahmottelemaan myös sitä mahdollista tilaa, jossa köyhäinavun hakemisen ja saamisen merkitykset saattoivat syntyä myös 1800-luvun Turussa. Maria Syväniemen tutkimuksessa 1920–30-lukujen maaseudulla kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kokemuksista käy ilmi, että sijoituslapset tunnistivat vanhempiensa uupumuksen ja heidän kokemansa surun vaikeassa taloudellisessa tilanteessa. Erityisesti herkässä kasvuiässä olevan lapsen mieleen kokemus köyhäinavun hakemisesta, kerjäämisestä tai kodin ulkopuolelle sijoittamisesta saattoi jättää lähtemättömän jäljen, avainmuiston, joka kulki mukana vielä aikuisena vuosikymmeniä varsinaisen tapahtuman jälkeen. Vaikka köyhäinavun anominen oli sitä hakeneiden lasten vertaisryhmissä tavallinen kokemus, joidenkin kokema häpeä, pelko ja alemmuus syntyivät siitä, että avun pyytäminen teki oman ahdingon näkyväksi suhteessa paremmin toimeentulevien perheiden lapsiin.⁵⁵⁵ Havaintoja voi pitää johtolankana siihen, että ainakin 1900-luvun alkupuolella vanhempien kokema taloudellinen ahdinko saattoi muotoutua myös lapsen taakaksi. Tutkimusjoukkoon kuuluvien lasten ja erityisesti 1800-luvun alkupuolella eletyn huono-osaisuuden näkökulmasta edellä esiteltyt havainnot kertovat siitä, että eletyn huono-osaisuuden kehys on rakennettava yhdistelemällä aikuisia koskevia kokemuksia sekä lasten osalta 1900-luvun alkupuolen kokemuksia.

Köyhäinavun myöntämisen periaatteita ja niihin liittyviä kokemuksia tutkittaessa on huomioitava myös lähdetekniset ja metodologiset kysymykset köyhyyden ja avuntarpeen määrittelyn tavoista. Köyhyyden mittarit eivät ole universaaleja vaan vaihtelivat ajasta ja paikasta riippuen, mikä näkyy niin, että köyhäinapua myönnettiin käytössä olevien resurssien, ei avun tarpeen mukaan.⁵⁵⁶ Suomessa köyhäinapua sai vuosina 1845–1875 vain noin kolme prosenttia väestöstä, mikä on marginaalinen määrä eikä riittänyt vastaamaan avuntarpeeseen.⁵⁵⁷ Myöskään 1800-luvun Ruotsissa kaikki köyhäinapua tarvitsevat eivät sitä saaneet.⁵⁵⁸ Niinpä se, että tutkimusjoukkoon kuuluvista ruokakunnista noin kolmasosa oli köyhäinavun piirissä, kertoo siitä, miten poikkeuksellisen suurta tämän ryhmän jäsenten avuntarve oli ja että he

⁵⁵⁴ Rasmussen 2023, 138–141. Samanlaiset aktiivista kansalaisuutta painottavat argumentit näkyvät myös Susan Broomhallin tutkimissa köyhäinapuanomuksissa 1500-luvun Ranskan Toursista. Broomhall on tulkinnut anomuksissa välittyviä henkilökohtaisia häpeän ja ylpeyden kokemuksia avainkokemuksiksi identiteetin ja elämänhistorian narratiivin kannalta. Broomhall 2004.

⁵⁵⁵ Syväniemi 2026a (tulossa); Syväniemi 2024, 121–128, 130–131.

⁵⁵⁶ Voutilainen 2017, 76. Ks. myös Humphries 2013, 117.

⁵⁵⁷ Frigren, Hemminki & Nummela 2017, 11.

⁵⁵⁸ Engberg 2006, 32, 45–47.

täyttivät kaikista hädänalaisimpien kriteerit myös viranomaisten silmissä. Samalla perheiden ahdinko havainnollistaa sitä, miten köyhäinapu oli tarkoitettu viimesijaiseksi avuksi, jonka tarkoitus ei ollut ennaltaehkäistä tai poistaa köyhyyttä.⁵⁵⁹ Toisaalta toimiva köyhäinhoitojärjestelmä saattoi korvata myös niukkojen sosiaalisten suhteiden aiheuttaman aukon.⁵⁶⁰ Tutkimusjoukkoni kannalta tämä kertoo todennäköisesti myös siitä, että omalta sosiaaliselta verkostolta ei ollut mahdollista saada juuri apua toimeentuloon.

LAPSUUS JA NUORUUS KÖYHÄINTALOSSA

Huono-osaisuuden pitkittyessä hädänalaisten viimesijainen vaihtoehto oli hakeutua laitoshiitoon. Hädänalaisille lapsille ei kuitenkaan ollut 1800-luvun alkupuolen Turussa omaa paikkaa, vaikka Ruotsin valtakunnassa oli alettu organisoida köyhien lasten laitoshiitoa jo 1600-luvun alkupuolelle, kun jokaiseen kaupunkiin määrättiin perustettavaksi lastenkoti kerjuuongelmaa ja suurta lapsikuolleisuutta ratkaisemaan. Tämän seurauksena Tukholmaan perustettiin vuonna 1633 Ruotsin valtakunnan ensimmäinen lastenkoti, Stockholms Barnhus.⁵⁶¹ Suomeenkin esitettiin 1750–1760-lukujen valtiopäivillä perustettavaksi lastenkoteja, jotka toimisivat väliaikaisena sijoituspaikkana ennen lasten siirtämistä elätehoitoon. Viaporiin perustettu tykistörykmentin lastenkoti jäi kuitenkin ainoaksi, eikä Turkuunkaan perustettu sinne suunniteltua lastenkotia.⁵⁶² Näin ollen tavat järjestää hädänalaisten lasten hoito poikkesi erityisesti Keski-Euroopasta, jossa vanhimmat lastenkodit olivat 1440-luvulta.⁵⁶³ Suomen ensimmäiset varsinaiset lastenkodit olivat rouvasväenyhdistysten perustamia laitoksia, joita perustettiin 1850-luvulta eteenpäin.⁵⁶⁴

Kielteiset asenteet lasten laitoshiitoa kohtaan kumpusivat laitoshiitoon liitetystä epäonnistumisen kokemuksista, kuten laitoksiin sijoitettujen lasten suuresta kuolleisuudesta ja laitoshoidon rajallisista resursseista. Myöskään lasten sijoittamista vaivaisten aikuisten joukkoon ei pidetty sopivana.⁵⁶⁵ Valistusajan hengessä

⁵⁵⁹ Viimesijaisen avun periaate määritteli köyhäinavun muotoja noin 1870-luvulle asti. Jaakkola 1994, 110.

⁵⁶⁰ Koskivirta 2017, 115.

⁵⁶¹ Sköld & Arvidsson 2025, 14; Sköld 2025, 43–45; Sandin & Löw 2025, 68–70; Harrikari 2019, 84–84; Pihlajamäki 2009, 102.

⁵⁶² Harrikari 2019, 84–85, 89–90; Pulma 1994, 31–32, 42; Pulma 1987, 13–20; Pulma 1985, 128–148.

⁵⁶³ Muun Euroopan lastenkodeista ks. esim. Sandin & Löw 2025; Hayen 2025.

⁵⁶⁴ Harrikari 2019, 89–94; Matikainen 2001, 50–74; Pulma 1987, 19, 39; Holmberg 1949, 30–31.

⁵⁶⁵ Lasten laitoshiito jopa kiellettiin vuoden 1852 vaivaishoitoasetuksessa. Käsittelen teemaa tarkemmin alaluvussa *Sijoituslapsuuden kokemukset*. Rahikainen 2010, 344;

lasten ei haluttu omaksuvan huonoina pidettyjä tapoja laitosten huono-osaisilta aikuisilta, vaan heidät pyrittiin jalostamaan oikeanlaisella kasvatuksella ja koulutuksella kunnollisiksi kansalaisiksi. Tämä kertoo pyrkimyksistä estää huono-osaisuuden periytymistä.⁵⁶⁶ Käytännössä todellisuus oli toinen, sillä kuten tässä luvussa totean, varsinkin Turussa lapsia jouduttiin ohjaamaan laitoshoitoon melko usein. Lasten suuri määrä laitoksissa perustelee jo itsessään, miksi on tärkeää tarkastella niiden toimintaa lasten näkökulmasta. Lasten elettyjen laitostokemusten tutkimus täydentää 1800-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa elettyihin laitostokemuksiin liittyvää tutkimusta, josta on tähän mennessä ollut löydettävissä lähinnä fragmentteja ja johtolankoja ja joita on tutkittu pitkälti aikuisten kannalta.⁵⁶⁷

Suomessa hädänalaisia lapsia oli erityisen paljon kaupungeissa, sillä niissä ei ollut samanlaista vaivaisista huolehtivaa patriarkaalista paikallisyhteisöä kuin maaseudulla.⁵⁶⁸ Turussa lapset sijoitettiin aikakauden mittapuulla moderniin köyhäintaloon, jollainen oli perustettu kaupunkiin vuonna 1795.⁵⁶⁹ Se lukeutui Suomen ensimmäisiin, sillä sen lisäksi uudenlaiset köyhäintalot löytyivät vain Oulusta ja Porista, minne köyhäintalot oli perustettu 1780-luvulla.⁵⁷⁰ Vaikka köyhäintaloja ei ollut tarkoitettu lapsille, Turun köyhäintalossa asui kaiken ikäisiä enimmäkseen työväestöön kuuluvia turkulaisia, niin vanhuksia, työikäisiä miehiä ja naisia kuin lapsiakin.⁵⁷¹ Esimerkiksi vuonna 1805 Turun ja Porin läänin kaupungeissa oli laitoksissa ja sijoituskodeissa olevia kasvattilapsia 2,4 prosenttia.⁵⁷²

Pulma 1994, 42–43; Pulma 1987, 34; Louhivuori 1915, 102–104. Kuolleisuudesta lastenkodeissa ks. esim. Sköld 2025, 47–48, 51–52. 1800-luvun jälkipuolella levinnyt ydinperheajattelu puolestaan korosti kotihoidon merkitystä, minkä vuoksi lasten sijoittamista laitoksiin haluttiin välttää. Malinen, Eilola & Frigren 2021, 130.

⁵⁶⁶ Harrikari 2019, 87; Levene 2012, 69.

⁵⁶⁷ Annola & Miettinen 2022, 130–131. Aikuisten laitostokemuksista 1800-luvun Suomessa ks. esim. Annola 2023; Annola, Lindberg & Markkola 2023; Annola 2022; Vainio-Korhonen 2018.

⁵⁶⁸ Harrikari 2019, 81; Pulma 1994, 49–50; Pulma 1987, 28.

⁵⁶⁹ Köyhäintalon perustamisen myötä siihen yhdistettiin myös kolme vuotta aikaisemmin perustettu työhuone. Laitoshoidon rinnalla Turussa toimi ruotujärjestelmä, mikä oli Suomen kaupungeissa yleinen tapa järjestää köyhäinhoito ennen kuin se organisoitiin kunnallisesti vuonna 1865. Turussa siitä luovuttiin lainsäädännön tasolla vuonna 1822 päivitetyn köyhäinhoidon ohjesäännön myötä. Louhivuori 1915, 78–87, 119–123.

⁵⁷⁰ KA, TTA, II Cj:1 köyhäinhoito- ja köyhäintalon johtokunnan asiakirjoja ja pöytäkirjoja (1783–1857), Ordning, om de fattigas wård i Åbo Stad, efter öfverläggning med Stadens samtellige Innewånare, af Fattighus-Directionen författad, år 1790; Pulma 1994, 45–46, 49; Nikula 1972, 216. Köyhäintalojen ja työhuoneiden perustaminen kertoi 1700-luvun kuluessa tehostuneesta, yhdenmukaistuneesta ja vakiintuneesta seurakunnallisesta vaivaishoidosta. Pulma 1994, 45.

⁵⁷¹ Vainio-Korhonen ym. 2022, 19; Louhivuori 1915, 116.

⁵⁷² Maaseudulla kasvattilasten määrä oli alhaisempi, vain 1,1 prosenttia koko väestöstä. Pulma 1987, 28.

Tutkimusjoukkoon kuuluvat lapset asettuvat osaksi tätä suurta haavoittuvaisten lasten joukkoa. Heitä oli Turun köyhäintalossa useita: tutkimusjoukosta ainakin 28 lasta eli 16 prosenttia oli laitoshoidon piirissä lapsuudessaan ja nuoruudessaan, ja lisäksi kolme tutkittavaani päätyi köyhäintaloon aikuisiällä. Heidän kaltaisillaan aviottomilla lapsilla olikin syntyperänsä vuoksi suuri riski kokea köyhyyttä ja joutua sen vuoksi myös laitoshoidon. Arvi Raivion kokoamien kaupunkien köyhäinhoitoa kuvaavien lukujen mukaan Suomen kaupungeissa oli jo vuonna 1815 runsaasti aviottomia lapsia ja kasvattilapsia, yhteensä 1 302, ja heidän määränsä kasvoi läpi 1800-luvun, eli apua tarvitsevien lasten määrä oli huomiota herättävän suuri.⁵⁷³ Turun kihlakunnassa vuosina 1815–1821 turvattomille lapsille myönnettyä avustusta sai vuosina kymmenen prosenttia alueen lapsista. Todellista apua tarvitsevien lasten määrää on kuitenkin vaikea arvioida siksi, että lähteet ovat fragmentaarisia, apua voitiin myöntää vain murto-osalle sitä tarvitsevista ja että avustusperiaatteet vaihtelivat seurakunnittain.⁵⁷⁴

Laitoskokemuksia voi tarkastella lapsinäkökulmaisesti analysoimalla muun muassa laitoksiin sijoitettujen lasten määrää, ikää, sosiaalisia taustoja ja laitokseen päättymisen syitä.⁵⁷⁵ Määrällinen analyysi kertoo siten siitä, millaisia yhdistäviä ja eriyviä köyhäintaloon sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla oli huono-osaisuudesta ja laitoksista. Taulukko lasten ja nuorten taustoista ja köyhäintalossa vietetystä ajasta löytyy liitteestä 3. Lähtökohtaisesti tutkimusjoukkoon kuuluvien lasten laitoskokemukset eli syvät huono-osaisuuden kokemukset liittyvät lapsuuteen ja nuoruuteen.⁵⁷⁶ Joutuessaan köyhäintaloon tutkimusjoukkoon kuuluvat lapset ja nuoret olivat iältään alle yksivuotiaista 20-vuotiaisiin. Heistä yksitoista oli viisivuotiaita tai sitä nuorempia, ja 14 kuului 8–14-vuotiaisiin. Lisäksi köyhäintaloon kirjattiin yksi

⁵⁷³ Vuonna 1820 kaupungeissa avustettuja lapsia oli 1 527, vuonna 1830 avustettiin 1 889 lasta, vuonna 1840 meni rikki kahdentuhannen raja avustettavien määrän kohotessa 2 115:een, vuonna 1850 määrä oli 2 612 lasta ja vuonna 1860 jo 3 265 lasta. Toisaalta tilastoista ei voi suoraan päätellä apua tarvitsevien turvattomien lasten määrää suhteessa kaikkiin avuntarvitsijoihin, sillä sama lapsi saatettiin merkitä köyhäinhoitotilastoihin kahdesti. Lisäksi tilastoissa on yhdistetty aviottomat lapset ja kasvattilapset yhdeksi kategoriaksi. Raivio 1954, 357–358. Myös Tukholman lastenkodissa 54–77 prosenttia lapsista oli syntyperältään aviottomia vuosina 1820–1846. Myös Johanna Sköld on osoittanut, että aviottomilla lapsilla oli muita suurempi riski päätyä laitoshoidon piiriin. Sköld 2025, 56–57.

⁵⁷⁴ Esimerkiksi 1700- ja 1800-lukujen taitteessa oli tyypillistä, että papit esittivät turvattomien lasten joukosta vain muutamia, kaikista huono-osaisimpia lapsia avustuksen saajiksi. Pappien kirjeissä mainittiin nimittäin usein, että avuntarvitsijoita olisi ollut useampiakin kuin vain kirjeessä mainitut lapset. Isoniemi 2000, 62–69, 73.

⁵⁷⁵ Vrt. Sköld 2025, 39–40.

⁵⁷⁶ Vrt. Engberg 2005, 214–219.

18-vuotias ja kaksi 20 vuotta täyttänyttä.⁵⁷⁷ Olikin tyypillistä, että avustettujen turvattomien lasten ikähaitari oli laaja.⁵⁷⁸ Lasten ja nuorten sukupuolijakaumassa ei juuri ollut eroja, vaan se oli melko tasainen: 16 oli poikia ja 12 tyttöä. Yhdessäkään köyhäinhoitolautakunnan asiakirjassa ei mainita, että lapsen sukupuoli olisi ollut köyhäintaloon ottamisen kriteeri. Myöskään turvattomille lapsille myönnettyä avustusta ei 1700–1800-lukujen taitteessa myönnetty sukupuolen mukaan.⁵⁷⁹ Tämä kertoo siitä, että toisin kuin aikuisuudessa, lapsuudessa ja nuoruudessa koettu köyhyys ei liittynyt sukupuoleen erityisen vahvasti.⁵⁸⁰

Vain harvan Turun köyhäintaloon kirjatun tutkimusjoukkooni kuuluvan lapsen ja nuoren sijoitusperustelu löytyy köyhäintalon asukasluetteloista, jolloin heidän elämänsä kulujaan voi käyttää johtolankana sijoituksen syyhyn.⁵⁸¹ Tutkimusjoukkooni kuuluvien aviottomien lasten elämänsä kulut paljastavat, että lapset ja nuoret joutuivat köyhäintaloon kolmesta syystä: orvoiksi eli turvattomiksi (*värnlös*) jäätyään (15 lasta), koko perheen kärsiessä köyhyyttä (kuusi lasta) tai huostaanoton seurauksena heidän äitinsä syyllistyttyä rikoksiin tai irtolaisuuteen ja jouduttua niiden vuoksi vankeuteen tai kehruuhuoneeseen (viisi lasta). Lisäksi lapsista yksi sijoitettiin köyhäintaloon rangaistukseksi kerjäämisestä. Yhden lapsen syy köyhäintaloon joutumiseen

⁵⁷⁷ Lasten iäkiä määriteltessäni olen huomioinut sen, että vain muutaman lapsen kohdalla on tiedossa heidän tarkka ikänsä köyhäintaloon kirjaamisen hetkellä. Näin on siksi, että köyhäintalon asukkaiden sisään- ja uloskirjausajoista kertovia köyhäintalon asukasluetteloita on säilynyt vain 1840-luvulta, eikä köyhäintalon rippikirjoihin ole kirjattu tarkkaa aikaa, milloin asukas otettiin sisään köyhäintaloon. Suurpiirteinen ikähaarukka on kuitenkin pääteltävissä siitä, minkä vuosien rippikirjaan asukas on kirjattu. TKA, Sosiaalilautakunnan arkisto, Kunnalliskodin henkilöluettelot Ae2:2 (1839–1841), Ae2:3 (1840–1841), Ae2:4 (1840–1847), Ae2:5 (1844–1845) ja Ae2:10 (1899–1911); KA, TTA, I Aa2:15 ruotsalaisen srk rk (1831–1844), tontti 1.19.2, 227–231; I Aa2:20 ruotsalaisen srk rk (1837–1843), tontti 1.19.2., 221–223; I Aa2:25 ruotsalaisen srk rk (1844–1850), tontti 1.19.2, 214–215; I Aa1:59 suomalaisen srk rk (1832–1841), tontti 1.19.2, 269–272; I Aa1:70 suomalaisen srk rk (1842–1845), tontti 1.10.1, 123–130 ja tontti 1.19.2, 461–468; I Aa5:2 muu rippikirja, köyhäintalo (1854–1860); I Aa5:2a muu rippikirja, köyhäintalo (1855–1865) ja I Aa5:4 muu rippikirja (1861–1867).

⁵⁷⁸ Isoniemi 2000, 87.

⁵⁷⁹ Isoniemi 2000, 89. Tämä oli huomattava muutos esimerkiksi 1600-luvulla vallinneisiin lasten avustuskriteereihin. Esimerkiksi Tukholmaan 1600-luvulla perustetun lastenkodin toiminnan alkuvuosina taloon otettiin vain poikia. Sköld 2025, 43.

⁵⁸⁰ Esimerkiksi vuosina 1831–1846 Turun köyhäintalon täysi-ikäisistä asukkaista enemmistö oli naisia. KA, Turun ja Porin läänin henkikirjat, T:23–T:49 Turun henkikirjat, köyhäintalo. Köyhyydestä ja sukupuolesta ks. lisää Karlsson Sjögren 2016; Engberg 2005, 212–214; Henderson & Wall 1994.

⁵⁸¹ Köyhäinhoidon piiriin joutuneiden taustoista ja niiden selvittämiseen liittyvistä metodologisista haasteista ks. myös Levene 2012, 36.

ei puolestaan ole lähteistä pääteltävissä.⁵⁸² Nämä olivatkin varsin yleisiä köyhäinhoidon piiriin joutumisen syitä ajasta ja paikasta riippumatta.⁵⁸³

Kaiken kaikkiaan lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvät laitoskokemukset kertovat perheiden pitkittyneestä avuntarpeesta, joka heijastui etenkin pieniin lapsiin. Siksi lasten sijoittaminen köyhäintaloon kertoo nimenomaan lapsen itsensä avuntarpeesta ja huono-osaisuudesta, mikä avaa kenties konkreettisimmin näkökulman lapsuuden eletyn huono-osaisuuden kokemuksiin. Turvattomuuden käsitteen hyödyntäminen auttaa ymmärtämään, millaisia taustoja näillä lapsilla oli ja millaisia kokemuksia köyhäintalossa syntyi. Toisaalta köyhäinhoidon piirissä olleet lapset eivät olleet vaivaisia siinä mielessä, että olisivat olleet esimerkiksi sairaita tai työkyvyttömiä, ja lisäksi Turun köyhäinhoito muistutti jo 1800-luvun alkupuolella resurssiltaan ja muodoiltaan köyhäinhoidon tapoja, jotka yleistyivät Suomessa vasta vuosisadan loppupuolella. Siksi kirjoitan *köyhäinhoidosta* käsitteen *vaivaishoito* sijaan.⁵⁸⁴

Lasten juridisen turvattomuuden kokemukset

Valtaosa lasten laitossijoituksista kytkeytyy turvattomuuteen (*värnlöshet*), jolla tarkoitettiin 1800-luvun Suomessa alaikäistä lasta, jolla ei ollut huoltajia eli joka oli käytännössä orpo. Turvattomuus oli juridinen käsite, jolla kuvattiin orvon ja erityisesti isättömän lapsen vaivaisuutta ja avuntarvetta.⁵⁸⁵ Toisaalta turvattomuus ymmärrettiin vaihtelevasti, ja tulkitsijasta riippuen sen voitiin katsoa aiheutuvan orpouden lisäksi myös lapsen perinnöttömyydestä tai aviottomasta syntyperästä, vanhemman leskeydestä, avioerosta tai rikostuomiosta sekä perheen yleisestä köyhyydestä.⁵⁸⁶ Keskeistä turvattomuudessa on se, että se havainnollistaa, miten erilaiset institutionaaliset toimet vaikuttivat lasten hyvinvointiin.⁵⁸⁷ Lastenkotien kaltaiset

⁵⁸² Käsittelen näiden lasten ja nuorten elämänkulkuja seuraavassa pääluvussa III *Nuoruuden ja aikuisuuden selviytymisstrategiat*.

⁵⁸³ Turun ja lähialueiden osalta ks. Kulmala 1968, 370–371. Muun kuin Suomen osalta ks. esim. Sköld 2025; Humphries 2013; Levene 2012, 32–33, 36–40.

⁵⁸⁴ Samanlaisen ratkaisun on tehnyt myös turvattomia lapsia vuosien 1776–1821 Turun ja Porin läänissä tutkinut Minna Isoniemi. Isoniemi 2000, 4.

⁵⁸⁵ Käsite esiintyy myös vuoden 1852 vaivaishoitoasetuksessa. 1800-luvun loppupuolella nälkävuosien jälkeen turvattomuuteen alettiin suhtautua eri tavalla kuin 1800-luvun alkupuolella oli tehty. Nälkävuosien jälkeen turvattomille lapsille alettiin perustaa omia laitoksia suojelukasvatuksen merkeissä, ja turvattomuuden rinnalle nousi pahantapaisuuden käsite, jolla viitattiin esimerkiksi nuoriin rikoksenteijöihin. Esimerkiksi vuonna 1870 perustettiin valtakunnallinen Turvattomien lasten kasvatusyhdistys. Se oli Suomen ensimmäinen toimija, joka pyrki organisoimaan pahantapaisten eli esimerkiksi rikoksiin syyllistyneiden lasten ojentamista ja kasvatusta. Turvattomille lapsille alettiin perustaa lastenkoteja enenevässä määrin 1900-luvun alussa. Jaakkola 1994, 118–120.

⁵⁸⁶ Isoniemi 2000, 50–61, 74–75.

⁵⁸⁷ Vrt. Sandin & Löw 2025, 67.

laitokset olikin tarkoitettu ensisijaisesti turvattomille lapsille.⁵⁸⁸ Tästä huolimatta turvattomuutta on tarkasteltu toistaiseksi pitkälti osana lastensuojelun instituutioiden historiaa, eikä sitä ole juuri tarkasteltu lapsinäkökulmaisesti.⁵⁸⁹

Turvattomien lasten määrä oli kasvanut Ruotsin valtakunnassa 1700-loppupuolella, ja ongelma laajeni Suomessa edelleen 1800-luvun kuluessa.⁵⁹⁰ Kuten olen edellä useassa yhteydessä käsitellyt, syntyperältään aviottoman lapsen asema oli erityisen huono. Vielä 1700-luvun loppupuolella aviottomat lapset jätettiin usein turvattomille lapsille tarkoitettun avun ulkopuolelle. Tämä johtui luultavasti siitä ajatuksesta, että aviottoman lapsen äidille myönnetty avustus viestittäisi avioliiton ulkopuolisen sukupuolielämän hyväksymisestä. 1800-luvun alkupuolella myös aviottomia lapsia alettiin avustaa, ja tyypillisimmin turvattomien lasten hoito järjestettiin niin, että he asuivat sukulaisten tai muiden kasvatusvanhempien luona, joille maksettiin avustusta lapsen hoidosta.⁵⁹¹ Lasten pitämistä vanhempiensa luona perusteltiin lapsen edulla jo 1700-luvulla.⁵⁹² Niinpä vanhemmastaan eroon joutunut lapsi oli aina poikkeus, minkä vuoksi eron vanhemmasta voi ajatella olleen lapselle aina mullistava kokemus. Näin oli varsinkin isättömissä perheissä, joissa varttuneet lapset jäivät täysin vaille turvaa, jos äiti kuoli.⁵⁹³ Äidin menettäminen syvensi siten erityisesti ennestäänkin haavoittuvaisen lapsen huono-osaisuutta.

Nuorin tutkimusjoukkoon kuuluva köyhäintaloon sijoitettu orpolapsi oli vain kuukauden ikäinen ja vanhin puolestaan 14-vuotias, ikänsä puolesta siis juuri ja juuri juridisen turvattomuuden määritelmät täyttävä. Olikin tyypillistä, että avustusta saivat kaiken ikäiset turvattomat lapset, jotka vain täyttivät ikänsä puolesta turvattomuuden kriteerin (alle 15-vuotiaat).⁵⁹⁴ Tutkimusjoukostani nuorin köyhäintaloon sijoitettu turvaton lapsi oli Erika Roth, jonka äiti oli kuollut synnytyskomplikaatioihin maaliskuussa 1843 Erikan ollessa vain kuukauden ikäinen. Äitinsä kuoltua Erika sijoitettiin välittömästi köyhäintaloon, ja hän oli köyhäinhoidon piirissä aina 15-

⁵⁸⁸ Sköld 2025, 45. Jo 1500–1600-luvuilla oli tyypillistä, että laitoksissa valikoitiin, mil-laisista taustoista tuleville lapsille niissä tarjottiin huolenpitoa. Ks. esim. Sandin & Löw 2025.

⁵⁸⁹ Ks. esim. Sköld 2025; Harrikari 2019; Jaakkola 1994; Pulma 1994; Urponen 1994; Pulma 1987. Myös Elina Waris on sivunnut turvattomuuden teemaa väitöskirjassaan, joka käsittelee perhelaitosta ja yhteisöllisyyttä Ruokolahdella vuosina 1750–1850. Wariksen näkökulma on lähinnä lasten elatuksen järjestämisessä ja lasten tekemässä työssä, jotka olivat tapa järjestää orpolapselle koti. Waris 1999, 119–122. Minna Isoniemi puolestaan on käsitellyt lasten turvattomuutta pro gradu -tutkielmassaan. Isoniemi 2000.

⁵⁹⁰ Isoniemi 2000, 65, 72–73, 79; Pulma 1994, 49.

⁵⁹¹ Isoniemi 2000, 74–80, 91–92.

⁵⁹² Hedenborg 1997, 57.

⁵⁹³ Levene 2012, 161–162; van Poppel 2000, 273.

⁵⁹⁴ Toisaalta 1700-luvun loppupuolelle avustusta oli satunnaisesti myönnetty tätäkin vanhemmille eli yli-ikäisille lapsille. Isoniemi 2000, 87–90

vuotiaaksi asti.⁵⁹⁵ Erikan kanssa samaan aikaan köyhäintalossa asui myös niin ikään imeväisenä orvoksi jäänyt Wilhelm Edvard Rothström, joka oli sijoitettu köyhäintaloon viisivuotiaana äitinsä kuoltua huhtikuussa 1842.⁵⁹⁶ Vuoden 1850 tienoilla köyhäintalon asukkaiksi merkittiin myös edellisessä alaluvussa esitellyt veljekset Gustaf ja Otto Lindblad, jotka olivat ensin asuneet köyhäintalon ulkopuolella köyhäinkassan kustannuksella ja jotka olivat köyhäintaloon muuttaessaan 12- ja 8-vuotiaat.⁵⁹⁷ Näille lapsille köyhäintalo muodostui lapsuutta ja nuoruutta keskeisimmän määrittäneeksi tekijäksi

Äitinsä menettäneille lapsille äidin kuolema ja kodin ulkopuolelle sijoittaminen tiesi tutun lapsuuden päättymistä ja oli raja sen ja uuden tuntemattoman lapsuuden tai nuoruuden välillä.⁵⁹⁸ 1900-luvulla lapsuuttaan eläneiden sijoituslasten kokemuksissa vanhempien kuolemaa seurannut sijoituspäätös ja ero perheestä muokkasivat keskeisesti lapsen odotushorisonttia.⁵⁹⁹ Näin oli mahdollisesti myös 1800-luvulla sijoitettujen lasten kohdalla, sillä orvoksi jääneen lapsen koko elämä meni uusiksi. Lapsen perhetaustan lisäksi myös instituutioiden perustamismotiivien ja lainsäädännön tavoitteiden kautta voi hahmotella kokemuksia, jotka mahdollisesti yhdistivät laitoshoitoon sijoitettuja lapsia. Esimerkiksi Ruotsin valtakunnan ensimmäiset lastenkodit oli tarkoitettu tuomaan suojaa orvoille, köyhille ja kerjääville lapsille, jotka elivät kaduilla vailla kotia ja riittävää ravintoa.⁶⁰⁰ Niinpä on todennäköistä, että laitoshoitoon sijoitetut lapset kokivat edellä kuvatun kaltaista absoluuttista köyhyyttä ja syvää huono-osaisuutta. Avustuksen voi perustellusti sanoa muokanneen huomattavalla tavalla lapsen odotushorisonttia. Näin on siksi, että turvattomille lapsille myönnettiin avustusta usein hyvin pitkäaikaisesti.⁶⁰¹

Juridisen turvattomuuden kriteeri avun saamisessa osoittaa, että köyhäinhoitolautakunta priorisoi kaikista huono-osaisimpien lasten avun tarvetta.⁶⁰² Tästä kertoo edellä esitelty Ignatius Törnroosin tapaus, sillä Ignatius otettiin köyhäintaloon vasta, kun hänen äitinsä kuoli huhtikuussa 1848. Tuolloin 10-vuotias Ignatius oli elänyt täysin varattomassa perheessä, sillä hänen äitinsä hautajaiset maksettiin köyhäinkassasta.⁶⁰³ Itse asiassa myös se, että tutkimani turvattomat lapset on otettu köyhäinavun piiriin, kertoo siitä, miten huono-osaisia he olivat. Vain murto-osa avun tarpeessa

⁵⁹⁵ KA, TTA, I Eb2:5 ruotsalaisen srk vihityt (1832–1845), k. Fredrica Charlotta Roth 3.2.1841; I Aa5:2 muu rippikirja, köyhäintalo (1854–1860), 7.

⁵⁹⁶ KA, TTA, I Aa1:70 suomalaisen srk rk (1842–1845), tontti 1.20.2, 488.

⁵⁹⁷ KA, TTA, I Aa2:28 ruotsalaisen srk rk (1844–1855), tontti 1.10.1, 101.

⁵⁹⁸ Hedenborg 1997, 56–57.

⁵⁹⁹ Syväniemi 2023, 249.

⁶⁰⁰ Sköld & Arvidsson 2025, 14.

⁶⁰¹ Isoniemi 2000, 87.

⁶⁰² Vrt. Sköld 2025, 41–42.

⁶⁰³ KA, TTA, I Aa3:1 yhteisen srk rk (1847–1853), tontti 1.10.1, 113; I F3:1 yhteisen srk kuolleet (1827–1876), k. 15.4.1848.

olevista lapsista pääsi avun piiriin ainakaan 1800-luvun alkupuolella, ja haavoittuvassa asemassa ollut Ignatius jäi alun perin ilman apua siksi, että hänen äidillään oli vastuu huolehtia itsestään ja lapsestaan. Turvattomankin lapsen mahdollisuus saada apua riippui siitä, missä hän asui, mikä oli turvattomuuden syy ja miten avustuksen hakemisesta vastanneet viranomaiset, esimerkiksi papit, priorisoivat hakemuksissa lasten avunsaantia. Usein viranomaiset ehdottivat avunsaajiksi huono-osaisten lasten joukosta kaikista haavoittuvaisimpia lapsia, kuten orpoja.⁶⁰⁴ Tämän vuoksi köyhäinavun saamista ja laitokseen sijoittamista on perusteltua pitää merkkinä erityisen syvästä eletystä huono-osaisuudesta, joka korostuu tutkimusjoukossani lapsuudessa ja nuoruudessa.

Sosiaalinen turvattomuus ja perheiden haavoittuvuus

Juridisen turvattomuuden rinnalla problematisoin lasten laitoshoidon kokemuksia myös sosiaalisen turvattomuuden käsitteen kautta. Käsitettä on hyödyntänyt Mirja Satka, joka tarkoittaa sillä yleistä toimeentuloon liittyvää sosiaalista haavoittuvuutta.⁶⁰⁵ Se auttaa havainnollistamaan tutkimieni lasten perheiden haavoittuvuuden ja huono-osaisuuden kokemusten syntyä. Käsitteen käyttöä perustelee myös se, että juridisessa mielessä turvattomuuden katsottiin syntyvän joissain tapauksissa myös muusta kuin orpoudesta. Turvattomuuden ymmärtäminen moniulotteisena haavoittuvuutta luovana ilmiönä auttaa ymmärtämään myös lasten haavoittuvaa asemaa ja sen vaikutusta heidän elämänsä kulkuihinsa. Siinä onkin paljon samaa kuin haavoittuvuudessa eli kroonisesti niukoissa resursseissa, jonka on todettu olleen kaikista keskeisin köyhyydelle altistanut tekijä esimerkiksi 1700-luvun Ranskassa.⁶⁰⁶ Seuraa- vista tapauksista käy ilmi, että näin oli myös 1800-luvun Suomessa.

Köyhäinapuun turvautuminen ja köyhäintaloon hakeutuminen on tulkittu monissa aikaisemmissa tutkimuksissa perheiden selviytymiskeinoksi.⁶⁰⁷ Myös 1800-luvun loppupuolen teollistuvassa Suomessa kaupunkien köyhillä yksinhuoltajaäitien perheillä oli monenlaisia toimeentulon strategioita, joihin lukeutuivat muun muassa lasten työnteko, köyhäinapuun turvautuminen ja nuorempien sisarusten vahtiminen,

⁶⁰⁴ Isoniemi 2000, 62–64, 84–86, 91, 101–105. Ks. myös Humphries 2013.

⁶⁰⁵ Satka 1994, 261. Lisäksi Turun rouvasväenyhdistyksen toiminnasta pro gradu -tutkielman tehnyt Taru Matikainen lähestyy turvattomuutta sekä juridisena että henkisenä turvattomuutena, joista jälkimmäisen tulkitsen viittaavan Satkan kuvaamaan sosiaaliseen turvattomuuteen. Matikainen 2001, 5.

⁶⁰⁶ Hufton 1974, 20.

⁶⁰⁷ Sköld & Arvidsson 2025, 24; Smythe 2022; Sandin 2020b; Koskivirta 2017, 107; Humphries 2013; Levene 2012, 93–103; Sandin 1986; Hufton 1974.

jotta äidit pystyivät työskentelemään.⁶⁰⁸ Tällaisten valintojen mahdollisuudesta puhuu se, että kuusi tutkimusjoukkooni lukeutunutta lasta lähetettiin köyhäintaloon köyhyyden vuoksi, ja osa heistä sijoitettiin sinne äitinsä kanssa. Esimerkiksi Nummelinin perheen lapset, viisivuotias Ernst ja kaksivuotias Maria sijoitettiin köyhäintaloon köyhäinhoitolautakunnan päätöksellä loppuvuodesta 1845. Hieman myöhemmin köyhäintaloon muutti myös lasten äiti Maria Elisabeth Nummelin, joka oli tuolloin todennäköisesti sairaaloinen, sillä hän menehtyi tammikuussa 1846.⁶⁰⁹ Näille perheille laitoshoitoon hakeutuminen näyttäytyy selviytymisstrategiana syvässä huono-osaisuudessa, johon liittyviä kokemuksia lähestyn seuraavaksi sosiaalisen turvattomuuden käsitteen kautta.

Sosiaalisten verkostojen eli käytännössä kummiverkostojen kautta käy ilmi monen köyhäintaloon sijoitetun lapsen kokema sosiaalinen turvattomuus. Lapsuudessaan tai nuoruudessaan köyhäintaloon joutuneiden lasten kummien määrän keskiarvo oli 2,8 kummiä eli hieman vähemmän kuin koko tutkimusjoukollani (kummien määrän keskiarvo 3,1). Kummeissa oli naisia huomattavan paljon, peräti 80 prosenttia. Kuten kummisuhteita käsittelevässä luvussa totesin, valtaosa kummeista oli työläisnaisia, jotka eivät todennäköisesti kyenneet tukemaan kummilapsiaan taloudellisesti tai sosiaalisesti. Tällaiset työläiskummit oli esimerkiksi puolivuotiaana köyhäintaloon sijoitetulla Maria Lagerstedtilla, jonka köyhäintaloon sijoittamisen syyksi oli kirjattu ”köyhyys” ja joka jäi orvoksi äitinsä menehdyttyä sijoitusta seuraavana vuonna.⁶¹⁰ Myös edellä mainituilla Nummelinin perheen lapsilla oli molemmilla kummeinaan kaksi työläisnaista.⁶¹¹

Huono-osaisille perheille sukulaiset ja tuttavat olivat tärkeä apu. Toisaalta tuttavien avustaminen saattoi altistaa myös auttajan köyhyydelle, joten köyhien lasten avustaminen oli riski.⁶¹² Lisäksi yksinhuoltajaperheissä äidit olivat vastuussa perheen sosiaalisista suhteista, joten äidin menehdyttyä myös yhteydet sukuun ja ystäviin saattoivat katketa.⁶¹³ Tällainen tilanne oli luultavasti monen tutkimani lapsen perheessä äidin menehtyessä. Viranomaisaineistoon ei kuitenkaan välttämättä merkitty, jos lapsi sai sukulaisiltaan tai tuttaviltaan epävirallista tukea. Tällaisesta

⁶⁰⁸ Lisäksi vuoden 1879 vaivaishoitoasetuksessa myös lapsille asetettiin velvollisuus elättää myös vanhempiaan. Markkola 2018, 171–172; Annola 2017, 140.

⁶⁰⁹ TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, Ae2:5 kunnalliskodin henkilöluettelot (1844–1845); KA, TTA, suomalaisen srk kuolleet 1845–1854, k. 5.1.1846.

⁶¹⁰ Maria Wilhelminan kummit olivat luostarinmäkeläiset Maria Wallendahl ja Helena Fröjdman, joilla oli useita huono-osaisiin perheisiin syntyneitä kummilapsia. TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, kunnalliskodin henkilöluettelot Ae2:2 (1839–1841); KA, TTA, I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), s. 17.6.1839. Wallendahlista ja Fröjdmanista ks. lisää Viljamaa 2022, 103–105.

⁶¹¹ KA, TTA, I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), s. 28.2.1840 ja 3.1.1843.

⁶¹² Humphries 2010, 151–161.

⁶¹³ Levene 2012, 162.

mahdollisesta avusta kertovat edellä esiteltyjen Lindbladin veljesten lisäksi se, että orvoksi jäänyt Maria Clementina Hellström oli asunut mahdollisesti isoäitinsä hoi-vissa ennen kuin hänet sijoitettiin köyhäintaloon elokuussa 1856, sillä rippikirjassa Maria oli merkitty samaan ruokakuntaan isoäitinsä kanssa.⁶¹⁴

Niukkojen sosiaalisten suhteiden lisäksi köyhäintaloon sijoitettujen lasten taustalla oli kumuloituvasta ja ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta kertovaa sosiaalista turvattomuutta. Monen perheen äiti vaikuttaa olleen sairaalloinen ja siksi työ-kyvytön, mutta perheiden taustat kertovat myös muunlaisista ongelmista. Olen edellä kuvannut Erfvingin perheen tukalaa tilannetta, joka kulminoitui maaliskuuhun 1838, jolloin perheen äiti Helena kahdeksanvuotiaan tyttärensä Gustavan ja yksivuotiaan Amandan kanssa tavattiin kaupungilta kerjäämässä ja lähetettiin sen vuoksi köyhäintaloon.⁶¹⁵ Poliisikamarin kuulustelupöytäkirjassa perheen kuvattiin kokevan ”suurinta köyhyyttä” ja olevan rutiköyhä (*utfattig*): Erfving lapsineen oli pakotettu kiertelemään kaupungilla kerjäämässä ja turvautumaan ihmisten avuliaisuuteen. Erfving oli niin köyhä ja varaton, ettei hän kyennyt elättämään itseään ja pieniä lapsiaan.⁶¹⁶ Perheen lasten lapsuutta leimasivat kodittomuus, yksinäisyys, köyhyys, kier-televä elämäntapa, äidin suojelukseton elämä ja laitoskokemukset, jotka kertovat kaikki syvästä huono-osaisuudesta. Hieman samankaltainen tausta oli kaksivuotiaalla Maria Carolina Carolinasdotterilla, joka otettiin vuoden 1844 elokuussa huos-taan sukupuolitautilisairaalaan lähetetyltä äidiltään. Tapahtumasarjaan olivat varmasti osaltaan johtaneet tyttären ja äidin vuosien varrella kumuloitunut ahdinko, joka oli syntynyt hiljalleen sen seurauksena, että Marian äiti oli muuttanut Turkuun toisaalta ja Maria oli syntynyt synnytyssairaalassa. Kun Marian äiti pääsi joulukuusta sairaa-lastasta, hän sai Marian takaisin luokseen.⁶¹⁷

Sosiaalisesti turvattomiksi ja ylisukupolvista huono-osaisuutta kokeneiksi lap-siksi voidaan laskea myös lapset, jotka viranomaiset päättivät sijoittaa köyhäintaloon siksi, että heidän äitinsä olivat joutuneet työ- tai rangaistusvankeuteen eli käytän-nössä kehruuhuoneeseen joko tekemiensä rikosten tai irtolaisuuden vuoksi. Varhais-moderneissa kaupungeissa naisten lapset sijoitettiin siksi aikaa laitoksiin, kuten esi-merkiksi Tukholmassa lastenkotiin.⁶¹⁸ Kuitenkin esimerkiksi Turun naapuripitäjissä 1800-luvun alkupuolella tästä syystä köyhäinavun piiriin joutuneita lapsia oli vain

⁶¹⁴ KA, TTA, I Aa3:7 yhteisen srk rk (1853–1859), Södra 224, 459.

⁶¹⁵ Ks. luku *Kummissuhteet lapsuuden kuvana*.

⁶¹⁶ KA, TPVY, C I a:12, 13.3.1838, § 6; D I:12, nro 131.

⁶¹⁷ TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, kunnalliskodin henkilöluettelot Ae2:3 (1840–1847) ja Ae2:5 (1844–1845); KA, TTA, I C1:12 suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), s. 4.4.1842; KA, TPVY, A XI:1 terveystäpäiväkirja (1838–1845), Carolina Georgsdotter (nro 158); Vainio-Korhonen 2018, 107.

⁶¹⁸ Sköld 2025, 52–53, 58.

muutamia.⁶¹⁹ Sen vuoksi tutkimusjoukkoon kuuluvat viisi laitoshoitoon äidin laitostuomion vuoksi sijoitettua lasta erottuvat muiden lasten vertaisryhmästä huono-osaisuudellaan. Kolmevuotias Ernst Ferdinand Österlund sijoitettiin köyhäintaloon alkuvuodesta 1843, sillä hänen äitinsä oli kehruhuoneessa. Viralliseksi syyksi kirjattiin ”köyhyys” (*fattig*), mutta sijoituspäätös oli selvästi yhteydessä äidin kehruhuonetuomioon. Ernst asui köyhäintalossa uudelleen noin vuosina 1850–1856 eli 11–16-vuotiaana, ja tällöin köyhäintalossa asui myös hänen äitinsä.⁶²⁰ Nämä sijoituspäätökset kertovat myös siitä, että vaikka lasten laitoshoidoa vastustettiin ja vanhempien luona asumisen ajateltiin olevan lasten etu, köyhäintaloa pidettiin ainakin imeväisikäistä vanhempien lasten kannalta parempana kuin esimerkiksi kehruhuonetta. Äärimmäisissä tilanteissa, joissa lapsen moraalinen kehitys oli vaarassa perheen pahantapaisuuden vuoksi, viranomaiset kuitenkin pitivät parhaana vaihtoehtona sitä, että lapsi sijoitettiin pois perheensä luota.⁶²¹

Yksinhooltajaäitien lasten sosiaalista haavoittuvaisuutta kuvaa hyvin myös se, tutkimusjoukkoni perheet, joissa äiti oli avioitunut, eivät joutuneet turvautumaan köyhäinapuun. Isäpuolten määrä joukossa oli melko suuri, sillä kaikkiaan 14 lapsella oli isäpuoli.⁶²² Niistä tutkimusjoukkoon kuuluvista lapsista, joilla oli isäpuoli, lähestulkoon kenenkään ei tarvinnut turvautua köyhäinapuun. Ainoastaan Antoinetta Wilhelmina Törnqvist joutui köyhäintaloon. Antoinetan äidin avioliitto oli mahdollisesti lumeliitto, ja Antoinetan isäpuoli ei sen vuoksi välttämättä juuri osallistunut tytärpuolensa elämään.⁶²³ Tämä osoittaa konkreettisesti, miten kokemukset köyhäinavun saamisesta kytkeytyvät tutkimusjoukossani aviottomaan syntyperään ja miten yhden vanhemman perheissä riski kokea huono-osaisuutta oli suurempi kuin

⁶¹⁹ Turun ulkopuolisen alueen tilanteesta ks. Kulmala 1968, 372.

⁶²⁰ TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, kunnalliskodin henkilöluettelot Ae2:3 (1840–1847); KA, TTA, I Aa1:73 suomalaisen srk (1843–1849), tontti Kloster 152, 446; I Aa3:1 yhteisen srk rk (1847–1853), tontti 1.10.1, 112.

⁶²¹ Esimerkiksi 1700-luvun lopun Englannissa laki kielsi lähettämästä alle seitsemänvuotiaita köyhien perheiden lapsia köyhäinhoidon piiriin ainakaan ilman heidän vanhempiensa suostumusta. Varsinainen ”ongelmaperheen” käsite syntyi vasta myöhemmin 1800-luvun lopulta alkaen. Levene 2012, 8–9, 13–14, 91–92. Suomen osalta ks. Vainio-Korhonen 2018, 115–116.

⁶²² Nämä lapset olivat Amanda Josephina Grönroos, Georgiana Adolphina Hafverlund, Fredrica Säxlin, Maria Carolina Widoff, Amanda Emelia ja Alexander Lindberg, Edla Elisabeth Sjöholm, Christina Antonetta Palmroos, Ulrika Sofia Sundgren (synt. Renvall), Johan Gustaf Wallgren (alkup. Rosendahl), Johanna Charlotta Stenlund, Carl Constantin Heikell (synt. Stenlund) sekä Antoinetta Wilhelmina ja Augusta Adolfin Törnqvist.

⁶²³ Lumeavioliittoon viittaa se, että Törnqvistin isäpuoli merimies Johan Holm oli vaimoaan Johanna Törnqvistiä 13 vuotta nuorempi, ja avioliitto solmittiin hyvin pikaisesti sen jälkeen, kun viranomaiset olivat käskeneet Johanna Törnqvistiä hankkimaan laillisen suojelun. Vainio-Korhonen 2018, 111–112.

kahden vanhemmat tai huoltajan perheessä. Se myös täydentää aikaisemman tutkimuksen havaintoja siitä, että yksinhuoltajaäitien keskeinen selviytymisstrategia oli avioituminen.⁶²⁴

Aina sosiaalisen turvattomuuden syy ei käy ilmi viranomaislähteistä. Sofia Örn merkittiin köyhäntalon asukkaaksi 1840-luvun alussa, jolloin hän oli jo parikymmenvuotias nuori aikuinen. Syy jää kuitenkin arvoitukseksi. Ennen köyhäntaloon pääytymistä Sofia oli työskennellyt piikana, ja hän myös lähti köyhäntalosta saatuaan uuden piian pestin. Luultavasti köyhäntaloon päättymisen taustalla oli esimerkiksi sairaudesta johtuva väliaikainen työkyvyttömyys, sillä aikuisia otettiin köyhäntaloon vain työkyvyttömyyden johdosta. Näin ollen köyhäinhoidon ohjesäännöt kertovat, millaiset kokemukset köyhäntalossa olivat mahdollisia. Niiden kautta voi tulkita myös 18-vuotiaana köyhäntaloon otetun Antoinetta Törnqvistin mahdollisia kokemuksia. Antoinetta oli orpo mutta ei ikänsä vuoksi enää juridisessa mielessä turvaton. Siksi onkin pääteltävissä, että Antoinetan on täytynyt olla tavalla tai toisella työkyvytön, vaikka lähteissä ei hänen terveydentilaansa tai työkykyänsä viitatakaan ennen kuin vuonna 1857, jolloin hän oli ollut kuumesairaalassa, ja myöhemmin hänen merkittiin myös saaneen halvauksen. Työkyvyttömyys oli syntynyt joskus vuosien 1846 ja 1850 välisenä aikana, sillä vielä nuoruudessaan Antoinetta oli työskennellyt juoksutyttönä kaupunginpalvelijan luona.⁶²⁵

Köyhäntaloon 1800-luvun Turussa sijoitettujen lasten ja nuorten taustat ovat silmiinpistävän samanlaisia kuin nyky-Suomessa. Nykyään tiedetään, että toimeentulon niukkuus, yksinhuoltajuus, vakavat sairaudet, vanhemman vankeustuomiot ja vanhemman kuolema lisäävät lapsen tai nuoren riskiä joutua sijoitetuksi kodin ulkopuolelle.⁶²⁶ Lähes kaikki tutkimusjoukkooni kuuluvat köyhäntaloon joutuneet lapset olivat menettäneet äitinsä eli olivat käytännössä orpoja. Orpous kietoutuu yhteen myös perheen kokeman yksinäisyyden eli sosiaalisten suhteiden puutteen, köyhyyden eli taloudellisen puutteen sekä lisäksi terveydellisestä huono-osaisuudesta kertovan työkyvyttömyyden kanssa. Niiden köyhäntaloon joutuneiden lasten, joiden äiti oli syyllistynyt rikokseen tai oli otettu kiinni irtolaisuuden vuoksi, kohdalla täyttyy myös kriteeri vanhemman vankeustuomiosta. Tämä myös osoittaa, että sosiaaliturvan muuttuneista rakenteista huolimatta huono-osaiselle lapsuudelle altistavat tekijät ja niihin liittyvät kokemukset voivat olla samoja ajasta riippumatta.

On täysin mahdollista, että myös tutkimusjoukkooni kuuluvien sosiaalista turvattomuutta kokeneet lasten perheet hyödynsivät köyhäinapua selviytymisstrategiana. Toisaalta havainto auttaa ymmärtämään myös juridiseen

⁶²⁴ Vrt. Humphries 2013, 116.

⁶²⁵ KA, TTA, I Aa5:2 muu rippikirja, köyhäntalo (1854–1860); KA, TPVY, C I a:20, 23.10.1846, § 87.

⁶²⁶ Kääriälä & Ristikari 2020.

turvattomuuteen liittyviä kokemuksia. Orvoiksi jääneiden lasten odotushorisonteissa ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin laitos- tai elätehoitoon sijoittaminen. Näin ollen mahdollisuuksien kapeus havainnollistaa huono-osaisuuden vaikutuksia elämäntilanteeseen. Tämä myös osoittaa, että juridinen ja sosiaalinen turvattomuus tuottivat keskenään erilaisia – joskin osaltaan myös yhteen kietoutuneita – kokemuksia. Lisäksi juridisen ja sosiaalisen turvattomuuden toisiinsa peilaaminen voi auttaa hahmottelemaan myös emotionaalisen turvattomuuden kokemuksia, sillä on todennäköistä, että orvon ja sisarusistaan eroon joutuneen lapsen kokemus sijoituksesta on erilainen kuin yhdessä muiden perheenjäsentensä kanssa köyhäintaloon sijoitetun lapsen. Näihin mahdollisiin kokemuksiin toimii johtolankana myös kokemussyhteisön käsite, jonka kautta tarkastelen seuraavaksi elämää köyhäintalossa.

Köyhäintalo kokemussyhteisönä

Kysymyksessä vähän tutkituista lasten arkisista kokemuksista köyhäintalossa avuksi tulevat mahdollisuuksien historian ja kokemushistorian työkalut. Mahdollisuuksien historian lähestymistavasta ammentaen pohdin, millainen paikka köyhäintalo oli, mitä sen arjesta ja materiaalisista puitteista voidaan tietää ja miten nämä rakenteet muokkasivat toimintaa ja kokemuksia köyhäintalossa.⁶²⁷ Vihjeitä voi myös etsiä siitä, miten lapset toimivat köyhäintalossa ja käyttäytyivät siellä, millaisia ihmissuhteita siellä mahdollisesti syntyi ja miten nämä vaikuttivat huono-osaisuuden kokemuksiin.⁶²⁸ Lisäksi pohdin sitä, miten köyhyyden, tutkimieni lasten tapauksessa köyhäintaloon sijoittamisen, rajoittamat mahdollisuudet muokkasivat lasten kokemuksia ja odotushorisontteja.⁶²⁹ Köyhäintaloon sijoittamiseen liittyvissä kokemuksissa voi lähteä liikkeelle siitä, että lasten laitostkokemukset olivat aina poikkeuksellisia, sillä lasten oli tarkoitus varttua perheidensä luona kodeissaan tai kodinomaisessa ympäristössä. Niinpä köyhäintalon asukkaat ja heidän kokemuksensa sijoittuvat sosiaalitytieteilijä Juho Saaren hahmottelemassa huono-osaisuuden hierarkiassa syvälle huono-osaisuuden notkelmiin, joita Kirsi Vainio-Korhonen on soveltanut havainnollistaessaan Turun Luostarinmäen asukkaiden huono-osaisuuden hierarkkista rakentumista.⁶³⁰

Keskeinen apuväline köyhäintalon arkisten kokemusten ymmärtämisessä on myös *kokemussyhteisön* käsite, jota käytän metodologisena työkaluna hahmotellesani köyhäintaloon ja saatuun köyhäinapuun liittyvien kokemusten tilaa.

⁶²⁷ Artukka & Viljamaa 2026 (tulossa); Annola 2023, 63–64.

⁶²⁸ Vrt. Levene 2012, 108–109.

⁶²⁹ Köyhyydestä ja toimintamahdollisuuksien rajoittamisesta ks. Hitchcock & McClure 2020, xxvi.

⁶³⁰ Vainio-Korhonen 2022a; Saari 2015, 161–163.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on nimittäin tunnistettu laitoshoidon sijoitettujen köyhien jakaneen yhteisiä laitoshoidon kokemuksia.⁶³¹ Kokemusyhteisöjen tavoittamiseksi on aluksi kysyttävä, millainen paikka köyhäintalo oli lasten kannalta ja miten lapset asettuvat osaksi köyhäintalon asukkaiden joukkoa. Näitä havainnollistavat muun muassa köyhäintalon asukasmäärät. Niitä tulkittaessa on kuitenkin huomioitava erityisesti lähdekritiikki, sillä köyhäintalon asukasmäärä merkittiin eri perusteilla henkikirjoihin ja köyhäinhoitolautakunnan vuosikertomuksiin. Kerran vuodessa tehty henkikirjoitus on staattinen läpileikkaus köyhäintalon asukasmäärästä eikä erottele esimerkiksi talossa pitkäaikaisesti asuneita tai elätehoitoon sijoitettuja. Toiseksi vuosikertomuksiin ei ole laskettu mukaan köyhäintalossa pakkotyössä olleita toisin kuin henkikirjoihin.⁶³² Luettelot eivät myöskään kerro, kuinka pitkään niihin merkitty asukas laitoksessa viipyi. Esimerkiksi tutkimusjoukkooni kuuluva Amalia Skönberg on merkitty rippikirjassa köyhäintalon asukkaaksi vuoteen 1851 asti, vaikka hänet sijoitettiin elätehoitoon jo vuonna 1845.⁶³³ Tällaiset lähteiden tulkintaan ja köyhäintalon asukasmäärään liittyvät haasteet eivät myöskään koske pelkästään Suomea, vaan ne ovat tyypillisiä myös muiden maiden köyhäintaloja ja työhuoneita tutkittaessa.⁶³⁴

⁶³¹ Humphries 2013, 119–131; Levene 2012, 126.

⁶³² Köyhäinhoitolautakunnan vuosikertomuksiin köyhäintalon asukasmäärä on 1800-luvun alkupuolen osalta merkitty vain vuosina 1835, 1841–1843 ja 1845–1846. Niissä asukasmäärä on pienempi kuin henkikirjoissa. Louhivuori 1915, 116.

⁶³³ KA, TTA, I Aa3:1 yhteisen srk rk (1847–1853), tontti 1.10.1, 112; TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, kunnalliskodin henkilöluettelot, Ae2:3 (1840–1847) ja Ae2:5 (1844–1845).

⁶³⁴ Levene 2012, 109–113.

Taulukko 6. Turun köyhäintalon henkikirjoihin merkitty asukasmäärä vuosina 1831–1846.

Vuosi	Asukkaiden lukumäärä	Lasten lukumäärä	Lasten osuus (%)	Miesten lukumäärä	Miesten osuus (%)	Naisten lukumäärä	Naisten osuus (%)
1831	41	5	12	11	27	24	59
1832	92	27	29	16	17	49	53
1833	143	36	25	24	17	83	58
1834	131	35	27	19	15	77	59
1835	100	28	28	16	16	56	56
1836	55	4	7	17	31	34	62
1837	144	10	7	57	40	77	53
1838	113	<i>ei eroteltu</i>	<i>ei eroteltu</i>	<i>ei eroteltu</i>	<i>ei eroteltu</i>	<i>ei eroteltu</i>	<i>ei eroteltu</i>
1839	182	74	41	34	19	74	41
1840	207	96	46	33	16	78	38
1841	216	97	45	43	20	76	35
1842	201	96	48	37	18	68	34
1843	214	104	49	41	19	69	32
1844	226	132	58	46	20	48	21
1845	273	122	45	70	26	81	30
1846	234	110	47	58	25	66	28

Lähteet: KA, Turun ja Porin läänin henkikirjat T:23–T:49, köyhäintalo.

Taulukko 6 havainnollistaa, miten lapset ja nuoret muodostivat 1830-luvulta lähtien kasvavan osan Turun köyhäintalon asukkaista. Tosin lukuja analysoitaessa on huomioitava, että henkikirjojen kuvaamat prosentuaaliset lasten, miesten ja naisten osuudet ovat viranomaisen tulkinta. Riippui henkikirjoittajasta, merkitsikö hän talossa asuvan lapsen alaikäiseksi vai aikuiseksi. Tämä tulkintaero näkyy erityisesti vuosien 1836 ja 1837 kohdalla. Köyhäintalon ensimmäisen kolmenkymmenen toimintavuoden aikana asukkaissa ei ollut lapsia, vaan kaikki asukkaat olivat aikuisia, joista valtaosa oli jo iäkkäitä vaivaisia.⁶³⁵ Ensimmäiset köyhäintalon asukkaiksi

⁶³⁵ KA, TTA, I Aa1:17 suomalaisen srk rk (1791–1897), tontti Kyrko Qvarteret 12, 13; I Aa1:20 suomalaisen srk rk (1794–1799), tontti Kyrko Qvarteret 12; I Aa1:22 suomalaisen srk rk (1796–1801), Personer som ifrån Lilla sidan äro intagne på Fattig Huset; I Aa1:24 suomalaisen srk rk (1799–1814), Fattighuset, tontti Kyrko Qvarteret 12, Lilla Kyrka Gatan, 21; I Aa1:29 suomalaisen srk rk (1804–1809), tontti Kyrko Qvarteret 12;

merkityt lapset löytyvät rippikirjoista vasta 1820-luvulta: suomalaisen seurakunnan vuosien 1815–1831 rippikirjassa köyhäntalon asukkaiksi merkittiin kaksi nuorta.⁶³⁶ Tämän jälkeen köyhäntaloon sijoitettujen lasten määrä alkoi vähitellen kasvaa, ja varsinkin vuoden 1827 suurpalon jälkeen on nähtävissä, miten hiljalleen yhä suurempi osa asukkaista alkoi olla lapsia, joskin vielä 1820–30-lukujen taitteessa valtaosa asukkaita oli edelleen iäkkäitä.⁶³⁷ Lasten osuus köyhäntalon asukkaista oli erityisen suuri vuosina 1839–1846, ja vuonna 1844 lasten osuus köyhäntalon asukkaista oli huipuissaan, sillä tällöin he muodostivat yli puolet kaikista asukkaista.⁶³⁸ Kun köyhäntalon henkikirjoitettuja asukkaita vertaa koko kaupungin asukkaisiin, esimerkiksi vuonna 1845 köyhäntalon asukasmäärä oli niinkin paljon kuin kaksi prosenttia kaupungin henkikirjoitetuista asukkaista. Toisaalta suuresta asukasmäärästä huolimatta Turun köyhäntalossa oli paljon vähemmän lapsia kuin suurissa eurooppalaisissa lastenkodeissa.⁶³⁹

Turun köyhäntalon suureen asukasmäärään on kaksi syytä. Ensinnäkin suurpalon jälkeen köyhäinhoidon periaatteita päivitettiin huomattavasti, ja materiaalien raha- ja elintarvike-avustusten sijaan köyhäinapu painottui laitoshoidon sekä vastikkeelliseen köyhäntalossa tai työhuoneessa tehtävään työsuoritukseen.⁶⁴⁰ Toiseksi kaupungissa oli vuonna 1835 tehty päätös sijoittaa köyhäntaloon ne, jotka olivat maaseudulla elätehoidossa.⁶⁴¹ Tämä oli mahdollista siksi, että suurpalon tuhoaman köyhäntalon tilalle valmistui uusi tilava ja komea köyhäntalo Kurjenkaivonkentän läheisyyteen 1. kaupunginosan tontille 19.2, jossa se toimi vuosina 1831–1846.⁶⁴² Näinä vuosina vain pieni osa köyhäinapua saaneista oli elätehoidossa, ja heistäkin

I Aa1:34 suomalaisen srk rk (1810–1815), Fattighuset, tontti Kyrko Qvarteret 12, 28–29; KA, TTA, I Aa2:8 ruotsalaisen srk rk (1812–1831), Fattighuset, tontti Kyrko Qvarteret 12, 24; I Aa2:10 ruotsalaisen srk rk (1823–1829), Fattighuset, tontti Kyrko Qvarteret 12, 17.

⁶³⁶ KA, TTA, I Aa1:42 suomalaisen srk rk (1815–1831), Fattighuset, tontti Kyrko Qvarteret 12, Lilla Kyrko Gatan, 20–21.

⁶³⁷ KA, TTA, I Aa2:15 ruotsalaisen srk rk (1831–1844), Stadens Fattighus, tontti 1.19.2, 227–228; KA, TTA, I Aa1:55 suomalaisen srk rk (1831–1837), Fattighuset, tontti 1.19.2, 189–190.

⁶³⁸ Vainio-Korhonen ym. 2022, 19–21.

⁶³⁹ Hayen 2025, 111–112.

⁶⁴⁰ Nikula 1972, 223.

⁶⁴¹ Tutkimusjoukkooni lukeutui myös elätehoitoon sijoitettuja lapsia. Käsittelen heitä seuraavassa alaluvussa *Sijoituslapsuuden kokemukset*.

⁶⁴² Ennen suurpaloa köyhäntalo oli sijainnut Kirkkokorttelissa Pienen Kirkkokadun varrella tontilla numero 12. Rakennusaikana köyhäntalon asukkaat asuivat väliaikaisissa tiloissa ympäri kaupunkia tai elätehoidossa Turun naapuripitäjissä. Kun kalliiksi osoittautunut uusi köyhäntalo myytiin vuonna 1846, väliaikaisena köyhäntalona toimi Holmsténin talo 1. kaupunginosan 10. korttelissa. KA, TTA, I Aa1:42 suomalaisen srk rk (1815–1831), Kyrko Qvarteret n:o 12, 20; Nikula 1972, 221–223; Kalpa 1971, 98–99; Louhivuori 1915, 105, 108, 111, 115–117.

valtaosa oli lapsia.⁶⁴³ Näin ollen Turun tilanne poikkesi muusta Suomesta, jossa laitoshoido oli pitkälti vielä alkutekijöissään.

Lasten ja nuorten mahdollisia kokemuksia köyhäintalossa voi analysoida myös siitä näkökulmasta, miten köyhäintalon muut asukkaat ja henkilökunta vaikuttivat niihin. Muun muassa köyhäintalon henkilökunta kuvastaa, pyrittiinkö köyhäintalossa huomioimaan lasten erityiset tarpeet. Rippikirjojen mukaan köyhäintalon henkilökunta koostui 1800-luvun alkupuolella vahtimestarista eli isännöitsijästä sekä keittäjistä, rengeistä ja piiasta.⁶⁴⁴ Talon henkikirjoihin oli kuitenkin merkitty myös johtajatar (vuodesta 1834 alkaen) sekä hoitajattaria (*skjöterska*) vuosina 1833, 1837 ja 1838.⁶⁴⁵ Lähteet eivät kerro heidän toimenkuvastaan, mutta on mahdollista, että varsinkin hoitajattarien vastuulla oli huolehtia lapsista. Siitä, oliko imeväisikäisiä lapsia varten köyhäintalossa esimerkiksi imettäjiä, ei ole löytynyt mainintaa.⁶⁴⁶ Myös talon muut asukkaat huolehtivat mahdollisesti lapsista. Yhdeksänvuotias Gustava Erfving jakoi huoneen neljän muun aikuisen kanssa, jotka olivat häntä iäkkäämpiä leskiä tai vanhojapiikoja.⁶⁴⁷ Tällöin lasten ja aikuisten kokemussyhteisöt kohtasivat, sekoittuivat ja mahdollisesti muodostivat uusia yhteisöjä.

Köyhäintalon kokemussyhteisöt vaihtelivat myös sen mukaan, oliko taloon sijoitetulla lapsella tai nuorella siellä läheisiä. Se kertoo myös lapsuuden olosuhteista ja odotushorisonteista, sillä on todettu, että vanhempiensa kanssa laitoksiin sijoitettujen lasten riski kuolla laitoshoidon aikana oli orpolapsia pienempi.⁶⁴⁸ Vanhempiensa tai sukulaistensa kanssa köyhäintaloon sijoitetut lapset saivat varmasti myös huolenpitoa läheisiltään, jotka pyrkivät luultavasti varmistamaan, että lasta kohdeltaisiin hyvin.⁶⁴⁹ Läheisissä piili myös mahdollisuus saada emotionaalista turvaa, jota olivat vailla köyhäintaloon päätyneet turvattomat orpolapset. Tällaista havainnollistavat tutkimusjoukossani Carl Constantin Stoltin kokemukset, sillä hän asui

⁶⁴³ Louhivuori 1915, 116.

⁶⁴⁴ KA, TTA, I Aa1:55 suomalaisen srk rk (1831–1837), tontti 1.19.2, 189; I Aa1:70 suomalaisen srk rk (1842–1845), tontti 1.19.2, 461. Köyhäintalojen johdossa alettiin ilmentää yhteiskunnallista äitiyttä vasta 1800-luvun lopulta alkaen naisten alettua nousta köyhäintalojen johtajattariksi. Annola 2011.

⁶⁴⁵ KA, Turun ja Porin läänin henkikirjat, henkikirjat T:25, T:27, T:29–T:31, T:33–T:35, T:37, T:41, Fattighus,

⁶⁴⁶ Esimerkiksi Tukholman suuressa lastenkodissa oli pikkulapsia varten imettäjiä. Öberg 2025, 128.

⁶⁴⁷ KA, TTA, II Cj:2 köyhäinhoitoa koskevia asiakirjoja (1790–1859), II Bg:4 Förteckning öfver Personer vid Stades Fattigvårds och Corrections Inrättningen i Åbo som finnes uti hvart rum efter Nummer.

⁶⁴⁸ Levene 2012, 118–119.

⁶⁴⁹ Öberg 2025, 130.

köyhäintalossa vuosina 1855–1859 isoäitinsä Maria Stoltin kanssa.⁶⁵⁰ Maria Stolt oli synnyttänyt seitsemän aviotonta lasta, joista yksi oli Carlin vuonna 1818 syntynyt äiti Sofia. Lisäksi Stolt oli ollut irtolaisuuden vuoksi kehruhuoneessa. Sofia Stolt oli puolestaan synnyttänyt ensimmäisen lapsensa, Carlin isoveljen Petterin vain 16-vuotiaana vuonna 1837.⁶⁵¹ Samalla isoäidin ja lapsenlapsen sijoittaminen kertoo syvästä ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta.

Lapsille, jotka olivat juridisesti turvattomia tai jotka oli sijoitettu köyhäintaloon nimenomaan erilleen äidistään, mahdollisten sisarusten mukanaolo on merkinnyt paljon.⁶⁵² Tästä kertoo sekin, että ilman vanhempiaan mutta sisarustensa kanssa englantilaisiin työhuoneisiin 1700-luvun lopulla sijoitettujen lasten kuolleisuus oli yksinäisiä lapsia pienempää.⁶⁵³ Äitinsä menettäneille lapsille sisaruksista saatu emotionaalinen turva olikin epäilemättä äärimmäisenä tärkeää, ja esimerkiksi 1800-luvun Englannissa työhuoneisiin yksin sijoitetut lapset ikävöivät perheenjäseniään.⁶⁵⁴ Niinpä yhdessä köyhäintaloon kirjattujen neljän sisarusparin eli Lindbladin veljesten, yhdeksänvuotiaan Amalia ja kolmevuotiaan Carl Skönbergin, 11-vuotiaan Johan ja kahdeksanvuotiaan Carl Stoltin sekä kahdeksanvuotiaan August ja kolmevuotiaan Carl Wigrenin kokemus köyhäintalossa asumisesta on täytynyt olla erilainen kuin ilman perheensä tukea köyhäintalossa asuneiden yhdeksänvuotiaan Gustaf Rosenbergin tai 14-vuotiaan Maria Rosendahlin, puhumattakaan edellä mainituista imeväisinä köyhäintaloon sijoitetuista orvoista Erika Rothista ja Wilhelm Rothströmistä.⁶⁵⁵

Köyhäintalon asukkaiden – talossa pitkäaikaisesti asuneiden vaivaisten, vapaaehtoisessa työlaitoksessa työskennelleiden köyhien ja pakkotyölaitokseen sijoitettujen rikollisten ja irtolaisten – kokemuksissa on väistämättä täytynyt olla hierarkkisuutta. Kaikkien arki oli yksilöllisen työkyvyn määrittämän työnteon rytmittämää, mikä ensi näkemältä hämärtää köyhäintaloon sijoitettujen ryhmien välisiä eroavaisuuksia. Heidän kokemuksiaan erottivat kuitenkin työkyvyn laatu, talon tilojen erilaiset käyttötarkoitukset ja ennen kaikkea asukkaiden tausta. Kaikki heistä olivat päätyneet köyhäintaloon pakon edessä, mutta kahden ensimmäisen ryhmän asukkaat

⁶⁵⁰ KA, TTA, I Aa1:70 suomalaisen srk rk (1842–1845), tontti 1.22.2, 547; I Aa3:1 yhteisen srk rk (1847–1853), tontti 1.20.2, 339; I Aa5:2 muu rippikirja, köyhäintalo, (1854–1860), 7 ja 11.

⁶⁵¹ KA, TTA, I C1:13 suomalaisen srk syntyneet (1835–1850), s. 7.2.1837; Vainio-Korhonen 2018, 34, 53.

⁶⁵² Vrt. Turun tilapäisen lastenkodin lasten tilanteeseen nälkävuonna 1868. Artukka & Viljamaa 2026 (tulossa).

⁶⁵³ Levene 2012, 119. Ks. myös Sköld & Arvidsson 2025, 24–25.

⁶⁵⁴ Humphries 2013, 130–131.

⁶⁵⁵ KA, TTA, I Aa1:70 suomalaisen srk rk (1842–1845), tontti 1.22.2, 547; I Aa3:1 yhteisen srk rk (1847–1853), tontti 1.20.2, 339; I Aa1:73 suomalaisen srk rk (1843–1849), Kloster Qvarteret 181, 511.

olivat hakeutuneet avun piiriin omasta tahdostaan, kun taas pakkotyölaitoksen asukkaat eivät voineet vaikuttaa saamaansa pakkotyörangaistukseen. Tämä osoittaa, että kokemusyhteisön käsite voi auttaa erottamaan huono-osaisuuden hierarkkisuutta, syitä ja laatua ja auttaa ymmärtämään, miten erilainen huono-osaisuus tuotti eroavia elämänkulkuja.

Köyhäintalon arki – vastikkeellisuutta, hyödyllisyyttä ja kasvatuksellisuutta

Köyhäintalo oli lapsille ja nuorille paikka, jossa heitä kasvatettiin hyödyllisiksi yhteiskunnan jäseniksi työntöön ja kristinopin omaksumisen kautta. Siellä oli myös tarkoitus katkaista huono-osaisuuden kierre, sillä köyhäintaloa ei ollut tarkoitettu lasten loppuelämän sijoituspaikaksi, ja laitoksesta sai ja täytyi lähteä pois, jos siellä asuneen köyhäinhoidokin tilanne parani.⁶⁵⁶ Kun tarkastelee Turun köyhäintalon arki-rytmiä ja materiaalisia puitteita, näyttää siltä, että niiden oli tarkoitus ohjata erityisesti laitoksen lapsiasukkaita pois huono-osaisuudesta. Näiden kokemusten tavoittamiseksi hyödynnän osallisuuden käsitettä, jonka kautta tarkastelen köyhäintalon arkea. Millaisia kokemuksia köyhäintalon arjen toivottiin tuottavan, ja miten nämä kokemukset auttavat mahdollisesti selittämään huono-osaisuuden kasautumista ja ylisukupolvisuutta sekä toisaalta osallisuuden rakentumista? Käsite ohjaa pohtimaan köyhäinavun ja laitoshoidon merkityksiä kokijälähtöisesti.

Ajatus köyhäinavusta osallisuuden muotona ja yhteiskunnallisen osallisuuden kokemusten luoja on joissain määrin verrattavissa *eletyn sosiaalisen kansalaisuuden* (*lived social citizenship*) käsitteeseen. Heikki Kokko tarkoittaa käsitteellä köyhäinavun saamiseen liittyviä arkipäiväisiä kokemuksia ja vuonna 1852 annetun vaivaishoitoasetuksen luomia uudenlaisia kansalaisuuden muotoja. Huono-osaisten köyhäinapua saavien kannalta merkittävintä oli se, että köyhyyttä alettiin ensinnäkin pitää merkittävänä sosiaalisen ja yhteiskunnallisen ongelmana, mikä johti siihen, että Suomessa pyrittiin ensimmäistä kertaa turvaamaan lainsäädännön keinoin kaikille perustoimeentulo ja ehkäisemään sitä kautta äärimmäistä köyhyyttä. Siksi myös työkykyiset köyhät olivat vuoden 1852 asetuksen myötä oikeutettuja köyhäinapuun työpanosta vastaan, mikä havainnollistaa hyvin köyhyyttä kokeneiden uudenlaisia sosiaalisia oikeuksia ja velvollisuuksia. Toiseksi asetus antoi ensimmäistä kertaa

⁶⁵⁶ Esimerkiksi vuonna 1844 köyhäintalossa oli ollut 137 asukasta. Heistä osa oli menettänyt talossa asuessaan mutta osa oli päässyt muuttamaan talosta pois parantuneen tilanteensa johdosta. Köyhäintalon johtokunnan pöytäkirjoissa ei eritelty, kuinka iso osa poistuneista asukkaista oli menehtyneitä, mutta poistuneita asukkaita oli kaikkiaan 57. KA, TTA, II Cj:1 köyhäinhoito- ja köyhäintalon johtokunnan asiakirjoja ja pöytäkirjoja, II Bg:1 Förteckningar å de af denna stads Fattige (1826–1850), Berättelse om fattigwården den 30. September 1845.

painoarvoa köyhyyden subjektiivisille kokemuksille, sillä asetuksen myötä tuli mahdolliseksi valittaa viranomaisten köyhäinapua koskevista päätöksistä. Nämä reformit kertovat siitä, että lainsäädännön tasolla tunnustettiin köyhyyteen liittyvät subjektiiviset kokemukset ja huono-osaiset subjekteina.⁶⁵⁷

Peilaan Kokon argumentteja tutkimusjoukkoni kokemaan huono-osaisuuteen sekä sosiaalisen osallisuuden käsitteeseen, jonka koen soveltuvan hyvin keskusteluun sosiaalisen kansalaisuuden kanssa. Esitän, että vuoden 1852 vaivaishoitoasetus tunnusti lainsäädännöllisellä ja yhteiskunnallisella tasolla sen huono-osaisuutta koskevan todellisuuden, joka näkyi esimerkiksi turkulaisten köyhien eli myös tutkittavieni elämässä jo 1800-luvun alkupuolella. Tutkimusjoukkoni elämänculut ja heidän kokemansa huono-osaisuus osoittavat, että köyhyys todella oli sosiaalinen ongelma jo hyvän aikaa ennen kuin se mainittiin lainsäädännössä. Tutkimiani lapsia voi siksi pitää esimerkkinä ryhmästä, joka pääsi vuoden 1852 vaivaishoitoasetuksen myötä osaksi uudenlaista kansalaisuutta ja osallisuutta – olihan köyhäinavun saaminen määritelty kansalaisoikeudeksi.⁶⁵⁸

Köyhäintalon arjessa muodostui mahdollisia osallisuuden kokemuksia kasvatuksellisen kontrollin kautta. Se ilmeni talon toimintaa rytmittävänä työntekona ja kristinopintaitojen opettamisena, mistä kertovat köyhäintalon tilat. Ne kertovat myös siitä, millaisissa paikoissa ja yhteyksissä talon asukkaat olivat keskenään vuorovaikutuksessa. Kurjenkaivonkentällä vuosina 1831–1846 sijainneen köyhäintalon muodostivat varsinainen kivinen kolmikerroksinen köyhäintalo, jossa sijaitsivat köyhäinhoidokkien asuinhuoneet, pakkotyölaitys ja lasten työhuone, huoneisto sairaalaa varten, kirkoksi sisustettu huone sekä köyhäinhoitolautakunnan huone. Lisäksi tontilla sijaitsivat leivintupa ja makasiini.⁶⁵⁹ Hospitaalien ja myöhemmin köyhäintalojen yhteydessä olikin usein omat kirkkorakennukset tai -tilat.⁶⁶⁰ Tämä kertoo siitä, miten köyhäintalossa kerrostuivat asumisen, sairastamisen, työnteon, hengellisen elämän ja hallinnon tilat. Erityisesti sairashuoneisto ja kirkko poikkesivat muista arkisista

⁶⁵⁷ Lisäksi säätyläistö sai oikeuden ja velvollisuuden vaikuttaa köyhäinhoitolautakunnissa, jotka eivät olleet enää pelkästään seurakuntien päättävällän alaisia. Kokon analyysi perustuu noin 5 000:lle vuosina 1853–1860 julkaistuille sanomalehtien lukijakirjeille, jotka heijastelevat paikallisyhteisön mielipiteitä vuoden 1852 vaivaishoitoasetuksesta. Hänen mukaansa kansalaisuuden kokemukset syntyivät pitkälti siitä, miten lukijakirjeissä välitetyn tiedon vastavuoroisen sirkulaation kautta oli mahdollisuus tavoittaa valtaosa kansalaiskirjeistä. Kokko 2024, 102–107, 122.

⁶⁵⁸ Vrt. Kokko 2024, 108, 122. On kuitenkin huomautettava, että vuoden 1852 vaivaishoitoasetus ei ollut ensimmäinen köyhyyttä ja köyhäinhoitoa määrittelevä laki, sillä pelkästään 1800-luvun alkupuolella köyhäinhoitojärjestelmää uudistettiin useita kertoja. Pulma 1994, 55–61.

⁶⁵⁹ TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, Ba:1 Inventar. vid Åbo stads fattigh. o. corrections-inr. (1838–1855).

⁶⁶⁰ Annola & Miettinen 2022, 141–142.

tiloista.⁶⁶¹ Köyhäintalon ympäristöä kuvaavia lähteitä tulkittaessa on pidettävä mielessä se, että ympäristöstä jää aina jotain tavoittamattomiin sirpaleisten lähteiden vuoksi.⁶⁶² Tätä havainnollistavat muun muassa köyhäintalon kalustoluettelot, joihin on kirjattu kalusteiden ja hyödykkeiden määrä huoneittain mutta ei huoneiden kokoa, sijaintia tai käyttötarkoitusta.⁶⁶³ Köyhäintaloa ei ole kuvattu yksityiskohtaisesti myöskään maistraatin pääpiirustuksissa.⁶⁶⁴

Arjen ydin oli köyhäintalossa järjestetty työtoiminta, joka koski aikuisten lisäksi myös lapsia. Euroopassa ja siten myös Suomessa vallinneen merkantilistisen ajattelun mukaan köyhät lapset olivat yhteiskunnalle hyödyllistä työvoimaa, joten eri laitoksiin sijoitettujen lasten oli työskenneltävä laitoksen tyypistä riippumatta.⁶⁶⁵ Myös Turun köyhäinhoito-ohjesäännöt perustuivat ajatukselle avun vastikkeellisuudesta, ja lisäksi vuoden 1852 vaivaishoitoasetus vahvisti entisestään ajatusta työllä maksettavasta avusta, joka koski aikuisten lisäksi myös lapsia.⁶⁶⁶ Kaupunkiin perustettiin lapsille oma työhuone (*arbetshus*) jo vuonna 1822, koska ei pidetty sopivana, että lapset olisivat aikuisten kanssa samoissa tiloissa ja altistuisivat huonotapaisuudelle. Työhuoneessa lapset tekivät käsitöitä ja opettelivat lukemaan hoitajien valvonnan alla. Lasten työtoiminta jatkoi ilmeisesti toimintaansa uusissa tiloissa vielä Turun palon jälkeenkin, ja se lakkautettiin mahdollisesti vuonna 1846, kun köyhäintalon tilat myytiin. Kyseessä ei ollut varsinainen köyhäintalosta erillinen työlaitos vaan nimenomaan lapsille tarkoitettu työtoiminta, jota kutsuttiin työhuoneeksi.⁶⁶⁷ Tämä viittaa siihen, että lasten kokemukset muotoutuivat köyhäintalossa lähtökohtaisesti erikseen talon aikuisten asukkaiden kokemuksista, sillä nähtävästi talon alaikäisten asukkaiden kohtaamista aikuisten asukkaiden kanssa kontrolloitiin ja rajoitettiin ainakin joissain määrin. Toisaalta lapset ja nuoret eivät eronneet aikuisista, sillä vastikkeellisuuden ja työskentelyn rytmittämä arki oli osa jokaisen köyhäintaloon

⁶⁶¹ Vrt. Annola 2023, 65–66.

⁶⁶² Annola 2023, 65.

⁶⁶³ TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, Ba:1 Inventar. vid Åbo stads fattigh. o. correction-sinr. (1838–1855).

⁶⁶⁴ KA, TMA, A13 Asemakaava-, tonttijako- ja rakennusvalvonta-asiakirjat, Turun maistraatin pääpiirustukset vuoteen 1900. I kaupunginosa, kortteli 19, tontti 4.

⁶⁶⁵ Sköld 2025, 40–45; Sandin & Löw 2025, 68–70; Humphries 2013, passim., erit 125–126; Levene 2012, 6–7, 107–129; Annola 2011, 31; Rahikainen 2010, 345–347; Rahikainen 2004, 164–165; Pulma 1987, 14–20.

⁶⁶⁶ Artukka 2025; Rahikainen 2004, 168.

⁶⁶⁷ KA, TTA, II Cj:1 köyhäinhoito- ja köyhäintalon johtokunnan asiakirjoja ja pöytäkirjoja, Ordning för Den Allmänna Fattigwården, d. 4. Decem. 1822, Art. III & II; Louhivuori 1915, 104, 120–121. Toisaalta Marjatta Rahikaisen mukaan lasten työhuonetta ei koskaan perustettu, vaan se jäi pelkän suunnitelman tasolle. Rahikainen 2010, 346–347.

sijoitetun odotushorisonttia, jota työnteon oli tarkoitus laajentaa mahdollistamalla lapsille tulevaisuuden kannalta tärkeitä taitoja.⁶⁶⁸

Köyhäintalossa asuneet lapset ja nuoret tekivät todennäköisesti töitä ikätasonsa ja osaamisensa mukaan. Tähän viittaa se, että Turussa nälkävuosina 1867–1868 toimineessa työhuoneessa työskenteli aikuisten rinnalla yli kuusivuotiaita lapsia, ja lisäksi tilapäisen lastenkodin asukkaat tekivät ikätasolleen sopivia askareita ja töitä, mihin lukeutui esimerkiksi kangassuikaleiden riipiminen uusiokäyttöön. Heitä opetettiin myös lukemaan ja kirjoittamaan. Kyse ei ollut niinkään siitä, että pienten lasten työpanoksella olisi ollut suurta taloudellista hyötyä, vaan ennen kaikkea symbolisesta vastavuoroisuuden eleestä saadun avun eteen. Lasten työntekeä oli siis sekä sallittua että odotettua.⁶⁶⁹ Köyhäintalon kalustoluetteloihin merkityt erilaiset kankaat ja langat, esimerkiksi buldaani- ja villakankaat, hamppukankaat ja -lanka sekä pel-lavakankaat ja -lanka kertovatkin työhuoneen toiminnasta.⁶⁷⁰ Työntekeä oli todennäköisesti rankkaa, mistä kertoo se, että esimerkiksi Tukholman lastenkodista karkasi suuri määrä lapsia, ja 1700- ja 1800-luvun englantilaisissa lasten työhuoneissa arki oli raskasta ja kurinpito ankaraa.⁶⁷¹ Pahantapaisuuden vuoksi toistuvasti köyhäintalon työhuoneeseen sijoitettu tutkimusjoukkoon kuuluva Edvard Rosenberg lopulta karkasi työhuoneesta maaliskuussa 1843 vain muutama päivä sijoituksen jälkeen.⁶⁷² Kodin ulkopuolelle sijoitetuille lapsille ja toisinaan myös aikuisille karkaaminen oli usein ainoa mahdollinen keino vaikuttaa oloihinsa.⁶⁷³

Turvattomien lasten huollossa korostettiin kristillisen ja moraalisen kasvatuksen tärkeyttä.⁶⁷⁴ Työnteon rinnalla tämä ilmeni köyhäintalojen arjessa uskonnon harjoittamisena ja kristinopin opetuksena. Köyhäintalojen asukkailla eli myös lapsilta vaadittiin samanlaista kristinopin tuntemusta ja kristillisten hyveiden noudattamista kuin muiltakin aikalaisilta. Asukkailla sai myös olla omaa uskonnollista kirjallisuutta.⁶⁷⁵ Turun köyhäintalon uskonnollisesta opetuksesta kertovat kalustoluetteloihin kirjatut virsikirjat, Uudet testamentit, Raamatut, Katekismukset ja Abc-kirjat.⁶⁷⁶ Yksityiskohtaista tietoa Turun köyhäintalon uskonnon rytmittämästä arjesta

⁶⁶⁸ Vrt. Levene 2012, 10.

⁶⁶⁹ Artukka & Viljamaa 2026 (tulossa); Artukka 2025.

⁶⁷⁰ TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, Ba:1 Inventar. vid Åbo stads fattigh. o. correction-sinr. (1838–1855).

⁶⁷¹ Sköld 2025, 47–48; Humphries 2013, 126–130.

⁶⁷² TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, Ae2:4 kunnalliskodin henkilöluettelot (1840–1847).

⁶⁷³ Ks. esim. Sköld 2025, 47–48; Clementsson 2024, 29–30; Levene 2012, 116; Sköld 2006, 67; Matikainen 2001, 112; Kulmala 1968, 388.

⁶⁷⁴ Isoniemi 2000, 112–116.

⁶⁷⁵ Annola & Miettinen 2022, 135–136, 138–139, 143.

⁶⁷⁶ TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, Ba:1 inventar. vid Åbo stads fattigh. o. correction-sinr. (1838–1855). Myös Tukholman lastenkodissa lapsille hankittiin aapisia, katekismuksia ja virsikirjoja. Sköld 2025, 40.

ei ole toistaiseksi löytynyt, mutta yleisesti köyhäintaloissa pidettiin rukouksia ja hartauksia päivittäin sekä suomeksi että ruotsiksi asukkaiden äidinkielen mukaan.⁶⁷⁷ Turun köyhäintalossa oli oma kirkko, ja talossa vieraili säännöllisesti oma saarnaaja niin kuin kaupungin muissakin laitoksissa.⁶⁷⁸ Köyhäintaloon sijoitettujen lasten ja nuorten kannalta tämä tarkoitti sitä, että he kävivät luultavasti rippikoulun talosta käsin, jos asuivat köyhäintalossa rippikouluikäisinä.

Köyhäintalon kalustoluettelot kertovat, että talon asukkaat saivat perustarpeet täytettyä. Asukkaat nukkuivat pellavaisissa vuodevaatteissa ja villaisien täkkien alla, ja petivaatteista löytyy niin patjoja, lakanoita, tyynyjä kuin tyynyjä sekä pyyhkeitä ja serviettejä eli jopa jonkinlaisia ylellisyystuotteita. Käyttövaatteet ja muut tekstiiliset käyttötavarat olivat niin ikään pellavaa. Lapsille oli varattu kolttuja ja muita vaatteita, esimerkiksi pieniä hameita, poikien housuja sekä kenkiä ja tohveleita. Naisille talosta löytyi paitoja ja hameita ja miehille puolestaan paitoja ja housuja. Lisäksi kalustoluetteloihin on merkitty villasukkia sekä kenkiä. Monissa vaatteissa ja muissa käyttöesineissä oli kulumaa, mutta ne olivat siitä huolimatta käyttökelpoisia.⁶⁷⁹

Tarpeiden täyttämisen lisäksi kalustoluetteloihin merkityt käyttötarvikkeet kertovat myös laitoksen asukkaista ja kasvatuksellisuudesta. Turun köyhäintalon kalustoluetteloihin merkityt lastenvaatteet, kuten pikkulasten koltut, lasten leningit (*barnklädningar*) ja kenkäparit, kertovat siitä, että talossa oli varauduttu lasten sijoittamiseen ja perustarpeiden kattamiseen.⁶⁸⁰ Ne viittaavat paitsi siihen, että köyhäintaloon tulleiden lasten vaateparret olivat todennäköisesti kuluneita, myös siihen, että esimerkiksi lasten kasvaessa heitä oli tarpeen vaateda uudelleen. Laitosten tarve-esineiden riittävyyden kautta voi myös hahmotella laitosasukkaiden lukumäärää.⁶⁸¹ Köyhäintalossa asuneita lapsia ja nuoria merkittiin vuoden 1842 henkikirjaan 107, kun taas lasten kolttuja oli kalustoluetteloissa vain muutamia ja kenkäparejakin vain kolmisenkymmentä. Näin ollen tarpeet eivät olisi riittäneet lapsille. Toisaalta on mahdollista, että kalustoluetteloihin kirjattiin vain vaatteet, jotka eivät olleet käytössä. Luetteloissa ei myöskään kuvailla vaatteiden ominaisuuksia, joten niistä ei voi päätellä, vaetetettiinkö köyhäintalon asukkaita yhtenäisesti.⁶⁸²

Köyhäintalossa tarjolla ollut ravinto vaikuttaa olleen runsasta ainakin verrattuna siihen, että niin kuin tutkimusjoukkoni ilmentää, moni taloon sijoitettu lapsi oli

⁶⁷⁷ Annola & Miettinen 2022, 139.

⁶⁷⁸ Gylden 1844, 137.

⁶⁷⁹ TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, Ba:1 Inventar. vid Åbo stads fattigh. o. correctionsinr. (1838–1855).

⁶⁸⁰ KA, henkikirjat, Turun ja Porin läänin henkikirjat T:41; TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, Ba:1 inventar. vid Åbo stads fattigh. o. correctionsinr. (1838–1855).

⁶⁸¹ Sköld 2025, 40.

⁶⁸² Laitosvaatetuksesta ks. Annola 2023, 68; Syväniemi 2023, 246, 252–253; Harrikari 2019, 109.

kokenut absoluuttista köyhyyttä. Köyhäintalon vuodelta 1837 peräisin olevan ruokajärjestyksen mukaan talossa ruokailtiin kolme kertaa päivässä – kellonaikoja ei siinä tosin mainittu. Aamiaiseksi tarjoiltiin perunoita ja silakkaa kaikkina muina päivinä paitsi sunnuntaisin, jolloin aamiaiseksi oli leipää ja voita. Päivälliseksi ja illalliseksi oli vuoroin keittoja, muhennosta ja puuroja. Lisäksi jokaisen aterian yhteydessä oli tarjolla pehmeää hyvin paistettua hapanleipää sekä juotavaksi eräänlaista kotikaljaa, joka valmistettiin ohra- ja ruismaltaista, kaurajauhoista, katajanmarjoista ja humalasta.⁶⁸³ Ruoka-annosten koko mitoitettiin köyhäinhoidokin iän mukaan, ja pienille lapsille tarjottavat ruoka-annokset olivat $\frac{3}{4}$ täysistä ruoka-annoksista. Aina-kin 13 vuotta täyttäneet saivat täysiiä ruoka-annoksia, sillä 13-vuotiaalle Maria Gambergille on kirjattu annoksen kooksi ”täysi”; muille lapsille riitti tätä pienempi annos.⁶⁸⁴ Lapsille esimerkiksi pienemmät annoskoot suhteessa köyhäintalossa asuneisiin nuoriin ja aikuisiin ovat mitä luultavimmin olleet konkreettinen merkki siitä, että he muodostivat oman, muista asukkaista poikkeavan ryhmän talon sisällä.

Ruokajärjestys ilmentää yleiseurooppalaisia köyhäinhoidon käytäntöjä ja osoittaa, että Turussa köyhäinapu noudatteli uusimpia auttamisen perusteita. Köyhäintalossa tarjottu muhennos muistutti Englannissa 1800-luvun alun tienoilla laitusruoaksi kehitettyä Rumfordin lientä⁶⁸⁵, joka oli suunniteltu täyttämään köyhäinavun piirissä olevien ravitsemukselliset tarpeet mahdollisimman pienin kustannuksin. Lie-
men perusainesosia olivat peruna, ohraryynit, ruisleipä ja herneet, ja se maustettiin suolalla, sipulilla, sillillä, etikalla, pippurilla ja persiljalla. Suomessa liemen tarkasti ja hyväksyi Suomen Talousseuran valmistusvaliokunta, ja sitä käytettiin muun muassa Turun lääninsairaalassa ja Helsingin köyhäinhoidossa.⁶⁸⁶ Köyhäintalon

⁶⁸³ Lisäksi köyhäintalosta saattoivat myös hakea itselleen päivittäin ruokaa henkilöt, jotka olivat köyhäinavun piirissä mutta eivät asuneet köyhäintalossa. Heidän päivittäinen ruoka-annoksensa koostui leivästä, silakasta ja 5/16 kannullisesta päivän keittoa. KA, TTA, II Cj:2 köyhäinhoitoa koskevia asiakirjoja (1790–1859), Spis-Ordning Wid Fattighuset, Friwilliga Arbets- och Corrections-Inrättningen i Åbo Stad ifrån den 1 November 1837 till samma tid 1838; TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, Ba:1 inventar. vid Åbo stads fattigh. o. correctionsinr. (1838–1855).

⁶⁸⁴ TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, kunnalliskodin henkilöluettelot Ae2:2 (1839–1841), Ae2:3 (1840–1847), Ae2:4 (1840–1847) ja Ae2:5 (1844–1845).

⁶⁸⁵ Liemi tunnettiin Suomessa nähtävästi ”köyhäinsoppana” (*fattigsoppa*). Keitolle oli ilmeisesti monenlaisia reseptejä, sillä vuonna 1807 *Åbo Tidningissä* esiteltiin uusi resepti Saksassa kehitetylle köyhäinsopalle. Tämän reseptin mukaan liemeen tuli ohraryynejä, herneitä tai papuja, perunoita, nauriita, lanttuja tai porkkanaa, luujauhoja tai silavaa, ja jos jauhoja ei ollut saatavilla, leipää, suolaa ja vettä. *Åbo Tidning* 15.4.1807, nro 30.

⁶⁸⁶ De Kruif 2007, 222; Louhivuori 1915, 118–119. Köyhille tarkoitettuja soppakeittiöitä oli alettu perustaa Englannissa 1700-luvulta alkaen, sillä ne olivat kustannustehokas tapa sekä tarjota köyhille ruokaa että kontrolloida heidän saamansa ravinnon laatua ja sitä kautta vaikuttaa köyhyyttä kokevien tuotteliaisuuteen. Varsinkin köyhät lapset olivat soppakeittiöiden kohderyhmää. Levene 2012, 150.

ruokajärjestys antaa viitteitä siitä, että asukkaiden terveydestä huolehdittiin ja että siellä haluttiin välttää aliravitsemus ja siihen liittyvät terveydelliset ongelmat, jotka olivat muualla eurooppalaisissa laitoksissa tavallisia.⁶⁸⁷ 1800-luvun Euroopassa kaikissa laitoksissa ravitseminen ei suinkaan ollut riittävää, mikä määritteli merkittävästi niissä asuneiden lasten kokemuksia laitosajasta.⁶⁸⁸

Köyhäintalossa oli tarjolla ainakin asukkaiden kokemaan huono-osaisuuteen nähden ravitsevaa ruokaa sekä lääketieteellistä apua, jota kaikki tarvitsevat eivät 1800-luvun Suomessa saaneet.⁶⁸⁹ Emotionaalisen hoivan sijaan köyhäintalosta kertovat lähteet kuvaavat lääkinällistä hoivaa.⁶⁹⁰ Kaikkien kohdalla fyysisten tarpeiden täyttäminen ja lääkkeellinen hoitokaan ei kuitenkaan taannut selviytymistä, ja tutkimusjoukkooni kuuluvista lapsista viisi menehtyi asuessaan köyhäintalossa tai ollessaan elätehoidossa. Nämä olivat kuumeen seurauksena kuollut viisivuotias Carl Fredric Raiström (k. 3.5.1839), kolmevuotiaana tuntemattomaan syyhyn menehtynyt Maria Nummelin (k. 31.1.1846), 16-vuotiaana vilutautiin menehtynyt Maria Fredrika Sjöholm (k. 8.10.1848), tuntemattomaan syyhyn 13-vuotiaana kuollut Maria Peltari Lagerstedt (k. 24.10.1852) ja 15-vuotias kuumesairaalassa punatautiin menehtynyt Otto Lindblad (k. 29.8.1857).⁶⁹¹ Oli tyypillistä, että laitoksissa kuolleisuus oli suurta – näin oli myös Tukholman suuressa lastenkodissa 1800-luvulla. Siellä kuoli vuosina 1838–1847 imeväisikäisistä lapsista 30 prosenttia ja 1–14-vuotiaista 14 prosenttia. Lastenkotien kaltaisia laitoksia pidettiin epäterveellisinä esimerkiksi niiden suuren asukasmäärän vuoksi.⁶⁹² Niinpä myös tautien ja kuoleman kokeminen muokkasi köyhäintalon kokemusyhteisöjä.

⁶⁸⁷ Esimerkiksi Irlannissa Belfastin köyhäintalon asukkaiden keskuudessa erityisesti erilaiset ihosairaudet tai -ongelmat olivat tavallisia: kolme neljäsosaa sairaustapauksista oli erilaisia haavaumia. Lisäksi asukkailla oli astmaa, vesipöhhöä, punatautia, murtuneita luita ja sijoiltaan menneitä jäseniä. Atcheson 2022, 163.

⁶⁸⁸ Humphries 2013, 127–128.

⁶⁸⁹ Annola 2020.

⁶⁹⁰ Esimerkiksi Suomessa 1860-luvulta alkaen yleistyneissä köyhäinhoidollisissa työlaitoksissa tarjolla ollut hoiva oli lääketieteellistä. Malli Suomeen tuli Englannista, jossa työhuoneita oli ollut 1720-luvulta alkaen ja joihin kuului 1800-luvulla olennaisesti sekä työkyvyttömille että työkykyisille asukkaille osoitettu hoiva. Annola 2020. Varsinainen köyhäintaloihin liittynyt köyhäintalojen johtajattarien toteuttama yhteiskunnallinen äitiys syntyi vasta 1800-luvun loppupuolelta alkaen. Annola 2019; Annola 2011.

⁶⁹¹ KA, TTA, I F1:12 Turun suomalaisen srk kuolleet I F1:12 (1829–1844), k. 3.5.1839; I Aa3:1 yhteisen srk rk (1847–1853), tontti 1.10.1, 110 ja 113; suomalaisen srk kuolleiden ja haudattujen luettelo 1845–1854, k. 31.1.1846; I Aa5:2 muu rippikirja, köyhäintalo (1854–1860), 3.

⁶⁹² Öberg 2025, 129. Turun köyhäinlaitokunnassa aineistoissa ei kuitenkaan puhuta köyhäintalon kuolleisuudesta, joten saattaa olla, ettei kuolleisuus noussut keskeiseksi ongelmaksi köyhäinhoidon järjestämisessä.

Se, mistä lähteet eivät kerro, ovat olennaisesti lapsuuteen liittyvät tarpeet, kuten leikki ja huolenpito. Vaikka köyhäintalon päivärytmistä ei ole löytynyt mainintoja, vastikkeellisuuden, hyödyllisyyden ja kasvatuksellisuuden tavoitteista kertovat köyhäinhoidon järjestämisen periaatteet viittaavat siihen, että lapsilla tuskin oli aikaa ja mahdollisuuksia olla lapsia. Esimerkiksi Turussa nälkävuosina toimineessa työlaitoksessa työskennelleet lapset eivät työvelvoitteeltaan pystyneet tai ehtineet elää ikätasoista lapsuutta lapsuuden leikkeineen ja vapauksineen.⁶⁹³ Turun rouvasväenyhdistyksen ylläpitämässä lastenkodissakin mahdollisuus ulkoleikkeihin kirjattiin kodin järjestyssäännöissä vasta vuonna 1862, kun laitos oli ollut toiminnassa kymmenen vuotta.⁶⁹⁴ Tutkimusjoukkooni kuuluvat lapset olivat varmasti työskennelleet myös talon ulkopuolella, mutta köyhäintaloon sijoittaminen tarkoitti heidän kannaltaan uudenlaisen päivärytmin omaksumista ja lapsuuden piirin muuttumista.

Turun köyhäintalo ja varsinkin Kurjenkaivonkentällä 1830–1840-luvuilla sijainnut rakennus poikkesi asukkaiden määrältään ja arjeltaan monesta muusta suomalaisesta köyhäintalosta, jotka olivat pitkälti vaatimattomia ja pieniä lähinnä tilapäiseksi ja viimesijaiseksi suojaksi tarkoitettuja laitoksia.⁶⁹⁵ Johanna Annola onkin todennut, että varsinaiseksi köyhäintaloiksi on syytä kutsua vasta 1800-luvun loppupuolella perustettuja moderneja kunnallisia köyhäintaloja, jotka erosivat näistä vaatimattomista ja lukumäärältään vähäisistä köyhäintuvista.⁶⁹⁶ Turun köyhäintalo oli kuitenkin toiminnan laajuudessaan poikkeus, mikä tarkoitti myös sitä, että talon kokemusyhteisöt poikkesivat myös monista muista Suomessa 1800-luvun alkupuolella toimineiden köyhäintalojen kokemusyhteisöistä. Lisäksi köyhäintalon työnteon, kristinopintaitojen ja kontrollin rytmittämä arki tuottivat osallisuuden kokemuksia siinäkin mielessä, että ne olivat taitoja ja pääomaa, joita 1800-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa tarvitsivat kaikki. Siksi köyhäintalon kaltaisten laitosten arki perustui pyrkimykseen yhteiskunnan jäseneksi kasvattavasta toiminnasta.⁶⁹⁷ Tätä voi verrata myös osallisuuteen. Tutkimusjoukkoni kannalta köyhäinapu loi osallisuutta niin, että ihanteellisessa tapauksessa apu tarjosi heille mahdollisuuksia kiinnittyä norminmukaiseen elämään. Heidän odotushorisonttinsa muotoutuivat näin ollen vuorovaiikutuksessa köyhäinavun saamiseen liittyviin oikeuksien ja velvollisuuksien kanssa.

Köyhäintaloon sijoitettujen tutkimusjoukkooni kuuluvien lasten myöhemmät elämänkulut osoittavat, että köyhäinapu saattoi todella auttaa katkaisemaan ainakin syvimmän huono-osaisuuden kierteen. Tämä on kiinnostavaa varsinkin, kun vertaa elämänkulkuja köyhyyden historiaa tutkineen Guido Albanin havaintoon siitä, että

⁶⁹³ Artukka & Viljamaa 2026 (tulossa).

⁶⁹⁴ Matikainen 2001, 103.

⁶⁹⁵ Annola 2011, 37–38; Louhivuori 1915, 109–111.

⁶⁹⁶ Annola 2011, 37–38.

⁶⁹⁷ Pukero 2009, 115. Ks. myös Humphries 2013.

köyhäinapu saattoi itse asiassa jopa syventää sitä saavien köyhyyttä. Apua saavat olivat usein täysin riippuvaisia avusta eikä heillä ollut mahdollisuuksia parantaa omaa asemaansa. Köyhäinapu ei siis ratkaissut köyhyyden juurisyitä, mitä Alfani kutsuu *köyhyysansaksi* (*poverty trap*).⁶⁹⁸

Tutkimusjoukkooni kuuluvien köyhäinhoidokkien kohdalla tällaisesta ei kuitenkaan näy viitteitä, vaan pikemminkin oikea-aikainen viranomaisapu saattoi tukea juridista ja sosiaalista turvattomuutta kokeneita lapsia. Mahdollisuudesta omaksua nämä taidot kertovat köyhäintalosta itsenäiseen elämään kiinni päässeet tutkimusjoukkooni kuuluvat lapset. Heistä moni pääsi palvelukseen joko Turkuun tai naapuripitäjiin. Tytöille piian pesti oli tyypillinen: piiaksi päätyivät niin Maria Carolina Widoff noin 16-vuotiaana, Amalia Skönerberg rippikoulun käytyään 15-vuotiaana kuin Maria Rosendahl, jonka merkittiin muuttaneen virallisesti Lietoon tosin vasta 27 vuoden iässä.⁶⁹⁹ Moni pojista päätyi rengiksi. August Wilhem ja Carl Fredric Wigren löysivät Maariasta itselleen rengin pestit, 16-vuotias August juuri konfirmaation kynnyksellä ja pikkuveli Carl niin ikään noin 16 vuoden iässä.⁷⁰⁰ Muutamalla tie vei kauemmaksikin: Johan Fredrik Stolt muutti 12-vuotiaana Helsinkiin ja hänen veljensä Carl Stolt puolestaan päätyi 16 vuoden iässä rengiksi Euraan.⁷⁰¹ Myös sotilasura saattoi olla vaihtoehto: sekä Gustaf Adolf Ahllöf että Ignatius Törnroos päätyivät köyhäintalosta Suomen krenatöörিতarkk’ampujapataljoonaan, Gustaf 16-vuotiaana ja Ignatius 18-vuotiaana.⁷⁰² Laitoksiin sijoitettuja lapsia ohjattiinkin palvelukseen; tyttöjä pääasiassa piiiiksi ja poikia esimerkiksi käsityöläisoppiin tai merimiehiksi.⁷⁰³

Palveluspaikan löytämisessä oli varmasti eduksi se, että nuori oli jo käynyt rippikoulun, joka käytiin todennäköisesti köyhäintalosta käsin, vaikka tästä ei köyhäinhoitolautakunnan arkistosta löydykään mainintoja. Köyhäintalossa varttuneiden lasten onnistunut kiinnittyminen köyhäintalon ulkopuoliseen elämään kertoo osaltaan siitä, että köyhäintalossa lasten osakseen saama kristillinen kasvatus antoi heille eväitä rakentaa myöhempää elämäänsä. Sijoitettujen lasten on täytynyt sijoitusaikanaan oppia monenlaisia hyödyllisiä taitoja ja hyveitä, sillä konfirmoimattomuuskaan ei ollut este itsenäistymiselle. Ainakin Gustava Erfving, Carl Galant ja Ernst

⁶⁹⁸ Alfani 2020, 38.

⁶⁹⁹ KA, TTA, I Aa3:8 yhteisen srk rk (1854–1860), tontti 7.10.1, 67; KA, Piikkiön srk arkisto, muuttokirjat 201/1851; KA, Liedon srk arkisto, I Da:1 rippilasten luettelot (1826–1865), 59.

⁷⁰⁰ KA, Maarian srk arkisto, I Aa:17 rk (1857–1863), Myllyoja, 90 ja Koskennurmi Ali-och Keskitalo, 57.

⁷⁰¹ KA, TTA, I Aa3:1 yhteisen srk rk (1847–1853), 1090; KA, Euran srk arkisto, I Aa:17 rk (1847–1853), Naarijoki, Jussila torpare, 30.

⁷⁰² KA, Suomen krenatöörিতarkk’ampupataljoonan srk arkisto, muuttaneiden diaarit 1854–1856, 24; rk 1847–1853, 455.

⁷⁰³ Rahikainen 2010, 347.

Nummelin konfirmoitiin vasta sen jälkeen, kun he olivat poistuneet köyhäinavun piiristä.⁷⁰⁴ Myös konfirmoimaton 14-vuotias Maria Gamberg löysi itselleen palveluspaikan laivurin luota ja pääsi muuttamaan pois köyhäintalosta kahdeksan siellä vietetyn kuukauden jälkeen.⁷⁰⁵ Vammatkaan eivät välttämättä olleet itsenäistymisen este, sillä Erika Roth sai palveluspaikan niin ikään 15 vuoden iässä, vaikka rippikirjamerkintöjen mukaan hän joko kuuli huonosti tai oli täysin kuuro. Osallisuudesta kertoo se, että Erika onnistui hankkimaan itselleen pysyvän elannon, sillä hän ei joutunut köyhäintaloon enää uudestaan aikuisiällä.⁷⁰⁶

Kukaan nuoruudessaan köyhäintalossa eläneistä ei joutunut taloon enää uudelleen aikuisiällä, vaikka osa koki elämässään muunlaista huono-osaisuutta.⁷⁰⁷ Lisäksi havaintoni täydentävät myös elämänsykliköyhyyteen liittyvää tutkimusta, jossa on aikaisemmin havaittu, että riski kokea köyhyyttä oli suuri nimenomaan lapsuudessa.⁷⁰⁸ Tähän peilaten on perusteltua todeta, että köyhäintalossa syntyi ainakin joissain määrin myös osallisuuden kokemuksia. Tämä myös haastaa käsitystä siitä, että laitokset eivät olisi olleet sopivia paikkoja lapsille, sillä ainakin Turun köyhäintalossa käytettävissä olleet resurssit riittivät tutkimusjoukkoni elämänkulkujen perusteella auttamaan lapsia ja nuoria pois huono-osaisuudesta. Tässä valossa Turun köyhäintalon ja köyhäinhoidon käytäntöjen voi todeta luoneen erityisesti sinne sijoitetuille huono-osaisille lapsille ja nuorille konkreettisia mahdollisuuksia rikkoa huono-osaisuuden kierrettä tai jopa irtautua siitä kokonaan. Vaikka köyhäinavun myöntäminen kertoo sitä saaneen syvästä huono-osaisuudesta, apua voi tulkita myös tietynlaisena osallisuutena, sillä resurssien ollessa rajalliset moni apua kipeästi tarvinnut lapsi ja nuori jäi avun ulkopuolelle.⁷⁰⁹

⁷⁰⁴ KA, Piikkiön srk arkisto, Jba:8 muuttokirjat (1800–1864), muuttokirja 52/1845; Liedon srk arkisto, I Aa:21 (1852–1859), 205 ja 217.

⁷⁰⁵ TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, Ae2:3 kunnalliskodin henkilöluettelot (1840–1847).

⁷⁰⁶ KA, TTA, I Aa3:8 yhteisen srk rk (1854–1860), tontti 7.20.2, 237; I Aa3:12 yhteisen srk rk (1860–1867), tontti 7.20.2, 269.

⁷⁰⁷ Käsittelen huono-osaisuuden kokemuksia myöhemmässä elämänsykliä seuraavassa pääluvussa III *Nuoruuden ja aikuisuuden selviytymisstrategiat*.

⁷⁰⁸ Levene 2012, 22, 25–26, 42–43.

⁷⁰⁹ Isoniemi 2000, 62–70, 84–94.

SIOITUSLAPSUUDEN KOKEMUKSET

Laitoshoidon rinnalla 1800-luvun Suomessa hyödynnettiin elätehoitoa, joka tarkoitti käytännössä sitä, että köyhäinhoidokki – lapsi tai aikuinen – sijoitettiin hoidettavaksi yksityiseen perheeseen hoidosta maksettavaa korvausta vastaan. Turvattomien lasten hoidossa oli käytetty elätehoitoa 1700-luvulta alkaen, ja 1800-luvun alkupuolella se oli tyypillisin tapa järjestää turvattomien lasten hoito. Elätehoitoa köyhäinavun muotona painotettiin jo vuoden 1817 kerjuujulistuksessa, ja sen suosio johtui siitä, että laitoshoidon kapasiteetti ei ollut riittävää avuntarvitsijoiden määrään nähden ja että laitosympäristöjen sijaan varsinkin lapsille pidettiin parhaana maaseudulla elämistä. Tähän vaikutti muun muassa laitosasukkaiden korkea kuolleisuus. Vuoden 1852 vaishoitoasetuksessa elätehoito asetettiin köyhien lasten ensisijaiseksi hoitomuodoksi.⁷¹⁰ Erilaisia lasten sijoitusjärjestelyjä hyödynnettiin muutenkin, ja esimerkiksi maaseudulla lasten lähettäminen käsityöläisten oppiin oli paikallisyhteisön keino huolehtia huono-osaisten lasten elätkesestä.⁷¹¹

Valtaosa elätehoidon piirissä olleista huono-osaista lapsista asui maaseudulla, ja heidät sijoitettiin niin ikään maaseudulla asuviin perheisiin.⁷¹² Elätehoitojärjestelmä toimi kuitenkin myös kaupungeissa, ja myös 1800-luvun alkupuolen Turussa erilaiset eläte- ja kasvattijärjestelyt olivat yleisiä turvattomuutta kokevien lasten hoidon järjestämiseksi. Elätehoito oli yleistynyt kaupungissa vuoden 1827 suurpalon myötä, kun köyhäintalo tuhoutui palossa. Toinen piikki elätehoitoluvuissa oli vuonna 1846 köyhäintalon myymisen jälkeen sekä uuden mutta tarpeisiin nähden

⁷¹⁰ Harrikari 2019, 84–94, 113–114; Rahikainen 2010, 337–339, 344, 353; Pulma 1994, 42–43, 49, 63; Pulma 1987, 30; Piirainen 1958, 44–45. Elätehoito- ja kasvattilapsijärjestelmää edelsi kuitenkin 1600-luvulla talollisperheissä ollut tapa ottaa perheisiin kasvatettavaksi useimmiten köyhistä oloista tulleita poikia, jotka kasvatettiin sotilaiksi perheen omien poikien sijaan. Rahikainen 2010, 316–318. Myös Ruotsissa lasten kuolleisuus laitoksissa oli niin suurta, että lasten kannalta elätehoitoon sijoittamista pidettiin laitoshoidon parempana ratkaisuna. Sköld 2025, 50–51.

⁷¹¹ Uotila 2015.

⁷¹² Rahikainen 2002, 170. Maaseudulle sijoittamisen etuja perusteltiin 1700-luvun loppupuolella seuraavasti: ”Edut lasten kasvattamisessa maalla ovat ilmeisemmät ja merkittävämmät: enemmän vapautta, enemmän liikuntaa, terveellisempi ilma tuottavat terveempää, iloisempaa ja reippaampaa nuorisoa, joka kasvaa palvelemaan ja hyödyttämään Valtion ensimmäistä ja välttämättömintä elinkeinoa.” Pulma 1987, 18–19. Myös Ruotsissa eräs elätehoitojärjestelmän (*utackordering*) tarkoituksista oli kasvattaa lapsia maatalouden tarpeisiin. Öberg 2025, 122–125. Suomessa maaseudulle sijoittamista pidettiin vielä 1900-luvulla kaupunkieihin sijoittamista parempana vaihtoehtona rauhallisen ilmapiirin ja kaupunkia vähäisempien houkutusien vuoksi. Myös sijoituspaikaksi sopivien perheiden vaatimuksia oli tarkennettu: kasvattiperheen piti olla turvallinen terveydellisestä näkökulmasta ja lapsen luonteelle sopiva. Salenius, Malinen & Markkola 2022, 201–202.

liian pienen köyhäntalon valmistuttua vuonna 1854.⁷¹³ Kaupunkien elätehoitojärjestelmää on kuitenkin tutkittu vielä vähän, ja tämä luku paikkaa tutkimusaukkoa nimenomaan eläte- ja sijoituslapsuuden kokijoiden näkökulmasta.

Tässä alaluvussa käsittelen sijoituslapsuuden kokeneita tutkimusjoukkooni kuuluvia lapsia. Nimitän heitä *sijoituslapsiksi* riippumatta siitä, oliko kyse virallisen elätehoitojärjestelmän vai epävirallisten kasvattijärjestelyn kautta sijoitettu lapsi. Näin teen siksi, että kaikkien tutkimusjoukkooni kuuluvien lasten kohdalla sijoituksen syy ei selviä käytettävissä olevista lähteistä. Sijoituslapsi-käsite on perusteltu myös siksi, että ennen vuonna 1937 voimaan tullutta ensimmäistä lastensuojelulakia kasvattilapsia ja huostaanotettuja lapsia ei erotettu käsitetasolla toisistaan. Lapsen näkökulmasta huomionarvoista on lisäksi se, että kodin ulkopuolelle sijoitetulle lapselle ei itsellekään ole välttämättä ollut selvää, oliko hän kasvattilapsi vai huostaanotettu lapsi ja mikä taho sijoituksen takana oli.⁷¹⁴ Tarkastelen, millaisia mahdollisia kokemuksia sijoituslapsuuteen liittyi ja miten elätehoitoon sijoitettujen lasten kokemukset kenties erosivat sukulaistensa hoivissa varttuneiden kasvattilasten kokemuksista. Lisäksi pohdin, miten sijoituslapsuus erosi laitosavusta ja millaisia odotushorisontteja sijoituslapsuuden kokeneille muodostui.

Elätit ja elätehoidon käytännöt

Elätehoidon kaltaiset sijoitusjärjestelyt tulivat huomattavasti laitoshoidoa edullisemmiksi. Siksi elätehoitojärjestelyt olivat tyypillisiä myös Turun kaltaisessa varakaassa kaupungissa, jossa köyhäinhoito oli pitkälle organisoitua jo 1800-luvun alkupuolella ja jossa oli varoja huolehtia apua tarvitsevista myös muilla tavoilla kuin vain sijoittamalla heidät elätteelle. Varsinkin kriisiajat pakottivat suosimaan elätehoitojärjestelyjä laitoshoidon sijaan, minkä osoittaa elättien määrän lisääntyminen suurpalon jälkeen sekä 1840-luvun puolivälin huonon viljasadon seurauksena. 1840-luvun huono viljasato tiesi elinkustannusten nousua ja sitä, että yhä useampi kaupunkilainen tulisi tarvitsemaan köyhäinapua. Köyhäinhoitolautakunta aikoi siksi nostaa elättien ottamisesta maksettavaa korvausta, sillä elättien ylläpitokustannukset – ruis-
tynnyrit ja rahallinen tuki asumiskulujen kattamiseksi – tulisivat joka tapauksessa

⁷¹³ Turun lisäksi elätehoitojärjestelmä oli käytössä Oulussa, Vaasassa ja Porissa sekä joisain määrin myös Helsingissä, Viipurissa ja Tampereella. Louhivuori 1915, 105–107.

⁷¹⁴ Vuoden 1937 lastensuojelulaissa kasvattilapsilla tarkoitetaan yksityisiin perheisiin tai lastenkoteihin sijoitettuja lapsia, joiden kasvattijärjestelyjä ei välttämättä ohjannut mikään virallinen taho, ja huostaanotetut lapset olivat puolestaan sosiaaliviranomaisten huostaan ottamia lapsia. Hytönen ym. 2016, 14. Sijoituslapsia vuosien 1890–1925 Tukholmassa tutkinut Johanna Sköld puolestaan määrittelee sijoituslapset (*fosterbarn*) lapsiksi, jotka asuivat kodinomaisissa olosuhteissa muualla kuin biologisten vanhempiensa luona. Sköld 2006, 17–18.

edullisemmaksi kuin kaikkien apua tarvitsevien sijoittaminen köyhäintaloon.⁷¹⁵ Köyhäinavun piirissä olleiden kokemusten reunaehdoja määrittelivät siis pitkälti taloudelliset ja yhteiskunnalliset seikat.

Elätehoidon piirissä oli paljon turkulaisia, sillä esimerkiksi vuoden 1845 ensimmäisellä puoliskolla elätehoitoon (*utacorderade*) oli sijoitettu yhteensä 162 köyhäinhoidokkia lapsista vanhuksiin.⁷¹⁶ Tämä osoittaa, että tutkimusjoukkooni kuuluvien elätehoitoon sijoitettujen lasten kokemukset eivät olleet poikkeuksellisia. Tutkimusjoukkooni kuuluvista lapsista ainakin kuusi oli jossain vaiheessa elätehoidon piirissä. Nämä kuusi varmuudella elätehoitoon sijoitettua olivat Ernst ja Maria Nummelin, Edvard ja Gustaf Emmanuel Rosenberg sekä Amalia ja Carl Skönerberg, ja he olivat kaikki joutuneet köyhäinavun piiriin ja sijaisperheisiin vuosina 1841–1845 ollessaan 2–12-vuotiaita.⁷¹⁷ Laaja ikäjakauma kertoo siitä, että lasten ikä ei näyttänyt juuri vaikuttavan köyhäinhoidon järjestämisen tapoihin. Sen sijaan lapsia yhdistää se, että he olivat kaikki jääneet orvoiksi, niin kuin edellisessä alaluvussa kävi ilmi.

Käytännön toimista elätehoidon järjestämiseksi 1800-luvun alku- ja keskivaiheilla tiedetään toistaiseksi vähän. Vastuu elätehoitoon ohjaamisesta oli pääsääntöisesti kirkkoherroilla, joiden tuli laatia luettelot seurakuntien hädänalaisimmista elätehoidon tarpeessa olevista lapsista, ja köyhäinhoitolautakunta tai sen puuttuessa pappi päätti, ketkä sijoitettiin elätehoitoon. Etusija oli orvoilla lapsilla.⁷¹⁸ Kaikki tutkimusjoukkooni kuuluvat varmuudella elätehoitoon sijoitetut lapset olivatkin jääneet orvoiksi, ja heidän taustansa kertovat, miten elätehoitoon sijoitettujen lasten kokemuksia kehysti orpouden ja turvattomuuden kaltainen syvä huono-osaisuus. Näiden orvoiksi jääneiden tutkimusjoukkooni kuuluvien lasten lisäksi joukossa oli myös muita sijoituslapsia, joiden sijoituspäätökset paljastuvat köyhäintalon asukasluetteloiden sijaan poliisikamarin kuulustelupöytäkirjoista. Äidin tekemät rikokset tai muuten huonomaineinen elämäntapa johtivat sijoitukseen Amanda Antoinetta ja Gustaf Stubben, Adolf Alexander Helenassonin ja Johan Vilhelm Ahlgrenin kohdalla. Stubben sisarusten äitiä syytettiin yhdynnästä alaikäisten kanssa, Adolfin äitiä lapsensa jättämisestä yksin äidin lähtiessä ”yöllisille retkilleen” ja Johanin äitiä

⁷¹⁵ KA, TTA, II Cj:1 köyhäinhoito- ja köyhäintalon johtokunnan asiakirjoja ja pöytäkirjoja (1783–1857), II Bg:1 Förteckningar å de af denna stads Fattige (1826–1850), Berättelse om fattigwården den 30. September 1845.

⁷¹⁶ KA, TTA, II Cj:1 köyhäinhoito- ja köyhäintalon johtokunnan asiakirjoja ja pöytäkirjoja (1783–1857), II Bg:1 Förteckningar å de af denna stads Fattige (1826–1850), Berättelse om fattigwården den 30. September 1845.

⁷¹⁷ Lapsia saattoi olla elätehoidossa enemmänkin, sillä heistä varsin moni oli köyhäinavun piirissä. Tiedon voi kuitenkin varmistaa vain köyhäintalon asukasluetteloista, jotka ovat säilyneet vain 1840-luvun alkupuolelta. TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, kunnalliskodin henkilöluettelot Ae2:3 (1840–1847), Ae2:4 (1840–1847) ja Ae2:5 (1844–1845).

⁷¹⁸ Piirainen 1958, 46–47.

irtolaisuudesta ja irstaasta elämäntavasta.⁷¹⁹ Elätiksi sijoittamisen taustalla oli siten sekä juridista että sosiaalista turvattomuutta, mikä olikin tyypillistä turvattomien lasten kasvatuspäätösten suhteen.⁷²⁰

Toiseksi lapsia näytettiin sijoittavan elätehoitoon laitoshoidon kautta, sillä tutkimusjoukkoon kuuluvat sijoituslapset olivat oleskelleet lyhyen aikaa köyhäintalossa ennen elätehoitoon sijoittamista. Heidän sijoittamisessaan olivat aloitteellisia viranomaiset, eivät lasten vanhemmat, sillä köyhäintalon asukaluetteloihin on kirjattu, että heidät oli otettu köyhäintaloon köyhäinhoitolautakunnan päätöksellä. Tapaa sijoittaa lapset laitoshoidon kautta elätteelle hyödynnettiin myös muualla Euroopassa, esimerkiksi Italian ja Ranskan lastenkodeissa sekä Tukholman lastenkodissa. Lapsia pyrittiin pitämään laitoshoidossa mahdollisimman lyhyt aika.⁷²¹ Samoin toimittiin Turussa. Nummelinin sisarukset olivat köyhäintalossa vain noin kuukauden ennen elätehoitoon sijoittamista ja Skönerbergin sisarukset tätäkin vähemmän, vain noin viikon verran. Kiinnostavaa on se, että he olivat köyhäintalossa samaan aikaan joulukuussa 1845. Pisimpään sijoitusta odotti Edvard Rosenberg, joka joutui odottamaan sijoituspäätöstä lähes kaksi ja puoli kuukautta vuodenvaihteessa 1841–1842.⁷²² Vaikuttaa siis siltä, että sijoituspäätöksiä tehtiin pitkinkin vuotta sitä mukaan, kun sopivia kasvattiperheitä löytyi. Tässä mielessä elätehoito erosi 1800-luvun loppupuolen vaivaishuutokaupoista, joita pidettiin loppupuolella kerran vuodessa tyypillisesti viattomien lasten päivänä joulukuun lopussa.⁷²³

Elätit sijoitettiin elätehoitoon vuodeksi kerrallaan, ja elätehoidon ehdoista sovittiin yleisesti erityisellä sopimuksella. Elätin ottaneiden perheiden oli sitouduttava kohtelemaan elätelapsia hyvin ja kasvattamaan heitä kristillisten periaatteiden mukaan hyvätapaisiksi, ahkeriksi ja työteliäiksi, ja elätelapsien odotettiin oppivan sijoitusperheessään käsi-, kotitalous- tai maataloustöitä.⁷²⁴ Lapsia ei ollut tarkoitus ainoastaan elättää (*föda*) vaan myös kasvattaa (*uppföstra*).⁷²⁵ Käyttämässäni Turun köyhäinhoitolautakunnan asiakirjoissa ei kuitenkaan tarkenneta, millaiset olosuhteet

⁷¹⁹ KA, TPVY, D I:16, 29.1.1842, § 43; KA, TPVY, D I:21, nro 300/1847; KA, TPVY, C I a:21, 12.3.1847, § 5; Vainio-Korhonen 2018, 116.

⁷²⁰ Vrt. Frigren 2016, 248–249; Isoniemi 2000, 50–61.

⁷²¹ Samaa järjestelyä ehdotettiin myös Saksassa vuonna 1820, mutta ehdotusta ei hyväksytty. Hayen 2025, 111–112; Sköld & Arvidsson 2025, 14–15, 25–26; Sköld 2025, 38, 42, 50–58. Myös 1700- ja 1800-lukujen Englannissa oli käytössä suomalaista elätehoitoa vastaava järjestelmä, jossa apua tarvitsevat lapset sijoitettiin hoidettavaksi pääasiassa maaseudulle (*parish nursing*). Humphries 2013, 118; Levene 2012, 45–72.

⁷²² TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, kunnalliskodin henkilöluettelot Ae2:3 (1840–1847), Ae2:4 (1840–1847) ja Ae2:5 (1844–1845).

⁷²³ Vrt. Rahikainen 2002, 169; Eenilä 1971, 39, 41–48.

⁷²⁴ Öberg 2025, 125; Piirainen 1958, 45–47; Louhivuori 1915, 103.

⁷²⁵ Isoniemi 2000, 111–112, 114–116.

ja sijaisperheet tarkalleen ottaen olivat sopivia esimerkiksi pienille lapsille, joten moni käytännön kysymys järjestelyihin liittyen jää avoimeksi.⁷²⁶

Kysymys siitä, mitä elätehoidosta maksettiin kasvattiperheelle, on olennaisen tärkeä, sillä se selittää sijoituslapsen ottaneiden perheiden motiiveja ja auttaa ymmärtämään, millaisia kokemuksia elätehoitojärjestelmä tuotti. Kasvattivanhemmat olivat usein köyhää väestöä, jolle elätin ottaminen oli keino hankkia hieman lisätuloja.⁷²⁷ 1800-luvun alkupuolella elätehoito maksettiin pääasiassa viljana, ja vuoden 1849 jälkeen korvaus maksettiin rahana (40 markkaa/vuosi). Tämä myös lisäsi elänteelle annettujen lasten määrää.⁷²⁸ Rahat haluttiin saada riittämään mahdollisimman monen lapsen hoitoon, joten vähitellen käytäntö johti siihen, että elätit ryhdyttiin antamaan heidän hoidostaan vähiten vaativille.⁷²⁹ Toisaalta käytäntöön siirtymisen taustalla oli pyrkimys auttaa mahdollisimman montaa turvatonta lasta.⁷³⁰ Tämä ei ole ollut lasten kannalta mitenkään merkityksetön asia, sillä kuten edellä kävi ilmi, turvattomia lapsia oli Turun ja Porin läänissä paljon enemmän kuin heidän auttamiseensa tarkoitettuja resursseja.

Turussa otettiin kuitenkin jo vuonna 1846 käyttöön kiinteät elätehoidon vuosimaksut.⁷³¹ Tämän voi ajatella vaikuttaneen merkittävästi järjestelmän tuottamiin kokemuksiin, sillä Suomessa ainakin muutamilla paikkakunnilla hyödynnettiin huutokauppajärjestelyä elätehoitoon sijoittamiseksi jo 1800-luvun alkupuolella. Kuitenkin varsinainen huutolaisuusjärjestelmä, jossa köyhäinhoidokki kaupattiin elätksi vähiten hänen ylläpidostaan tarjonneelle, yleistyi vasta 1800-luvun loppupuolelta alkaen ja oli laajimmillaan 1870- ja 1880-luvuilla.⁷³² Toistaiseksi ei kuitenkaan ole mahdollista sanoa, millainen järjestely Turussa oli käytössä ennen vuotta 1846 ja millainen

⁷²⁶ Louhivuori 1915, 103. Elätehoidon periaatteita selvittäessäni en ole onnistunut löytämään elätehoitosopimuksia. Myös Helvi Kulmala on todennut, että hänen tutkimastaan Maskun kihlakunnasta ei ole säilynyt elätehoitosopimuksia 1800-luvun alku- ja keskivaiheilta. Kulmala 1968, 351–352.

⁷²⁷ Öberg 2025, 125, 133; Vainio-Korhonen & Korhonen 2024, 152; Isoniemi 2000, 695. Johanna Sköld on tutkinut kattavasti sijoituslapsen ottaneita kasvattivanhempia 1890–1925 lukujen Tukholmassa. Hän jakaa kasvattivanhempien motiivit hankkia sijoituslapsia taloudellisiin, emotionaalisiin ja sosiaalisiin motiiveihin. Sköld 2006, 258–351.

⁷²⁸ Rahikainen 2010, 338, 353.

⁷²⁹ Rahikainen 2010, 338; Piirainen 1958, 47. Mieleltään sairaiden elätehoidosta maksettava summa oli puolestaan vuonna 1840 keisarin antamalla määräyksellä 68 ruplaa ja 57 1/7 hopeakopeekkaa vuodessa. Rosenborg 1858, 93.

⁷³⁰ Öberg 2025, 127.

⁷³¹ Louhivuori 1915, 107.

⁷³² Esimerkiksi Piikkiössä elätksi annettavia lapsia sijoitettiin vähiten tarjonneisiin perheisiin jo ainakin vuodesta 1818 alkaen, joskaan sijoituksista ei käytetty huutokauppa- maista kilpailua – lähinnä siksi, että eläteille ei juuri ollut ottajia. Myös Sääksmäellä ja Hattulassa huutokaupat alkoivat jo 1830-luvulla. Jaakkola 1994, 132–133; Kulmala 1968, 352–353; Piirainen 1958, 56–57; Kuusanmäki 1939, 117.

oli siirtymä elätehoidosta huutokauppajärjestelmään. Esimerkiksi 1700–1800-lukujen vaihteessa turvattomien lasten avustukseen käytettyjä summia ei ole merkitty ai-neistoon.⁷³³

Kristillisissä kodeissa – hoivaa vai kaltoinkohtelua?

Sijoituslapsen kokemuksia kasvattiperheessä elämisestä ja elätehoidossa olemisesta voi lähestyä tarkastelemalla, minne lapset sijoitettiin, millaisia kasvattiperheet tyy-pillisesti olivat ja millaiset elätehoitojärjestelmään liittyvät käytännöt vaikuttivat las-ten arkeen. Yleiset elätehoitojärjestelmää säätelevät ohjesäännöt auttavat ymmärtä-mään, minne lapsia sijoitettiin, vaikka Turun köyhäintalon asukasluetteloihin ei kir-jattukaan, millaisiin perheisiin sijoituslapset päätyivät. Toisaalta viranomaisetkaan eivät välttämättä aina olleet tietoisia siitä, minne lapsi oli sijoitettu. Tähän viittaa se, miten elätehoidossa olleen Piikkiön muuttaneen 15-vuotiaan Amalia Skönbergin muuttokirjaan vuodelta 1851 ei ollut merkitty, mistä hän muutti. Kon-tekstista käy kuitenkin ilmi, että Amalia oli ollut elätehoidossa.⁷³⁴

Valtaosan elätteelle annetuista lapsista voi päätellä sijoitetun maaseudulle, sillä sekä Suomessa että Ruotsissa maaseutua pidettiin lasten kannalta kaupunkia terveel-lisempänä ympäristönä.⁷³⁵ Tutkimusjoukkooni kuuluvista lapsista kolmevuotias Amanda Stubbe sijoitettiin Liedon kirkonkylälle Koison taloon talollisen lesken hoi-dettavaksi. Amanda oli tapahtuma-aikaan sairaalloyen, mikä saattaa myös selittää sitä, että hänet sijoitettiin maaseudulle köyhäintalon sijaan. Hänen isoveljensä Gustaf sijoitettiin puolestaan köyhäintaloon, ja sisarusten äidin piti kustantaa sijoitus luultavasti siksi, ettei sijoituksen syynä ollut köyhyys vaan äidin tekemät rikokset.⁷³⁶ Tällainen järjestely ilmentää hyvin ajatusta, jonka mukaan maaseutu oli lapselle kau-punkia terveellisempi ja parempi ympäristö. Se, kuinka pitkään Amanda oli kasvat-tiperheessä ei lähteistä selviä, mutta koska kyseessä oli talonpoikaisperhe, on mah-dollista, että sijoitus oli pitkäaikainen. Talonpoikaisperheissä oli nimittäin mahdol-lista pitää lapsia muita perheitä pidempään, sillä yleensä näiden talouksien resurssit elättien hoitamiseen olivat esimerkiksi torppariperheitä paremmat.⁷³⁷

Tavoitteesta sijoittaa elätit ensisijaisesti maaseudulle myös joustettiin, ja laki salli alle 12-vuotiaiden lasten sijoittamisen elätehoitoon kaupunkeihin hyvä-

⁷³³ Isoniemi 2000, 109.

⁷³⁴ KA, Piikkiön srk arkisto, saapuneet muuttokirja 1850–1854, muuttokirja 47/1851.

⁷³⁵ Öberg 2025, 123–124.

⁷³⁶ KA, TPVY, D I:16, 29.1.1842, § 43.

⁷³⁷ Isoniemi 2000, 82–83.

maineisten käsityöläisten luo.⁷³⁸ Turussakin sijoitettiin elättejä myös kaupunkiin.⁷³⁹ Tutkimusjoukostani ainakin Carl Skönberg näyttää olleen sijoitettuna kaupunkiin, sillä hänen merkittiin asuvan Turussa tontilla 1.22.1 suutarioltermanni Gustaf Henrik Kyrklundin luona ja olevan hänen oppipoikansa. Carlin sijoittaminen Kyrklundin luo oli tuskin sattumaa, sillä Carl perheenjäsenineen oli asunut samalla tontilla vuokralaisena ennen perheen äidin kuolemaa vuonna 1844.⁷⁴⁰ Myös Edvard Rosenbergin sijoitusjärjestelyjen taustalla oli tuttuus. Hänet oli sijoitettu Turkuun äitinsä tuttavan kirvesmiehen leski Maria Elisabeth Ågrenin luo. Ågrenin mukaan ”hän oli tuntenut erittäin hyvin Edvard Rosenbergin edesmenneen äidin ja siitä syystä huolehti hänestä [Edvardista], sillä hänellä ei ollut muuta majapaikkaa”.⁷⁴¹ Rosenbergin perhe olikin asunut Ågrenin kanssa 1830-luvulla samassa naapurustossa Eteläkorttelissa.⁷⁴² Ågrenin kaltaisille työläisnaisille elättien ottaminen oli myös tyypillinen ansaintakeino, ja erityisesti kaupungeissa elätehoidon kaltainen hoivatyö oli pääasiassa naisten vastuulla.⁷⁴³

Aikaisemmissa elätehoitoa ja muunlaisia sijoitusjärjestelyjä käsittelevässä tutkimuksessa on todettu, että sisarukset voitiin harvoin sijoittaa samaan paikkaan. Tämä johtui siitä, että kasvattiperheillä oli harvoin resursseja ottaa useampia elättejä hoidettavakseen.⁷⁴⁴ Tutkimusjoukkoon kuuluvat elätehoitoon sijoitetut sisarukset merkittiin sijoitetuksi samana päivänä, mikä voi kertoa siitä, että he saattoivat päätyä samaan perheeseen.⁷⁴⁵ Toisaalta ainakin Stubben ja Skönbergin elätteelle sijoitetut sisarukset joutuivat sijoituspäätöksen vuoksi eroon toisistaan, eikä myöskään Edvard Rosenbergin sijoituksesta kertovissa aineistoissa mainita mitään siitä, että hänen

⁷³⁸ Harrikari 2019, 114. Lisäksi kaupungeissa lapsia voitiinkin sijoittaa myös porvarisperheisiin, mihin viittaa se, että näin toimittiin ainakin Helsingissä. Rahikainen 2010, 353.
⁷³⁹ KA, TTA, II Cj:1 köyhäinhoito- ja köyhäintalon johtokunnan asiakirjoja ja pöytäkirjoja (1783–1857), II Bg:1 Förteckningar å de af denna stads Fattige (1826–1850), Berättelse om fattigwården den 30. September 1845.

⁷⁴⁰ KA, TTA, I Aa1:65 suomalaisen srk rk (1836–1842), tontti 1.22.1, 220; I Aa3:5 yhteisen srk rk (1854–1860), tontti 1.22.1, 395.

⁷⁴¹ Alkuperäinen sitaatti kuuluu seuraavasti: ”Maria Ågren bestred detta vittnesmål så vidt detsamma afveck från hennes förklaring och tillkännagaf att hon varit mycket bekant med Edvard Rosenbergs aflidna moder samt af sådan orsak vårdat honom då han saknat annan herberge.” KA, TPVY, C I a:14, 9.3.1841, § 2; KA, Turun kämnerinöikeuden renovoidut tuomiokirjat, KäO:32, 24.1.1843, § 1.

⁷⁴² KA, TTA, I Aa2:17 ruotsalaisen srk rk (1831–1844), Puolala By, 516; Södra Qvarteret 205, 204 ja Södra Qvarteret 244 ½, 494.

⁷⁴³ Frigren 2016, 244–246; Rahikainen 2010, 338; Markkola 1994, 112–116. Naisten vastuulla ollut hoivatyö oli köyhäinhoidon muoto myös esimerkiksi 1700-luvun lopun Lontoossa. Levene 2012, 61–65. Myös 1800–1900-lukujen taitteen Ruotsissa lapsia sijoitettiin ystävien ja muiden tuttujen luo. Sköld 2006, 148–149.

⁷⁴⁴ Syväniemi 2026b (tulossa); Rahikainen 2010, 338–339; Isoniemi 2000, 82–83.

⁷⁴⁵ TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, kunnalliskodin henkilöluettelot Ae2:3 (1840–1847), Ae2:4 (1840–1847) ja Ae2:5 (1844–1845).

pikkuveljensä Gustaf olisi asunut hänen kanssaan. Näille lapsille ero perheestä on todennäköisesti vaikuttanut merkittävästi kokemuksiin. Maria Syväniemen tutkimien 1900-luvun alkupuolella sijoitettuna olleille lapsille sijoituspäätös ja ero perheestä ovat jääneet mieleen traumaattisina kokemuksina, joita sijoitetut ovat muistelleet vielä aikuisina. Lapsia on myös mietityttänyt muualle sijoitettujen sisarusten kohtalo. Lisäksi sijoitetut lapset ovat kokeneet epäoikeudenmukaisena sen, että he eivät voineet vaikuttaa sijoituspäätökseen.⁷⁴⁶

Elätehoitoon sijoittaminen muokkasi sijoituslapsen odotushorisonttia olennaisesti, sillä lapsi oli hoidon ja sijoitusperheen piirissä niin pitkään, kunnes oli saavuttanut täysi-ikäisyyden. Vuoden 1805 palkkaussäännön mukaan tämä tarkoitti 21 vuotta. Keisari Nikolai I:n vuonna 1849 antaman säädöksen myötä elätehoitoon sijoitetut lapset velvoitettiin palvelemaan isäntäperhettään 16-vuotiaaksi asti. Sama ikäraja oli vuoden 1852 vaivashoitolaissa. Koska turvattoman lapsen ikäraja meni 15 vuodessa, tämä tarkoitti sitä, ettei 14-vuotiaasta lapsesta enää maksettu korvausta vaan lapsi oli velvollinen palvelemaan isäntäperhettään täysi-ikäiseksi asti ja korvaamaan täten työllään perheessä saamansa elatuksen. Näin oli siksi, että puolikasvuisten lasten työpanos ei riittänyt kattamaan heistä aiheutuvia kustannuksia. Vuoden 1865 palkkaussäännön myötä ikäraja nostettiin jälleen 21 vuoteen.⁷⁴⁷ Sijoituspäätöksellä oli siis lapseen kauaskantoisia vaikutuksia. Tutkimusjoukostoni Carl Skönberg oli Kyrklundin opissa ainakin vielä vuosina 1887–1900, jolloin hän oli jo lähemmäs viidenkymmenen.⁷⁴⁸

Työvelvoite sääteli olennaisesti elätehoidossa varttuneiden lasten kokemuksia. Työnteko toki oli lasten velvollisuus ikään ja sosiaaliseen asemaan katsomatta, joten myös lapset, jotka eivät olleet palveluspakon alaisia, työskentelivät. Maaseudulla lapsia laitettiin tyypillisesti paimeneen, mutta lapset tekivät muitakin töitä, eli esimerkiksi marjastivat ja opettelivat käsitöitä. Erityisesti köyhälle lapselle työntöön oppiminen oli erittäin tärkeää.⁷⁴⁹ Toisaalta kaupungeissa lapset harvemmin työskentelivät kodin ulkopuolella.⁷⁵⁰ Tutkimusjoukostoni löytyy vain muutama maininta alakäisenä työskennelleistä lapsista. Antoinetta Törnqvist toimi 14-vuotiaana

⁷⁴⁶ Syväniemi 2024, 131–133, 135.

⁷⁴⁷ Harrikari 2019, 106–114; Frigren 2016, 247; Rahikainen 2010, 318–320, 337–338; Rahikainen 2002, 168–169; Pulma 1987, 30–31.

⁷⁴⁸ Poikkeuksellisen oppipoika-aika herättää kysymyksen siitä, oliko Carl kenties täysin työkykyinen. Toisaalta saattaa myös olla, ettei tieto Carlin mahdollisesta statuksen muuttumisesta ollut tavoittanut pappia. KA, TTA, I Aa3:5 yhteisen srk rk (1854–1860), tontti 1.22.1, 395; SSHY, Turun tuomiokirkkosrk, I Aa3:27 yhteisen srk rk (1887–1900), Schönberg, 381.

⁷⁴⁹ Vainio-Korhonen 2026 (tulossa); Rahikainen 2010, 321–327, 333–337; Rahikainen 2003, 162–166.

⁷⁵⁰ Rahikainen 2010, 351.

kaupunginpalvelijan juoksutyttönä.⁷⁵¹ Kaupungeissa pestit juoksutyttöinä ja -poikina olivatkin tyypillisiä ensimmäisiä työpaikkoja vielä rippikoulua käymättömille lapsille.⁷⁵² Georgiana Adolphina Kjenong (synt. Hafverlund) puolestaan työskenteli 12-vuotiaana kondiittorin palveluksessa.⁷⁵³

Työnteko isäntäperheen hyväksi oli elätteellä olevan sijoituslapsen velvollisuus.⁷⁵⁴ Tästä johtuen ainakin Ruotsissa elätiksi otettiin mieluiten työikäisiä lapsia eli noin viisivuotiaita ja sitä vanhempia.⁷⁵⁵ Niinpä voi ajatella, että kaupungissa syntyneelle lapselle sijoitus maaseudulle opetti uudenlaisia taitoja ja avasi odotushorisontteja, jotka eivät kaupungissa olleet välttämättä mahdollisia. Elättien vastuulla oli esimerkiksi vahtia kasvattiperheen lapsia.⁷⁵⁶ Edvard Rosenberg näyttääkin joutuneen tekemään töitä rahoittaakseen elatuksensa kasvattiperheessä. Hän työskenteli loppuvuodesta 1842 leipurin palveluksessa myyden leipää ja korppuja kaupungilla.⁷⁵⁷ Samoin vaikuttaa olleen Johan Ahlgrenin kohdalla, sillä hän oli paitsi kasakka Ivanoffin suojatti, myös hänen palveluksessaan (*i sin tjenst antaget*).⁷⁵⁸

Viranomaiset pyrkivät valvomaan elätehoidossa olevien oloja järjestämällä vuosittain katselmuksia, joissa tarkastettiin elätteelle annettujen kunto ja sijoituskodin olosuhteet. Järjestelmää valvovilla kuvernööreillä oli oikeus purkaa elätehoitosopimus ja sijoittaa elätti muualle, jos elättiä kohdeltiin sijoitusperheessä kaltoin eikä tilanne korjaantunut varoituksesta huolimatta.⁷⁵⁹ Tällaisesta mahdollisesta kaltoin kohtelusta kertoo Edvard Rosenbergin kuvaus sijoituskodistaan, mikä on samalla tutkimusaineistostani löytyvä ainoa lapsen itsensä kertoma huono-osaisuudesta kertova kokemus. Edvard tavattiin kadulta kerjäämästä maaliskuussa 1841, kun hän oli 12-vuotias, ja koska kerjääminen oli kielletty, hänet vietiin poliisikamarille kuulusteltavaksi. Kuulustelussa hän kertoi kerjänneensä, koska ei saanut kotonaan eli Maria Ågrenin luona ruokaa (*icke erhållit kost hemma*). Kuulustelussa Ågren sanoi Edvardin valehtelevan, mutta kaksi vuotta tämän jälkeen tapahtunut tapahtumasarja valottaa Edvardin kotioloja myös toisesta näkökulmasta.⁷⁶⁰ Tammikuussa 1843 Ågren oli nimittäin käskenyt Edvardia osallistumaan ruokakustannuksiin, ja lisäksi

⁷⁵¹ KA, TPVY, C I a:20, 23.10.1846, § 7.

⁷⁵² Vainio-Korhonen 2026 (tulossa); Clementsson 2024a, 50.

⁷⁵³ KA, Turun maakunta-arkiston arkisto, Bde:1 Turun ulkomaalaisten kortisto (1827–1853), Kjenong, Fredrika.

⁷⁵⁴ Piirainen 1958, 46–47.

⁷⁵⁵ Engberg 2004, 439.

⁷⁵⁶ Vainio-Korhonen & Korhonen 2024, 152.

⁷⁵⁷ KA, Turun kämnerinoikeuden renovoidut tuomiokirjat KäO:32, 28.3.1843, § 2.

⁷⁵⁸ KA, TPVY, C I a:21, 12.3.1847, § 5.

⁷⁵⁹ Rahikainen 2010, 338; Piirainen 1958, 47. Myös Ruotsissa valvottiin sijoituslasten olosuhteita, ja papeilla oli oikeus sijoittaa lapsi uuteen kotiin, jos olot kasvattiperheessä olivat huonot. Öberg 2025, 125–127, 137–139.

⁷⁶⁰ KA, TPVY, C I a:15, 9.3.1841, § 2.

Ågren jakoi asuinhuoneensa toisen naisen kanssa luultavasti pienentääkseen asumiskulujaan.⁷⁶¹ Näiden tietojen valossa Edvardin sijoitus oli joko vapaaehtoinen tai sijoituksesta maksettava korvaus ei riittänyt kattamaan ruoka- ja asumiskuluja.

Riippumatta siitä, pitikö Edvardin kertoma ruoatta jäämisestä paikkaansa vai ei, se on hyvin samanlainen kokemus kuin kaltoinkohtelu, jota on tunnistettu 1900-luvun alkupuolella sijoitettuina olleita lapsia koskevassa tutkimuksessa.⁷⁶² Tuolloin kaltoinkohtelu on ollut esimerkiksi lapsen perustarpeiden laiminlyöntiä, niin kuin Edvardin kohdalla näyttää olleen, tai suurempaa rakenteellista, ruumiillista tai henkistä väkivaltaa tai seksuaalista hyväksikäyttöä.⁷⁶³ Yhden esimerkin perusteella on mahdotonta sanoa, kuinka laajaa kaltoinkohtelu oli elätehoitojärjestelmässä, mutta Edvardin kertoma havainnollistaa sitä, että elättien oloja sijoitusperheissä oli vaikea valvoa. Tämä johtui siitä, että elätteelle annettujen määrä kaupungeissa oli sen verran suuri, ettei väärinkäytöksiin ja laiminlyönteihin voitu välttämättä puuttua, vaikka aikalaiset viranomaisia myöten tiesivät elätehoitojärjestelyissä piilevästä kaltoinkohtelun riskistä.⁷⁶⁴ Aikalaisista Johan Wilhelm Rosenborg kritisoi vuonna 1858 ilmestyneessä väitöskirjassaan *Om fattigdomen och allmänna fattigvården i Finland* sitä, että sijoituskodit pitivät elätin hankkimista tulonhankkimisen keinona eivätkä olleet kiinnostuneita elätin hyvinvoinnista vaan käyttivät elättejä, myös lapsia, edullisena työvoimana.⁷⁶⁵ Elätin sijoituskokemukseen vaikutti täten merkittävästi se, oliko elätin ottamisen motiivina puhdas auttamisenhalu vai työvoiman tarve. Tämä osoittaa, että vaikka elätehoito- ja huutolaisuusjärjestelmä erosivat toisistaan sijoituskäytännöissä, ne tuottivat samankaltaisia kokemuksia, joihin liittyi toisinaan myös kaltoinkohtelua.⁷⁶⁶

Elätehoitojärjestelmään liittyvät todetut väärinkäytökset ja niiden mahdollisuudet johdattelevat pohtimaan myös kontrollin vaikutusta lasten kokemuksiin. Elätiksi sijoitetut lapset olivat kahden tahon, köyhäinhuoltojärjestelmän ja

⁷⁶¹ KA, Turun Kämnerinoikeuden renovoidut tuomiokirjat, KäO:32, 24.1.1843, § 1 & 28.1.1843, § 1.

⁷⁶² Lastensuojelun menneisyys -hankkeessa kartoitettiin sijaishuollossa tapahtunutta lasten kaltoinkohtelua ensimmäisen, vuosina 1937–1983 voimassa olleen lastensuojelulain aikana. Hankkeen tilasi ja rahoitti sosiaali- ja terveysministeriö. Ks. lisää Hytönen ym. 2016.

⁷⁶³ Hytönen ym. 2016, 14–15. 1800-luvulla lasten ruumiillinen kurittaminen oli yleinen ja tarpeellisenä pidetty kasvatusmetodi, joka oli lasten jakama kokemus sääty- tai sosiaaliseen asemaan katsomatta. Se oli kuitenkin eri asia kuin tarkoituksellinen kaltoinkohtelu tai väkivalta. Rahikainen 2010, 330.

⁷⁶⁴ Louhivuori 1915, 107–108.

⁷⁶⁵ Rosenborg 1858, 93, 96–97, 109.

⁷⁶⁶ Huutolaislasten kaltoinkohtelun kokemuksista ks. esim. Syväniemi 2024, 135–137; Jokela 2022; Halmekoski 2011; Rahikainen 2002, 169, 171–173; Eenilä 1971, 48–59. Sijoitus- ja huutolaislasten kaltoinkohtelua oli yleistä myös muualla Euroopassa. Ks. lisää Engberg 2004.

kasvattivanhempiansa kontrollin piirissä. Köyhäinhoitojärjestelmä kontrolloi sijoittamisen käytäntöjä ja pyrki varmistamaan lapsille hyvät olot mutta ei ollut läsnä lasten päivittäisessä arjessa toisin kuin sijoitusperhe, joka saattoi hyväksikäyttää elätkiksi sijoitettua lasta tai lyödä hänen hoitoaan laimin. Kontrollin laatu erottaa sijoitusperheissä varttuneiden lasten kokemukset laitoksissa eli köyhäintalossa kasvaneiden lasten kokemuksista. Köyhäintalon arjessa olivat päivittäin läsnä monenlaiset auktoriteetit, kuten köyhäinhoitolautakunta, köyhäintalon isännöitsijä ja muu henkilökunta, lääkäri sekä saarnaaja. Voi ajatella, että he kontrolloivat köyhäinhoidokkien lisäksi myös toisiaan, mikä on mahdollisesti ehkäissyt laiminlyöntejä. Niinpä on perusteltua todeta, että vaikka laitoshoitoon ja elätehoitoon sijoitettujen lasten taustat olivat samanlaisia, arki laitoksissa ja sijoitusperheissä poikkesi toisistaan ja tuotti sen vuoksi myös erilaisia kokemuksia.

Kasvattina sukulaisten hoivissa

Heinäkuussa 1822 Turun synnytyssairaalassa syntyi tyttölapsi, joka sai pari päivää myöhemmin pidetyssä kasteessa nimekseen Christina Eufrosina. Lapsi oli äitinsä, 25-vuotiaan Lovisa Grönbergin esikoinen. Äiti vaikutti olevan kykenemätön huolehtimaan lapsestaan, sillä syntyneiden ja kastettujen luetteloihin kirjattiin, että lapsi on viety Kiskon pitäjään isoäitinsä kasvatettavaksi. Perheen haavoittuvuutta kuvaa se, että Christina sai kummeikseen ainoastaan kaksi kättilöoppilasta, joten perheellä ei ollut Turussa tuttavvia, jotka olisivat voineet tukea pienokaista äiteineen.⁷⁶⁷ Lasten kasvatuksessa toimikin 1800-luvun alku- ja keskivaiheilla viranomaisjohtoisen ja institutionalisoituneen elätehoitojärjestelmän rinnalla myös epävirallinen, usein sukulaisjohtoinen kasvattijärjestelmä, jonka rajat suhteessa viralliseen elätehoitoon saattoivat tosin olla hyvin häilyviäkin.⁷⁶⁸ Useilla huono-osaisilla perheillä oli vaikeuksia huolehtia kaikista lapsista kotonaan esimerkiksi taloudellisten tai sosiaalisten syiden vuoksi, jolloin mahdolliset sukulaiset olivat tärkeä apu.⁷⁶⁹ Vielä 1800–1900-lukujen taitteen Suomessa aviottomien lasten raskasta palvelus- tai päivätyötä tekevät äidit saattoivat lähettää lapsensa kasvatiksi sukulaisille, usein omille vanhemmilleen, kuten oli Christinan kohdalla.⁷⁷⁰ Varsinkin aviottomien lasten

⁷⁶⁷ KA, TTA, I C2:3 ruotsalaisen srk syntyneet (1804–1827), s. 23.7.1822.

⁷⁶⁸ Järjestelmä oli yleisesti käytössä vielä 1900-luvun alussa ensimmäisen, vuonna 1937 voimaan tulleen lastensuojelulain aikana. Salenius, Malinen & Markkola 2022, 208. Toisaalta myös sukuyhteisöissä kasvatti- ja sijoitusjärjestelyissä oli usein kyse elätehoidosta, jossa aikuiselle maksettiin korvausta esimerkiksi sukulaislapsensa elätehoidosta. Frigren 2016, 244–245; Isoniemi 2002, 79–83. Ks. myös Malinen, Eilola & Frigren 2021, 128.

⁷⁶⁹ Levene 2012, 166–167; Humphries 2010, 151–152, 156–165.

⁷⁷⁰ Markkola 2018, 166.

lähettäminen kasvatiksi sukulaisille oli vielä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä hyvin yleistä.⁷⁷¹ Sijoitukset sukulaisten luo ja muihin epävirallisiin eli muun kuin köyhäinhoidon kautta järjestyneisiin sijoituskoteihin olivat tyypillisiä myös 1800–1900-lukujen taitteen Ruotsissa.⁷⁷²

Christinan lisäksi ainakin kolme muuta tutkimusjoukkooni kuuluvaa lasta oli tällaisten järjestelyn piirissä, ja heistä kolmea yhdistää se, että he olivat äitinsä esikoisia. Tämä kertoo varmasti erityisesti haavoittuvaisuudesta, jolle avioton syntyperä ja sitä myötä isättömyys altistivat. Tällaista haavoittuvuutta kuvaavat järjestelyt, joihin oli ryhtynyt Augusta Adolfina Törnqvistin äiti Johanna Gustava. Johanna Törnqvistiä kuulusteltiin lokakuussa 1846 irtolaisen elämän vuoksi, ja kuulusteluissa Törnqvist kertoi, että hänen nuorempi tyttärensä, yhdeksänvuotias Augusta oli tätinsä luona Helsingissä. Törnqvist kertoi olevansa halukas ottamaan Augustan takaisin luokseen ja korosti, että tyttö oli tädillään ainoastaan lyhyellä vierailulla. Järjestely ei kuitenkaan vaikuttanut kovin väliaikaiselta, sillä kun Törnqvistiä kuulusteltiin uudelleen reilun vuoden päästä toisessa yhteydessä, hän kertoi alaikäisenä lapsensa eli Augustan oleskelevan edelleen Helsingissä.⁷⁷³

Sijoitus näyttää olleen perheen tukalassa tilanteessa hyödyntämä pitkäaikainen selviytymisstrategia, johon Törnqvist joutui turvautumaan todennäköisesti siksi, ettei irtolaisuuden ja köyhyyden vuoksi kyennyt pitämään lapsista huolta. Kasvattijärjestelyn mahdollistivat Törnqvistin suvun siskosten läheiset välit, jollaisia tutkimusjoukossani ei näytä juuri olleen. Niistä kertovat se, että siskoksista kolme asuivat lähekkäin samalla tontilla ja että Augustan siskolla Antoinetella oli kumminaan tätinsä Sofia Carolina Törnqvist.⁷⁷⁴ Sofia Törnqvist vaikuttaakin olleen se täti, jonka kasvattina Augusta oli ja joka auttoi perhettä silloinkin, kun äiti Johanna kuoli vuonna 1848. Vuonna 1850 Augustan kohdalle rippikirjaan merkittiin tieto, että hänen Loviisassa asuva tätinsä Carolina Törnqvist oli huolehtinut Augustasta kuuden vuoden ajan, siis lähes puolet Augustan siihenastisesta elämästä, ja oli sisarensa eli Augustan äidin kuoltua ottanut Augustan luokseen. Augusta muuttikin Loviisaan joulukuussa 1850.⁷⁷⁵ Köyhien lasten huolenpidossa olikin tyypillistä, että apua pyydettiin esimerkiksi lasten tädeltä.⁷⁷⁶ Augustan pitkäaikainen sijoitus tätinsä luona asettaa uudenlaiseen valoon myös tiedon siitä, että hänen isosiskonsa Antoinetta työskenteli kaupunginpalvelijan juoksutyttönä. Oliko siinäkin kenties kyse

⁷⁷¹ Hytönen ym. 2016, 44. Ks. myös Törrönen 2026 [sähköinen lähde], luku ”Annetaan lapsi hyvään perheeseen”.

⁷⁷² Sköld 2006, 144–149.

⁷⁷³ KA, TPVY, C I a:20, 23.10.1846, § 7.

⁷⁷⁴ KA, TTA, I Aa1:71 suomalaisen srk rk (1842–1845), tontti 6.1.1, 143, Agneta, Maria ja Ulrica Törnqvist; I C2:4 ruotsalaisen srk syntyneet (1823–1842), s. 25.9.1834.

⁷⁷⁵ KA, TTA, I Aa3:4 yhteisen srk rk (1847–1853), Nystad 34, 1223.

⁷⁷⁶ Humphries 2010, 151–165.

samanlaisesta järjestelystä kuin Johan Ahlgrenin kohdalla, eli oliko Antoinetta Johanin tapaan sekä työnantajansa palveluksessa että huollettavana siksi, että äidillä ei ollut mahdollisuuksia pitää lapsestaan huolta?⁷⁷⁷ Tyttöillä oli toki myös isäpuoli, mutta se ettei hän huolehtinut vaimonsa lapsista puhuu osaltaan sen puolesta, että hänen avioliittonsa oli lumeliitto.

Törnqvistin perheen kasvattijärjestelyjen lisäksi myös Rothströmin perheen tekemät järjestelyt osoittavat, että perheen sisällä saattoi olla monenlaisia tapoja lapsista huolehtimiseksi tilanteissa, joissa äidin resurssit eivät riittäneet huolehtimaan kaikista lapsista. Carl Johan Rothström syntyi vuonna 1826 Piikkiössä, jossa hänet myös kasvatettiin. Lähteet eivät kuitenkaan kerro, kuka Carlista piti huolta, sillä hänet mainitaan ainoastaan rippikirjoissa eikä syntymä- ja kastemerkintää siis löydy.⁷⁷⁸ Veljesten äiti oli syntynyt itsekin Kaarinassa, joten onko mahdollista, että Carlista pitivät huolta hänen isovanhempansa? Rothströmin perheeseen syntyi vuonna 1837 toinen lapsi Vilhelm Edvard, joka puolestaan sijoitettiin köyhäintaloon äidin kuoltua vuonna 1842.⁷⁷⁹ Syyt erilaisiin sijoituspäätöksiin piilevät siis mitä ilmeisimmin perheen erilaisissa olosuhteissa eri aikoina.

Sukulaisten luona olevia sijoituslapsia on kuitenkin tutkimusjoukossani melko vähän, kun ottaa huomioon sen, miten moni tutkimusjoukostani oli köyhäinavun piirissä. Ensinnäkin tämä voi johtua siitä, että muiden kuin viranomaisten aloitteesta tehdyistä sijoitusjärjestelyistä ei ole jäänyt merkkejä lähteisiin. Esimerkiksi eläinhoitoon sijoitettuja lapsia käsittelevässä luvussa kävi ilmi, että tieto lapsen sijoituksesta ei kaikissa tapauksissa kulkenut eri viranomaisten välillä. Niinpä on epätodennäköistä, että epäviralliset kasvattijärjestelyt olisivat välttämättä tulleet viranomaisien tietoon. Tähän viittaa myös se, että vaikka kummien saatettiin odottaa huolehtivan tarvittaessa kummilapsensa kasvatuksesta, tällaisista järjestelyistä löytyy varsin harvoin merkkejä väestörekisteriaineiston kaltaisesta lähdeaineistosta.⁷⁸⁰ Kaikissa tapauksissa tietoja perheen ja suvun sisäisistä epävirallisista kasvattijärjestelyistä ei ole jäänyt lainkaan merkkejä lähteisiin.⁷⁸¹ Lähteistä ei myöskään aina välttämättä käy ilmi, oliko sijoitetun lapsen ja kasvattivanhemman välillä sukulaisuussuhdetta.⁷⁸²

Johan Catharinassonin kasvattijärjestelyt osoittavat, miten kasvattijärjestelyistä täytyy päätellä välillä hyvin pienten tiedonsirpaleiden perusteella, sillä Johanin

⁷⁷⁷ Käsittelin Johan Ahlgrenin ja Antoinetta Törnqvistin tapauksia edellisessä luvussa.

⁷⁷⁸ KA, TTA, I Aa1:63 suomalaisen srk rk (1833–1839), tontti 9.5.5, 675.

⁷⁷⁹ KA, TTA, I C1:13 suomalaisen srk syntyneet (1835–1850), s. 14.7.1837.

⁷⁸⁰ Esimerkiksi Hollolan käsityöläisyhteisöä vuosina 1810–1840 tutkinut Merja Uotila on löytänyt tutkimusaineistostaan vain yhden maininnan, jossa kummilapsi oli päättänyt kumminsä kasvatettavaksi. Uotila 2014a, 209.

⁷⁸¹ Markkola 2018, 166.

⁷⁸² Sköld 2006, 148–149.

elämänkulku on lähes täysin hiljaisuuksien peitossa. Johan syntyi vuonna 1821 Taivassalossa tuolloin 21-vuotiaan äitinsä esikoisena ja aviottomana lapsena. Johanin syntymän aikaan hänen äitinsä oli kirjoilla Turussa, mistä luultavasti johtuu se, että Johanin syntymä- ja kastemerkintää ei löydy kummankaan paikkakunnan seurakuntien syntyneiden ja kastettujen luetteloista.⁷⁸³ Hänen olinpaikkansa käy ilmi vain siitä, että hänen syntymävuotensa ja -paikkansa on merkitty Turun suomalaisen seurakunnan rippikirjaan hänen äitinsä kohdalle. Merkinnästä on pääteltävissä, että Johan asui Taivassalossa, mutta se ei paljasta, miksi sijoitukseen oli päädytty ja kenen luona Johan asui.⁷⁸⁴ Kokiko tuore nuori äiti olevansa kyvytön huolehtimaan lapsestaan ja jätti siksi hänet kasvatettavaksi sukulaisten tai muiden tuttavien huostaan? Niinpä kasvattien vaiheet tai oikeastaan se, että niistä ei juuri löydy tietoa, osoittavat miten aukkoisia lähteet voivat olla tapauksissa, joissa tutkittava lapsi on asunut väliaikaisesti tai pysyvästi eri paikkakunnalla kuin äitinsä. Tämä puolestaan taas osoittaa, miten erilaisissa yhteyksissä lasten kokemaa huono-osaisuutta koskevat hiljaisuudet ovat syntyneet ja että hiljaisuus ei aina välttämättä kerro huono-osaisuudesta, sillä saihan Johan mitä todennäköisimmin varttua sukulaistensa hoivissa esimerkiksi laitoksen sijaan.

Kasvattijärjestelyt saattoivat olla myös osa säädynmukaista kasvatusta, jossa säätyläisperheiden kuten porvarislapset asuivat sukulaisperheissä, ja järjestelyn piirissä saattoivat olla myös osaksi alenevaa säätykiertoa asettuvat lapset.⁷⁸⁵ Tutkimusjoukkooni kuuluvilla lapsilla ei kuitenkaan ollut säätyläistaustaa, joten kasvattijärjestely merkitsi heille säädynmukaisen kasvatuksen sijaan lähinnä olosuhteiden pakosta tehtyä ratkaisua, joka erotti perheenjäsenet toisistaan. Toisaalta se voi kertoa myös osallisuuden kokemuksista. Tarkoittiko tämä ehkä erilaista emotionaalista tukea tai ainakin erilaista kasvattina varttumisen kokemusta verrattuna laitoksessa tai elätteinä varttuviin lapsiin? Sukulaisten luo sijoitetut lapset olivat usein muihin yksityisperheisiin sijoitettuja lapsia paremmassa asemassa, sillä sijoitusperhe saattoi laiminlyödä sijoituslapsesta huolenpitoa senkin vuoksi, ettei lapseen syntyisi emotionaalista sidettä.⁷⁸⁶ Sukulaislapsen kohdalla tällaista pelkoa ei kuitenkaan

⁷⁸³ Johanin syntymä- ja kastemerkintä saattaa olla syntyneiden ja kastettujen luetteloissa irtotehdellä aivan eri kohdassa kuin Johanin syntymävuoden kohdalla. Tutkimuksessani on tullut muutaman kertaan vastaan odottamattomasta paikasta löytynyt kastetodistus. Toisaalta voi olla, että Johanin syntymä- ja kastetodistus on kadonnut kokonaan. Tähän vaihtoehtoon viittaa se, että myöskään HisKi-haulla ei löydy yhtäkään vuonna 1821 Catharina-nimiselle äidille syntynyttä Johania.

⁷⁸⁴ Sanatarkka muotoilu rippikirjassa kuuluu seuraavasti: ”Son Johan 1821 Töfsala skall bo i Töfsala”. KA, TTA, I Aa1:55 suomalaisen srk rk (1831–1837), tontti 1.20.1, 195.

⁷⁸⁵ Annola 2022, 97; Häggman 2007, 121.

⁷⁸⁶ Rahikainen 2002, 167, 171.

välttämättä ollut. Toisaalta myös sukulaisten luona sijaiskodeissa saatettiin kokea kaltoinkohtelua.⁷⁸⁷

Viitteitä sijoituslapsuuden merkityksistä voi löytää myös lapsen myöhemmästä elämänkulusta ja hänen tekemistään valinnoista. Tätä havainnollistaa Gustaf Rosenberg, joka sijoitettiin elätehoitoon ensimmäistä kertaa jo yhdeksänvuotiaana orpolapsena. Aikuistuttuaan ja solmittuaan avioliiton Gustaf otti vuonna 1879 elätettäväkseen ottotytären, 15-vuotiaan entisen kiertolaisen ja syntyperältään aviottoman Maja Alexander Åbergin, joka oli jäänyt orvoksi nälkävuonna 1868. Majan kiinnittymisestä kasvattiperheeseensä kertoo se, että hän otti vartuttuaan ottoisänsä sukunimen Rosenberg, aivan niin kuin teki moni tutkimusjoukkooni kuuluneista isäpuolen saaneista lapsista.⁷⁸⁸ Tämä voi kertoa siitä, että Gustaf ehkä piti ottotytärensä taustaa samastuttavana ja että hän oli kokenut oman sijoituksensa merkittävänä käännekohtana. Kenties hän halusi siksi ottaa siipiensä suojiin haavoittuvaisessa asemassa olleen nuoren. Joka tapauksessa hänen kokemuksensa sijoituslapsuudesta muotoutuivat vielä vuosikymmeniä varsinaisen sijoituksen jälkeen.

KOULUNKÄYNTI KÖYHÄINAVUN MUOTONA

Köyhille lapsille alettiin 1800-luvun alkupuolen Suomessa organisoida kansanopetusta valistuksen ja filantropian hengessä köyhäinhoitojärjestelmän rinnalle. Kansanopetuksen tarkoituksena oli ratkaista ja ehkäistä pauperismin eli massaköyhyyden aiheuttamia yhteiskunnallisia ongelmia, joiden syynä ja ilmentymänä pidettiin moraalittomia ja huonoja tapoja, esimerkiksi kerjäämistä, laiskuutta ja sivistymättömyyttä.⁷⁸⁹ Kansanopetuksen juuret olivat kirkollisessa kansanopetuksessa.⁷⁹⁰ Köyhäinhoidon tapaan kansanopetuksessa toimet olivat vahvasti ylijarjaisia. Niinpä Suomeen tulleet ajatukset omaksuttiin muualta Euroopasta, jossa perustettiin useita köyhäinkouluja joko köyhäintalojen ja lastenkotien yhteyteen tai niistä erikseen erityisesti 1700-luvulta alkaen. Koulut olivat paitsi sosiaalisen kontrollin ja moraalis-kasvatuksen välineitä myös keino opettaa lapsille, varsinkin pojille, ammatillisia taitoja sekä kasvattaa lapsista kipeästi kaivattua työvoimaa kansakunnan tarpeisiin. Erityisesti teollistuvissa kaupungeissa tarvittiin myös lasten työvoimaa. Esimerkiksi Ruotsin valtakunnassa ensimmäiset lastenkoulut oli perustettu vuonna 1649 annetun

⁷⁸⁷ Humphries 2010, 162–164.

⁷⁸⁸ TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, kunnalliskodin henkilöluettelot Ae2:3 (1840–1847) ja Ae2:4 (1840–1847); KA, TTA, I Aa3:18 yhteisen srk rk (1877–1888), tonntti 6.19.7, 875; I Aa5:6 muu rippikirja, irtolaiset (1867–1876), Åberg Ida Johanna.

⁷⁸⁹ Harrikari 2019, 111; Tiimonen 2001, 56–72; Pulma 1994, 58; Pulma 1987, 35; Nikula 1972, 412, 419.

⁷⁹⁰ Laine, E. & Laine, T. 2010, 261–262.

koulujärjestyksen myötä, ja kouluja perustettiin yhä enemmän 1700-luvun jälkipuolelta alkaen.⁷⁹¹

Köyhien lasten kansanopetus tarjosi myös tutkimusjoukkoon kuuluville huono-osaisille lapsille mahdollisuuden laajentaa odotushorisontiaan ja jopa katkaista huono-osaisuuden kierre.⁷⁹² 1800-luvun alku- ja keskivaiheilla tällaiset mahdollisuudet olivat melko harvinaisia, sillä esimerkiksi triviaalikoulujen ja pedagogioiden ovet avautuivat vain harvoille, ja Suomessa kansanopetusta alettiin kehittää systemaattisesti vasta 1800-luvun puolivälissä kansakoulujärjestelmän perustamisen myötä.⁷⁹³ Tutkimusjoukkoon kuuluville lapsille koulunkäynnin mahdollisuuksissa oli kaikista keskeisintä se, että asuivat kaupungissa, sillä 1800-luvun alkupuolella köyhäinkouluja perustettiin ensisijaisesti kaupunkeihin, Turun lisäksi Helsinkiin, Poriin, Vaasaan ja Ouluun. Näin ollen koulunkäynti erottaa konkreettisesti urbaanin köyhyyden ja maalaisköyhyyden kokemukset toisistaan.⁷⁹⁴

Tutkimusjoukkoon kuuluvista lapsista yhdeksän opiskeli apteekkari Johan Jacob Julinin vuonna 1820 perustamassa Suomen ensimmäisessä Bell–Lancaster-koulussa, jonka aikalaiset tunsivat ”lankasterikouluna”. Koulu oli tarkoitettu erityisesti köyhien perheiden lapsille, aluksi vain pojille ja vuodesta 1834 eteenpäin myös tytöille. Köyhimmät saivat opiskella siellä maksutta.⁷⁹⁵ Bell–Lancaster-koulu ei ollut mikään vaatimaton koulu vaan suuri laitos, jossa opiskeli satoja oppilaita:

⁷⁹¹ Suomen ja Ruotsin osalta ks. esim. Sköld 2025, 47; Sandin & Löw 2025, 81; Karlsson Sjögren 2023; Laine T. 2021, 55; Karlsson Sjögren 2014; Pukero 2009, 72; Pulma 1987, 14, 23–25; Heikkinen 1972, 59–64. Muun Euroopan ja erityisesti Englannin osalta ks. esim. Maas & van Leeuwen 2024, 208; McCabe 2022, 119–120; Smyth 2022, 139; Levene 2012, 6; Cunningham 2021 [1995], 131–156; Cunningham 1991, 20–21.

⁷⁹² Vrt. Heini Hakosalon ajatus koulutuksesta mahdollisuuksien horisontin muokkaajana. Hakosalo 2014.

⁷⁹³ Suomessa toimi 1800-luvun alussa seitsemän triviaalikoulua, yksi katedraalikoulu, neljätoista pedagogiota sekä Porvoossa sijainnut lukio. Koulukenttä monipuolistui ja oppilasmäärät kasvoivat 1840-luvulta lähtien, jolloin Suomeen perustettiin muun muassa reaalikouluja (ala- ja yläalkeiskouluja). Valtonen 2020, 351–352, 355–356; Buchardt, Markkola & Valtonen 2013, 10–11. Kansanopetuksen kehityksestä 1800-luvun alkupuolen Suomessa puolestaan ks. Tiimonen 2001.

⁷⁹⁴ Louhivuori 1915, 124–126. Koulunkäynti alkoi vasta 1800-luvun loppupuolelta alkaen kuulua osaksi sekä kaupunkien että maaseudun lapsien lapsuutta, kun kansakouluasetus annettiin vuonna 1866. Toisaalta vielä tämänkin jälkeen maaseudun lapsista enin osa oli kotiopetuksen piirissä toisin kuin kaupungeissa asuvat lapset. Markkola 2018, 172; Buchardt, Markkola & Valtonen 2023, 11; Rahikainen 2010, 354; Pulma 1987, 24–25, 43. Ks. myös Karlsson Sjögren 2023, 13–14.

⁷⁹⁵ Turussa toimineen Bell–Lancaster-koulun edeltäjänä voidaan pitää vuonna 1817 perustettua alkeiskoulua, jonka oppilaat kuuluivat pääosin köyhään työväestöön ja joka liitettiin Bell–Lancaster-kouluun vuonna 1834. Kyseessä ei kuitenkaan ollut Bell–Lancaster-koulun tapainen ensisijaisesti tai pelkästään työläislapsille tarkoitettu köyhäinkoulu. Viitanen 1947, 19–20, 25, 27, 40.

esimerkiksi vuoden 1832 kevätlukukaudella poikakoulun oppilaiksi oli kirjattu 307 lasta.⁷⁹⁶ Kouluun voitiin ottaa suuri määrä oppilaita, koska siellä hyödynnettiin vuoro-opetusjärjestelmää. Vuoro-opetusmenetelmän ansiosta kouluun tarvittiin vain yksi opettaja, sillä edistyneemmät oppilaat eli monitöörit opettivat alempien luokka-asteiden oppilaita. Menetelmän olivat kehittäneet tahoillaan 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa englantilaiset Andrew Bell ja Joseph Lancaster. Edullisuutensa vuoksi se omaksuttiin nopeasti ympäri Eurooppaa ja muuta maailmaa, ja sitä hyödynnettiin erityisesti teollistuvissa kaupungeissa köyhien lasten opetukseen. Esimerkiksi Ruotsissa menetelmä otettiin käyttöön 1810-luvulla. Koulutushistorioitsija Esbjörn Larsson onkin kutsunut menetelmää 1800-luvun koulutuksen vallankumoukseksi.⁷⁹⁷

Turkuun nousi 1800-luvun kuluessa myös muita köyhäinkouluja ja hyväntekeväisyyskouluja Bell–Lancaster-koulun rinnalle.⁷⁹⁸ Yksi näistä oli Turun rouvasväenyhdistyksen vuonna 1851 perustama koulu, jossa tyttöjä koulutettiin palvelijatariksi.⁷⁹⁹ Tässä koulussa opiskeli yksi tutkimusjoukkooni kuuluva lapsi. Lisäksi yksi lapsi opiskeli vuonna 1849 perustetussa Turun teknillisessä reaalikoulussa. Nämä koulut eivät olleet köyhäinhoitolautakunnan ylläpitämiä kouluja, eikä se lähettänyt niihin oppilaita.⁸⁰⁰ Tästä huolimatta koulutusta voi pitää köyhäinavun muotona, sillä se ilmensi köyhäinapua koskeneita kasvatuksellisuuden ja vastikkeisuuden periaatteita.

Tutkimusjoukkooni kuuluvien koululaisten kautta tarkastelen kansanopetusta kokija- ja henkilölähtöisesti kiinnittäen huomiota siihen, millaisia näkökulmia koulunkäynti avaa lapsuuden ja erityisesti huono-osaisen lapsuuden elettyyn arkeen. Tällaista tarkastelukulmaa on kansanopetuksen suhteen hyödynnetty toistaiseksi vasta vähän.⁸⁰¹ Koulunkäynti on tärkeä näkökulma lapsuuden tai ainakin huono-osaisen lapsuuden elettyyn arkeen, sillä lapsuuden historia on monella tapaa yhteydessä kasvatukseen ja koulutuksen historiaan, ja koulutus nivoutuukin erottamattomaksi osaksi modernia lapsuutta.⁸⁰² Käsittelen tässä luvussa paitsi tutkimusjoukkooni

⁷⁹⁶ KA, TATA, G I:11 Turun Bell–Lancaster-koulu (1824–1843), kevätlukukausi 1832.

⁷⁹⁷ Toisaalta Larsson on todennut, että ainakaan Ruotsissa vuoro-opetusmenetelmä ei läheskään aina tullut kovin edulliseksi. Larsson 2014, 9–11, 69–115. Suomeen vuoro-opetusmenetelmän tuonut Johan Jacob Julin oli tutustunut menetelmään vuonna 1818 vieraillessaan Englannissa. Halila 1949, 136–137; Viitanen 1947, 39–40.

⁷⁹⁸ Turussa toimi 1800-luvun alusta lähtien myös erityisesti käsityöläisoppilaille tarkoitettu sunnuntaikoulu, joka toimi Bell–Lancaster-koulun yhteydessä ja jossa opetusta oli tarjolla kerran viikossa sunnuntaisin. Viitanen 1947, 71.

⁷⁹⁹ Matikainen 2001, 73–74. Käsittelen rouvasväenkoulua tarkemmin jäljempänä osana hyväntekeväisyyskouluja käsittelevää lukua.

⁸⁰⁰ Louhivuori 1915, 125.

⁸⁰¹ Ks. esim. Viljamaa ym. 2022. Lapsuuden historian kokija- ja toimijälähtöisyydestä koulunkäynnin näkökulmasta ks. lisää Vehkalahti 2022, 55–63; Sandin 1986.

⁸⁰² Vehkalahti ym. 2022, 14.

kuuluneiden lasten mahdollisuuksia ja heidän odotushorisonttejaan, myös sitä, miten koulutus ja koulunkäynti auttavat ymmärtämään 1800-luvun alku- ja keskivaiheilla lapsuuttaan eläneiden arkea, mitä on toistaiseksi tutkittu melko vähän.⁸⁰³ Lisäksi köyhien lasten kansanopetuksen voi ymmärtää myös hyvinvointivaltioon kytkeytyvän koulutuksen varhaisena muotona.⁸⁰⁴

Koulunkäynnin mahdollisuudet

Kansanopetus ja köyhäinkoulut tarjosivat lapsille aivan uudenlaisia sosiaalisen osallisuuden mahdollisuuksia siksi, että niihin otettiin lapsia syntyperästä riippumatta. Vielä 1800-luvun alkuvuosina syntyperältään aviottomat pojat eivät päässeet käsityöläisoppiin, jossa edellytettiin hyvää mainetta eli aviollista syntyperää, mutta köyhäinkouluissa tällaisia rajoituksia ei ollut.⁸⁰⁵ Toiseksi köyhien kaupunkilaislasten mahdollisuudet päästä kouluun olivat paremmat kuin köyhillä maalaislapsilla. Maaseudulla köyhien rahvaanlasten kouluttamista pidettiin joissain määrin jopa epätasarvoisena, sillä niin pitkään kuin talollisten lapset eivät päässeet kouluun, sitä mahdollisuutta ei olisi kriittisimpien mielestä pitänyt olla muillakaan. Mahdollisuus käydä koulua ei myöskään ollut itsestäänselvyys aikana, jolloin kansanopetuksen pelättiin johtavan liialliseen sivistykseen sekä ansaitsemattomaan sosiaaliseen nousuun, joka voisi horjuttaa säätyjärjestelmää.⁸⁰⁶

Turussa koulutusta tarjolla runsaasti, ja kaupunkia voikin pitää köyhien lasten kansanopetuksen eräänlaisena edelläkävijänä. Moni kaupungin merkkihenkilö oli jo 1800-luvulla kiinnostunut ratkaisemaan köyhyysongelmaa kansanopetuksen keinoin ja kasvattamaan köyhistä lapsista ahkeria ja tottelevia kansalaisia. Lisäksi Turussa toimi muutenkin laaja koulutuksellinen kenttä, jonka päälle kansanopetusta näytti olevan otollista rakentaa.⁸⁰⁷ Tämä ilmeni muun muassa niin, että vuonna 1825 Bell-Lancaster-koulu muuttui perustajansa Julinin yksityisestä hankkeesta

⁸⁰³ Buchardt, Markkola & Valtonen 2013.

⁸⁰⁴ Vrt. Markkola 2023.

⁸⁰⁵ Aviollisen syntyperän vaatimuksista luovuttiin kuitenkin 1800-luvun alkupuolella. Vainio-Korhonen 2010, 229, 233.

⁸⁰⁶ Köyhien lasten opettamiseen liittyvät asenteet alkoivat muuttua laaja-alaisesti vasta 1850-luvulla, kun kansanopetus alkoi hiljalleen yleistyä. Valtonen 2020, 354; Stark 2011, 124; Mäkinen 2007, 403–406, 410; Pulma 1987, 68. Muun Euroopan osalta ks. Smythe 2022, 139.

⁸⁰⁷ Turussa toimi jo 1810-luvulla ainakin kaksi yksityisin varoin perustettua köyhille lapsille tarkoitettua koulua, joiden toiminta jäi tosin lyhytaikaiseksi. Lisäksi Turussa toimi myös useita muita julkisia kouluja, muun muassa katedraali- ja triviaalikoulu. Näillä kouluilla ei kuitenkaan ollut kansanopetuksellista tai köyhäinhoidollista tarkoitusta, vaikka kouluissa saattoikin opiskella joitakin köyhistä oloista tulleita oppilaita. Pulma 1987, 32; Nikula 1972, 412–419; Viitanen 1947, 11–13, 15–16.

tuomiokapitulin eli käytännössä valtion ylläpitämäksi kouluksi. Vuonna 1834 sen toiminta laajentui, kun koulun yhteyteen perustettiin tytöille tarkoitettu ala-alkeiskoulu, joka oli lajissaan Suomen ensimmäinen. Tämä kertoo siitä, että varsin pian perustamisensa jälkeen koulu vakiinnutti asemansa kaupungissa.⁸⁰⁸ Koululaiset saivat siis oppia Suomen ensimmäisessä valtion ylläpitämättä köyhille lapsille tarkoitettussa koulussa.

Sosiaalisen aseman lisäksi koulunkäynnin mahdollisuuksiin vaikuttivat ikä ja sukupuoli. Ennen tyttöjen ala-alkeiskoulun perustamista tyttöjen ja varsinkin köyhien työläisperheiden tyttöjen mahdollisuudet käydä koulua olivat vähäiset, sillä Bell–Lancaster-kouluun otettiin sen alkuvuosina vain poikia.⁸⁰⁹ Varakkaampien perheiden säätyläistytöt saivat yksityistä kotiopetusta perhe- ja sukupiirin parissa tai heidät lähetettiin erityisiin tyttökouluihin, kun taas työläisperheiden tytöt saivat oppia lähinnä välttämättömissä kristinopintaidoissa.⁸¹⁰ Lisäksi naisten ammatillisen kouluttautumisen mahdollisuudet oli rajattu vain kätilö-, kehruu- ja kutojakoulutukseen.⁸¹¹ Bell–Lancaster-koulun yhteydessä toiminut tyttöjen ala-alkeiskoulun tarjosi siis myös köyhistä perheistä tuleville tytöille aivan uudenlaisen mahdollisuuden koulunkäyntiin. Tämä haastaa näkemystä siitä, että 1800-luvun alkupuolen Suomessa työläisperheiden tytöille ei olisi ollut tarjolla koulunkäyntimahdollisuuksia. Vaikka mahdollisuudet koskivat pientä joukkoa, niitä oli silti olemassa.⁸¹²

⁸⁰⁸ Ennen muuttumistaan julkisrahoitteiseksi kouluksi Bell–Lancaster-koululla oli ollut käytössä tarpeettomaksi käyneiden ja lakkautettujen porvariston lastenkoulun ja Haartmanin lahjoituskoululta jääneet varat. Lisäksi Bell–Lancaster-kouluja perustettiin 1820-luvulta alkaen muuallekin Suomeen, ja myös vuoro-opetusmenetelmä omaksuttiin käyttöön muissakin kouluissa kuin Bell–Lancaster-koulussa kuten Turun pientenlastenkoulussa. Viitanen 1947, 41–50, 63–64; Alho 1937, 27–28. Sitä hyödynnettiin myös joissakin maaseudun kiertokouluissa. Markkola 2006, 255–256.

⁸⁰⁹ Tämä oli tyypillistä esimerkiksi Ruotsin valtakunnan köyhäinkouluissa 1700–1800-lukujen taitteessa, ja Ruotsissa työläistytöille alettiin järjestää koulutusta vasta vuoden 1807 kouluohjesäännön myötä. Karlsson Sjögren 2023, 14, 17.

⁸¹⁰ Isoaho-Nousiainen 2023, 171–179; Lagerstam & Parland-von Essen 2010, 188–194, 209–215. Toisaalta Ruotsissa köyhille tytöille oli tarjolla koulunkäynnin mahdollisuuksia jo 1700-luvun lopulla. Karlsson Sjögren 2023, 14–19.

⁸¹¹ Vainio-Korhonen 2010, 250–254.

⁸¹² Vrt. Rahikainen 2010, 354.

Taulukko 7. Seksityötä tehneille naisille syntyneiden aviottomien lasten koulunkäynti vuosina 1838–1856.

Lapsen nimi	Syntymä-aika	Koulu	Koulussa opiskelu aika	Vapaaoppilas
Fredberg Amalia Charlotta	11.12.1826	Tyttökoulu (Bell-Lancaster-koulu)	Aloittanut 25.8.1838	Kyllä
Gamberg Maria Julia	15.6.1829	Tyttökoulu (Bell-Lancaster-koulu)	21.9.1840–21.2.1842	Kyllä
Helenius Augusta Sofia	11.5.1840	Tyttökoulu (Bell-Lancaster-koulu)	24.8.1849–24.8.1852	Kyllä
Helenius Maria Charlotta	3.8.1842	Tyttökoulu (Bell-Lancaster-koulu)	Aloittanut 24.8.1849, mahd. lopetus 1855	Kyllä
Lindblad Otto	16.1.1842	Bell-Lancaster-koulu	Aloittanut 24.8.1852, kuollut 29.8.1857	Ei tietoa
Lindström Charles	10.6.1840	Teknillinen reaalikoulu	15.1.1853–syksy 1856	Ei tietoa
Lundgren Johanna Clementia	26.3.1823	Tyttökoulu (Bell-Lancaster-koulu)	Aloittanut 2.10.1834	Ei
Rosenberg Edvard	15.12.1828	Bell-Lancaster-koulu	Kevät 1838, kevät 1840	Ei tietoa
Rosenberg Gustaf Emmanuel	15.9.1832	Bell-Lancaster-koulu	Kevät 1840, kevät 1841–kevät 1842	Ei tietoa
Rosendahl Anton Ludvig	28.8.1843	Bell-Lancaster-koulu	Virkatodistus 14.11.1852	Ei tietoa
Sundgren Ulrika Sofia	7.12.1839	Turun rouvasväenyhdistyksen koulu	Lokakuu 1851–1.10.1855	Kyllä

Lähteet: Seksityötä tehneille naisille vuosina 1808–1857 syntyneistä aviottomista lapsista koottu tietokanta-aineisto.

Taulukosta 7 käy ilmi, että aloittaessaan koulunkäynnin tutkimusjoukkooni kuuluvat lapset olivat iältään noin 7–12-vuotiaita, joista vanhimmat olivat 12-vuotiaana teknillisessä reaalikoulussa aloittanut Charles Lindström ja rouvasväenyhdistyksen koulussa aloittanut Ulrika Sundgren (synt. Sofia Ulrika Renvall). Bell-Lancaster-koulun oppilaiksi merkityt tutkimusjoukkooni kuuluvat lapset aloittivat koulutaipaleensa 7–11 vuoden iässä eli saman ikäisinä kuin muutkin koulun oppilaat.⁸¹³ Noin kymmenen vuoden ikä olikin yleinen ikä lähteä koulutielle muissakin

⁸¹³ Koulun nuorimmat oppilaat olivat kuusi- ja vanhimmat 14-vuotiaita tai tätäkin vanhempia. Viitanen 1947, 61.

tuon ajan suomalaisissa kouluissa.⁸¹⁴ Tutkimusjoukkoni nuorin opintielle lähtenyt lapsi oli Bell–Lancaster-kouluun keväällä 1840 kirjattu seitsemänvuotias Gustaf Rosenberg.⁸¹⁵ Gustafin isovelji Edvard aloitti koulunkäynnin yhdeksänvuotiaana ja kaksi muuta poikaa, Otto Lindblad ja Anton Rosendahl, saivat kouluun virkatodistuksen kymmenvuotiaana. Tytöistä Maria Helenius aloitti Bell–Lancaster-koulussa kahdeksanvuotiaana, hänen isosiskonsa Augusta aloitti yhdeksänvuotiaana ja kolme muuta koulua käynyttä tyttöä Amalia Fredberg, Maria Gamberg ja Johanna Lundgren aloittivat koulunkäynnin 11-vuotiaana.⁸¹⁶ Koulutielle lähteminen noin kymmenen vuoden iässä kertoo siitä, että tutkimusjoukkooni kuuluvissa perheissä koulunkäynti tuli mahdolliseksi lapsen kasvettua ja pystyessä toimimaan itsenäisesti.

Kysymys siitä, miksi paikoin syvääkin huono-osaisuutta kokeneet aviottomien lasten äidit lähettivät lapsensa kouluun, on erittäin keskeinen, kun halutaan ymmärtää koulunkäyntiin ja huono-osaisuuteen liittyviä kokemuksia. Näistä kokemuksista ja lasten odotushorisonteista kertovat koulunkäyntipäätöksen taustalta löytyvät seikat, vaikka aikuisten laatimista koulujen arkistoista on vaikea tavoittaa lapsen omaa näkökulmaa.⁸¹⁷ Koulutus oli selvästi perheiden oma valinta, sillä lasten koulussa viettämä aika oli pois varsinkin köyhissä perheissä tärkeästä lasten työpanoksesta. Vaikka köyhimmillä oppilaille koulutus oli maksutonta, menetetty työvoima tiesi perheelle taloudellisia menetyksiä.⁸¹⁸ Esimerkiksi Bell–Lancaster-koulussa koulua käytiin kuutena päivänä viikossa maanantaista lauantaihin, ja koulupäivät alkoivat aamukahdeksalta ja kestivät neljään iltapäivällä.⁸¹⁹ Näin perheen hyväksi tehtäville askareille jäi paljon vähemmän aikaa. Lisäksi koulutuksesta perheen omana valintana kertoo sekin, että viranomaiset eivät patistelleet lapsia kouluun, eikä kansanopetuksen tapainen koulutus ollut myöskään köyhäinavun piirissä olleiden lasten velvollisuus.⁸²⁰ Tästä kertoo se, että ainoastaan kaksi tutkimusjoukkooni kuuluvista köyhäinhoidon piirissä olleista lapsista, Otto Lindblad ja Gustaf Rosenberg, oli

⁸¹⁴ Rahikainen 2010, 331.

⁸¹⁵ KA, TATA, G I:11 Turun Bell–Lancaster-koulu (1824–1843), kevätlukukausi 1840, hiekkapenkki nro 1, 580.

⁸¹⁶ TKA, kansakoulujen johtokunta (suomenkieliset), Bba:2 tyttöjen ala-alkeiskoulun nimiluettelot (1834–1872); KA, TTA, I Aa2:28 ruotsalaisen srk rk (1844–1850), tontti 1.10.1, 101; I Aa3:7 yhteisen srk rk (1878–1888), tontti S. m. 63.

⁸¹⁷ Vrt. Vehkalahti 2022, 55–63; Gleason 2016; Tuomaala 2005.

⁸¹⁸ Viljamaa ym. 2022, 116, 123. Vrt. Humphries 2010, 310. Lisäksi Bell–Lancaster-koulun alkuvuosina perheet saattoivat arastella lasten lähettämistä kouluun, koska pelkäsivät lastensa joutuvan sen vuoksi myöhemmin sotapalvelukseen. Somerkivi 1952, 56–57.

⁸¹⁹ Viitanen 1947, 56–57.

⁸²⁰ Ruotsissa puolestaan pyrittiin sijoittamaan lapsia lastenkotien sijaan kouluihin jo 1700-luvulla, sillä kouluja pidettiin lasten tulevaisuuden kannalta parempina laitoksina. Karlsson Sjögren 2023, 12–13.

merkitty Bell–Lancaster-koulun oppilaaksi.⁸²¹ Tämä myös viittaa siihen, että esimerkiksi elätehoitoon sijoitetuilla lapsilla ei esimerkiksi pitkien koulumatkojen vuoksi ollut mahdollista opiskella köyhäinkouluissa.⁸²²

Näin ollen päätöksessä lähettää perheen lapsi kouluun näyttää olleen kyse pyrkimyksestä parantaa lapsen asemaa. Koulutus oli useille perheille selviytymisstrategia, ja sillä tavoiteltiin lapsille parempaa tulevaisuutta.⁸²³ Esimerkiksi 1700-luvun Englannissa leskeksi jääneet yksinhuoltajaäidit pyrkivät koulutuksen avulla hankkimaan lapsilleen elatusta ja luomaan edellytyksiä paremmalle tulevaisuudelle.⁸²⁴ Samoin englantilaisissa lasten työhuoneissa koulutus oli keskeinen keino luoda lapsille paremman elämän edellytyksiä.⁸²⁵ Tämä kertoo myös huono-osaisten perheiden omaksuneen koulutusta järjestäneiden tahojen toiveet siitä, että koulutus olisi väylä parempaan elämään. Se ilmentää konkreettisesti sitä, miten instituutioiden taustalla olevat väestö- ja työvoimapolitiittiset tavoitteet muokkasivat myös perheiden kokemuksia. Koulunkäyntipäätöksen taustalla olevat seikat voivat siis paljastaa yllättävän paljon lasten ja heidän perheidensä huono-osaisuuden kokemuksista ja odotushorisonteista.

Joissain tapauksissa koulunkäynti kertoo myös ylisukupolvisesta koulutususkosta ja pyrkimyksestä hankkia takaisin suvulla ollutta osallisuutta tai sosiaalista pääomaa. Muutaman Bell–Lancaster-koulua käyneen tutkimusjoukkooni kuuluvan lapsen taustalta löytyy nimittäin säätyläis- tai koulutustaustaa: Johanna Lundgrenilla ja Anton Rosendahlilla oli porvaristausta, jota käsittelin sosiaalisia verkostoja käsittelevässä luvussa. Maria Gambergilla oli puolestaan taustallaan laskevaa säätykiertoa, sillä hänen isoisänsä oli ollut Turun varapormestari ja isoisänsä pataljoonan adjutanti, ja lisäksi Marian runsaat kummit kertovat perheen sosiaalisesta pääomasta.⁸²⁶ Augusta ja Maria Helenius taas tulivat suvusta, joka oli onnistunut nousemaan sosiaalisesti. Heidän isoisänsä oli talollisen poika, joka oli Turkuun muutettuaan ja avioituttuaan onnistunut solmimaan siteitä säätyläis- ja erityisesti porvarisperheisiin, ja tyttöjen eno oli opiskellut katedraalikoulussa ja pystyi sen ansiosta hakeutumaan virkamiesuralle.⁸²⁷ Lembergin suvulla voi siis sanoa olleen sosiaalista pääomaa, joka varmasti osaltaan ohjasi suvun jäseniä opintielle.

⁸²¹ KA, TATA, G I:11 Turun Bell–Lancaster-koulu (1824–1843), syyslukukausi 1841, luokka nro 3, 676; KA, TTA, I Aa2:28 ruotsalaisen srk rk (1844–1855), tontti 1.10.1, 101.

⁸²² Koulumatkoista ks. esim. Humphries 2010, 310–311.

⁸²³ Sköld 2025, 48–49; Karlsson Sjögren 2023, 13; Humphries 2010, 328–335; Cunningham 2021 [1995], sähköinen lähde, luku ”Schooling”; Sandin 2020b, 122–125.

⁸²⁴ Levene 2012, 37–38.

⁸²⁵ Humphries 2013, 125–126.

⁸²⁶ Vainio-Korhonen 2018, 59. Marian kummeista ks. luku *Runsaat kummiverkostot – ja laskeva säätykierto*.

⁸²⁷ Saarenpää 2022.

Tutkimusjoukkooni kuuluvien koululaisten vaihtelevat sosiaaliset taustat ilmentävät huono-osaisuuden hierarkkisuutta, joka avaa mielenkiintoisen näkökulman koulunkäyntiin ja selittää siihen ja huono-osaisuuteen liittyviä kokemuksia.⁸²⁸ Kouluihin kirjattujen tutkimusjoukkooni kuuluvien lasten taustat olivat nimittäin aavistuksen paremmat kuin tutkimillani lapsilla keskimäärin. Koulua käyneistä ainoastaan Amalia Fredberg, Gustaf Rosenberg ja Anton Rosendahl olivat syntyneet synnytyssairaalassa, ja kahdeksan muuta lasta olivat syntyneet kotonaan. Kummeja koulua käyneillä lapsilla oli keskimäärin 3,7, kun koko tutkimusjoukossani kummien määrän keskiarvo oli 3,1. Yhdenkään lapsen äidillä ei lasten koulunkäynnin aikaan ollut taustallaan laitostuomioita tai rikoksia, ja Rosenbergin veljeksiä, Otto Lindbladia ja Ulrika Sundgrenia lukuun ottamatta lapsilla oli myös elossa oleva äiti.⁸²⁹ Aviottoman lapsen kohdalla myös isä tai isäpuoli saattoi tuoda perheelle resursseja koulunkäyntiin, ja lasten lähettäminen kouluun saattoi olla heidän keinonsa huolehtia lapsistaan.⁸³⁰ Näin on saattanut olla ainakin Augusta ja Maria Heleniuksen kohdalla, sillä heidän synnyttyään heidän äitinsä Ulrica Lemberg oli kirkotettu perämies Carl August Heleniuksen kihlattuna, jonka sukunimeä tytöt käyttivät.⁸³¹ Vaikuttaa siltä, että kaikista huono-osaisimmille koulujen ovet eivät auenneetkaan; kouluun tarvittiin virkatodistus, ja esimerkiksi tyttökouluun pääsivät opiskelemaan vain hyväkäytösisiksi todetut tytöt kirkkoherran suosituksella.⁸³² Muun köyhäinhoidon tapaan kansanopetuksessa kontrolloitiin sitä, kenellä oli oikeus koulunkäyntiin.⁸³³

Köyhien perheiden vanhempien kyvyttömyys opettaa lapsilleen vaadittuja kristinopintaitoja saattoi olla syynä siihen, että vanhemmat lähettivät lapsiaan

⁸²⁸ Koulunkäynnin mahdollisuuden hierarkkisuus onkin ollut varsin leimallinen koulunkäyntiin liittyville kokemuksille vielä 1900-luvulla asti, sillä perheiden erilaiset resurssit pakottivat lapset valitsemaan erilaisten koulutuspolkujen välillä eikä kaikilla ollut mahdollisuutta lähteä opiskelemaan esimerkiksi oppikouluun. Markkola 2023, 12–13; Buchardt, Markkola & Valtonen 2013, 14

⁸²⁹ Toisaalta juridinen turvattomuus oli joissain tapauksissa myös auttamisen kriteeri, niin kuin käy ilmi hyväntekeväisyyskouluja käsittelevästä luvusta.

⁸³⁰ Vrt. Uotila 2015; Kotilainen & Saarimäki 2013; Saarimäki 2010, 114.

⁸³¹ Tyttöjen isosisko Ulrika Josefina puolestaan piti äitinsä sukunimen Lemberg. KA, TTA, I Aa1:62 suomalaisen srk rk (1832–1841), tontti 7.10.1, 82; I Aa3:5 yhteisen srk rk (1854–1860), tontti 1.11.2 (b), 142. Myös Ulrika Sofia Sundgrenilla oli isäpuoli, joka tosin menehtyi ennen kuin Ulrika aloitti koulunkäynnin. Ulrikan koulunkäynnistä lähemmin seuraavassa luvussa.

⁸³² Viitanen 1947, 65. Koulua varten annetuista virkatodistuksista tehtiin merkintä lapsen kohdalle rippikirjaan, ja ne toimivatkin alun perin johtolankoina koululaisiin ja koulunkäyntikokemuksiin.

⁸³³ Esimerkiksi erääseen lontoolaiseen hyväntekeväisyyskouluun 1700-luvulla hyväksytyistä valtaosa oli puoliorpoja lapsia, joiden isä oli kuollut. Leven 2012, 37–38. Myös Uppsalan luku- ja teollisuuskouluun otettiin 1700–1800-lukujen taitteessa vain huono-osaisimmat orvot tai köyhien leskien lapset. Karlsson Sjögren 2014, 153–155.

kouluun.⁸³⁴ Toisaalta koulunkäynti myös vaati perheiltä resursseja, sillä vaikka kaikissa kolmessa käsittelemässäni koulussa saattoi opiskella maksutta, koulunkäynnin esteeksi saattoi muodostua esimerkiksi kenkien ja vaatteiden puute. Kenkien tai vaatteiden puutteen vuoksi estynyt koulunkäynti liittyy erityisesti kansakouluaikojen lapsuuskokemuksiin,⁸³⁵ mutta tällaiset kokemukset olivat mahdollisia myös kansakoululaitosta edeltävissä kouluissa. Esimerkiksi Turun rouvasväenyhdistys lahjoitti vuonna 1847 köyhille lapsille vaatteita ja kenkiä koulunkäyntiä varten.⁸³⁶ Lisäksi teknillisen reaalkoulun varattomuustodistuksen esittäneille oppilaille annettiin vaate- ja kenkäavustuksia.⁸³⁷ Tällainen avustusmuoto oli tuttu myös eurooppalaisissa köyhäinkouluissa, joissa köyhimmille lapsille annettiin ruoka-, vaate- ja kenkäavustuksia, jotta he pystyivät käymään koulua. Tämä oli tärkeää erityisesti talviaikaan.⁸³⁸ Toisaalta Bell–Lancaster-koulun arkistoista ei löydy mainintoja siitä, että oppilaita olisi ollut mahdollista tukea esimerkiksi vaate- ja kenkäavustuksin. Näin ollen koulunkäynti kertoo perheillä olleista resursseista ja resilienssistä, jotka loivat lapsille osallisuuden kokemuksia ja laajensivat heidän odotushorisonttejaan.

Taustaltaan tutkimani Bell–Lancaster-koulua käyneet lapset erottuivat myös koulutovereistaan. Syntyperältään aviottomina he olivat koulun oppilaista selvä vähemmistö. Vuonna 1831 poikakoulun oppilaista kuusi prosenttia oli syntyperältään aviottomia, ja vuonna 1839 tyttökouluun osalta lukema oli vastaavasti 15 prosenttia. Koulun oppilaista työläisperheiden lasten osuuskaan ei ollut kovin suuri, sillä valtaosa sekä poika- että tyttökouluun oppilaista oli virkamiehistön, käsityöläismestareiden ja porvareiden lapsia, ja poikakoulun oppilaista työläislapset muodostivat 11 prosenttia ja tyttökouluun 16 prosenttia.⁸³⁹ Myös vapaaoppilaiden eli köyhyyden vuoksi koulumaksusta vapautettujen lasten määrä ilmentää huono-osaisuuden hierarkkisuutta. Esimerkiksi tyttökouluun alkuvuosina yli puolet oppilaista maksoi koulunkäynnistä.⁸⁴⁰ Tutkimusjoukkooni kuuluvista koululaisista kuitenkin vain porvaristaustainen Johanna Lundgren maksoi koulunkäynnistä; hinta oli kaksi

⁸³⁴ Karlsson Sjögren 2023, 14.

⁸³⁵ Syväniemi 2026 (tulossa); Stark 2011, 156.

⁸³⁶ Matikainen 2001, 66.

⁸³⁷ Impivaara 1949, 11.

⁸³⁸ Karlsson Sjögren 2023, 18–19; McCabe 2022, 134; Karlsson Sjögren 2014, 153–155; Levene 2012, 136. Maaseudulla 1900-luvun alkupuolella koulua käyneiden lasten kannalta on todettu, että vaate- ja ruoka-apu teki köyhyyden näkyväksi koululaisten kesken, loi hierarkkisuuden kokemuksia ja synnytti toisaalta häpeää ja toisaalta myötätuntoa koulua käyneissä lapsissa. Syväniemi 2026a (tulossa).

⁸³⁹ Somerkiven otannassa olivat poikakoulun osalta ainoastaan vuosi 1831 ja tyttökouluun osalta vuosi 1839. Somerkivi 1952, 109.

⁸⁴⁰ Somerkivi 1952, 109.

pankkoruplaa lukukaudessa.⁸⁴¹ Tutkimusjoukkooni kuuluvien lasten perheet olivat siis keskimäärin köyhempiä kuin muiden koululaisten perheet. Vapaaoppilaspaiikat ja oppilaiden avustaminen kertovat siitä, että kansanopetus todella oli eräänlainen köyhäinavun muoto.⁸⁴²

Opintiellä Bell–Lancaster-koulussa

Pohjoismaisissa ja eurooppalaisissa köyhäinkouluissa alettiin 1700–1800-lukujen taitteessa painottaa käytännön käsityötaitojen sekä kristinopintaitojen opetuksen lisäksi myös aktiivisen luku- ja kirjoitustaidon opettamista.⁸⁴³ Aikaisemmassa kirjoitustaitoa käsittelevässä tutkimuksessa on todettu kirjoitustaidon omaksumiseen suhtautuneen paikoin epäillen. Erityisesti talonpoikaissäädystä pelättiin kirjoitustaidon uhkaavan säädyn perinteistä elämäntapaa ja kulttuuria ja johtavan välitilaan, ”puoli-herruuteen”, sivistyneistön ja rahvaan väliin.⁸⁴⁴ Toisaalta tuoreimmassa tutkimuksessa on todettu, että suomalainen rahvas oli jo 1800-luvun alkupuolella aiemmin tiedettyä kirjoitustaitoisempaa.⁸⁴⁵ Lisäksi merkantilistisessa ajattelussa luku- ja kirjoitustaitoa pidettiin tärkeinä.⁸⁴⁶

Turun Bell–Lancaster-koulun opetusohjelmassa ilmeni halu opettaa lapsia laajasti lukemaan, kirjoittamaan ja laskemaan. Lukemisella ei tarkoitettu pelkästään aakkosten, tavujen ja sanojen lukemista vaan myös uskonnon, raamatunhistorian, yleisen historian, maantiedon ja latinan opiskelua – joskin latinaa opiskeli vain harva. Koulussa lukemisen alkeet opetettiin opetus- ja lukutauluista ja edistyneemmät oppilaat lukivat muun muassa raamatunhistoriaa. Kirjoittamaan opetettiin jäljentämällä kirjaimia aluksi hiekkaan niin kutsutuissa hiekkapenkeissä ja myöhemmin kirjoittamalla kivitauluille edistymisen mukaan kirjaimia, tavuja, sanoja ja lauseita. Laskemisen opetteleminen aloitettiin numeroiden opettelusta, ja niistä edettiin yhteen-, vähennys- ja kertolaskujen kautta jopa korkolaskentaan asti.⁸⁴⁷

Turun Bell–Lancaster-koulun opetusohjelma oli kuitenkin erilainen pojille ja tytöille, mikä oli tyypillistä myös muissa köyhäinkouluissa. Köyhille tytöille tarkoitetuissa kouluissa pyrittiin ohjaamaan tyttöjä täyttämään yhteiskunnallinen roolinsa

⁸⁴¹ TKA, koulutoimi, Bba:2 tyttöjen ala-alkeiskoulun nimiluettelo (1834–1872); Viitanen 1947, 65.

⁸⁴² Karlsson Sjögren 2023, 14.

⁸⁴³ Karlsson Sjögren 2023, 16–17; Smythe 2022, 142–147; Karlsson Sjögren 2014, 153–155, 158.

⁸⁴⁴ Laine E. & Laine T. 2010, 263; Leino-Kaukiainen 2007; Mäkinen 2007, 414–417. Puoli-herruudesta ks. lisää Kajander 2020.

⁸⁴⁵ Rahvaan kirjoitus- ja lukutaidosta ks. esim. Vainio-Korhonen & Korhonen 2024; Korhonen, Vainio-Korhonen & Välimäki 2023.

⁸⁴⁶ Tiimonen 2001, 325–326.

⁸⁴⁷ Somerkivi 1952, 87–106; Halila 1949, 140–141.

hyödyllisinä kansalaisina eli käytännössä perheenäiteinä, minkä vuoksi tytöille opetettiin erityisesti käsitöitä. Toisaalta opetusohjelma ei rajautunut pelkästään näihin, vaan poikien tavoin tyttöjä opetettiin lukemaan, kirjoittamaan ja laskemaan.⁸⁴⁸ Myös Turussa tyttökoulun opetusohjelma poikkesi poikakoulun opetusohjelmasta, sillä tytöille pidettiin tärkeimpänä opettaa monipuolisesti käsitöitä. Lisäksi tytöille opetettiin uskontoa eli raamatunhistoriaa ja katekismusta sekä joissain määrin myös kirjoitus- ja laskutaitoa.⁸⁴⁹ Tämä tarkoitti sitä, että sukupuoli tuotti väistämättä erilaisia koulunkäynnin kokemuksia.

Bell–Lancaster-koulussa muodostui myös erilaisia ja keskenään hierarkkisia kokemusyhteisöjä, mihin ohjasivat sekä vuoro-opetusjärjestelmä että oppilaiden palkitseminen ja rankaiseminen. Kaikkia kouluaineita opiskeltiin pienissä alle kymmenen oppilaan ryhmissä monitöörien eli apuopettajien johdolla, ja opettajan tehtävä oli lähinnä huolehtia opetussuunnitelman toteuttamisesta ja yleisestä järjestyksestä. Tämä loi lasten ja myös monitöörien joukkoon väistämättä hierarkkisuuden kokemuksia, sillä ryhmä- ja apulaismonitöörejä ohjasi viikoittain vaihtuva yleisestä järjestyksestä huolehtiva ylimonitööriksi nimitettävä oppilas.⁸⁵⁰ Lisäksi hyvistä suorituksista oppilaita palkittiin pienin rahapalkinnoin ja huonoista suorituksista rangastettiin muun muassa ruumiinrangaistuksin, kuten lyömällä kämmenelle. Kaikki tehtiin julkisesti koko luokan edessä.⁸⁵¹ Kurittamisesta johtuvat väkivallan kokemukset olivatkin työläiskouluissa varsin tyypillisiä.⁸⁵² Tämä kertoo, että palkitseminen ja kuritusmenetelmään voi olettaa liittyneen onnistumisen ja toisaalta jopa nöyryytyksen kokemuksia.

Turun palon jälkeen Bell–Lancaster-koulussa opiskelleen Wilhelm Laguksen muistelmat valottavat, miten oppilaita kohdeltiin eri tavoin myös sääty- tai sosiaalisen asemansa mukaan. Laguksen professori-isä oli koulun opettajan hyvä tuttava, ja Lagus vietti koulupäivänsä opettajan erityisen silmälläpidon alla. Siinä missä muut oppilaat kulkivat kouluun jalan, Lagus taittoi koulumatkansa kahden hevosen vetämissä kärryissä. Toisin kuin muut oppilaat, hän ei poistunut kotiinsa ruokatunnin ajaksi vaan nautti opettajan kanssa päivittäin lounaan, johon kuului myös jälkiruoka.⁸⁵³ Laguksen kertoma viittaa siihen, että Bell–Lancaster-koulussa oli tavoitteena lisätä vuorovaikutusta säätyläislasten ja työläisperheiden lasten välillä, joista

⁸⁴⁸ Karlsson Sjögren 2023, 17–19, 21–22; Tiimonen 2001, 329.

⁸⁴⁹ Somerkivi 1952, 106–107; Halila 1949, 145; Viitanen 1947, 66–67.

⁸⁵⁰ Somerkivi 1952, 24–25, 82, 113–114; Halila 1949, 56–60; Viitanen 1947, 56–57.

⁸⁵¹ Toisaalta opettajienkin oli toisinaan työlästä muistaa, ketkä ansaitsivat kiitosta ja keitä piti puolestaan kurittaa huonon käytöksen ja opintomenestyksen vuoksi. Halila 1949, 142; Viitanen 1947, 60–61; Lagus 1904, 66.

⁸⁵² Humphries 2010, 359–364.

⁸⁵³ Lagus 1904, 65.

jälkimmäisten toivottiin omaksuvan hyviä vaikutuksia säätyläistäustaisilta koulutovereiltaan.

Ahtaus, ”alituisealta surinalta” kuulostava melu, suomen ja ruotsin kielen sekoittuminen ja oppilaiden eritahtiseen edistymiseen ja koulumenestykseen perustunut hierarkkisuus leimasivat Bell–Lancaster-koulussa opiskelleiden koulupäivien kokemuksia.⁸⁵⁴ Varsinkin poikakoulussa oli enimmillään jopa kolmisen sataa oppilasta, mikä tarkoitti sitä, että sekä ahtaus ja luultavasti myös meteli olivat jopa sietämätöntä. Uno Cygnaeus kuvasikin Turussa vuonna 1858 toimineessa vuoro-opetus-koulussa vallinnutta meteliä niin suureksi, että sekä opettaja että oppilaat kärsivät siitä suuresti. Massakoulutukseen perustunut vuoro-opetusmenetelmä ei juuri tarjonnut mahdollisuuksia yksilölliseen opetukseen, vaan tarkoitus oli, että koulu toimi kuin kone. Oppilaat olivat tämän hyvin toimivan koneen osasia, mikä on mahdollisesti alleviivannut kokemuksen laitosmaisuuutta, ja he itsekin saattoivat tunnistaa olevansa osa koneistoa.⁸⁵⁵ Nämä kuvaukset viittaavat siihen, että koulun ympäristö saattoi olla aistillisesti äärimmäisen kuormittava, ja on selvää, että ahtaudessa ja melussa yksittäisten oppilaiden koulumenestys saattoi jäädä kauas toivotusta.

Opettajan koulumenestyksestä kertovat merkinnät viittaavat siihen, että kokemukset koulunkäynnistä olivat monenlaisia, sekä positiivisia että negatiivisia. Näistä erilaisista kokemuksista kertoo myös tutkimusjoukkooni kuuluvien koululaisten menestys. Siitä, kuinka säännöllisesti oppilaat kävivät koulua, miten heidät merkittiin eri luokka-asteille ja millaisin adjektiivein heidän koulumenestystään luonnehdittiin, voi tehdä päätelmiä oppilaiden koulutiestä ja -menestyksestä. Harva 1800-luvun alkupuolella koulua käynyt lapsi pystyi sitoutumaan säännölliseen ja pitkäaikaiseen koulunkäyntiin, sillä koulunkäynnin mahdollisuuksiin vaikuttivat perheiden varallisuuden, työvoiman tarpeen ja terveydentilan kaltaiset seikat.⁸⁵⁶ Lisäksi oppiminen oli harvoin lineaarista, vaan oppilaat saattoivat pudota myös alemmille luokka-asteille.⁸⁵⁷

Loppujen lopuksi vain pieni osa tutkimusjoukkooni kuuluvista lapsista opiskeli Bell–Lancaster-koulussa useamman lukuvuoden, ja pitkäaikaiseenkin koulunkäyntiin liittyi katkoksia ja vaikeuksia. Koulunkäynnin haasteita tutkimusjoukossani kuvaavat Maria Gambergin ja Edvard Rosenbergin koulupolut. Edvard Rosenberg kirjattiin kouluun kevätlukukausiksi 1838 ja 1840, eli hänen koulunkäynnissään oli yli

⁸⁵⁴ 1900-luvun koulumaailmassa hierarkkisuus näkyi lasten välisissä suhteissa esimerkiksi kiusaamisena. Malinen & Tuominen 2022, 130–132.

⁸⁵⁵ Cygnaeuksen kuvaukseen on tosin suhtauduttava kriittisesti, sillä hän suhtautui kriittisesti vuoro-opetusmenetelmään. Halila 1949, 140–143; Lagus 1904, 66.

⁸⁵⁶ Karlsson Sjögren 2023, 18–19; Humphries 2010, 310; Rahikainen 2010, 331.

⁸⁵⁷ Viljamaa ym. 2022, 123.

vuoden katkos.⁸⁵⁸ Maria Gamberg oli puolestaan keväällä 1841 tehdyn merkinnän mukaan laiska ja hidas, kun taas valtaosaa oppilaista opettaja kuvasi ahkeriksi ja siivoiksi. Maria lopettikin koulunkäynnin varsin pian helmikuussa 1842 tuntemattomaksi jääväksi syyksi, ja pari kuukautta myöhemmin hänet sijoitettiin köyhäintaloon äitinsä irtolaisuuden vuoksi.⁸⁵⁹ Syynä koulunkäynnin vaikeuksiin saattoivat olla lasten perheiden vaikeat olot, joita olen Edvard Rosenbergin osalta kuvannut edellisessä luvussa.

Siinä missä Edvard Rosenbergin ja Maria Gambergin koulutie oli takkuinen, päinvastoin oli Maria Heleniuksen kohdalla. Maria aloitti koulunkäynnin samaan aikaan isosiskonsa Augustan kanssa elokuussa 1849, ja hän opiskeli koulussa ainakin kuusi vuotta, siis huomattavan pitkään varsinkin, kun tyypillinen opiskeluaika tyttökoulussa oli kahdesta viiteen lukukautta.⁸⁶⁰ Oppilasluetteloissa Mariaa kuvaillaan ahkeraksi, siivoksi ja ymmärtäväiseksi, ja hänellä olikin koulusta vähemmän poissaoloja kuin koulutovereillaan. Vuosina 1853–1855 Maria opiskeli niin ahkerasti, että näinä vuosina kevätlukukauden päättyessä hän sai uutteruudestaan palkinnoksi kirjan: Fredrik Gabriel Hedbergin kirjan *Uskonoppi autuuteen*, Lutherin Pyhän Pietarin epistolat sekä Raamatun, kaikki ruotsinkielisiä.⁸⁶¹ Kirjoilla palkitseminen oli koulussa yleinen tapa, ja Marian kaltaiset suomenkielisetkin oppilaat lukivat ruotsiksi.⁸⁶² Mahdollisuudet panostaa koulunkäyntiin kertovat varmasti myös vakaista kotioloista.

Koulua yhtäjaksoisesti parin vuoden ajan käyneet Augusta ja Maria Helenius erottuvat siis koulua käyneiden lasten joukosta. Heidän useamman vuoden kestänyt koulutaipaleensa kertoo perheen suhteellisen vakaista oloista, jotka mahdollistivat tytöille säännöllisen koulunkäynnin. Koulunkäynnin pituus voi siten toimia johtolankana lapsuuskokemuksiin: säännöllinen pitkäaikainen koulunkäynti kertoo perheellä lasten kouluttamiseen olleista resursseista ja mahdollisesti lapsen itsensäkin kiinnostuksesta ja motivaatiosta koulunkäyntiin, kun taas koulunkäynnin katkokset viestittävät terveydellisten, taloudellisten ja sosiaalisten vaikeuksien ja ehkä myös lapsen itsensä motivaation puutteen kaltaisista haasteista.

⁸⁵⁸ KA, TATA, G I:11 Turun Bell–Lancaster-koulu (1824–1843), kevätlukukaudet 1838 ja 1840.

⁸⁵⁹ TKA, koulutoimi, Bba:2 tyttöjen ala-alkeiskoulun nimiluettelo (1834–1872); TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, köyhäintalon asukasluettelot 1842, Ae2:3 (1840–1847).

⁸⁶⁰ Viitanen 1947, 68.

⁸⁶¹ TKA, koulutoimi, Bba:2 tyttöjen ala-alkeiskoulun nimiluettelo (1834–1872).

⁸⁶² Viitanen 1947, 69.

Hyväntekeväisyyskouluista eväitä elämään

Lasten hyvinvoinnista huolehtiminen ja heidän kouluttamisensa olivat 1800-luvun Suomessa erityisesti yksityisten hyväntekeväisyysorganisaatioiden tehtäviä, ja valistusaatteeseen kytkeytyvä kansanopetus oli yksi näkyvimpiä säätyläistön harjoittamia filantropian yleiseurooppalaisia muotoja. Säätyläistö koulutti jo 1800-luvun alkupuolella aktiivisesti lapsia rahoittamalla ja organisoimalla köyhille lapsille tarkoitettuja kouluja ja muita instituutioita, joihin lukeutuivat esimerkiksi pientenlastenkoulut ja lastenkodit.⁸⁶³ Turussa tällainen aktiivinen filantrooppinen toimija oli vuonna 1849 perustettu rouvasväenyhdistys, joka avusti hädänalaisia kaupunkilaisia, erityisesti naisia ja lapsia, tarjoamalla heille kristillistä hoitoa ja työmahdollisuuksia. Yhdistykselle oli erityisen tärkeää köyhien lasten auttaminen, ja he pyrkivät katkaisemaan huono-osaisuuden kierteen auttamalla lapsia rakentamaan itselleen paremman tulevaisuuden. Keskeisimmäksi keinoksi saavuttaa nämä tavoitteet muodostui yhdistyksen organisoima koulutus, ja tytöille tarkoitettu rouvasväenyhdistyksen koulu aloitti toimintansa lokakuussa 1851.⁸⁶⁴ Tällöin koulun oppilaaksi kirjattiin muun muassa tutkimusjoukkooni kuuluva Ulrika Sundgren.⁸⁶⁵ Lisäksi tutkimusjoukkooni kuuluva Charles Emil Lindström kävi erään rouvasväenyhdistyksen jäsenen ylläpitämää yksityiskoulua ennen kuin kirjautui 12-vuotiaana Turun teknillisen oppilaitoksen oppilaaksi tammikuussa 1853.⁸⁶⁶

Rouvasväenyhdistyksen organisoiman köyhille lapsille tarkoitetun avun kriteerit antavat vihjeitä siitä, millaisista oloista Ulrika Sundgren ja Charles Emil Lindström tulivat ja millaisia huono-osaisuuden kokemuksia heillä oli. Yhdistys valikoi avun kohteeksi lähinnä juridisesti turvattomia työläisperheiden lapsia, joiden olot olivat

⁸⁶³ Cunningham 2021 [1995], sähköinen lähde, luku ”Saving the children, c. 1830–c. 1920”. Karlsson Sjögren 2014, 153; Markkola 2007, 213–214; Tiimonen 2001, 63–72; Pulma 1987, 14, 23–25; Heikkinen 1972, 59–64.

⁸⁶⁴ Koulua on kutsuttu myös kasvatuslaitokseksi, kouluksi ja lastenkodiksi, mutta kutsun sitä rouvasväenyhdistyksen kouluksi sen selvän opetuksellisen luonteen vuoksi ja erotukseksi muista tässä tutkimuksessa käsittelemistäni laitoksista. Matikainen 2001, 34–37, 60, 84–91. Koulua ei myöskään pidä sekoittaa vuonna 1844 perustettuun Fruntimmersskolan i Åbo -nimiseen kouluun. Tämä koulu tarjosi opetusta kauppias- ja virkamiesperheiden tyttärille, joten se oli tarkoitettu paremmassa sosiaalisessa oleville lapsille kuin rouvasväenyhdistyksen koulua käyneille köyhille tytöille. Nikula 1972, 430–431.

⁸⁶⁵ Ulrika Sofia otti jo nuorena käyttöön isäpuolensa sukunimen Sundgren äitinsä sukunimen Renvallin tilalle. Rouvasväenyhdistyksen oppilasluetteloihin hänet kirjattiin Ulrika Sundgrenina, ei Sofia Ulrikana, mikä oli hänen syntymänimensä. Koska hänestä käytetään väestörekisteriaineistossa nimeä Ulrika Sofia Sundgren koko loppuikänsä, käytän hänestä etunimeä Ulrika.

⁸⁶⁶ ÅAB, Fruntimmersföreningens arkiv, Matrikel över eleverne vid Fruntimmerföreningens i Åbo skola; KA, Turun teknillisen oppilaitoksen arkisto, Eb:1 oppilaiden hakupaperit (1849–1862), kevätlukukausi 1853.

haavoittuvaiset ja joissa se näki potentiaalia moraaliselle kehitykselle. Niinpä se teki avustamista lapsista myös kontrollin alaisia, mikä oli tyypillistä 1800-luvun filantrooppisille toimijoille.⁸⁶⁷ Yhdistyksen silmissä sekä Ulrikan että Charlesin kotiolojen on täytynyt olla taloudellisesti ja moraalisesti huonot, sillä yhdistys otti hoi-viinsa sen silmissä moraalittomissa oloissa kasvavia lapsia.⁸⁶⁸ Charlesin äiti oli elossa, mutta Ulrikan äiti oli kuollut ruotuvaivaisena maaliskuussa 1850 ja Ulrika oli sen vuoksi orpo.⁸⁶⁹ Yhteinen nimittäjä Ulrikan ja Charlesin koulunkäynnille saattoi olla heidän asuinpaikkansa ja kotiolonsa, sillä molemmat asuivat kaupungin pohjoisella takamaalla sijainneessa Carlbergin huvilassa ennen koulunkäynnin aloittamista. Huvilassa asui paljon yksinhuoltajaäitejä lapsineen sekä leskeksi jääneitä että naimattomia äitejä, joten ehkä huvilan asukkaat näyttivät rouvasväenyhdistyksen silmissä kaipaavan kipeästi hyväntekijöiden apua.⁸⁷⁰

Ulrikan ja Charlesin päätymistä yhdistyksen suojateiksi voi kuitenkin pitää joissain määrin poikkeuksellisenä, sillä yhdistys ei kovin mielellään avustanut syvän huono-osaisia lapsia. Valikoivuus näkyi autettavien lasten syntyperässä, sillä esimerkiksi vuosina 1851–1860 rouvasväenkouluun otetuista lapsista vain viisi prosenttia oli aviottomia eli yhdistys auttoi heitä vain poikkeustapauksissa.⁸⁷¹ Tämä osoittaa jälleen huono-osaisuuden olleen hierarkkista, sillä apuun eivät suinkaan olleet oikeutettuja kaikki sitä tarvinneet. Vaikka lasten pahantapaisuuden käsite alkoi syntyä vasta 1800-luvun loppupuolella, vaikuttaa siltä, että rouvasväenyhdistys ei halunnut avustaa tavoiltaan moraalittomia, kuten varastelevia eli myöhemmin pahantapaisiksi leimattuja lapsia.⁸⁷² Tämä ilmentää jälleen, miten avioton syntyperä altisti haavoittuvuudelle, kavensi avunsaannin mahdollisuuksia ja loi tätä kautta huono-osaisuutta.

Toisaalta aviottomia lapsia saattoi olla rouvasväenyhdistyksen avustamien lasten joukossa enemmänkin kuin oppilasmatrikkeli kertoo. Matrikkelissa esimerkiksi Ulrika oli merkitty orpolapseksi, jonka isä oli ollut tiilitehtaan työläinen.⁸⁷³ Kyseessä ei kuitenkaan ollut Ulrikan biologinen isä vaan isäpuoli proomumies Carl Sundgren,

⁸⁶⁷ Cunningham 2021 [1995], sähköinen lähde, luku ”Saving the children, c. 1830–c. 1920”.

⁸⁶⁸ Matikainen 2001, 62, 96.

⁸⁶⁹ KA, TTA, suomalaisen srk kuolleet 1845–1854, k. 7.3.1850; I F3:1 yhteisen srk kuolleet (1827–1867), k. 13.3.1850

⁸⁷⁰ KA, TTA, I Aa3:4 yhteisen srk rk (1847–1853), Villan Carlberg, 1355–1360.

⁸⁷¹ Vuodesta 1871 alkaen rouvasväenyhdistyksen apu rajattiin vain aviolapsille tarkoitetuksi. Matikainen 2001, 34–37, 60, 84–91.

⁸⁷² Pahantapaisuudesta ks. esim. Pukero 2009; Vehkalahti 2002; Pulma 1987, 105–107.

⁸⁷³ ÅAB, Fruntimmersföreningens arkiv, Matrikel över eleverne vid Fruntimmerföreningens i Åbo skola. Myös Tukholman lastenkodin matrikkelit osoittavat, että tietoa aviottomien lasten täsmällisistä osuuksista oli vaikea löytää. Matrikkeleihin ei nimittäin välttämättä kirjattu, että laitokseen otettu lapsi oli avioton, vaan vanhemmiksi merkittiin ”tuntematon”. Sköld 2025, 55.

jonka kanssa Ulrikan äiti oli avioitunut vuonna 1843 Ulrikan ollessa neljävuotias.⁸⁷⁴ Rouvasväenyhdistys tuskin tiesi Ulrikan aviottomasta syntyperästä, sillä sekä Ulrikan äiti että isäpuoli olivat kuolleet ennen kuin Ulrika aloitti koulunkäynnin. Ulrika oli ollut vasta pieni lapsi saadessaan isäpuolen, ja lisäksi hän käytti isäpuolensa sukunimeä, mikä hämärsi tietoa hänen aviottomasta syntyperästään.⁸⁷⁵ Tämä on konkreettinen osoitus siitä, miten isäpuoli todella saattoi hälventää aviottomuuteen liittyvää stigmaa ja avata lapselle sellaisia odotushorisontteja, joita yksinhuoltajaäitien aviottomilla lapsilla ei ollut.

Ulrika kirjattiin rouvasväenyhdistyksen koulun oppilaaksi heti sen toiminnan alkaessa lokakuussa 1851, jolloin hän oli 12-vuotias. Koulun oppilaat olivat 8–12-vuotiaita köyhiä ja turvattomia eli huono-osaisia tyttöjä. Koulun tarkoitus oli kouluttaa lapsia nöyriksi, ahkeriksi, luotettaviksi ja hyveellisiksi palveluspiioiksi, ja niinpä koulun opetussuunnitelma muodostui pääasiassa palvelustehtävissä tarvittavien taitojen opettelusta. Niihin lukeutuivat esimerkiksi leipominen, siivoaminen, pyykinpesu, silittäminen, kutominen ja kehrääminen opettelusta. Lisäksi oppilaat opiskelivat lukemista, laskemista ja uskontoa. Lapsille tarjottiin maksutta ruoka, vaatteet ja opetus, mutta laitoshoido ei ollut kodinomaista, vaan siellä painotettiin opetusta ja kasvatuksellisuutta.⁸⁷⁶ Lisäksi rouvasväenyhdistys painotti oppilasvalinnoissaan ”kehityskelpoisuutta”.⁸⁷⁷ Ulrika näyttää täyttäneen tämän kriteerin, sillä lukuvuoden 1853 päättäjaisissä Ulrika mainittiin niiden kolmen oppilaan joukossa, jotka olivat suoriutuneet opiskelusta kuluneena vuonna erityisen ahkerasti ja siveästi. Parhaita oppilaita muistettiin johtokunnan puheenjohtajan antamilla lahjoilla.⁸⁷⁸ Ulrikalle annettu muistaminen oli mitä luultavimmin kirjalahja, joilla rouvasväenyhdistys tapasi palkita ansioituneimpia suojattejaan, ja lisäksi hän nautti illallisen, joka tarjottiin kaikille kokoukseen kutsutuille, niin lapsille kuin aikuisille.⁸⁷⁹

Koulussa opiskeltiin keskimäärin neljä vuotta, minkä jälkeen yhdistys edellytti, että kasvatuslaitoksessa opiskelleen tytön oli palveltava vielä vähintään vuosi yhdistyksen johtokunnan jäsenen luona. Melko tavallista oli, että lapsi oli vuoden palveluksessa sen henkilön luona, joka oli suositellut häntä lastenkotiin. Ulrikan tapauksessa tämä tarkoittaa, että hän todennäköisesti oli palveluksessa suositelijansa Maria

⁸⁷⁴ KA, TTA, I Aa1:71 suomalaisen srk rk (1842–1845), tontti S. m. 24; I Aa3:4 yhteisen srk rk (1847–1853), Villan Carlberg, 1357.

⁸⁷⁵ Vrt. Uotila 2015.

⁸⁷⁶ Matikainen 2001, 72–74, 99–100, 105.

⁸⁷⁷ Matikainen 2001, 96.

⁸⁷⁸ *Åbo Underrättelser*, 30.12.1853, nro 10.

⁸⁷⁹ Rouvasväenyhdistyksellä oli vielä ennen vuotta 1853 tapana kutsua vuosikokouksiinsa sen hoidettavana olevia lapsia, joita oli esimerkiksi vuoden 1849 vuosikokouksessa yli sata. Tavasta kuitenkin luovuttiin vuonna 1853, jolloin vuosikokoukseen pääsivät vain lastenkodin oppilaat. Matikainen 2001, 71–72.

Åkermanin luona, vaikka tästä ei kirjattukaan tietoa matrikkeliin. Åkermanin luona vietetyn palvelusvuoden puolesta puhuu matrikkeliin kirjattu tieto siitä, että Åkerman suositteli seuraavaa lasta kouluun vasta marraskuussa 1855, kun Ulrika oli jo lopettanut koulunkäynnin. Yhdistyksen jäsenen palveluksessa vietetty vuosi on tulkittavissa myös symboliseksi takaisinmaksuksi lasten saamasta avusta.⁸⁸⁰

Rouvasväenyhdistyksen koulussa saatu oppi ja myös palvelusvuosi yhdistyksen jäsenen jälkeen nähtävästi kartuttivat arvokasta ammatillista ja ehkä jopa sosiaalista pääomaa, joka avasi myös Ulrikalle mahdollisuuksia päästä palvelukseen myös muihin kaupungin silmäätekeviin perheisiin. Lähdettyään koulusta Ulrika työskenteli raatimies Arvid Magnus Schybergssonin piikana marraskuusta 1855 marraskuuhun 1858.⁸⁸¹ Hän ei poikennut laitoksessa opiskelleista tovereistaan, joista useimmat niin ikään löysivät paikkansa säätyläisperheistä.⁸⁸² Yhdistykselle sen suojattien sijoittuminen hyviin palveluspaikkoihin ja huono-osaisuuden kierteen katkaiseminen oli tärkeää.⁸⁸³ Astuessaan 16-vuotiaana Schybergssonin palvelukseen Ulrikan odotushorisonttia lieenee värittänyt toiveikkuus ja rouvasväenyhdistyksen koulussa saatu sosiaalinen ja ammatillinen pääoma.

Charles Lindströmille rouvasväenyhdistys tarjosi puolestaan hieman toisenlaisen reitin koulutukseen ja parempaan tulevaisuuteen, sillä hän opiskeli neiti Amanda Elvina Schalbergin yksityisopetuksessa. Tämä käy ilmi Schalbergin laatimasta ja allekirjoittamasta Charlesin hakemuksesta Turun teknilliseen reaalikouluun. Schalberg oli rouvasväenyhdistyksen jäsen⁸⁸⁴ ja saattoi siksi hyvinkin saada antamastaan yksityisopetuksesta korvauksen rouvasväenyhdistykseltä, joka oli heti perustamisestaan alkaen palkannut yksityisopettajia antamaan kotiopetusta yhdistyksen osoittamille lapsille.⁸⁸⁵ Schalbergin yksityisopetuksessa Charles oppi lukemaan, kirjoittamaan ja laskemaan, ja papintodistuksen tiedot vahvistivat, että 12-vuotiaana Charles osasi ulkoa koko Katekismuksen psalmeineen.⁸⁸⁶

Charlesin saama yksityisopetus oli ollut laadukasta, ja näin se riitti kirkkaasti avaamaan hänelle teknillisen oppilaitoksen ovet tammikuussa 1853. Kouluun

⁸⁸⁰ ÅAB, Matrikel över eleverne vid Fruntimmersföreningens i Åbo skola; Matikainen 2001, 74–75, 94–96.

⁸⁸¹ ÅAB, Matrikel över eleverne vid Fruntimmersföreningens i Åbo skola; KA, TTA, I Aa3:8 yhteisen srk rk (1854–1860), tontti 7.17.6, 154.

⁸⁸² Matikainen 2001, 97–98.

⁸⁸³ Matikainen 2001, 114–115.

⁸⁸⁴ *Finlands Allmänna Tidning* 5.10.1865 nro 4, Landsorten, Fruntimmersföreningens i Åbo.

⁸⁸⁵ Vuonna 1849 yksityisopetuksessa oli 33 lasta, vuonna 1850 oppilaita oli 49 ja vuonna 1851 puolestaan 45. Tämän lisäksi rouvasväenyhdistys lähetti suojattejaan Bell-Lancaster-kouluun. Matikainen 2001, 62–63.

⁸⁸⁶ KA, Turun teknillisen oppilaitoksen arkisto, Eb:1 oppilaiden hakupaperit (1849–1862), kevätlukukausi 1853.

hakevilta lapsilta edellytettiin 12 vuoden ikää, sisälukutaitoa, kirjoitustaidon alkeita ja Katekismuksen tärkeimpien kohtien hallitsemista. Kenellä tahansa ei siis ollut mahdollisuutta edes hakea kouluun, ja mahdollisuuksia rajasi vielä entisestään kieli, sillä koulun opetuskieli oli ruotsi.⁸⁸⁷ Koulutaustaltaan Charles, joka kirjattiin koulun oppilasluetteloihin nimellä Carl, ei eronnut koulutovereistaan: hänen lisäkseen 11 muunkin lapsen kohdalle oli kirjattu tieto yksityisopetuksesta. Tämän lisäksi kouluun tultiin myös muun muassa Bell–Lancaster-koulusta sekä yläalkeiskoulusta.⁸⁸⁸ Lisäksi Charles kuului niiden 15 lapsen joukkoon, jotka saivat opiskella koulussa maksutta ja jotka saivat vuosittaisen 25 hopearuplan tuen ruokakuluihin ja vaatteiden hankkimiseen.⁸⁸⁹ Tieto vapaaoppilaspaikasta on kirjattu Charlesin kohdalle oppilasluetteloihin vasta syksyn 1856 luetteloon, mutta jo kouluun hakiessaan hänellä oli ollut esittää papintodistus, jossa todistettiin hänen äitinsä olevan varaton (*medel-lös*).⁸⁹⁰ Koululla ei kuitenkaan ollut varaa kustantaa oppikirjoja edes köyhimmille oppilaille, mikä tarkoitti sitä, että vapaaoppilaspaikasta huolimatta koulunkäynti oli iso investointi.⁸⁹¹

Sekä Ulrikan että Charlesin koulunkäynti kesti pidempään kuin Bell–Lancaster-koulussa opiskelleiden tutkittavieni. Charles opiskeli reaalikoulussa tammikuusta 1853 syyslukukauteen 1856. Koulun opetusohjelma oli Bell–Lancaster-koulua ja rouvasväenyhdistyksen koulua huomattavasti monipuolisempi ja koostui sekä teoria- että käytännön opetuksesta. Oppilaat opiskelivat ruotsin kieltä, maantiedettä, uskontoa, aritmetiikkaa, geometriaa, kaunokirjoitusta, piirustusta sekä puu- ja metallitöitä. Edistyneemmät oppilaat, joihin Charles kuului joulukuusta 1855 alkaen siirtyttyään keskimmaiselle luokalle, opiskelivat lisäksi historiaa, saksaa, algebraa, trigonometriaa, fysiikkaa, mekaniikkaa, mineralogiaa, kirjanpitoa ja kemiaa, jota opetettiin sekä teoreettisella että käytännön tasolla koulun laboratoriossa.⁸⁹² Näin ollen koulunkäynti kertoo myös teollistumisen luomista sosiaalisen nousun mahdollisuuksista, joissa sosiaalisen nousun avaimet piilivät siinä, miten kodin sijaan uusia keskeisiä taitoja opittiin esimerkiksi kouluissa.⁸⁹³

⁸⁸⁷ Impivaara 1949, 11, 18–20.

⁸⁸⁸ KA, Turun teknillisen oppilaitoksen arkisto, Bd:1 oppilasluettelot (1849–1880), kevätlukukausi 1853.

⁸⁸⁹ Impivaara 1949, 11.

⁸⁹⁰ KA, Turun teknillisen oppilaitoksen arkisto, Eb:1 oppilaiden hakupaperit (1849–1862), kevätlukukausi 1853.

⁸⁹¹ Impivaara 1949, 23.

⁸⁹² Charlesin laboratoriotyöskentelystä ei tosin ole säilynyt merkintöjä toisin kuin muiden oppilaiden kohdalla, joten on epäselvää, etenikö Charles opinnoissaan koskaan laboratoriotyöskentelyyn asti. KA, Turun teknillisen oppilaitoksen arkisto, Ac:1 työpajapäiväkirjat (1850–1857), Bd:1 oppilasluettelot (1849–1880), Lindström Carl; Impivaara 1949, 21–22.

⁸⁹³ Vrt. Maas & van Leeuwen 2024, 207.

Valtaosa teknillisen reaalikoulun oppilaista suoriutui opinnoistaan kiitettävästi (*berömligt*), mutta Charlesin koulumenestys oli pitkälti ainoastaan hyvää (*godt*). Keskinkertainen koulumenestys ja tyydyttäväksi kuvailtu työskentelyhalu eivät kuitenkaan muodostuneet esteeksi Charlesin työllistymiselle, sillä lopettaessaan koulunkäynnin 16-vuotiaana syksyllä 1856 hänen oli merkitty saaneen työpaikan Turun kivipainosta.⁸⁹⁴ Charlesin kohdalla koulussa opitut taidot auttoivat varmasti siinä, että hän löysi itselleen työpaikan ensin tehdastyöläisenä ja myöhemmin litografiaoppilaana.⁸⁹⁵ Tämä kertoo siitä, että reaalikoululla oli Charlesin tapaisten oppilaiden elämään käänteentekevä vaikutus, vaikka koulun merkitystä kritisoiitiinkin ja sitä pidettiin huonosti järjestettynä.⁸⁹⁶ Siispä sekä Ulrikan että Charlesin kouluissa oppimat ammatilliset taidot kertovat siitä, miten rouvasväenyhdistyksen toiminta todella saattoi ainakin hetkellisesti kääntää huono-osaisiin oloihin syntyneen lapsen elämän suunnan. Tämä puolestaan osoittaa koulutuksen avanneen monenlaisia osallisuuden mahdollisuuksia jo 1800-luvun alku- ja keskivaiheilla.⁸⁹⁷

Hyvä- ja huono-osaisuus on jana, jonka molempiin päihin on kasautunut niistä kertovia lähteitä. Tämän osoittavat myös Ulrikan ja Charlesin koulupolut. Yksityiskoulusta teknilliseen reaalikouluun ponnistaneen Charlesin koulunkäynnistä on säilynyt tietoja tutkimusjoukkooni kuuluvista koulua käyneistä lapsista kaikista eniten, sillä Charlesin opintietä ja koulumenestystä kuvaillaan teknillisen reaalikoulun oppilasluetteloissa ja työpajapäiväkirjoissa varsin yksityiskohtaisesti. Toisaalta esimerkiksi köyhäintalossa vuoden verran asuneen Gustava Erfvingin kohdalla on mahdollista selvittää tavanomaista paremmin perheen kokeman huono-osaisuuden muotoja ja löytää jopa pienen pieni tiedonmurunen siitä, millaista elämää Gustava vietti köyhäintalossa. Huono-osaisuuden kokemuksia kontekstin avulla kartoittaessa voi syntyä myös tietämisen illuusio, millä Matti Peltonen on kuvannut tiedon puutteen haasteita huono-osaisuuden tutkimisessa. Tämä tarkoittaa sitä, että runsas konteksti voi harhauttaa tulkitsemaan enemmän kuin lähteet kertovatkaan.⁸⁹⁸ Niinpä henkilökohtaisten kokemusten löytämiseen on elettyä huono-osaisuutta valottavista kurkistusaikoista huolimatta suhtauduttava kriittisesti ja varovaisesti, sillä raja tutkijan

⁸⁹⁴ KA, Turun teknillisen oppilaitoksen arkisto, Ac:1 työpajapäiväkirjat (1850–1857), kevätlukukausi 1853 ja kevätlukukausi 1855; Bd:1 oppilasluettelot (1849–1880), Lindström Carl.

⁸⁹⁵ KA, TTA, I Aa3:5 yhteisen srk rk (1854–1860), tontti 1.29.1, 574; I Aa3:7 yhteisen srk rk (1853–1859), tontti 6.7.3, 154.

⁸⁹⁶ Kouluun kohdistuneesta kritiikistä ks. Alho 1937, 34.

⁸⁹⁷ Vrt. 1900-luvun koulunkäyntikokemusten osalta Malinen & Tamminen 2022; Tuomaala 2004, 316–333. Ks. myös Viljamaa ym. 2022.

⁸⁹⁸ Peltonen 2005. Esimerkkejä puuttuvan tiedon ongelmista ja tietämisen illuusiosta mikrohistoriallisissa tutkimuksissa ks. esim. Kortelainen 2002; Corbin 2001.

tekemien tulkintojen ja henkilökohtaisten kokemusten välillä on kuitenkin ylittämätön.

Haasteista huolimatta myös henkilö- ja kokijalähtöinen tarkastelukulma koulunkäyntiin kertoo siitä, miten köyhien lasten kansanopetus oli köyhäinavun muoto 1800-luvun alku- ja keskivaiheen Turussa. Näin on siksi, että köyhäinapu oli myös lasten kohdalla pitkälti vastikkeellista, eli lapsilta edellytettiin työntekoa paitsi korvaukseksi avusta myös siksi, että se kasvatti lapsista työvoimaa valtakunnan tarpeisiin. Samanlainen tarkoitus oli myös koulutuksella: köyhäinopetuksen tarkoituksena oli kasvattaa lapsista kunnollisia kansalaisia ja ehkäistä heitä joutumasta köyhäinavun piiriin enää uudestaan. Myös Bell–Lancaster-koulun opetussuunnitelma ja vapaaoppilaiden suuri määrä kertovat koulun köyhäinhoidollisesta funktiosta. Lisäksi se, että sekä Ulrikan että Charlesin koulunkäyntiä tuettiin rahallisesti ja sosiaalisesti osoittaa, että Bell–Lancaster-koulun tapaan myös rouvasväenyhdistyksen organisoimaa koulutusta voi pitää köyhäinavun muotona. Kaiken kaikkiaan köyhien lasten koulunkäynti osoittaa, miten köyhäinavulla oli jo 1800-luvun alkupuolen Turussa monenlaisia sellaisia muotoja, jotka kehittyivät maanlaajuisesti vasta 1800-luvun loppupuolella.

YHTEENVETO: KÖYHÄINAPU HENKILÖKOHTAISENA KOKEMUKSENA

Köyhäinhoitojärjestelmä on instituutio, joka on muokannut merkittävästi suomalaista yhteiskuntaa: köyhäinhoitojärjestelmän päälle rakentuivat myöhemmin niin lastensuojelujärjestelmä kuin sosiaaliturva samoin kuin joissain määrin myös kansakoululaitos ja oppivelvollisuus. Järjestelmän laaja-alaisista vaikutuksista huolimatta niitä ei kuitenkaan ole 1800-luvun osalta juuri tarkasteltu apua saaneiden näkökulmasta. Tässä luvussa olen tarkastellut köyhäinapua henkilökohtaisena kokemuksena asettamalla sen osaksi tutkimieni syntyperältään aviottomien lasten elämänskulkua. Se osoittaa, että tutkimusjoukossani köyhäinapua saatiin tyypillisesti lapsuudessa tai nuoruudessa, mikä puolestaan kertoo tutkimusjoukkoni olleen haavoittuvaisessa asemassa erityisesti lapsuudestaan. Syynä tähän on niin juridinen kuin sosiaalinen turvattomuus, joista ensimmäisellä tarkoitan orpoutta ja jälkimmäisellä muunlaista sosiaalista haavoittuvuutta, kuten esimerkiksi kodittomuutta tai kerjäämistä. Turvattomuuden käsitettä voi näin ollen hyödyntää myös kokemusten sanoittamisen keinona.

Lasten kokema juridinen ja sosiaalinen turvattomuus osoittaa, että köyhäinavun ja huono-osaisuuden kokemukset syntyivät taloudellisen ja materiaalsen puutteen lisäksi myös muunlaisesta laaja-alaisesta sosiaalisesta ahdingosta, josta köyhäinavun saaminen oli vain yksi osa. Tutkimusjoukossani huono-osaisuus oli erityisen syvää, mistä kertoo se, että heistä moni sijoitettiin Turun köyhäintaloon, jonne otettiin vain

kaikista heikoimmassa asemassa olleet kaupunkilaiset. Lisäksi on kiinnostavaa, että lapsia sijoitettiin sijoitusperheisiin niin virallisen elätehoitojärjestelmän kuin epävirallisen sukulaisjohtoisen kasvattiperhejärjestelmän kautta. Sijoituslapsuus oli aina poikkeavaa, ja poikkeava perhetausta tuotti erilaisuuden kokemuksia.⁸⁹⁹ Näiden järjestelmien rinnakkainen tarkastelu kertoo köyhäinhoitojärjestelmän tuottamista monenlaisista kokemuksista. Erityisesti elätehoitoon kytkeytyvät kaltoinkohtelun kokemukset vaikuttivat siihen, että vaivaishuutokaupat kiellettiin vuoden 1922 köyhäinhoitoilaissa.⁹⁰⁰ Huomiot osoittavat, että elämänkulkujen kautta avautuvan kokijälähtöisen näkökulman voi asettaa osaksi laajempia institutionalisoituneita kokemuksia, jotka selittävät osaltaan yhteiskuntajärjestelmien kehitystä.

Köyhäinavun monet muodot ilmentävät myös huono-osaisuuden hierarkkisuutta ja tuovat esiin apuun kytkeytyvät osallisuuden kokemukset. Köyhäintalossa eletyssä arjessa piili kuitenkin ainakin teoreettinen hoivan ja huolenpidon mahdollisuus, josta kertovat niin pyrkimykset vaatettaa, ruokkia, kasvattaa ja kouluttaa talon pienimpiäkin asukkaita. Erityisistä osallisuuden kokemuksista kertoo puolestaan mahdollisuus koulunkäyntiin, mikä tarjoutui 11 tutkimusjoukkoon kuuluvalla lapselle. Koulunkäynti kertoo perheiden resursseista, resilienssistä ja halusta lähettää lapsia opinteille myös sosiaalisesti haavoittuvaisissa tilanteissa. Osalle lapsista koulunkäynti tarjosi jopa sosiaalisen nousun mahdollisuuksia, mutta koulunkäynti oli muutenkin elämänsä tärkeä vaihe. Monen lapsen kohdalla köyhäinapu oli vain lyhyt vaihe heidän elämänsä kuluksaan, eikä se näytä leimanneen heidän loppuelämänsä ainakaan väestörekisteriaineiston kautta hahmottuvan elämänsä kuluksaan tarkasteltuna.

Tässä tutkimuksessa köyhäinhoidon henkilökohtaisten kokemusten ja merkitysten ymmärtäminen on vaatinut lähestymistapaa, jossa tutkimusjoukkoa tarkastellaan kokonaisuutena. Köyhäinhoitojärjestelmä oli 1800-luvun alkupuolen Turussa moniulotteinen järjestelmä, jonka toimintaa on ollut tässä tutkimuksessa mahdollista selvittää vain osittain johtuen muun muassa lähteiden fragmentaarisuudesta ja aukkoisuudesta. Köyhäinhoidon merkitystä verhoavat siksi edelleen monenlaiset hiljaisuudet. Toisaalta kokijälähtöinen tarkastelunäkökulma auttaa myös ratkaisemaan arkiston hiljaisuuksiin liittyviä metodologisia ongelmia, sillä tarkasteltavan henkilön elämänsä kuluksaan aukeaa monesti niukkojen merkintöjen tulkitsemiseen vaadittava konteksti. Tämä osoittaa, että eletty huono-osaisuus auttaa käsitteenä ja lähestymistapana ymmärtämään myös instituutioiden toimintaa. Instituutiot puolestaan muokkasivat edelleen avun saamisen kokemuksia, ja tämä kokonaisuus ja ilmentää kokemusta prosessina ja rakenteena.

⁸⁹⁹ Malinen, Eilola & Frigren 2021, 143.

⁹⁰⁰ Ks. esim. Harrikari 2019, 119.

III Nuoruuden ja aikuisuuden selviytymisstrategiat

Köyhyyden ja huono-osaisuuden tiedetään nykyään rajoittavan niitä kokeneiden kouluttautumisen ja työteon mahdollisuuksia, minkä vuoksi köyhyys ja huono-osaisuus myös usein periytyvät sukupolvelta toiselle. Tämän lisäksi huono-osaisuus on myös yksilöllinen kumuloituva prosessi. Tässä pääluvussa siirrän katseeni lapsuuteen liittyvistä huono-osaisuuden kokemuksista nuoruudessa ja aikuisuudessa ilmenevään huono-osaisuuteen ja osallisuudesta kertoviin selviytymisstrategioihin. Millaisia olivat huono-osaisten lasten osallisuuden mahdollisuudet nuoruudessa ja aikuisuudessa? Keiden tutkimusjoukkoon kuuluvien lasten huono-osaisuus pitkittyi ja syventyi, miksi niin tapahtui ja millaisia elämänkuluissa näkyviä seurauksia tällä oli? Sekä osallisuuden että huono-osaisuuden tarkastelu tuo esiin huono-osaisen lapsuuden elämänmittaiset vaikutukset ja auttaa selittämään huono-osaisuuden hierarkista ilmenemistä myös nuoruudessa ja aikuisuudessa.

Osallisuuden ja huono-osaisuuden kautta pyrin selittämään myös tutkimusjoukkoni sosiaalisten asemien vaihtelua, jota kutsutaan yleensä sosiaalisesti liikkuvuudeksi. Se jaetaan tyypillisesti kolmeen kategoriaan: vanhemman ja lapsen väliin ylisukupolviseen liikkuvuuteen, sosiaaliseen homo- ja heterogamiaan eli avioliitoissa ilmenevään sosiaaliseen liikkuvuuteen sekä työntekoon ja ammatilliseen liikkuvuuteen.⁹⁰¹ Sosiaalista liikkuvuutta on kahdenlaista: absoluuttista tai totaalista liikkuvuutta, jolla tarkoitetaan vanhemman ja lapsen välisessä sosiaalisessa asemassa tapahtuvia muutoksia, sekä suhteellista liikkuvuutta, jolla puolestaan viitataan eri taustoista olevien lasten mahdollisuuksia saavuttaa erilaisia asemia eli nykykielessä käytännössä mahdollisuuksien tasa-arvoa.⁹⁰² 1800-luvun Suomessa liikkuvuutta esiintyi kahteen suuntaan: ylöspäin ja alaspäin, jälkimmäisessä siis esimerkiksi talollisesta tilattomaksi.⁹⁰³ Sosiaalista liikkuvuutta käsitellessäni kuljetan

⁹⁰¹ Van Leeuwen 2009, 400–401.

⁹⁰² Blanden ym. 2024, 2; Maas & van Leeuwen 2024, 207; Maas & van Leeuwen 2016, 839, 864.

⁹⁰³ Haapala, Häkkinen & Kaarninen 2021, 254.

mukana myös pohdintaa siitä, missä määrin sosiaalinen liikkuvuus on käyttökelpoinen käsite kuvaamaan tutkimusjoukkoni vaihtelevia elämänkulkuja.

Hätävaratalouden käsitteeseen nojaten tarkastelen tässä pääluvussa tutkimusjoukkooni kuuluneiden lasten nuoruuden ja aikuisuuden selviytymisstrategioita.⁹⁰⁴ 1800-luvun Suomessa sosiaalinen tausta ja asema, eli esimerkiksi sosiaalinen pääoma ja käytössä olevat resurssit vaikuttivat siihen, millaiseen apuun oli mahdollista turvautua ahdingon hetkillä ja kriiseissä ilman, että oma sosiaalinen asema kärsi. Perheiden kohtaamat kriisit vaikuttivat myös lapseen niin, että lasten täytyi esimerkiksi itsenäistyä aikaisin.⁹⁰⁵ Kysyn, millaisia selviytymisstrategioita tutkittavillani oli ja miten ne vaikuttivat heidän odotushorisontteihinsa eli odotettavissa oleviin tulevaisuudennäkymiinsä. Lisäksi analysoin, miten selviytymisstrategiat ilmentävät tutkimusjoukossani sekä ylisukupolvista huono-osaisuutta että sosiaalista osallisuutta. Kuljetan analyysissä mukana myös kokemusyhteisön käsitettä. Kokemusyhteisöt vaikuttavat ihmisten identiteettiin ja toimintaan ja auttavat selittämään, miten kokemukset muuttuvat toiminnaksi ja näkyvät yhteiskunnan muutoksissa.⁹⁰⁶ Siksi se on keskeinen käsite, jota voi hyödyntää selvitetessä sitä, miten huono-osaisuuden kierteen pystyi katkaisemaan tai miksi huono-osaisuus periytyi sukupolvelta toiselle. Kytken hätävaratalouden ja selviytymisstrategioiden käsitteet kokemushistorialliseen tutkimukseen ja pyrin sitä kautta osoittamaan, miten ylisukupolvisia huono-osaisuuden kokemuksia ja muotoja on mahdollista tutkia.

Tässä luvussa näkökulmani on tutkimusjoukkoni nuoruuden ja aikuisuuden elämänkuluissa ja siinä, mitä erilaiset elämänkulun tapahtumat ja käännekohtat niin kuin ripille pääsy ja avioituminen kertovat huono-osaisuuden ylisukupolvisesta periytymisestä tai kierteen katkeamisesta.⁹⁰⁷ Niinpä en tässä luvussa kirjoita enää lapsista vaan aikuisista. Toiseksi tarkastelen tässä luvussa vain sellaisia tutkimusjoukkooni kuuluvia henkilöitä, jotka selvisivät lapsuuden haasteista ja varttuivat rippikouluikäisiksi eli käytännössä 15-vuotiaiksi. Koska imeväis- ja lapsikuolleisuus tutkimusjoukossani oli huomattavan suurta, tämä joukko on rajallinen: näitä henkilöitä on 172 hengen tutkimusjoukossani yhteensä 67. Tutkimistani lapsista 97 menehtyi alle 15 vuoden iässä, ja lisäksi kahdeksan lapsen elämänkulku on hiljaisuuksien tai muihin lähdetyöskentelyyn liittyvien haasteiden, kuten ulkomaille muuttamisen vuoksi epäselvä.

⁹⁰⁴ Hätävaratalouden käsitteestä ks. johdanto.

⁹⁰⁵ Turunen 2025, 21, 26–27.

⁹⁰⁶ Kivimäki, Malinen & Vuolanto 2023.

⁹⁰⁷ Vrt. Parikka 1994, 54.

OSALLISUUS NUORUUDEN JA AIKUISUUDEN ELÄMÄNKULUISSA

Suomen osalta 1800-luvusta on puhuttu sekä sosiaalisen laskun että sosiaalisen nousun vuosisatana. Tällä viitataan vuosisadan sosiaali- ja väestöhistoriallisiin muutoksiin, jotka näkyvät ensinnäkin tilattoman väestön suurena kasvuna ja sen aiheuttamana laskevana säätykiertona. Toiseksi vähittäinen 1800-luvun loppuvaiheen murros eli muun muassa teollistuminen, koulutusmahdollisuuksien lisääntyminen sekä sääty-yhteiskunnan vähittäinen murtuminen loivat nousevan säätykierron tai muunlaisen sosiaalisen nousun mahdollisuuksia.⁹⁰⁸ Teollistumisen on todettu lisänneen sosiaalista liikkuvuutta joissakin länsimaisissa yhteiskunnissa, niin kuin esimerkiksi Ruotsissa ja Ranskassa.⁹⁰⁹ Tutkimusjoukkoni kaltaisten syntyperältään aviottomien lasten liikkuvuutta on kuitenkin tutkittu vain vähän, sillä usein liikkuvuutta mitataan tarkastelemalla, siirtyikö isän sosiaalinen asema pojalle.⁹¹⁰

Näistä väestö- ja sosiaalihistoriallisista murroksista huolimatta tai juuri niiden vuoksi ihmisten mahdollisuuksia vaikuttaa omaan asemaansa oli 1900-luvun alkupuolelle asti vain vähän. Antti Häkkisen mukaan asema, ammatti ja mentaliteetit määrittelivät elämänkulkujen yleisiä piirteitä, ja sosiaalisen aseman periytymisen myötä myös elämänkulun malli perittiin vanhemmilta niin, ettei siihen juuri voinut vaikuttaa.⁹¹¹ Mentaliteettien ja vanhempien sosiaalisen aseman lisäksi elämänkulkuja selittävät myös ulkoiset ja sisäiset siirtymät. Ulkoiset siirtymät tarkoittavat ajasta riippuvia ulkoa päin määrittyviä norminmukaisia sosiaalisia malleja, joihin lukeutuvat esimerkiksi koulunkäynti, rippikoulu, työelämään siirtyminen, avioliitto ja perhe. Sisäiset siirtymät tarkoittavat yksilön (tai ryhmän) omia valintoja ja oivalluksia: ammatinvalintaa, sosiaalisten suhteiden luomista ja asuinpaikkaan vaikuttamista. Näissä sosiaalisten verkostojen antamalla pääomalla on suuri vaikutus, samoin sisäisellä motivaatiolla.⁹¹²

Näihin elämänkulututkimuksen argumentteihin nojaten pohdin tässä luvussa, miten tutkimusjoukossani ilmenevät sosiaalinen nousu tai ylisukupolvisen huonosuuden murtumat ja millaisia mentaliteetteja niiden taustalla on. Tällaisena mentaliteettina voi pitää muun muassa edellisessä pääluvussa käsittelemääni koulutususkoa, joka oli tutkimusjoukossani osittain myös ylisukupolvista. Sovellan näitä tutkittavien elämänkulun aikana muodostuviin ja muuttuviin odotushorisontteihin ja

⁹⁰⁸ Ks. esim. Haapala, Häkkinen & Kaarninen 2021. Euroopan teollistumisesta sosiaalisen liikkuvuuden taustalla ks. lisää Maas & van Leeuwen 2024, 206–207, 212–213.

⁹⁰⁹ Van Leeuwen & Maas 2016.

⁹¹⁰ Van Leeuwen & Maas 2016, 839; van Leeuwen 2009, 401.

⁹¹¹ Häkkinen 2018, 130; Häkkinen 2017. Sosiaalisen nousun mahdollisuuksista ja elämänkuluista ks. myös Malinen, Eilola & Frigren 2021, 128.

⁹¹² Piispa, Salasuo & Häkkinen 2022, 80–81.

pohdin, millaisia huono-osaisuuden periytymisen katkeamista selittäviä tekijöitä ja mentaliteetteja heidän elämässään ilmenee. Sosiaalinen nousu ilmenee tutkimusjoukossani paikoitellen hyvin hienovaraisesti, mitä ilmennän sosiaalisen osallisuuden käsitteellä. Pidän sitä sosiaalista nousua väljempänä käsitteenä, joka sopii myös kuvaamaan tilanteita, joissa henkilö onnistui ponnistamaan pois syvästä lapsuudesta koetusta huono-osaisuudesta mutta ei varsinaisesti noussut sosiaalisesti siinä mielessä kuin sillä tarkoitetaan selvää sosiaalisen aseman kohentumista tai nousevaa säätykiertoa.

Rippikoulu porttina aikuisuuteen

Lukutaito eli keskeisimpien kristinopintaitojen, esimerkiksi katekismuksen, hallitseminen avasi 1800-luvun Suomessa ovet täysivaltaiseen aikuisuuteen. Vain lukutaitoisena rippikoulun käyneenä saattoi tulla konfirmoiduksi ja osallistua ehtoolliselle, jolla käyminen oli puolestaan ehto avioitumiseen sekä muihin täysivaltaisen kansalaisuuden avaimiin niin kuin kummina toimimiseen. Lisäksi lukemaan oppimisessa ja ehtoollisella käymisessä oli kyse sekä uskonnollisesta oikeudesta että yhteisöllisistä velvollisuuksista, sillä lukutaito satoi kuulijansa myös luterilaiseen kuuliaisuuteen ja maallisen lain ja esivallan kunnioittamiseen. Siksi seurakuntaelämään osallistumista kontrolloitiin muun muassa rippikoululla. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että rippikoulun käyminen ja siihen kuuluva konfirmaatio sekä ensimmäiselle ehtoolliselle osallistuminen olivat nuorelle julkinen siirtymäriitti lapsuudesta ja nuoruudesta uudenlaisten oikeuksien ja velvollisuuksien täyttämään aikuisuuteen.⁹¹³ Niinpä moni nuori astui itsenäiseen elämään ja muutti pois vanhempiensa luota vasta rippikoulun käytyään, mikä käy ilmi esimerkiksi Turun Luostarinmäellä 1800-luvun alkupuolella eläneiden nuorten muuttoajankohdista.⁹¹⁴

Rippikoulun merkittävästä ja siirtymäriittimäisestä luonteesta huolimatta sitä on 1800-luvun osalta tutkittu rippilapsien sijaan pitkälti kirkon hallinnollisena toimintana ja kansanopetuksen muotona.⁹¹⁵ Tässä alaluvussa tarkastelen, mitä rippikoulun käyminen kertoo huono-osaisiin oloihin syntyneiden lasten vaihtelevista

⁹¹³ Rippikoulu oli muotoutunut kristinopintaidon hallitsemisen ja ehtoolliselle pääsyä kontrolloivaksi tekijäksi 1700-luvun lopulta alkaen, ja 1800-luvun alussa se kuului kaikkien luterilaiseen seurakuntaan kuuluvien velvollisuuksiin. Laine T. 2021, 49, 54; Vainio-Korhonen 2018, 85, 90; Laine E. & Laine T. 2010, 259, 262, 271, 281; Markkola 2003, 147; Lämsä 2001, 75; Hedenborg 1997, 45–46. Ruotsin valtakunnassa konfirmaatio ei kuitenkaan ollut pakollinen kirkollinen riitti ennen kuin vasta vuonna 1811. Hedenborg 1997, 46.

⁹¹⁴ Syväniemi & Viljamaa 2022, 76. Toisaalta nuoret saattoivat asua kotinsa ulkopuolella myös ennen ripille pääsyä, mutta koska järjestelyt olivat usein epävirallisia ja väliaikaisia, niistä ei merkitty tietoa väestökirjanpitoon. Markkola 2003, 143–144.

⁹¹⁵ Ks. esim. Laine T. 2021; Laine E. & Laine T. 2010; Lämsä 2001; Tiimonen 2001.

elämänkuluista sekä sosiaalisen osallisuuden kokemuksista ja yhteiskuntaan kiinnittymisen mahdollisuuksista. Se on perusteltu näkökulma lapsuuteen ja nuoruuteen, sillä rippikoulun kävivät lähtökohtaisesti kaikki sosiaaliseen asemaan ja sukupuoleen katsomatta.⁹¹⁶ Tutkimusjoukkoni kaltaisten aviottomien lasten rippikoulun käyminen on erityisen kiinnostavaa siksi, että lasten lukemaan opettaminen oli vanhempien vastuulla, ja oli erityisesti äidin tehtävä opettaa pienille lapsille lukemisen alkeet.⁹¹⁷ Rippikoulussa ei välttämättä opetettu enää uusia taitoja vaan kerrattiin vanhoja, ja se olikin käytännössä katselmus siitä, mitä kinkereillä tai lukusilla oli opittu.⁹¹⁸ Niinpä lapsen ripille pääsyn ikä kuvaa olosuhteita perheessä ja kotona. Syntyperältään aviottomina ja siten isättöminä lapsina tämä nuorten joukko avaa näkökulman siihen, kertooko rippikoulun käyminen jotakin aviottoman syntyperän kaltaisen huono-osaisuuden merkityksistä nuoruuden elämänkuluissa. Tässä luvussa näkökulmani on rippikouluinstituution yleisissä toimintamuodoissa ja niissä tutkimusjoukkooni kuuluvissa nuorissa, jotka kävivät rippikoulun tavoiteajassa. Rippikoulun käymiseen liittyviä oppimisvaikeuksia ja muita ongelmia käsittelen puolestaan seuraavassa alaluvussa *Syrjäytymisen mekanismit*.

Rippikoulun käyminen mainitaan vuoden 1686 kirkkolaissa, mutta sille ei ollut lailla säädettyä ikärajaa. Laissa oli linjattu, että nuoret saivat osallistua ehtoolliselle 13–14-vuotiaista alkaen, sillä tuon ikäisten katsottiin hallitsevan riittävät kristinopin taidot.⁹¹⁹ 1800-luvulle tultaessa rippikoulu aloitettiin tavallisesti 15 vuoden iässä ja nuori konfirmoitiin viimeistään 16–17-vuotiaana.⁹²⁰ Näin ollen ripille pääsyn ikä liittyy myös palkkaussääntöjä ja verotusta määritteleviin ikärajoihin, sillä niissä 15 vuoden ikää pidettiin merkkipaaluna lapsuuden ja nuoruuden välillä.⁹²¹ Ripille pääsyn ikään liittyvien merkitysten vuoksi tarkastelen tutkimusjoukkooni kuuluvien nuorten konfirmointi-ikää enkä niinkään lukutaitoa. Tämä on perusteltua siksi, että kirkonkirjoihin tehdyt seurakuntalaisten lukutaitoa kuvaavat merkinnät ovat pitkälti pappien subjektiivisia ja suhteellisia tulkintoja kinkereillä tai lukusilla kuulusteltavan lukutaidosta, eivätkä edes saman seurakunnan pappien tekemät merkinnät ole välttämättä keskenään vertailukelpoisia.⁹²² Lukutaitoa koskevan vertailun tekemistä

⁹¹⁶ Vainio-Korhonen 2026 (tulossa).

⁹¹⁷ Laine T. 2021, 49, 52; Laine E. & Laine T. 2010, 262–263; Markkola 2003, 148.

⁹¹⁸ Lämsä 2001, 75.

⁹¹⁹ Harrikari 2019, 73; Laine E. & Laine T. 2010, 271; Hedenborg 1997, 45.

⁹²⁰ Isoaho-Nousiainen 2023, 73; Lempiäinen 2004, 124; Lämsä 2001, 76; Haapala 1986, 45.

⁹²¹ Esimerkiksi Ruotsin valtakunnan vuoden 1723 palkkaussäännössä alle 15-vuotiaita pidettiin vielä lapsina, ja nuoret olivat puolikasvuoisia siihen asti, kunnes täyttivät 21 vuotta. Myös henkirahan eli veronmaksun alaikärajaksi oli Ruotsin valtakunnassa määritetty 15 vuotta vuonna 1652, ja Suomessa alaikäraja nostettiin 16 vuoteen vasta vuonna 1865. Rahikainen 2010, 319–320.

⁹²² Laine E. & Laine T. 2010, 267–269, 285; Lämsä 2001, 79.

vaikeuttaa myös se, että esimerkiksi Turun tuomiokirkkoseurakunnan rippilasten luetteloihin ei ole kaikkina vuosina merkitty seurakuntaan kuuluneiden rippilasten kristinopintaitojen ja lukutaidon osaamista.⁹²³

Taulukko 8. Seksityötä tehneille naisille syntyneiden aviottomien lasten konfirmaatioiät vuosina 1825–1874 sekä Turun tuomiokirkkoseurakunnassa vuonna 1853 rippikoulun käyneiden konfirmaatioiät.

Konfirmointi-ikä	Lukumäärä tutkimusjoukossa	Osuus tutkimusjoukossa (%)	Lukumäärä Turun tuomiokirkkoseurakunnassa v. 1853	Osuus Turun tuomiokirkkoseurakunnassa v. 1853 (%)
alle 14 v.	0	0	1	0
14 vuotta	7	13	21	8
15 vuotta	17	33	114	42
16 vuotta	11	21	91	33
17 vuotta	10	19	33	12
18 vuotta	3	6	10	4
19 vuotta	0	0	1	0
20 v. tai yli	4	8	2	1
yhteensä	52	100	274	100

Lähteet: Seksityötä tehneille naisille vuosina 1808–1857 syntyneistä aviottomista lapsista koottu tietokanta-aineisto; KA, TTA, rippilasten luettelot I Da:4 (1841–1869) ja I Da:5 (1842–1865).

Yllä olevassa taulukossa 8 olen vertaillut kaikkien tutkimusjoukkooni kuuluvien konfirmoitujen nuorten (N = 52) konfirmointi-ikiä Turun tuomiokirkkoseurakuntaan kuuluneiden rippilasten konfirmointi-ikiin.⁹²⁴ Turun tuomiokirkkoseurakunnassa konfirmoitujen nuorten otos (N = 274) on vuodelta 1853, joka on tutkimusjoukkooni kuuluvien nuorten yleisin rippikoulun käyntivuosi. Paikallaan on lisäksi huomauttaa, että suinkaan kaikki rippikouluikään varttuneet tutkimusjoukkooni kuuluvat nuoret eivät joko ehtineet käydä rippikoulua ennen kuolemaansa. Esimerkiksi Carl Flinkman ja Otto Linblad menehtyivät rippikouluikäisinä ja konfirmoimattomina.⁹²⁵ Rippikirjaan raajarikkoiseksi (*ofärdig*) merkitty Edla Amanda Holmberg menehtyi

⁹²³ Ks. esim. KA, TTA, I Da:4 rippilapset (1841–1869).

⁹²⁴ Osa tutkimusjoukkooni kuuluvista nuorista kävi rippikoulun Turun ulkopuolella, mutta koska valtaosa konfirmoitiin Turussa, olen valinnut sen vertailukohdaksi.

⁹²⁵ KA, TTA, suomalaisen srk kuolleet ja haudatut 1855–1865, k. 15.12.1856; I F3:4 yhteisen srk kuolleet (1855–1864), k. 29.8.1857. Heidän lisäksi konfirmoimattomina menehtyivät Maria Lagersted, Maria Sjöholm ja Augusta Törnqvist.

konfirmoimattomana 33 vuoden iässä. Hänen äitinsä, jonka kanssa Edla asui kuolemaansa asti, kävi säännöllisesti ehtoollisella, joten konfirmoimattomuudessa tuskin oli kyse vapaaehtoisesta seurakuntaelämästä syrjään jäämisestä.⁹²⁶ Toisaalta vammaisuus ei aina ollut este rippikoulun käymiselle, sillä esimerkiksi huonokuuloiseksi ja joissain rippikirjoissa kuuroksi merkitty Erika Roth Orrén pääsi ikätovereidensa tapaan ripille 16-vuotiaana.⁹²⁷ Lisäksi neljää tutkimusjoukkooni kuuluvaa nuorta ei konfirmoitu lainkaan, mitä käsittelen luvussa *Syrjäytymisen mekanismit*.⁹²⁸ Myöskään neljän tutkimani rippikoulusta ei aukkoisten lähteiden vuoksi löydy tietoa: heidät konfirmoitiin mutta ajankohtaa ei ole merkitty lähteisiin tai tieto rippikoulusta puuttuu kokonaan esimerkiksi muutoista johtuvien puuttuvien lähteiden vuoksi.⁹²⁹

Kaikista tutkimusjoukkooni kuuluvista rippikouluikäisistä nuorista 67 prosenttia (N = 35) konfirmoitiin tyypillisessä 14–16 vuoden iässä, joten he muodostavat tutkimusjoukossani selkeän enemmistön. Tutkimusjoukossani konfirmoitujen ikäjakauma oli kuitenkin suuri: nuorimmat tutkimusjoukkooni kuuluvat olivat rippikoulun suorittaessaan 14-vuotiaita ja vanhin 27-vuotias eli rippikoululaiseksi poikkeuksellisen iäkäs. Tutkimusjoukkoni eroaa tämän vuoksi hieman vuonna 1853 konfirmoiduista turkulaisista ikätovereistaan, joista 83 prosenttia oli 14–16-vuotiaita ja joiden joukossa vanhin konfirmoitu oli 22-vuotias. Vaikka erot eivät ole niin suuret, etteivätkö ne voisi johtua esimerkiksi satunnaismuuttujista, tutkimusjoukossani huomion kiinnittää verrokkiryhmää suurempi tavallista myöhäisempi konfirmointi-ikäen määrä.

Tutkimusjoukkoni nuorimmat rippikoulun käyneet olivat 14-vuotiaita, ja heitä oli joukossa yhteensä seitsemän.⁹³⁰ Näitä nuoria yhdistävät joko vakaat lapsuuden ja nuoruuden kasvuolosuhteet tai heille avautuneet koulunkäynnin mahdollisuudet.⁹³¹ Tutkimusjoukkooni kuuluvista nuorena konfirmoiduista kahdella, Johanna Stenlundilla ja Ulrika Sundgrenilla, oli isäpuoli, ja lisäksi Maria Heleniuksen biologinen isä oli tiedossa ja elossa. Esimerkiksi Stenlundin perheessä Johanna oli pikkuveljensä Carl Constantinin kanssa saanut varttua vakaissa oloissa. Vaikka sisarusten

⁹²⁶ KA, TTA, I Aa3:13 yhteisen srk rk (1868–1878), 996.

⁹²⁷ KA, TTA, I Aa3:8 yhteisen srk rk (1854–1860), tontti 7.20.2, 237; I Aa3:12 yhteisen srk rk (1860–1867), tontti 7.20.2, 269.

⁹²⁸ Fredrica Grönberg, Amanda Grönroos, Edla Holmberg ja Ignatius Törnroos.

⁹²⁹ Johanna Lundgren, Fredric Mattlin, Antoinetta Törnqvist ja Maria Hellström konfirmoitiin, mutta konfirmoinnin ajankohdasta ei ole löytynyt tietoa. Antoinetta Johansdotterin, Georgiana Kjenoning, Amanda ja Alexander Lindbergin sekä Anton Rosendahlin rippikoulusta ei puolestaan löydy muutoista johtuen lainkaan tietoa.

⁹³⁰ Nämä lapset olivat Johanna Sofia Byrgell, Sofia Helena Hagelberg, Ulrica Josefina Lemberg, Maria Charlotta Helenius, Ulrika Sofia Sundgren, Johanna Charlotta Stenlund ja Amanda Antonetta Stubbe.

⁹³¹ Vrt. Syväniemi & Viljamaa 2022, 76.

isäpuoli Isaac Heikell menehtyi koleraan elokuussa 1853, myöskään Carlin rippikoulu ei merkittävästi viivästynyt, vaan hänet konfirmoitiin 16-vuotiaana keväällä 1861.⁹³² Vakaista kotioiloista rippikoulu kertoo siksi, että se vaati sitoutumista: Turun tuomiokirkkoseurakunnassa rippikoulua käytiin säännöllisesti kahtena päivänä viikossa kaksi–kolme tuntia kerrallaan pääasiassa aamupäivisin koko kevään ajan.⁹³³

Toisaalta tässäkin joukossa oli nuoria, jotka olivat saaneet tutkimusjoukossani tavallista huonommat lähtökohdat. Amanda Stubbe sijoitettiin pikkulapsena elänteelle hänen äitinsä syyllistyttyä rikoksiin, mutta ilmeisesti sijoitusperheessä huolehdittiin kristinopintaitojen opettamisesta, sillä Amanda konfirmoitiin toukokuussa 1853.⁹³⁴ Johanna Byrgell oli puolestaan syntynyt synnytyssairaalassa.⁹³⁵ Myös Sofia Hagelberg oli kättilökummiensa perusteella syntynyt mahdollisesti synnytys-sairaalassa.⁹³⁶ Näin ollen kaikkien lasten tausta ei kerro vakaista olosuhteista, jotka olisivat luoneet oppimisvalmiuksia, ja niinpä osan kohdalla varhainen konfirmointi-ikä kertoo mahdollisesti myös hyvästä lukupäästä ja henkilökohtaisista oppimisvalmiuksista. Tällaisista oppimisvalmiuksista antaa viitteitä muun muassa Ulrika Sundgrenin konfirmointi-ikä ja rippikoulun jälkeinen koulunkäynti: vaikka hän oli jäänyt orvoksi ja oli sen vuoksi huono-osainen, hänellä oli selvästi henkilökohtaisia valmiuksia oppia lukemaan, mikä ilmenee myös edellä käsittelemänäni hyvänä koulumenestyksenä Turun rouvasväenyhdistyksen koulussa.

Huono-osaisuutta tutkittaessa tutkijan huomion kiinnittävät herkimmin sosiaalisista ongelmista kertovat merkinnät. Syvää huono-osaisuutta kokeneiden rinnalla melko norminmukaista elämää eläneiden elämänkulut peittyvät herkästi hiljaisuuksiin, kun heidän elämänkuluissaan eivät pistä silmään kodin ulkopuolelle sijoittamisen tai rikosten kaltaiset huono-osaisuudesta kertovat merkinnät. Siksi on paikallaan tarkastella myös heitä, joiden elämänkulkua huono-osaiset lähtökohdat eivät leimanneet kovin voimakkaasti. Tutkimusjoukossani on muutamia perheitä, joihin syntyneet lapset näyttävät rippikoulu- ja konfirmointimerkintöjen perusteella kokeneen osallisuutta. Heihin lukeutuvat yllä mainittujen Ulrica Lembergin tyttärien Ulrican, Augustan ja Marian lisäksi myös siskokset Johanna ja Lovisa Rosendahl, jotka pääsivät ripille 15-vuotiaina.⁹³⁷ Myös sisarusten Victorina ja Charles Lindströmin

⁹³² KA, TTA, I Aa3:11 yhteisen srk rk (1860–1867), tontti 6.12.1, 218.

⁹³³ KA, TTA, I Da:6 rippilapset (1849–1874), vuosi 1853, 13–15.

⁹³⁴ KA, TTA, I Da:5 rippilapset (1842–1869), vuosi 1853, finska skriftskolebarn. Amanda Stubben sijoituksesta ks. alaluku *Sijoituslapsuuden kokemukset*.

⁹³⁵ KA, TTA, I C1:10 suomalaisen srk syntyneet (1819–1834), s. 10.1.1828.

⁹³⁶ SSHY, Turun tuomiokirkkosrk, I C1:13 suomalaisen srk syntyneet (1835–1850), s. 24.1.1845.

⁹³⁷ KA, TTA, I Aa3:3 yhteisen srk rk (1846–1852), tontti 6.12.3, 181 ja S. m. 63, 453.

konfirmointi-iat olivat norminmukaisia.⁹³⁸ Heitä yhdistää se, että heillä oli taustallaan hieman vähemmän syvästä huono-osaisuudesta kertovia tekijöitä kuin muilla tutkimusjoukkooni kuuluvilla, ja esimerkiksi heidän äideillään ei ollut esimerkiksi irtolaisuus- tai muita laitostuomioita eivätkä perheet olleet tarvinneet köyhäinapua.

Toisaalta norminmukaisessa iässä konfirmoitujen tutkimusjoukkooni kuuluvien nuorten joukossa on myös nuoria, joilla oli muita huono-osaisempi tausta. Heistä kuusi (17 %), edellä mainitun Johanna Byrgellin lisäksi myös Gustava Erfving, Carl Skönberg, Maria Widoff sekä Alexander ja Sofia Örn olivat syntyneet synnytys-sairaalassa. Amanda Stubben lisäksi myös orvot Amalia ja Carl Skönberg oli sijoitettu köyhäintalon kautta elätteelle.⁹³⁹ Niin ikään orvoksi jääneellä ja 15-vuotiaana ripille päässeellä Edvard Rosenbergilla oli rikkinäinen lapsuus ja nuoruus, joihin sisältyi kokemuksia pakkotyöstä, köyhäintalosta ja elätehoidosta. Näin ollen myös syvää huono-osaisuutta kohdanneilla saattoi olla elämänkulussaan myös sosiaalisen osallisuuden kokemuksia, mitä norminmukainen konfirmointi-ikä hyvin ilmentää. Lisäksi syväkään lapsuudessa koettu huono-osaisuus ei kaikissa tapauksissa syrjäyttänyt täysin, mitä kuvaa Stoltin perheen veljesten Petteri, Johanin ja Carlin rippikoulu. Veljesten isoäiti ei ollut mahdollisesti käynyt edes rippikoulua, ja esikoisen Petterin syntyessä veljesten äiti oli ollut vain 16-vuotias. Lisäksi poikien äiti kuoli jo vuosia ennen heidän varttumistaan rippikouluikänsä, joten pojat oli sijoitettu köyhäintaloon.⁹⁴⁰ Tästä huolimatta veljekset eivät kuitenkaan olleet 17-vuotiaita vanhempia ripille päästessään.⁹⁴¹

Koulumenestys ei näytä tutkimusjoukossani korreloineen kristinopintaitojen osaamisen kanssa, mikä auttaa tulkitsemaan myös pappien tekemiä lukutaito-merkintöjä. Esimerkiksi tovin Bell–Lancaster-koulussa opiskellut Maria Gamberg luki ripille pääsyn aikoihin vain heikosti, vaikka hänen olisi voinut olettaa omaksuneen koulussa ainakin alkeellisen lukutaidon. Niin ikään Bell–Lancaster-koulussa opiskellut Gustaf Rosenberg pääsi ripille vasta aikuisiällä. Myös muutaman muun Bell–Lancaster- tai muussa koulussa opiskelleen lapsen lukutaito oli heidät konfirmoineen papin mielestä vain kohtuullista (*nöjaktigt*). Näin oli kirjattu niin

⁹³⁸ KA, TTA, I Da:5 rippilapset (1842–1869), svenska skriftskolebarn, vuodet 1853 ja 1857.

⁹³⁹ Synnytys-sairaalassa syntyneet lapset olivat Sofia Wilhelmina Örn (s. 30.10.1824), Johan Fredric Blom (s. 4.1.1825), Maria Carolina Widoff (s. 4.4.1842) ja Anton Ludvid Rosendahl (s. 28.8.1843); KA, TTA, I C1:10 suomalaisen srk syntyneet (1819–1834), s. 30.10.1824 ja 4.1.1825; I C1:12 Turun suomalaisen srk syntyneet (1833–1844), s. 4.4.1842 ja 28.8.1843.

⁹⁴⁰ Vainio-Korhonen 2018, 34. Käsittelen Stoltin perhettä edellä alaluvussa *Lapsuus ja nuoruus köyhäintalossa*.

⁹⁴¹ KA, Liedon srk arkisto, I Aa:21 rk (1852–1859), Pettis Bengtilä, 205; Suomen tarkk'ampujapataljoonan srk arkisto, rk 1854–1860, 595; Euran srk arkisto, I Aa:17 rk (1847–1860), Naarijoki, Jussila torpare, 30.

yksityisopetuksessa olleen, 12-vuotiaana katekismuksen kannesta kanteen hallinneen Charles Lindströmin ja koulumenestyksestään kirjoin palkitun Maria Heleniuksen kohdalle.⁹⁴² Tämä kertoo siitä, että eri viranomaisten – opettajien ja pappien – tavat mitata ja tulkita lukutaitoa vaihtelivat huomattavasti, mikä tarkoittaa puolestaan sitä, että yhteiskuntaan kiinnittymisestä kertovat lukutaitomerkintöjen sijaan ripille pääsyn ikä, ehtoolliselle osallistumisen aktiivisuus tai muunlaiset sosiaalista osallisuutta tai yhteiskunnasta syrjäytymistä ilmentävät elämäntapahtumat ja käänteet.⁹⁴³

Norminmukainen (14–16 vuotta) ripille pääsyn ikä kertoo huono-osaiset lähtökohdat saaneen nuoren sosiaalisesta noususta ja osallisuuden kokemuksista. Sitä voi pitää merkinä lapsuuden ja nuoruuden melko vakaista perhe- ja kasvuolosuhteista, jotka tukivat kristinopin omaksumista ja rippikoulun käymistä. Toisaalta kaikkien kohdalla ripille pääsyn ikä ei indikoi sosiaalista nousua: esimerkiksi Johanna ja Maria Byrgell, Edvard Rosenberg ja Sofia Örn tulivat myöhemmissä elämänsä kuluissaan epäillyksi muun muassa irtolaisuudesta, ja osa heistä näyttää syrjäytyneen täysin. Heidän kohdallaan on siis paikallaan puhua pikemminkin sosiaalisen osallisuuden kokemuksista, joista rippikoulun suorittaminen yhdessä ikätovereiden kanssa kertoo. Tämä myös osoittaa, ettei sosiaalista nousua voi mitata täysin kategorisesti, sillä usein ihmisen elämäntulussa näkyy sekä huono-osaisuudesta että osallisuudesta kertovia tekijöitä. Niinpä vaikuttaa siltä, että ripille pääsyn tärkeydestä ja siirtymäriittimäisestä vaikutuksesta huolimatta se ei yksin riitä selittämään sosiaalisen nousun tai huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden mekanismeja. Näitä ymmärtääkseen täytyy tarkastella myös muita nuoruuden ja aikuisuuden elämäntapauksia kuten seuraavaksi käsittelemääni itsenäistymistä ja työntekeä.

Työ ja palveluspaikka osallisuuden kuvana

Työnteke liittyy olennaisesti mahdollisuuksiin parantaa omaa taloudellista ja sosiaalista asemaa. Kyky löytää työ oli tärkeä ja arvostettu resurssi paitsi toimeentulon hankkimisen myös sosiaalisen pääoman kerryttämisen kannalta. Parhaassa tapauksessa työ avasi ovia parempaan tulevaisuuteen.⁹⁴⁴ Myös sosiologiassa ylisukupolvista huono-osaisuutta ja liikkuvuutta käsittelevässä tutkimuksessa on perinteisesti tarkasteltu aikuisuuden ammattiasemia sosiaalisen liikkuvuuden kuvaajina.⁹⁴⁵

⁹⁴² KA, TTA, I Da:5 rippilapset (1842–1865), svenska skriftskoleungdomar, vuosi 1857.

⁹⁴³ Kiitän Josefine Sjöbergiä lämpimästi avusta lukutaitomerkintöjen kääntämisessä ja niiden merkityksen tulkinnassa.

⁹⁴⁴ Van Leeuwen & Maas 2005, 15; Hufton 1974, 25–30, 34–35.

⁹⁴⁵ Taloustieteissä sosiaalista nousua mitataan usein tuloissa tapahtuvien muutosten perusteella. Blanden ym. 2024, 3. Tässä tutkimuksessa ei ole kuitenkaan ollut käytössä tietoa

Tässä luvussa analysoin tutkimusjoukkooni kuuluvien sosiaalista ja yhteiskunnallista asemaa tarkastelemalla heidän työnteekoon ja sosiaaliseen statukseensa liittyviä asemiaan, joiden kautta tulkitSEN myös mahdollisia osallisuuden kokemuksia ja huono-osaisen lapsuuden vaikutuksia myöhemmissä elämänkuluissa.

Monelle rippikouluiän saavuttaminen tarkoitti itsenäistymistä ja sitä, että lapsuudenkodista oli muutettava muualle työn perässä. Tähän velvoitti myös laki, sillä vuonna 1805 annettu palkollissääntö velvoitti epäitsenäiseen eli tilattomaan väestöön kuuluneet 15 vuotta täyttäneet hankkimaan itselleen laillisen suojelun (*laga försvar*) hakeutumalla vuosipalvelukseen aatelin, porvariston tai talonpoikien talouteen. Palveluspakosta olivat vapaita ainoastaan pienten lasten tai huonokuntoisten vanhusten huoltajat. Niitä, jotka eivät palvelukseen hakeutuneet, kohdeltiin irtolaisina. Vuonna 1852 annettu asetus laillisesta suojelusta tarkensi palveluspakon ja laillisen suojelun periaatteita luomalla työnteon velvollisuuden, sillä asetus velvoitti hankkimaan laillisen suojelun hakeutumalla vuosipalvelukseen.⁹⁴⁶ Työpaikan löytäminen ja laillisen suojelun saaminen ei suotta ole norminmukaisen tai ainakin viranomaisten silmissä hyväksyttävän elämän mittari: esimerkiksi moni seksityötä tehneistä naisista vapautettiin pakollisista sukupuolitauditarkastuksista, kun he olivat löytäneet itselleen vakituisen palvelupaikan tai avioituneet.⁹⁴⁷

Laillisen suojelun hankkimiseen velvoittava lainsäädäntö piirtää varsin selvän rajan lapsuuden päättymisen ja itsenäisen nuoruuden välille ja osoittaa, että rippikouluiä oli lapsen elämässä rajapyykki. 1800-luvun Suomessa lapsuuskodista muutettiin ja kodin ulkopuoliseen työhön lähdettiinkin tavallisesti aikaisintaan ripille pääsyn jälkeen eli noin 15–19-vuotiaana.⁹⁴⁸ Tutkimusjoukossani rippikoulun käymiseen itsenäistymisen etappina viittaa myös se, miten 15 vuotta täyttäneen mutta vielä konfirmoimattoman Sofia Örnin äiti pyysi joulukuussa 1839 Turun poliisikamarilta lupaa pitää tytärtään vielä kotona, sillä Sofia ei ollut vielä käynyt rippikoulua, minkä vuoksi hän ei löytänyt työpaikkaa. Poliisikamari myöntyi pyyntöön, ja Sofian päästyä ripille kesäkuussa 1840 hän pääsi vihdoinkin palvelukseen piiaksi.⁹⁴⁹ Tämä kertoo todennäköisesti myös siitä, että äidit auttoivat lapsiaan ja erityisesti tyttäriään

tutkimusjoukkooni kuuluvien ja heidän vanhempiensa tuloista. Työväestön tulojen tutkimisen metodologisista kysymyksistä historianitutkimuksessa ks. esim. Reinikka 2023.
⁹⁴⁶ Palveluspakon ja vuosipalveluksen tarkoituksena on esitetty olleen pyrkimys turvata tilattoman väestön toimeentulo ja ennaltaehkäistä heidän tarvettaan tukeutua köyhäinapuun. Tätä näkemystä on kuitenkin haastettu tulkinnalla, että palveluspakon ensisijainen tarkoitus oli turvata aatelin ja talonpoikien työvoiman tarve. Frigren 2016, 78–82; Rahikainen 2006, 9–10; Markkola 2003, 135–136.

⁹⁴⁷ Vainio-Korhonen 2018, 210.

⁹⁴⁸ Työikäisiä lapset olivat tosin jo hieman nuorempina, noin 10–14-vuotiaina. Syväniemi & Viljamaa 2022, 76–77; Markkola 2003, 143–146; Haapala 1986, 45, 46–47.

⁹⁴⁹ KA, TPVY, C I a:13, 13.12.1839, § 6; TTA, I Aa1:62 suomalaisen srk rk (1832–1841), tontti 7.23.2, 292; I Aa1:63 suomalaisen srk rk (1833–1839), tontti 8.12.3, 497.

työnhakuun liittyvissä käytännön asioissa.⁹⁵⁰ Toisaalta rippikoulun käymättömyys ei ollut kaikissa tapauksissa este työpaikan saamiselle, sillä rippikoulun saattoi käydä myös ensimmäisestä työpaikasta käsin.⁹⁵¹ Tutkimusjoukossani esimerkiksi konfirmoimaton Johanna Rosendahl työskenteli 15-vuotiaana ruokatavarakauppiaan piikatyttönä vuonna 1850.⁹⁵² Tässäkin saattoi olla kyse siitä, että äiti hyödynsi sosiaalaisia suhteitaan ja taitojaan löytääkseen tyttärelleen työn.

Tutkimusjoukkooni kuuluvien rippikouluikäisten nuorten ensimmäiset lapsuudenkodin ulkopuoliset työpaikat olivat pitkälti palkollisen pestejä. Miehistä (N = 26) 11:llä ensimmäinen työ oli rengin pesti ja naisista (N = 28) 20:llä puolestaan piian pesti.⁹⁵³ Miehistä seuraavaksi eniten lähti käsityöläisten oppiin: kuusi oli merkitty käsityöläisen oppilaaksi ja yksi kisälliksi, ja lisäksi yksi sotapalvelukseen lähtenyt merkittiin asesepäksi. Kaksi päätyi tarkka-ampujiksi. Lisäksi joukossa oli yksi kanavarenki, yksi tehdastyöläinen, yksi työläinen ja yksi viinintarjoilija. Naisista kahden ensimmäinen työ oli ompelijatar, ja lisäksi yksi työskenteli puuvilla-tehtaassa, yksi merkittiin itselliseksi ja yksi rekisteröitiin tarkastusnaiseksi, eli hän teki todennäköisesti seksityötä. Palkollisten suuri määrä ensimmäisistä ammateista johtuu todennäköisesti siitä, että maaseudulla rahvaaseen ja erityisesti tilattomaan väestöön kuuluville palvelukseen lähteminen oli luonnollinen osa elämänkulkua.⁹⁵⁴ Näin näyttää olleen myös kaupungeissa.

Lapsuuden ja nuoruuden olosuhteilla vaikuttaa olleen suuri merkitys ensimmäisen työpaikan löytymiseen. Tätinsä luona Uudellamaalla kasvattana ollut Augusta Törnqvist sai ensimmäiseksi työpaikakseen piian pestin Loviisasta.⁹⁵⁵ Myös maaseudulle piioiksi pestautuneita Gustava Erfvingiä, Maria Rosendahlia ja Amalia Skönbergiä yhdisti köyhäintalossa ja elätehoidossa vietetty lapsuus ja nuoruus. Amalian veli Carl puolestaan työskenteli koko ikänsä suutarioltermanni Kyrklundin opissa, jonka luona hän oli todennäköisesti ollut elätehoidossa. Köyhäinhoidokkien maaseudulta otettu ensimmäinen palkollisen pesti viittaa mahdollisesti myös kasvattilapsen velvollisuuteen palvella isäntänsä luona täysi-ikäiseksi asti ja maksaa siten työllään takaisin hoitokustannuksensa.⁹⁵⁶ Myös köyhäintalossa olleet Carl

⁹⁵⁰ Vrt. van Leeuwen 2009, 403.

⁹⁵¹ Vainio-Korhonen & Korhonen 2024, 30–31.

⁹⁵² Samoin konfirmoimaton 17-vuotias Antoinetta Johansdotter sai keväällä 1848 ensimmäisen palveluspaikkansa maalarinleski Eva Elménin luota, jolla oli palveluksessaan useita tarkastusnaisia. KA, TTA, I Aa3:3 yhteisen srk rk (1846–1852), tontti 6.12.3, 181; Vainio-Korhonen 2018, 74–75.

⁹⁵³ Joukosta on jälleen vähennetty ennen rippikoulun käymistä menehtyneet tutkimusjoukon jäsenet, eikä joukkoon ole myöskään laskettu mukaan henkilöitä, joilla ei merkitty lainkaan työpaikkaa.

⁹⁵⁴ Roikonen & Häkkinen 2019, 74.

⁹⁵⁵ KA, TTA, I Ba3:1 yhteiseen srk muuttaneet (1845–1854), sisäänmuuttaneet 7.7.1852.

⁹⁵⁶ Pulma 1987, 14–15, 50.

Galant ja Johan Stolt olivat mahdollisesti sijoitettuina myös elätehoitoon. He olivat tutkimusjoukosta ainoita, jotka toimivat hetken aikaa torppareina, mikä ohjaa pohdintaan, oliko tähän ohjannut heidän sijoituksensa.⁹⁵⁷ Tämä osoittaa, että kodin ulkopuolelle sijoittamisella oli konkreettisia vaikutuksia myös sijoitettujen lasten yksittäisiin elämänsäkulkuun, heidän työllistymismahdollisuuksiinsa ja myöhempiin asuinpaikkoihinsa.

Sijoituslapsuuden lisäksi myös koulunkäynti näyttää vaikuttaneen työpaikkojen löytämiseen. Rouvasväenkoulussa palvelijatakkoulutuksen saaneen ja sen kautta palvelupaikan löytäneen Ulrika Sundgrenin lisäksi koulunkäynti vaikutti myös Heleniuksen sisarusten ammatteihin. Sekä Augusta että Maria Helenius olivat ompelijattaria, minkä voi olettaa johtuvan siitä, että he olivat opiskelleet verrattain pitkään Bell–Lancaster-koulussa, jonka tytöille tarkoitettu opetussuunnitelma koostui pitkälti käsitöiden opettelusta.⁹⁵⁸ Lisäksi tähän vaikutti se, että naisten ansiomielessä harjoittama ompelutyö, kuten naisten ja lasten vaatteiden sekä liinavaatteiden ompeleminen, yleistyi 1800-luvun alussa, ja se oli monelle naiselle joskus ainoakin mahdollisuus elättää itse itsensä.⁹⁵⁹ Koululaisista myös Charles Lindströmin koulunkäynti teknillisessä reaalkoulussa auttoi löytämään työpaikan: hänet oli jo koululaisena palkattu kivipainoon, ja hänen ensimmäinen ammatinsa kotoa lähtemisen jälkeen oli tehdastyöläinen. Tämä osoittaa, että koulutuksella oli merkitystä ammatillisten mahdollisuuksien luomisessa ja kuvittelemisessa, mikä oli varsinkin tytöille muuten melko rajoitettua.⁹⁶⁰

Olen huomionut yllä olevassa koonnissa pelkästään työpaikat, joista on merkitty tieto väestökirjanpitoon. Nimenomaan väestökirjanpitoon, esimerkiksi rippikirjaan, merkittyä nuoren ensimmäistä pestiä voi pitää konkreettisena merkinä itsenäistymisestä, sillä maaseudulla lapsuudenkotinsa ulkopuolella asuneiden lasten työnteosta ei yleensä merkitty tietoa esimerkiksi rippikirjoihin.⁹⁶¹ Käytäntö vaikuttaa olleen samanlainen myös kaupungeissa, sillä tutkimusjoukkooni kuuluvista alaikäisenä kodin ulkopuolella löytyneistä lapsista löytyy mainintoja ainoastaan poliisikamarin pöytäkirjoista, ei väestörekisteriaineistosta.

⁹⁵⁷ KA, Liedon srk arkisto, rk I Aa:22, 35 ja 210 (Carl Galant) sekä 173 (Johan Stolt).

⁹⁵⁸ Augusta Helenius jatkoi ompelijattaren töitä vielä naimisissa olevana perheenäitinä ja mainosti 1890-luvulla sanomalehdissä säännöllisesti Isolla Hämeenkadulla sijainneen liikkeensä palveluita. *Sanomia Turusta* 12.4.1891 nro 84; 9.3.1895 nro 56, 13.12.1895 nro 290; 10.5.1896 nro 108; 11.6.1898 nro 132.

⁹⁵⁹ Annola 2017; Vainio-Korhonen 1998, 40, 89–93, 97–101; Markkola 1989, 48–52; Haapala 1986, 48. Tutkimusjoukosta myös Sofia Hagelberg ja Erika Orrén (synt. Roth) elättivät itsensä ompelijattarina, vaikka eivät olleet käyneet koulua. KA, TTA, I Aa3:10 yhteisen srk rk (1860–1867), tontti 3.11.1, 117 (Erika Charlotta Orrén); I Aa3:11 yhteisen srk rk (1860–1867), tontti 3.13.5, 176 (Sofia Helena Hagelberg).

⁹⁶⁰ Vrt. van Leeuwen 2009, 402.

⁹⁶¹ Markkola 2003, 143–144.

Taulukko 9. Seksityötä tehneille naisille syntyneiden aviottomien lasten sosiaalisen asemat nuoruudessa ja aikuisiällä vuosina 1840–1917 (miehet).

Miesten statukset	Statusten lukumäärä	Statusten osuus (%)
Palkolliset ja palvelijat	60	50
Käsityöläisten oppilaat ja kisällit	15	13
Tehdastyöläiset	7	6
Muut työläiset	14	12
Merimiehet	5	4
Sotamiehet	6	5
Virkamiehet ja mestarit	6	5
Muut statukset	6	5
Yhteensä	119	100

Lähteet: Seksityötä tehneille naisille vuosina 1808–1857 syntyneistä aviottomista lapsista koottu tietokanta-aineisto.

Taulukko 10. Seksityötä tehneille naisille syntyneiden aviottomien lasten sosiaalisen asemat nuoruudessa ja aikuisiällä 1829–1910 (naiset).

Naisten statukset	Statusten lukumäärä	Statusten osuus (%)
Palkolliset ja palvelijat	105	83
Tehdastyöläiset	4	3
Muut työläiset	2	2
Itselliset	9	7
Muut statukset	6	5
Yhteensä	126	100

Lähteet: Seksityötä tehneille naisille vuosina 1808–1857 syntyneistä aviottomista lapsista koottu tietokanta-aineisto.

Yllä olevat taulukot 9 ja 10 kuvaavat tutkimusjoukkooni kuuluvien nuoruuden ja aikuisuuden sosiaalisia asemia, joita koskevat tiedot olen kerännyt väestökirjanpidosta ja sanomalehdistä.⁹⁶² Olen kirjannut tutkimusjoukkooni kuuluvien ammatit taulukkoon sen mukaan, mikä status heille on merkitty aina, kun he ovat muuttaneet joko asuinpaikkakuntansa sisällä tai paikkakunnalta toiselle. Näin ollen taulukon luvut kuvaavat tutkimusjoukkolleni merkittyjen statusten kokonaismäärää, eivät yksittäisiä henkilöitä. Olen päätenyt ratkaisuun siksi, että sosiaalinen asema saattoi muuttua useampaankin otteeseen elämän aikana sen myötä, millaista työtä milloinkin oli saatavilla tai miten siviilisäätö vaihteli.⁹⁶³ Pidän yhtä kiinnostavana sitä, että joku tutkittavistani saattoi kerta toisensa jälkeen löytää uuden pestin palkollisena kuin sitä, että työpaikat ja statukset muuttuivat tiheään.

Käytännön työtehtävien sijaan analysoin, mitä tutkimusjoukkolleni merkityt nuoruus- ja aikuisiän statukset kertovat heidän sosiaalisesta asemastaan. Statukset eivät nimittäin kuvaa aukottomasti työntekoa, sillä 1800-luvulla oli tavallista tehdä useampaa työtä samanaikaisesti ja myös siirtyä ammatista toiseen ilman, että sitä merkittiin väestökirjanpitoon. Suurella osalla työikäisestä väestöstä ei ollut varsinaisia ammatti- tai statusnimikkeitä, jotka olisivat kuvanneet täsmällisesti heidän tekemiään töitä. Esiteollisessa yhteiskunnassa valtaosa maata omistamattomaan ryhmän tekemistä töistä sekä maaseudulla että kaupungeissa oli kausittaista pätkä- ja silpputyötä, jonka laatu ja kesto vaihtelivat vuodenajan mukaan. Pysyvät elannonlähteet olivat harvinaisia.⁹⁶⁴ Lisäksi esimerkiksi väestörekisteriaineiston ja sanomalehtien tiedot ammateista ja työpaikoista ovat paikoitellen ristiriidassa keskenään.⁹⁶⁵ Juuri tällaisen sirpaleisen ja suuritöisen lähdetyöskentelyn vuoksi uraliikkuvuutta onkin tutkittu kansainvälisesti muunlaista sosiaalista liikkuvuutta huomattavasti vähemmän.⁹⁶⁶ Olen pyrkinyt huomioimaan tämän merkitsemällä tietokantaani myös statukset, jotka näyttävät olleen keskenään ristiriitaisia. Tällaisia lyhytaikaisia töitä tekivät

⁹⁶² Vastaavanlaisesta lähestymistavasta ammattinimikkeiden tutkimiseen ks. myös Reinikka 2023.

⁹⁶³ Roikonen & Häkkinen 2019, 74.

⁹⁶⁴ Ahlbäck ym. 2025; Viitaniemi 2023; Gustafsson 2023; Annola 2017, 142; Haapala 1986, 79. Onkin esitetty, että varhaismodernissa yhteiskunnassa tehdyn työn tavoittamiseksi on tarkastella ammatteja ja statuksia ilmaisevien substantiivien sijaan työn tekemistä kuvaavia verbejä, mikä tuo esiin monenlaiset työt, jotka muuten jäisivät huomaamatta. Tällaista otetta on hyödynnetty Uppsalan yliopistossa työtä ja sukupuolta varhaismodernissa Euroopassa ja erityisesti Ruotsissa käsittelevässä Gender and Work -projektissa. Ks. lisää Ågren 2016.

⁹⁶⁵ Miespalvelijoiden ammatteja ja varallisuutta 1800–1900-lukujen taitteen Helsingissä tutkinut Fanny Reinikka on kuvannut yksityiskohtaisesti, miten eri lähteiden kuvaukset kohdehenkilöiden työnteosta poikkeavat toisistaan ja millaisia lähdekriittisiä seikkoja työn ja toimeentulon tutkimiseen liittyy. Reinikka 2023.

⁹⁶⁶ Van Leeuwen 2009, 408.

käytännössä kaikki tutkittavani, mitä kuvaavat esimerkiksi Sofia Örnin tiheästi vaihtuneet pestit ja useat muutot: elämänsä aikana hänet merkittiin niin köyhäinhoidokiksi, piiaksi, keittäjättäreksi, irtolaiseksi, itselliseksi, palvelijaksi kuin *jungfruksi*. Tällaiset asemat kertovat köyhyydestä, sillä esimerkiksi lyhytaikaisissa työsuhteissa olleet hankkivat osan tienesteistään kerjäämällä.⁹⁶⁷

Ansiotyötä tehnyt tutkimusjoukkoni ei ole kovin suuri, joten joukon sisällä on useita yksittäisiä ammattinimikkeitä, kuten kaupustelija, kadunlaskija, viinintarjoilija ja tiilirenki. Tutkimustehtäväni puitteissa näihin ammattiryhmiin ei kuitenkaan ole mahdollista syventyä yksityiskohtaisesti, vaan tarkastelen tutkimusjoukkoni ammattinimikkeitä ja työtekoa kuvaavia yleisiä piirteitä. Taulukot 9 ja 10 näyttävät, että tutkittavani kiinnittyivät työnsä ja sosiaalisten asemiansa puolesta pääasiassa työväestöön, sillä sekä miehissä että naisissa käytännössä kaikki statukset paria vahtimestaria ja työmestaria lukuun ottamatta ovat työväestöä. Kaupungeissa työväestöön kuului esimerkiksi palkollisia, kirvesmiehiä ja muurareita sekä sekatyöläisiä, jotka muodostivat yhdessä merimiesten kanssa kaupunkien suurimmat ammattiryhmät. Maaseudulla vastaavanlaisessa asemassa oli tilattomien joukko, johon kuului talollisten tilattomia jälkeläisiä, itsellisiä, torppareita ja mäkitupalaisia sekä käsitöitä harjoittavat.⁹⁶⁸

Työväestöön kuulumisen lisäksi myös palkollisten suuri määrä on tutkimusjoukkoani yhdistävä piirre. Niille tutkimusjoukkooni kuuluvista, joille oli nuoruustai aikuisiällä merkitty edes yksi ammattinimike, oli jossain vaiheessa elämänkulkuaan palkollisia 40 eli 73 prosenttia, kun taas vain 15 henkilöä eli kolmannes tutkimusjoukostani ei väestökirjanpidon merkintöjen perusteella työskennellyt palkollisena. Esimerkiksi tutkimusjoukkooni kuuluneista naisista 80 prosenttia oli merkitty ainakin kerran piiaksi, ja miehistäkin puolet merkittiin ainakin kerran palkolliseksi. Palkollisten suuri määrä selittyy sillä, että maaseudun lisäksi myös kaupungissa oli ylipäänsä runsaasti palkollisia. Esimerkiksi Turussa kaupunkilaiset muodostivat kaupungin suurimman ammattiryhmän, sillä kaupungissa tarvittiin paljon palkollisia muun muassa kauppias- ja käsityöläistalouksissa.⁹⁶⁹ Ainakin 1700-luvun loppupuolen kaupungeissa pienen työ oli naisten yleisin ammatti, ja piikoja asui paljon varsinkin Turussa.⁹⁷⁰ Renkien määrästä ei löydy samanlaisia lukuja, sillä renkejä ja muita miespalvelijoita on tutkittu huomattavasti vähemmän kuin piikoja.⁹⁷¹ Niinpä

⁹⁶⁷ Saaritsa 2003, 243–244.

⁹⁶⁸ Haapala, Häkkinen & Kaarminen 2021, 250–252; Frigren 2016, 77.

⁹⁶⁹ Nikula 1972, 159–160.

⁹⁷⁰ Vainio-Korhonen 2006, 112, 128.

⁹⁷¹ Miespalvelijoista ks. Reinikka 2023. Myös Kirsi Vainio-Korhosen ja Marjatta Rahikaisen toimittamassa teoksessa *Työteliäs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään* sivutaan renkejä.

sekä palkollisten suuri määrä Turussa että palkollisuus köyhälle väestölle tyypillisenä selviytymisstrategiana selittävät palkollisten suurta määrää tutkimusjoukossani.

Monelle palkolliselle piian tai rengin pesti oli läpikulkuammatti, josta siirryttiin muihin tai erityistä ammattiosaamista vaativiin tehtäviin.⁹⁷² Toisaalta palkollisena saattoi tehdä pidemmänkin uran, mikä tarkoitti sitä, että pitkään palkollisina työskennelleet kartuttivat uransa aikana ammatillista osaamista ja että palkollistenkin keskuudessa oli hierarkkisuutta. Vuoden 1805 palkollissäännössä mainittiin erityisen ammattitaitoiset (*Godkände*) ja vähemmän ammattitaitoiset (*Mindre godkände*) palkolliset, mikä koski sekä piikoja että renkejä. Laissa ei määritelty, mitä ammattitaidolla tarkoitettiin, mutta esimerkiksi ammattitaitoisten piikojen oletettiin yleisesti hallitsevan monipuolisesti talon eri työt leipomisesta käsitöihin ja karjanhoitoon.⁹⁷³ Osaaville piioille oli kysyntää, ja piikanakin saattoi edetä vaativampiin tehtäviin taitojen karttuessa.⁹⁷⁴ Palkollisten hierarkkisuus koski myös renkejä, joiden työtehtävät vaihtelivat piikojen tapaan.⁹⁷⁵

Käytännössä tutkittavieni ammattitaidosta ei voi tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä, sillä ammattinimikkeet eivät kerro käytännön työtehtävistä.⁹⁷⁶ Erilaiset ammattinimikkeet viittaavat kuitenkin erilaisiin työtehtäviin. Esimerkiksi miespalvelijoista rengit (*drengar*) tekivät pääsääntöisesti ulkotöitä ja palvelijat (*betjent, manlig tjänare, manligt hembiträde*) sisätöitä.⁹⁷⁷ Varmasti myös esimerkiksi piikojen (*pigor*) ja kamarineitojen (*kammarjungfruar*) työtehtävät erosivat toisistaan. Lisäksi tutkimusjoukkooni on merkitty kahdesti palvelijattaren ja kerran piikatytön (*piga flicka*) statukset.⁹⁷⁸ Piikat saattoivat pestinsä ohessa hankkia elantoaan myös muilla tavoin, esimerkiksi kaupustelemalla.⁹⁷⁹

Palvelijoina työskennelleiden joukosta erottuu kolme ryhmää: henkilöt joille palkollisen pesti oli läpikulkuammatti, henkilöt jotka tekivät (lähes) koko työuransa piikoina ja renkeinä ja henkilöt, jotka etenivät ammattinimikkeidensä perusteella palkollisten hierarkiassa ylemmäs eli piioista ja rengeistä esimerkiksi taloudenhoitajiksi ja palvelijoiksi. Ryhmien välisten rajanvetojen tekeminen on paikoitellen hankalaa sen vuoksi, että lähdeaineistosta ei läheskään aina selviä, kuinka pitkään kukin mainitussa pestissään oli. Tästä huolimatta palkollisen pesti näyttää olleen enimmälle

⁹⁷² Haapala 1986, 83–84.

⁹⁷³ Rahikainen 2006, 13; Vainio-Korhonen 1998, 85, 101.

⁹⁷⁴ Miettinen 2012, 119.

⁹⁷⁵ Markkola 2003, 147.

⁹⁷⁶ Reinikka 2023, 51–52.

⁹⁷⁷ Reinikka 2023, 32–33.

⁹⁷⁸ Eva Wechter ja Sofia Örn oli merkitty palvelijattariksi. Eva Lisa Wechter. *Turun Sanomat* 19.5.1910, nro 1612. Ilmoituksia Turun suomalais-ruotsalaisen seurakunnan pastorinkansliasta: kuolleita. Sofia Wilhelmina Örn; *Uusi Aura* 12.12.1899. Piikatyttö Johanna Rosendahl; KA, TTA, I Aa3:3 yhteisen srk rk (1846–1852), tontti 6.12.3, 181.

⁹⁷⁹ Vainio-Korhonen 1998, 39.

osalle tutkimusjoukostani läpikulkuammatti, sillä heistä ainakin 18:lle oli palkollisen tittelin lisäksi merkitty muita statuksia. Tutkimusjoukossani naisille oli tyypillistä työskennellä piikana ennen avioitumista, ja miehet puolestaan työllistyivät rengeistä esimerkiksi käsityöläisten oppiin, tehtaisiin tai merimiehiksi. Olikin tyypillistä, että työpaikka palkollisena tarjosi mahdollisuuden hankkia taloudellista ja sosiaalista pääomaa tulevaisuutta, kuten avioliiton solmimista varten.⁹⁸⁰ Pitkäaikaisesti palkollisena työskenteli puolestaan ainakin 13 henkilöä, ja heistä kymmenen oli naisia ja vain kolme miehiä. Miehet siis hakeutuivat naisia useammin myös muihin kuin palkollisten työtehtäviin, mikä johtuu todennäköisesti naisten rajallisista ammatinharjoittamisen mahdollisuuksista. Lisäksi kolmelle palvelijalle merkittiin muu kuin piian ja rengin status: he olivat palvelijaksi (*betjent*) merkitty Johan Ahlgren, taloudenhoitajattarena (*hushållerska*) työskennellyt Johanna Lundgren ja kamari-neitona (*kammarjungfru*) työskennellyt Lovisa Rosendahl.

Ainakin palkollisten hierarkiassa kohonneet mutta mahdollisesti myös pitkäaikaisesti piioiksi ja rengeiksi merkityt kuuluivat todennäköisesti vuoden 1805 palkkaussäännössä mainittujen ammattitaitoisten palkollisten joukkoon. Johan Ahlgrenin ensimmäinen väestörekisteriaineistoon kirjattu ammatinimike oli renki (*dreng*) Eurajoella Vuojoen kartanossa, jossa hän työskenteli myöhemmin myös palvelijana (*betjent*). Lopun työurastaan Johan teki tullin vahtimestarina ensin Turussa ja sitten Raahessa.⁹⁸¹ Jos vahtimestari lasketaan palvelijaksi,⁹⁸² on Johanin kohdalla kyseessä nousujohteinen työura, jossa hän eteni hiljalleen vaativampiin tehtäviin. Myös Lovisa Rosendahl työskenteli Vuojoen kartanossa todennäköisesti kamari-neitona, sillä hänet merkittiin *jungfruksi* siellä asuessaan. Ennen Vuojolle muuttamista Lovisa oli palvellut vuosina 1858–1859 kamarineitona Teijon ruukissa.⁹⁸³ Hänen ammatiaan selittää mahdollisesti hänen porvaristaustansa.

Säätyläistäustan lisäksi palvelukseen hakeutuessa oli hyötyä myös Bell-Lancaster-koulussa saadusta opista, mikä viittaa siihen, että kenties koulussa syntyneet kokemusyhteisöt ja kokemusyhteisöjen mentaliteetit loivat uudenlaisia odotushorisontteja ja tulevaisuuden mahdollisuuksia. Koulussa opiskelleista tytöistä Amalia Antonetta Fredberg ja Catharina (synt. Johanna) Lundgren palvelivat tahoillaan taloudenhoitajattarina.⁹⁸⁴ Rouvasväenkoulussa opiskellut Sofia Sundgren teki

⁹⁸⁰ Miettinen 2012, 118.

⁹⁸¹ KA, Eurajoen srk arkisto, I Aa:20 rk (1853–1859), Vuojoki, 464; I Aa:21 rk (1860–1866), Vuojoki, 327 ja 535.

⁹⁸² Vrt. Reinikka 2023.

⁹⁸³ SSHY, Teijon tehdas, I Aab:7a rk (1850–1875). Tykö Bruk tjenstefolk, 7; Eurajoen srk arkisto, I Aa:20 rk (1853–1859), Vuojoki, 449.

⁹⁸⁴ TKA, kansakoulujen johtokunta (suomenkieliset), Bba:2 tyttöjen ala-alkeiskoulun nimiluettelot (1834–1872), syksy 1838; KA, Heinolan kaupunkisrk arkisto, I Aa:5 rk

uran piikana, ja koulutaustansa vuoksi hänellä voi olettaa olleen taitoja, joita jokaisella piialla ei ollut, vaikka lähteisiin ei siitä tietoa merkittykään. Pitkän palkollisen uran tekivät myös Gustava Erfving, Theresia Forsman, Sofia Örn ja Eva Wechter.⁹⁸⁵ Ainakin osan kohdalla ammattitaitoisen palvelijan pestin voi tulkita kertovan siitä, että huono-osaisuus oli muuttunut osallisuudeksi, vaikka he eivät kokeneetkaan nousevan säätykierron kaltaista sosiaalista nousua. Miehistä koko ikänsä renkeinä työskentelivät Ernst Nummelin, Johan Stolt ja Carl Wigren, jotka olivat kaikki olleet sijoitettuna köyhäintaloon ja ainakin Ernst elätehoitoon. Pidän todennäköisenä sitä, että mahdollinen sijoittaminen maalle ohjasi myös heidän aikuisuuden elämäntapaan ammattien kannalta.

Palkollisten ammattitaito on syntynyt mahdollisesti myös heidän muodostamissaan kokemusyhteisöissä, joita syntyi väistämättä, sillä palkollissäännön alaiset piit olivat myös isäntävallan alaisia ja asuivat isäntäväkensä taloudessa yhdessä muun talonväen kanssa. Palkollisten kanssakäyminen oli esimerkiksi ahtauden ja yksityisyyden puutteen vuoksi tiivistä.⁹⁸⁶ Siksi on hyvin mahdollista, että näissä tilanteissa syntyi kokemusyhteisöjä, joissa jaettiin arkisia kokemuksia ja palkollisten monipuoliseen työnkuvaan kuuluvaa ammatillista tietoa ja osaamista, jota saattoi kerryttää sosiaalisesti pääomaksi ja jonka avulla seuraava palveluspaikka löytyi todennäköisemmin.

Palkollisista osa työskenteli pitkään saman työnantajan palveluksessa ja osa puolestaan vaihtoi tiheäänkin paikkaa. Pitkään saman työnantajan palveluksessa työskenteleminen saattaa kertoa hyvistä ja vakaista työolosuhteista.⁹⁸⁷ Lisäksi se saattoi tietää myös hieman parempaa palkkaa ja sitä myöten suurempaa varallisuutta verrattuna useasti isäntää vaihtaviin.⁹⁸⁸ Pitkät työurat kertovat arvostuksesta, koska osaava palkollinen oli kunniaksi isäntäperheelleen ja tärkeä henkilö perheen arjen sujuvuuden kannalta.⁹⁸⁹ Toisaalta palveluspaikan vaihtaminen usein ei välttämättä kerro levottomasta elämästä, vaan oli ylipäättään tavallista, että palkolliset vaihtoivat tiuhaan isäntäperhettään.⁹⁹⁰ Mahdollisuus vaihtaa pestiä voi itse asiassa kertoa hyvästä asemasta työmarkkinoilla: hyvälle ja osaaville palkollisille oli kysyntää, ja ammattitaitoiset palkolliset pystyivät useimmiten neuvottelemaan palkastaan.⁹⁹¹ Kyky löytää uusi palveluspaikka kertookin osallisuudesta, sillä vaarana oli aina joutua

(1838–1850), Mellan Qvart 46, 60; Nakkilan srk arkisto, vihityt 1829–1859, vih. 26.9.1847, 25.

⁹⁸⁵ *Turun lehti* 19.5.1910, nro 57.

⁹⁸⁶ Vainio-Korhonen 2006.

⁹⁸⁷ Reinikka 2023, 53.

⁹⁸⁸ Reinikka 2023, 50, 53.

⁹⁸⁹ Isoaho-Nousiainen 2023, 136–138.

⁹⁹⁰ Markkola 2003, 138.

⁹⁹¹ Miettinen 2012, 188.

viranomaisten kuulusteltavaksi irtolaisuudesta epäiltynä.⁹⁹² Toki jatkuva liikkuvuus voi kertoa myös sosiaalisen aseman vakiintumattomuudesta.⁹⁹³ Taustatietojen puuttuessa on kuitenkin vaikea tulkita, millaisia olivat syyt tutkimusjoukkooni kuuluvien muuttopäätösten taustalla. Ainakin liikkuvuus kertoo, että ainakaan enemmistö tutkimusjoukostani ei ollut huono-osaisen taustansa vuoksi stigmatisoitunut.

Sukupuoli ja sosiaalisten asemien kirjo

Suomi teollistui 1800-luvun kuluessa kiihtyvää tahtia, mikä loi tehtaisiin paljon työpaikkoja. Turussa oli 1800-luvun alku- ja keskivaiheilla tarjolla tehdastyötä sekä miehille että naisille, sillä kaupungissa toimi esimerkiksi sokeri-, puuvilla-, tupakka- ja tiilitehdas.⁹⁹⁴ Tutkimusjoukkolleni on merkitty yhteensä 16 tehdastyöläisen statusta, joista kaksitoista miehille ja neljä naisille. Tosin statuksista kolme on merkitty Petter Stoltille, joka on merkitty tupakkatyöläiseksi, sokeritehtaan työläiseksi ja tehtaantöyläiseksi. Tutkimusjoukkooni kuuluneet miehet työskentelivät tupakka-tehtaassa, sokeritehtaassa, tiilitehtaassa ja rautatehtaassa. Erityisesti tiilitehtaat loivat miehille työpaikkoja, ja sellaisissa työskentelivät Johan Blom, veljekset Edvard ja Gustaf Rosenberg sekä Johan Wallgren. Tehtaissa, joissa tutkimani naiset työskentelivät, on lähteissä nimetty vain puuvilla- ja tupakkatehdas. Muun muassa Byrgellin siskokset työskentelivät hetken aikaa tehtaissa: Johanna Barkerin puuvillatehtaassa ja Maria Krögerin tupakkatehtaassa.⁹⁹⁵ Erityisesti tekstiilimanufaktuureissa työskentelikin tyypillisesti usein naisia.⁹⁹⁶ Kolmen tutkittavani kohdalla ei ole mainintaa siitä, missä tehtaassa he työskentelivät: niin Edla Stenroosia, Amanda Stubbea kuin Petter Stoltia kuvataan pelkäksi ”tehdastyöläiseksi”.⁹⁹⁷ Tehdastyöläisten joukko ei siten ollut kovin suuri.

1800-luvun Suomessa oli tyypillistä, että tehdastyö oli lyhytaikainen läpikulkuammatti.⁹⁹⁸ Näin näyttää olleen myös tutkimusjoukossani. Tosin teknillisessä reaali-koulussa opiskelleelle ja sieltä teollisuuden alalle päätyneelle Charles Lindströmille koulutus ja tehdastyö avasivat sosiaalisen nousun mahdollisuuksia, sillä hän kohosi

⁹⁹² Nygård 1985, 71.

⁹⁹³ Saarenpää & Vainio-Korhonen 2022, 131.

⁹⁹⁴ Johan Barkerin puuvillatehdas aloitti toimintansa kesäkuussa 1846. Krögerin tupakka-tehdas oli perustettu kaupunkiin vuonna 1850. Nikula 1972, 352–377. Tampereesta teollisuuskaupunkina ks. Haapala 1986.

⁹⁹⁵ KA, TTA, I Aa1:69 suomalaisen srk rk (1840–1846), Nystad 18, 459; KA, TPVY, C I a:27, 21.6.1853, § 21.

⁹⁹⁶ Vainio-Korhonen 1998, 36.

⁹⁹⁷ KA, TTA, I Aa3:5 yhteisen srk rk (1854–1860) I Aa3:5, f. d. Klöster Qvarteret 167, 940 (Edla Stenroos); I Aa3:7 yhteisen srk rk (1853–1859), tontti 6.4.2, 74; I Aa3:14, yhteisen srk rk (1867–1879) tontti 3.10.4, 170 (Petter Stolt).

⁹⁹⁸ Haapala 1986, 45–46.

tehtaantyöläisestä litografiaoppilaaksi ja lopulta korttitehtaan työmestariksi.⁹⁹⁹ Hän onkin tutkimusjoukossani sähköttäjistä sähköttäjärevisoriksi kohonneen Vilhelm Rothströmin¹⁰⁰⁰ rinnalla ainoa, jonka kohdalla voi puhua selkeästä nousujohteisesta ammattiurasta.

Työväestöstä valtaosa oli varsinkin vielä 1800-luvun puolivälissä köyhää ja suorastaan huono-osaista.¹⁰⁰¹ Tutkimusjoukkooni kuuluvien keskinäisistä varallisuuseroista ei voi tehdä päätelmiä, sillä tietoja heidän varallisuudestaan ei ole säilynyt kuin hyvin satunnaisesti. Esimerkiksi leskeksi jääneelle Maria Gambergille myönnettiin vuonna 1859 eläke 22 hopearuplaa vuodessa.¹⁰⁰² Palvelijoiden ryhmän sisällä oli ammattinimikkeestä riippuen varallisuuseroja, mutta ne eivät olleet niin merkittäviä, että voisi puhua kovin suurista eroista.¹⁰⁰³ Niinpä tämän joukon kohdalla ei voi puhua sosiaalisesta noususta. Sen sijaan kyse on osallisuudesta: mahdollisuudesta kiinnittyä vertaisten joukkoon ja tienata elantoa omilla ansioilla.

Nuoruuden ja aikuisiän sosiaalisia asemia analysoidessani olen pyrkinyt tarkastelemaan tutkimusjoukkooni liittyviä ammatteja ja sosiaalisten asemien kirjoa kokonaisuutena kysyen, mikä on tyypillistä ja yhteistä koko tutkimusjoukkoleni ja mitä se kertoo huono-osaisten lapsuuden vaikutuksista nuoruudessa ja aikuisuudessa. Ammattien ja työnteon ollessa kyseessä aihetta on kuitenkin tarkasteltava myös sukupuolen näkökulmasta, sillä miesten ja naisten ammatin harjoittamisen mahdollisuudet olivat hyvin erilaiset. Ennen vuoden 1879 elinkeinovapausasetusta naisten ammatinharjoittamisen keinot olivat miehiä huomattavasti rajatummalla. Siksi tarkastelen tämän luvun lopuksi vielä miesten ja naisten ammatinharjoittamisen ja työnteon erityispiirteitä tutkimusjoukossani.

Miesten sosiaalisten asemien kirjo on naisia suurempi erilaisten ammatinharjoittamisen mahdollisuuksista johtuen, eli poikien ammatilliset odotushorisontit olivat tyttöjä huomattavasti monipuolisemmat.¹⁰⁰⁴ Esimerkiksi käsityöläisen oppiin hakeutuminen oli mahdollista vain miehille, ja tutkimusjoukossani onkin 15 käsityöläisoppilaan tai -kisällin statusta merkittynä yhteensä yhdeksälle eri

⁹⁹⁹ KA, TTA, I Da:5 rippilapset (1842–1865), vuosi 1857; I Aa3:5 yhteisen srk rk (1854–1860) tontti 1.29.1, 574; I Aa3:7 yhteisen srk rk (1853–1859), tontti 6.7.3, 154; I Aa3:16 yhteisen srk rk (1868–1877), tontti 6.20.5, 551; KA, Turun teknillisen oppilaitoksen arkisto, Bc:1 oppilasmatrikkeli (1849–1877), Lindström Carl.

¹⁰⁰⁰ KA, TTA, I Aa3:5 yhteisen srk rk (1854–1860), tontti 2.2.3, 623 ja 662; Porin kaupunki- ja maasrk arkisto, kaupunkisrk rk 1863–1869, 487; *Åbo Underrättelser* 2.12.1917, nro 282.

¹⁰⁰¹ Vainio-Korhonen ym. 2022. Ks. myös Parikka 1994, 57–60.

¹⁰⁰² Helsingfors. *Finlands allmänna tidning* 20.3.1860 nro 67.

¹⁰⁰³ Reinikka 2023, 38–53.

¹⁰⁰⁴ Vrt. van Leeuwen 2009, 402–403.

henkilölle.¹⁰⁰⁵ Avioton syntyperä ei enää 1800-luvun alussa ollut este käsityöläisoppiin pääsemiselle, sillä käsityöläismestareiden aputyövoiman tarve kasvoi ja työvoiman tarpeen edessä ammattiyhteisö alkoi luopua perinteisestä kunnia-käsityksestään, joka oli aiemmin ilmennyt muun muassa aviollisen syntyperän vaatimuksena. Itse asiassa käsityöläisoppiin lähteminen oli aviottomallekin lapselle sopivana pidetty toimeentulon hankkimisen tapa.¹⁰⁰⁶ Niinpä oppiin pääseminen kertoo siitä, että huono-osaisin lapsuus oli jäänyt taakse. Käsityöläisoppilaaksi saattoi haakeutua, kunhan oli täyttänyt 14 vuotta.¹⁰⁰⁷

Tutkimusjoukostoni yhdeksän käsityöläisten oppiin lähteneistä työskenteli jossain vaiheessa käsityöläisoppilaana, ja lisäksi joukkoon oli merkitty neljä kisälliä sekä yksi kirjansitoja ja yksi asesepä, joiden oppiasemat eivät käy statusmerkinnöistä ilmi. Kovin suuria sosiaalisen nousun mahdollisuuksia tämä ei siis tarjonnut. Käsityöläisoppilaiden ja -kisällien määrä suhteessa käsityöläismestareihin nimittäin kasvoi, mikä vähensi käsityöläisjärjestelmälle aiemmin tyypillistä ammatikiertoa, ja vain murto-osa kaikista oppilaista nousi aikanaan mestariksi oman virstaan perustamisen mahdollistaneista elinkeinoreformeista huolimatta.¹⁰⁰⁸ Käsityöläisten palveluksessa olevista selvin ”ura” oli Gustaf Lindbladilla, joka aloitti 17-vuotiaana vaununtekijäoppilaana, siirtyi 19-vuotiaana maalarimestarin oppiin ja kohosi 24-vuotiaana maalarinkisälliksi.¹⁰⁰⁹ Samaten 14-vuotiaana satulasepän oppiin päässyt Gustaf Alexander Örnberg (synt. Örn) kohosi kuuden oppilasvuoden jälkeen kisälliksi.¹⁰¹⁰ Lisäksi käsityöläisistä erottuvat Suomen tarkk’ampujapataljoonassa työuransa asesepänä aloittanut Petter Stolt¹⁰¹¹ sekä aikuisiällään sepänoppilaana työskennellyt Ernst Österlund.¹⁰¹²

Käsityöläisten oppiin päätyneissä tutkimusjoukkoni jäsenissä on kiinnostavaa se, ettei heissä ollut yhtäkään kirvesmiestä tai muuraria, jotka olivat tyypillisiä köyhän työväestön ammatteja. Tämä on kiinnostavaa siksi, että Turussa oli muun muassa suurpalon jälleenrakennustöissä paljon kirvesmiehiä ja muurareita. Esimerkiksi

¹⁰⁰⁵ Joukossa oli kaksi maalarinoppilaan statusta sekä seuraavia statuksia yksi kutakin: kaa-keliuunintekijä, litografiaoppilas, sepänoppilas, suutarinoppilas, turkkurinoppilas, vaununtekijänoppilas, satulasepänoppilas, maalarinkisälli, satulasepänkisälli, kisälli, asesepä ja kirjansitoja.

¹⁰⁰⁶ Uotila 2015.

¹⁰⁰⁷ Hedenborg 1997, 42.

¹⁰⁰⁸ Haapala 1986, 77.

¹⁰⁰⁹ KA, TTA, I Aa3:8 yhteisen srk rk (1854–1860), tontti 7.19.3, 205; I Aa3:7 yhteisen srk rk (1853–1859), tontti 1.9.2, 102 ja tontti 9.5.7, 504.

¹⁰¹⁰ KA, TTA, I Aa3:7 yhteisen srk rk (1853–1859), tontti 6.15.1, 260; I Aa3:5 yhteisen srk rk (1854–1860), tontti 1.21.2, 372.

¹⁰¹¹ KA, Suomen tarkk’ampujapataljoonan arkisto, rk 1854–1859, obehärade wapensmeder, 595.

¹⁰¹² KA, TTA, I Aa3:14 yhteisen srk rk (1867–1879), tontti 4.5.1_4, 463.

Luostarinmäellä asui Turun paljon jälkeen enimmäkseen kirvesmiehiä ja muura-reita.¹⁰¹³ Selitys tähän lienee se, että kiivain jälleenrakennus oli tutkimusjoukkoni aikuistuesssa jo talttunut. Sosiaalista asemaltaan muurarit ja kirvesmiehet rinnastettiin ulkotyöläisiksi, sillä he eivät olleet ammattikuntakäsityöläisiä. Tällaisia muita ulko- ja sekatyöläisen statuksia oli tutkimusjoukossani 11: statuksista neljä oli työläisiä (*arbetskarl*), kaksi proomumiehiä ja lisäksi joukossa oli yksi kaasulaitoksen lämmittäjä, kadunlaskija eli kadunrakentaja, kuorma-ajuri, proomumies, ajomiehenrenki ja kanavarenki. Ulkotyöläisten kirjavaa ja lukuisaa joukkoa yhdisti se, että he eivät olleet isäntävallan alaisia, sillä heillä ei ollut vakituista palveluspaikkaa.¹⁰¹⁴ Tähän kaupunkien sekatyöläisten ja suojelustyöväeksi rinnastettavien eli työnantajien suojeluksessa olevien joukkoon voi lukea myös merimiehet.¹⁰¹⁵ Merimiehiä oli tutkimusjoukossani kaksi, ja heille merkittiin yhteensä neljä merimiehen statusta.¹⁰¹⁶ Merimiesten vähäinen määrä tutkimusjoukossani on kiinnostava ilmiö. Merimiehet olivat Turussa kolmanneksi suurin ryhmä käsityöläisten ja palkollisten jälkeen, sillä Turku oli tärkeä satamakaupunki.¹⁰¹⁷

Siinä missä tutkimusjoukkooni kuuluvien miesten kohdalla huomio kiinnittyy ammattien kirjoon, naisten kohdalla kiinnostavia ovat ne kuusi henkilöä, kuten Ulrica Lemberg ja Victorina Lindström, joille ei ole merkitty yhtäkään ammattistatusta.¹⁰¹⁸ Joukkoon kuuluva Fredrica Säxlin puolestaan avioitui melko nuorena ja esiintyy rippikirjoissa sen jälkeen vain vaimona.¹⁰¹⁹ On sinänsä tyypillistä, että väestökirjanpitoon ei kirjattu naisten ammatti- ja statusnimikkeitä edes elinkeinovapauden jälkeen. Varsinkin 1800-luvun loppua kohden naisten tekemää työtä koskevat merkinnät vähenevät kirkonkirjoissa, ja 1800-luvun jälkipuolella noin kolmasosalle kirkonkirjoihin kirjatuiista naisista ei ollut merkitty omaa ammattia.¹⁰²⁰ Varjoon jää siis suuri määrä naisten tekemää pyykkäämisen, anniskelun ja kaupustelun tapaista itsenäistä työtä. Tämä miellettiin myös eräänlaiseksi köyhäinhoidon muodoksi, sillä valmistamalla ja kauppaamalla arkisia tuotteita nainen saattoi elättää

¹⁰¹³ Syväniemi & Viljamaa 2022, 67.

¹⁰¹⁴ Haapala 1986, 79–82.

¹⁰¹⁵ Frigren 2016, 75–76.

¹⁰¹⁶ KA, TTA, I Aa3:12 yhteisen srk rk (1860–1867), tontti 7.22.2, 289 (August Wigren); KA, Nauvon srk arkisto, rk 1874–1883, Innamo, 137 (Axel Hagelberg).

¹⁰¹⁷ Nikula 1972, 153.

¹⁰¹⁸ Ks. esim. KA, TTA, I Aa3:4 yhteisen srk rk (1847–1853), Nystad 43, 1245 (Ulrica Lemberg); I Aa3:13 (1868–1878), tontti 2.13.4, 841 (Victorina Vilhelmina Lindström).

¹⁰¹⁹ Ks. esim. KA, TTA, I Aa3:12 yhteisen srk rk (1860–1867), Södra Qvarteret no 106, 668, Fredrika Säxlin.

¹⁰²⁰ Viitaniemi 2023, 69; Frigren 2016, 223–225; Vainio-Korhonen 1998, 36–40; Markkola 1990, 372; Markkola 1986, 76. Naisten työnteon näkymättömyys väestörekisteriaineiston kaltaisissa lähteissä on tyypillistä myös muualla Euroopassa. Maas & van Leeuwen 2024, 207–208; van Leeuwen 2009, 402.

itsensä eikä joutunut turvautumaan yhteiskunnan apuun.¹⁰²¹ Lisäksi naiset tekivät usein kotonaan ansiotyötä, esimerkiksi ompelutyötä, muita käsitöitä tai pitivät täysihoitolaisia, vaikka siitä ei kirjattukaan tietoa väestökirjanpitoon.¹⁰²² Toisaalta naisen työnteko kodin ulkopuolella ei varsinkaan työläisperheissä päättynyt avioitumiseen, sillä köyhissä työläisperheissä tarvittiin kipeästi myös vaimon työpanosta.¹⁰²³

Osan tutkimusjoukkoon kuuluneiden kohdalla statuksettomuutta selittävät terveysongelmat tai vammat, joskaan vammaisuus ei tarkoittanut työkyvyttömyyttä.¹⁰²⁴ *Jungfruksi* rippikirjaan kirjattu Edla Holmberg oli merkitty rippikirjoihin raajarikkoiseksi (*ofärdig*), ja hän asui koko ikänsä äitinsä ja isoäitinsä kanssa. Vaikuttaa siltä, että Edla oli jollain tavalla kehitysvammainen, sillä hän ei koskaan myöskään päässyt ripille.¹⁰²⁵ Myös lääkärin työkyvyttömäksi toteama Fredrica Christiana Grönberg oli raajarikkoinen.¹⁰²⁶ Suomessa vammaisuuden vaikutusta työntekoon ei vielä tunneta, mutta esimerkiksi 1800-luvun Sundsvallissa vammaisuuden (näkö-, kuulo-, liikunta-, moni- tai kehitysvamma) on todettu vaikuttaneen työllistymisen, avioitumisen ja perheen perustamisen mahdollisuuksiin, sillä vammaiset työllistyivät tai avioituivat vammattomiin verrattuna harvemmin. Tästä huolimatta moni kuitenkin löysi itselleen työpaikan – tyypillisimmin palkollisena, mikä tarkoitti naisten kohdalla piian ja miesten kohdalla rengin pestiä.¹⁰²⁷

Tutkimusjoukossani ei ole selkeitä merkkejä siitä, että he olisivat kiinnittyneet 1800-luvulla syntyneeseen keski- ja yläluokkaan, johon kuului esimerkiksi virkamiehistöä ja opettajia.¹⁰²⁸ Siksi työntekoon kytkeytyvää sosiaalista nousua on tarkasteltava muustakin näkökulmasta kuin vain selkeästä statuksen muutoksesta kertovasta näkökulmasta. Tutkimusjoukossani sosiaalisen aseman parantumisen mekanismit ilmenevät usein hienovaraisesti. Tämän vuoksi kutsun työnteon kautta syntyneitä yhteiskuntaan kiinnittymisen kokemuksia osallisuuden kokemuksiksi, sillä toisin kuin sosiaalinen nousu, se auttaa havaitsemaan tutkimusjoukossani ilmeneviä huono-osaisuuden katkaisemisen merkkejä. Näin ollen ei ole myöskään mahdollista kuvata kategorisesti sitä, miten tutkimusjoukkoni jakautui huono-osaisuuden kierteen katkaisseiden ja ylisukupolvista huono-osaisuutta kokeneiden ryhmiin; elämänkuluissa kun näkyi usein merkkejä molemmista seikoista. Nykyään osallisuuden

¹⁰²¹ Vainio-Korhonen 2002, 43–54; Vainio-Korhonen 1998, 36–40, 79–84.

¹⁰²² Markkola 1994, 112–115.

¹⁰²³ Parikka 1994, 63–65.

¹⁰²⁴ Esimerkiksi huonosti kuuleva ja välillä myös kuuroksi merkitty Erika Orrén hankki elantonsa ompelijana.

¹⁰²⁵ KA, TTA, I Aa3:13 yhteisen srk rk (1868–1878), H., 996.

¹⁰²⁶ KA, TTA, I Aa1:69 suomalainen srk rk (1840–1846) I Aa1:69, Nystad 76, 609.

¹⁰²⁷ Vikström, Häggström Lundevaller & Haage. 2017.

¹⁰²⁸ Keski- ja yläluokan synnystä ks. esim. Annola 2022; Haapala, Häkkinen & Kaarninen 2021, 255–258; Karonen ym. 2021, 330; Häkkinen 2018, 131–134.

tiedetään syntyvän esimerkiksi kokemuksesta, että ihminen saa itse autonomisesti vaikuttaa omaan elämäänsä.¹⁰²⁹ Tutkimusjoukossani tällaisia mahdollisuuksia ja osallisuuden kokemuksia ovat luoneet esimerkiksi koulussa tai kasvattiperheessä saatu oppi sekä palveluspaikan kokemusyhteisöissä hankittu ammattitaito ja sosiaalinen pääoma, joka loi heille yhteiskuntaan kiinnittymisen mahdollisuuksia.

Avioliitot ja sosiaalinen pääoma

Rippikoulun ja työn löytämisen lisäksi avioliitto oli 1800-luvun Suomessa elämänkulun merkittävä taitekohta, portti aikuiseen elämään ja taloudenpidon ydinyksikkö.¹⁰³⁰ Avioliittoinstituution tärkeyttä selittää se, että 1800-luvulla Euroopassa ja myös Suomessa levisi porvarillinen perheajattelu. Porvarillista elämäntapaa ja ideoita omaksuttiin myös muualla yhteiskunnassa, jossa syntyi hiljalleen ydinperheideologia. Tutkimuksissa on sen vuoksi aiemmin käsitelty avioliittoa instituutiona ja sen merkitystä yhteiskunnan ja perhepolitiikan kannalta.¹⁰³¹ Porvarillista perheajattelua tutkinut Kai Häggman onkin tähän liittyen kutsunut 1800-lukua perheen vuosisadaksi.¹⁰³² Toisaalta avioliitto on ollut merkittävä instituutio myös porvarillisten ja muiden säätyläispiirien ulkopuolella, ja sitä on tarkasteltu myös sosiaali- ja työväen historiassa sekä muilla tieteenaloilla kuten sosiologiassa muun muassa sosiaalisen liikkuvuuden näkökulmasta.¹⁰³³

Tutkimusjoukossani silmiinpistävä piirre on matala avioitumisprosentti. Tutkimusjoukkooni kuuluvista rippikouluikäiseksi varttuneista 67 henkilöstä avioitui vain 26 eli reilu kolmannes. Niinpä on paikallaan kysyä, mistä matala avioitumisprosentti johtuu ja mitä se kertoo huono-osaisuuden ylisukupolvisesta periytymisestä ja toisaalta sosiaalisen osallisuuden kokemuksista tutkimusjoukkoni aikuisuuden elämänculuissa. Ensinnäkin avioitumisen on todettu olleen sosiaalisesti huono-

¹⁰²⁹ Isola ym. 2017, 15.

¹⁰³⁰ Syväniemi & Viljamaa 2022, 77–78; Vilkuna ym. 2021, 107, 111–112; Häkkinen 2018, 124; Laine E. & Laine T. 2010, 281; Markkola 1986, 77. Näin oli siitä huolimatta, että 1800-luvulla noin 10–20 prosenttia väestöstä jäi naimattomaksi, ja varsinkin naisten naimattomuus yleistyi 1800-luvun kuluessa. Lisäksi Länsi-Suomessa naimattomuus oli Itä-Suomea yleisempää. Naimattomia miehiä on puolestaan tutkittu vähemmän, eikä heistä ole esittänyt samanlaisia lukuja. Avioitumiseroista ja erilaisista perhemalleista ks. Vilkuna ym. 2021, 109–112; Vainio-Korhonen 2018, 211; Miettinen 2012, 191.

¹⁰³¹ Avioliiton merkityksestä säätyläisperheissä 1800-luvun Suomessa ja läntisessä Euroopassa ks. esim. Isoaho-Nousiainen 2023, 189–202; Häggman 1994. Perheen käsitteestä ja merkityksistä eri aikoina Pohjoismaissa ja Suomessa ks. Ilmakunnas & Lahtinen 2021; Malinen, Eilola & Frigren 2021; Vilkuna ym. 2021.

¹⁰³² Häggman 1994.

¹⁰³³ Roikonen & Häkkinen 2019; Häkkinen 2018; van Leeuwen & Maas 2016; van Leeuwen 2009, 410; van Leeuwen & Maas 2005.

osaisemmissa ryhmissä säätyläistöä harvinaisempaa. Tästä kertoo esimerkiksi se, että vain vajaa kolmannes turkulaisista seksityötä 1800-luvun alkupuolella tehneistä naisista solmi avioliiton.¹⁰³⁴

Toiseksi aviottoman syntyperän tiedetään vaikuttaneen puolisonvalintaan ja avioitumismahdollisuuksiin.¹⁰³⁵ Avioton syntyperä yhtäältä heikensi avioitumisen mahdollisuuksia, sillä aviottomat lapset olivat syntyperänsä vuoksi aviolapsia huono-osaisempia ja siksi muita heikommassa asemassa avioliittomarkkinoilla. Toisaalta valtaosa syntyperältään aviottomista kuului työväestöön, jonka sosiaalinen liikkuvuus oli monia muita sosiaaliryhmiä suurempaa 1800-luvun Suomessa – joskin sosiaalinen nousu oli aviolapsille aviottomia lapsia todennäköisempää.¹⁰³⁶ Näin ol-
len käsittelen tässä alaluvussa erityisesti avioitumisen mahdollisuuksia kysyen, mitä se kertoo tutkimusjoukkooni kuuluvien sosiaalisen osallisuuden mahdollisuuksista ja kokemuksista ja miten se selittää sosiaalisen nousun ja ylisukupolvisen huono-osaisuuden mekanismeja.¹⁰³⁷ Tarkastelen avioitumisen mahdollisuuksia odotus-horisontin käsitteen kautta ja hahmottelen sen avulla avioitumishorisonttia.¹⁰³⁸

Avioliittoon astuminen tuli tutkimusjoukkooni kuuluville ajankohtaiseksi noin 25–30-vuotiaana: tutkimusjoukkooni kuuluvat miehet solmivat ensimmäisen avio-liittonsa keskimäärin 26,6-vuotiaana ja naiset 27,3-vuotiaana.¹⁰³⁹ Vaikka tutkittava joukko on pieni eikä esimerkiksi tilastollisen analyysin tekeminen ole siksi miele-kästä, avioitumisikää voi silti verrata 1800-luvun Suomen keskimääräisiin avioitu-misikiiin, jotka olivat tyypillisimmin noin 25–27 vuotta. Naiset olivat ensimmäisen avioliiton solmiessaan yleensä 20–25-vuotiaita ja miehet 25–30-vuotiaita. Kuitenkin erityisesti tilaton väestö ja työväestö, johon tutkimusjoukkoni on sekä syntyperänsä että työtä kuvaavien statuksien puolesta rinnastettavissa, avioitui tyypillisesti vasta lähempänä 30 ikävuotta. Lisäksi kaupungeissa asuvat avioituivat aavistuksen myö-hemmin kuin maaseudulla asuneet.¹⁰⁴⁰ Miesten naisia korkeampi avioitumisikä

¹⁰³⁴ Vainio-Korhonen 2018, 211.

¹⁰³⁵ Van Leeuwen & Maas 2005, 11–12.

¹⁰³⁶ Roikonen & Häkkinen 2019, 77–78.

¹⁰³⁷ Käsittelen naimattomuutta puolestaan seuraavassa alaluvussa *Syrjäytymisen mekanismit*.

¹⁰³⁸ Avioitumishorisontin (*marriage horizon*) käsitettä puolisonvalintaa ja avioitumista kä-sittelevässä sosiaalishistoriassa ovat käsitelleen muun muassa Marco H. D. van Leeuwen ja Ineke Maas. Sillä tarkoitetaan maantieteellistä aluetta, jolta potentiaalisen puolison voi löytää. van Leeuwen 2009, 412; van Leeuwen & Maas 2005.

¹⁰³⁹ Lukuun on otettu huomioon tutkimusjoukkooni kuuluneiden ensimmäiset avioliitot. Tutkittavistani kaksi avioitui uudelleen leskeksi jäätyään, joten heidän toiset avioliit-tonsa on jätetty laskelmasta pois. Lisäksi laskelmasta on poistettu avioliitto, jonka sol-mimisaika ei selviä lähteistä.

¹⁰⁴⁰ Syväniemi & Viljamaa 2022, 77–78; Häkkinen 2018, 125; Frigren 2016, 112–113; Markkola 1994, 48–55; Markkola 1986, 79; Heikinmäki 1981, 39. Avioitumisiät vaih-telivat kuitenkin alueittain välillä suurestikin. Esimerkiksi Elina Wariksen tutkimalla

johtuu todennäköisesti siitä, että heidän täytyi kerryttää ammatillista pääomaa ennen avioliittoa.¹⁰⁴¹

Tutkimusjoukkoni sekä ilmentää työväestöä avioitumisikiensä suhteen ja että hieman erottuu siitä, sillä naiset avioituivat hieman miehiä vanhempina. Lisäksi tutkimusjoukkooni kuuluvien miesten puoliset olivat keskimäärin 28-vuotiaita eli aviomiehensä vanhempia. Naisten puoliset olivat puolestaan keskimäärin 30-vuotiaita ja näin ollen naimaialtään täysin aikakauden keskiarvon mukaisia. Tutkimusjoukkosani avioparien välillä ei ollut kovin suuria ikäeroja. Suurin ikäero joukossa oli vihittäessä 25-vuotiaan Amanda Stubben ja hänen palovahtipuolisonsa, 45-vuotiaan Fredrik Henrikssonin välillä.¹⁰⁴² Myös kolmatta kertaa avioituneen 57-vuotiaan Wilhelm Rothströmin ja hänen vaimonsa, 35-vuotiaan Edla Lydia Timénin välinen ikäero oli suuri.¹⁰⁴³ Yleensä aviopuolisoiden väliset suuret ikäerot selittyivät uudelleenavioitumisella, josta oli kyse ainakin Wilhelmin kohdalla. Uudelleenavioituminen oli yleistä ja varsinkin miehet saattoivat avioitua useinkin naisten synnytyks- ja lapsivuodenkuolleisuudesta johtuen.¹⁰⁴⁴ Uudelleenavioitumisista huolimatta avipuolisoiden välinen keskimääräinen ikäero pysyi kahdessa–kolmessa vuodessa läpi 1800-luvun.¹⁰⁴⁵

Sosiaalisten ryhmien väliset rajat ylittävät avioliitot eli avioliittojen heterogamia yleistyi Suomessa 1700-luvulta 1900-luvulle tultaessa, mikä liittyy yleiseurooppalaiseen teollistumisen aiheuttamiin sosiaalisen liikkuvuuden mahdollisuuksiin.¹⁰⁴⁶ Tästä huolimatta iso osa avioliitoista oli yhä homogamisia, eli ne solmittiin samasta sosiaalisesta taustasta tulevan kanssa. 1800-luvun Suomessa, erityisesti maaseudulla, puolisoa etsittiin lähtökohtaisesti samasta säädystä tai sosiaalisesta piiristä, mikä tarkoitti tilattomien ja työväestön kohdalla sitä, että avioliitto tarjosi vain harvoin sosiaalisen nousun, käytännössä ylenevän säätykierron mahdollisuuksia. Varsinkin tilaton väki löysi puolison itselleen yleensä samasta kylästä tai

Ruokolahdella naiset avioituivat 1800-luvulla noin 21–22-vuotiaina ja miehet noin 26-vuotiaina. Waris 2003, 111. Antti Häkkisen tutkimassa Kymmenen sukupolvea -aineistossa miehet solmivat ensimmäisen avioliittonsa keskimäärin 21–25-vuotiaina ja naiset 19–23-vuotiaina. Häkkinen 2018, 125.

¹⁰⁴¹ Maas & van Leeuwen 2016, 852.

¹⁰⁴² KA, TTA, I C3:4 Turun yhteisen srk syntyneet (1860–1864), vih. 28.3.1864.

¹⁰⁴³ *Aura* 20.3.1894, nro 65.

¹⁰⁴⁴ Häkkinen 2018, 125.

¹⁰⁴⁵ Roikonen & Häkkinen 2019, 71; Häkkinen 2018, 124–125.

¹⁰⁴⁶ Roikonen & Häkkinen 2019; Häkkinen 2018; Maas & van Leeuwen 2016, 851, 855–874. Antti Häkkinen selittää homogamisten avioliittojen vähenemistä ensisijaisesti sillä, että rakkausavioliitot yleistyivät vähitellen 1800-luvun lopulta alkaen eivätkä suvun toiveet ja tarpeet enää merkinneet yhtä paljon kuin ennen avioliittoja solmittaessa. Häkkinen 2018, 127.

pitäjästä.¹⁰⁴⁷ Vaikka romanttinen rakkaus alkoi 1800-luvun mittaan syrjäyttää perheen ja suvun hyväksyntää sekä taloudellisen ja sosiaalisen aseman osuvuutta avioliiton tärkeimpänä tekijänä, pelkästään se ei säädellyt avioitumista, ja säädynvastaisen avioliiton solminut saatettiin jopa eristää perhe- ja sukuyhteisöstä.¹⁰⁴⁸ Samanlainen malli oli yleinen ympäri läntistä Eurooppaa, ja sitä selittää useissa tapauksissa se, että samasta taustasta tulevat jakoivat yleensä samanlaisen kulttuurisen pääoman ja elämäntavan.¹⁰⁴⁹ Näihin havaintoihin nojaten onkin kiinnostavaa tarkastella sitä, olivatko tutkittavieni avioliitot homo- vai heterogamisia ja mitkä tekijät selittävät avioitumista ylipäätään.

Tutkimusjoukossani avioituminen näyttää tulleen ajankohtaiseksi työpaikan ja jonkinlaisen toimeentulon löydyttyä. Esiteollisessa ja teollistuvassa Euroopassa lapsuudenkodista itsenäistyminen oli kumulatiivinen prosessi, jossa ensimmäisen työpaikan löytäminen kerrytti sosiaalista ja taloudellista pääomaa, mikä auttoi itsenäistymään ja myös myöhemmin avioitumaan.¹⁰⁵⁰ Prosessit saattoivat olla pitkiäkin, sillä Tampereen seudulla 1800-luvulla syntyneitä naisia tutkinut Pirjo Markkola on havainnut naisten työskennelleen keskimäärin kymmenen vuotta ennen avioliiton solmimista.¹⁰⁵¹ Näin näyttää olleen myös tutkimusjoukossani, sillä avioituneista 16 miehestä kaikilla oli työ ja toimeentulo, ja tutkimusjoukkoni nuorinkin avioitunut, 21-vuotias Johan Stolt, oli ehtinyt työskennellä renkinä viiden vuoden ajan ennen vihille menemistä.¹⁰⁵² Myös 11 avioituneesta naisesta kaikille *jungfruksi* merkittyä Fredrica Sæxliniä lukuun ottamatta oli merkitty ennen avioitumista ainakin yksi työntekoa kuvaava status, joka oli tyypillisimmin piika. Näin monia naisten työntekoa kuvaavia merkintöjä voi pitää joissain määrin poikkeuksellisenä, sillä 1800-luvun väestökirjanpito ei tyypillisesti kuvaa kovin kattavasti naisten asemaa ennen avioitumista.¹⁰⁵³

Sekä miesten että naisten kannalta avioituminen paransi ja monipuolisti toimeentulon hankkimisen mahdollisuuksia.¹⁰⁵⁴ Kirsi Vainio-Korhonen on puolestaan todennut turkulaisten seksityötä tehneiden naisten avioliittojen kertovan siitä, että huono-osaisesta taustastaan huolimatta naiset eivät olleet täysin jääneet osattomiksi

¹⁰⁴⁷ Malinen, Eilola & Frigren 2021, 132; Häkkinen 2018, 124, 129; Stark 2011, 174–187; Heikinmäki 1981, 23–28, 34–35.

¹⁰⁴⁸ Vainio-Korhonen & Lahtinen 2015, 148–151, 194–201; Häggman 1994, 89–90.

¹⁰⁴⁹ Van Leeuwen 2009, 402–403; van Leeuwen & Maas 2005, 5–10, 16–19.

¹⁰⁵⁰ Van Leeuwen & Maas 2005, 15; Hufton 1974, 31–32.

¹⁰⁵¹ Markkola 1986, 76,

¹⁰⁵² KA, Liedon srk arkisto, I Aa:21 rk (1852–1859), Pyhäldö Tyni, 246; Pettis Bengtilä, 205 & Loukinais Wähä Heikkilä, 135. Miehistä viisi työskenteli vihkihetkellä renkinä, kolme työläisenä, kaksi kisällinä ja loput muissa ammateissa tullin vahtimestarina, sähköttäjäjänä, kaasulaitoksen lämmittäjänä ja kirjanpainajana.

¹⁰⁵³ Frigren 2016, 108.

¹⁰⁵⁴ Ågren 2016, 8–10.

esimerkiksi avioliiton tuomasta turvasta ja että heidän aviomiehensä hyväksyivät heidän taustansa. Heille oli merkityksellistä myös avioliiton tuoma taloudellinen turva.¹⁰⁵⁵ Siksi avioliitto on nähtävä resurssina, joka kertoo syvimmän huonosisuuden kierteen katkaisemisesta. Avioituminen kertoo tutkimusjoukossani siis jo itsessään sosiaalisen osallisuuden ilmentämästä sosiaalisesta noususta.

Toisaalta sosiaalista nousua tarkasteltaessa on harjoitettava huolellista lähdekritiikkiä ja luettava lähteitä ristiin, jotta voidaan tehdä päätelmiä siitä, merkitsikö avioituminen liiton jommallekummalle osapuolelle sosiaalisen aseman nousua vai laskua.¹⁰⁵⁶ Lisäksi avioliittoja on myös tulkittava siitä näkökulmasta, että avioparin sosiaalinen asema määrittyi aina miehen sosiaalisen aseman perusteella, joka oli tyypillisesti alhaisimmillaan noin 15–20-vuotiaana ja korkeimmillaan noin 40 ikävuo-

den tienoilla.¹⁰⁵⁷ Näin ollen näkökulmani on erityisesti sosiaalisessa asemassa avioitumishetkellä, jonka kautta tarkastelen osallisuuden ilmenemistä tutkittavieni elämänkuluissa.

Tutkimieni naisten puoliset olivat työläisiä ja asemaltaan niihin rinnastettavia: heidän joukossaan oli niin sotamies, kaksi muuraria, merimies, maalarinkisälli kuin renkivouti, eikä heistä kenelläkään ollut avioitumishetkellä esimerkiksi rikos-tuomioita. Avioliitot näyttävät siten olleen homogamisia. Sinänsä tutkittavani eivät siis poikkea esimerkiksi vuosina 1840–1849 aviottoman lapsen synnyttäneistä turkulaisnaisista, jotka avioituivat pääasiassa kisällien, oppipoikien, renkien ja merimiesten kanssa.¹⁰⁵⁸ Tutkittavistani esimerkiksi piiaksi ja työläiseksi merkityn 25-vuotiaan Gustava Blomin avioliittoa muurarioppilas Thomas Portellin kanssa voi pitää varsin tyypillisenä työläisavioliittona niin avioparin sosiaalisten asemien kuin naimaikien puolesta.¹⁰⁵⁹ Alempia virkamiehiä oli aviomiesten joukossa niin ikään kaksi: he olivat Catharina Lundgrenin postiljoonipuoliso ja Amanda Stubben palo-

vahtipuoliso.¹⁰⁶⁰

Naisten solmimien avioliittojen joukossa on kuitenkin myös muunlaisia kuin työläisavioliittoja. Porvaristaustainen 28-vuotias Johanna Rosendahl nai 27-vuotiaan

¹⁰⁵⁵ Vainio-Korhonen 2018, 219–221. Toisaalta 1800-luvun loppupuolella tilattomien ja köyhien avioitumista ei pidetty enää yksiselitteisesti hyvänä asiana. Tämä mentaliteetti käy ilmi vaivashoitolain uudistamista koskevasta keskustelussa, johon osallistuneista osa oli huolissaan siitä, että naimisiin menevät varattomat tilattomat joutuisivat myöhemmin turvautumaan vaivaisapuun, jos avioliitto ei toisikaan kaivattua taloudellista turvaa. Jaakola 1994, 110.

¹⁰⁵⁶ Frigren 2016, 110–111.

¹⁰⁵⁷ Roikonen & Häkkinen 2019, 74–76.

¹⁰⁵⁸ Vainio-Korhonen 2018, 213.

¹⁰⁵⁹ KA, Helsingin ruotsalais-suomalaisen srk arkisto, kuulutettujen ja vihittyjen luettelot 1849–1860, kuulutetut 28.4.1850.

¹⁰⁶⁰ KA, Nakkilan srk arkisto, vihityt 1829–1859, vih. 26.9.1847; TTA, I C3:4 yhteisen srk syntyneet (1860–1864), vih. 28.3.1864.

nahkurimestari Otto Wilhelm Sorthanin. Johanna kuoltua lapsivuoteeseen tämän leskeksi jäänyt Otto puolestaan avioitui tämän 29-vuotiaan pikkusiskon Lovisa Josefinan kanssa.¹⁰⁶¹ Sisarista molemmat oli merkitty aikuisiällään kirkonkirjoihin mamselleiksi, eli aviottomasta syntyperästään huolimatta heidät rinnastettiin porvarisneidoiksi.¹⁰⁶² Itselliseksi piiaaksi merkitty Maria Gamberg ja ompelijattarena työskenellyt Augusta Helenius avioituivat aliupseerien kanssa: Maria avioitui 27-vuotiaana suomalaisen tarkka-ampujapataljoonan aliupseerin Benjamin Patronin kanssa, joka oli vihkihetkellä 33-vuotias, ja Patronin kuoltua hän avioitui uudelleen aliupseeri Gustaf Dahlin kanssa.¹⁰⁶³ Augusta meni 22-vuotiaana naimisiin 30-vuotiaan venäläisen aliupseeri Joakim Michailoffin kanssa.¹⁰⁶⁴

Sekä Marialle että Augustalle oli luultavasti etua myös siitä, että he olivat käyneet lapsuudessaan Bell–Lancaster-koulua. Varsinkin säätyläispiireissä tyttöjen käsityötaidot, joita Bell–Lancaster-koulussakin opetettiin, olivat tärkeää pääomaa tulevaa avioliittoa varten laajan sivistyksen hankkimisen lisäksi.¹⁰⁶⁵ Tulkitsenkin näitä avioliittoja niin, että niissä ei ollut kyse säätyrajojen ylittämisestä vaan siitä, että muiden kuin työväestöön kuuluvien kanssa avioituneet naiset kuuluivat jo ennen avioliittoa samaan sosiaaliseen ryhmään aviomiehensä kanssa. Esimerkiksi Augustan avioliitto oli tuskin sattumaa, sillä ennen Turun paloa hänen suvullaan oli ollut niin sosiaalista, taloudellista kuin koulutuksellista pääomaa, jonka suvun jäsenet olivat pitkälti menettäneen palon seurauksena.¹⁰⁶⁶ Augustan avioliitto kertoo näin ollen siitä, miten suku oli osittain toipunut palon aiheuttamasta kriisistä. Tämä osoittaa myös osallisuuden kumuloituneen pitkän elämänkulkua ja että aviottoman syntyperän stigma saattoi myös hävitä, jos olosuhteet olivat muuten kohdallaan.

Naisten avioliittoihin verrattuna tutkimusjoukkooni kuuluvien miesten avioliitot näyttävät poikkeavilta. Ensinnäkin miehistä seitsemän oli puolisoitaan nuorempia, mikä ei tosin ollut työväestön, esimerkiksi merimiesväestön keskuudessa kovin poikkeavaa.¹⁰⁶⁷ Suurimmat ikäerot olivat 24-vuotiaan Gustaf Lindbladın ja hänen vaimonsa, 35-vuotiaan Kristina Aspin avioliitossa sekä 25-vuotiaan Fredric

¹⁰⁶¹ KA, TTA, I C3:4 yhteisen srk syntyneet (1860–1864), vih. 18.6.1863; I C3:6 yhteisen srk syntyneet (1865–1868), vih. 20.1.1866; yhteisen srk kuolleiden ja haudattujen luettelot 1855–1865, k. 23.4.1864.

¹⁰⁶² Vainio-Korhonen 2018, 44.

¹⁰⁶³ KA, Hämeenlinnan kaupunkisrk arkisto, vihityt 1852–1890, vih. 19.10.1860; TTA, I C3:4 yhteisen srk syntyneet (1860–1864), vih. 2.5.1863.

¹⁰⁶⁴ KA, TTA, I C3:4 yhteisen srk syntyneet (1860–1864), vih. 2.5.1863.

¹⁰⁶⁵ Häggman 1994, 91–92.

¹⁰⁶⁶ Augustan suvusta ks. Saarenpää 2022.

¹⁰⁶⁷ Frigren 2016, 114; Markkola 1986, 74–82. Säätyläistön keskuudessa oli puolestaan tavallisempaa se, että mies oli vaimoaan joskus jopa huomattavasti vanhempi. Häggman 1994, 86–88.

Mattlinin ja 34-vuotiaan Walborg Ätän avioliitoissa.¹⁰⁶⁸ Muuten ikäerot vaihtelivat kahdesta kahdeksaan vuoteen vaimon hyväksi. Avioitumista nuoremman miehen kanssa selittää todennäköisesti se, että työväestön keskuudessa arvostettiin vaimojen kodin- ja taloudenhoidosta kertynyttä kokemusta ja nuorempi mies jaksoi todennäköisesti elättää perhettään kauemmin kuin iäkkäämpi puoliso.¹⁰⁶⁹ Lisäksi avioliittojen heterogeenisyyden on todettu olevan yhteydessä sulhasten omiin aviottomiin taustoihin: taustaltaan aviottomat miehet avioituivat muita todennäköisemmin esimerkiksi itseään vanhempien naisten tai yksinhuoltajaäitien kanssa.¹⁰⁷⁰

Osa tutkimusjoukkooni kuuluvien miesten vaimoista olikin aviottoman lapsen synnyttäneitä naisihmisiä eli yksinhuoltajia. Heihin lukeutuivat edellä mainitut Kristina Asp ja Walborg Ättä, ja myös Gustaf Rosenbergin vaimo Johanna Svahlberg ja Carl Heikellin vaimo Edla Wittman olivat synnyttäneet aviottoman lapsen. Kunkin kohdalla lapsi oli syntynyt jo useita vuosia ennen avioliittoa, joten kyse oli tuskin miehen aviottomasta lapsesta.¹⁰⁷¹ Tämä avaa avioliittoihin vielä kolmannen selityksen: aviottoman lapsen saaneiden naisten kanssa avioituneet tutkimusjoukkooni kuuluneet miehet jakoivat kokemuksia niin rikos- kuin irtolaisuustuomioista.¹⁰⁷² Heitä voi siksi verrata taustansa puolesta esimerkiksi irtolaisten miesten joukkoon, joilla oli vain vähän valinnanvaraa puolison suhteen.¹⁰⁷³

Muilta osin myös tutkimusjoukkooni kuuluvien miesten solmimat avioliitot ilmentävät työväestön avioliittojen yleisiä piirteitä homogamian puolesta, mikä puolestaan antaa viitteitä myös siitä, missä puolisoon oli tutustuttu.¹⁰⁷⁴ Kaksi tutkimusjoukkooni kuuluvien miesten vaimoista oli merkitty piiaksi, kaksi oli leskiä ja yksi torpparin tytär.¹⁰⁷⁵ Heidän taustansa näyttävät olleen hyvin samanlaisia kuin

¹⁰⁶⁸ KA, Viipurin maasrk arkisto, I Jba:26 muuttokirjat (1857–1857), 616/1857 (Fredric Mattlin ja Walborg Ättä); KA, TTA, I C3:4 yhteisen srk syntyneet (1860–1864), vih. 9.5.1863.

¹⁰⁶⁹ Markkola 1994, 54–55.

¹⁰⁷⁰ Roikonen & Häkkinen 2019, 86; Häkkinen 2018, 129.

¹⁰⁷¹ KA, TTA, I C3:4 yhteisen srk syntyneet (1860–1864), vih. 9.5.1863 (Lind ja Asp); I C3:6 yhteisen srk syntyneet (1865–1868), vih. 21.5.1866 (Rosenberg ja Svahlberg); I Aa3:18 yhteisen srk rk (1877–1888), 1137.

¹⁰⁷² Käsittelen näitä teemoja alaluvussa *Syrjäytymisen mekanismit*.

¹⁰⁷³ Lamberg 2025, 73–74.

¹⁰⁷⁴ Olen määritellyt vaimojen sosiaalisen aseman sen perusteella, millainen sosiaalinen asema heidän isällään oli, sillä tämä on avioitumismalleja käsittelevissä tutkimuksissa tyypillisin tapa määritellä naisten sosiaalinen tausta. Ks. lisää Roikonen & Häkkinen 2019.

¹⁰⁷⁵ KA, TTA, I C3:4 yhteisen srk syntyneet (1860–1864), vih. 25.8.1861 (Stolt ja Mandelin); Liedon srk arkisto, I C:7 syntyneet (1847–1870) s. 15.9.1861 (Galant ja Andersdotter); Liedon srk rk I Aa:22 (1860–1866), Loukinais Mikola, 173 (Stolt ja Johansdotter); Helsingin suomalais-ruotsalaisen srk arkisto, kuulutettujen ja vihittyjen luettelot 1856–1876, 23.8.1871 (Sonn ja Thorvigg).

porilaisten merimiesten vaimoilla, joista puolet työskenteli avioitumishetkellä piikana.¹⁰⁷⁶ Tullin vahtimestari Johan Ahlgren näyttää solmineen aikuisuuden sosiaaliin asemaansa nähden sopivan liiton avioituessaan laivurin tyttären Anna Sofia Lindbergin kanssa.¹⁰⁷⁷ Carl Wigren oli puolestaan tutustunut tulevaan vaimoonsa Fredrika Hongelliin, kun pari oli ollut Maarian Metsämäen talossa palkollisina: Carl renkinä ja Fredrika piikana. Heille oli syntynyt yhteinen avioton lapsi saman vuoden tammikuussa, mutta lähteet eivät kerro, miksi he avioituivat vasta lasten synnyttyä eivätkä raskausaikana.¹⁰⁷⁸ Puoliso löydettiinkin todennäköisesti arkisesta ympäristöstä, kuten markkinoilta, tai sitten palkolliset tutustuivat tulevaan puolisoonsa pesinsä aikana. Lähinnä säätyläistä etsi ja löysi aviopuolisoita kotipaikkakunnan ulkopuolelta pitkien matkojen takaa.¹⁰⁷⁹ Ennen avioitumista syntyneet lapsetkaan eivät olleet tavattomia varsinkaan Länsi-Suomessa, jossa yhteinen elämä saman katon alla saatettiin aloittaa jo kihlausaikana.¹⁰⁸⁰ Vaikka Carlin ja Fredrikan avioliitto erottuu tutkimusjoukossani, laajemmassa kuvassa siinä ei kuitenkaan ollut mitään tavattoman poikkeavaa.

Charles Lindströmin ja veljesten Petter ja Johan Stoltin avioliitot ilmentävät ta-
hoillaan sosiaalisen nousun erilaisia muotoja. 31-vuotias Charles Lindström nai ke-
säkuussa 1871 neiti Josefine Charlotta Dehnen, joka oli kultasepänkisällin tytär ja
taitava ompelijatar. Teknillisen reaalikoulun oppilaasta korttitehtaan työmestariksi
kohonneen Charlesin avioliiton voi tulkita ilmentävän jo hänen nuoruudessaan alka-
nutta selvää sosiaalista nousua.¹⁰⁸¹ Stoltin kolmesta veljeksestä Petter ja Johan on-
nistuivat löytämään itselleen työn ja avioitumaan siitä huolimatta, että heidän lähtö-
kohtansa olivat esimerkiksi Charlesiin verrattuna hyvin huono-osaiset: veljekset oli-
vat nimittäin jääneet orvoiksi äitinsä kuoltua vuonna 1851, jolloin heistä nuorin Carl
oli vain kahdeksan. Äitinsä kuoltua Johan ja Carl sijoitettiin köyhäintaloon, mutta
kukin pojista onnistui käymään rippikoulun, löytämään itselleen työn ja siten myös
laillisen suojelun sekä itselleen puolison. Esikoinen Petter avioitui vuonna 1861
kaupunginvarhinnan lesken Justina Mandelinin kanssa¹⁰⁸² ja keskimäinen Johan avi-
oitui samana vuonna torpparin tyttären Ulrika Johansdotterin kanssa.¹⁰⁸³ Pikkuvel-
jeensä Carliin verrattuna isoveljien elämäkulut olivat myönteisempiä, sillä Carlilla

¹⁰⁷⁶ Frigren 2016, 107.

¹⁰⁷⁷ KA, Raahen srk arkisto, I C:5 syntyneet (1830–1835), s. 11.5.1833; I A:16 rk, palvelijat (1832–1838), 131.

¹⁰⁷⁸ KA, Maarian srk arkisto, I Ec:4 vihityt (1872–1891), 1.4.1872; I Aa:19 rk (1871–1880), Metsämäki, 115.

¹⁰⁷⁹ Roikonen & Häkkinen 2019, 78, 80; Frigren 2016, 106; Heikinmäki 1981, 23–28.

¹⁰⁸⁰ Frigren 2016, 106.

¹⁰⁸¹ *Åbo Underrättelser* 23.11.1869, nro 182; KA, TTA, Turun yhteisen srk vihityt I C3:8, vih. 10.6.1871.

¹⁰⁸² KA, TTA, I C3:4 yhteisen srk syntyneet (1860–1864) vih. 25.8.1861.

¹⁰⁸³ KA, Liedon srk arkisto, I Aa:22 rk (1860–1866), Loukinai Mikola, 173.

oli vaikeuksia ripille pääsemisessä, hän jäi naimattomaksi ja syyllistyi myöhemmin näpistykseenkin.

Avioituminen itsessään kertoo jonkinlaisesta osallisuudesta, minkä lisäksi se oli sosiaalinen siirtymäriitti uudenlaiseen sosiaaliseen asemaan. Niinpä varsinaisen säädystä tai yhteiskuntaryhmästä toiseen siirtymisen lisäksi avioliittoa on tarkasteltava myös siitä näkökulmasta, miten se muutti naimisiin menneen asemaa omissa arkeissa yhteisöissään. 1800-luvun Suomessa, jossa avioliitto ja perhe olivat keskeisiä instituutioita, naimisissa olevat olivat sosiaalisessa hierarkiassa väistämättä naimattomien yläpuolella, ja näin oli erityisesti naisten kohdalla. Tämä koski kaikkia sosiaaliryhmiä sääty- tai varallisuusrajoihin katsomatta.¹⁰⁸⁴ Näin ollen sosiaalinen nousu on ymmärrettävä myös aseman muutoksena omassa paikallisyhteisössä.

Avioituminen tarkoitti myös sitä, ettei oma avioton syntyperä periytynyt omille lapsille. Tätä voi pitää selvänä ylisukupolvisen huono-osaisuuden kierteen katkeamisen muotona varsinkin, kun tutkimusjoukkooni kuuluvien elämänkuluissa ilmenevän huono-osaisuuden taustalla oli useimmiten nimenomaan heidän avioton syntyperänsä. Tutkimistani henkilöistä ainakin 15:lle syntyi omia aviolapsia, joita olen jäljittänyt yhteensä 49. Yhdessä ruokakunnassa oli keskimäärin 3,3 lasta, mutta perheiden lapsiluvut vaihtelivat. Sen sijaan sosiaalisen osallisuuden muotoja ja sosiaalisen aseman muutoksia kuvaavat tutkittavieni lasten kummissuhteet.¹⁰⁸⁵ Kummissuhteita ei ole tämän tutkimuksen puitteissa mahdollista analysoida yleisiä piirteitä syvemmin, mutta varsinkin kummien sukupuolijakauma havainnollistaa sitä, että perheissä sosiaalinen huono-osaisuus lieventyi eikä periytynyt ylisukupolvisesti. Vaikka tutkimusjoukkoni omien lasten kummeista enemmistö eli 60 prosenttia oli naisia, se oli kuitenkin vähemmän kuin tutkimusjoukossani. Tätä voi pitää merkinä siitä, että lapsuudessa koettu huono-osaisuus lieventyi ja muutti muotoaan aikuisuudessa.

Tutkimieni lasten omat avioliitot ja heidän lastensa kummissuhteet kertovat sosiaalisten verkostojen muutoksista ja sosiaalisen nousun mahdollisuuksista. Lähdeteknisistä ja metodologista syistä tällaista sosiaalista liikkuvuutta on tutkittu seuraten lähinnä isä-poika-linjoissa tapahtuvaa ylisukupolvista liikkuvuutta ja muun muassa analysoimalla avioitumishetken ammattinimikkeitä.¹⁰⁸⁶ Tulokseni osoittavat

¹⁰⁸⁴ Isoaho-Nousiainen 2023, 194–195; Häggman 1994, 95–96.

¹⁰⁸⁵ Tällaisia useamman sukupolven kummissuhteita ovat aiemmin tarkastelleet esimerkiksi Riikka Isoaho-Nousiainen ja Jarkko Keskinen, joiden tutkimuksissa näkökulma on ollut käytännössä hyväosaisuuden ylisukupolvisessa periytymisessä. Isoaho-Nousiainen 2023, 110–113, 117–119; Keskinen 2012.

¹⁰⁸⁶ Maas & van Leeuwen 2016. Liikkuvuutta on tutkittu myös sosiologiassa perinteisesti isä-poika-linjojen kautta, joskin 1990-luvulla alalla kehittyi myös laaja-alaisempi lähestymistapa, jossa alettiin huomioida myös laajemmin perheet ja lasten näkökulmat. Blanden ym. 2024, 5–6; Maas & van Leeuwen 2024, 207.

kuitenkin, että myös muunlaisen sosiaalisen liikkuvuuden tarkastelu on mahdollista. Tutkimusjoukossani myös naisille on merkitty melko paljon työnteosta tai muunlaisesta sosiaalisesta asemasta kertovia statuksia, mikä tekee sosiaalisen liikkuvuuden analysoimisesta ja ristikkäisvertailusta (naiset–miehet) mahdollista. Tässä tapauksessa rajallinen tutkimusjoukko ei myöskään estä vaan nimenomaan mahdollistaa sosiaalisen liikkuvuuden tutkimuksen. Usein tutkimuksissa on tarkasteltu tilastollisin analyysin kymmeniä tai satoja tuhansia henkilöitä sisältäviä tutkimuskohortteja, jotka tuovat kyllä esiin tilastollisesti merkitsevät muutokset mutta joissa ei ole mahdollista tarkastella tutkittavia henkilölähtöisesti elämänkulututkimuksen kautta.

Elämänkulututkimuksen metodi tuo esiin sen, miten henkilön yksilöllinen sosiaalinen tausta selittää avioitumisen eli myös sosiaalisen osallisuuden mahdollisuuksia. Vaikka tutkimusjoukkoni ei ilmennä esimerkiksi nousevaa säätykiertoa tai edes muunlaista kovin selvää sosiaalista nousua, syntyperältään aviottoman lapsen aikuisiällä solmima avioliitto kertoo jo itsessään siitä, ettei hän jäänyt huono-osaiseksi yhteiskunnan syrjätiksi vaan pystyi solmimaan taloudellisen ja sosiaalisen pääoman kannalta tärkeän avioliiton. Monen kohdalla mahdollisuudesta kiinnittyä huono-osaisista lähtökohdista parempaan elämään kertovat koulunkäynnin mahdollisuudet, köyhäinhoidon muotojen kehittyminen, rippikoulu ja lukutaito, työ ja palveluspaikat sekä aikuisuuden avioliitot ja omat sosiaaliset verkostot. Niiden kautta katsottuna tutkimusjoukkooni lukeutuvat olivat lähtökohtaisesti äitejään paremmassa osassa, vaikka niin ei pelkkien ammattiasemien kautta näyttäisikään olevan.¹⁰⁸⁷ Koulutusmahdollisuuksien, teollistumisen, kaupungistumisen ja avioliittomallien on todettu selittävän sosiaalisen liikkuvuuden mahdollisuuksia historiallisesti.¹⁰⁸⁸ Samalla elämänkulut havainnollistavat, miten huono-osaisuuden kierteen katkaiseminen on pitkä ja usein sukupolvien mittainen prosessi. Se vaatii resilienssiä ja kykyä joko omaksua tai haastaa suvun mentaliteetteja.¹⁰⁸⁹ Tätä ilmentävät edellä käsitellyt tutkimusjoukkoni jäsenet.

¹⁰⁸⁷ Samanlaisista sosiaaliseen liikkuvuuteen liittyvistä lähdekriittisistä ja metodologisista huomioista ks. Parikka 1994, 73–74.

¹⁰⁸⁸ Muita laajoja sosiaalista liikkuvuutta selittäviä tekijöitä ovat myös kaupankäyntiin liittyvät seikat, joihin lukeutuvat esimerkiksi killat ja kauppaunionit, poliittiset regiimit ja sodat. Van Leeuwen 2009, 404–408.

¹⁰⁸⁹ Vrt. Isola 2022; Parikka 1994, 72, 76.

HAAVOITTUVUUS JA RESILIENSSI VAKIINTUMATTOMISSA ELÄMÄNKULUISSA

Maalarinoppilas Johan Blom tavattiin juopuneena työnantajansa maalarimestari Ahlgrenin pihalla Turussa marraskuisena lauantai-iltana vuonna 1845. Tapahtumaaikaa 20-vuotiaan Johanin syyllisyydestä ei jäänyt epäilyä, joten hänet tuomittiin julkijuoppoudesta sakkoihin.¹⁰⁹⁰ Poliisikamarin kuulustelupöytäkirjoihin kirjattu tapahtumakulku ei sinänsä kerro huono-osaisuudesta eikä ollut muutenkaan tavatonta, sillä julkijuoppous oli yksi tavallisimmista rikkomuksista; Johan oli itsekin pari vuotta aikaisemmin ollut todistamassa julkijuoppousepäilyssä.¹⁰⁹¹ Tuomiossa on kiinnostavaa se, että se on ainoa Johanista itsestään tehty merkintä, jonka olen löytänyt muusta aineistosta kuin väestörekisteriaineistosta ja joka valottaa edes hiukan hänen arkielämäänsä. Monen muun tutkittavani elämänkulun tapaan myös Johanin elämänkulkua verhoavat hiljaisuudet lukuun ottamatta muutto- ja muita merkintöjä kirkonkirjoissa. Hänen elämänkulustaan on vaikea löytää tietoa senkin vuoksi, ettei hän koskaan avioitunut eikä tiettävästi saanut myöskään lapsia.

Johanin elämänkulku ilmentää sekä haavoittuvaisuutta että resilienssiä, joita tarkastelen tässä luvussa. Tarkoitan haavoittuvaisilla elämänkuluilla sitä, että niissä ilmenee joko sekä osallisuuden ja huono-osaisuuden kokemuksia tai ne ovat elämänkulkuja, jotka eivät osallisuuden kokemuksista huolimatta johtaneet sosiaaliseen nousuun. Syy tähän voi olla esimerkiksi siinä, ettei niissä ole selkeitä myönteisiä siirtymiä, mitä Johanin elämänkulku ilmentää palveluspaikkoja lukuun ottamatta.¹⁰⁹² Haavoittuvaisuudessa on myös paljon samaa kuin sinnittelijän käsitteessä, jota on käyttänyt ylisukupolvista huono-osaisuutta 1900-luvun alun Helsingissä tutkinut Raimo Parikka ja jolla hän tarkoittaa sosiaalisen aseman haurautta, sosiaalisen nousun ja laskun välillä seilaavaa asemaa ja vakiintumattomuutta.¹⁰⁹³ Toisaalta kyse ei ole myöskään poikkeuksellisen syvästä huono-osaisuudesta. Tutkijan näkökulmasta haavoittuvat elämänkulut peittyvät herkästi hiljaisuuksiin, sillä ne eivät ole kiinnittäneet viranomaisten huomiota.

Haavoittuvuus ei kerro pelkästään huonosta asemasta, vaan viittaa sillä myös resilienssiin ja kykyyn tulla toimeen haavoittuvaisissa olosuhteissa. Resilienssillä tarkoitetaan sosiaalista kimmoisuutta, jolla kuvataan ihmisten kykyä päästä elämään kiinni vastoinkäymisten ja elämän kolhujen, kuten pitkäkestoisen stressin, työttömyyden tai väkivallan ja rikollisuuden kohtaamisen jälkeen. Resilienssiä heikentävät muun muassa taloudellisen niukkuuden kaltainen jatkuva kuormitus,

¹⁰⁹⁰ KA, TPVY, C I a:19, 11.11.1845 § 5 ja 14.11.1845, § 8.

¹⁰⁹¹ KA, kämnerinoikeuden renovoidut tuomiokirjat, KäO:30, 27.4.1841, § 27. Käsittelen rikoksia ja rikkomuksia tarkemmin alaluvussa *Syrjäytymisen mekanismit*.

¹⁰⁹² Vrt. 2022, 152.

¹⁰⁹³ Parikka 1994, 77–78.

kykenemättömyys tehdä hyvinvointia tukevia valintoja pitkällä aikavälillä sekä heikko sosiaalinen asema. Käsite sopii selviytymisstrategioiden merkityksen analysoimiseen, sillä sitä on käytetty huono-osaisuuden ylisukupolvisen periytymisen tutkimisessa.¹⁰⁹⁴

Resilienssi kertoo tutkimusjoukossani mahdollisuuksista löytää vaihtoehtoisia selviytymisstrategioita tilanteissa, jotka saattoivat johtaa potentiaalisesti myös syrjäytymiseen mutta joissa ei kuitenkaan käynyt niin. Vakiintumattomilla elämänkuluilla puolestaan viittaan tässä luvussa käsittelemieni tutkimusjoukkooni kuuluvien aikuisuuden elämänkulkuihin, joissa näkyy esimerkiksi rippikoulun käymisen vaikeutta, naimattomuutta ja rikkonaisia työuria. Osittain näitä ilmentää myös Johanin elämänkulku. Resilienssin ja haavoittuvuuden rinnalla vakiintumattomien elämänkulkujen käsite auttaa ymmärtämään osallisuuden ja huono-osaisuuden monimuotoisia yhteen kietoutumia sekä elämänkulun vaihtelevuutta. Niitä analysoin tässä luvussa.

Oppimisvaikeudet ja rippikoulu

Edellisessä luvussa osoitin, että norminmukainen konfirmointi-ikä kertoo tutkimusjoukkoni nuoruuden osallisuuden kokemuksista ja auttoi kiinnittymään yhteiskuntaan. Tutkimusjoukossani kaikille tällaiset kokemukset eivät kuitenkaan olleet mahdollisia, sillä rippikouluikäisistä (N = 67) 17 eli noin kolmannes konfirmoitiin vasta 17-vuotiaana tai sitä vanhempana, mikä oli hieman myöhemmin kuin heidän turkulaisilla ikätovereillaan. Tämä ilmentää joukon huono-osaisuuden tai ainakin haavoittuvuuden kokemuksia ja kertoo siitä, että konfirmointi-ikä voi toimia johtolankana ylisukupolvisiin huono-osaisuuden kokemuksiin, joista ei välttämättä ole jäänyt lähteisiin muita merkintöjä.¹⁰⁹⁵ Tutkimusjoukkoni kohdalla nämä ilmentävät syvän huono-osaisuuden lisäksi myös hienovaraisempaa ylisukupolvista haavoittuvuutta, jonka syyt voidaan jakaa karkeasti kahteen luokkaan: kodin ulkopuolelle sijoittamiseen sekä ylisukupolvisiin syrjäytymiseen liittyviin syihin.

Monia verrattain myöhään rippikoulun käynyttä tutkimusjoukkooni kuuluvaa nuorta yhdistää lapsuudessa ja nuoruudessa tehty sijoitus köyhäintaloon ja eläitehoitoon. Esimerkiksi lapsena köyhäintaloon ja edelleen eläitehoitoon sijoitetut Carl Galant ja Ernst Nummelin pääsivät ripille vasta 18-vuotiaana. He kävivät rippi-

¹⁰⁹⁴ Saari, Eskelinen & Björklund 2020, 63–68. Historiantutkimuksessa resilienssiä on käytetty kuvaamaan suomalaisen yhteiskunnan kriisinsietokykyä. Ks. esim. Haapala & Markkola 2021.

¹⁰⁹⁵ Myös aikaisemmassa tutkimuksessa lukutaidottomuuden ja konfirmoimattomuuden on tulkittu selittävän elämänkulun mittaan kasautunutta syrjäytymistä ja huono-osaisuutta. Ks. esim. Viiliäinen 2023, 41–42; Vainio-Korhonen 2018, 85, 87–89.

koulunsa Liedossa peräkkäisinä syksyinä vuosina 1857 ja 1858.¹⁰⁹⁶ Vasta 24-vuotiaana rippikoulun käynyt Johan Ahlgren oli niin ikään sijoitettu äidin irtolaisuus-tuomion vuoksi 13-vuotiaana kodin ulkopuolelle kasakka Ivanoffin palvelukseen ja hoidettavaksi.¹⁰⁹⁷ Ivanoff oli todennäköisesti ortodoksi, minkä vuoksi on mahdollista, ettei hän kyennyt opettamaan Johanille luterilaisia kristinopintaitoja. Isäntäperheen velvollisuus oli nimittäin opettaa eläteille tarvittavat kristinopintaidot, ja tämä koski myös muita kodin ulkopuolella asuneita lapsia ja heidän työnantajiaan.¹⁰⁹⁸ Carlin, Ernstin ja Johanin kohdalla myöhäinen konfirmaatioikä toimii siten myös johtolankana heidän sijoituskokemuksiinsa, joissa voi olettaa olleen rikkonaisuutta lukutaidossa ilmenneiden vaikeuksien perusteella. Toisaalta kodin ulkopuolelle sijoittaminen saattoi myös tukea rippikoulun käymistä. Imeväisikäisenä elätehoitoon sijoitettu Amanda Stubbe konfirmoitiin 14-vuotiaana. Köyhäintaloon sijoitettu orpo Gustaf Lindblad konfirmoitiin niin ikään 15 vuoden iässä, joskin hän luki ripille päästessään vain auttavasti (*hjelpig*).¹⁰⁹⁹ On todennäköistä, että sijoitettuna Gustaf sai parempaa kristinopintaitojen opetusta kuin olisi voinut saada äidiltään, sillä äiti oli papin rippikirjaan tekemän merkinnän mukaan ”unohtanut” lukutaidon.¹¹⁰⁰

Myöhäisen konfirmaatioiän taustalla saattoivat hyvinkin piillä oppimisvaikeudet. Esimerkiksi Turun tuomiokirkkoseurakunnan rippilasten luetteloihin on 1840-luvulla merkitty konfirmoiduiksi myös nuoria, joilla oli selviä esimerkiksi kehitys- tai muusta vammasta johtuvia oppimisvaikeuksia.¹¹⁰¹ Sairastelukin saattoi vaikeuttaa rippikoulun käymistä.¹¹⁰² Tällaisia vaikeuksia on todennäköisesti ollut myös tutkimusjoukkoon kuuluneiden keskimääräistä myöhemmin konfirmoitujen lasten taustalla. Tämä on todennäköistä siksi, että myös heidän äideillään näytti olleen jonkin verran vaikeuksia oppia lukemaan, ja kaikkien seksityötä tehneiden naisten joukossa oli viisi naista, joita ei ollut aikuisiälläkään vielä konfirmoitu.¹¹⁰³ Äidin lukutaidolla ja seurakuntaelämään osallistumisella olikin tutkimusjoukossani suuri merkitys, sillä lapset olivat aviottoman syntyperänsä vuoksi isättömiä, ja vain harvalla oli isäpuoli.

¹⁰⁹⁶ KA, Liedon srk arkisto, I Aa:21 rk (1852–1859), 205 & 217.

¹⁰⁹⁷ KA, TPVY, C I a:21, 12.3.1847 § 5.

¹⁰⁹⁸ Rahikainen 2010, 349; Markkola 2003, 148.

¹⁰⁹⁹ KA, TTA, I Da:5 rippilapset (1842–1865), vuosi 1854, svenska skriftskolebarn, gossar.

¹¹⁰⁰ Vainio-Korhonen 2018, 87.

¹¹⁰¹ Esimerkiksi vuonna 1847 ripille päässeen 19-vuotiaan Frans Fredric Engblomin kohdalle oli tehty merkintä ”mindre vetande”. Vuonna 1849 konfirmoitu 17-vuotias Eva Malvina Rosina Lindström puolestaan kuuli huonosti papin hänen kohdalleen tekemän merkinnän mukaan. KA, TTA, I Da:5 rippilapset (1842–1865), vuosi 1847, finska gossar & vuosi 1849, svenska flickor.

¹¹⁰² Ks. esim. KA, TTA, I Da:5 rippilapset (1842–1865) I Da:5, finska gossar 1849, Robert Bök.

¹¹⁰³ Vainio-Korhonen 2018, 85, 87.

Ylisukupolvisia oppimisvaikeuksia tutkimusjoukossani ilmentävät muun muassa Fredric Mattlinin ja Axel Valdemar Hagelbergin rippikoulupolut. Fredric Mattlinin äiti oli jättäytynyt seurakuntaelämän ulkopuolelle, ja papille oli epäselvää, oliko heikosti lukevaa Fredricin äitiä edes konfirmoitu. Tällainen seurakuntaelämästä syrjäytyminen selittääkin sitä, miksi Fredric itsekin oli konfirmoimaton vielä vuonna 1846, jolloin hän oli kuitenkin jo 20-vuotias.¹¹⁰⁴ Axel Hagelberg konfirmoitiin 17 vuoden iässä vuonna 1874, kun taas hänen vuonna 1859 rippikoulun käynyt siskonsa Sofia oli konfirmoitu 14-vuotiaana. Axelin ja Sofian ripille pääsyn välillä sisarusten äiti Eva Hagelberg oli ajautunut rehellisestä ja hyvämaineisesta ahkerasti seurakuntaelämään osallistuneesta kansalaisesta kahdesti julkijuoppoudesta tuomituksi yhteiskunnan syrjätiksi, joka menehtyi nälkävuonna 1868.¹¹⁰⁵ Antoinetta Johansdotterin äiti oli puolestaan jättäytynyt täysin seurakuntaelämän ulkopuolelle, mistä kertoo se, ettei häntä ollut enää ripitetty nuorimpien lastensa synnyttyä, ja hän kuoli pääsemättä enää ehtoolliselle. Sekä tytär että äiti lukivat auttavasti, mutta varmasti äidin elämäntyylillä oli vaikutusta siihen, ettei 17-vuotias Antoinetta ollut vielä käynyt rippikoulua muuttaessaan syksyllä 1848 Helsinkiin.¹¹⁰⁶

Kristinopintaitojen oppiminen oli jokaisen velvollisuus, ja käytännössä rippikoulun käymisessä oltiin tarvittaessa hyvin joustavia. Rippikoulun pystyi suorittamaan myös yksityisesti eri aikaan kuin muut pakottavan tarpeen niin kuin äkillisen toiselle paikkakunnalle muuttamisen ollessa kyseessä.¹¹⁰⁷ Siksi aikuisena rippikoulun käyneet eivät olleet harvinaisuus, ja rippikouluun otettiinkin oppilaaksi myös halukkaat lukutaidottomat aikuiset.¹¹⁰⁸ Lukutaidon vaatimuksesta ei kuitenkaan tingitty kuin ehkä vain kaikista huonokuntoisimpien seurakuntalaisten, kuten iäkkäiden ruotuvaivaisten kohdalla, ja oppimisvaikeuksista kärsineille tarjottiin tarvittaessa lisäopetusta.¹¹⁰⁹ Rippikoulu oli myös mahdollista käydä tarpeen vaatiessa useaan kertaan, jos rippikoululainen ei ehtinyt omaksua kristinoppia rippikoulun aikana. Näiden nuorten mieleen rippikoulu jäi todennäköisesti kipeänä tai epämiellyttävänä kokemuksena.¹¹¹⁰ Näin ollen takkuinen rippikoulutaival kuvaa sitä, millaisia usein ylisukupolvisia sosiaalisia vaikeuksia perheiden taustoilla oli.

¹¹⁰⁴ KA, TTA, I Aa1:69 suomalaisen seurakunnan rk (1840–1846), Nystad 76, 612. Fredric kuitenkin kävi aikuisiällään rippikoulun, sillä hän avioitui vuonna 1851. KA, Viipurin maaseurakunnan arkisto, I Jba:26 muuttokirjat, 616/1857.

¹¹⁰⁵ KA, TTA, I Aa3:17 yhteisen srk rk (1878–1888), U. A. T., 610; I Aa3:14 yhteisen srk rk (1867–1879), tontti 3.13.5, 264; Vainio-Korhonen 2018, 34.

¹¹⁰⁶ KA, TTA, I Aa1:69 suomalaisen srk rk (1840–1846), Nystad 19, 463.

¹¹⁰⁷ Ks. esim. KA, TTA, I Da:5 rippilapset (1840–1865), vuosi 1847, Albert Daniel Mesterton.

¹¹⁰⁸ Vainio-Korhonen 2018, 87–89.

¹¹⁰⁹ Laine E. & Laine T. 2010, 265–266; Lämsä 2001, 75–76.

¹¹¹⁰ Markkola 2003, 148.

Erityisen syviä ja pitkävaikutteisia sosiaalisia ongelmia kuvaavat veljesten Edvard ja Gustaf Rosenbergin sekä Ignatius Törnroosin rippikouluun liittyvän ongelmat, jotka johtuvat todennäköisesti sekä oppimisvaikeuksista että kodin ulkopuolelle sijoittamisesta.¹¹¹¹ Edvard Rosenbergin rippikoulun käymisessä oli epäselvyyksiä: erään tiedon mukaan hän olisi päässyt ripille 16-vuotiaana toukokuussa 1844, mutta 17.6.1852 päivätyn papintodistuksen mukaan Edvard ei olisi vielä käynyt rippikoulua.¹¹¹² Tutkimusjoukkoni konfirmoiduista hänen pikkuveljensä Gustaf oli iäkkään, sillä hän osallistui ensi kertaa ehtoolliselle vasta 27-vuotiaana. Hänellä oli ilmeisesti oppimisvaikeuksia, sillä pappi kuvaili 18-vuotiaan Gustafin kristinopintaitoja ”lapsenomaisiksi” (*barnslig*).¹¹¹³ Tarkoittavatko merkinnät ehkä sitä, että Edvard oli kyllä päässyt ripille vuonna 1844 mutta jättäytynyt seurakuntaelämän ulkopuolelle ja kristinopintaitojen unohtamisen myötä menettänyt oikeuden osallistua ehtoolliselle?

Ignatius Törnroosin kohdalla jää puolestaan epäselväksi, oliko hän käynyt lainkaan rippikoulua. Vuodelta 1856 peräisin olevan muuttokirjan mukaan tuolloin 18-vuotiaan Ignatiuksen lukutaito oli ”erittäin huono” (*högst uselt*), Svebiliuksen katekismuksen ja huoneentaulun hän oli ”unohtanut täysin” (*glömt totaliter*), hän ei ymmärtänyt lainkaan kristinopintaitoja, ei ollut osallistunut kinkereihin eikä käynyt rippikoulua eikä siis ollut myöskään konfirmoimattomana oikeutettu osallistumaan ehtoolliselle tai solmimaan avioliittoa.¹¹¹⁴ Ignatiuksen kohdalla voi olla mahdollista, että hän oli tarkoituksellisesti jättäytynyt seurakuntaelämän ulkopuolelle, vaikka hänen kohdalleen ei kirjattukaan merkintöjä tällaisesta mahdollisesti seuranneista rangaistuksista.¹¹¹⁵ Vertailuaineistoa on vaikea löytää, sillä rippikoulun käymättömien määrää ei tietävästi ole selvitetty. Näin pitkäaikaiset ja syvät ongelmat ovat tutkimusjoukossani kuitenkin poikkeuksellisia, ja valtaosan keskimääräistä myöhemmin konfirmoidun elämänselitys ilmentää, että lapsuudessa ja nuoruudessa koetusta huono-osaisuudesta huolimatta he olivat onnistuneet kiinnittymään norminmukaiseen elämään.

¹¹¹¹ Käsittelin Edvardin, Gustafin ja Ignatiuksen sijoittamista kodin ulkopuolelle edellisessä pääluvussa II *Lapsena ja nuorena köyhäinavun piirissä*.

¹¹¹² KA, TTA, I Aa2:25 ruotsalaisen srk rk (1844–1850), tontti 1.19.2, 215; KA, TPVY, C I a:26, 19.6.1852, § 3.

¹¹¹³ TKA, Sosiaalitoimi, Sosiaalilautakunnan arkisto, Kunnalliskodin henkilöluettelot Ae2:3, KA, TTA, I Aa3:5 yhteisen srk rk (1854–1860), tontti S. m. 24, 1037; KA, Turun kämnerinoikeuden renovoidut tuomiokirjat, KäO:39, 2.3.1850, § 4.

¹¹¹⁴ KA, Suomen krenatööriläisjärjestöjen keskus, I Ba Seurakuntaan muuttaneiden luettelot, seurakuntaan muuttaneiden diaarit (1854–1856), muuttokirja 57/1856.

¹¹¹⁵ Ehtoollisesta kieltäytymisestä tai haluttomuudesta oppia lukemaan seurasi sakkojen, jalkapuu tai kirkkoneuvoston puhuttamisen kaltaisia sanktioita. Ne olivat kuitenkin poikkeuksellisia tekoja. Vainio-Korhonen 2018, 85, 90; Laine E. & Laine T. 2010, 259, 265–267, 271.

Toimeentulon rajoilla

Haavoittuvissa elämänkuluissa ilmenee sekä normeista poikkeamista että resilienssiä eli kykyä tulla toimeen niukoin resurssein myös vaikeissa tilanteissa. Tutkimusjoukossani tämä ilmenee rippikoulun käymiseen liittyvien vaikeuksien lisäksi myös toimeentulon hankkimisen vaikeuksina. Moni tutkimusjoukkooni kuuluva löysi itselleen lain edellyttämän laillisen suojelun, mutta tutkimusjoukossani on myös henkilöitä, joille tämä oli vaikeaa. Tässä luvussa käsittelen selviytymisstrategioita, joita haavoittuvaisessa asemassa olevat tutkimusjoukkooni kuuluvat hyödynsivät nuoruudessaan ja aikuisuudessaan pyrkiessään tulemaan toimeen vaihtelevin resurssein.

Hyödynnän analyysissä alakulttuurisen pääoman ja hätävaratalouden käsitteitä. Esitän, että alakulttuurinen pääoma ja hätävaratalouden keinot avasivat lapsuudessa ja nuoruudessa koetun huono-osaisuuden kaventamaan odotushorisonttiin uusia toiminnan ja selviytymisen mahdollisuuksia ja kuvaavat mahdollisuuksia turvata toimeentulo haavoittuvaisessa tilanteessa. Alakulttuurista pääomaa hyödyntämällä syrjäytymisvaarassa olevat tai syrjäytyneet saattoivat löytää paikallisyhteistään esimerkiksi työtä, asuinsijan ja taloudellisesta ja emotionaalista tukea. Vastineeksi saadusta avusta autetut tarjosivat omia palveluksiaan, mikä puolestaan taas lisäsi heidän sosiaalista pääomaansa.¹¹¹⁶ Selviytymisstrategioita saattoivat olla fyysinen työkyky, halu ja kyky tehdä raskasta työtä, hyödyllisen informaation antaminen ja jakaminen, vastavuoroisuus ja vertaisten kohtaaminen ja heidän kanssaan eläminen. Rajalliset resurssit tai kyvyttömyys hyödyntää niitä johtavat puolestaan norminvastaiseen ja äärimmillään syrjäyttävään elämään.¹¹¹⁷ Resilienssi muodostui näin ollen alakulttuurisen pääoman ja hätävaratalouden kaltaisista joustavista selviytymisstrategioista. Näin tämä luku täydentää kokemushistorian keinoin myös aikaisemmin historian tutkimuksessa käsiteltyyn köyhyyttä kokeneiden toimijuuteen ja hätävaratalouden muotoihin ja selittää osaltaan elettyä huono-osaisuutta.¹¹¹⁸

Tutkimusjoukkoni havainnollistaa, miten vajaatyöllisyys kertoo elämän mittaan kasautuneesta huono-osaisuudesta, sen ylisukupolvisesta periytymisestä ja eletystä huono-osaisuudesta. Olen identifoinut tutkimusjoukostoni ainakin 15 henkilöä, joiden elämänkulku nuoruudessa tai aikuisuudessa ilmentää vajaatyöllisyyttä tai vastaavia toimeentulon hankkimisen vaikeuksia. Heistä seitsemän on miehiä ja kahdeksan naisia. Lisäksi tutkimusjoukossani on neljä miestä ja kolme naista, joiden elämänkulussa on jonkinlaisia merkkejä toimeentulon vaikeuksista mutta on vaikea

¹¹¹⁶ Vilhelmsson 2020, 53–54.

¹¹¹⁷ Johnson 2023, 225; Häkkinen 2004, 154–156. Myös 1800-luvun aikalaiset tunnistivat, että yhteiskunnassa eli myös rikollinen alaluokka tai alakulttuuri, jota leimasi rikollinen ja normien vastainen elämäntapa. Clementsson 2024a, 178.

¹¹¹⁸ Ks. lisää Vilhelmsson 2020; Ågren 2016; Hufton 1974.

määritellä, missä määrin he olivat haavoittuvaisia.¹¹¹⁹ Niinpä suhtaudun vajaa-työllisyyden selvittämiseen niin, että eksaktien lukujen sijaan käsittelemieni henkilöiden taustat ja elämänvaiheet kertovat erilaisista tavoista, jotka ilmentävät toimeentulon vaikeuksia ja haasteita haavoittuvaisessa asemassa. Analyysissä on myös huomioitava se, että lähteet eivät läheskään aina kerro moraalisesti arveluttavista töistä, sillä ihmiset ja yhteisöt eivät kovin mielellään kertoneet tällaisista toimistaan viranomaisille.¹¹²⁰

Tutkimusjoukossani toimeentulon rajoilla kamppailu käy selvimmin ilmi itsellisen statuksista, muista tiuhaan vaihtuvista sosiaalisista statuksista ja katkoksisista työuralla, terveydellisistä ongelmista ja köyhäinapuun turvautumisesta. Itselliseksi (*inhyses*) merkittyjä on tutkimusjoukossani seitsemän, ja he ovat kaikki naisia. Itsellinen oli henkilö, jolle oli myönnetty oikeus asua ilman laillista suojelua ja vakituista työtä esimerkiksi siksi, että hän oli työkyvytön tai hänellä oli hoidettavanaan pieni lapsi eikä sen vuoksi kyennyt hakeutumaan vuosipalvelukseen. Myös mies saattoi olla itsellinen. Itselliset hankkivat toimeentulonsa monenlaisista tulonlähteistä ja sekalaisista töistä. Kaupunkien itselliset naiset tekivät usein esimerkiksi piikkomisen tai pyykkäämisen kaltaisia töitä. Itsellisten joukko oli kirjavaa ja kattoi niin työkykyistä kuin työkyvytöntäkin väestöä, ja virkamiestenkin tavat määritellä itsellisyys vaihtelivat.¹¹²¹ Tutkimusjoukkooni kuuluvat itselliset muistuttavatkin hyvin tyypillisiä itsellisiä. Heistä kolme, Maria Byrgell, Gustava Erfving ja Johanna Stenlund, olivat synnyttäneet ainakin yhden aviottoman lapsen.¹¹²² Itsellisenä eläminen oli joskus myös väliaikainen selviytymisstrategia: esimerkiksi Gustava Blom pyysi lupaa asua itsellisenä, koska hänen työnantajansa muutti pois kaupungista.¹¹²³

Pienten lasten hoitamisen lisäksi sairastaminen oli pätevä syy olla ottamatta vastaan palveluspaikkaa, eikä ketään pakotettu sitoutumaan vuosipalvelukseen sairautensa ollessa kyseessä.¹¹²⁴ Tutkimusjoukossani terveysongelmien aiheuttamasta haavoittuvuudesta kertoo Sofia Örnin tausta. Sofia oli työskennellyt keittäjättärenä Turussa kruunuvouti Nylundin palveluksessa vuosina 1857–1859, ja Nylund oli ollut tyytyväinen ”rehellisen ja hyvämaineisen” Sofian palvelukseen. Sofialla oli

¹¹¹⁹ Kategorisoinnin vaikeus johtuu siitä, että väestörekisteri- ja muissa lähteissä ei kaikissa tapauksissa kuvata kovin tarkkaan ammattiasemia. Käsittelen näihin liittyviä lähdekriittisiä kysymyksiä edellä alaluvussa *Työ ja palveluspaikka osallisuuden kuvana*.

¹¹²⁰ Gary, Molinder & Pihl 2024, 49.

¹¹²¹ Vilku ym. 2021, 104; Vainio-Korhonen 2018, 148–149; Frigren 2016, 108, 128, 202; Miettinen 2018, 212–217.

¹¹²² KA, Liedon srk arkisto, rk I Aa:21 (1853–1859), Hywättylä Gyöstilä, 50; rk I Aa:22 (1860–1866), Hywättylä Gyöstilä, 63 (Gustava Erfving); KA, TTA, I Aa3:5 yhteisen srk rk (1854–1860), tontti S. m. 7, 1002 (Maria Byrgell); I Aa3:9 yhteisen srk rk (1860–1867), S. m. 18, 1102 (Johanna Stenlund).

¹¹²³ KA, TPVY, C I a:19, 13.2.1845, § 5.

¹¹²⁴ Vainio-Korhonen 2018, 123.

kuitenkin terveysongelmia: hän oli vasemmasta silmästään sokea ja näki oikeallakin huonosti, minkä lisäksi lääkäri kuvasi häntä ”yleisesti sairaalloiseksi” ja totesi sen vuoksi hänet työkyvyttömäksi. Näin tuolloin 35-vuotiaalle Sofialle ei jäänyt muuta vaihtoehtoa kuin anoa oikeutta elää itsellisenä, mihin poliisikamari antoi luvan marraskuussa 1859.¹¹²⁵ Kyseisen lääkärintarkastuksen jälkeen Sofian terveydentilaa ei lähteissä enää kuvata. Ainakin elämänsä loppupuolella hän lienee elättänyt itsensä pääasiassa palvelijattarena, sillä kuolinilmoituksessa Sofian statukseksi ilmoitetaan entinen palvelijatar.¹¹²⁶

Itselliset naiset olivat todennäköisesti useimmiten vajaatyöllisiä, eli he eivät tehneet kokopäiväistä palkkatyötä vaan saivat toimeentulonsa sekalaisista töistä esimerkiksi pyykkäreinä, kaupustelijoina ja osa myös seksityöntekijöinä.¹¹²⁷ Kulku-kaupustelijoina toimivat tutkimusjoukostani ainakin Maria Byrgell ja Eva Wechter.¹¹²⁸ Se olikin naisille ja varsinkin sosiaalisesti ja taloudellisesti haavoittuvaisessa asemassa oleville tyypillinen työ, mutta myös miehet kiersivät kaupustelemassa.¹¹²⁹ On täysin mahdollista, että kaupustelua harjoitti myös moni muukin, sillä Eva Wechterin kohdalla tieto löytyy väestörekisteriaineistojen sijaan uutisesta. Myös miehet saattoivat hankkia toimeentulonsa kaupustelemalla, ja kaupustelijoiden voi todeta sijoittuneen kunniallisen ja kunniattoman toimeentulokeinojen hankkimisen välimaastoon, sillä paikkakunnalta toiselle kulkevia kierteleviä kaupustelijoita kuulusteltiin herkästi irtolaisuudesta epäiltyinä.¹¹³⁰ Kiertelevään kaupusteluun liittyi usein kerjäämistä, ja niinpä kerjäämisen ja kaupustelun välinen raja on epäselvä. Kerjäläisille ja kaupustelijoille oli keskeinen strategia tarjota vastapalveluksia esimerkiksi viihdyttämällä isäntäväkeä.¹¹³¹

Seksityö saattoi olla köyhälle naiselle ainoa toimentulon hankkimisen keino.¹¹³² Tutkimusjoukossani on kaksi naista, jotka tekivät seksityötä ja joiden huono-osaisuuden voi todeta periytyneen siten ylisukupolvisesti. Toinen seksityötä tehneistä, Antoinetta Johansdotter, rekisteröitiin Turun poliisikamarin veneeristen tautien tarkastuspäiväkirjaan lokakuussa 1847, kun hän oli vasta 16-vuotias eikä ollut vielä käynyt rippikouluakaan. Tarkastuksessa hänen todettiin sairastavan sukupuolitautia, ja hänet lähetettiin kuurille sukupuolitaunisairaalaan. Seksityö oli luultavasti

¹¹²⁵ KA, TPVY, C I a:23, 15.11.1859, § 5.

¹¹²⁶ *Uusi Aura* 12.12.1899.

¹¹²⁷ Vainio-Korhonen & Korhonen 2024, 147; Vainio-Korhonen ym. 2022, 13; Vainio-Korhonen 2018, 36–39.

¹¹²⁸ KA, TTA, I Aa3:19 yhteisen srk rk (1878–1887), tontti 7.23.3, 524.

¹¹²⁹ Gustafsson 2023, 79; Ahlbeck, Östman & Stark 2022, 7–10; Vainio-Korhonen 2018, 149–150.

¹¹³⁰ Gustafsson 2023, 79–81; Vainio-Korhonen 2018, 151; Nygård 1985, 77.

¹¹³¹ Saaritsa 2003, 235–236, 243, 247–248.

¹¹³² Vehkalahti 2015, 236–238.

Antoinetan ainoa tapa tienata elantoa, sillä poliisikamari oli vaatinut Antoinetta hankkimaan itselleen laillisen suojelun jo elokuussa ja uudelleen marraskuun lopussa, kun hän pääsi terveenä pois kuurilta. Antoinetta löysi itselleen palveluspaikan vasta seuraavan vuoden maaliskuussa.¹¹³³

Maria Byrgelliä ei koskaan velvoitettu osallistumaan sukupuolitautitarkastuksiin, mutta hänkin teki todennäköisesti seksityötä ainakin hetkellisesti 1850-luvulla. Elokuussa 1852 hänet lähetettiin lääninsairaalan kuppaosastolle veneerisen sairauden vuoksi, ja samalla aliupseeri Bunschikoff erotti hänet palveluksestaan, jossa hän oli ehtinyt olla vasta kuukauden. Seksityöhön tai jonkinlaiseen norminvastaiseen elämäntyyliin ja toimeentulon hankkimisen tapaan viittaavat myös hänen toistuvat ongelmansa löytää pysyvää palveluspaikkaa ja poliisikamarin kirjaus siitä, että hänet tunnettiin siivottomasta ja paheellisesta (*oordentlig och liderlig vandel*) elämäntavasta.¹¹³⁴

Sekä Antoinetelle että Marialle seksityön tekeminen oli luultavasti ainoa toimeentulon hankkimisen vaihtoehto. Antoineten tekemässä seksityössä oli hyvin todennäköisesti kyse myös jo iäkkään äidin elättämisestä: rutiköyhäksi (*utfattig*) kuvattu äiti kuoli vuoden päästä siitä, kun Antoinette oli merkitty tarkastuspäiväkirjaan.¹¹³⁵ Maria Byrgellin toistuva sairastelu puolestaan esti häntä hakeutumaan tavanomaiseen vuosipalvelukseen, tai näin hän ainakin asiansa esitti.¹¹³⁶ Heidän kokemaan huono-osaisuuteen peilaten onkin kiinnostavaa, että muiden tutkimusjoukkooni lukeutuvien naisten elämänkuluista ei löydy selviä merkkejä seksityöstä. Tämä kertoo varmasti erityisesti siitä, että seksityö oli yleinen toimeentulokeino nimenomaan kriisiaikoina ja että seksityön ja huono-osaisuuden välillä oli selvä kytkös.¹¹³⁷

Toimeentulonsa kanssa kamppailevat tai ainakin omaa paikkaansa etsineet tutkimusjoukkooni kuuluvat miehet näyttävät puolestaan hakeutuneen sotapalvelukseen ja tiilitehtaisiin tai vaihtaneen tiuhaan työtä. Tällaisia vaihtuvia asemia ilmentävät muun muassa veljesten Petter ja Johan Stoltin elämänkulut. Petterille merkittiin asemat tarkk'ampujapataljoonan aseseppänä, renkinä, merimiehenä, tupakka-, sokeri- ja tehtaantöyläisenä sekä vahtimestarina.¹¹³⁸ Johan puolestaan

¹¹³³ KA, TPVY, C I a:21, 3.12.1847, § 4; C I a:22, 14.1.1848, § 1 & 27.3.1848, § 2; TPVY, A XI:1 terveyspäiväkirja (1838–1845), Antoinetta Johansdotter (nro 167); TTA, I Aa1:69 suomalaisen srk (1840–1846), Nystad 19, 463.

¹¹³⁴ KA, TPVY, C I a:29, 17.8.1855, § 1 & 28.8.1855, § 1.

¹¹³⁵ KA, TTA, I F3:2 yhteisen srk kuolleet (1845–1854), k. 30.8.1848

¹¹³⁶ KA, TPVY, C I a:27, 26.7.1853, § 3; C I a:29, 17.8.1855 & C I a:31, 9.6.1857, § 10.

¹¹³⁷ Vrt. Hufton 1974, 166.

¹¹³⁸ KA, Porin kaupunkisrk arkisto, I Aa1:20 kaupunkisrk rk (1856–1862), Mekaniska Verkstaden 375, 925; TTA, I Aa3:9 yhteisen srk rk (1860–1867), tontti 1.15.4, 236 & tontti 1.20.1, 342; I Aa3:10 yhteisen srk rk (1860–1867), tontti 4.4.5, 271; I Aa3:14 yhteisen srk rk (1867–1879), tontti 3.10.4, 170; Suomen

hankki ansionsa renkinä, torpparin vävynä, kadunlaskijana, tupakka- ja tehtaan-työläisenä sekä kuorma-ajurina.¹¹³⁹

Sotapalvelukseen pääsi, vaikka hakija ei ollutkaan vielä käynyt rippikoulua: tutkimusjoukostani Ignatius Törnroos ja Victor Fredriksson Sonn (synt. Flinkman) pääsivät sotapalvelukseen, vaikka heitä ei ollut vielä konfirmoitu. Täysin luku-taidoton Ignatius hakeutui krenatööri-tarkk'ampujapataljoonaan vuonna 1856 ja palveli siellä hetken tarkka-ampujana.¹¹⁴⁰ Victor puolestaan palveli kaksi ja puoli vuotta tarkka-ampujana Suomen kaartissa Helsingissä vuosina 1863–1865. Tuona aikana hän kävi myös vuoden kestäneen rippikoulun yhdessä 74 kaartilaisen kanssa, ja hänet konfirmoitiin vihdoon 21-vuotiaana huhtikuisena lauantaina vuonna 1864.¹¹⁴¹ Näin pesti kaartissa kiinnitti takkuilevan elämänkulun kokeneen Victorin viimein yhteiskuntaan – joskin hänen elämänkulkunsa selvittäminen katkeaa kaartista eroamiseen 1.4.1865, sillä muuttaneiden luetteloihin ei enää merkitty, minne Victor kaartista suuntasi.¹¹⁴²

Rikkonaisista taustoista tulevat Ignatius ja Victor eivät poikenneet muusta sotamiehistöstä. Vuoden 1802 värväysasetuksessa määrättiin sotapalvelukseen otettavaksi irtolaista väkeä, johon luettiin esimerkiksi moninkertaisesti juoppoudesta rangaistuja. Niinpä Suomen kaartin miehistö koostui pääasiassa alempien sosiaali-ryhmien väestä.¹¹⁴³ Myös esimerkiksi Turun tarkka-ampujapataljoonaan passitettiin irtolaisuudesta tuomittuja 1800-luvun puolivälissä, ja myös krenatööri-tarkk'ampujapataljoonan tarkka-ampujissa oli miehistöä, joilla oli taustallaan pienempiä tai suurempia rikoksia, kuten julkijuoppoutta, näpistyksiä ja varkauksia.¹¹⁴⁴ 1800-luvun loppupuolella palvelus armeijassa avasi köyhiin oloihin syntyneelle myös paremman elämän mahdollisuuksia.¹¹⁴⁵ Näin ei välttämättä vielä 1800-luvun keskivaiheilla ollut, mutta vaikuttaa siltä, että asepalvelus tarjosi leivän ja toimeentulon monille, jotka eivät muuten meinanneet löytää itselleen sijaa yhteiskunnasta. Sotapalveluksesta saattoi löytää myös vertaisia, sillä esimerkiksi Bonnie Clementssonin tutkimien ruotsalaisten rangaistusvankien omaelämäkerrat 1800-luvulta paljastavat,

krenatööri-tarkk'ampujapataljoonan srk arkisto, rk 1854–1859, 595; *Uusi Suometar* 7.9.1898, nro 206.

¹¹³⁹ KA, Liedon srk arkisto, I Aa:21 (1852–1859), Pettis Bengtilä, 205 & I Aa:22 (1860–1866), Wanhalinna Torp, 436; TTA, I Aa3:9, yhteisen srk rk (1860–1867), tontti 1.23.4, 475 & tontti 1.25.2, 527; I Aa3:13, tontti 1.23.4, 466.

¹¹⁴⁰ KA, Suomen krenatööri-tarkk'ampujapataljoonan srk arkisto, rk 1855–1860, 93.

¹¹⁴¹ KA, Kaartin srk arkisto, I Aa:11 rk (1857–1865), H. H. kompani, 81; I D:1 rippilapset (1841–1907), vuodet 1863–1864.

¹¹⁴² KA, Kaartin srk arkisto, I Bb:2 muuttaneet (1864–1867), 23/1865.

¹¹⁴³ Ekman 2006, 24, 49; Katermaa 1986, 57; Nygård 1985, 98–99.

¹¹⁴⁴ Ks. esim. KA, Suomen krenatööri-tarkk'ampujapataljoonan seurakunnan arkisto, rk 1855–1860

¹¹⁴⁵ Annola 2017, 141–142.

että elämäntaparikolliset pitivät vertaisryhminään sotilaiden ja työläisten kaltaisia alempia sosiaaliryhmiä.¹¹⁴⁶

Sotapalveluksen lisäksi huonomaineiset ja siten sosiaaliselta asemaltaan haavoittuvaiset näyttivät voivan hakeutua töihin myös tiilitehtaisiin. Niissä työskennelleiden tiilirenkien sosiaalisia asemia ei kuitenkaan ole selvitetty niin kattavasti, että tutkimukseni puitteissa olisi mahdollista verrata tutkittaviani laajempaan joukkoon. Tutkimusjoukostani ainakin huonomaineiset veljekset Edvard ja Gustaf Rosenberg työllistyivät tehtaisiin kerta toisensa jälkeen. Edvard työskenteli lyhyissä jaksoissa höökari Hummelinin tiilitehtaassa.¹¹⁴⁷ Hänen pikkuveljensä Gustaf pääsi 16-vuotiaana vuonna 1849 töihin Maariaan Iloisten tiilitehtaaseen, minkä jälkeen hän työskenteli myös Carolina Cavénin omistamassa tiilitehtaassa Kupittaalla. Hänellä oli palveluksessaan paljon ongelmia, sillä hän vuoroin erosi työpaikastaan, hakeutui takaisin ja tuli myös erotetuksi syyllistyttyään ”kaikenlaiseen pahantekoon”.¹¹⁴⁸ Myös Johan Blom ja Johan Wallgren, jotka joutuivat aikuisiällään hakeutumaan köyhäinavun piiriin ja joista Johan Wallgren tuomittiin myöhemmin myös pakko-työhön, työskentelivät tovin tiilirenkeinä.¹¹⁴⁹ Varsinkin Gustaf Rosenbergin kohdalla työpaikan löytymistä voi mitä luultavimmin pitää osoituksena paitsi Gustafilla olleista työnantajan arvostamista taidoista myös sosiaalisesta pääomasta ja paikallisyhteisön voimasta, sillä Gustafin toistuvat ongelmat palveluksessa kertovat suoranaaisesti huono-osaisuudesta.

Aina työtä, toimeentuloa ja laillista suojelua ei yrityksistä huolimatta löytynyt, jolloin tutkittavieni oli asioitava viranomaisten kanssa ja pyydetävä köyhäinapua selviytyäkseen. Näin joutuivat tekemään yleensä pääasiassa naiset.¹¹⁵⁰ Näitä aikuisiällä köyhäinapuun turvautuneita on tutkimusjoukossani kuusi, mikä on vain yhdeksän prosenttia rippikouluikään varttuneista tutkittavieni joukosta ja huomattavasti vähemmän kuin lapsuudessaan ja nuoruudessaan köyhäinapuun turvautuneista. Edellä kuvasin köyhäintalossa aikuisikänsä asuneen Antoinetta Törnqvistin elämänkulkua. Tutkimusjoukostani myös esimerkiksi kaupustelijana vanhoilla päivillään työskennellyt Eva Wechter hakeutui köyhäintaloon 92-vuotiaana ollessaan niin

¹¹⁴⁶ Clementsson 2024a, 199–200.

¹¹⁴⁷ KA, TPVY, C I a:25, 12.12.1851, § 5 & C I a:26, 19.6.1852, § 3; THA, Ebd:389 alitusakteja, akti 36/1852.

¹¹⁴⁸ Ks. esim. KA, Maarian srk arkisto, I Hc:3 rikosluettelot (1850–1871), 4/1850; KA, TPVY, C I a:23, 20.6.1849, § 7; C I a:27, 19.4.1853, § 4; C I a:34, 26.6.1860, § 8; C I a:35, 1.11.1861 ja 10.12.1861, § 2; C I a:36, 14.2.1862, § 5 ja 3.6.1862, § 9. KA, Turun kämnerinoikeuden renovoidut tuomiokirjat, KäO:39, 2.3.1850, § 4 ja 19.3.1850, § 3; KäO:49, 29.12.1860.

¹¹⁴⁹ KA, TTA, I Aa3:13 yhteisen srk rk (1868–1878), 982; I Aa3:17 yhteisen srk rk (1878–1888), Kloster 147, 1037.

¹¹⁵⁰ Gary, Molinder & Pihl 2024, 48. Köyhäinavusta selviytymisstrategiana ks. myös Parikka 1994.

huonossa kunnossa, että hänen pelättiin menehtyvän ilman hoitoa.¹¹⁵¹ Carl Heikell, joka oli elämänsä aikana ollut ainakin niin kaakeliuunintekijän oppilas, renki, työläinen, kirjansitoja kuin pakkotyöläinen ja kuritushuonelainen, vietti elämänsä viimeiset vuodet Turun köyhäintalossa.¹¹⁵²

Lisäksi on kiinnostavaa, että edellä käsitellyistä tutkittavistani vain Maria Hellström ja Sofia Örn olivat olleet lapsuudessaan tai nuoruudessaan köyhäintalossa. Maria oli kirjattu köyhäintalon asukkaaksi vuonna 1857, jolloin hän oli 11-vuotias, ja hän asui talossa koko ikänsä.¹¹⁵³ Toisin sanoen siis vain kaksi lapsuudessaan ja nuoruudessaan köyhäintaloon sijoitettua asui köyhäintalossa pitkäaikaisesti tai haikutui sinne uudelleen aikuisiällä. Tämä kertoo siitä, että tutkimusjoukkooni kuuluvat altistuivat huono-osaisuudelle nimenomaan lapsuudessaan, todennäköisesti perhetaustansa vuoksi. Aikuisuudessa köyhäinavulle altistivat terveysongelmat, jotka koskettivat tutkimusjoukossani huomattavasti harvempaa kuin lapsuuden vaikeat olosuhteet.

Edellisen luvun alussa kuvasin julkijuoppoudesta sakotettua maalarinoppilasta Johan Blomia. Myös hänen elämänkulkunsa loppupuolella näkyvät hiljaisuudet kertovat oleellisella tavalla haavoittuvuudesta. Nuoruutensa jälkeen tarkka-ampujana ja renkinä työskennellyt Johan pyysi päästä Turun köyhäintaloon joulukuussa 1871, jolloin hän oli 46-vuotias. Sitä ennen hänellä näyttää olleen vaikeuksia löytää itselleen asuinpaikkaa tai työtä, mistä kielii irtolaisuutta muistuttava useamman vuoden jakso. Kirkkonummella renkinä työskennelleelle Johanille kirjoitettiin muuttokirja Turkuun syyskuussa 1866 eli juuri Suomea koetelleen syvän nälkäkriisin kynnyksellä. Johan kuitenkin kirjattiin saapuneeksi Turkuun vasta huhtikuussa 1872, eli hän oli elänyt väestökirjanpidon ulkopuolella yli viiden vuoden ajan. Muuttokirjasta käy kuitenkin ilmi, että Johan oli työskennellyt tovin Mannerströmin tiilitehtaassa. Tästä hänen entinen työnantajansa oli kirjoittanut päästötodistuksen muuttokirjan toiselle puolelle. Näiden töiden loputtua hän oli hakenut köyhäinapua joulukuussa 1871, ja hänet otettiin hetkellisesti köyhäintaloon. Huhtikuussa 1872 Johan sai työpaikan tiilirenkina, ja tällöin hänet kirjattiin vihdoinkin myös virallisesti kaupunkiin muuttaneeksi.¹¹⁵⁴

¹¹⁵¹ Turun kaupungin vanhin asukas. *Turun lehti* 7.5.1910, nro 53.

¹¹⁵² KA, TTA, I Aa3:11 yhteisen srk rk (1860–1867), tontti 6.12.1, 218; I Aa3:9 yhteisen srk rk (1860–1867), tontti 2.9.1, 805; I Aa3:18 yhteisen srk rk (1877–1888), S. m., 1076; SSHY, Turun tuomiokirkkosrk, I Aa3:31 yhteisen srk rk (1900–1910); Turun keskusvankilan srk, I Ag:3 rk (1886–1896), Heikell Karl Konstantin; *Turun Sanomat* 29.6.1911, nro 1947.

¹¹⁵³ KA, TTA, I Aa1:70 suomalaisen srk rk (1842–1845), Stadens Fattighus, 463; I Aa5:2 muu rippikirja, köyhäintalo (1854–1860), 16.

¹¹⁵⁴ KA, TTA, I Jba:149 yhteisen srk muuttokirjat, muuttokirja 39/1872; SSHY, Turun tuomiokirkkosrk, I Ba:21 yhteisen srk muuttaneiden luettelot (1862–1881), 119.

Mistään ei käy ilmi, missä väestökisterijärjestelmän ulottumattomiin hävinnyt Johan Blom oli viettänyt nälkävuodet ja miten hän oli niistä selvinnyt. Siinä että väestökisteriaineistoon ei nälkävuosina merkitty liikkeelle lähteneen nälän koetteleman väestön liikkeitä ei sinänsä ollut mitään epätavallista.¹¹⁵⁵ Johanin kohdalla syvästä nälkäkriisistä selviytyminen ja halukkuus kiinnittyä takaisin yhteiskuntaan kriisin ja irtolaisen elämän jälkeen osoittavat resilienssiä. Pyytäessään pääsyä köyhäintaloon sydäntalven kynnyksellä Johanin on täytynyt olla kovan elämän runtelema, sillä köyhäintaloon pääsivät Johanin kaltaisista työikäisistä miehistä vain kaikista vaivaisimmat. Syyskuussa 1866 päivätyssä muuttokirjassa Johan oli merkitty terveeksi, mutta hänen terveydentilansa oli hyvin mahdollisesti merkittävästi huonontunut niiden viiden vuoden aikana, jotka hän oli viettänyt yhteiskunnan laidoilla. Työikäistä Johania tuskin olisi muuten köyhäintaloon otettukaan. Hiljaisuus ei Johanin tapauksessa kerro hänen elämänkulkunsa tapahtumista mutta korostaa haavoittuvaisessa asemassa olevan resilienssiä, jota ilmentävät myös muut edellä käsittelemäni elämänkulut.

Naimattomuus ja aviottomat lapset

Myöhäisen konfirmaatioiän ja toimeentulon löytämisen vaikeuksien tapaan myös naimattomuus ja omat aviottomat lapset kertovat haavoittuvuuden ja huono-osaisuuden kokemuksista tutkimusjoukossani, joskin oli yksilöllistä, millaisia merkityksiä naimattomuus ja omat aviottomat lapset tutkittavieni elämänkuluissa saivat. Avioitumisen mahdollisuuksien tutkiminen avaa kuitenkin näkökulman huono-osaisuuden ylisukupolviseen periytymiseen. Lähtökohtaisesti naimattomuus ja omat aviottomat lapset kertovat ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta, sillä seksityötä tehneet turkulaisnaiset avioituivat keskimääräistä harvemmin.¹¹⁵⁶ Tämä näyttää jossain määrin periytyneen myös heidän lapsilleen, sillä naimattomaksi jäi ainakin 26 tutkimusjoukkooni kuuluvaa. Heistä 18 oli naisia ja kahdeksan miehiä. Yhdeksän elämänkulkua en ole tämän tutkimuksen puitteissa kyennyt jäljittämään enkä siksi ole laskenut heitä mukaan naimattomiksi jääneiden kokonaismäärään, sillä he katoavat aineistosta tai heidän elämänkulkunsa selvittäminen on vaikeaa esimerkiksi epätäydellisten lähteiden vuoksi, mutta mikään ei vahvista sitä, että he olisivat elämänsä aikana avioituneet.¹¹⁵⁷ Naimattomia saattoi siis olla tutkimusjoukossani enemmänkin.

¹¹⁵⁵ Esimerkiksi Turun tilapäiseen lastenkotiin vuonna 1868 otettujen lasten mukana oli harvoin muuttotodistuksia, eikä heidän liikkeistään kirjattu tietoja kotipaikkakunnan kirkonkirjoihin. Artukka & Viljamaa 2026 (tulossa).

¹¹⁵⁶ Vainio-Korhonen 2018, 211.

¹¹⁵⁷ Katoavat henkilöt ovat Johan Wilhelm Allén (synt. Ferm), Amanda Josephina Grönroos, Antoinette Lovisa Johansdotter, Georgiana Adolfina Kjenong (synt. Hafverlund), Anton Ludvig Rosendahl, Maria Josefina Rosendahl, Edla Sofia Stenroos sekä

Vaikeuttiko avioton syntyperä puolison löytämisen mahdollisuuksia, ja tarkoittiko naimattomaksi jääminen väistämättä onnetonta ja osatonta elämää yhteisöjen ja yhteiskunnan laidoilla? Vaikka historian tutkimuksessa naimattomia on tutkittu vähemmän kuin avioituneita ja avioliittoja, ja erityisesti naimattomista miehistä ei juuri ole tutkimusta, naimattomuuden tiedetään olevan joissain määrin yhteydessä huono-osaisuuteen.¹¹⁵⁸ Aviottoman syntyperän ja oman aviottoman lapsen saamisen on todettu heikentäneen avioitumisen ja sosiaalisen nousun mahdollisuuksia, joskaan ne eivät myöskään sulkeneet näitä täysin pois mahdollisuuksien horisontista.¹¹⁵⁹ Myös irtolaisuudesta tuomitut avioituivat muuta väestöä harvemmin.¹¹⁶⁰ Naimattomuus olikin 1800-luvun edetessä tyypillisemmin nimenomaan huono-osaisuutta kokeneen osa.¹¹⁶¹

Tutkimusjoukossani naimattomuuden voi todeta liittyvän moniin muihin huono-osaisuuteen liittyviin tekijöihin ja erityisesti laitoskokemuksiin, joita ilmentävät tutkimusjoukossani syntymä synnytyssairaalassa, köyhäntalossa tai sijoituksessa vietetty lapsuus tai nuoruus tai rangaistusvankeus aikuisuudessa. Naimattomaksi jääneistä yhteensä 19:llä oli kokemusta laitoksista. Kymmenen naimattomaksi jäänyttä (42 % kaikista naimattomista) oli syntynyt synnytyssairaalassa – joskin tulokinnassa on otettava huomioon, että synnytyssairaalassa syntyneistä varttui aikuiseksi vain 14. Lapsuudessaan tai nuoruudessaan köyhäntalossa ja mahdollisesti vielä elänehoidossa oli ollut 12 naimattomaksi jääneistä. Köyhäntaloon sijoitettuihin kuuluivat muun muassa Carl Stolt, Ignatius Törnroos ja Sofia Örn, joista sekä Carl että Ignatius olivat jääneet orvoiksi.¹¹⁶² Lisäksi neljälle oli kasautunut laitoskokemuksia sekä synnytyssairaalasta että köyhäntalosta: he olivat Gustava Erfving, Carl Skönberg, Antoinetta Törnqvist ja Sofia Örn.

ortodoksiseen seurakuntaan siirtyneet Fredrika Wilhelmina Guldan ja Maria Carolina Widoff. Olen etsinyt tietoa tutkittavieni mahdollisista avioliitoista seuraamalla heidän elämänsä kulkua seurakuntien väestörekisteriaineistoissa sekä tekemällä nimellä hakuja digitoituihin sanomalehtiin ja Geni.com-, HisKi- ja Myheritage-tietokantoihin. Naimattomien joukkoon ei ole myöskään laskettu rippikouluikäisenä menehtyneitä.

¹¹⁵⁸ Naimattomuuden tutkimuksen historiografiasta ks. Dahlberg 2021.

¹¹⁵⁹ Roikonen & Häkkinen 2019, 72, 77–78.

¹¹⁶⁰ Lamberg 2025, 67–70.

¹¹⁶¹ Malinen, Eilola & Frigren 2021, 129. Myös säätyläispiireissä isättömyys ja varattomuus vaikeuttivat joissain tapauksissa puolison löytämisen mahdollisuuksia, mitä pidettiin henkilökohtaisena perhekeskeisessä porvarillisen elämäntavan ihanteessa. Toisaalta 1800-luvun loppupuolelta alkaen, jolloin avioituminen tuli valtaosalle tutkittavistani ajankohtaiseksi, varsinkin säätyläispiireissä ja nousevassa keskiluokaksi kutsutussa virkamiehistössä naisille naimattomuus tarkoitti mahdollisuutta luoda uraa. Isoaho-Nousiainen 2023, 192–196; Annola 2011, passim., erit. 68–93; Häggman 1994, 94, 102.

¹¹⁶² Naimattomaksi jääneistä myös Eva Wechter asui köyhäntalossa, tosin vasta viimeisinä vuosinaan.

Laitoskokemukset kertovat siitä, että lapsuudessa koetulla huono-osaisuudella oli pitkäaikaiset vaikutukset ja että aikuisuudessa huono-osaisuus liittyi haavoittuvaisen lapsuuden kokeneiden elämäntapoihin. Tässä joukossa huono-osaisuus näkyy erityisesti Antoinetta Törnqvistin kohdalla. Antoinetta joutui köyhäintaloon jo nuorena äitinsä kuoltua, ja lisäksi hän oli työkyvytön ilmeisesti nuorena aikuisena saamansa halvauksen vuoksi. Köyhäintalossa asuessaan Antoinetta sai kaksi aviotonta lasta, jotka molemmat syntyivät synnytyssairaalassa, nuorimmainen vielä nälkävuonna 1868 syvimmän Turkua koskettaneen kuolleisuuskriisin keskellä.¹¹⁶³ Kokonaisuudessaan vain kolme 14:stä synnytyssairaalassa syntyneestä tutkimusjoukkooni kuuluvasta avioitui. He olivat Gustava Blom (vih. 21.7.1850 muurarinoppilas Thomas Portellin kanssa),¹¹⁶⁴ Johanna Byrgell (vih. 8.7.1860 merimies Jonatan Helleniuksen kanssa),¹¹⁶⁵ ja Gustaf Rosenberg (vih. 21.5.1866 naisihminen Johanna Svahlbergin kanssa).¹¹⁶⁶ Heistä vain Gustava Blom näyttää eläneen huonoihin lähtökohtiinsa verrattuna norminmukaisen elämän, sillä hänen kohdaltaan ei löydy merkintöjä rikoksista, irtolaisuudesta tai muunlaisesta huono-osaisuudesta toisin kuin Johannan ja Gustafin kohdalla.¹¹⁶⁷ Tämän otannan perusteella voi siis todeta, että jo lapsuudessa synnytyspaikkana ilmennyt huono-osaisuus näkyi joissain määrin myös sairaalassa syntyneiden myöhemmissä elämäntapauksissa.

Toisaalta usean huono-osaisen alun elämälleen saaneista lapsista myöhempi elämäntapaukset osoittaa myös pärjäämistä, jonka voi tulkita merkiksi resilienssistä. Niin Gustava Erfving, Amalia Fredberg kuin Amalia ja Carl Skönberg olivat syntyneet synnytyssairaalassa, ja tyttökoulun käynyt ja taloudenhoitajattarena työskennellyttä Amalia Fredbergiä lukuun ottamatta he olivat myös olleet lapsuudessaan tai nuoruudessaan köyhäinavun piirissä. Huonoista lähtökohdista huolimatta lähes kaikki olivat onnistuneet kiinnittymään yhteiskuntaan, sillä he olivat työllistyneet palkollisiksi.¹¹⁶⁸

Erityisesti naimattomaksi jääneiden naisten kohdalla avioitumattomuutta selittävät heidän aviottomat lapsensa. Yhteensä 11 tutkimusjoukkooni kuuluvista sai

¹¹⁶³ KA, TTA, I Aa5:2a muu rippikirja, köyhäintalo (1855–1865); I C3:2 yhteisen srk syntyneet (1851–1859), s. 26.9.1859; I C3:6 yhteisen srk syntyneet (1865–1868), s. 29.5.1868. Nälkävuosiin liittyvistä kokemuksista Turussa ks. Artukka & Viljamaa 2026 (tulossa).

¹¹⁶⁴ KA, Helsingin ruotsalais-suomalaisen srk arkisto, kuulutettujen ja vihittyjen luettelot 1849–1860, kuulutetut 28.4.1850.

¹¹⁶⁵ KA, TTA, I C3:4 yhteisen srk syntyneet (1860–1864), vih. 8.7.1860

¹¹⁶⁶ KA, TTA, I C3:6 yhteisen srk vihityt (1865–1868), vih. 21.5.1866.

¹¹⁶⁷ Käsittelen Johanna Sofia Byrgellin ja Gustaf Emmanuelin elämäntapauksia tarkemmin seuraavissa luvuissa.

¹¹⁶⁸ Esimerkiksi kaksi aviotonta poikaa saanut Gustava elätti itsensä ja perheensä työskentelemällä piikana. KA, Liedon srk arkisto, rk I Aa:23 (1867–1876), Hyvättylä Gyöstilä, 82; I C:7 syntyneet (1845–1870), s. 17.8.1862.

aikuisiällä omia aviottomia lapsia, mikä on 16 prosenttia konfirmointi-ikään varttuneista tutkimusjoukkoni jäsenistä. Heistä yhdeksän oli naisia ja kaksi miehiä, ja näistä aviottoman lapsen synnyttäneistä ainoastaan Johanna Byrgell avioitui; hän oli 32-vuotias astuessaan avioon häntä kuusi vuotta vanhemman merimiehen Jonatan Heleniuksen kanssa.¹¹⁶⁹ Aviottomuus sinänsä oli tavallista, ja joka kolmas maa-seudun palkollinen nainen synnytti aviottoman lapsen 1800-luvun Hämeessä. Myös Varsinais-Suomessa aviottomien lasten määrän osuus oli korkea.¹¹⁷⁰ Vaikka avioton lapsi ei kaikissa tapauksissa tehnyt avioitumisesta mahdotonta, 1800-luvun Suomessa aviottoman lapsen saaneiden yksinhuoltajaäidit avioituivat muita epätodennäköisemmin, ja aviottoman lapsen on todettu olleen stigma avioliittomarkkinoilla. Jos aviopuoliso löytyi, naiset olivat keskimääräistä avioitumisikää vanhempia ja puoliso oli todennäköisesti leskeksi jäänyt vanhempi mies. Heidän kohdallaan avioliitot eivät myöskään tarjonneet samanlaisia sosiaalisen nousun mahdollisuuksia kuin muille, sillä heidän avioliiton myötä saamansa sosiaalinen asema oli usein huonompi kuin heidän vanhempiensa.¹¹⁷¹ Syntyperältään aviottomat lapset saattoivat itse pysyä naimattomina, ja aviottomien lasten ketju saattoi olla useiden sukupolvien mittainen.¹¹⁷²

Naimattomille naisille aviottoman lapsen synnyttäminen merkitsi avioitumiseen verrattavissa olevaa käännekohtaa elämässä.¹¹⁷³ Myös tutkimusjoukossani avioton lapsen syntymä saattoi johtaa siihen, että yhteys aikaisempaan elämään katkesi. Rouvasväenkoulussa opiskelleen Sofia Sundgrenin elämän käännekohtaksi on paikannettavissa hänen ensimmäisen lapsensa syntymä. Isätön ja siten avioton Hilma Amandaksi kastettu lapsi syntyi synnytyssairaalassa kesäkuussa 1865. Sofian seuraava lapsi, Ida Sofia, syntyi niin ikään synnytyssairaalassa heinäkuussa 1868 nälkävuosien tauti- ja kuolleisuuskatastrofista toipuvassa Turussa. Molemmat työt myös kuolivat pikkulapsina. Kolmannen lapsensa Sofia synnytti Helsingissä joulukuussa 1871, ja Aina Alexandraksi kastettu lapsi sai kummeikseen ainoastaan kaksi kättilöoppilasta, joten luultavasti hänkin tuli maailmaan sairaalassa.¹¹⁷⁴ Aviottomien lasten lisäksi mikään Sofian aikuisuuden elämänkulussa ei kerro poikkeuksellisesta huono-osaisuudesta. Hän työskenteli koko ikänsä piikana, ei koskaan avioitunut ja

¹¹⁶⁹ KA, TTA, I C3:4 yhteisen srk syntyneet (1860–1864), vih. 8.7.1860

¹¹⁷⁰ Markkola 1994, 60–61.

¹¹⁷¹ Roikonen & Häkkinen 2019, 85–86; Häkkinen 2018, 129; Markkola 1986, 81.

¹¹⁷² Annola 2017, 140.

¹¹⁷³ Waris 1999, 109–110.

¹¹⁷⁴ KA, TTA, I C3:6 yhteisen srk syntyneet (1865–1868), s. 5.6.1865 ja 24.7.1868 sekä k. 16.3.1867; I C3:8 yhteisen srk syntyneet (1869–1872), k. 4.6.1869; Helsingin ruotsalais-suomalaisen srk arkisto, syntyneet 1856–1884, s. 18.12.1871.

kuoli Helsingissä 90 vuoden iässä heinäkuussa 1928.¹¹⁷⁵ On mahdollista, että palvelussuhde katkesi joko viimeistään siihen, kun raskautta ei voinut enää piilotella tai lapsen syntymään, mikä oli melko yleinen syy kaupunkilaispiikojen pestistä irtisanoutumisen syy.¹¹⁷⁶ Aviottoman lapsen tai lapsia saanut nainen joutui myös yksinään huolehtimaan perheensä toimeentulosta, mikä määritteli pitkälti hänen elämänsä ja arkeaan.

Johanna Byrgellinkin avioitumista voi mahdollisesti selittää myös se, että hänen lapsensa olivat syntyneet joko kuolleena tai kuolleet pikkulapsina, jolloin hän oli käytännössä lapseton avioitumishetkellä. On kuitenkin mielenkiintoista, että tutkimieni oman aviottomien lasten saaneiden naisten avioitumisprosentti oli niin pieni. Hehän ovat asemansa ja taustansa puolesta verrattavissa niihin naisiin, jotka solmivat avioliiton tutkimusjoukkooni kuuluvien miesten kanssa. Heidän elämänkuluistaan ei kuitenkaan löydy selviä tekijöitä, jotka selittäisivät tätä. Tietyllä tapaa heidän elämäntilanteessaan on samanlaista vakiintumattomuutta kuin esimerkiksi irtolaisilla, joista Marko Lamberg on todennut naisten avioituneen huomattavasti miehiä vähemmän. Hän on esittänyt selitykseksi kahta syytä: joko irtolaisten naisten oli yksinkertaisesti muita vaikeampaa avioitua tai sitten irtolaismiesten määrä suhteessa naisiin oli suurempi, jolloin miesten avioitumismahdollisuudet olivat naisia paremmat.¹¹⁷⁷ Vaikka suinkaan kaikki tutkimusjoukkooni kuuluvat aviottoman lapsen saaneet naiset eivät olleet irtolaisia, heidän naimattomuuttaan voi selittää Lambergin kuvailema tilanne: aviottoman lapsen synnyttäneelle naiselle ei yksinkertaisesti ollut samanlaisia avioitumismahdollisuuksia kuin vastaavanlaisessa sosiaalista haavoittuvuutta ilmentämässä tilanteessa olleelle miehelle.

Tutkimusjoukossani on myös kaksi aviottoman lapsen saanutta isää. Edellisessä luvussa mainitsemani Carl Wigrenin lisäksi avioton lapsi syntyi myös Johan Stoltille, joka oli jäänyt leskeksi nälkävuosina ja jolla oli neljä aviolasta edellisestä liitosta. Hän kihlautui marraskuussa 1869 Gustava Woivalinin kanssa, ja kaksi vuotta kihlauksen jälkeen heille syntyi yhteinen tytär Aina Wilhelmina. Tästä huolimatta pari ei kuitenkaan koskaan avioitunut. Lapsi oli selvästi yhteinen, sillä synnytyksen jälkeen Gustava kirkotettiin Johanin kihlattuna morsiamena. Rippikirjojen perusteella perhe näyttää eläneen yhdessä, sillä heidät kaikki kirjattiin muuttaneeksi

¹¹⁷⁵ Kuolleita: Pohjoinen suomalainen seurakunta. *Iltalehti* 17.7.1928. Myös Amalia Fredberg synnytti aviottoman lapsen työskennellessään taloudenhoitajana, minkä jälkeen hänet merkittiin rippikirjassa vain naisihmiseksi. KA, Heinolan kaupunkisrk arkisto, I C:3 syntyneet (1844–1884), s. 8.1.1849; rk I Aa:5 (1838–1850), Mellan Qvart 46, 60.

¹¹⁷⁶ Miettinen 2012; Vainio-Korhonen 2006, 119.

¹¹⁷⁷ Lamberg 2025, 71.

Turusta Kaarinaa vuonna 1898.¹¹⁷⁸ Jostain syystä he eivät kuitenkaan koskaan avioituneet. Heidät oli molemmat konfirmoitu, joten lukutaidottomuus ei voinut olla syy avioitumattomuuteen. Oli syynä sitten parin yhteinen päätös, sosiaaliset tai taloudelliset ongelmat tai muut syyt, ne eivät rippikirjasta tai muusta väestökirjanpidosta käy ilmi.

Oman aviottoman syntyperän periytymistä omalle aviottomalle lapselle on perusteltua pitää vielä 1800-luvun loppupuolellakin ylisukupolvista huono-osaisuutta ilmentävänä asiana, sillä aviottoman lapsen juridinen asema parantui vasta vuonna 1922 annetun lain myötä. Eduskunta oli jo vuosikymmen aiemmin hyväksynyt lain, jonka myötä aviottomilla lapsilla oli oikeus isään ja sen myötä isältä saatavaan elätukseen, perintöön sekä nimeen, mutta kirkolliskokous jätti lain hyväksymättä.¹¹⁷⁹ Tutkimieni miesten aviottomat lapset olivat kuitenkin hyvin eri asemassa kuin naisten aviottomat lapset, sillä he olivat syntyneet kihlauksen aikana, jolloin lapsen juridinen asema oli aviolapseen verrattavissa.¹¹⁸⁰ Yhdenkään tutkimani naisen oman aviottoman lapsen isää ei ole merkitty kirkonkirjoihin.

Varsin moni tutkittavieni omista aviottomista lapsista syntyi äitinsä tapaan synnytyssairaalassa: ainakin kuuden lapsen syntymäpaikaksi on merkitty sairaala. Aviolapsista puolestaan vain yksi syntyi synnytyssairaalassa: hän oli syksyllä 1866 isorokkoon kuolleen Gustaf Lindin poika, jonka Gustafin leski Katarina Lind joutui synnyttämään synnytyssairaalassa.¹¹⁸¹ Näin ollen sairaala syntymäpaikkana kertoo vielä 1800-luvun loppupuolellakin huono-osaisuudesta ja myös huono-osaisuuden ylisukupolvisesta periytymisestä. Kolme kummia saaneen Amalia Fredbergin tyttäreltä¹¹⁸² lukuun ottamatta aviottomat lapset saivat kaksi kummia, joita on yhteensä 25 ja joista 20 eli lähes kaikki ovat naisia. Vaikka otanta on pieni, kummien laatu ja määrä ovat linjassa tutkimusjoukkoni itsensä saaneiden kummien kanssa, sillä heistäkin valtaosa oli naisia. Myös heidän vanhemmillaan oli keskimäärin vähemmän kummeja (2,7 kummia) kuin koko tutkimusjoukollani (3,1). Näin myös sosiaaliset verkostot siirtyivät tutkimusjoukkoni tapauksessa ylisukupolvisesti ja vaikuttivat merkittävästi huono-osaisuuden kokemuksiin.

Syy naimattomuuteen jää monessa elämänculussa hiljaisuuksien peittoon. Siinä missä Edvard Rosenbergin ja Igantius Törnroosin naimattomuutta selittävät ripille pääsyn vaikeudet ja konfirmoimattomuus, samantlaisia syitä ei löydy kaikkien tutkittavieni elämänculuista. Piikana ja ompelijattarena itsensä elättänyt Sofia Hagelberg

¹¹⁷⁸ KA, TTA, I Aa3:17 yhteisen srk rk (1878–1888), 1189; SSHY, Kaarina, rk I Aa:21 (1898–1907), 253, 245.

¹¹⁷⁹ Urponen 1994, 183–184.

¹¹⁸⁰ Markkola 1994, 61–62.

¹¹⁸¹ KA, TTA, I F3:8 yhteisen srk kuolleet (1865–1873), k. 10.11.1866; I C3:6 yhteisen srk syntyneet (1865–1868), s. 23.12.1866.

¹¹⁸² KA, Heinolan kaupunkisrk arkisto, I C:3 syntyneet (1844–1884), s. 8.1.1849.

kuoli naimattomana 27-vuotiaana, eikä myöskään hänen pikkuveljensä Axel mennyt koskaan naimisiin.¹¹⁸³ Niin ikään Johan Blomin, Maria Heleniuksen, Ulrica Lembergin, Johanna Stenlundin, Edla Stenroosin ja Eva Wechterin elämänkuluista ei löydy selvää selitystä heidän naimattomuudelleen: he eivät syyllistyneet rikoksiin, eikä heillä myöskään ollut väestökirjanpitoon merkittyjä aviottomia lapsia.

Naimattomuutta ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa voi tulkita merkiksi huono-osaisesta elämästä. Osalle naimattomuus oli tietoinen valinta,¹¹⁸⁴ vaikka tutkimusjoukkoni kohdalla tällaista tulkintaa ei lähteiden luonteen vuoksi voi tehdä. Ainakin osalle naimattomista tutkimusjoukkoni jäsenistä näyttää löytyneen paikka perhe- ja sukuyhteisön tärkeänä jäsenenä. Siskokset Ulrica Lemberg ja Maria Helenius näyttivät huolehtivan äidistään tämän ikääntyessä, sillä heidän merkittiin asuvan samassa taloudessa äitinsä kanssa aina äitinsä kuolemaan vuoteen 1888 asti.¹¹⁸⁵ Perheen järjestelyjä voi pitää yhtenä esimerkkinä sukulaisten muodostamista turvaverkoista, jotka olivat yleisiä myös työväestön keskuudessa.¹¹⁸⁶

Naimattomien tyttärien tehtäviin kuului vanhemmistaan huolehtiminen.¹¹⁸⁷ He saivatkin toisistaan turvaa tilanteessa, jossa he olivat itse vastuussa omasta toimeentulostaan.¹¹⁸⁸ Naimattomuus saattoi olla myös valinta, ja 1800-luvun loppupuolella naimattomuus alkoi olla yhä yleisempää erityisesti työläisnaisten keskuudessa. Tähän vaikutti vuonna 1863 annettu lakimuutos, jonka myötä 25 vuotta täyttäneet naimattomat naiset vapautuivat isänsä holhouksenalaisuudesta. Tämä tarkoitti sitä, että heillä oli oikeus hallinnoida omaa kiinteää omaisuuttaan. 25 vuoden ikäraja pohjautui ajatukseen siitä, että tuon ikäisten naisten avioitumismahdollisuudet alkoivat olla huonot ja että heidän olisi käytännön syiden vuoksi itse voitava huolehtia omaisuudestaan.¹¹⁸⁹

Vaikuttaa myös siltä, että vuosisadan loppupuolen suuri kriisi eli vuosien 1866–1868 nälkävuodet yhdistävät useiden tässä luvussa käsittelemieni henkilöiden elämänkulkuja ja aiheuttivat haavoittuvuutta myös silloin, kun elämäkulussa näkyi

¹¹⁸³ KA, Helsingin ruotsalais-suomalaisen srk arkisto, kuolleiden ja haudattujen luettelot (1845–1885), k. 31.3.1873; SSHY, Nauvon srk, kuolleet 1894–1953, k. 19.7.1902.

¹¹⁸⁴ Malinen, Eilola & Frigren 2021, 141.

¹¹⁸⁵ Ulrica Lemberg ja Maria Charlotta Helenius olivat puolisisoksia. Ulrican isä ei ole tiedossa, mutta Marian isä oli todennäköisesti merimies Helenius, jonka kanssa tyttöjen äiti oli ollut kihloissa. Toisaalta Ulricankin kohdalle merkittiin sukunimeksi Helenius vuosien 1868–1878 rippikirjassa mutta nimi korjattiin jälleen Lembergiksi vuosien 1878–1888 rippikirjassa. KA, TTA, I Aa3:13 yhteisen srk rk (1868–1878), tontti 1.20.1, 338; I Aa3:17 yhteisen srk rk (1878–1888), tontti 1.27. ½ 3, 686; SSHY, Turun tuomiokirkkosrk, I Aa3:24 (1887–1900), Lemberg, 154.

¹¹⁸⁶ Markkola 1994, 124–125.

¹¹⁸⁷ Isoaho-Nousiainen 2023, 195–196.

¹¹⁸⁸ Markkola 1986, 82.

¹¹⁸⁹ Dahlberg 2021, 248–249; Karonen ym. 2021, 316.

merkkejä orastavasta sosiaalisesta noususta. Nälkävuodet olivat 1800-luvun Suomessa suurin kriisi, ja ne koskettivat erityisesti köyhimpiä toimeentulon rajoilla eläneitä väestönosia.¹¹⁹⁰ Tutkimusjoukossani näihin henkilöihin lukeutuu Ulrika Sundgrenin ja Amalia Fredbergin kaltaisia koulun käyneitä ja siten muihin verrattuna paremmat eväät elämään saaneita henkilöitä, joiden elämän suunta kääntyi nälkävuosina huonompaan.

Lisäksi nälkävuodet koettelivat esimerkiksi Amalia Skönbergiä, joka on tutkimusjoukkooni kuuluvista aviottoman lapsen synnyttäneistä naisista ainoa, joka oli ollut naimisissa. Amalia oli ollut naimisissa renkivouti Olof Anderssonin kanssa, ja pariskunnalle oli syntynyt neljä aviolasta vuosina 1858–1867, ja lapsista yksi menehtyi isänsä tapaan nälkävuosina. Helmikuussa 1873 Amalia synnytti kuopuksensa, joka oli avioton lapsi, eikä hän koskaan avioitunut uudelleen.¹¹⁹¹ Myös Johan Stolt sekä Gustaf Lindin (synt. Lindblad) puoliso olivat jääneet leskeksi nälkävuosina. Erika Orrénin (synt. Roth) ainoaksi jäänyt lapsi syntyi tammikuussa 1866 synnytys-sairaalassa, ja Erika menehtyi pian tyttärensä synnyttyä lapsivuoteeseen.¹¹⁹² Myös Antoinetta Törnqvistin kuopus syntyi synnytys-sairaalassa nälkävuonna 1868.¹¹⁹³ Naimattomaksi jääneiden sinnittelijöiden odotushorisontteja muovasi mahdollisesti vahvasti koko yhteiskunnan laajuinen kriisi eli nälkävuodet, mikä voi myös selittää heidän naimattomuuttaan. Se kertoo lisäksi siitä, että syntyperältään huono-osaisen elämänsäkulussa ja ponnistelussa paremman elämän eteen merkitystä ei ollut pelkäämään henkilökohtaisilla ominaisuuksilla, resilienssillä ja pääomalla, vaan myös yhteiskunnalliset murrokset ja erityisesti kriisit jättivät elämänsäkulkuun jälkensä.

¹¹⁹⁰ Nälkävuosista ks. esim. Haapala & Markkola 2021, 353–360; Jussila & Rantanen 2019; Voutilainen 2016.

¹¹⁹¹ KA, TTA, I Aa3:9 yhteisen srk rk (1860–1867), tontti S. m. 27, 1112; I Aa3:13 yhteisen srk rk (1868–1878), 979; SSHY, Turun tuomiokirkkosrk, I Aa3:20 yhteisen srk rk (1887–1900), 230; I Aa4:8 yhteisen srk rk (1888–1898), 597.

¹¹⁹² Olen käsitellyt Erika Orrénin taustaa edellä luvuissa Sukupuolitautisairaala elettyinä instituutiona, Sairaalassa syntyneet ja Lapset köyhäinavun piirissä. KA, TTA, I C3:6 yhteisen srk syntyneet (1865–1868), s. 5.1.1866; I F3:8 yhteisen srk kuolleet (1865–1873), k. 30.5.1869.

¹¹⁹³ KA, TTA, I C3:6 yhteisen srk syntyneet (1865–1868), s. 28.5.1868.

SYRJÄYTYMISEN MEKANISMIT

Niukkuudessa elämisen tiedetään nykyään kaventavan uskoa tulevaisuuteen ja siirtyvän sukupolvelta toiselle, mikä puolestaan näkyy elämänhallinnan ongelmina ja aiheuttaa osattomuuden tunnetta.¹¹⁹⁴ Historiallisesti elämä marginaaleissa on vaatinut usein joustavuutta, mikä pakotti joskus toimimaan yhteiskunnan normeja vastaan.¹¹⁹⁵ Tällaista toimintaa oli esimerkiksi edellisessä luvussa kuvaamani seksityö. Edellä kävi ilmi, että osa haavoittuvaisessa asemassa olevassa tutkimusjoukkoni jäsenistä onnistui sinnittelemään elämänsä notkahduksissa ja vastoinkäymisissä. Pieni osa heistä näyttää puolestaan elämänsä kulkujensa perusteella sijoittuvan syvimpiin huono-osaisuuden notkelmiin eli käytännössä syrjäytyneen. Syrjäytymisellä tarkoitetaan sosiaalisten mekanismien prosessia, jossa elämänsä varrelle kasautuu lukuisia vastoinkäymisiä, eikä myönteisiä siirtymiä joko ole lainkaan tai niitä on vain vähän. Tämä johtaa pitkäaikaiseen köyhyyteen ja huono-osaisuuteen eli syrjäytymiseen.¹¹⁹⁶ Syrjäytymisen käsitteellä ei kuitenkaan viitata tiettyyn syrjäytyneiden ryhmään, sillä käsitteelle ei ole selkeää määritelmää.¹¹⁹⁷ Siksi en tässä luvussa puhu syrjäytyneistä vaan kuvaan syrjäytymisen prosesseja ja mekanismeja, jotka kertovat syvästä ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta. Miksi osan kohdalla huono-osaisuus pitkittyi ja syventyi syrjäytymiseksi?

Historiallisesti syrjäytymisen kaltaisesta kasautuneesta huono-osaisuudesta kertovat muun muassa irtolaisuustuomiot, rikokset ja laitoshoido. Näiden pitkäaikaisten putoajien elämänsä kulkussa on ilmennyt usein muitakin vastoinkäymisiä niin kuin köyhänapuun turvautumista, sairauksia ja mahdollisesti myös niistä johtuvia kuolemia, naimattomuutta, aviottomia lapsia tai lapsettomuutta, avioeroja tai lasten menehtymistä pieninä.¹¹⁹⁸ Tarkoitukseni on kuvata tutkimusjoukkoni koskettaneita syrjäytymisestä kertovia tekijöitä empaattisesti asettamalla niin rikokset ja rikkomukset kuin irtolaisuustuomiot ja vapausrangaistukset osaksi tutkimusjoukkoni elämänsä kulkua toisintamatta heidän asemaansa marginalisoituna ja nimettömänä alaluokkana.¹¹⁹⁹

Syrjäytymisen mekanismeja voi kuvata myös sitä kautta, miten ne kietoutuvat yhteen alakulttuurisen pääoman kanssa. Alakulttuurisen pääoman käsitettä on käyttänyt muun muassa Antti Häkkinen kuvatessaan köyhälistöksi nimittämänsä helsinkiläiseen rikolliseen alaluokkaan eli alamaailmaan kuuluneiden elämää. Alaluokan käsitettä käytettiin jo 1800-luvun alussa kuvaamaan ihmisryhmää, joka oli kokemansa köyhyyden ja huono-osaisuuden vuoksi muista yhteiskuntaryhmistä tai

¹¹⁹⁴ Isola ym 2017, 16; Isola 2016.

¹¹⁹⁵ Lamberg 2025; Vilhelmsson 2020, 38–39; Ågren 2016.

¹¹⁹⁶ Isola 2022, 152; Saari 2015, 103–105.

¹¹⁹⁷ Saari 2015, 29.

¹¹⁹⁸ Parikka 1994, 73–75, 78–81.

¹¹⁹⁹ Vrt. Lamberg 2025, 65.

-luokista erillään yhteiskunnan hierarkian pohjalla. Tähän alaluokkaan kuuluvat hankkivat toimeentulonsa esimerkiksi rikollisuuden keinoin, ja lisäksi heidän elämänsä ilmenne monenlaisia sosiaalisia ongelmia esimerkiksi laitos- ja päihdekierteiden muodossa. Ilmiön taustalla on tunnistettu olevan yhteiskunnallisia rakenteellisia ongelmia, kuten tilattoman väestön kasvua ja kaupungistumista, mikä näkyy yksittäisten ihmisten kohdalla esimerkiksi työttömyytenä ja asunnottomuutena. Häkkinen ei tarkoita alaluokan käsitteellä kielteistä ja leimaavaa lähestymistapaa tutkimusaiheeseen vaan käyttää sitä kuvatakseen yhteiskunnan laidoilla eläneiden ihmisten toimeentulon ja selviytymisen mahdollisuuksia ja keinoja.¹²⁰⁰

Rikokset ja rikollinen elämäntapa

Niukka ja huono-osainen elämä pakotti tutkittavani turvautumaan paikoin myös rikoksiin. Jo Olwen H. Hufton esitti vuonna 1974, että kerjäämisen, irtolaisuuden, varkauksien ja salakuljettamisen kaltaiset toimeentulon hankkimisen keinot olivat osa 1700-luvun yhteiskunnan hätävarataloutta.¹²⁰¹ Varhaismodernissa Suomessa tilattomien kaltaisille köyhille väestöosille ja sosiaaliselle alaluokalle, johon lukeutui esimerkiksi irtolaisia, palvelusväkeä, sotilaita ja muita sosiaalisesti ja taloudellisesti heikossa asemassa olevia, oli tyypillistä joutua turvautumaan elämänsä aikana myös rikolliseen toimintaan niin kuin varkauksiin tai laittomaan viinanpolttoon ja -myyntiin heidän pyrkiessään selviytymään arjessaan.¹²⁰² Käsittelen tällaisia rikoksia siksi, että ne kertovat hyvin olennaisesti elämänsä mittaan ilmenevästä ja äärimmillään syrjäyttävästi huono-osaisuudesta, mikä voi puolestaan auttaa ymmärtämään huono-osaisuuden kasautumista.¹²⁰³

Tutkimusjoukossani on 11 henkilöä, jotka on varmuudella tuomittu omaisuus-, väkivalta- tai muista rikoksista ja rikkomuksista. Lisäksi yhtä henkilöä on epäilty rikoksesta, ja kahden henkilön kohdalla sanomalehdessä on uutisoitu saman nimisen henkilön tekemästä rikoksesta, mutta en ole voinut varmistaa, onko kyseinen henkilö tutkittaviani. Autonomian ajan Suomessa lain rikkomiset jaettiin vakaviin rikoksiin ja lievempiin rikkomuksiin, joista ei aina edes eritelty, mitä niihin laskettiin kuuluvaksi.¹²⁰⁴ Tutkimusjoukossani eniten tuomioita annettiin varkauksista, sillä yhteensä neljä sai elämänsä aikana ainakin kerran varkaustuomion. Kolmelle annettiin näpistysuomio. Vuonna 1845 varkausrikokset olivat Suomessa kuudenneksi yleisin rikos,

¹²⁰⁰ Häkkinen 2015. Alaluokasta ja alamaailmasta ks. lisää Thomas 2003.

¹²⁰¹ Hufton 1974, passim., erit. 219–306.

¹²⁰² Kotilainen 2025, 284–288; Räihä & Impola 2025, 24, 27; Vainio-Korhonen & Korhonen 2024, 166–167; Saarenpää & Vainio-Korhonen 2022, 138; Vainio-Korhonen 2018, 75; Häkkinen 2004, 148.

¹²⁰³ Vrt. Räihä & Impola 2025, 28; Kotilainen 2025, 275.

¹²⁰⁴ Vuorela 2021, 17.

josta oli seurannut tuomio.¹²⁰⁵ Kaksi tuomittiin julkisesta kerjäämisestä. Tuomioita annettiin myös julkijuoppoudesta, myöhäisestä ulkonaolosta, eläinräkkäyksestä ja tierikoksesta. Yksittäisiä henkilöitä tuomittiin seuraavista rikoksista: paloviinan myynti, pahoinpitely, irstaus, ikkunan rikkominen, väkivalta poliisia kohtaan, vääräntäminen sekä kaikista raskaimpana murha. Lisäksi viisi henkilöä sai tuomion irtolaisuudesta, mutta koska irtolaisuus ei ollut rikos, käsittelen sitä omassa luvussaan.

Olen tyypitellyt tutkimusjoukkoni rikokset ja rikkomukset kolmeen kategoriaan eli toimeentulon hankkimiseen liittyviin rikoksiin (paloviinan myynti, kerjääminen, näpistys ja varkaus) sekä väkivaltarikoksiin (pahoinpitely, tappelu, tierikos ja murha). Lisäksi muut-kategoriaan olen luokitellut esimerkiksi yleiseen järjestykseen liittyviä rikoksia ja rikkomuksia, jotka eivät sopi kumpaankaan kategoriaan: julkijuoppouden, ikkunan rikkomisen, myöhäisen ulkonaolon, eläinräkkäyksen, irstauden ja vääräntämisen. Poliisikamarin ja eri oikeusasteiden aineistot ovat kuitenkin niin runsaita, että tämän tutkimuksen puitteissa on ollut mahdollista selvittää oikeudelliset prosessit vain pääpiirteittäin. Aina viranomaisetkaan eivät vaivautuneet erittelemään, mihin kaikkeen tuomittu oli syyllistynyt. ”Tehnyt yhtä ja toista on ollut kulkurina”, kuuluu Carl Heikellistä laadittu kuvaus Turun keskusvankilan vastaanottokirjassa 1890-luvulla.¹²⁰⁶

Toimeentulon hankkimiseen liittyvistä rikollisista keinoista tutkimusjoukossani paloviinan myynti oli vakavuudeltaan vähäisimpiä, ja myös lainsäädännössä ja rangaistuskäytännöissä se määriteltiin kategoriaan ”muut lievemmat yleisen lain rikkomukset”.¹²⁰⁷ Paloviinan polttaminen ja myynti oli luvanvarainen elinkeino, mutta sitä hyödynsivät tulojen hankkimiseksi myös esimerkiksi kaupunkien työläisperheet.¹²⁰⁸ Tutkimusjoukostani itsellisenä elänyt Johanna Byrgell näytti hankkivan itselleen tuloja paloviinan myynnillä, sillä hän sai 1860-luvulla luvattomasta myynnistä 20 ruplan sakot.¹²⁰⁹

Tutkimusjoukossani on kiinnostavaa, että tällaisia rahaan, omaisuuteen ja liiketoimintaan liittyviä laittomia selviytymisstrategioita näyttää olleen melko vähän, tai ainakin rippikirjojen sivuille ja poliisikamarin ja tuomioistuinten aineistoihin kirjatuihin tutkittavieni ”rikosrekistereihin” ei tällaista toimintaa ole juuri kirjattu. Siinä mielessä tutkittavani eivät poikenneet Turun laidoilla asuvasta työväestöstä. Turun Luostarinväellä asuneiden työläisperheiden tekemissä rikoksissa oli vain vähän näpistyksiä ja varkauksia, ja valtaosa tuomion saaneista oli syyllistynyt julki-

¹²⁰⁵ Vuorela 2021, 45.

¹²⁰⁶ KA, Turun keskusvankilan (TMA) arkisto, Ab:4 vankien vastaanottokirja (1895–1897), nro 648.

¹²⁰⁷ Vuorela 2021, 52–53.

¹²⁰⁸ Saarenpää & Vainio-Korhonen 2022, 129–130, 138.

¹²⁰⁹ KA, TTA, I Hb:16 kirkkokurinalaisten luettelot (1844–1889), Byrgell Johanna Sofia.

juoppouteen eli esiintynyt selvästi juopuneena julkisella paikalla ja aiheuttanut mahdollisesti myös häiriötä.¹²¹⁰ Juopumus olikin yleisin rikkomus vuoden 1845 Suomessa, ja vakavuudeltaan se laskettiin lieväksi rikokseksi.¹²¹¹ Julkijuoppous oli 1840-luvun Turussa yleisimpiä käsiteltyjä rikoksia.¹²¹²

Kerjääminen on laskettavissa laittomaksi toimeentulon hankkimisen muodoksi. Tehokkaalla köyhäinavulla pyrittiin ehkäisemään kerjäämistä, ja Turussa kerjääminen kiellettiin jo vuonna 1790 annetussa ja vuonna 1822 päivitetystä köyhäinhoidon ohjesäännössä. Siksi kerjäämisestä seurasi sanktioita sekä lapsille että aikuisille: sitä kovempi rangaistus, mitä useammin kerjääminen toistui.¹²¹³ Kerjäämisen kieltäminen johtui siitä, että kerjäläisten määrä oli kasvanut Euroopassa 1800-luvun mittaan suorastaan hallitsemattomaksi. Suomessa kehitys johtui vuosisadan väestö- ja yhteiskunnallisista kriiseistä: Suomen sodasta, katovuosista ja epidemioista sekä tilattomien ja työttömien määrää lisänneestä väestönkasvusta. Varsinkin lasten kerjäläisyydestä oli 1800-luvulle tultaessa muotoutunut näkyvä sosiaalinen ongelma. Kerjäämistä pyrittiin suitsimaan vuosien 1817 ja 1822 keisarillisilla julistuksilla, ja myös vuoden 1852 vaivaishoitoasetuksella yritettiin puuttua kerjäämiseen kieltämällä se myös kotiseurakunnassa.¹²¹⁴ Käytännössä kerjäläisyys kuitenkin säilyi jonkinlaisena puolivirallisena sosiaaliturvajärjestelmänä. Paikallisyhteisöissä tuttujen asukkaiden maltillinen kerjääminen yleensä suvaittiin, ja varsinainen ongelma oli hallitsematon ja ulkopaikkakuntalaisten kerjäläisyys.¹²¹⁵ Monelle köyhille perheille kerjääminen oli ajoittain ainoa toimeentulovaihtoehto.¹²¹⁶

Tutkimusjoukkooni kuuluvien kollektiivisten ja paikoin hyvin syvien huonosuuden kokemusten valossa on huomiota herättävää, että vain kaksi tutkimusjoukkooni kuuluvista oli tavattu kadulta kerjäämästä ja että kerjääminen oli vain lapsuudessa ja nuoruudessa hyödynnetty toimeentulokeino. Tähän saattoivat olla syynä paikallisyhteisön kontrolli ja kerjäämisen aiheuttamat mahdolliset häpeän kokemukset, joihin molempiin vaikutti laaja ja toimiva köyhäinhoitojärjestelmä. Järjestelmän

¹²¹⁰ Saarenpää & Vainio-Korhonen 2022.

¹²¹¹ Vuorela 2021, 45, 53–54.

¹²¹² Saarenpää & Vainio-Korhonen 2022, 127–129.

¹²¹³ KA, TTA, II Cj:1 köyhäinhoito- ja köyhäintalon johtokunnan asiakirjoja ja pöytäkirjoja, Ordning, om de fattigas wård i Åbo Stad, efter öfwerläggning med Stadens samtelige Innewånare, af Fattighus-Directionen författad, år 1790 ja Ordning för Den Allmänna Fattigwården, d. 4. Decem. 1822, Art. VI.

¹²¹⁴ Kokko 2024, 107; Koskivirta 2017, 121; Pulma 2009, 77; Markkola 2007, 213; Ylikangas 2003, 455; Pulma 1994, 54–55.

¹²¹⁵ Pulma 2009, 77–78; Pihlajamäki 2009, 101; Saaritsa 2003, passim; Nygård 1985, 45.

¹²¹⁶ Rahikainen 2010, 337.

tehtävänä oli ehkäistä kerjäämistä muun muassa langettamalla siitä niin suuret sanktiot, ettei kerjäämisen riskiä kannattanut ottaa kuin vain äärimmäisessä hätässä.¹²¹⁷

Toinen kerjäämisestä kiinni jääneistä oli 12-vuotias Edvard Rosenberg, jonka poliisi otti kaupungilla kiinni maaliskuussa 1841. Edvard itse kertoi kerjäämisen syyn olleen nälkä, kun taas viranomaisten silmissä kyse näyttää olleen pahantapaisuudesta, sillä poliisikamarin kuulustelupöytäkirjassa Edvardia kuvataan pahantapaiseksi ja varastelevaiseksi.¹²¹⁸ Vain noin kuukausi Edvardin kerjäämisestä saaman tuomion jälkeen 15-vuotias Fredric Mattlin otettiin kiinni, kun hän oli ollut kaupungilla kerjäämässä kahden toverinsa kanssa. Poliisikamarin kuulusteluissa ei kuultu kerjäämästä tavattuja poikia vaan heidän huoltajiaan, joista molemmat kielsivät tietävänsä mitään tapahtuneensa. Fredricin äiti kertoi poikansa sanoneen vain lähtevänsä ulos pihalle etsimään luita. Näin ollen syyt kerjäämisen taustalla jäävät pimentoon. Samassa kuulustelupäiväkirjassa kuitenkin todetaan, että poikien tiedettiin kerjänneen usein, eli kyseessä ei ollut yksittäistapaus.¹²¹⁹ Se että vanhemmat kielsivät tietävänsä mitään poikiensa puuhista on ymmärrettävää, olihan kerjääminen kiellettyä. Tapauksissa on kuitenkin pohdittava myös sitä mahdollisuutta, että lasten lähettäminen kerjuulle olisi ollut köyhien perheiden selviytymisstrategia. Esi-teollisessa Euroopassa se oli nimittäin yksi perheiden tyypillisimmistä toimeentulo-keinoista.¹²²⁰

Fredric Mattlinin kuulustelusta kertova pöytäkirja on melko niukkasanainen, mutta Edvard Rosenbergin kohdalla poliisikamarin sanavalinnat havainnollistavat hieman niitä kokemuksia, joiden päälle Edvardin syrjäytymisen kokemukset kumuloituivat. Pahantapaiseksi kutsuminen paljastaa, että Edvardin kokema huonosaisuus muodostui kahdesta eri osa-alueesta: äidin kuoleman aiheuttamasta juridisesta turvattomuudesta ja hänen viranomaisten silmissä huonosta käytöksestään, mikä puolestaan aiheutti ongelmia yksilön ja yhteiskunnan suhteessa silloinkin, kun kyseessä oli alaikäinen. Pahantapaisuus oli nimittäin normista poikkeavaa ja yhteiskunnalle haitallista kerjäämisen, juoppouden ja tottelemattomuuden tapaista käyttäytymistä, ja se kytkeytyi olennaisesti rikollisuuteen. Määrittelyt olivat kuitenkin väljiä ja sukupuolisidonnaisia, sillä miehiä koskevissa pahantapaisuuden

¹²¹⁷ Turun köyhäinhoidon ohjesäännössä kehoitettiin kaupunkilaisia olemaan auttamatta kerjäläisiä, ja niin kerjäämästä tavattuja lapsia kuin aikuisiakin rangaistiin pakkotyöllä. Köyhäinavun piirissä olleet kerjäläiset menettivät lisäksi köyhäinavustuksensa. KA, TTA, II Cj:1 köyhäinhoito- ja köyhäintalon johtokunnan asiakirjoja ja pöytäkirjoja, Ordning för Den Allmänna Fattigwården, d. 4. Decem. 1822, Art. VI. Ks. myös Koskivirta 2017, 115–177.

¹²¹⁸ KA, TPVY, C I a:15, 9.3.1841, § 2. Käsittelen Edvardin kerjäämisestä saamaa tuomiota myös pääluvussa II *Lapsena ja nuorena köyhäinavun piirissä*.

¹²¹⁹ KA, TPVY, C I a:15, 16.4.1841, § 14.

¹²²⁰ Ks. esim. Vainio-Korhonen 2026 (tulossa); Hufton 1974, 107–127. Vrt. 1800–1900-lukujen taitteen osalta Markkola 2018, 169.

kuvauksissa toistuivat tyypillisesti määritelmät laiskuudesta, kun taas naisten kohdalla määrittelyt kytkeytyivät seksuaalisuuteen.¹²²¹

Kerjäämisen lisäksi näpistykset ja varkaudet ovat olleet erityisesti huono-osaisen väestönosan keino elannon hankkimiseksi.¹²²² Näpistys (*snatteri*) tarkoitti 1800-luvun Suomessa tilannetta, jossa varastetun omaisuuden arvo on vähäinen, ja sen saattoi sovittaa maksamalla sakot tai lyhyellä vapausrangaistuksella. Varkaus (*stöld*) oli puolestaan vakavampi rikos sekä varastetun omaisuuden arvon että teosta seuranneen rangaistuksen mittapuulla. Ensikertaisesta varkaudesta piti maksaa kolme kertaa varastetun tavaran arvon suuruinen sakko. Toisenkin varkauden saattoi sovittaa sakoilla, mutta sitä useammin rikoksen uusineet toimitettiin vankilaan. Sakkojen maksamiseen tarvittavien varojen puuttuessa rikos sovitettiin ruumiinrangaistuksella.¹²²³

Pohjoismaissa varkausrikoksia on tehty erityisesti yhteiskunnallisten kriisien aikaan, mutta rikosten määrässä on ollut suurta ajallista ja paikallista vaihtelua. Yleispiirteitä voidaan kuitenkin todeta, että Pohjoismaissa varkausrikoksia on tehty vähemmän kuin muita rikoksia, kuten väkivaltarikoksia, ja että kaupungeissa varkausrikoksia on käsitelty oikeudessa maaseutua enemmän, joskin erot ovat pieniä.¹²²⁴ 1800-luvun alkupuolella Turun poliisikamarilla varkauksia tutkittiin vain muutamia vuosia.¹²²⁵

Tutkimusjoukostoni neljä, Johanna Byrgell, Carl Heikell, Edvard Rosenberg ja Johan Wallgren, tuomittiin näpistyksestä. Heistä Edvard ja Johan jäivät lisäksi kiinni varkaudesta, johon syyllistyivät myös Fredric Mattlin ja Gustaf Rosenberg. Edvard Rosenberg varasteli nuoruudessaan toistuvasti niin rahaa kuin nenäliinojen ja

¹²²¹ Yhteiskunnallinen keskustelu pahantapaisuudesta alkoi vilkastua toden teolla 1800-luvun loppupuolella, ja esimerkiksi vuoden 1865 irtolaisuusasetuksessa mainittiin ensi kertaa pahantapaisuuden käsite ja samalla irtolaisuus kytkettiin laillisen suojelun ja työttömyyden sijaan nimenomaan pahantapaiseen elämään. Pukero 2009, 16, 64–67; Vehkalahti 2002, 228–229; Pulma 1994, 61–62. Lastenhuollollisessa keskustelussa pahantapaisuudesta alettiin puhua noin 1850-luvulta lähtien, ja 1880–1890-luvuilla tämä alkoi näkyä suojelukasvatuksen tarpeen vaatimisena ja kasvatuslaitosten perustamisena. Nämä reformit kytkeytyvät erityisesti huoleen nuorisorikollisuudesta ja teollistumisen ja kaupungistumisen aiheuttamista ongelmista, ja ne muuttuivat varsinkin 1900-luvun alusta alkaen paikallistasoisista valtiotasoisiksi. Vehkalahti 2008, 30–36; Pulma 1994, 63–64; Jaakkola 1994, 118–119, 148; Satka 1994, 261; Pulma 1987, 105–122.

¹²²² Räihä & Impola 2025, 24; Clementsson 2024a, 91–111; Clementsson 2024b; Vuorela 2021, 94; Vainio-Korhonen 2018, 75; Annola 2017, 136–137; Hufton 1974, 219–305.

¹²²³ Saarenpää & Vainio-Korhonen 2022, 130–131; Vuorela 2021, 32, 151, 313. Varkauksiin liittyvästä terminologiasta ja lainsäädännöstä ks. lisää Räihä & Impola 2025, 10–15.

¹²²⁴ Räihä & Impola 2025, 15–24; Vuorela 2021, 90–99.

¹²²⁵ Vainio-Korhonen 2018, 168.

lusikoiden tapaisia käyttöesineitä.¹²²⁶ Myös Fredric Mattlin oli nuoruudessaan näpistellyt.¹²²⁷ Edvardin veli Gustaf Rosenberg oli maaliskuussa 1850 kämnerinoikeudessa kuultavana kukkaron varastamisen takia ja joulukuussa 1860 sian- ja lampaanruhojen varastamisen vuoksi.¹²²⁸ Carl Heikell puolestaan sai aikuisiällään neljästi näpistystuomion.¹²²⁹ Samoin Johan Wallgren syyllistyi aikuisiällään näpistykseen: hänet tuomittiin joulukuussa 1869 ensi kertaa näpistyksestä, ja lisäksi häntä oli epäilty murroista.¹²³⁰ Varkaus olikin varhaismodernissa Suomessa sukupuolittunut ilmiö: miehet syyllistyivät varkauksiin naisia useammin.¹²³¹ Tutkimusjoukkooni kuuluvista naisista ainoastaan Antoinetta Törnqvistiä oli epäilty näpistyksestä Mynämäellä tammikuussa 1869, mutta hänet vapautettiin epäilyistä.¹²³²

Toistuvat näpistys- ja varkaustuomiot tiesivät myös ankaria rangaistuksia eli laitostuomioita, minkä vuoksi tutkimusjoukossani kyseiset rikokset kertovat yhä syvenevästä huono-osaisuudesta. Myös rikoksista langetetut ruumiinrangaistukset voivat selittää syrjäytymistä. Kerjäämisestä ja varastamisesta rangaistiin ruumiillisella kurituksella, jos varoja sakkojen maksuun ei ollut: alaikäiset vitsottiin, kun taas täysikäisille määrättiin raippoja.¹²³³ Näin tehtiin myös Edvardille ja Fredricille.¹²³⁴ Julkinen raipparangaistus oli nöyryyttävä kokemus, jonka aiheuttamat ruumiilliset ja henkiset arvet voivat olla todettavissa jopa syrjäytymistä selittäväksi avainkokemukseksi.¹²³⁵

Syvenevän huono-osaisuuden ja syrjäytymisen lisäksi Fredric Mattlinin ja Edvard Rosenbergin tuomiot kertovat myös siitä, miten syrjäyttävät mekanismit saattoivat muodostua jo nuoruudessa tutkittavieni keskinäisessä kanssakäymisessä. Sekä Fredric Mattlin että Edvard Rosenberg olivat olleet heinäkuuisena lauantaina vuonna 1841 kaupungilla kahden muun pojan, Gustaf Robert Montellin ja Fredrik Wilhelm Grönroosin kanssa, joista Fredrik Grönroos oli aiemmin myös kerjännyt Fredric Mattlinin kanssa. Pojat olivat viettäneet aikaa yhdessä ja varastaneet

¹²²⁶ Ks. esim. KA, Kämnerinoikeuden renovoidut tuomiokirjat, KäO:32, 28.1.1843, § 1 & 28.3.1843, § 2.

¹²²⁷ KA, TPVY, C I a:15, 16.4.1841, § 14.

¹²²⁸ KA, Turun kämnerinoikeuden renovoidut tuomiokirjat, KäO:39, 2.3.1850, § 4 ja tuomiokirjat 1860, 22.12.1860, § 3.

¹²²⁹ KA, TTA, I Aa3:18 yhteisen srk rk (1877–1888), S. m., 1076.

¹²³⁰ KA, TPVY, C I a:53, 24.1.1879, § 9 & C I a:54, 5.3.1880, § 7.

¹²³¹ Räihä & Impola 2025, 23.

¹²³² KA, TTA, I Hb:12 kirkkokurinalaisten luettelot (1832–1888), 305.

¹²³³ Vuorela 2021, 196–201.

¹²³⁴ Edvard Rosenbergin tuomioista ks. esim. KA, TPVY, C I a:15, 9.3.1841, § 2; Turun kämnerinoikeuden renovoidut tuomiokirjat, KäO:30, 31.7.1841, § 41. Fredric Mattlinin tuomioista ks. esim. Turun kämnerinoikeuden renovoidut tuomiokirjat, KäO:30, 31.7.1841, § 41.

¹²³⁵ Vainio-Korhonen & Korhonen 2024, 109, 147.

lompakon markkinoilla olleelta mieheltä, joka oli ollut lepäämässä markkinapäivän jälkeen vaunuissaan. Kaikki kertoivat kuulusteluissa eri version siitä, kenen idea lompakon varastaminen oli ollut ja kuka lompakon oli tosiasiaassa vienyt nukkuvan miehen liivin taskusta, mutta kaikki todettiin syylliseksi varkauteen. Pojat tuomittiin kaikki rangaistavaksi, 16-vuotias Fredric sakkoihin, piiskattavaksi ja kirkkorangastukseen, ja kolme muuta pienempiin sakkoihin ja ankarasti vitsottavaksi, sillä toisin kuin Fredric, he olivat vielä alaikäisiä.¹²³⁶

Tämä johdattelee pohtimaan sen merkitystä, miten jo lapset ja nuoret saattoivat välittää toisilleen alakulttuurista pääomaa ja miten huonomainaisuus muodostui jo nuoruudessa, mistä kertoo se, että Fredric Mattlinin todettiin olevan tunnettu pahan-tapaisesta elämästä jo 16-vuotiaana.¹²³⁷ Se, että pojat osasivat suunnistaa nukkuvan uhrin luo markkinahälinän turvin, osoittaa heidän osanneen hyödyntää tyypillisiä taskuvarkaiden strategioita, ja poikien toimiminen joukkona oli sekin tyypillistä varkauksiin ja murtoihin syyllystyneille.¹²³⁸ Usein rikolliset muodostivat vertaisryhmiä, joissa jaettiin sama rikollinen identiteetti ja joissa tehtiin yhteistyötä.¹²³⁹

Yksittäiset rikkomukset, kuten satunnaiset julkijuoppoudet eivät välttämättä jättäneet rikoksenteelijän maineeseen pysyvää tahraa, vaikka lainrikkomisesta tehty merkintä seurasikin häntä kirkonkirjoissa koko lopun ikäänsä. Varsinaisia ongelmia alkoi koitua vasta sitten, jos rikosten tekeminen ja muunlainen norminvastainen elämä oli toistuvaa ja kun rikoksia teki henkilö, jonka elämänsä ilmeni myös useita muita huono-osaisuuden merkkejä niin kuin aviotonta syntyperää, työttömyyttä ja yksinäisyyttä.¹²⁴⁰ Tästä kertovat esimerkiksi julkijuoppoudesta eli juopuneena yleisellä paikalla häiriön aiheuttamisesta annetut tuomiot. Tutkimusjoukossani on kaksi henkilöä, joiden kohdalle on merkitty julkijuoppoustuomio. Yksi julkijuoppoustuomio ei vielä tuonut muuta kuin sakkoja, joten julkijuoppoudesta kerran tuomitulle Johan Blomille ei tullut niiden lisäksi muita seuraamuksia kuin rippikirjaan hänen kohdalleen kirjattu merkintä juopumisesta.¹²⁴¹ Maria Byrgell puolestaan menetti pitkän rikoskierteen ja elokuussa 1858 saamansa kolmannen julkijuoppoustuomion seurauksena kansalaisluottamuksensa. Hänen huono maineensa kantautui varmasti kaikkien kaupunkilaisten korviin, sillä tuomiosta kuulutettiin yleisen tavan mukaan tuomiokirkossa. Vuosien kuluessa hänen rikosrekisterinsä Turun tuomiokirkkoseurakunnan kirkkokurinalaisten luettelossa kasvoi

¹²³⁶ KA, Kämnerinoikeuden renovoidut tuomiokirjat, KäO:30, 31.7.1841, § 41.

¹²³⁷ KA, TPVY, C I a:15, 26.11.1841, § 1.

¹²³⁸ Vrt. Clementsson 2024a, 97–104.

¹²³⁹ Clementsson 2024a, 177–184.

¹²⁴⁰ Clementsson 2024b, 111–112; Saarenpää & Vainio-Korhonen 2022, 127–128, 139–141.

¹²⁴¹ KA, TTA, I Aa1:69 suomalaisen srk rk (1840–1846), Södra 61, 69; KA, TPVY, C I a:19, 14.11.1845, § 8.

merkinnöillä myöhäisestä ulkonaolosta, irtolaisuudesta, ikkunan rikkomisesta ja väkivaltarikoksista.¹²⁴² Hänen kohdallaan voi puhua suoranaisestä rikollisesta elämäntavasta.

Lähes kaikkien tutkimusjoukkooni kuuluvien ja ainakin yhden rikostuomion saaneiden elämänkuluissa ilmenee muitakin huono-osaisuudesta kertovia tekijöitä, joilla oli syrjäyttävä yhteisvaikutus ja joita olen käsitellyt edellisissä luvuissa; näitä olivat niin laitoskokemukset lapsuudessa ja nuoruudessa, ripille pääsyn vaikeudet kuin naimattomuus ja toimeentulon löytämisen ongelmat. Tämä korostaa näin ollen sitä, että syrjäytyminen johtui muistakin kuin vain yksittäisistä notkahduksista elämänpolulla. Tutkimusjoukkoni kohdalla rikoksissa oli kyse kumuloituvasta mainehaitasta, jota voi tulkita myös *köyhyysansan* käsitteen eli hätävaratalouden selviytymiskeinoihin liittyvän stigman kautta. Tästä aiheutuvan huonon maiseen vuoksi elämänkulun suuntaa oli usein vaikea muuttaa. Vaikka motiiveja yksittäisten rikosten taustalla voi vain arvailla, on kuitenkin todennäköistä, että monelle ainakin kerjäämisen ja omaisuusrikosten kaltainen toiminta oli keino tienata elanto.

Huonomainaisuuden stigma sai osan turvautumaan väärään identiteettiin ja tekemään väärennysrikoksia, sillä työtodistuksen kaltaiset viralliset liikkumiseen ja työpaikan etsintään tarvittavat asiakirjat paljastivat välittömästi, millainen oli niiden kantajan sosiaalinen asema – joskin raha- ja asiakirjaväärennöksiä tehtiin hengen pitimiksi myös muuten.¹²⁴³ Väärennysrikoksesta tuomittiin tutkimusjoukkooni kuulunut Edvard Rosenberg, joka etsi vuonna 1851 itselleen palveluspaikkaa käyttämällä itselleen kirjoitettua väärennettyä työtodistusta (*orlovssedel*), ja luultavasti noihin aikoihin hän käytti itsestään myös vääriä nimiä Rosendahl ja Anders Henriksson Danielsson.¹²⁴⁴ Väärän identiteetin käyttäminen oli tyyppillistä huonomaineisille, eikä väärä nimi muistuttanut välttämättä lainkaan henkilön oikeaa nimeä.¹²⁴⁵

Väärennysrikoksen aikaan Edvard Rosenberg oli vasta 22-vuotias mutta syyllistynyt niin raskaisiin rikoksiin, ettei hän selvästi kyennyt huonon maineensa vuoksi löytämään itselleen työpaikkaa tai oli kokonaan haluton kiinnittymään norminmukaiseen elämään. Edvard tuomittiin väärennys- ja muista rikoksista, kuten tie-

¹²⁴² Maria Byrgellin saama tuomio kuuluu seuraavasti: "Hvarhos Maria Josefina Byrgell förklarar oberättigad att deltaga i val eller sjlef väljas till sådane förättningar, som inefatta medborgerligt förtroende." KA, TPVY, C I a:32, 13.8.1858, § 5; KA, TTA, I Hb:16 kirkkokurinalaisten luettelot (1844–188), Byrgell Maria Josefina.

¹²⁴³ Kotilainen 2025; Clementsson 2024a, 155; Vainio-Korhonen & Korhonen 2024, 55, 160–161; Korhonen, Vainio-Korhonen & Välimäki 2023; Pukero 2009, 43–44. Liikkumisessa tarvittavista asiakirjoista ks. Uotila 2021.

¹²⁴⁴ KA, THA, Ebd:389 Alistusakteja, 36/1852.

¹²⁴⁵ Clementsson 2024a, 161.

rikoksesta, raskaisiin sakkoihin ja menettämään kunniansa (*mista äran*).¹²⁴⁶ Edvardin käyttämä väärennetty työtodistus olikin yksi yleisimmistä asiakirjaväärennöksistä, joita käyttivät varsinkin tilaton väestö ja muut alemmat sosiaaliryhmät silloin, kun heiltä joko puuttui todistuksia tai he halusivat peitellä rikostaustaansa.¹²⁴⁷ On hyvin mahdollista, että nuoruudessa alkanut rikoskierre oli kaventanut Edvardin odotushorisontin niin olemattomiin, ettei rikoksettoman elämäntavan jättäminen ollut enää mahdollista, vaan hänen piti luovia yhteiskunnassa muun muassa tekemällä väärennysrikoksia. Näin ollen väärennysrikos kuvaa rikollisen elämäntavan syrjäyttäviä vaikutuksia ja huono-osaisuuden syvimpiä notkelmia äärimmillään.

Irtolaisuus stigmana ja selviytymisstrategiana

Rikolliseen, huonomaineiseen ja pahantapaiseen elämäntapaan kytkeytyi myös irtolaisuus, 1800-luvun Suomessa laajalti yhteiskunnallista keskustelua ja huolta herättänyt köyhyyteen liittyvä ilmiö, jota pyrittiin suitsimaan 1800-luvun alkuvuosikymmeninä säädetyin irtolaisuuslain.¹²⁴⁸ Irtolaisuus koski myös tutkimusjoukkoani, josta neljä miestä (Fredric Mattlin, Edvard Rosenberg, Gustaf Rosenberg ja Johan Wallgren) ja kolme naista (Johanna Byrgell, Maria Byrgell, Sofia Örn) olivat saaneet irtolaisuustuomion. Lisäksi irtolaisuudesta oli syytetty Antoinette Johansdotteria. Yleisesti irtolaisuus ei ollut erityisen sukupuolittunut ilmiö, sillä siitä tuomittiin sekä miehiä että naisia, mutta huonomaineisia miehiä kartettiin enemmän kuin huonomaineisia naisia.¹²⁴⁹ Varhaismodernissa Euroopassa laillisen suojelun vaatimus ja irtolaisuuslait koskettivat eniten asemaltaan liikkuvaa, köyhää ja tilatonta työväestöä, joka oli tyypillisesti naimatonta.¹²⁵⁰ Tämä luonnehtii myös tutkimusjoukkoani, ja esitän, että irtolaisuus ilmentää elettyä huono-osaisuutta, sillä se ei ollut köyhyyttä mutta siihen kietoutui monenlaista huono-osaisuutta. Tutkimusjoukkooni kuuluvat irtolaisuudesta epäillyt ja tuomitut olivat Antoinette Johansdotteria ja Sofia Örniä lukuun ottamatta syyllistyneet myös rikoksiin. Kaikki asuivat kuulusteluiden aikaan Turussa. Tämä sopii yleiseen kuvaan, sillä 1800-luvun alussa irtolaisuusongelma näkyi erityisesti kaupungeissa.¹²⁵¹

Käsittelin irtolaisuuteen kytkeytyvää lainsäädäntöä edellä pääluvussa II *Lapsena ja nuorena köyhäinhoidon piirissä*. Lainsäädännön lisäksi irtolaisuutta on tarkasteltava myös laajemmasta näkökulmasta, ja irtolaisuutta koskevassa tutkimuksessa

¹²⁴⁶ KA, THA, Ebd:389 Alistusakteja, 36/1852.

¹²⁴⁷ Clementsson 2024a, 159–166; Korhonen, Vainio-Korhonen & Välimäki 2023, 273, 287–296, 298–300.

¹²⁴⁸ Haapala & Markkola 2021, 352.

¹²⁴⁹ Vainio-Korhonen 2018, 181; Nygård 1985, 87.

¹²⁵⁰ Lambrecht & Whittle 2023, 2–3.

¹²⁵¹ Pukero 2009, 46.

irtolaisuuden on todettu olevan kattokäsite, jonka alle niputettiin monenlaisia yhteiskunnallisia ja sosiaalisia ongelmia niin Suomessa kuin muualla Euroopassa. Käsitteen määrittelyyn vaikuttivat oleellisesti merkantilistisen talouspolitiikan ajatukset siitä, että jokaisen oli omalla elämäntavallaan oltava yhteiskunnalle hyödyksi. Irtolaiset olivat sosiaalinen vähemmistö, joka synnytti viranomaisissa kontrolloinnin tarpeen siksi, että irtolaisuudesta tuomitut olivat usein sosiaalisessa ahdingossa ja hyödynsivät kerjäämisen, kuljeskelun ja laittomuuksien kaltaisia marginaalisia ja yhteiskuntajärjestystä uhkaavia selviytymisstrategioita. Siinä oli kyse norminvastaisesta toiminnasta myös siksi, että palveluspakon alaisella henkilöllä ei ollut laillista suojelua. Irtolaisuutta ei kuitenkaan ollut juridisesti kriminalisoitu, eli kyseessä ei ollut rikos. Näin oli siitä huolimatta, että irtolaisuudesta langetetut sanktiot eivät käytännössä poikenneet rikoksista langetetuista rangaistuksista. Toisaalta irtolaisuutta pidettiin yhteiskunnalle vaarallisena ilmiönä sen vuoksi, että siihen liitettiin ajatus sekä yhteiskuntajärjestykselle että yksilölle itselleen haitallisesta työn vieroksumisesta, laiskuudesta ja pahantapaisuudesta. Siksi se olikin yksi keskeisimmistä yhteiskunnallisista ongelmista, ja sitä pyrittiin kontrolloimaan aktiivisesti.¹²⁵²

Irtolaisuuslait ja irtolaisuuden kontrolli olivat Pohjoismaissa 1800-luvulla hyvin samanlaisia, ja irtolaisuuslainsäädäntöä Pohjoismaissa yhdistää kontrolli, jota Toivo Nygård kuvaa elämäntavaltaan normista poikkeaville annetuksi ”pakko-luokitukseksi”.¹²⁵³ Irtolaisuutta 1830-luvun Ruotsissa tutkinut Theresa Johnsson on määritellyt irtolaisuuden statusrikkeeksi, jonka määrittelyssä on olennaisinta irtolaiseksi määritellyn haavoittuvainen yhteiskunnallinen asema, eli esimerkiksi palvelupaikan puuttuminen, köyhyys tai asunnottomuus. Irtolaisuuslainsäädännön ensisijainen tavoite olikin Johnssonin mukaan säädellä, ehkäistä ja torjua huonososaisuuden ei-toivottuja seurauksia, kuten kerjäämistä, eli kontrolloida alempia väestönosia.¹²⁵⁴ Suomessa eri viranomaisienkin eli esimerkiksi poliisin ja lääninkuvernöörin tulkinnat irtolaisuudesta ja halukkuus ja mahdollisuudet kontrolloida sitä saattoivat vaihdella.¹²⁵⁵ Samanlaisia intressejä viranomaisilla oli myös 1700–1800-lukujen Islannissa, jossa ilmennyttä irtolaisuutta on tutkinut Vilhelm Vilhelmsson. Liikkuvalla ja kodittomalla väestöllä oli oltava laillinen suojele, jotta sitä oli mahdollista kontrolloida yhtä tehokkaasti kuin väestörekisteriin merkittyjä. Vaarana kun oli, että nämä henkilöt pääsisivät livahtamaan kokonaan yhteiskunnan

¹²⁵² Lamberg 2025, 63–64; Harjula, Annola & Ekholm 2021, 307; Pukero 2009, 21–22, 34; Pulma 2009, 74–76; Ylikangas 2003, 457–458; Nygård 1985, 11–12, 37–41, 49, 87–93. Euroopan laajuisesti palvelupakosta, irtolaisuudesta ja niiden määrittelystä ks. esim. Lambrecht & Whittle 2023; Johnsson 2023; Vilhelmsson 2020; Althammer 2018; Johnsson 2016, 13–25.

¹²⁵³ Nygård 1985, 12. Irtolaisuuden kontrollista ks. myös Artukka 2025, 29.

¹²⁵⁴ Johnsson 2016, 17–21.

¹²⁵⁵ Nygård 1985, 13.

kontrollikoneiston ulottumattomiin. Tämä on myös syynä siihen, miksi irtolaisuutta, köyhäinapua ja työvoimaa säätelevät lait olivat yhteydessä keskenään.¹²⁵⁶

Tarkastelen tässä luvussa irtolaisuutta henkilölähtöisesti yhtenä elämänkulun osana ja eletyn huono-osaisuuden ilmentäjänä, en niinkään irtolaisuuteen liittyvää kontrollikoneistona toisintaen lainsäätäjien ja viranomaisten näkökulmaa irtolaisuuteen. Theresa Johnsson on kritisoinut yleistä tapaa määritellä irtolaisuus (*lösdrivare*) lähinnä eliitin näkökulmasta. Hänen mukaansa irtolaisuus on kytkeyty usein kritiikitömmästi ja turhan laajasti erilaisiin sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin ongelmiin, kun taas hedelmällisintä voisi olla tarkastella sitä, millaisia elämänkulkuja irtolaisuudesta tuomiotuilla on taustallaan. Irtolaisuus on toki yhteydessä esimerkiksi köyhyyteen, asunnottomuuteen ja rikollisuuteen, mutta niin kuin Johnsson huomauttaa, on ongelmallista, jos irtolaisuus yhdistetään niihin automaattisesti. Kaikki köyhyyttä kokeneet tai rikoksia tehneet eivät nimittäin suinkaan olleet irtolaisia, vaikka irtolaisuus liittyy myös näihin ilmiöihin. Johnssonin mukaan käsitteen epämääräinen käyttö hämärtää käsitystä siitä, millaisista sosiaalisista ja yhteiskunnallisista ongelmista ja mistä ihmisryhmästä kulloinkin puhutaan.¹²⁵⁷

Tutkimusjoukossani irtolaisuus kietoutuu moniin edellä kuvattuihin sosiaalisiin ongelmiin: toimeentulon löytämisen vaikeuksiin, huonomainaisuuteen, kiertelevään elämäntapaan ja rikoksiin mutta se saattoi olla myös selviytymisstrategia. Työjaksot saattoivat olla pätkittäisiä ja päätyä yllättäen, ja irtisanomiset ja uuden palveluspaikan etsiminen olivatkin syynä siihen, miksi irtolaisuudesta syytetyt tutkimusjoukkoon kuuluvat olivat tekemisissä viranomaisten kanssa.¹²⁵⁸ Prekaarissa asemassa oleville irtolaisuus oli toisinaan selviytymisstrategia. Kun yhteiskunnasta ei tuntunut löytyvän omaa paikkaa, osa koki helpommaksi jättäytyä kokonaan lakien säätelemän norminmukaisen elämän ulkopuolelle ja tienata elantonsa omilla ehdoillaan, vaikka se tarkoittikin irtolaisena elämistä yhteiskunnan marginaaleissa.¹²⁵⁹

Tämän kaltaista toimintaa kuvaavat erityisen hyvin Maria Byrgelliin kohdistetut irtolaisuusepäilyt ja tuomiot. Marian oli nähtävästi vaikea löytää työpaikkaa huonon maineensa vuoksi, ja hän joutui siksi jatkuvasti vastaamaan irtolaisuussyytöksiin. Marian rikkonaisesta työhistoriasta käy ilmi, että hänellä oli ilmiselvästi vaikeuksia suoriutua töistään työnantajansa vaatimalla tavalla, sillä vuosina 1852–1854 hänet erotettiin palveluksesta peräti kuudesti. Erottamista perusteltiin vuoroin niin paheelisuudella kuin leväperäisyydellä. Isännällä olikin oikeus erottaa palveluksessaan ollut henkilö, jos tämä oli laiska ja pahantapainen.¹²⁶⁰ Työnantajat ja viranomaiset

¹²⁵⁶ Vilhelmsson 2020, 48. Näin oli myös Suomessa. Ks. Artukka 2025.

¹²⁵⁷ Johnsson 2016, 21–25. Ks. myös Johnsson 2023.

¹²⁵⁸ Nygård 1985, 40.

¹²⁵⁹ Vilhelmsson 2020, 53.

¹²⁶⁰ Nygård 1985, 42.

kuvailivat Maria Josefinaa vuoroin suojeluksettomaksi (*försvarslös*), irtolaisuudesta (*lösdrifveri*) tuomituksi, naapurustoa häiritsevää levotonta ja säädytöntä elämää viettäväksi (*att så liderligt och oanständigt lefnadsätt att förut gårdsfolket som närboende grannar fått hvarken dag eller natt ro*) sekä paheellista ja irstasta elämää viettäväksi (*liderlig och utväfvande lefnad*).¹²⁶¹ Myös 1830-luvun Ruotsissa irtolaisuudesta epäillyillä ja tuomituilla oli taustallaan kerjäämistä ja rikollisuutta, jolloin irtolaisuudessa oli kyse myös siitä, että siitä epäiltyjä rangaistiin heidän statuksensa vuoksi.¹²⁶²

Vuonna 1857 Maria Byrgellin kerrottiin myös jättäneen laittomasti palveluspaikkansa karvarinleski Johanna Charlotta Holmströmin luona, minkä vuoksi Holmström ei enää halunnut ottaa häntä palvelukseensa. Marialle palveluspaikkaa tarjonneista osa myös veti tarjouksensa pois kuultuaan Marian olevan ”elämäntavoiltaan kevytmielinen” (*till lefvernet lättsinnig*). Vuosien varrella Maria oli saanut sakkoja vuoroin myöhäisestä ulkonaolosta, julkijuoppoudesta ja kiroilusta, ja lisäksi hänet oli tuomittu kehruuhuoneeseenkin useita kertoja, ensimmäisen kerran vasta 18-vuotiaana.¹²⁶³ Palvelusväkeä etsivät isännät palkkasivatkin mieluiten työvoimaa, jonka maine oli vähintään kohtuullinen, ja levotonta elämää tiedetysti viettävistä kiiri sana potentiaalisten työnantajien korviin. Siksi irtolaisuustuomion kärsineet ajautuivat herkästi aina vain uusiin laitoskierteisiin.¹²⁶⁴ Vastaavanlaisia ongelmia palveluspaikoissaan oli ollut Edvard ja Gustaf Rosenbergillä, mitä kuvasin edellisessä luvussa. Tällaisissa tilanteissa syytetyt saattoivat vedota huonoon terveydentilaansa hankkimalla lääkarintodistuksia, sillä ketään ei pakotettu sitoutumaan sairaana vuosipalvelukseen.¹²⁶⁵ Myös Maria Byrgell vetosi huonoon terveydentilaansa oikeusprosessien aikana.¹²⁶⁶

Kuvaukset Maria Byrgellin elämäntavasta ja maineesta ovat tutkimusjoukossani poikkeuksellisen toistuvia ja runsaita, mutta tutkimusjoukossani on myös muita, jotka elivät viranomaisten silmissä vakiintumatonta elämää yhteiskunnan laidoilla ja luultavasti myös omissa yhteisöissään. He ilmentävät osaltaan sitä, miten monella irtolaisuustuomion saaneella oli takanaan liikkuvaa ja levotonta elämää ja pitkittynyttä köyhyyttä.¹²⁶⁷ Johan Wallgrenin kerrottiin tammikuussa 1879 viettäneen lais-kaa ja kierteleivää elämää ja lyöneen laimin pysyvän asunnon ja laillisen elannon hankkimisen. Vuotta myöhemmin häntä syytettiin jälleen samasta asiasta, ja

¹²⁶¹ KA, TPVY, C I a:29, 3.8.1855, § 8.

¹²⁶² Johnsson 2023, 222, 225.

¹²⁶³ KA, TPVY, C I a:27, 18.3.1853, § 8; 21.6.1853, § 21; C I a:29, 24.7.1855, § 4; 17.8.1855, § 1; C I a:31, 28.4.1857, § 10.

¹²⁶⁴ Nygård 1985, 70, 90–91.

¹²⁶⁵ Harjula, Annola & Ekholm 2021, 308; Vainio-Korhonen 2018, 123; Pukero 2009, 52.

¹²⁶⁶ KA, TPVY, C I a:27, 26.7.1853, § 3 ja 6.9.1853, § 1; C I a:29, 9.3.1855, § 3.

¹²⁶⁷ Pukero 2009, passim., esim. 41–42; Nygård 1985, 81–82.

Johanin kerrottiin olevan tunnettu irtolaisesta ja pahantapaisesta elämäntavasta sekä olevan yleiselle turvallisuudelle vaarallinen henkilö (*vårdlig för allmänna säkerheten*).¹²⁶⁸ Ignatius Törnroos taas erotettiin Suomen kaartista pahantapaisuuden vuoksi.¹²⁶⁹ Aineistosta ja Ignatiuksen aukkoisesta elämänculusta ei selviä, mitä pahantapaisuus käytännössä tarkoitti, mutta erottamiseen johtaneiden seikkojen on täytynyt olla raskauttavia. Hänen samoin kuin Maria Byrgellin kohtaamat toistuvat erottamiset ja takaisin vedetyt työtärjoukset kertovat mitä todennäköisimmin juuri huonosta maineesta ja sen vaikutuksista. Luonnehdinnat pahantapaisuudesta kertovat, miten he täyttivät elämäntapansa vuoksi irtolaisuuden kriteerit kevytmielisyydestä, pahantapaisuudesta ja laiskuudesta.¹²⁷⁰

Toisaalta irtolaisuudesta kirjoitettaessa on pohdittava myös sitä, millaisia taitoja ja millaista sosiaalista pääomaa irtolaisuudesta epäillyillä oli. Irtolaisuutta käsittelevissä tutkimuksissa on todettu, miten läntisessä Euroopassa kyläyhteisöjen kaltaisia paikallisyhteisöjä, yhdisti se, että ne näyttivät suhtautuvan irtolaisuuteen suopeammin kuin viranomaiset. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että liikkuvaa elämäntapaa viettävälle tärkeä taito oli solmia hyvät suhteet paikallisyhteisöön, jonka suojiin saattoi piiloutua kontrolloivaa viranomaiskatsetta. Paikallisyhteisöä omilla taidoillaan ja työkyvyllään hyödyttäneitä irtolaisia ei välttämättä ilmiannettu viranomaisille.¹²⁷¹ Paikallisyhteisön ja viranomaisjärjestelmän suhtautuminen irtolaisuuden kaltaiseen poikkeavuuteen paljastaakin jotain olennaista ruohonjuuri- ja viranomaistasojen eri todellisuuksista. Irtolaisuutta ja huono-osaisuutta 1800-luvun lopun Suomessa tutkinut Päivi Pukero onkin todennut, että vasta viranomaisten irtolaisuuteen kohdistama sosiaalinen kontrolli loi poikkeavuuden stigman, sillä liikkuva elämäntapa oli osa paikallisyhteisöjen arkea.¹²⁷²

Tämä johdattelee pohtimaan sitä, että vailla laillista suojelua olevilla täytyi väistämättä olla selviytymisstrategianaan hyvät sosiaaliset verkostot sekä jonkinlaisia hyödyllisiä taitoja, jotta he välttyivät ilmiannoilta. Sosiaalista pääomaa ilmentävät sosiaaliset verkostot auttoivat myös saamaan töitä silloinkin, kun suojeluksettomuudesta oli seurannut tuomio. Tällaista tilannetta ilmentää 16-vuotiaan Antoinette Johansdotterin irtolaisuusepäily. Sukupuolitautilasairaalasta marraskuussa 1847 päässeelle ja seksityöllä elantonsa ansainneelle Antoinetelle esitettiin vaatimus hankkia laillinen suojelu, mutta kun palveluspaikkaa ei löytynyt, Antoinetelle lanngettettiin tammikuussa 1848 puolen vuoden kehruuhuonetuomio. Antoinette oli

¹²⁶⁸ KA, TPVY, C I a:53, 24.1.1879, § 9; C I a:4, 5.3.1880, § 7.

¹²⁶⁹ KA, Kaartin srk arkisto, I Bb:1 muuttaneiden luettelot (1859–1864), 100/1859.

¹²⁷⁰ Nygård 1985, 41.

¹²⁷¹ Vilhelmsson 2020, 53–56; Miettinen 2018, 231–232. Vrt. selviytymisstrategioista Häkinen 2004, 154–156.

¹²⁷² Pukero 2009, 16, 45–46.

tyytymätön tuomioon, valitti siitä ja jatkoi samalla työnhakua. Hän onnistui lopulta löytämään itselleen työpaikan tutkintavankeudesta käsin ja vapautui sen ansiosta irtolaisuussyytteestä.¹²⁷³ Työnantaja oli maalarinleski Eva Elmén, jonka palveluksessa oli ollut muitakin tarkastusnaisia.¹²⁷⁴

On täysin mahdollista, että Antoineten oli ollut vaikeaa löytää työtä taustansa vuoksi: olihan hän edeltävänä syksynä viettänyt miltei kaksi kuukautta kuurilla sukupuolitautisairaalassa, hänen elämäntapansa tiedettiin yleisesti olevan siveetön eikä hän ollut päässyt vielä ripille. Näin ollen Antoinette on osuva esimerkki siitä, miten huono-osaisuus kasautui, sillä hänen elämässään kietoutuivat yhteen huono-osainen lapsuus, ylisukupolvinen ahdinko, norminvastainen elämä ja toimeentulon löytämisen vaikeudet.

Irtolaisuuden tarkasteleminen henkilö- ja kokijälähtöisesti osana elämäntulkijaa paljastaa, miten irtolaisuuteen kytkeytyy tutkimusjoukossani syvää ja syrjäyttävää huono-osaisuutta, joka ilmenee työpaikan löytämisen vaikeutena, huonona maineena, liikkuvana elämäntapana, terveysongelmina ja sosiaalisen verkoston niukuutena. Tässä alaluvussa käsittelemiäni elämäntulkijaa leimaakin haavoittuvaisessa olevien henkilöiden tasapainottelu sosiaalista osallisuutta ilmentävien seikkojen kuten omien sosiaalisten verkostojen sekä huono-osaisuutta syventävien asioiden, eli esimerkiksi suojeluksettomuuden välillä. Toisaalta osalle irtolaisuus oli myös selviytymisstrategia, minkä vuoksi se on laskettava hätävaratalouden muodoksi, joka edellytti sekä tiedollista, taidollista että sosiaalista pääomaa eli kykyä toimia sekä omassa paikallisyhteisössä että viranomaisien kanssa. Irtolaisuudessa tuskin myöskään oli aina kyse omasta valinnasta; esimerkiksi Maria Byrgell yritti kerta toisensa jälkeen kiinnittyä norminmukaiseen elämään hakeutumalla vuosipalveluksiin mutta tuli kerta toisensa jälkeen irtisanotuksi. Tämä kertoo siitä, miten irtolaisuus oli osa elettyä huono-osaisuutta.

Vapausrangaistusten syrjäyttävä vaikutus

Laitoskokemukset eli syntyminen synnytyssairaalassa, elämä sukupuolitautisairaalassa ja sijoittaminen köyhäintaloon kertovat tutkimusjoukkooni kuuluvien lapsuuden ja nuoruuden huono-osaisuuden kokemuksista. Myös aikuisuudessa laitostokokemukset indikoivat huono-osaisuutta, mistä kertoo se, että elämäntulkijassa rangaistustuomiot ja -kierteet ajoittuvat tyypillisesti aikuisuuteen.¹²⁷⁵ Kuudella

¹²⁷³ KA, TPVY, C I a:21, 3.12.1847, § 4; C I a:22, 14.1.1848, § 1 & 27.3.1848, § 2; D I:22, 14.1.1848, nro 21. TTA, I Aa1:69 suomalaisen srk (1840–1846), Nystad 19, 463.

¹²⁷⁴ Vainio-Korhonen 2018, 67–68, 74–75.

¹²⁷⁵ Johnsson 2023, 222; Viiliäinen 2023, 35–36. Toisaalta alaikäisiin ja aikuisiin rikosten tekijöihin sovellettiin samankaltaisia laitusrangaistuksia aina 1800-luvun lopulle asti,

tutkittavallani norminvastaiset rikollisuuden ja irtolaisuuden kaltaiset selviytymisstrategiat aiheuttivat huonomaineisuuden leimaa, mikä johti syrjäytymiseen ja rangaistuslaitoskierteisiin. Tutkimusjoukossani syvimmat huono-osaisuuden notkelmat ja syrjäyttävät kokemukset paikantuvat näin ollen erilaisiin rangaistuslaitoksiin eli vankiloihin ja työ- ja ojennuslaitoksiin. Laitossijoitukset yhdistävätkin monia yhteiskunnan laidoille sijoittuneita.¹²⁷⁶

Analysoin tässä luvussa kokijälähtöisesti sitä, miten nämä työ-, rangaistus ja ojennuslaitokset tuottivat, kumuloivat ja ylläpitivät huono-osaisuutta ja syrjäytymistä ja miten niiden tuottamien kokemusten kautta voi päästä kiinni elettyyn huono-osaisuuteen. Tarkastelen siis laitoksia elettyinä instituutioina kokijälähtöisesti.¹²⁷⁷ Vastaan myös kysymykseen siitä, miksi eletyn huono-osaisuuden käsite on tarpeellinen havainnollistamaan köyhyyden ja huono-osaisuuden välisiä eroja. Tämä tuo uuden kokijälähtöisen näkökulman myös viranomaisen kontrolliverkostoon sekä huonomaineisuuden merkityksiin, joita on 1800-luvun osalta tutkittu toistaiseksi melko vähän tästä asetelmasta.¹²⁷⁸

Laitostuomion saaneet tutkittavani Maria Byrgell, Carl Heikell, Fredric Mattlin, Edvard Rosenberg, Gustaf Rosenberg ja Ignatius Törnroos ovat tuttuja jo edellisistä luvuista, sillä heidän elämänsä kulkuaan leimaavat laitostuomioiden lisäksi myös edellä käsittelemäni rikollisuuden ja muunlaisen huono-osaisuuden muodot.¹²⁷⁹ Joukko on pieni verrattuna sekä koko tutkimusjoukkooni (N = 172) että konfirmatioikäisten joukkoon (N = 67), joten otannasta ei voi tehdä merkittäviä yleistyksiä. Toisaalta pieni otanta kertoo huono-osaisuuden hierarkkisuuudesta tutkimusjoukossani, jonka syvimpiä notkelmia ilmentää tämä kuuden henkilön joukko. Lisäksi pienen tutkimusjoukon kautta on mahdollista tarkastella elämänsä kulkua

sillä vasta suojelukasvatuksen ajatus eriytti alaikäisten ja aikuisten rikostentekijöiden käsittelyt toisistaan. Pukero 2009, 77, 82–83.

¹²⁷⁶ Vainio-Korhonen 2022a; Annola 2021, 26.

¹²⁷⁷ Tutkimusasetelma kytkeytyy näkökulmaan, jossa tutkitaan instituutioiden tuottamia kokemuksia ja sitä, miten nämä kokemukset muokkaavat edelleen instituutioiden toimintaa. Eletyistä instituutioista ks. Annola, Lindberg & Markkola 2023.

¹²⁷⁸ Johanna Annola tutkii akatemiahankkeessaan ”Kuri, kokemus, kerrokset: Uusi näkökulma Suomen naisvankiloihin pitkällä 1800-luvulla” suomalaisia naisvankiloita erityisesti niiden tuottamien kokemusten kautta. Ks. Annola 2024; Annola 2023; Annola 2021. Kai Viiliäinen on tutkinut irtolaisuudesta kehruuhuoneeseen 1800-luvun loppupuolella tuomittujen naisten elämänsä kulkua ja irtolaisuustuomion vaikutusta niihin. Viiliäinen 2023. Irtolaisuuden ja huono-osaisuuden kontrollia 1800-luvun loppupuolen Suomessa tutkinut Päivi Pukero on puolestaan tarkastellut kontrollijärjestelmää myös irtolaisuudesta kuulustelleiden ja siitä tuomittujen näkökulmasta. Pukero 2009. 1700-luvun osalta ks. Kiiski-Seiskari 2023 ja 1900-luvun osalta Simola 2021.

¹²⁷⁹ Tässä luvussa esittämäni huomiot ovat pitkälti kokoavia havaintoja aiemmin käsittelemistäni elämänsä kuluista. Viitataan alkuperäislähteisiin vain siinä tapauksessa, kun ne tuovat esiin tietoa, jota en ole aikaisemmissa luvuissa maininnut.

lähemmin kuin monen muun tutkittavan kohdalla, mikä voi avata tärkeitä uusia näkökulmia sekä syrjäytymisen kokemuksiin ja prosesseihin että työ-, rangaistus- ja ojennuslaitoksiin elettyinä instituutioina.

Moni laitoskierteisiin ajautunut tutkittavani oli kokenut huono-osaisuutta jo lapsuudessaan. Esimerkiksi Ignatius Törnroosin epävakaaseen ja huono-osaiseen lapsuuteen oli kuulunut muun muassa asunnottomuutta, kaupungilla kiertelyä ja kerjäämistä. Samoin Edvard ja Gustaf Rosenberg olivat jääneet orvoiksi lapsina, ja heidät oli sijoitettu köyhäintalon kautta elätehoitoon. Lisäksi Edvard oli lähetetty maaliskuussa 1841 pakkotyöhön köyhäintalon yhteydessä toimineeseen työlaitokseen.¹²⁸⁰ Fredric Mattlin ei ollut ollut köyhäinhoidon piirissä, mutta häntä syytettiin jo 16-vuotiaana kiertelevästä elämäntavasta, suojeluksettomuudesta ja irtolaisuudesta.¹²⁸¹ Viranomaiset kiinnittivätkin 1800-luvun alkupuolella huomiota siihen, miten rangaistusvankien ja irtolaisten taustoilla oli huono-osaista lapsuutta eli usein käytännössä orpoutta.¹²⁸² Tutkimusjoukosta oikeastaan vain Maria Byrgellin ja Carl Heikellin syrjäytymiseen johtaneet ongelmat näyttävät alkaneen aikuisuudessa. Vaikuttaa siltä, että ainakin Carlin elämän käännekohdaksi muotoutui nälkävuosi 1868, jolloin hän jäi ensimmäisen kerran kiinni näpistyksestä, ja toinen käännekohta vaikuttaa olevan hänen ainoan lapsensa kuolema vuonna 1879.¹²⁸³

Tässä luvussa käsittelemäni laitokset ovat tutkinta- ja rangaistusvankiloita sekä työ- ja ojennuslaitoksia, joihin tuomittiin vapausrangaistukseksi eli usein käytännössä (vesileipä)vankeuteen ja rangaistustyöhön.¹²⁸⁴ Irtolaisuudesta tai rikoksista epäillyt kohtasivat viranomaisprosessien aikana suomalaisen vankilaitoksen kirjon aina kruunun- tai lääninvankiloista linnanvankiloihin, tunnistusvankiloihin, työ- ja ojennuslaitoksiin sekä kehruuhuoneisiin ja kaupunkivankiloihin. Näissä vankiloissa sekoittuivat tutkintavangit, vapausrangaistuksiin tuomitut ja sakkotuomioitaan vesileipävankeudella sovitavat miehet ja naiset sekä äitejään tyrmään seuranneet pienet lapset.¹²⁸⁵ Tutkittavani istuivat oikeusprosessien aikana vangittuina ainakin Turun poliisikamarissa ja Turun linnan vankilassa. Lisäksi heitä tuomittiin ainakin Turun työ- ja ojennuslaitoksiin, Hämeenlinnassa sijainneeseen Kronoborgin ojennuslaitokseen, Turun ja Lappeenrannan kehruuhuoneeseen, Viaporin yleiseen vankilaan

¹²⁸⁰ TKA, sosiaalilautakunnan arkisto, kunnalliskodin henkilöluettelot Ae2:3 (1840–1847) ja Ae2:4 (1840–1847).

¹²⁸¹ KA, TPVY, A V a:15, Mattlin Fredrik.

¹²⁸² Nygård 1985, 47.

¹²⁸³ KA, TTA, I Aa3:18 yhteisen srk rk (1877–1888), S. m., 1076; I C3:1 yhteisen srk syntyneet (1877–1879), k. 23.2.1879.

¹²⁸⁴ Vapausrangaistusten taustasta Suomessa ks. Vuorela 2021, 152; Letto-Vanamo & Ylikangas 1981.

¹²⁸⁵ Vuorela 2021, 201; Vainio-Korhonen 2018, 182; Pukero 2009, 60–61.

sekä pakkotöihin ratatyömaille ja Saimaan kanavalle.¹²⁸⁶ Lähtökohtaisesti laitoskokemuksista puhuttaessa puhutaan monenlaisista erilaisista ja keskenään kerrostuneista laitoksista, minkä vuoksi analysoin tässä luvussa laitoskokemuksia yhdistäviä piirteitä tarkan erittelevän analyysin sijaan.

Työtä käytettiin köyhäinavun lisäksi myös ojentamisen ja rankaisemisen välineenä. Irtolaisuuden liittyvän kerjäämisen kontrollointia varten Euroopan kaupungeissa oli alettu perustaa muun muassa työ- ja ojennuslaitoksia 1600-luvulla.¹²⁸⁷ Suomeen ajatus työlaitoksista pahantapaisuutta ja laiskuutta hyödylliseksi kansalaisuudeksi jalostavina instituutioina tuli Ruotsista erityisesti 1700-luvun mittaan, kun muun muassa valistuksen myötä ruumiin- ja kuolemanrangaistuksia alettiin vähitellen muuttaa vapausrangaistuksiksi. Suomen siirryttyä Venäjän vallan alle Suomeen alettiin kehittää kasvatuksellisuuteen perustuvaa vankeinhoitojärjestelmää. Viaporiin oli perustettu työlaitos jo 1700-luvun puolivälissä, ja sinne alettiin sijoittaa vankeja ja irtolaisuudesta tuomittuja Suomen sodan päätyttyä. 1800-luvun kuluessa työ- ja ojennuslaitoksia perustettiin muuallekin Suomeen. Hämeenlinnassa sijainnut Kronoborgin työ- ja ojennuslaitos perustettiin vuonna 1844. Turkuun valmistui Kakolan työ- ja ojennuslaitos vuonna 1853. Tämä rangaistuslaitosten kenttä oli kirjava, mutta laitoksia yhdistivät kasvatuksellisuuteen ja filantropiaan kytkeytyvät tavoitteet työstä sielun rankaisemisen ja luonteen jalostamisen välineenä.¹²⁸⁸

Sukupuoli vaikutti laitoskokemusten laatuun, sillä tutkintavankeutta lukuun ottamatta miehet ja naiset sijoitettiin eri laitoksiin.¹²⁸⁹ Naisille tarkoitettuja työ- ja ojennuslaitoksia olivat Turun ja Lappeenrannan kehruhuoneet. Ensimmäinen kehruhuone eli naisten työlaitos perustettiin Turkuun vuonna 1739 alun perin irtolaisuudesta tuomittuja naisia varten, ja se oli samalla Suomen ensimmäinen ojennuslaitos.¹²⁹⁰ Suomen toinen kehruhuone perustettiin Turun kehruhuoneen tilanpuutteen vuoksi Lappeenrantaan vuonna 1819, ja sinne lähetettiin lähialueiden irtolaisten ja rikollisten lisäksi myös lapsenmurhaan kaltaisiin rikoksiin syyllistyneitä naisia kaikkialta Suomesta.¹²⁹¹ Kehruuhuoneissa työn oli tarkoitus opettaa naisille

¹²⁸⁶ Näistä laitoksista tarkemmin ks. Vuorela 2021, 225.

¹²⁸⁷ Pulma 2009, 72; Pihlajamäki 2009, 98, 105.

¹²⁸⁸ Clementsson 2024a, 166–170; Annola 2021, 30; Vuorela 2021, 153–156, 221–228; Vainio-Korhonen 2018, 183; Pukero 2009, 17, 55–58; Pihlajamäki 2009, 102; Pulma 1994, 56; Nygård 1985, 48–49, 103–104; Nikula 1972, 212. Jotkin työlaitokset toimivatkin köyhäintalojen yhteydessä. Esimerkiksi Turun köyhäintalo ja pakkotyölaitos sijaitsivat ainakin 1840-luvulla samalla tontilla henkikirjojen mukaan. KA, Turun ja Porin läänin henkikirjat, Turun henkikirjat T:39, 1314–1321.

¹²⁸⁹ Tutkintavankeudesta ks. esim. Vainio-Korhonen & Korhonen 2024, 149.

¹²⁹⁰ Pukero 2009, 57; Pihlajamäki 2009, 107; Nygård 1985, 50, 104.

¹²⁹¹ Vainio-Korhonen 2018, 195.

myös kehräämistä ammattina.¹²⁹² Tutkimusjoukkoni ainoa irtolaisuustuomion saanut nainen Maria Byrgell lähetettiin vain 17-vuotiaana ensimmäistä kertaa Turun kehruhuoneeseen irtolaisuuden vuoksi, ja 19-vuotiaana hänet tuomittiin vuodeksi Lappeenrannan kehruhuoneeseen irtolaisuuden ja pahantapaisuuden vuoksi. Viimeksi mainittu oli jo huomattavasti ankarampi rangaistus kuin ensimmäinen puolen vuoden kehruhuonetuomio.¹²⁹³

Aiempien tutkimusten havaintojen mukaan laitokset eivät ratkaisseet sosiaalisia ongelmia kovin tehokkaasti.¹²⁹⁴ Esitän, että kokemuksen käsite voi selittää vankiloiden arkea ja sitä kautta vapausrangaistusten vaikutuksia, jotka olivat hyvin samantaisia riippumatta siitä, oliko rangaistuksen syy irtolaisuus vai rikollisuus. Vaikka vankeudessa tehtävästä työstä tuli vangeille pakollista vasta vuonna 1866 säädetyn lain myötä ja sitä ennen rangaistusvankien olot saattoivat olla jopa työvankeja paremmat, käsittelemisäni laitoksissa työ oli sekä auttamisen että rankaisemisen tapa ja määritti olennaisesti vankilassa vietettyä aikaa.¹²⁹⁵ Irtolaisuudesta ja rikollisuudesta seuranneet kokemukset kietoutuivat tutkimusjoukossani yhteen, koska työ- ja ojennuslaitoksiin jouduttiin sekä irtolaisuuden että rikollisuuden vuoksi. Tätä kuvaa myös se, että tutkimusjoukkooni kuuluvat olivat saaneet sekä irtolaisuus- että rikostuomioita. Käytännössä irtolaisuudesta ja rikollisuudesta seuranneiden tuomioiden väliset erot olivat niinkin pieniä, että vankikyydillä työlaitokseen kuljetettavia irtolaisia ei saanut kahlita toisin kuin vankeja, sillä he eivät olleet rikollisia.¹²⁹⁶

Pakkotyössä saattoi olla myös kyse huono-osaisen väestön hyödyntämisestä halpana työvoimana ja keinosta kontrolloida nopeasti kasvavaa tilatonta väestöä, joka ei eliitin silmissä kyennyt ohjaamaan omaa elämäänsä.¹²⁹⁷ Lisäksi rangaistuslaitoksissa vallitsi yleensä ahtaus, kun laitoksesta riippumatta tilat eivät riittäneet rangaistus- ja työvankien suurelle joukolle. Niinpä esimerkiksi Viaporissa sekä irtolaiset että vangit asuivat ja elivät samoissa tiloissa ja tekivät ruumiillisesti raskaita ulkotöitä silloin, kun eivät olleet mielekkäiden työtehtävien puutteen vuoksi toimetomia.¹²⁹⁸ Myös kehruhuoneissa irtolaisuudesta ja rikollisuudesta tuomitut asuivat samoissa tiloissa.

¹²⁹² Annola 2021, 41; Vainio-Korhonen 2018, 196–197; Markkola 2002, 236–237.

¹²⁹³ KA, TPVY, C I a:27, 6.9.1853, § 1; C I a:29, 28.8.1855, § 1 & 28.9.1855, § 5.

¹²⁹⁴ Ylikangas 2003, 447; Nygård 1985, 104.

¹²⁹⁵ Suonio 2026, 115; Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 72–76. Kehruuhuoneissa tosin työnteko kuului sinne tuomittujen työ- ja rangaistusvankien velvollisuuksiin heti niiden perustamisesta alkaen. Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 62–66.

¹²⁹⁶ Nygård 1985, 41.

¹²⁹⁷ Clementsson 2024a, 166–170; Vuorela 2021, 225; Pulma 2009, 72.

¹²⁹⁸ Vainio-Korhonen & Korhonen 2024, 93–99; Pukero 2009, 36; Ylikangas 2003, 67; Katermaa 1986, 58; Nygård 1985, 42, 48, 104–105, 107.

Käytännössä ei siis ollut juuri merkitystä, oliko linnoitukseen joutunut rangaistusvankina tai irtolaisena, sillä arjen kokemukset olivat pitkälti samat. Laitoksissa muodostuvissa kokemusyhteisöissä saattoi olla hienoisia eroja, kuten oli Turun köyhäintalon ja pakkotyölaitosten kokemusyhteisöissä, mutta käytännössä vankiloiden eletty arki sekoitti huono-osaisuuden kokemuksia.¹²⁹⁹ Laitosten ahtaassa ja kurin sävyttämässä arjessa syntyi todennäköisesti alakulttuurista pääomaa ja kokemusyhteisöjä, joiden muodostumista edesauttoivat myös laitoksiin tuomittujen samankaltaiset taustat ja elämänkulut. Alakulttuurisen pääoman ympärille muodostuivat myös alamaailman yhteisöt, joissa kokemuksia kehystivät tutkimusjoukkoniikin kohtaamat asunnottomuus, rikollisuus ja laitostierteet.¹³⁰⁰ Kokemus-yhteisöjen syntyä edesauttoi myös se, että keskinäinen solidaarisuus sekä tietojen ja taitojen jakaminen oli vangeille myös selviytymisstrategia.¹³⁰¹ Myös kansainvälisessä tutkimuksessa on todettu, että rikoksista tuomittujen ja alempien sosiaaliryhmien välille syntyi solidaarisuuden kokemuksia.¹³⁰²

Alakulttuurisen pääoman ja kokemusyhteisön ympärille kietoutuvien laitostokemusten kannalta on kuvaavaa, että jo nuoruudessa toisensa tunteneet tutkimusjoukkooni kuuluvat Fredric Mattlin ja Edvard Rosenberg lähetettiin molemmat Hämeenlinnaan Kronoborgiin, joskin he olivat siellä eri aikaan. 19-vuotias Fredrik tuomittiin Kronoborgiin irtolaisuudesta helmikuussa 1845.¹³⁰³ Edvard oli ollut Kronoborgissa todennäköisesti vuonna 1851, jolloin hän oli 22-vuotias ja hänellä oli taustallaan irtolaisuustuomioita.¹³⁰⁴ Heidän eletty arkensa laitoksessa auttaa ymmärtämään myös laitostokemusten monenlaisia merkityksiä. Iältään he olivat tyypillisiä Kronoborgin vankeja, sillä vangeista enin osa oli 20–40-vuotiaita. He sulautuivat vankien joukkoon myös taustoiltaan, sillä Kronoborgiin lähetettiin pääasiassa irtolaisuuden, juopumuksen ja omaisuusrikosten vuoksi. Kronoborgin työvangit työskentelivät vaihtelevissa tehtävissä lähinnä käsitöiden, kuten vaatteiden ja muiden tarve-esineiden, valmistuksen parissa. Fredricin ja Edvardin vankeudessa viettämänsä aika ei ole tiedossa, mutta 1840–1850-luvuilla Kronoborgissa vietettiin keskimäärin kolmesta neljään vuotta, ja toistaiseksi vankilaan tuomitut vapautuivat vasta, kun he olivat osoittaneet olevansa yhteiskuntakelpoisia ja hankkineensa laillisen suojelun.¹³⁰⁵

¹²⁹⁹ Ks. esim. Annola 2022.

¹³⁰⁰ Häkkinen 2015, 21–25, 36–37. Ks. myös Clementsson 2024a.

¹³⁰¹ Vainio-Korhonen & Korhonen 2024, 78–79; Annola 2021, 38.

¹³⁰² Clementsson 2024a, 191–200.

¹³⁰³ KA, Saimaan kanavasrk arkisto, rk I Aa:1 (1848–1857), nro 148, Supplement till Kanal Drengar.

¹³⁰⁴ KA, THA, Ebd:389 alistusakteja, akti 36/1852.

¹³⁰⁵ Katermaa 1986, 51–55.

Ojennuslaitoksista lähdettiin pääsääntöisesti joko työnhakuun tai muihin laitoksiin, sillä vuoden 1805 irtolaisuusasetus määräsi, että vankeja ei saanut vapauttaa, jos heillä ei ollut laillista suojelua.¹³⁰⁶ Myöskään Turun poliisikamari ei laskenut työvankeudesta vapautuneita irtolaisia tai vankeja suoraan vapaalle jalalle ennen kuin oli velvoittanut heidät hankkimaan laillisen suojelun.¹³⁰⁷ Esimerkiksi kuritusluoneesta vuonna 1869 vapautuneelle Carl Heikellille annettu velvoite hankkia laillinen suojelu kahdeksan päivän kuluessa vapauttamisesta osoittaa, että pitkien laitostuomioidenkin jälkeen tuomittujen odotettiin kiinnittyvän yhteiskuntaan työn kautta varsin pian laitostuomion jälkeen.¹³⁰⁸ Fredric Mattlin puolestaan lähetettiin Kronoborgista Saimaan kanavalle kanavatöihin.¹³⁰⁹ Kanavan rakennustyöt olivat alkaneet syksyllä 1844, ja varsin pian todettiin, että työmaalla ei ollut tarpeeksi pysyvää työvoimaa. Niinpä kanavalle hankittiin työvoimaa aluksi nimenomaan Kronoborgista, josta ensimmäiset vangit saapuivat Saimaan kanavan vankisiirtolaan alkukesästä 1846. Vangit saivat itse tarjoutua halukkaiksi kanavatöihin, ja useaa kanavatyö houkutteli luultavasti siksi, että siihen saattoi työllistyä myös vapautumisen jälkeen.¹³¹⁰ On siis hyvin todennäköistä, että Fredric Mattlin oli näiden vankien joukossa.

Arki kanavan louhinta- ja kaivaustöissä oli raskasta ja ankaraa, mutta töistä tehdyllä korvauksella saattoi vuosien aikana säästää jonkinlaisen summan vapaata elämää varten. Lisäksi ahkerimmat vangit palkattiin vapautumisensa jälkeen kanavatöihin.¹³¹¹ Oletettavasti myös Fredric sai kanavarenkinä työskennellessään kerrytettyä itselleen ainakin jonkinlaisen pääoman, ja rippikirjamerkintöjen perusteella hän työskenteli kanavatöissä useamman vuoden. Taloudellinen pääoma ja kanavarenkinä kunnostautuminen selittävät mitä luultavimmin myös sitä, miksi Fredric solmi myöhemmin myös avioliiton. Tämä kertoo siitä, että joissain tapauksissa laitosrangaistus vaikutti elämäntulkkuun myös positiivisesti.

Ajatus mahdollisuudesta kiinnittyä takaisin yhteiskuntaan työsiirtolan kautta on hyvin todennäköisesti ollut houkutteleva. Vaikka työpaikan ja laillisen suojelun löytäminen oli vapautumisen edellytys, viranomaiset tiedostivat, että palveluspaikan löytäminen oli usein mahdotonta laitoksesta käsin. Myös vangit kokivat laillisen

¹³⁰⁶ Clementsson 2024a, 176; Pukero 2009, 52; Katermaa 1986, 57; Nygård 1985, 78.

¹³⁰⁷ Vainio-Korhonen 2018, 169–170.

¹³⁰⁸ KA, TPVY, C I a:43, 17.12.1869, § 9.

¹³⁰⁹ KA, Saimaan kanavasrk arkisto, rk I Aa:1 (1848–1857), Supplement till Kanal Drengar, nro 148.

¹³¹⁰ Katermaa 1986, 50, 57; Nygård 1985, 113; Vankityövoiman käyttö Saimaan kanavan rakennustöissä. Yrjö Orkamo, *Vankeinhoito* 5/1931.

¹³¹¹ Vankityövoiman käyttö Saimaan kanavan rakennustöissä. Yrjö Orkamo, *Vankeinhoito* 5/1931.

suojelun löytämisen vaikeaksi.¹³¹² Laitoksiin tuomituilla tahriintunut maine vaikeutti laillisen suojelun löytämistä, ja vakinaista työtä saattoi olla vaikea saada. Lisäksi mahdolliset traumat, olemassa olevien sosiaalisten verkostojen rikkoutuminen ja moraalikäsitysten muuttuminen aiheuttivat sen, että tuomion jälkeen oli vaikea palata normaaliin elämään. Laitoksista vapautuneiden elämää leimasivat usein sopeutumisvaikeuksista kertova asunnottomuus ja paperittomuus. Niinpä oli suureksi hyödyksi, jos laitoksesta vapautuneella oli perhettä, sukua tai muunlainen paikallisyhteisö, joiden luokse palata ja jotka pystyivät auttamaan esimerkiksi laillisen suojelun löytämisessä. Merkitystä oli myös sillä, jos laitokseen tuomittu pystyi jo ennen vapautumistaan suunnittelemaan seuraavia askeleitaan.¹³¹³ Esimerkiksi turkulaiset seksityötä tehneet naiset pääsivät palvelukseen useissa tapauksissa jopa suoraan kehruhuoneesta. Heidän kohdallaan oli nähtävästi eduksi se, että he olivat syntyperäisiä turkulaisia, joiden sosiaaliset verkostot auttoivat heitä myös laitostuomion jälkeen.¹³¹⁴

Rangaistuslaitoksessa työ- tai vankeusrangaistuksen odotushorisontti muovautui väistämättä uudestaan laitoksissa syntyneiden kokemusyhteisöiden ja viranomaisten toiminnan ja rankaisemisen tarkoitusten perustella.¹³¹⁵ Johanna Annolan tutkimien naisvankien kirjeet 1800- ja 1900-lukujen vaihteen Suomesta osoittavat, että naisvangeista osa ainakin esitti omaksuneensa kertomuksen itsestään langenneena mutta parannuksen tehneenä kehityskelpoisena naisena, millä oli oma vaikutuksensa siihen, millaisiksi heidän elämänsä vapautumisen jälkeen muodostuivat. Annola kutsuu näitä kääntymistarinoiksi.¹³¹⁶ Tutkittavani eivät olet tuottaneet näihin verrattavissa olevaa aineistoa, joten ei ole mahdollista tutkia, millaisiksi he kokivat oman elämänsä vapautumisen jälkeen. Annolan havainto kuitenkin johdattellee pohtimaan sitä, millainen merkitys vankeusaikana syntyneillä kokemuksilla ja jaetuilla kokemusyhteisöillä oli odotushorisontin muotoutumiseen ja huono-osaisuuden kierteen jatkumiseen tai katkaisemiseen.

Kaikki työ- ja rangaistuslaitoksiin lähetetyt eivät toki ajautuneet laitostuomioihin, mutta useiden kohdalla laitostuomiot ja irtolaisen tai rikollisuuden leima johtivat uusiin tuomioihin.¹³¹⁷ Tämä kertoo siitä, että irtolaisuus- ja rikollisuusjaksojen pituus ja toistuvuus syrjäyttivät jo itsessään. Tutkimusjoukossani esimerkiksi Maria Byrgellin liki vuosikymmenen kestänyt irtolaisuus- ja rikoskierre johti lopulta siihen, että hän menetti kansalaisluottamuksensa. Myös esimerkiksi 1800-luvun

¹³¹² Clementsson 2024a, 172–173; Nygård 1985, 49.

¹³¹³ Clementsson 2024a, 172–173; Vainio-Korhonen & Korhonen 2024, 104, 107–109, 192; Annola 2021, 37–41; Annola 2017, 138–144.

¹³¹⁴ Vainio-Korhonen 2018, 178.

¹³¹⁵ Annola 2021.

¹³¹⁶ Annola 2021.

¹³¹⁷ Clementsson 2024a, 170–177; Pukero 2009, 96, 100–102.

puolivälissä Mikkelin ja Oulun lääneissä irtolaisuudesta kuulustelluista noin 14 prosenttia oli ollut aiemmin laitoksissa, mikä osoittaa syrjäytymisriskin olleen todellinen.¹³¹⁸ Myös Lappeenrannan kehruhuoneeseen 1800-luvun loppupuolella tuomituista naisista syrjäytyneimpiä olivat pitkäaikaisesti tai toistuvasti kehruhuoneeseen sijoitetut.¹³¹⁹ Syrjäytymisessä oli kyse myös sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja yhteiskunnallisen osallisuuden puutteen kokemuksista; siitä, että huono-osaisen ääni ei yhteiskunnassa kuulunut.¹³²⁰

Äärimmäistä laitostokemuksiin kietoutuvaa syrjäytymistä tutkimusjoukossani kuvaavat Edvard Rosenbergin ja Ignatius Törnroosin elämänkulut, jotka päättyivät lopulta Siperiaan mutta eri syistä. Olen havainnollistanut Edvardin pitkin elämänkulkua kumuloitunutta huono-osaisuutta edellisissä luvuissa, sillä hänestä on säilynyt kymmeniä sivuja viranomaisaineistoa. Kun 24-vuotias Edvard murhasi häntä kuljettaneen 11-vuotiaan vanginkuljettajan joulukuussa 1851, hänet tuomittiin kuolemanrangaistukseen. Murhista langetetut kuolemanrangaistukset oli vuonna 1826 muutettu elinikäiseksi pakkotyöksi Siperiassa, minkä vuoksi Edvard sai karkotustuomion.¹³²¹ Murha oli äärimmäisen raskas ja poikkeuksellinen rikos, joita tehtiin 1800-luvun Suomessa vain muutamia vuodessa. Niinpä Edvardin tekemä henkirikos kuvaa hänen poikkeuksellista syrjäytyneisyyttään. Siperiassa tehtävä pakkotyö oli ankara ja pelätty rangaistus, jolta yritettiin kaikin keinoin välttyä, sillä tuhansien kilometrien päässä odottava raadanta vei monelta hengen ja tuomio tiesi kaikkien siteiden katkeamista kotimaahan ja läheisiin.¹³²²

Ignatius Törnroosin elämänkulku on puolestaan lähteissä aukkoisempi. Tämän tutkimuksen puitteissa on ollut mahdollista selvittää vain, että hänet oli tuomittu irstauteista toistaiseksi pakkotyöhön ratatöihin vuonna 1861, jolloin hän oli 23-vuotias. Ignatius selvästi koki olevansa umpikujassa pakkotyötuomion saatuaan, sillä hän anoi rangaistuksen muuntamista siirtolaiseksi Siperiaan.¹³²³ Tämä oli tullut mahdolliseksi 1840-luvulla, ja moni pakkotyöhön tuomittu vanki tarttuikin tähän tilaisuuteen, joskin vuonna 1861 vain 14 muuta vankia pyysi siirtoa Siperiaan.¹³²⁴ Siirtolaisuudessa piili teoreettinen mahdollisuus uuden elämän alkuun, jos vain selvisi raskaasta matkasta, sillä kyse oli käytännössä uudisasukkaaksi lähtemisestä.¹³²⁵ Tämä kuvaa osaltaan sitä, miten ahtaaseen marginaaliin Ignatius oli päätenyt.

¹³¹⁸ Nygård 1985, 72–73.

¹³¹⁹ Viiliäinen 2023, 39.

¹³²⁰ Vainio-Korhonen & Korhonen 2024, 169–170.

¹³²¹ Vuorela 2021, 162, 184–190.

¹³²² Vainio-Korhonen & Korhonen 2024, 174–175, 184–185; Ylikangas 2003, 435; Juntunen 1983, 35–37.

¹³²³ Karkotetut suomalaiset Siperiassa autonomian aikana. Törnroos Ignatius Nikolai.

¹³²⁴ Juntunen 1983, 42–44, 54, liite nro 6.

¹³²⁵ Juntunen 1983, 94–95.

Siirtolaisuusanomusten taustalla olivatkin usein pitkittynyt huono-osaisuus ja sopeutumisvaikeudet.¹³²⁶ Tällaisista kokemuksista kertoo myös Ignatiuksen elämänkulku, sillä hän oli lapsena kierrellyt äitinsä kanssa kaupungilla vailla asuntoa, oli jäänyt lapsena orvoksi ja joutunut köyhäintaloon, ei ollut oppinut lukemaan tai käynyt rip-pikoulua ja oli tullut erotetuksi tarkka-ampujan pestistään. Näin ollen esimerkiksi avioliitto ei ollut hänelle mahdollinen.

Siperiaan johtaneet tied paljastavat jotain hyvin olennaista eletystä huono-osaisuudesta, sillä anomus- ja valitusprosessit kertovat Edvard Rosenbergin ja Ignatius Törnroosin kokeneen huono-osaisuuden ja syrjäytymisen hyvin eri tavoin. On perusteltua todeta molemman ajautuneen umpikujaan, jossa heidän odotushorisonttinsa olivat kaventuneet ja mahdollisuudet toimia yhteiskunnassa sen tai oman yhteisön, käytännössä siis alamaailman normien mukaan, olemattomat. Raskaista rikoksista ja viimeisimpänä murhasta tuomitulla Edvardilla oli takanaan jo yli puolen elämän mittainen rikoskierre, ja hänelle Siperiaan tuomitseminen merkitsi väistämättä elämänkulun päätepistettä, jossa selviytyminen rikollisessa alamaailmassa vaihtui pitkäksi ja kuluttavaksi vankimarssiksi tuhansien kilometrien päähän Siperian kaivoksiin. Ignatiukselle siirtolaisuus Siperiaan oli viimeinen mahdollisuus tilanteessa, jossa hänen odotushorisonttinsa oli äärimmäisen huono-osaisen lapsuuden ja nuoruuden seurauksena kaventunut olemattoman pieneksi ja jossa siirtolaisuus oli ainoa jäljellä oleva keino vaikuttaa oman elämän suuntaan edes teoreettisesti. Tämä perustelee jälleen sen, miksi huono-osaisuutta ja myös siihen kytkeytyviä laitoskokemuksia on perusteltua tarkastella nimenomaan kokijälähtöisesti elettyinä huono-osaisuutena.

YHTEENVETO: OSALLISUUDEN MAHDOLLISUUDET JA HUONO-OSAISUUDEN TAAKAT

Tässä pääluvussa olen käsitellyt osallisuutta, huono-osaisuutta ja syrjäytymistä 1800-luvun Suomessa pitkänä prosessina, jossa elämän mittaan koetut osallisuuden huono-osaisuuden muodot kumuloituivat hiljalleen ja johtivat myönteisten siirtymien kautta joko parantuneeseen elämäntilanteeseen tai äärimmäisissä tapauksissa täydelliseen normaalielämästä syrjäytymiseen. Tutkimusjoukkoni kohdalla elämänkuluista erottuu kolme erilaista polkua, jotka alkavat pääsääntöisesti hahmottua nuoruuden ja aikuisuuden kynnyksellä: osallisuutta ja joissain määrin myös sosiaalista nousua ilmentävät elämänkulut ja -tapahtumat, haavoittuvaiset elämänkulut sekä syrjäytymiseen johtavat elämänkulut. Keskeisintä tutkimusjoukkoni elämän-

¹³²⁶ Viiliäinen 2023, 32–33.

kulkujen muotoutumiselle oli se, miten köyhyydessä selviytymisen mallit periytyivät sukupolvelta toiselle.¹³²⁷ Osa onnistui kiinnittymään hätävaratalouden keinoin norminmukaiseen elämään, kun taas osalla rikollisuuden kaltaiset selviytymiskeinot johtivat yhteiskunnan marginaaleihin. Tämä kertoo siitä, että hätävarataloutta voi käyttää selittämään huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta. Se avaa tärkeän näkökulman huono-osaisuuden ylisukupolvisen periytymisen mekanismien ymmärtämiseen, sillä tutkimusjoukkoni osalta ei ole ollut mahdollista tutkia heidän suvuissaan periytyneitä mentaliteetteja ja muistoja esimerkiksi muistitietotutkimuksen keinoin.¹³²⁸

Sosiaalinen osallisuus näkyy nuoruuden ja aikuisuuden elämänkuluissa norminmukaisena elämänä. Tämä tarkoittaa rippikoulun käymistä, laillisen suojelun ja työn löytämistä sekä kenties avioliittoa. Joidenkin kohdalla, kuten Augusta Heleniuksen, Charles Lindströmin, Johanna Rosendahlin ja Lovisa Rosendahlin tapauksissa voidaan puhua suoranaisesta sosiaalisesta noususta. Heidän kokemansa sosiaalisen osallisuuden muotoutuminen oli kumulatiivinen prosessi, joka alkoi useimmissa tapauksissa jo lapsuudenperheessä saadusta sosiaalisesta pääomasta, halusta lähettää lapset kouluun, rippikoulun käymisestä norminmukaisessa iässä ja sen myötä ensimmäisen palvelupaikan löytymisestä. Lisäksi sosiaalinen osallisuus näkyy elämänkuluissa epäsuorasti joissain tapauksissa ylisukupolvisesti periytyneenä sosiaalisena pääomana, jonka olemassaolo on pääteltävissä esimerkiksi kummien määrästä ja laadusta tai kyvystä nousta takaisin jaloilleen taloudellisesti tai sosiaalisesti vaikean elämäntilanteen jälkeen. Eräänlaista sosiaalista nousua oli myös se, ettei oma avioton syntyperä periytynyt mahdollisille omille lapsille.

Toisaalta elämänkulkuja tutkittaessa on huomioitava, että usein niissä ristesivät osallisuuden ja huono-osaisuuden kokemukset. Aikakauden mahdollisuuksiin nähden poikkeuksellisesti koulun käyneen orastava sosiaalinen nousu saattoi katketa aviottoman lapsen syntymään tai irtolaisuustuomion saanut pystyi joissain tapauksissa solmimaan avioliiton. Merkittävä käännekohta oli myös se, kun vuosia lukeamista harjoitellut sai viimein käytyä rippikoulun. Tällaiset elämänkulut, kuten käsittelemäni Johan Blomin elämänkulku, ilmentävät usein sekä haavoittuvaisuutta että resilienssiä. Muutaman kohdalla elämä kääntyi huonompaan suuntaan 1860-luvun nälkävuosien myötä, mikä puolestaan kertoo yhteiskunnallisten tapahtumien vaikutuksesta elämänkulkuihin. Kokemuksia haavoittuvaisuudesta ja resilienssistä verhoavat monessa tapauksessa hiljaisuudet, minkä vuoksi näiden elämänkulkujen äärelle voi olla vaikea päästä. Tämä havainnollistaa sitä, miten hiljaisuuksien analysoiminen on keskeinen metodi huono-osaisuuden vaikutusten ymmärtämiseksi.

¹³²⁷ Vrt. Häkkinen 2015, 50.

¹³²⁸ Muistitiedosta ylisukupolvisten huono-osaisuuden kokemusten tavoittamisen välineenä ks. Syväniemi 2026b.

Huono-osaisuutta 1900-luvun alun Helsingissä tutkinut Raimo Parikka on todennut, että kaikissa suvuissa koettiin sosiaaliseen asemaan katsomatta vastoinkäymisiä, esimerkiksi lasten kuolemia, taloudellisia vaikeuksia, tai tehtiin satunnaisesti rikoksia. Huono-osaisimmille niillä oli kuitenkin ylisukupolvisia vaikutuksia, jotka kumuloituivat sukupolvelta toiselle siirtyväksi syväksi ja syrjäyttäväksi huono-osaisuudeksi.¹³²⁹ Myös kriisit sysäsivät varsinkin valmiiksi haavoittuvaisessa asemia olevia syrjäytymisen poluille.¹³³⁰ Yhteiskunnan laidoilla eläneitä tutkittaviani, joihin kuuluvat esimerkiksi Maria Byrgell, Edvard Rosenberg ja Ignatius Törnroos, yhdistävät lukemisen ongelmat tai suoranainen lukutaidottomuus, kiertelevä elämäntapa, irtolaisuus, rikokset, naimattomuus ja ohuet sosiaaliset verkostot. Syväksi huono-osaisuudeksi kumuloituvissa elämänkuluissa on paikannettavissa useita avainkokemuksia niin kuin äidin kuolema ja orvoksi jääminen, köyhäintaloon ja mahdollisesti edelleen elätehoitoon sijoittaminen, rippikoulun käymisen vaikeudet, toistuva prekaari ja osin huonosta maineesta johtuva asema työmarkkinoilla sekä rikkomukset ja rikokset, jotka johtivat äärimmäisissä tilanteissa syvään syrjäytymiseen. Toisaalta alakulttuurisen pääoman ympärille muodostuneet kokemusyhteisöt tuottivat osallisuuden kokemuksia omassa viiteryhmässä, sillä ne auttoivat selviytymään yhteiskunnan laidoilla. Näissä kokemusyhteisöissä piili myös toisenlainen vaikutus, sillä ne myös syrjäyttivät entisestään norminmukaisesta elämäntavasta.

Valtaosalla tutkittavistani elämänkulku muotoutui kuitenkin vaihtelevista osallisuuden ja huono-osaisuuden kokemuksista, eli eletyn huono-osaisuuden kokemuksia oli monenlaisia. Täten voi todeta, että tutkittavieni elämänkulut ilmentävät myös resilienssiä. Tämä puolestaan kertoo siitä, että ylisukupolvisen huono-osaisuuden muodostuminen tai purkautuminen oli herkkä prosessi, jossa saman perheen jäsenet kokivat mahdollisesti hyvin erilaisia elämänkulkuja. Näin tulokseni täydentävät nykykäsitystä siitä, että huono-osaisuus ei läheskään aina periytynyt voimakkaasti ylisukupolisesti, vaan huono-osaisuuden kokemukset voivat lieventyä sukupolvi sukupolvelta.

¹³²⁹ Parikka 1994, 56–57.

¹³³⁰ Vainio-Korhonen & Korhonen 2024, 147.

Eletty huono-osaisuus elämänkuluissa ja kriisien vuosisadalla

Turussa laskettiin toukokuussa 1910 kirkkomaahan vaivaisten hautaan iäkäs vanhus Eva Lisa Wechter, joka oli viettänyt viimeiset vuotensa köyhäintalossa. Hautajaiset olivat hyvin vaatimattomat, ja toimitus tehtiin kaikessa hiljaisuudessa: hautajaisissa ei ollut saattoväkeä, eikä hautakaan maksanut paljon, vain kolme markkaa ja kymmenen penniä. Maahanpanijaiset toimivat suurena kontrastina niille juhlallisuuksille, joita köyhäintalossa oli vietetty vain muutamia päiviä aiemmin. Eva Wechter oli nimittäin viimeisinä elinviikkoinaan köyhäintalon ja koko Turun juhlittu asukas, sillä hän oli täyttänyt 100 vuotta saman kuun kuudentena ja oli hetken aikaa kaupungin vanhin asukas. Tämän johdosta Evaa juhlittiin näyttävästi kahvikestein, joissa piti puheen itse tuomiorovasti. ”Vanhuksen pieni huonekomero tuoksui ruusuista ja muista kukista”, kuvailee *Turun lehti* juhlapäivää.¹³³¹

Eva Wechterin syntymäpäivään ja hautajaispäivään kiteytyy paljon poikkeuksellisen kuvaavaa huono-osaisuudesta ja hiljaisuuksien murtumisesta kertovaa symboliikkaa. Historiantutkijan näkökulmasta Evan elämänkulku asettuu eräänlaiselle katvealueelle: aviottomana lapsena syntynyt ja sen vuoksi huonot lähtökohdat elämänsä saanut Eva ei juuri jättänyt itsestään jälkiä viranomaislähteisiin, sillä hän ei kiinnittänyt viranomaisten huomiota ja kontrollin tarvetta siksi, että olisi elänyt esimerkiksi irtolaisena yhteiskunnan laidoilla. Syntymäpäivä uutiset paljastavat, että Evalla oli ollut työ ja toimeentulo ”sivistyneissä perheissä” sekä oma koti, ”pieni komero” Luostarinmäellä. Viranomaislähteet vaikenevat täysin Evan elämän tästä puolesta. Vaatimattomat ja kaikessa hiljaisuudessa suoritettut hautajaiset kuitenkin alleviivaavat sitä, että poikkeuksellisen pitkstä elämästään ja koko kaupungin huomion kiinnittäneistä syntymäpäiväjuhlistaan huolimatta hän koki ainakin elämänsä loppuvaiheessa syvää huono-osaisuutta, joutuihan hän asumaan elämänsä viimeiset vuodet köyhäintalossa.

¹³³¹ Uutisissa Evan sukunimen kerrotaan olevan sekä Wechter että Wächter. 100-ärgen. *Åbo Underrättelser* 7.5.1910, nro 123; Turun kaupungin vanhin asukas. *Turun lehti* 7.5.1910, nro 53; Syntymäpäivä – ja hautauspäivä. *Turun lehti* 24.5.1910, nro 59.

Evan Wechterin syntymä- ja hautajaispäivän kautta pääsee kurkistamaan huono-osaisuuden ja kriisien vuosisadalle, pitkälle 1800-luvulle, jonne sijoittuvia huono-osaisuuden kokemuksia olen tässä tutkimuksessa tarkastellut 172 syntyperältään aviottoman ja seksityötä tehneille naisille vuosina 1808–1857 syntyneiden lasten elämänkulkujen kautta. Tutkimuskysymykseni oli, miten eletty huono-osaisuus eli köyhyyden ja huono-osaisuuden monenlaiset muodot ilmenevät tutkimusjoukkooni kuuluvien lasten elämänkuluissa syntymästä kuolemaan. Aviottoman syntyperänsä vuoksi tutkimusjoukkoni on ollut lähtökohdiltaan huono-osainen, ja moni tutkimieni lasten äideistä koki itsekin elämänsä aikana monenlaista puutetta, minkä vuoksi olen kysynyt, miksi huono-osaisuus periytyi tai ei periytynyt ylisukupolisesti. Tutkimistani lapsista valtaosa syntyi Turussa tai sen lähiseuduilla 1800-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä, minkä vuoksi olen tarkastellut lähtökohtaisesti erityisesti Turkua, vaikka näkökulmani on ulottunut myös muuhun Suomeen tutkittavieni elämänkulkujen myötä.

Alkupiste tutkimukselleni on ollut Turun vuoden 1827 katastrofaalinen suurpalo, joka tuhosi valtaosan kaupungista aiheuttaen syvän ja laajan yhteiskunnallisen ja sosiaalisen kriisin. Yhteiskuntaa koettelivat 1800-luvulla myös erityisesti Suomen sota, katovuodet, koleraepidemiat sekä 1860-luvun nälkävuodet, jotka kaikki aiheuttivat niin pienempiä kuin suurempia kriisejä. Niinpä olen kysynyt erityisesti, miten kriisiajat vaikuttivat lasten huono-osaisuuden kokemuksiin sekä pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna heille muodostuneisiin elämänkulkuihin. Näkökulmani huono-osaisuuteen on ollut erityisesti kokijoissa, ei niinkään sitä tuottaneissa, säädelleissä, kontrolloineissa ja ratkaisemaan pyrkineissä instituutioissa. Tätä kautta olen pyrkinyt tuomaan esiin sen, millaisia muotoja ja vaikutuksia huono-osaisuudella on sitä kokeneiden elämään. Tämä täydentää kuvaa huono-osaisuuden rakentumisesta, jota tutkittaessa henkilö- ja kokijälähtöinen lähestymistapa on vielä verrattain uusi.

Näiden kysymysten lisäksi olen kuljettanut mukana teoreettista ja metodologista pohdintaa siitä, miten huono-osaisuuden kokemuksia voi tutkia, kun tutkimusjoukko muodostuu pitkälti kirjoitustaidottomista henkilöistä, jotka eivät tiettävästi ole tuottaneet ainakaan tähän päivään asti säilyneitä egodokumentteja. Aihetta on täytynyt tarkastella viranomaisten tuottamien väestörekisteri- ja muiden lähteiden kautta. Eriytyisen haasteen tutkimusasetelmaan on luonut se, että olen ollut kiinnostunut ensisijaisesti lapsuuteen liittyvistä kokemuksista, joiden tutkimisen on todettu olevan vaikeaa muun muassa siksi, että lasten tuottamaa tai lasten näkökulmasta kertovaa aineistoa on säilynyt aikuisia huomattavasti vähemmän.

Olen hahmotellut tutkimuksen mahdollisuuksia hyödyntämällä rinnakkain arkiston hiljaisuuden käsitettä ja mahdollisuuksien historian lähestymistapaa. Esimerkiksi seurakuntien kirkonkirja-aineisto on runsasta ja aukkoisuudessaankin antoisaa, mutta tutkimusprosessin aikana monet elämänkulkuun liittyvät käännekohtat ovat jääneet käsittelemättä, kun tutkimusjoukkooni kuuluneiden kohdalle ei ole

esimerkiksi merkitty, minne he ovat muuttaneet. Hiljaisuuksien käsite on toiminut apuvälineenä sen sanoittamiseen, mistä hiljaisuudet milloinkin kertovat. Olen mahdollisuuksien historian lähestymistavasta inspiroituen pohtinut, mitä on mahdollista tietää ja miten hiljaisuuksia voi kenties lukea vastakarvaan tai kiertää muilla tavoin – tai miten niitä voi kuunnella ja kontekstia vasten tulkitsemalla saada selville, kertovatko hiljaisuudet osallisuudesta vai huono-osaisuudesta. Usein kyse on ollut aineistolle tyypillisistä katkoksista niin kuin edellä kuvaamastani tilanteesta, joka ei sinänsä kerro huono-osaisuudesta. Joissain tapauksissa tutkittavani elämänkulusta löytämä tieto on ollut niukkaa, sillä hän on elänyt esimerkiksi naimattomana ja lapsettomana mutta töitä tehden norminmukaisuuden kentällä, jolloin hiljaisuudet on itse asiassa tulkittava osallisuuden merkiksi.

Köyhyyden ja huono-osaisuuden käsitteet ovat olleet tutkimuksessani sekä tutkimuksen kohde että tutkimustulos. Yksi johdannossa esittämistäni tutkimuskysymyksistä kuului, mitä erityisesti huono-osaisuus käytännössä tarkoitti 1800-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa, miten se ilmenee tutkittavieni elämänkuluissa ja millaisia tutkittavieni huono-osaisuuden kokemukset ovat olleet. Käyttämäni eletyn huono-osaisuuden käsite on osoittautunut toimivaksi ratkaisuksi sekä huono-osaisuuden käsitteen muotoilemiseksi että sen vaikutusten ymmärtämiseksi. Kokemushistorian kentältä ammentamallani eletyn huono-osaisuuden käsitteellä tarkoitan kaikenlaisia huono-osaisuuden muotoja, jotka tutkimusjoukkoni elämänkuluissa ilmenevät – eli pelkästään esimerkiksi saatua köyhäinapua tai irtolaisuuden kontrollia, joiden kautta huono-osaisuutta on aiemmin pitkälti tarkasteltu. Huono-osaisuuden kokemusten tavoittamiseksi hedelmälliseksi on osoittautunut henkilöhistoriallinen lähestymistapa tutkimusjoukkooni, jonka kautta olen samalla tarkastellut kokemuksia määrällisestä näkökulmasta.

Henkilöhistoriallinen näkökulma ilmenee tutkimuksessani niin, että olen koonnut tutkimusjoukostani sekä pienoiselämäkertamatrikkelit että koko tutkimusjoukkoa koskevan tietokannan, mitä hyödynnetään yleisesti prosopografisessa ja kollektiivibiografisessa tutkimuksessa. Matrikkeleiden ja tietokannan avulla olen hahmotellut tutkimusjoukkooni kuuluvien elämänkulut käännekohtineen, mikä on auttanut ymmärtämään, miten huono-osaisuus ilmenee missäkin elämänvaiheessa. Niin tekeillä olen pyrkinyt tarkastelemaan huono-osaisuutta alhaalta päin huonot lähtökohdat elämään saaneen lapsen näkökulmasta. Tällainen laajempaa tutkimusjoukkoa koskeva tarkastelukulma on avannut myös kokemushistoriallisesti uusia tulkinnan mahdollisuuksia aineistoon, josta ei käytännössä voi löytää henkilökohtaisia kokemuksia. Laaja tutkimusjoukko toimii ilmiön rakenteita hahmottelevana kontekstina, ja peilaamalla aineistoon pieniä yksityiskohtia, kuten mainintoja saadusta köyhäinavusta tai koulunkäynnistä, hahmottuu tila, jonne huono-osaisuuden kokemukset paikantuvat. Kokemusten tutkimisen kannalta ratkaisevaa on ollut siten kääntää

tutkimusasetelma ja etsiä esimerkiksi laajempia kokemusyhteisöjä tai tarkastella odotushorisontteja eli käytännössä tutkimusjoukkoni toiminnan mahdollisuuksia.

Taulukko 11. Seksityötä tehneille naisille syntyneiden aviottomien lasten lapsuudessa ja nuoruudessa ilmenevät huono-osaisuudesta ja osallisuudesta kertovat tekijät 1800-luvun Suomessa.

Huono-osaisuudesta kertovat tekijät	Osallisuudesta kertovat tekijät
Lapsi syntyi synnytys- tai sukupuolitautilasiraa- lassa.	Lapsi syntyi kotona.
Lapsella oli vain vähän eli yksi tai kaksi kum- mia.	Lapsella oli keskivertomäärä eli vähintään kolme kummiä.
Lapsen kummeissa oli vain naisia	Lapsen kummeissa oli sekä miehiä että naisia.
Lapsella oli vain virka- tai muita tilannekohtai- sia kummeja.	Lapsen kummeissa oli monipuolisesti äidin tut- tavia.
Lapsi kuoli imeväisikäisenä.	Lapsi selvisi imeväisiäst.
Lapsen äiti teki seksityötä ennen lapsen synty- mää tai varhaislapsuudessa.	Lapsen äiti ei tehnyt seksityötä ennen lapsen syntymää tai varhaislapsuudessa.
Lapsi oli sukupuolitautilasiraa-lassa joko äidin mukana tai itse hoidettavana.	Lapsi ei ollut sukupuolitautilasiraa-lassa.
Perhe sai köyhäinapua.	Perhe ei tarvinnut köyhäinapua.
Lapsi sijoitettiin köyhäintaloon tai elätehoitoon.	Lasta ei sijoitettu köyhäintaloon tai eläte- hoitoon.
Lapsen äiti kuoli lapsen ollessa alle 15-vuotias.	Lapsen äiti ei kuollut ennen lapsen aikuistu- mista.
Lapsen äiti ei mennyt naimisiin.	Lapsen äiti meni naimisiin, ja lapsella oli isä- puoli.
Lapsen äidillä oli rikos- tai irtolaisuustuomioita.	Lapsen äidillä ei ollut rikos- tai irtolaisuustuo- mioita.
Lapsi ei käynyt koulua.	Lapsi kävi koulua.
Lapsi konfirmoitiin tavallista myöhemmin (16-vuotiaana).	Lapsi konfirmoitiin 14–16 vuoden iässä.

Lähteet: Seksityötä tehneille naisille vuosina 1808–1857 syntyneistä aviottomista lapsista koottu tietokanta-aineisto.

Taulukko 12. Seksityötä tehneille naisille syntyneiden aviottomien lasten nuoruudessa ja aikuisuudessa ilmenevät huono-osaisuudesta ja osallisuudesta kertovat tekijät 1800-luvun Suomessa.

Huono-osaisuudesta kertovat tekijät	Osallisuudesta kertovat tekijät
Vaihtuvat ja epävakaat sosiaaliset statukset (työ)	Vakaa ja pysyvä sosiaalinen status (työ)
Naimattomuus	Avioituminen
Omat aviottomat lapset	Avioliitossa syntyneet lapset
Omilla lapsilla vain vähän kummeja	Omilla lapsilla keskivertomäärä kummeja
Aikuisiällä saatu köyhäinapu	Ei aikuisiällä saatua köyhäinapua
Rikkomukset ja rikokset	Ei tuomioita rikkomuksista tai rikoksista
Irtolaisuusepäilyt tai -tuomiot	Ei irtolaisuusepäilyjä tai -tuomioita
Laitostuomioita	Ei laitostuomioita

Lähteet: Seksityötä tehneille naisille vuosina 1808–1857 syntyneistä aviottomista lapsista koottu tietokanta-aineisto.

Kokija- tai henkilölähtöisen elämänkulututkimuksen metodi on auttanut myös ymmärtämään, miten huono-osaisuus ilmenee, syvenee ja heikkenee tutkimusjoukkoni muodostamien lasten elämänkuluissa. Yllä olevissa taulukoissa 11 ja 12 olen hahmotellut, miten huono-osaisuus ja sen vastinpari osallisuus eli yhteiskuntaan ja yhteisöön kuulumisen kokemukset ilmenevät tutkimusjoukkoni elämänkuluissa lapsuudessa, aikuisuudessa ja nuoruudessa. Ne toimivat myös yleistyksinä ja tiivistyksinä huono-osaisuuden moniulotteisista kokemuksista ja todellisuudesta, mutta taulukoita ei myöskään pidä lukea absoluuttisena esityksenä huono-osaisuudesta. Pikemminkin ne ilmentävät sitä, miten huono-osaisuus konkreettisesti rakentui elämän mittaan ja miten sen muodot vaihtelivat osittain tilannekohtaisesti. Keskeisintä on ymmärtää, että huono-osaisuus oli 1800-luvullakin kirjo, joka rakentui hierarkkisesti: syvimpiin notkelmiin sijoittuvat vapausrangaistuksiin tuomitut työ-, ojennus- ja rangaistuslaitosten asukkaat, kun taas heitä paremmassa asemassa olivat esimerkiksi omia vertaisten yhteisöjä muodostaneet tai vain lyhytaikaista tukea saaneet. Huono-osaissimmat lapset olivat puolestaan orvoiksi jääneitä köyhäintaloon tai elätehoitoon sijoitettuja lapsia, kun taas osallisuutta kokeneet saivat kasvaa aikuisiksi äitinsä ja mahdollisesti myös sukulaistensa hoivissa käyden samalla mahdollisesti myös koulua.

Tutkimustulokseni osoittavat, miksi on perusteltua käyttää huono-osaisuuden käsitettä myös 1800-luvun kontekstissa. Yllä olevat taulukot havainnollistavat, että vain osa tutkimusjoukkoni elämänkuluissa ilmenevästä huono-osaisuudesta kytkeytyy varsinaiseen köyhyyteen, eli esimerkiksi huonoihin asuinoloihin, joskin tutkimusjoukossani puute ilmeni myös absoluuttisena ja suhteellisen köyhyytinä. Sen

sijaan huono-osaisuus ilmenee elämänkulussa sosiaalisina, terveydellisinä ja taloudellisinä vaikeuksina. Tästä kertoo konkreettisesti avioton syntyperä: aviottomia lapsia saivat säätyläisetkin, eli aviottomuus ei kytkeydy pelkästään toimeentuloon eikä siten kerro esimerkiksi köyhyydestä. Sen sijaan aviottomuus altisti monenlaisille ongelmille elämänkuluissa siihen kytkeytyvän juridisesti ja sosiaalisesti huono-osaisen aseman vuoksi. Aviottomat lapset varttuivat usein yhden huoltajan – käytännössä äidin – perheissä, mikä puolestaan altisti perheitä köyhyydelle ja edelleen muille sosiaalisille ongelmille, kuten viranomaisten kontrollille. Huono-osaisuuden muotojen ymmärtämiseksi nimenomaan henkilöhistoriallinen ja elämänkulututkimuksellinen lähestymistapa ovat keskeisiä.

Keskeistä on myös hahmottaa, että yksikään tutkimani elämänkulku ei ole pelkästään huono-osainen, vaan kaikissa ilmenee myös osallisuutta. Osallisuuden muotojen tarkastelu oli tutkimukseni alkuasetelmassa tutkimuseettinen tehtävä, sillä leimaavaa ja stigmatisoivaa katsetta välttääkseni halusin nostaa esiin myös tutkimusjoukkooni kuuluvien monenlaiset elämänvaiheet ja kokemukset, jotka eivät liity pelkästään huono-osaisuuteen. Olen hahmottanut osallisuuden ja huono-osaisuuden muotoja eräänlaisina mittareina, jotka muodostavat vastinparit. Tällä olen halunnut korostaa, että huono-osaisuus muodostuu aina suhteessa johonkin toiseen ilmiöön. Osallisuuden kokemukset tutkimusjoukossani muodostuvat esimerkiksi sosiaalisista suhteista, riittävästä toimeentulosta, hyvästä terveydestä, säännöllisestä ja turvallisesta elämästä, koulunkäynnin ja rippikoulun käymisen mahdollisuuksista sekä kyvystä hyödyntää omaa sosiaalista pääomaa työn ja aviopuolison löytämiseen. Tällaiseen oli mahdollisuuksia myös monella tutkimusjoukkooni kuuluvalla syntyperältään huono-osaisella lapsella.

Osallisuuden tarkastelu on myös auttanut olennaisesti ymmärtämään, miten ja miksi huono-osaisuus periytyy ylisukupolvisesti, sillä se on auttanut tunnistamaan paremman elämän mahdollisuuksia luovat mahdollisuudet ja mekanismit, jotka ovat välillä niin hienovaraisia, etteivät ne ilmene selvänä sosiaalisena nousuna. Osallisuuden kokemusten tarkastelu osoittaa, että itse asiassa enemmistö tutkimusjoukostani pystyi kiinnittymään edes hiukan parempaan elämään kuin hänen äidillään tai suvullaan ennen häntä. Konkreettisia merkkejä ylisukupolvisen huono-osaisuuden kierteen katkeamisesta osoittaa esimerkiksi se, että tutkimusjoukostani vain kaksi näyttää hankkineen toimeentulonsa seksityön keinoin ja että tutkimani henkilöt saivat enemmän avio- kuin aviottomia lapsia. Näin ollen voi todeta, että kokonaisvaltainen tutkimuseettinen pohdinta voi toimia myös metodina.

Lopuksi on paikallaan palata tutkimuskysymyksiin, joista tutkimusprosessini alkoi: millaisia kokemuksia lapsilla oli huono-osaisuudesta 1800-luvun kriisien aikaan? Tutkimukseni on osoittanut, että vaikka lasten henkilökohtaisia kokemuksia ei käyttämäni aineiston avulla voi löytää suoraan, kysymykseen on mahdollista vastata, kun kokemuksen kääntää määrällisen tarkastelun välineeksi ja ymmärtää

kokemuksen pelkän kielellisen ja henkilökohtaista kokemusmaailmaa selittävän kategorian sijaan laajana rakenteena. Se toimii ikään kuin peilinä, josta heijastuvat yksittäisten elämänkulkujen yksittäiset tapahtumat, jotka puolestaan auttavat kiertämään hiljaisuuksia. Tämä lähestymistapa kokemukseen osoittaa nimenomaan lapsuudessa ilmenevän huono-osaisuuden syntyvän esimerkiksi aviottoman syntyperän aiheuttamasta juridisesta huono-osaisuudesta, yksinäisyyden aiheuttamista laitostokemuksista ja niukoista sosiaalisista verkostoista, jotka lisäsivät tutkimusjoukossani imeväiskuolleisuutta. 1800-luvulla eläneen huono-osaisen lapsen maailma koostui sisarusten syntymästä ja kuolemasta, sukupuolitautilisairaalassa vietetyistä jaksoista, ahtaissa vuokrahuoneissa kaupungin laidoilla vertaisten kanssa jaetusta arjesta, kerjuusta, viranomaiskohtauksista, koulunkäynnin arjesta, työnteosta ja rippikoulusta. Huono-osaisen lapsen odotushorisontti oli vertaisiinsa nähden rajoittuneista toiminnan mahdollisuuksista johtuen kapea, mutta siitä huolimatta tutkimusjoukkooni kuuluvat lapset onnistuivat aikuisuudessaan löytämään itselleen oman tilan mahdollisuuksien asettamissa rajoissa.

Tutkimustulokseni osoittavat myös, että on ollut mielekäästä tarkastella huono-osaisuutta suhteessa Turun paloon. Kokijälähtöinen tarkastelu vahvistaa aikaisemman tutkimuksen esittämää kuvaa siitä, että palon aiheuttama ahdinko paikantui 1830–1840-luvuille, jolloin valtaosa tutkimusjoukostani oli lapsia ja nuoria. Tutkittavieni elämänkuluissa ei nimittäin ole havaittavissa samanlaista kollektiivista notkahdusta ennen kuin osalla vasta 1860-luvun nälkävuosina toisin kuin heidän äideillään, joita yhdistää nimenomaan Turun palon jälkeen kohtaama syvä ahdinko. Tutkimustulokseni kertovat näin ollen siitä, että yhteiskunnalliset olosuhteet vaikuttavat voimakkaasti huono-osaisuuden syntyyn ja muotoihin. Siten tutkimukseni tulokset eletystä huono-osaisuudesta vahvistavat ymmärrystä kokemuksesta sekä yhteiskunnallisena rakenteena että prosessina, joka muodostuu yksilön ja ympäröivän yhteiskunnan keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tulokset myös osoittavat, että lapsuudessa koetulla huono-osaisuudella oli usein elämänmittaiset ja ylisukupolviset jäljet.

Lyhenteet

KA	Kansallisarkisto
SSHY	Suomen Sukuhistoriallinen Yhdistys ry
TATA	Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkisto
THA	Turun hovioikeuden arkisto
TKA	Turun kaupunginarkisto
TMA	Turun maistraatin arkisto
TPVY	Turun poliisilaitoksen vanha yhteisarkisto
TTA	Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkisto
VHA	Vaivaishoitoasetus
ÅAB	Åbo Akademi bibliotek

Lähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)

Euran seurakunnan arkisto

I Aa Pää- ja rippikirjat (1685–1860)

Eurajoen seurakunnan arkisto

I Aa Pää- ja rippikirjat (1667–1895)

Heinolan kaupunkiseurakunnan arkisto

I Aa Pää- ja rippikirjat (1791–1899)

I C Syntyneiden ja kastettujen luettelot (1812–1907)

Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan arkisto

I Aa Pää- ja rippikirjat (1722–1869)

I C Syntyneiden ja kastettujen luettelot (1667–1862)

I E Kuulutettujen ja vihittyjen luettelot (1667–1876)

I F Kuolleiden ja haudattujen luettelot (1667–1860)

I Ga Muihin seurakuntiin kuuluvien kastettujen luettelot (1751–1879)

Kaartin seurakunnan arkisto

I Aa Pää- ja rippikirjat (1812–1909)

I Ba Seurakuntaan muuttaneiden luettelot (1812–1912)

I Bb Seurakunnasta muuttaneiden luettelot (1829–1913)

I D Rippilasten luettelot (1814–1907)

Kiskon seurakunnan arkisto

I Fa Kuolleiden ja haudattujen luettelot (1689–1900)

Kuusiston seurakunnan arkisto

I Aa Pää- ja rippikirjat (1738–1880)

Liedon seurakunnan arkisto

I Aa Pää- ja rippikirjat (1690–1960)

I Ca Syntyneiden luettelot (1695–1892)

I Da Rippilasten luettelot (1826–1865)

Maarian seurakunnan arkisto

I Aa Pää- ja rippikirjat (1681–1880)

I Ca Syntyneiden ja kastettujen luettelot (1714–1869)

I Ec Kuulutettujen ja vihittyjen luettelot (1720–1891)

I Fa Kuolleiden ja haudattujen luettelot (1721–1872)

I Hc Rikosluekkelot (1828–1871)

Naantalin seurakunnan arkisto

I Aa Pää- ja rippikirjat (1684–1860)

Nakkilan seurakunnan arkisto

I Eb Vihittyjen luettelot (1829–1957)

Pietarin Pyhän Marian seurakunnan arkisto

I Aa Pää- eli rippikirjat (1748–1921)

I Jb1 Seurakunnista saapuneet muuttokirjat (1797–1923)

Piikkiön seurakunnan arkisto

I Da Rippilasten luettelot (1838–1940)

I Jba Seurakunnista saapuneet muuttokirjat (1800–1864)

Porin kaupunki- ja maaseurakunnan arkisto

I Aa1 Kaupunkiseurakunnan rippikirjat (1725–1862)

Raahen seurakunnan arkisto

I A Kirkonkirjat (1751–1920)

I C Syntyneiden ja kastettujen luettelot (1690–1909)

Saimaan kanavaseurakunnan arkisto

I Aa Pää- ja rippikirjat (1848–1859)

I C Syntyneiden ja kastettujen luettelot (1848–1857)

Suomen krenatööritarkk'ampujapataljoonan seurakunnan arkisto

I Aa Pää- ja rippikirjat (1847–1860)

I Ba Seurakuntaan muuttaneiden luettelot (1845–1860)

Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkisto (TATA)

G I Oppikouluja koskevat asiakirjat (1731–1892)

Turun hovioikeuden arkisto (THA)

Ebd Alistusaktit (1822–1975)

Turun ja Porin läänin henkikirjat

T Henkikirjat (1809–1975)

Turun keskusvankilan (TMA) arkisto

Ab Vankien vastaanottopäiväkirjat (1859–1963)

Turun lääninsairaalan arkisto

I Ada Iho- ja veneeristen tautien sairaspäiväkirjat (1824–1959)

Turun maakunta-arkiston arkisto

Bde Turun ulkomaalaisten kortisto (1827–1892)

Turun maistraatin arkisto (TMA)

A13 Asemakaava-, tonttijako- ja rakennusvalvonta-asiakirjat

Turun maistraatin pääpiirustukset vuoteen 1900 (1822–1900)

Turun poliisikamarin vanha yhteisarkisto (TPVY)

A IV Irtolaispäiväkirjat (1829–1905)

A V Ilmoitusasiain päiväkirjat (1827–1921)

A XI Terveyspäiväkirjat (1838–1845)

C I a Turun poliisikamarin kuulustelupöytäkirjat (1827–1945)

Turun teknillisen oppilaitoksen arkisto

Ac:1 Työpajapäiväkirjat (1850–1857)

Bd:1 Oppilasluettelot (1849–1880)

Bc:1 Oppilasmatrikkelit (1849–1877)

Cb:1 Tutkintopöytäkirjat ja muuta tutkintoja koskevaa (1850–1869)

Eb:1 Oppilaiden hakupaperit (1849–1862)

Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkisto (TTA)

I A Kirkon pääkirjat hakemistoinen

I Aa1 Suomalaisen seurakunnan rippikirjat (1753–1849)

I Aa2 Ruotsalaisen seurakunnan rippikirjat (1760–1865)

I Aa3 Yhteisen seurakunnan rippikirjat (1846–1888)

I Aa5 Muut rippikirjat (1800–1877)

I C Syntyneiden ja kastettujen luettelot

I C1 Suomalaisen seurakunnan syntyneet (1689–1865)

I C2 Ruotsalaisen seurakunnan syntyneet (1736–1864)

I C3 Yhteisen seurakunnan syntyneet (1851–1879)

I Da Rippilasten luettelot (1805–1882)

I F Kuolleiden ja haudattujen luettelot

I F1 Suomalaisen seurakunnan kuolleet (1689–1865)

I F2 Ruotsalaisen seurakunnan kuolleet (1736–1864)

I F3 Yhteisen seurakunnan kuolleet (1827–1879)

I H Muut luettelot

I Hb Kirkkokurin alaisten luettelot (1768–1904)

I Hg Muut luettelot (1854–1887)

I Jba Seurakunnista saapuneet muuttokirjat (1791–1879)

II Bg Ruotuvaivaisten ja avustusta saavien köyhien luettelot (1815–1854)

II Cj Vaivashoitojohtokunnan pöytäkirjat ja vaivashoitoon lahjoitettujen varojen käyttö (1783–1859)

Viipurin maaseurakunnan arkisto

I Jba Seurakunnista saapuneet muuttokirjat (1828–1949)

Turun kaupunginarkisto (TKA)

Opetustoimen yksiköt

Bba Tyttöjen ala-alkeiskoulun nimiluettelot (1817–1834 ja 1834–1872)

Bbb Bell Lancaster -koulun nimikirjat (1830–1856)

Sosiaalilautakunnan arkisto

Ae2 Kunnalliskodin henkilöluettelot
(1839–1841, 1840–1847, 1844–1845, 1846)

Ba Kalustoluettelot (1838–1855)

Suomen sukuhistoriallinen yhdistys (SSHY)

Kaarinan seurakunnan arkisto

I Aa Pää- ja rippikirjat (1691–1914)

Nauvon seurakunnan arkisto

Rippikirjat (1874–1883)

Kuolleiden luettelot (1894–1953)

Suomen tarkk'ampujapataljoonan arkisto

Rippikirja (1847–1865)

Muuttaneet (1846–1856)

Teijon tehdas

Rippikirjat (1850–1875)

Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkisto

I Aa3 Yhteisen seurakunnan rippikirjat (1887–1920)

I C1 Suomalaisen seurakunnan syntyneet (1823–1832)

Åbo Akademi bibliotek (ÅAB)

Fruntimmersföreningens arkiv

Matrikel över eleverne vid Fruntimmersföreningens i Åbo skola (1851–1900)

Lähdejulkaisut ja asiakirjakokoelmat

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus Yhteisestä waiwaisholhouksesta Suomen Iso-ruhtinaanmaassa 22.3.1852. [VHA]

Vuoden 1686 kirkkolaki

Aikakaus- ja sanomalehdet

<i>Borgå Tidning</i>	1840
<i>Finlands Allmänna Tidning</i>	1856, 1859, 1860, 1865, 1899
<i>Hufvudstadsbladet</i>	1899
<i>Sanomia Turusta</i>	1891, 1895, 1896, 1898
<i>Turun lehti</i>	1910
<i>Turun Sanomat</i>	1910, 1911
<i>Uusi Aura</i>	1899

<i>Uusi Suometar</i>	1898
<i>Väktaren. Tidskrift för lärostandet</i>	1848
<i>Åbo Tidning</i>	1807
<i>Åbo Tidningar</i>	1822, 1922
<i>Åbo Underrättelser</i>	1824, 1839, 1853, 1856, 1886, 1917

Tutkimuskirjallisuus

- Ahlbeck-Rehn, Jutta: *Diagnostisering och disciplinering. Medicinsk diskurs och kvinnligt vainsinne på Själo hospital 1889–1944*. Åbo Akademi University Press, Åbo 2006. <<https://urn.fi/URN:ISBN:951-765-303-4>>.
- Ahlbeck, Jutta; Östman, Ann-Catrin & Stark, Eija: Introduction. Encounters and Trading Practices. In Jutta Ahlbeck, Ann-Catrin Östman & Eija Stark (eds.), *Forgotten Livelihoods. Encounters and Practices of Petty Trade in Northern Europe, 1820–1960*. Palgrave Macmillan, London 2022, 1–27.
- Ahlbäck, Anders; Ilmakunnas, Johanna; Lindberg, Hanna & Markkola, Pirjo: Långa perspektiv på genus, arbete och landsbygd i Norden, 1500–1960. I Anders Ahlbäck, Johanna Ilmakunnas, Hanna Lindberg & Pirjo Markkola (red.), *Genus, arbete och landsbygd. En livsvärld i rörelse 1500–1960*. Svenska Litteratursällskapet i Finland [SLS], Helsingfors 2025, 9–30.
- Alfani, Guido: The Economic History of Poverty, 1450–1800. In David Hitchcock & Julia McClure (eds.), *The Routledge History of Poverty*. Routledge, London 2020, 21–38.
- Alfani, Guido & Gourdon, Vincent: Spiritual Kinship and Godparenthood. An Introduction. In Guido Alfani & Vincent Gourdon (eds.), *Spiritual Kinship in Europe, 1500–1900*. Palgrave Macmillan, London 2012, 1–43.
- Alexander, Kristine; Olsen, Stephanie & Vallgård, Karen: Voices and Sources: Lessons from the History of Childhood. *Digital Handbook of the History of Experience*, 2023. <<https://doi.org/10.58077/ahth-hs90>>.
- Alho, August: Turun kaupungin kouluja viime vuosisadalla. *Koulu ja menneisyys*, Vol. 3, 1937, 24–43.
- Althammer, Beate: Roaming Men, Sedentary Women? The Gendering of Vagrancy Offenses in Nineteenth-Century Europe. *Journal of Social History*, Vol. 51, No. 4/2018, 736–759. <<https://doi.org/10.1093/jsh/shx159>>.
- Andersson, Gudrun: Godparenthood in Professorial Household in Eighteenth-Century Uppsala. In Mari Välimäki (ed.), *Academic Household in Early Modern Europe*. Routledge Research in Early Modern History. Routledge, London 2026, 135–151.
- Annola, Johanna: The Experience of Prison in Finnish Female Inmates' Letters from the 1880s to the 1900s. In Johanna Annola, Hanna Lindberg & Pirjo Markkola (eds.), *Lived Institutions as History of Experience*. Palgrave Macmillan, London 2024, 49–72.
- Annola, Johanna: Vankeusmaantieteellinen näkökulma Turun kehruuhuoneeseen, 1820–1825. *Kriminologia*, Vol. 3, No. 1/2023, 60–72. <<https://doi.org/10.54332/krim.125038>>.
- Annola, Johanna: *Säädättömät. Perheet ja murros pitkällä 1800-luvulla*. Vastapaino, Tampere 2022.
- Annola, Johanna: Naisvankien kirjeet 1800- ja 1900-lukujen vaihteen Suomessa. *Työväki* 2021, No. 34, 25–53. <<https://doi.org/10.55286/vv.121606>>.
- Annola, Johanna: Bad Nursing? Workhouse Nurses in England and Finland, 1855–1914. *European Journal for Nursing History and Ethics*, Vol. 2, 2020, 3–24. <<https://doi.org/10.25974/enhe2020-2en>>.

- Annola, Johanna: Maternalism and Workhouse Matrons in Nineteenth-Century Finland. *Women's History Review*, Vol. 28, No. 6/2019, 950–966.
<<https://doi.org/10.1080/09612025.2018.1516243>>.
- Annola, Johanna: Out of Poverty: The Ahrenberg Siblings, 1860–1920. *Journal of Finnish Studies* Vol. 20, No. 1/ 2017, 132–163.
- Annola, Johanna: *Äiti, emäntä, virkanainen, vartija. Köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys, 1880–1918*. SKS [Suomalaisen Kirjallisuuden Seura], Helsinki 2011.
- Annola, Johanna & Miettinen, Riikka: Piety and prayers. Religion in the lives of the indoor poor in Finland, 1600s–1960s. In Nina J. Koefoed & Andrew G. Newby (eds.), *Lutheranism and Social Responsibility*. Vandenhoeck & Ruprecht 2022, 129–152.
- Arffman, Kaarlo: *Auttamisen vallankumous. Luterilaisuuden yritys ratkaista köyhyyden aiheuttamat ongelmat*. Historiallisia tutkimuksia 236. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 205. SKS, Helsinki 2008.
- Ariès, Philippe: *Centuries of Childhood. A Social History of Family Life*. Alkuteoksesta *L'Enfant et la vie familiale sous l'ancien régime* (1960) kääntänyt Robert Baldick. Alfred A. Knopf, New York 1962.
- Arkistojen portti. Seurakuntien arkistot. <<https://portti.kansallisarkisto.fi/fi/aineisto-oppaat/seurakuntien-arkistot>> [haettu 24.11.2025].
- Artukka, Topi: Työllä nälkää vastaan. Turun ja Tampereen työhuoneet suurten nälkävuosien aikana 1860-luvulla. *Historiallinen Aikakauskirja*, Vol. 123, No. 1/2025, 29–39.
- Artukka, Topi: Katastrofin jälkeinen Turku. Teoksessa Johanna Kallio & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvulla*. THArk 73. Turun Historiallinen Yhdistys [THY], Turku 2022, 33–56.
- Artukka, Topi: *Tanssiva kaupunki. Turun seurapiiri sosiaalisena näyttämönä 1810-luvulla*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 217. Suomen Tiedeseura, Helsinki 2021.
- Artukka, Topi & Viljamaa, Noora: Viimesijaisen almun armoilla. Turun tilapäinen lastenkoti ja sen lapset nälkävuonna 1868. Teoksessa Anna-Maria Isola, Johanna Kallio, Antti Malinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Ryysyläisyydestä osattomuuteen. Köyhyys lasten ja nuorten kertomana 1800-luvulta nykypäivään*. Gaudeamus, Helsinki 2026 (tulossa).
- Atcheson, Robyn: Poorhouse to Pandemic: Medical Relief and Public Health in Early Nineteenth-Century Belfast. In Olwen Purdue (ed.), *The First Great Charity of This Town. Belfast Charitable Society and Its Role in the Developing City*. Irish Academic Press, Belfast 2022, 156–179.
- Bankoff, Greg; Lübken, Uwe & Sand, Jordan: Introduction. In Greg Bankoff, Uwe Lübken & Jordan Sand (eds.), *Flammable Cities. Urban Conflagration and the Making of the Modern World*. University of Wisconsin Press, Madison 2012, 3–20.
- Beaumont, Caitriona; Colpus, Eve & Davidson, Ruth: Experiential Expertise. Complicating Categories of Lived Experience. *Digital Handbook of the History of Experience*, 2024.
<<https://doi.org/10.58077/KJ2Z-KK77>>.
- Bengtsson, Tommy: The Vulnerable Child. Economic Insecurity and Child Mortality in Pre-Industrial Sweden: A Case Study of Västanfors, 1757–1850. *European Journal of Population*, Vol. 15, No. 2/1999, 117–151.
- Bengtsson, Magdalena: *Det hotade barnet. Tre generationers spädbarns- och barnadödlighet i 1800-talets Linköping*. Linköpings universitet, Linköping 1996.
- Blanden, Jo; Erola, Jani; Kilpi-Jakonen, Elina & Macmillan, Lindsey: Introduction. The economic and sociological approaches to studying the intergenerational transmission of inequality: Similarities, differences and convergence. In Elina Kilpi-Jakonen, Jo Blanden, Jani Erola & Lindsey Macmillan, (eds.), *Research Handbook on Intergenerational Inequality*. Elgar Handbooks on Inequality. Edward Elgar Publishing, Cheltenham 2024, 1–11.
- Boddice, Rob: *The History of Emotions*. Manchester University Press, Manchester 2018.
- Bohman, Stina: *Omsorg om livet. Spädbarnsdödlighetens förändring i Ådalen under 1800-talet*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Historica Upsaliensia 239. Uppsala universitet, Uppsala 2010.

- Bringéus, Nils-Arvid: Svenska dopseder. I Christian Axel-Nilsson, Nils-Erik Bæhrendtz, Sam Owen Jansson & Skans Torsten Nilsson (red.), *Fataburen. Nordiska museets och Skansens årsbok 1971*. Nordiska museets förlag, Stockholm 1971, 63–84.
- Broomhall, Susan: Identity and Life Narratives of the Poor in Later Sixteenth-Century Tours. *Renaissance Quarterly*, Vol. 57, No 2/2004, 439–465.
- Buchardt, Mette; Markkola, Pirjo & Valtonen, Heli: Introduction: Education and the Making of the Nordic Welfare States. In Mette Buchardt, Pirjo Markkola & Heli Valtonen (eds.), *Education, state and citizenship*. NordWel Studies in Historical Welfare State Research 4. Nordic Centre of Excellence Nordwell, Helsinki 2013, 7–30.
- Carter, Rodney G. S.: Of Things Said and Unsaid. Power, Archival Silences, and Power in Silence. *Archivaria*, Vol. 61, 2006, 215–233.
- Caine, Barbara: *Biography and History*. Palgrave Macmillan, New York 2010.
- Chapman, Simon; Danielsbacka, Mirkka; Tanskanen, Antti O.; Lahdenperä, Mirkka; Pettay, Jenni & Lummaa, Virpi: Grandparental Co-Residence and Grandchild Survival: The Role of Resource Competition in a Pre-Industrial Population. *Behavioral Ecology*, Vol. 34, No. 3/2023, 446–456.
- Clementsson, Bonnie: *Fängslade öden. Tjuvar och bedragare i 1800-talets Sverige*. Historiska media, Lund 2024a.
- Clementsson, Bonnie: Att slita – eller stjäla – för brödfodan? I Ida de Wit Sandström, Magnus Olofsson, Tobias Karlsson & Mikael Ottosson (red.), *Arbetets och försörjningens utmarker*. Lunds universitet, Lund 2024b, 93–113.
- Cook, Terry: “Mind over Matter: Towards a New Theory of Archival Appraisal”. In Barbara L. Craig (ed.), *The Archival Imagination. Essays in Honour of Hugh A. Taylor*. Ottawa, 1992.
- Corbin, Alain: *The Life of an Unknown. The Rediscovered World of a Clog Maker in Nineteenth-Century France*. Alkuteoksesta *Le monde retrouvé de Louis-François Pinagot, sur les traces d'un inconnu 1789–1876* (1998) kääntänyt Arthur Goldhammer. Columbia University Press, New York 2001.
- Cowman, Krista: Collective Biography. In Simon Gunn & Lucy Faire (eds.), *Research Methods for History*. Edinburgh University Press, Edinburgh 2012, 84–100.
- Cunningham, Hugo: *Children and Childhood in Western Society Since 1500*. 3. painos. Alkuperäinen teos ilmestynyt 1995. Routledge, London 2021.
- Cunningham, Hugo: *The Children of the Poor. Representations of Childhood since the Seventeenth Century*. Blackwell, Oxford 1991.
- Dahlberg, Julia: Naimattomat ja yksineläjät tilastoissa. Teoksessa Anu Lahtinen & Johanna Ilmakunnas (toim.), *Perheen jäljillä. Perhesuhteiden moninaisuus Pohjolassa 1400–2000*. Vastapaino, Tampere 2021, 243–262.
- Dahlström, Svante: *Turun palo 1827. Tutkimuksia Turun kaupungin rakennushistoriasta vuoteen 1843*. Alkuteoksesta *Åbo brand 1827. Studier i Åbo stads byggnadshistoria intill 1843* (1929) kääntäneet E. Jalava ja A. Penttilä. Turun kaupunki, Turku 1930.
- Davin, Anna: *Growing up Poor. Home, School and Street in London 1870–1914*. Rivers Oram Press, London 1996.
- Duodecim Terveyskirjasto: Neonataalikuolleisuus. <<https://www.terveyskirjasto.fi/ltt02270>> [haettu 6.1.2026].
- Duodecim Terveyskirjasto: Perinataalikuolleisuus. <<https://www.terveyskirjasto.fi/ltt02570>> [haettu 6.1.2026].
- Eenilä, Jukka (toim.): *Ruotiukkoja ja huutolaisia. Muistikuvia entisajan sosiaalihuollosta*. Sosiaalihuollon Keskusliitto / Tammi, Helsinki 1971.
- Einonen, Piia: Johdanto. Teoksessa Piia Einonen & Miikka Voutilainen (toim.), *Suomen sodan jälkeen. 1800-luvun alun yhteiskuntahistoria*. Vastapaino, Tampere 2020, 9–42.
- Einonen, Piia & Paloheimo, Maare: Pelastettua, löydettyä vai anastettua? Kaupunkipalojen aikaiset varkausepäilyt 1800-luvun alun Suomessa. Teoksessa Antti Räihä & Petteri Impola (toim.), *Varkaudet varhaismodernissa Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki 2025, 249–272.

- Ekman, Torsten: *Suomen kaarti 1812–1905*. Alkuteoksesta *Finska gardet 1812–1905* kääntänyt Martti Ahti. Schildt, Helsinki 2006.
- Elder, Glen H. Jr.: *Children of the Great Depression. Social Change in Life Experience*. Westview Press, Boulder 1999. Alun perin julkaistu vuonna 1974.
- Elder, Glen H. Jr. & Giele, Janet Z.: Life Course Studies: An Evolving Field. In Glen H. Elder, Jr. & Janet Z. Giele (eds.), *The Craft of Life Course Research*. The Guilford Press, New York 2009, 1–24.
- Elder, Glen H. Jr. & Taylor, Miles G.: Linking Research Questions to Data Archives. In Glen H. Elder, Jr. & Janet Z. Giele (eds.), *The Craft of Life Course Research*. The Guilford Press, New York 2009, 93–116.
- Engberg, Elisabeth: Life on the Edge: Rural Poverty and Vulnerability in XIXth Century Northern Sweden. *Annales de Demographie Historique*, Vol. 111, No. 1/2006, 31–57.
- Engberg, Elisabeth: *I fattiga omständigheter. Fattigvårdens former och understödstagare i Skellefteå socken under 1800-talet*. Umeå universitet, Umeå 2005.
- Engberg, Elisabeth: Boarded Out by Auction: Poor Children and Their Families in Nineteenth-Century Northern Sweden. *Continuity and Change*, Vol. 19, No. 3/2004, 431–457.
- Ervasti, Kaijus: Barnamordsbrotten i Finland under 1800-talet. *Historisk Tidskrift för Finland*, Vol. 80, No. 1/1995, 64–84.
- Ervasti, Kaijus: *Lapsenmurhat Suomessa. Oikeushistoriallinen tutkimus lapsenmurharikoksista Suomessa erityisesti autonomian aikana*. Oikeushistorian lisensiaatintyö. Helsingin yliopisto, Helsinki 1994.
- Eyice, Mari: Experiencing Bodies. *Digital Handbook of the History of Experience*, 2023. <<https://doi.org/10.58077/66cz-5507>>.
- Fass, Paula S.: Is There a Story in the History of Childhood? In Paula S. Fass (ed.), *The Routledge History of Childhood in the Western World*. Routledge, London 2013, 20–39.
- Frigren, Pirita: Tirkistelyä vai ymmärryksen lisäämistä? Historioitsija arkaluontoisista asioista kirjoittamassa. Teoksessa Satu Lidman, Anu Koskivirta & Jari Eilola (toim.), *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus, Helsinki 2017, 51–70.
- Frigren, Pirita: *Kotisatamassa. Merimiesten vaimot, naisten toimijuus ja perheiden toimeentuloehdot 1800-luvun suomalaisessa rannikkokaupungissa*. Jyväskylä studies in humanities 277. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2016. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6511-2>>.
- Frigren, Pirita; Hemminki, Tiina & Nummela, Ilkka: Experiencing and Encountering Impoverishment in Nineteenth-Century Finland. *Journal of Finnish Studies*, Vol. 20, No. 1/2017, 5–37. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201706303188>>.
- Gary, Kathryn; Molinder, Jakob & Pihl, Christopher: Att finna en försörjning i och bortom arbetsmarknadens utmark: Stockholm 1740. I Ida de Witt Sandström, Magnus Olofsson, Tobias Karlsson & Mikael Ottosson (red.), *Arbetets och försörjningens utmarker*. Makadam förlag, Göteborg/Stockholm 2024, 35–53.
- Gillespie, Raymond: Poverty and the Making of the Belfast Charitable Society. In Olwen Purdue (ed.), *The First Great Charity of This Town. Belfast Charitable Society and Its Role in the Developing City*. Irish Academic Press, Belfast 2022, 82–99.
- Ginzburg, Carlo: *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Kääntänyt Aulikki Vuola. Gaudeamus, Helsinki 1996.
- Gleason, Mona: Avoiding the agency trap. Caveats for historians of children, youth, and education. *History of Education*, Vol. 45, No. 4/2016, 446–459. <<https://doi.org/10.1080/0046760X.2016.1177121>>.
- Gourdon, Vincent: Choosing Kin Godparents in Paris. In Guido Alfani & Vincent Gourdon (eds.), *Spiritual Kinship in Europe, 1500–1900*. Palgrave Macmillan, London 2012, 155–182.
- Green, David R.: *Pauper Capital. London and the Poor Law, 1790–1870*. Farnham, Surrey 2010.
- Green, David R.: Pauper Protests. Power and Resistance in Early Nineteenth-Century London Workhouses. *Social History*, Vol. 31, No. 2/2006, 137–159.

- Gustafsson, Sofia: Sotilaiden vaimot pätikätyöläisinä Helsingissä 1750-luvulla. *Genos*, Vol. 94, No. 2/2023, 73–88.
- Gylden, Claës Wilhelm: *Historiska och statistiska anteckningar om städerna i Finland: utgifne år 1844*. Helsinki 1845.
- Haapala, Pertti: *Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920*. Historiallisia Tutkimuksia 133. Suomen Historiallinen Seura [SHS], Helsinki 1986.
- Haapala, Pertti; Harjula, Minna & Kokko, Heikki: Introduction. In Pertti Haapala, Minna Harjula & Heikki Kokko (eds.), *Experiencing Society and the Lived Welfare State*. Palgrave Macmillan, London 2023, 1–13.
- Haapala, Pertti; Häkkinen, Antti & Kaarninen, Mervi: Luokka rajana ja identiteettinä. Teoksessa Pirjo Markkola, Marjaana Niemi & Pertti Haapala (toim.), *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000. Osa 2: Yhteisöt ja identiteetit*. Vastapaino, Tampere 2021, 241–286.
- Haapala, Pertti & Markkola, Pirjo: Kun yhteiskunta selviytyi: vuosisadan kolme kriisiä. Teoksessa Petri Karonen, Nils Erik Villstrand & Pertti Haapala (toim.), *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000. Osa 1: Rakenteet ja instituutiot*. Vastapaino, Tampere 2021, 340–373.
- Haapala, Pertti; Tikka, Marko; Wassholm, Johanna & Östman, Ann-Catrin: Poliittiset voimat: säädyt, kansa, puolueet ja sotilaat. *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000. Osa 1: Rakenteet ja instituutiot*. Vastapaino, Tampere 2021, 265–298.
- Haatanen, Pekka: *Suomen maalaishöyhälistö tutkimusten ja kaunokirjallisuuden valossa*. WSOY, Helsinki 1968.
- Halila, Aimo: *Suomen kansakoululaitoksen historia. 1, Kansanopetus ennen kansakoulua ja kansakoululaitoksen synty*. Suomalainen tiedeakatemia, Helsinki 1949.
- Halmekoski, Jouko: *Orjamarkkinat. Huutolaislasten kohtaloita Suomessa*. Toinen painos. Ajatus Kirjat, Helsinki 2011.
- Hakosalo, Heini: Tasohyppelyä. Varhaiset suomalaiset naislääkärit ja historiallisen biografian monimuotoisuus. Teoksessa Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen (toim.), *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. Historiallinen Arkisto 141. SKS, Helsinki 2014, 45–61.
- Hakosalo, Heini; Jalagin, Seija; Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi: Johdanto. Elämää suurempaa. Teoksessa Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen (toim.), *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. Historiallinen Arkisto 141. SKS, Helsinki 2014, 7–23.
- Hansen, Peter Wessel: *Den skjulte fattigdom: Middelstandes fattige i København 1750–1850*. Københavns Universitet, København 2013.
- Happonen, Päivi: *Kaksi todellisuutta? Kirkonkirjat ja henkikirjat Sortavala kaupunkiväestöllisen profiilin kuvaajina 1800-luvun alusta vuoteen 1840*. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 96. Arkistolaitoksen toimituksia 8. Joensuun yliopisto, Joensuu 2009. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-219-316-2>>.
- Harjula, Minna: Viimesijainen köyhyysturva Suomessa tilastojen valossa 1852–2025. *Yhteiskuntapolitiikka*, Vol. 90, No. 5–6/2025, 466–476. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20251202113639>>.
- Harjula, Minna: Terveyspolitiikasta elettyyn terveyskansalaisuuteen. Teoksessa Kalle Kananoja (toim.), *Terveyst historia. Näkökulmia ja lähestymistapoja keskiajalta nykypäivään*. SKS, Helsinki 2022, 192–223.
- Harjula, Minna: Perhelisä yhteiskuntakokemuksen raamittajana. Sosiaaliturva uuden ja vanhan rajapinnalla 1940-luvun Suomessa. *Historiallinen Aikakauskirja*, Vol. 119, No. 3/2021, 302–316. <<https://doi.org/10.54331/haik.112075>>.
- Harjula, Minna: Köyhä, kelvoton, kansalainen? Köyhäinapu yleisen äänioikeuden esteenä Suomessa. *Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, Vol. 18, No. 1/2010, 4–19.
- Harjula, Minna: *Vaillinaisuudella vaivatut. Vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle*. SHS, Helsinki 1996.

- Harjula, Minna; Annola, Johanna & Ekholm, Laura: Etniset ja sosiaaliset vähemmistöt Suomessa. Teoksessa Pirjo Markkola, Marjaana Niemi & Pertti Haapala (toim.), *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000. Osa 2: Yhteisöt ja identiteetit*. Vastapaino, Tampere 2021, 289–325.
- Harjula, Minna & Kokko, Heikki: The Scene of Experience. *Digital Handbook of the History of Experience* 2022. <<https://doi.org/10.58077/SSXN-4N37>>.
- Harrikari, Timo: *Lastensuojelun historia. Tutkielma oikeussääntelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan muutoksista*. Vastapaino, Tampere 2019.
- Hayen, Mats: Barnhusets roll i Sverige – en angelägenhet för Stockholm eller ett nationellt åtagande. I Johanna Sköld ja Malin Arvidsson (red.), *För barnens bästa eller samhällets nytta? Allmänna barnhusets historia under 400 år*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Stockholm 2025, 93–119.
- Hitchcock, David & McClure, Julia: Introduction. Poverty in Early Modern History. In David Hitchcock & Julia McClure (eds.), *The Routledge History of Poverty, c. 1450–1800*. Routledge, London 2020, xvi–xxvii.
- Hedenborg, Susanna: *Det gåtfulla folket. Barns villkor och uppfattningar av barnet i 1700-talets Stockholm*. Stockholms universitet, Stockholm 1997.
- Heikinnmäki, Maija-Liisa: *Suomalaiset häätavat. Talonpoikaiset avioliiton solmintaperinteet*. Otava, Helsinki 1981.
- Heikkinen, Antero: *Hyöty, valistus ja koulu. Suomen aate- ja oppihistoria 1700-luvulla*. Ylioppilastutkimus, Helsinki 1972.
- Heinänen, Ilkka: Rautalammin säätyläisten kummiverkostot 1790–1809. *Genos*, Vol. 93, No 1/2022, 2–26.
- Helsti, Hilka: *Kotisyntyneiden aikaan. Etnologinen tutkimus äitiyden ja äitiysvalistuksen konflikteista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 785. SKS, Helsinki 2000.
- Henderson, John & Wall, Richard: Introduction. In Johan Henderson & Richard Wall (eds.), *Poor Women and Children in the European Past*. Routledge, London and New York 2004, 1–28.
- Heywood, Colin: *A History of Childhood. Children and Childhood in the West from Medieval to Modern Times*. Polity, Cambridge 2001.
- Hogan, Dennis P. & Spearin, Carrie E.: Collecting and Interpreting Life Records. In Glen H. Elder, Jr. & Janet Z. Giele (eds.), *The Craft of Life Course Research*. The Guilford Press, New York 2009, 51–69.
- Hollsten, Laura: Elohopeaa lääkinnässä, tieteessä ja käsitöissä 1700-luvun Turussa. Teoksessa Johanna Ilmakunnas & Charlotta Wolff (toim.), *Tie meren yli. Turun akatemian aate- ja kulttuurihistoriaa 1640–1828*. SKS, Helsinki 2024, 109–135.
- Holmberg, Einar: *Ett sekel i barmhärtighetens tjänst. Fruntimmersföreningen i Åbo 1849–1949*. Fruntimmersföreningen i Åbo, Åbo 1949.
- Hufton, Olwen H.: *The Poor of Eighteenth-Century France*. Oxford, Oxford University Press 1974.
- Humphries, Jane: Care and Cruelty in the Workhouse: Children's Experiences of Residential Poor Relief in Eighteenth- and Nineteenth Century England. In Nigel Goose & Katrina Honeyman (eds.), *Childhood and Child Labour in Industrial England. Diversity and Agency, 1750–1914*. Routledge, London and New York 2013, 115–134.
- Humphries, Jane: *Childhood and child labour and the British industrial revolution*. Cambridge University Press, Cambridge 2010.
- Hytönen, Kirsi-Maria, Malinen, Antti, Salenius, Paula, Haikari, Janne, Markkola, Pirjo, Kuronen, Marjo & Koivisto, Johanna: *Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita, 2016:22. Julkaistu 6.4.2016. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3806-9>>.
- Hytönen, Kirsi-Maria; Saarimäki, Pasi & Niskanen, Heli: Syntymän pitkä kaari. Teoksessa Pasi Saarimäki, Kirsi-Maria Hytönen & Heli Niskanen (toim.), *Lapsi matkalla maailmaan. Historiallisia ja kulttuurisia näkökulmia syntymään*. Historiallinen Arkisto 135. SKS, Helsinki 2012, 9–48.
- Häggman, Kai: Helsinkiläisen kauppaporvarin perhe-elämää 1800-luvulla. Teoksessa Kai Häggman (toim.), *Suomalaisen arjen historia. 2, Säätyjen Suomi*. Weilin + Göös. Porvoo 2007.

- Häggman, Kai: *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Historiallisia Tutkimuksia 179. SHS, Helsinki 1994.
- Häkkinen, Antti: Suomalaiset sukupolvet, elämäntapa ja historia – Sukupolvesta sukupolveen. Teoksessa Antti Häkkinen, Anne Puuronen, Mikko Salasuo & Anni Ojajärvi (toim.), *Sosiaalinen albumi. Elämäntavat sukupolvien murroksissa*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuoristotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 125. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki 2017, 21–55. <<https://doi.org/10.57049/nts.289>>.
- Häkkinen, Antti: Kaupungin reunoilla. Helsinkiläistä alamaailmaa etsimässä. Teoksessa Antti Häkkinen & Mikko Salasuo (toim.), *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. Vastapaino, Helsinki 2015, 21–50.
- Häkkinen, Antti: Johan Adolf Kock, elämäntutkimusanalyysi ja historia. *Historiallinen Aikakauskirja*, Vol. 110, No. 4/2012, 378–389.
- Häkkinen, Antti: Poverty and the Social Underclass During Finnish Industrialization. In Anna-Maija Castrén, Markku Lonkila & Matti Peltonen (toim.), *Between Sociology and History. Essays on Microhistory, Collective Action, and Nation-Building*. SKS, Helsinki 2004, 148–161.
- Häkkinen, Antti: *Rahasta – vaan ei rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1867–1939*. Otava, Helsinki 1995.
- Häkkinen, Antti: Johdanto. Mistä löydämme köyhät? Teoksessa Antti Häkkinen (toim.), *Vähäväkisten Helsinkiä. Artikkeleita köyhien elämästä ja olosuhteista vuosisadanvaihteen Helsingissä*. Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian laitoksen tiedonantoja nro 22. Helsingin yliopisto, Helsinki 1989, 5–10.
- Häkkinen, Antti & Peltola, Jarmo: Suomalaisen ”alaluokan” historiaa. Köyhyys ja työttömyys Suomessa 1860–2000. Teoksessa Antti Häkkinen, Panu Pulma & Miika Tervonen (toim.), *Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. SKS, Helsinki 2005, 39–94.
- Häkkinen, Antti; Puuronen, Anne; Salasuo, Mikko & Ojajärvi, Anni: Johdanto. Teoksessa Antti Häkkinen, Anne Puuronen, Mikko Salasuo & Anni Ojajärvi (toim.), *Sosiaalinen albumi. Elämäntavat sukupolvien murroksissa*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuoristotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 125. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki 2017, 7–20. <<https://doi.org/10.57049/nts.289>>.
- Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko: Aika näyttää. Nuoret, hyvän elämän määrittelyt ja sukupolvien katkeilevat ketjut. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.), *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto ja Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki 2016, 177–191.
- Häkkinen, Antti & Tervonen, Miika: Johdanto: Vähemmistöt ja köyhyys Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla. Teoksessa Antti Häkkinen, Panu Pulma & Miika Tervonen (toim.), *Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. SKS, Helsinki 2005, 7–36.
- Ilmakunnas, Johanna & Lahtinen, Anu: Perheen jäljillä keskiajalta nykypäivään. Teoksessa Johanna Ilmakunnas & Anu Lahtinen (toim.), *Perhesuhteiden moninaisuus Pohjolassa 1400–2020*. Vastapaino, Tampere 2021, 11–29.
- Impivaara, Ilmo: *Turun teknillinen oppilaitos 1849–1949*. Turun teknillinen oppilaitos, Turku 1949.
- Isoaho-Nousiainen, Riikka: *Nainen paikallaan. Oululaisen tervaporvarinrouva Jeanette Snellmanin (1817–1878) elämäntapa*. Studia historica septentrionalia. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi 2023. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-202412107163>>.
- Isola, Anna-Maria: Intergenerational Social Exclusion, Silences, and the Transformation of Agency: An Oral History Approach. *Social Inclusion*, Vol. 12, 2024, 1–17. <<https://doi.org/10.17645/si.7781>>.
- Isola, Anna-Maria: Ylisukupolvinen osattomuus ja osallisuus suvussa kerrotuissa juuritarinoissa. Teoksessa Johanna Kallio & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvulla*. THArk 73. THY, Turku 2022, 146–162.
- Isola, Anna-Maria; Kallio, Johanna; Malinen, Antti & Vainio-Korhonen, Kirsi: Johdanto. Teoksessa Anna-Maria Isola, Johanna Kallio, Antti Malinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.),

- Ryysyläisyydestä osattomuuteen. Köyhyys lasten ja nuorten kertomana 1800-luvulta nykypäivään. Gaudeamus, Helsinki 2026 (tulossa).
- Isola, Anna Maria; Kaartinen, Heidi; Leemann, Lars; Lääperi, Raija; Schneider, Taina; Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna: *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Työpaperi 33. THL, Helsinki 2017.
- Isoniemi, Minna: *Köyhä, köyhempi, turvaton lapsi. Kasvatusapua köyhille ja turvattomille lapsille Turun ja Porin läänissä vuosina 1776–1821*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Turku 2000.
- Israelsson, Jezzica: *Making themselves heard. Women's and men's voice through the regional petitioning process in Sweden, 1758–1880*. Acta universitatis Upsaliensis. Studia Historica Upsaliensia 276. Uppsala universitet, Uppsala 2024.
- Israelsson, Jezzica: 'That Your Grace Would Help This Poor and Exhausted Taxpayer. Managing Social Relations of Power through the Language of Poverty in Petitions. In Mikael Alm & Karen Harvey (eds.), *Power of Description. Language and Social History in the Long Eighteenth Century*. Uppsala universitet, Uppsala 2019, 63–86.
- Jaakkola, Jouko: Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen, *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki 1994, 71–161.
- Johnsson, Theresa: Exposed Lives. Compulsory Service and 'Vagrancy' Practices in Sweden in the 1830s. In Jane Whittle & Thijs Lambrecht (eds.), *Labour Laws in Preindustrial Europe. The Coercion and Regulation of Wage Labour, c. 1350–1850*. The Boydell Press, Woodbridge 2023, 206–226.
- Johnsson, Theresa: *Vårt fredliga samhälle: "Lösdriveri" och försvarslöshet i Sverige under 1830-talet*. Acta Universitatis Upsaliensis / Studia Historica Upsaliensia 254. Uppsala universitet, Uppsala 2016.
- Jokela, Jenni: "Köyhänkin lapsi on ihminen." Huutolaislapsen tappo ja lastensuojelulain synty 1930-luvun Suomessa. Oikeushistorian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Turku 2022. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022080552990>>.
- Jousimaa, Kaarina: "Jokainen lapsi on pelastettava elämälle." Avioton äiti ja lapsi suomalaisessa yhteiskunnassa. Ensi kotien liitto, Helsinki 1983.
- Juntunen, Alpo: *Suomalaisten karkottaminen Siperiaan autonomian aikana ja karkotetut Siperiassa*. Suomen vankeinhoidon historiaa, osa 3. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1983.
- Jussila, Tuomas & Rantanen, Lari: Nälällä on aina historiansa. Teoksessa Tuomas Jussila & Lari Rantanen (toim.), *Nälkävuodet 1867–1868*. SKS, Helsinki 2019, 7–32.
- Jutikkala, Eino: Jälleenrakentamisesta Suomen itsenäistymiseen. Teoksessa Eero Kuparinen (toim.), *Turun seitsemän vuosisataa*. Turun Historiallinen Arkisto 18. THY, Turku 1986, 177–199.
- Jutikkala, Eino: Turun suurpalon vaikutus tonttien omistukseen ja tonttien omistajiin. Teoksessa *Historiallinen Arkisto. Vol. 58, Juhlajulkaisu Einar W. Juwan kunniaksi hänen täyttäessään 70 vuotta 7.1.1962*. SHS, Helsinki 1962, 336–353.
- Jütte, Robert: *Poverty and Deviance in Early Modern Europe*. New Approaches to European History 4. Cambridge University Press, Cambridge 1994.
- Kahl, Sigrun: The Religious Roots of Modern Poverty Policy: Catholic, Lutheran, and Reformed Protestant Traditions Compared. *European Journal of Sociology*, Vol. 46, No. 1/2005, 91–126.
- Kajander, Konsta: *Talonpoika, herra, puolihera. Etnologinen tutkimus puolihera-kategorioista ja talonpoikaisuuden kulttuurisista malleista suomalaisissa sanomalehdissä 1847–1870*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2020. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8428-1>>.
- Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia: Johdanto: Huono-osaisuus ja köyhyys lapsiperheissä. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.), *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus*. Vastapaino, Tampere 2020a, 7–33.
- Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia: Johtopäätökset. Teoksessa Johanna Kallio ja Mia Hakovirta (toim.), *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus*. Vastapaino, Tampere 2020b, 257–270.

- Kallio, Johanna & Vainio-Korhonen, Kirsi: Köyhyyden ja osattomuuden kokemukset tutkimuskohteenä. Teoksessa Johanna Kallio & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvulla*. THArk 73. THY, Turku 2022a, 7–12.
- Kallio, Johanna & Vainio-Korhonen, Kirsi: Varhaismodernista moderniin. Turku köyhyyden ja huono-osaisuuden ilmentäjänä. Teoksessa Johanna Kallio & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvulla*. THArk 73. THY, Turku 2022b, 184–185.
- Kalpa, Harri: *Muuttuva kaupunki: Turku eilen ja tänään*. Vol 2. Turun Sanomat, Turku 1971.
- Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti: *Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa*. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61. Kelan tutkimusosasto, Helsinki 2008.
- Karkotetut suomalaiset Siperiassa autonomian aikana. Törnroos Ignatius Nikolai. <https://asiakas.kotisivukone.com/files/konstansuku.kotisivukone.com/Tutkimus_Aineistoa/KarkotetutSuomalaisetSiperiassaAutonomianAikana.pdf> [haettu 21.11.2025].
- Karlsson Sjögren, Åsa: ”Snälla pigor” och ”goda hustrur”. Fattiga flickors skolutbildning kring sekelskiftet 1800. *Historielärarnas förenings årsskrift* 2023, 12–24.
- Karlsson Sjögren, Åsa: Negotiating Charity. Emotions, Gender, and Poor Relief in Sweden and the Turn of the 19th Century. *Scandinavian Journal of History*, Vol. 41, No 3/2016, 332–349.
- Karlsson Sjögren, Åsa: Citizenship, Poor Relief and the Politics of Gender in Swedish Cities and Towns at the Turn of the Nineteenth Century. In Krista Cowman, Nina Javette Koefoed & Åsa Karlsson Sjögren (eds.), *Gender in Urban Europe. Sites of Political Activity and Citizenship, 1750–1900*. Routledge, New York 2014, 147–161.
- Karonen, Petri; Frigen, Pirita; Suodenjoki, Sami & Haapala, Pertti: Vuorovaikutus ja poliittinen kulttuuri: alamaiset, kansalaiset ja valtiovalta. Teoksessa Petri Karonen, Nils Erik Villstrand & Pertti Haapala, (toim). *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000. Osa 1: Rakenteet ja instituutiot*. Vastapaino, Tampere 2021, 301–338.
- Katajala-Peltomaa, Sari & Toivo, Raisa Maria: Introduction. Religion as Historical Experience. In Sari Katajala-Peltomaa & Raisa Maria Toivo (eds.), *Histories of Experience in the World of Lived Religion*. Palgrave Studies in the History of Experience. Palgrave Macmillan, London 2022a, 1–35.
- Katajala-Peltomaa & Toivo, Raisa Maria: Three Levels of Experience. *Digital Handbook of the History of Experience*, 2022b. <<https://doi.org/10.58077/8F3Q-5P34>>.
- Katajala-Peltomaa, Sari & Toivo, Raisa Maria: *Lived Religion and Gender in Late Medieval and Early Modern Europe*. Routledge, Lontoo 2021.
- Katermaa, Aino: Kronoborg ja sen ojentolaiset. Teoksessa Kyösti Kiuasmaa (toim.), *Yksilö ja yhteiskunnan muutos. Juhlakirja Vilho Rasilan täyttäessä 60 vuotta 22.1.1986*. Acta Universitatis Tampereensis. Ser. A. Tampereen yliopisto, Tampere 1986, 50–62.
- Keats-Rohan, K: Introduction. Chameleon or Chimera? Understanding Prosopography. In K. S. B. Keats-Rohan (ed.), *Prosopography Approaches and Applications. A Handbook*. University of Oxford, Oxford 2007, 1–32.
- Keinänen, Marja-Liisa: Vastasytynneen muovaaminen lapseksi. Syntymän jälkeiset rituaalit ja lapsen sosiaalinen syntymä suomalaisella maaseudulla 1800-luvun jälkipuoliskolla ja 1900-luvun alussa. Teoksessa Pasi Saarimäki, Kirsi-Maria Hytönen & Heli Niskanen (toim.), *Lapsi matkalla maailmaan. Historiallisia ja kulttuurisia näkökulmia syntymään*. Historiallinen Arkisto 135. SKS, Helsinki 2012, 194–244.
- Keskinen, Jarkko: *Oma ja yhteinen etu. Kauppiaiden keskinäinen kilpailu ja yhteistyö Porin paikallisyhteisössä 1765–1845*. Annales universitatis Turkuensis, sarja C, osa 345. Turun yliopisto, Turku 2012. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5150-5>>.
- Kiiski-Seiskari, Susanna: ”Aika vierii, kello lyö – iäisyys ymmärryksen suo”. *Tukholman kehruuhooneeseen tuomittujen suomalaistaustaisten naisten kokemushorisontti 1780-luvulla*. Historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, Tampere 2022. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202212129059>.

- Kiljo, Vesa: Suutarista se kaikki alkoi. Teoksessa Tom Bergroth & Salme Kotivuori (toim.), *”Suutarista se kaikki alkoi. Luostarinmäen käsityöläismuseo 50 vuotta*. Turun maakuntamuseo, Turku 1990, 139–159.
- King, Steven: *Writing the Lives of the English Poor, 1750s–1830s*. McGill-Queen’s University Press, Montreal 2019.
- King, Steven: Negotiating the Law of Poor Relief in England, 1800–1840. *History*, Vol. 96, No. 4/201, 410–435.
- King, Steven A. & Jones, Peter: Testifying for the poor: Epistolary advocates and the negotiation of parochial relief in England, 1800–1834. *Journal of Social History*, Vol. 49, No 4/2016, 784–807.
- Kivimäki, Ville: Reittejä kokemushistoriaan. Menneisyyden kokemus yksilön ja yhteisön vuorovaikutuksessa. Teoksessa Johanna Annola, Ville Kivimäki & Antti Malinen (toim.), *Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen*. Vastapaino, Tampere 2019, 9–38.
- Kivimäki, Ville: Sodanjälkeisiä hiljaisuuksia. Kokemusten, tunteiden ja trauman historiaa. Teoksessa Marja Tuominen & Mervi Löfgren (toim.), *Lappi palaa sodasta. Mielen hiljainen jälleenrakennus*. Vastapaino, Tampere 2018, 34–57.
- Kivimäki, Ville; Liski, Virva & Taskinen, Ilari: Predisposed Vulnerabilities and Survival among the Finnish Soldiers of World War II: Historical Life Course Approach. *Frontiers in Sociology* 9:1495009, 2025, 1–12. <<https://doi.org/10.3389/fsoc.2024.1495009>>.
- Kivimäki, Ville & Toivo, Raisa Maria: Kokemuksen historia. Teoksessa Mirkka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen & Tuomas Tepora (toim.), *Avaimia menneisyyteen. Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Gaudeamus, Helsinki 2022, 59–76.
- Kivimäki, Ville; Malinen, Antti & Vuolanto, Ville: Communities of Experience. *Digital Handbook of the History of Experience* 2023. <<https://doi.org/10.58077/PXX2-ER19>>.
- Klossner, A. R.: *Turun lääninsairaalan vaiheita 1756–1856. Ensimmäiset 100 vuotta*. Turun yliopiston julkaisuja / Annales Universitatis turkuensis. Sarja – Ser. B. Osa – Tom. 62. Turun yliopisto, Turku 1956.
- Koefoed, Nina J. & Newby, Andrew G.: Introduction. Lutheranism, Social Responsibility, and the Poor. In Nina J. Koefoed & Andrew G. Newby (eds.), *Lutheranism and social responsibility*. Academic Studies 82. Vandenhoeck & Ruprecht 2022, 9–20.
- Kok, Jan: Principles and Prospects of the Life Course Paradigm. *Annales de Démographie Historique* (1)2007, 203–230.
- Kokko, Heikki: The Construction of Early Social Citizenship. The Lived Institutions of Poor Relief in Mid-Nineteenth-Century Finland. In Johanna Annola, Hanna Lindberg & Pirjo Markkola (eds.), *Lived Institutions as History of Experience*. Palgrave Macmillan, London 2024, 99–127.
- Kokko, Heikki & Harjula, Minna: Social History of Experiences: A Theoretical-Methodological Approach. In Pertti Haapala, Minna Harjula & Heikki Kokko (eds.), *Experiencing Society and the Lived Welfare State*. Palgrave Macmillan, London 2023, 17–40.
- Koselleck, Reinhart: *Futures Past. On the Semantics of Historical Time*. Studies in contemporary German social thought. Alkuteoksesta *Vergangene Zukunft. Semantik geschichtlicher Zeiten* [1989] kääntänyt Keith Tribe. Columbia University Press, New York 2004.
- Koselleck, Reinhart: Der Einfluß der beiden Weltkriege auf das soziale Bewußtsein. In Wolfram Wette (red.), *Der Krieg des kleinen Mannes. Eine Militärgeschichte von unten*. Piper, München 1992, 324–343.
- Koskivirta, Anu: Crimes of Desperation: Poverty-Related Filicides 1810–1860. *Journal of Finnish Studies*, Vol. 20, No. 1/2017, 97–131.
- Koskivirta, Anu: Aviottomat äidit ja lapsisurmat autonomian ajan alkupuolella n. 1810–1860. *Genos*, Vol. 86, No. 3/2015, 163–174.
- Koskivirta, Anu & Lidman, Satu: Historioitsija eettisten valintojen äärellä. Teoksessa Satu Lidman, Anu Koskivirta & Jari Eilola (toim.), *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus, Helsinki 2017, 11–25.

- Korhonen, Mikael; Vainio-Korhonen, Kirsi & Välimäki, Mari: Vääriä rahoja ja todistuksia. Turun hovioikeuden väärennysrikkokset 1828–1850. Teoksessa Mia Korpiola (toim.), *Turun hovioikeus 1623–1900. Ihmisiä, verkostoja ja oikeuskäytäntöä modernin kynnyksellä*. THark 74. THY, Turku 2023, 271–305.
- Kortelainen, Anna: *Virginie! Albert Edelfeltin rakastajattaren tarina*. Tammi, Helsinki 2002.
- Kotilainen, Sofia: Postinryöväri ja wäärän rahan tekijä. Talvi-Erkin rikollinen elämäntapa ja 1800-luvun puolivälin maaseudun moraalitalouden synty. Teoksessa Antti Räihä & Petteri Impola (toim.), *Varkaudet varhaismodernissa Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki 2025, 273–306.
- Kotilainen, Sofia: Kauaskantoisia päätöksiä elämän alkutaipaleella. Maaseudun vanhemmat ja etunimen valinta vastasyntyneelle. Teoksessa Pasi Saarimäki, Kirsi-Maria Hytönen & Heli Niskanen (toim.), *Lapsi matkalla maailmaan. Historiallisia ja kulttuurisia näkökulmia syntymään*. Historiallinen Arkisto 135. SKS, Helsinki 2012, 245–279.
- Kotilainen, Sofia: *Suvun nimissä. Nimenannon käytännöt Sisä-Suomessa 1700-luvun alusta 1950-luvulle*. Bibliotheca Historica 120. SKS, Helsinki 2008.
- Kotilainen, Sofia & Saarimäki, Pasi 2013. Isäehdokkaat hiillostettavina. Paikallisyhteisö aviottoman äidin tukena 1800-luvun lopun sisäsuomalaisella maaseudulla. Teoksessa Eilola, Jari & Laura-Kristiina Moilanen (toim.), *Yhteisöllisyyden perintö. Tutkimuksia yhteisöistä eri vuosisadoilla*. Historiallinen Arkisto 139. SKS, Helsinki 2013, 114–146.
- de Kruif, José: Welfare Politics in a Dutch Town 1750–1900. De Swaan’s Care of the State Revisited. In Gro Hagemann (ed.), *Reciprocity and Redistribution. Work and Welfare Considered*. Edizioni Plus, Pisa 2007, 209–232.
- Kulmala, Helvi: *Maskun kihlakunnan köyhät vuosina 1809–1852*. Turun yliopiston Suomen historian laitos. Eripainossarja III. Turun yliopisto, Turku 1968.
- Kuusanmäki, Lauri: *Vanhemmasta kunnallisesta köyhäinhoidosta*. Historian aitta 9. Jyväskylä [kustantaja ei merkitty], 1939.
- Kääriälä, Antti & Ristikari, Tiina: Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten taustat ja aikuisuuden asemat. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.), *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus*. Vastapaino, Tampere 2020, 225–256.
- Lagerstam, Liisa & Parland-von Essen, Jessica: Aatelin kasvatusta. Teoksessa Jussi Hanska & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Huoneentaulun maailma. Kasvatusta ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle*. SKS, Helsinki 2010, 184–220.
- Lagus, Wilhelm Johan: *Från pojkbåren och gymnasiet*. Hågkomster, Helsingfors 1994.
- Laine, Tuija: Literacy, Schooling and the Role of Common People. In Mereth Roos, Kjell Lars Berhe, Henrik Edgren, Pirjo Hiidenmaa & Christina Matthiesen (eds.), *Exploring Textbooks and Cultural Change in Nordic Education 1563–2020*. Brill, Leiden/Boston 2021, 48–60.
- Laine, Esko M. & Laine, Tuija: Kirkollinen kansanopetus. Teoksessa Jussi Hanska & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Huoneentaulun maailma. Kasvatusta ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle*. SKS, Helsinki 2010, 258–306.
- Lamberg, Marko: Arbetslös och gift? I Anders Ahlbäck, Johanna Ilmakunnas, Hanna Lindberg & Pirjo Markkola (red.), *Genus, arbete och landsbygd. En livsvärld i rörelse 1500–1960*. SLS, Helsingfors 2025, 63–90.
- Lambrecht, Thijs & Whittle, Jane: Introduction: Towards a Comparative History of Europe’s Labour Laws, c. 1350–1850. In Jane Whittle & Thijs Lambrecht (eds.), *Labour Laws in Preindustrial Europe. The Coercion and Regulation of Wage Labour, c. 1350–1850*. The Boydell Press, Woodbridge 2023, 1–29.
- Lares, Jenni & Välimäki, Mari: Yksi elämä, monta tarinaa. Tulevaisuuden näkökulmia varhaismoderniin henkilöhistoriaan. Teoksessa Jenni Lares, Raisa Maria Toivo & Mari Välimäki (toim.), *Henkilöhistoria ja varhaismoderni aika*. Historiallisia Tutkimuksia 292. SKS, Helsinki 2024, 333–357. <<https://doi.org/10.21435/ht.292>>.

- Larsson, Esbjörn: *En lycklig Mechanism. Olika aspekter av växelundervisningen som en del av 1800-talets utbildningsrevolution*. Opuscula Historica Upsaliensa 52. Uppsala universitet, Uppsala 2014.
- Launis, Kati; Ahlbeck, Jutta; Lappalainen, Päivi & Tuohela, Kirsi: Hauraat subjektit. Lapsuuden rakentuminen 1800-luvun suomalaisessa tieteessä ja kirjallisuudessa. Teoksessa Kaisa Vehkalahti, Essi Jouhki, Sanna Lipkin, Johanna Sitomaniemi-San & Tiina Kuokkanen (toim.), *Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen*. Historiallisia Tutkimuksia 288. SKS, Helsinki 2022, 362–391. <<https://doi.org/10.21435/ht.288>>.
- van Leeuwen, Marco H. D.: Social inequality and mobility in history: an introduction. *Continuity and Change*, Vol. 24, No. 3/2009, 399–419. <<https://doi.org/10.1017/S0268416009990142>>.
- van Leeuwen, Marco: Histories of Risk and Welfare in Europe During the 18th and 19th Centuries. In A. Cunningham, R. Jütte and O. P. Grell (eds.), *Health care and poor relief in 18th and 19th Century Northern Europe: History of medicine in context*. The History of Medicine in Context. Ashgate, Aldershot 2002, 32–66.
- van Leeuwen, Marco & Maas, Ineke: Endogamy and Social Class in History: An Overview. *International Review of Social History*, Vol. 50, No. 1/2005, 1–23.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko: Suomalaisten kirjalliset tiedot autonomian kaudella. *Historiallinen Aikakauskirja*, Vol. 105, No. 4/2007, 420–438. <<https://doi.org/10.54331/haik.139450>>.
- Lemercier, Claire & Zalc, Claire: *Quantitative Methods in the Humanities. An Introduction*. Alkuteos *Methodes quantitatives pour l'historien*. Kääntänyt Arthur Goldhammer. University of Virginia Press, Charlottesville and London 2019.
- Lempiäinen, Pentti: *Pyhät toimitukset*. 4. uudistettu painos. Kirjapaja, Helsinki 2004.
- Lempiäinen, Pentti: *Kastekäytäntö Suomen kirkossa 1500- ja 1600-luvulla*. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki 1965.
- Leskelä-Kärki, Maarit: Samaistumisia ja etäännyksiä: Elämäkerta historiantutkimuksen kysymyksenä. Teoksessa Asko Nivala & Rami Mähkä (toim.), *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. K & H. Turun yliopisto, Turku 2012, 25–48. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015121724782>>.
- Leskelä-Kärki, Maarit & Sjö, Karoliina: Yksilö, elämäkerronta ja kulttuurihistoria. Teoksessa Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo & Marika Räsänen (toim.), *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Kulttuurihistorian seura, Turku 2022, 51–67.
- Letto-Vanamo, Pia & Ylikangas, Heikki: Hajapiirteitä laillisen vapaudenriiston ja sen toimeenpanon kehityksestä esiteollisena aikana. Teoksessa Elina Suominen (toim.), *Suomen vankeinhoidon historiaa. Osa 1. Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen*. Oikeusministeriö. Vankeinhoito-osasto, Helsinki 1981, 37–84.
- Levene, Alys: *The Childhood of the Poor. Welfare in Eighteenth-Century London*. Palgrave Macmillan, Hampshire 2012.
- Louhivuori, O. W.: *Kunnallinen köyhäinhoitorasitus Suomen suurimmissa kaupungeissa ennen nykyistä kunnallishallitusta*. SKS, Helsinki 1915.
- Lämsä, Kalevi: *Jonas Lagus (1798–1857) kasvattajana ja opettajana? – ”En siksi, että olisin opettajanne...”* Oulun yliopisto, Oulu 2001. <<https://urn.fi/URN:ISBN:9514264088>>.
- Maas, Ineke & Marco H. D. van Leeuwen: Intergenerational Mobility from a Historical Perspective. In Elina Kilpi-Jakonen, Jo Blanden, Jani Erola & Lindsey Macmillan (eds.), *Research Handbook on Intergenerational Inequality*. Elgar Handbooks on Inequality. Edward Elgar Publishing, Cheltenham 2024, 206–220.
- Maas, Ineke & Marco H. D. van Leeuwen: Toward Open Societies? Trends in Male Intergenerational Class Mobility in European Countries during Industrialization. *American Journal of Sociology* Vol. 122, No 3, 2016, 838–885.
- Malinen, Antti & Tamminen, Tuomo: *Leikitääkö? Lasten kaverisuhteet 1900-luvun Suomessa*. Gaudemus, Helsinki 2022.

- Malinen, Antti; Eilola, Jari & Frigren, Pirita: Perheyhteisö modernisoituvassa yhteiskunnassa: ihanteet ja eletty arki. Teoksessa Pirjo Markkola, Marjaana Niemi & Pertti Haapala (toim.), *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000. Osa 1: Rakenteet ja instituutiot*. Vastapaino, Tampere 2021, 125–158.
- Matikainen, Taru: ”Jalot ihmistävät”? Turun rouvasväenyhdistys vähempiosaisten auttajana vuosina 1848–1910. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Turku 2001.
- Markkola, Pirjo: Education as Lived Welfare. A History of Experience Perspective on Children and the Welfare State. *Nordic Journal of Educational History*, Vol. 10, No. 2/2023, 5–20. <<https://doi.org/10.36368/njedh.v10i2.477>>.
- Markkola, Pirjo: Negotiating Family, Education, and Labor. Working-Class Children in Finland in the Nineteenth and Twentieth Centuries. In Reidar Aasgaard, Marcia Bunge & Merethe Roos (eds.), *Nordic Childhoods 1700–1960. From Folk Beliefs to Pippi Longstocking*. Ashgate Studies in Childhood. Routledge, London 2018, 163–174.
- Markkola, Pirjo: Työläislapsen matka maailmaan. Teoksessa Pasi Saarimäki, Kirsi-Maria Hytönen & Heli Niskanen (toim.), *Lapsi matkalla maailmaan. Historiallisia ja kulttuurisia näkökulmia syntymään*. Historiallinen Arkisto 135. SKS, Helsinki 2012, 238–320.
- Markkola, Pirjo: The Lutheran Nordic Welfare States. In Pauli Kettunen & Klaus Petersen (eds.), *Beyond welfare state models. Transnational historical perspectives on social policy*. Edward Elgar, Cheltenham 2011, 102–118.
- Markkola, Pirjo: Changing Patterns of Welfare. Finland in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries. In Steven King & John Stewart (eds.), *Welfare Peripheries. The Development of Welfare States in Nineteenth and Twentieth Century Europe*. Peter Lang, Bern 2007, 207–252.
- Markkola, Pirjo: *Ikaalisten entisen emäpitäjän historia. III, Suuresta Pohjan sodasta pitäjänjakoon 1721–1852*. Honkajoen kunta, Honkajoki 2006.
- Markkola, Pirjo: Moninainen maalaisnuoriso. Teoksessa Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen (toim.), *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. SKS, Helsinki 2003, 129–159.
- Markkola, Pirjo: *Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920*. SKS, Helsinki 2002.
- Markkola, Pirjo: *Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. Historiallisia Tutkimuksia 187. SHS, Helsinki 1994.
- Markkola, Pirjo: Pirtissä ja pellolla, kotona ja konttorissa. Teoksessa Kari Immonen (toim.), *Naisen elämä: mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit*. Otava, Helsinki 1990, 349–419.
- Markkola, Pirjo: Maaseudun työläisvaimot. Leena Laine ja Pirjo Markkola (toim.), *Tuntematon työläisnainen*. Vastapaino, Tampere 1989, 39–60.
- Markkola, Pirjo: Emännäksi, piiaksi vai tehtaaseen? Tampereen ympäristössä syntyneiden naisten elämänvaiheita 1830-luvulta 1930-luvulle. Teoksessa Kyösti Kiuasmaa (toim.), *Yksilö ja yhteiskunnan muutos. Juhlakirja Vilho Rasilan täyttäessä 60 vuotta 22.1.1986*. Acta Universitatis Tampereensis. Ser. A. Tampereen yliopisto, Tampere 1986, 50–62.
- deMause, Lloyd: The Evolution of Childhood. In Lloyd deMause (ed.), *The History of Childhood*. Psychohistory Press, New York 1974, 1–74.
- McCabe, Ciarán: Charitable Societies and the Welfare Landscape in Pre-Famine Belfast. In Olwen Purdue (ed.), *The First Great Charity of This Town. Belfast Charitable Society and Its Role in the Developing City*. Irish Academic Press, Belfast 2022, 119–136.
- McIntyre, Aaron D.: ’Doing the Needful’. Belfast Charitable Society and its Outdoor Relief Scheme. In Olwen Purdue (ed.), *The First Great Charity of This Town. Belfast Charitable Society and Its Role in the Developing City*. Irish Academic Press, Belfast 2022, 100–118.
- Miettinen, Riikka: Maaseudun itselliset ja ”inhyses” hallinnollisena kategoriana. Teoksessa Riikka Miettinen & Ella Viitaniemi (toim.), *Reunamailla. Tilattomat Länsi-Suomen maaseudulla 1600–1800*. 2. painos. SKS, Helsinki 2018, 205–263.

- Miettinen, Tiina: Epäsäätyiset suhteet ja aviottomat lapset Hämeessä 1700-luvun lopulla. Teoksessa Riikka Miettinen & Ella Viitaniemi (toim.), *Reunamailla. Tilattomat Länsi-Suomen maaseudulla 1600–1800*. 2. painos. SKS, Helsinki 2018, 452–479.
- Miettinen, Tiina: *Ihanteista irrallaan. Hämeen maaseudun nainen osana perhettä ja asiakirjoja 1600-luvun alusta 1800-luvun alkuun*. Acta Universitatis Tamperensis 1756. Tampere University Press, Tampere 2012.
- Miettinen, Tiina: Perherakenne, avioliitto ja syntymä. Teoksessa Pertti Haapala & Raisa Toivo (toim.), *Suomen historian kartasto*. Karttakeskus, Helsinki 2007, 96–97.
- Mikkonen, Maiju H.; Salonen, Minna K.; Häkkinen, Antti; Olkkola, Maarit; Pesonen, Anu-Katriina; Räikkönen, Katri; Osmond, Clive; Eriksson, Johan G.; Kajantie, Eero: The Lifelong Socioeconomic Disadvantage of Single-Mother Background – the Helsinki Birth Cohort study 1934–1944. *BMC Public Health*, Vol. 16, No. 1/2016. <<http://hdl.handle.net/10138/165961>>.
- Minello, Alessandra; Dalla-Zuanna, Gianpero & Alfani, Guido: First Signs of Transition. The Parallel Decline of Early Baptism and Early Mortality in the Province of Padua (Northeast Italy), 1816–1870. *Demographic Research*. Vol. 36, 2017, 759–802.
- Moss, Michael & Thomas, David: Theorising the Silences. In Michael Moss & David Thomas (eds.), *Archival Silences. Missing, Lost, and Uncreated Archives*. Taylor & Francis, London 2021, 10–25.
- Musgrove, Nell; Pascoe Leahy, Carla & Moruzi, Kristine: Hearing Children’s Voices. Conceptual and Methodological Challenges. In Kristine Moruzi, Nell Musgrove & Carla Pascoe Leahy (eds.), *Children’s Voices from the Past. New Historical and Interdisciplinary Perspectives*. Palgrave Studies in the History of Childhood. Palgrave Macmillan, London 2019, 1–28. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-11896-9_1>.
- Mäkinen, Virpi: Armeliaisuuden teoista pakkotoimiin. Kerjäläisyys keskiajalta varhaiselle uudelle ajalle. Teoksessa Virpi Mäkinen & Anne Birgitta Pessi (toim.), *Kerjääminen eilen ja tänään*. Vastapaino, Tampere 2009, 39–69.
- Niiranen, Anna: Jeanette Snellmanin (1828–1857) kuolema lapsivuoteessa – Eli miten kirjoittaa lapsivuodekuumeen historiasta. *Ennen ja nyt: Historian tietosanomat*, Vol. 25, No. 4/2025, 116–133. <<https://doi.org/10.37449/ennenjanyt.152201>>.
- Niiranen, Anna: ”The health and happiness of the expectant mother”. *Constructions of pregnancy and childbirth in British medical writings, 1840–1902*. JYU dissertations, 284. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2020. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8291-1>>.
- Nikkilä, Eeva: *Sikojen eletyt tilat ja paikat. Sikalat, siiankasvatus ja sianhoito 1900-luvun alun Suomessa*. Annales Universitatis Turkuensis. Sarja – ser. B, osa – tom. 674. Turun yliopisto, Turku 2024. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-9805-0>>.
- Nikula, Oscar: *Turun kaupungin historia 1809–1856*. Turun kaupunki, Turku 1972.
- Nummenmaa, Lauri: *Tilastotieteen käsikirja*. Tammi, Helsinki 2021.
- Nygård, Toivo: *Erilaisten historiaa. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa*. Atena, Jyväskylä 1998.
- Nygård, Toivo: *Irtolaisuus ja sen kontrolli Suomessa 1800-luvun alun Suomessa*. Studica historia Jyväskyläläensia 31. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1985.
- Olsen, Stephanie: The Limits of Experience? A Case Study on Children’s Dreams. *Digital Handbook on the History of Experience*, 2022. <<https://doi.org/10.58077/K0KM-BJ89>>.
- Olsen, Stephanie; Alexander, Kristin; Miller, Susan; Vuolanto, Ville; Sleight, Simon; Honeck, Misha; Duff, Sarah Emily, Vallgård, Karen: A Critical Conversation on Agency. *The Journal of the History of Childhood and Youth*, Vol. 17, No. 2/2024, 169–187. <<https://dx.doi.org/10.1353/hcy.2024.a926862>>.
- O’Rand, Angela: Cumulative Processes in the Life Course. In Glen H. Elder, Jr. & Janet Z. Giele (eds.), *The Craft of Life Course Research*. The Guilford Press, New York 2009, 121–140.
- Orkamo, Yrjö: Vankityövoiman käyttö Saimaan kanavan rakennustöissä. *Vankeinhoito: Suomen vankeinhoitoyöntekijän äänenkannattaja*, No. 5, 1.1.1931, 83–88.

- Ottaway, Susannah; Smart, Adam & Schultz, Michael: Instructing the Young and Comforting the Aged in the Norwich and Norfolk Institution for the Indigent Blind, c. 1805–55. *Journal of British Studies*, Vol. 63, 2024, 411–432. <<https://doi.org/10.1017/jbr.2023.139>>.
- Ottaway, Susannah & Williams, Samantha: Reconstructing the Life-Cycle Experiences of Poverty in the Time of the Old Poor Law. *The Journal of the British Records Association*, Vol. 23, No. 98, 1998. <<https://doi.org/10.3828/archives.1998.3>>.
- Paasikivi, Sofia: ”Lakastuvat uhrin iskustasi kaatuvat.” Koleran pelko 1800-luvun Turussa. *Lähde: Historiatieteellinen aikakauskirja*, Vol. 14, 2017, 24–42.
- Paloheimo, Maare: Lindbergin kauppiasperheen vaiheita ennen ja jälkeen Turun palon. *Genos*, Vol. 91, No. 4/2020, 194–210.
- Parikka, Raimo: Pitkä varjo. Huono-osaisuus historiallisena jatkuvuutena. Teoksessa Matti Heikkilä & Kari Vähätalo (toim.), *Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos*. Gaudeamus, Helsinki 1994, 51–89.
- Pekkarinen, Elina: Näkymättömiksi suojellut lapset. Teoksessa Antti Häkkinen & Mikko Salasuo (toim.), *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. Vastapaino, Tampere 2015, 264–300.
- Peltola, Jarmo & Markkola, Pirjo (toim.): *Kuokkavieraiden pidot. Historian marginaalista marginaalihistoriaan*. Vastapaino, Tampere 1996.
- Peltonen, Matti: Mikrohistoria ja puuttuvan tiedon ongelma. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (toim.), *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus*, Helsinki 2005, 76–93.
- Peltonen, Matti: Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus. Teoksessa Carl Ginzburg, *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Kääntänyt Aulikki Vuola. Gaudeamus, Helsinki 1996, 7–34.
- Pihlajamäki, Heikki: Kerjuu kontrollin kohteena. Ruotsalais-suomalaisen kerjuulainsäädännön historia. Teoksessa Virpi Mäkinen & Anne Birgitta Pessi (toim.), *Kerjääminen eilen ja tänään*. 97–119.
- Piilahti, Kari-Matti: Aineellista ja aineetonta turvaa. *Ruokakunnat, ekologis-taloudelliset resurssit ja kontaktinmuodostus Valkealassa 1630–1750*. Bibliotheca Historica 106. SKS, Helsinki 2007.
- Piirainen, Veikko: *Kylänkierrolta kunnalliskotiin. Savon ja Pohjois-Karjalan maaseudun vaivashoitotoiminta vaivashoidon murroskautena 1800-luvun jälkipuoliskolla*. Historiallisia tutkimuksia 49. SHS, Helsinki 1958.
- Piispa, Mikko; Salasuo, Mikko & Häkkinen, Antti: Elämänkulun siirtymät ja elämänkulkuanalyysi nuoruuden tutkimisen menetelmänä. *Nuorisotutkimus*, Vol 40, No. 3/2022, 77–82. <<https://doi.org/10.57049/nuorisotutkimus.9122545>>.
- van Poppel, Frans: Children in One-Parent Families. Survival as an Indicator of the Role of the Parents. *Journal of Family History*, Vol. 25, No. 3/2000, 269–290. <<https://doi.org/10.1177/036319900002500301>>.
- Posing, Brigitte: Elämä pelissä. Biografian historia ja vastuu. Teoksessa Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen (toim.), *Historiallinen elämä. Biografia ja historian tutkimus*. Historiallinen Arkisto 141. SKS, Helsinki 2014, 62–78.
- Pukero, Päivi: *Epämääräisestä elämästä kruunun haltuun. Irtolaisuuden ja huono-osaisuuden kontrolli Itä-Suomessa 1860–1885*. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 100. Joensuun yliopisto, Joensuu 2009. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-219-294-3>>.
- Pulma, Panu: Kerjäläisyys, irtolaisuus, ’mustalaisuus’. Historiallisia yhteyksiä. Teoksessa Virpi Mäkinen & Anne Birgitta Pessi (toim.), *Kerjääminen eilen ja tänään*. Vastapaino, Tampere 2009, 71–95.
- Pulma, Panu: Vaivaisten valtakunta. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen, *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Sosiaaliturvan Keskusliitto, Helsinki 1994, 15–70.
- Pulma, Panu: Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Teoksessa Panu Pulma & Oiva Turpeinen, *Suomen lastensuojelun historia*. Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki 1987, 11–266.

- Pulma, Panu: *Fattigvård i frihetstidens Finland. En undersökning om förhållandet mellan centralmakt och lokalsamhälle*. Historiallisia Tutkimuksia 129. SHS, Helsinki 1985.
- Purdue, Olwen: Introduction. In Olwen Purdue (ed.), *The First Great Charity of This Town. Belfast Charitable Society and Its Role in the Developing City*. Irish Academic Press, Belfast 2022, 1–16.
- Urponen, Kyösti: Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen. *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Sosiaaliturvan Keskusliitto, Helsinki 1994, 163–260.
- Raivio, Arvi: Köyhät ja vaivaiset Suomessa vv. 1754–1870. *Aikakauslehti Huoltaja*, No. 13–14, 1.7.1954, 350–358.
- Rahikainen, Marjatta: Ariès lapsen ja perhe-elämän historiasta. Teoksessa Matti Peltonen (toim.), *Ariès ja historian salaisuus*. Historia mirabilis 10. THY, Turku 2013, 44–113.
- Rahikainen, Marjatta: Omat lapset, vieraat lapset, kerjäläislapset. Teoksessa Jussi Hanska & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle*. SKS, Helsinki 2010, 313–355.
- Rahikainen, Marjatta: Kadonneen työn jäljillä. Teoksessa Marjatta Rahikainen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Työteläs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. SKS, Helsinki 2006, 7–31.
- Rahikainen, Marjatta: *Centuries of Child Labour. European Experiences from the Seventeenth to the Twentieth Century*. Studies in Labour History. Ashgate, Hampshire 2004.
- Rahikainen, Marjatta: Compulsory Child Labour: Parish Paupers as Indentured Servants in Finland, c. 1810–1920. *Rural history*, Vol. 13, No. 2/2002, 163–178.
- Rasmussen, Leonora Lottrup: Voices of the Poor: Negotiations of Social Rights in Denmark, 1849–1891. In Pertti Haapala, Minna Harjula & Heikki Kokko (eds.), *Experiencing Society and the Lived Welfare State*. Palgrave Studies in the History of Experience. Palgrave Macmillan, London 2023, 131–148.
- Rautelin, Mona: *En förebästäm sanning. Barnamord och delaktighet i 1700-talets Finland belyst genom kön, kropp och social kontroll*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2009.
- Reinikka, Fanny: Tapaustutkimuksia palvelualan työtehtävissä toimineiden miesten henkilökohtaisesta varallisuudesta Helsingissä vuosina 1885–1925. *Väki voimakas*, Vol. 36, 2023, 29–71, <<https://doi.org/10.55286/vv.137093>>.
- Ristikari, Tiina; Merikukka, Marko & Hakovirta, Mia Kristiina: Timing and duration of social assistance receipt during childhood on early adult outcomes. *Longitudinal and Life Course Studies*, Vol. 9, No. 3/2018, 312–326.
- Roikonen, Petri & Häkkinen, Antti: Generations, social homogeneity and stratification in Finland, 1700–1910. *The History of the Family*, 2019, Vol. 24, No. 1, 67–93.
- Rosenborg, Johan Wilhelm: *Om fattigdomen och allmänna fattigvården i Finland*. Kejsarliga Alexanders-Universitetet i Finland, Helsingfors 1858. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2010-00003050>>.
- Rosenwein, Barbara: *Emotional Communities in the Early Middle Ages*. Cornell University Press, Ithaca 2006.
- Rowntree, Seebohm B.: *A Study of Town Life*. Macmillan and Co., London 1901.
- Ruberg, Willemijn: Embodiment and Experience. *Digital Handbook of the History of Experience*, 2023. <<https://doi.org/10.58077/av2d-wy37>>.
- Runesson, Anton: *Blod, kött och tårar. Kroppslig erfarenhet i Sverige, ca 1600–1750*. Stockholms universitet, Stockholm 2021.
- Räihä, Antti & Impola, Petteri: Varhaismodernin ajan varkausrikollisuus. Ilmiö, rikos ja rangaistus. Teoksessa Antti Räihä & Petteri Impola (toim.), *Varkaudet varhaismodernissa Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki 2025, 9–30.
- Saari, Juho: *Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Gaudeamus, Helsinki 2015.
- Saari, Juho; Eskelinen, Niko & Björklund, Liisa: *Raskas perintö. Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki 2020.

- Saarimäki, Pasi: Aviottomien lasten elatuksen eettinen tutkiminen. Teoksessa Satu Lidman, Anu Koskivirta & Jari Eilola (toim.), *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus, Helsinki 2017, 74–89.
- Saarimäki, Pasi: Aviottoman raskauden ongelma 1800-luvun lopun sisäsuomalaisissa maaseutuyhteisöissä. Teoksessa Pasi Saarimäki, Kirsi-Maria Hytönen & Heli Niskanen (toim.), *Lapsi matkalla maailmaan. Historiallisia ja kulttuurisia näkökulmia syntymään*. Historiallinen Arkisto 135. SKS, Helsinki 2012, 157–193.
- Saarimäki, Pasi: *Naimisen normit, käytännöt ja konfliktit. Esiaviollinen ja aviollinen seksuaalisuus 1800-luvun lopun keski-suomalaisella maaseudulla*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2010. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3830-7>>.
- Saaritsa, Sakari: Kerjäläisyys sosiaaliturvajärjestelmänä. *Väki Voimakas. Työväestön verkostot*, Vol. 16, 2003, 235–265.
- Saarenpää, Taina: Adolf Lembergin pienoiselämäkerta. Teoksessa Johanna Kallio & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvulla*. THArk 73. THY, Turku 2022, 30–31.
- Saarenpää, Taina & Savolainen, Panu: Turkulaisten jäljillä. Arkistot, historiallisen tiedon reunaehdot ja tutkimusprosessi. Teoksessa Johanna Kallio & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvulla*. THArk 73. THY, Turku 2022, 13–29.
- Saarenpää, Taina & Vainio-Korhonen, Kirsi: Juoppoutta ja näpistyksiä. Luostarinmäen asukkaiden kokemuksia osattomuudesta. Teoksessa Johanna Kallio & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvulla*. THArk 73. THY, Turku 2022, 126–141.
- Saira, Mikko: *Kanssaihminen hyväksi. Turun Soitannollisen Seuran hyväntekeväisyyskonsertit porvarellisen julkisuuden rakentajana 1790–1808*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Turku 2024. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2024052032988>>.
- Salenius, Paula, Malinen, Antti & Markkola, Pirjo: Kirjavista käytännöistä kohti yhdenmukaista perhehoitoa. Vuoden 1936 lastensuojelulaki ja sen soveltaminen. Teoksessa Johanna Moilanen, Johanna Annola & Mirja Satka (toim.), *Sosiaalityön käänneet*. SoPhi 44. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2022, 196–220.
- Salmi, Hannu: *Tunteiden palo. Turku liekeissä 1827*. Otava, Helsinki 2022.
- Salmi, Hannu: Kulttuurihistoria, mahdollinen ja runsauden periaate. Teoksessa Heli Rantala & Sakari Ollitervo (toim.), *Kulttuurihistoriallinen katse*. Cultural History – Kulttuurihistoria 8. Turun yliopisto, Turku 2010, 338–359.
- Sandin, Bengt: AHR Exchange. History of Children and Childhood – Being and Becoming, Dependent and Independent. *The American Historical Review*, Vol. 125, No. 4/2020a, 1306–1316.
- Sandin, Bengt: *Schooling and state formation in early modern Sweden*. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2020b.
- Sandin, Bengt: *Hemmet, gatan, fabriken eller skolan. Folkundervisning och barnuppfostran i svenska städer 1600–1850*. Lunds universitet, Lund 1986.
- Sandin, Bengt & Löw, Joel: Barnhuset. Det internationella sammanhanget. I Johanna Sköld & Malin Arvidsson (red.), *För barnens bästa eller samhällets nytta? Allmänna barnhusets historia under 400 år*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Tukholma 2025, 64–91.
- Satka, Mirja: *Making Social Citizenship. Conceptual Practices from the Finnish Poor Law to Professional Social Work*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1995. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4234-2>>.
- Satka, Mirja: Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen. *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Sosiaaliturvan Keskusliitto, Helsinki 1994, 261–339.
- Scott, Joan W.: The Evidence of Experience. *Critical Inquiry*, Vol. 17, No. 4/1991, 773–797.

- Seidelin, Mette & Larsen, Christian: The Voices of Children and Adolescents in the Archives. In Michael Moss & David Thomas (eds.), *Archival Silences. Missing, Lost, and Uncreated Archives*. Taylor & Francis, London 2021, 186–207.
- Sen, Amartya: *Commodities and Capabilities*. North-Holland Publishers, Amsterdam 1985.
- Shikalov, Yury: “Ilona on käki metsässä, ilona on lapsi perheessä”. *Syntymä, imeväiskuolleisuus ja aviottomat lapset Vienan Karjalassa ja Vienanmeren länsirannikolla 1860–1910-luvuilla*. Biblioteka Historica 125. SKS, Helsinki 2007.
- Simola, Jenni: Haureellisia naisia vai tavallisia työläisiä? Irtolaisina 1908–1915 tuomittujen helsinki-läisnaisten kategorisointi ja vastapuhe. Teoksessa Matias Kaihovirta & Tiina Lintunen (toim.), *Työväki ja seksi. Aatteet, normit ja kokemukset*. Väki Voimakas 34. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2021, 257–286.
- Sköld, Johanna: Barnen på barnhuset. I Johanna Sköld ja Malin Arvidsson (red.), *För barnens bästa eller samhällets nytta? Allmänna barnhusets historia under 400 år*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Stockholm 2025, 38–63.
- Sköld, Johanna: *Fosterbarnsindustri eller människokärlek. Barn, familjer och utackorderingsbyrån i Stockholm 1890–1925*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholms universitet, Stockholm 2006.
- Sköld, Johanna & Arvidsson, Malin: För barnens bästa eller samhällets nytta? I Johanna Sköld & Malin Arvidsson (red.), *För barnens bästa eller samhällets nytta? Allmänna barnhusets historia under 400 år*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Stockholm 2025, 14–35.
- Smyth, Lauren: Child Welfare and Education in the Industrialising Town. In Olwen Purdue (ed.), *The First Great Charity of This Town. Belfast Charitable Society and Its Role in the Developing City*. Irish Academic Press, Belfast 2022, 137–155.
- Somerkivi, Urho: *Bell–Lancasterin vuoro-opetusjärjestelmä Suomessa*. Helsingin yliopisto, Helsinki 1952.
- Stark, Eija: Köyhyyden perintö. *Tutkimus kulttuurisen tiedon sisällöistä ja jatkuvuuksista suomalaisissa elämäkerta- ja sananlaskuaineistoissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1320. SKS, Helsinki 2011.
- Stone, Lawrence: *The Past and Present Revisited*. Routledge, Lontoo 1988.
- Stone, Lawrence: Prosopography. *Daedalus*, Vol. 100, No. 1/1971, 46–79.
- Ståhlberg, Kaarlo Juhon: *Irtolaisuus Suomen lain mukaan*. Helsinki 1893.
- Suomen sukututkimusseura. HisKi. <www.genealogia.fi/hiski> [haettu 8.1.2026].
- Suonio, Mari: *Vankien yhteiskuntasuhteen ilmeneminen rangaistusteoreettisessa ajattelussa 1800-luvulta 2000-luvulle suomalaisessa vankeinhoidossa*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, No 383. Itä-Suomen yliopisto, Kuopio 2026. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-5850-1>>.
- Syväniemi, Maria: Kerjuuta, koulua ja jauholappuja. Lapsuuskokemuksia saadusta ja annetusta köyhäinavusta. Teoksessa Anna-Maria Isola, Johanna Kallio, Antti Malinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Ryysyläisyydestä osattomuuteen. Köyhyys lasten ja nuorten kertomana 1800-luvulta nykypäivään*. Gaudeamus, Helsinki 2026a (tulossa).
- Syväniemi, Maria: Mielikuvia huutolaisuudesta. Koettu sijoituslapsuus muistamisen prosessina. *Lähi-historia-lehti*, 2026b (tulossa).
- Syväniemi, Maria: Sanattomat tunteet. Itku avainmuistona 1920–30-luvun lapsuuden kipeisiin köyhyyskokemuksiin. *Elore*, Vol. 31, No. 2/2024, 121–146. <<https://doi.org/10.30666/elore.147048>>.
- Syväniemi, Maria: Raitapaitojen jäljillä. Valokuvat johtolankana köyhyyden ja lapsuuden hiljaiseen kokemushistoriaan. *Historiallinen Aikakauskirja*, Vol. 121, No. 3/2023, 243–255. <<https://doi.org/10.54331/haik.121677>>.
- Syväniemi, Maria: *Sotilaiden sielunmaisema. Jaettu kokemus jatkosodasta epävirallisissa valokuissa*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Turku 2019. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019050914922>>.

- Syväneniemi, Maria & Viljamaa, Noora: Luostarinmäen lapsiperheet 1800-luvun alkupuolella. *Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvulla*. Johanna Kallio ja Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), THArk 73. THY, Turku 2022, 63–79.
- Taskinen, Ilari: *Social Lives in Letters: Finnish Soldiers' Epistolary Relationships, Intimate Practices, and Emotionality in World War II*. Tampereen yliopisto, Tampere 2021.
- Tepora, Tuomas: Kuinka tunnehistoriaa tutkitaan? Teoksessa Mirkka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen & Tuomas Tepora (toim.), *Avaimia menneisyyteen. Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Gaudeamus, Helsinki 2022, 39–58.
- Terveyskirjasto: Kuppa (syfilis, lues). <<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00247>> [haettu 13.10.2025].
- Thomas, Donald: *The Victorian underworld*. John Murray, Lontoo 2003. Alun perin julkaistu 1998.
- Tiimonen, Soili: *Valoa kansalle. Luterilainen kirkko ja kansanopetuksen kehittämissyrkimykset autonomissa Suomessa 1809–1848*. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki 2001.
- Toivo, Raisa Maria: Elämäkokemus. Henkilön ja kokemuksen historian yhteistyössä. Teoksessa Mari Välimäki, Jenni Lares & Raisa Maria Toivo (toim.), *Henkilöhistoria ja varhaismoderni aika*. Historiallisia Tutkimuksia 292. SKS, Helsinki 2024, 9–33. <<https://doi.org/10.21435/ht.292>>.
- Tomkins, Alannah: Poor Law Institutions through Working-Class Eyes: Autobiography, Emotion, and Family Context, 1834–1914. *Journal of British Studies*, Vol. 60, No. 2/2021, 285–309. <<https://doi.org/10.1017/jbr.2020.242>>.
- Tomkins, Alannah & King, Steven: Introduction. In Alannah Tomkins & Steven King (eds.), *The Poor in England 1700–1850. An Economy of Makeshifts*. 1–38. Manchester University Press, Manchester 2003.
- Townsend, Peter: *Poverty in the United Kingdom*. Penguin, Lontoo 1979.
- Trouillot, Michel-Rolph: *Silencing the Past. Power and the Production of History*. Beacon Press, Boston 1995.
- Tuomaala, Saara: *Työätekeivistä käsiksi puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*. SKS, Helsinki 2004.
- Turpeinen, Oiva: Lastensuojelu ja väestökehitys. Teoksessa Panu Pulma ja Oiva Turpeinen, *Suomen lastensuojelun historia. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa*. Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki 1987, 269–465.
- Turpeinen, Oiva: *Nälkä vai tauti tappoi? Kauhunvuodet 1866–1868*. Historiallisia tutkimuksia 136. SHS, Helsinki 1986.
- Turpeinen, Oiva: Avioton lapsi esiteollisessa Suomessa. *Kotiseutu*, 1/1981, 12–22.
- Turpeinen, Oiva: Infant Mortality in Finland 1749–1865. *Scandinavian Economic History Review*, Vol. 27, No. 1/1979, 1–21.
- Turpeinen, Oiva: Regional Differentials in Finnish Mortality Rates 1816–1865. *Scandinavian Economic History Review*, Vol. 21, No. 2/1973, 145–163. <<https://doi.org/10.1080/03585522.1973.10407768>>.
- Turunen, Riina: Porvarisvaimot elämänsä kriiseissä 1800-luvun alun Kristiinankaupungissa. *Genos*, Vol. 96, No. 1/2025, 17–35.
- Törrönen, Hannele: *Unohdetut äpärit. Aviottomien lasten elämästä*. Siltala, Helsinki 2026.
- Ukonaho, Susanna; Chapman, Simon N.; Briga, Michael & Lummaa, Virpi: Grandmother Presence Improved Grandchild Survival Against Childhood Infections But Not Vaccination Coverage in Historical Finns. *The Royal Society Publishing*, Vol. 290, No. 1999/2023. <<https://doi.org/10.1098/rspb.2023.0690>>.
- Uutila, Merja: Maaseutuväestön matkat muualle. Liikkuminen ja matka-asiakirjat 1840-luvun Hollolassa ja Jaakkimassa. *Ennen ja nyt*, Vol. 31, No. 3/2021, 7–23. <<https://doi.org/10.37449/ennenjanyt.107727>>.
- Uutila, Merja: Aviottomana syntyneen pojan tie käsityöläiseksi 1800-luvun alkupuoliskolla. *Genos*, Vol. 68, No. 4/2015, 194–204.

- Uotila, Merja: *Käsityöläinen kyläyhteisönsä jäsenenä. Prosopografinen analyysi Hollolan käsityöläisistä 1810–1840*. Jyväskylä studies in humanities 237. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2014a. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5943-2>>.
- Uotila, Merja: Tavallisuuden tavoittelua. Prosopografia elämäkerrallisen tutkimuksen välineenä. Teoksessa Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen (toim.), *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. Historiallinen Arkisto 141. SKS, Helsinki 2014b, 240–256.
- Vainio-Korhonen, Kirsi: Lapset ja lasten arki Suomessa 1600-luvulta 1900-luvun alkuun. Teoksessa Anna-Maria Isola, Johanna Kallio, Antti Malinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Ryysyläisyydestä osattomuuteen. Köyhyys lasten ja nuorten kertomana 1800-luvulta nykypäivään*. Gaudeamus, Helsinki 2026 (tulossa).
- Vainio-Korhonen, Kirsi: Varhaismoderni Luostarinmäki köyhyyden ja huono-osaisuuden ilmentäjänä. Teoksessa Johanna Kallio & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvulla*. THArk 73. THY, Turku 2022a, 58–61.
- Vainio-Korhonen, Kirsi: Anna Lundahn. Työläisperheiden ja yksinäisten äitien kättilö. Teoksessa Johanna Kallio & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvulla*. THArk 73. THY, Turku 2022b, 82–93.
- Vainio-Korhonen, Kirsi: *Musta-Maija ja Kirppu-Kaisa. Seksityöläiset 1800-luvun alun Suomessa*. SKS, Helsinki 2018.
- Vainio-Korhonen, Kirsi: Vastuullinen historia. Teoksessa Satu Lidman, Anu Koskivirta & Jari Eilola (toim.), *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus, Helsinki 2017, 29–47.
- Vainio-Korhonen, Kirsi: *Ujostelemattomat. Kättilöiden, synnytysten ja arjen historiaa*. WSOY, Helsinki 2012.
- Vainio-Korhonen, Kirsi: Kaupan ja käsityön ammattikasvatus. Jussi Hanska ja Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historia 1*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1266. SKS, Helsinki 2010, 221–255.
- Vainio-Korhonen, Kirsi: *Ruokaa, vaatteita ja hoivaa. Naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään*. Historiallisia tutkimuksia 213. SKS, Helsinki 2002.
- Vainio-Korhonen, Kirsi: Kaupunkilaispiikojen elämää 1770-luvun Turussa. Teoksessa Marjatta Rahikainen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Työteläs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. SKS, Helsinki 2006, 112–133.
- Vainio-Korhonen, Kirsi: *Käsin tehty – Miehelle ammatti, naiselle ansioiden lähde. Käsityötuotannon rakenteet ja strategiat esiteollisessa Turussa Ruotsin ajan lopulla*. Historiallisia tutkimuksia 200. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1998.
- Vainio-Korhonen, Kirsi; Artukka, Topi; Saarenpää, Taina & Viljamaa, Noora: Suurpalon jälkeisen Turun työväestö ja huono-osaiset – tutkimatonta historiaa. *Työväentutkimus Vuosikirja* 2022, 8–23. <<https://doi.org/10.37456/tvt.125516>>.
- Vainio-Korhonen, Kirsi & Korhonen, Mikael: *Wäarentäjä Grandellin elämä ja lankeemukset*. WSOY, Helsinki 2024.
- Vainio-Korhonen, Kirsi & Lahtinen, Anu: *Lemmen ilot ja sydämen salat. Suomalaisen rakkauden historiaa*. WSOY, Helsinki 2015.
- Vaissalo, Saana: Luostarinmäkeläisten omaisuus perukirjoissa. Teoksessa Johanna Kallio & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvulla*. THArk 73. THY, Turku 2022, 61–62.
- Valentin, Emilie Luther: Navigating Imprisonment. Tactics and Experiences in an Eighteenth-Century Danish Prison Workhouse. In Johanna Annola, Hanna Lindberg & Pirjo Markkola (eds.), *Lived Institutions as History of Experience*. Palgrave Macmillan, London 2024, 49–72.
- Valtonen, Heli: Koulutus ja sosiaalinen liike. *Suomen sodan jälkeen. 1800-luvun alun yhteiskuntahistoria*. Piia Einonen & Miikka Voutilainen (toim.). Vastapaino, Tampere 2020, 349–374.
- Vattula, Kaarina (toim.): *Suomen taloushistoria. 3, Historiallinen tilasto*. Tammi, Helsinki 1983.

- Vehkalahti, Kaisa: Lapsuuden löytämisestä toimijuuden tutkimukseen. Lapsuuden historian kuusi vuosikymmentä. Teoksessa Kaisa Vehkalahti, Essi Jouhki, Sanna Lipkin, Johanna Sitomaniemi-San & Tiina Kuokkanen (toim.), *Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen. Monitieteisiä näkökulmia ja menetelmiä*. Historiallisia tutkimuksia 288. SKS, Helsinki 2022, 35–74. <<https://doi.org/10.21435/ht.288>>
- Vehkalahti, Kaisa: Se virallinen tarina? Lastensuojeluarkistojen hiljaisuuksia. Teoksessa Antti Häkkinen & Mikko Salasuo (toim.), *Vastapaino*, Tampere 2015, 234–263. *Salattu, hävetty ja vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä?*
- Vehkalahti, Kaisa: *Daughters of Penitence. Vuorela State Reform School and the Construction of Reformatory Identity, 1893–1923*. Turun yliopisto, Turku 2008.
- Vehkalahti, Kaisa: Vuorelan kasvatuslaitoksen tytöt ja pahantapaisuuden sukupuoli 1900-luvun alun Suomessa. Teoksessa Sanna Aaltonen & Päivi Honkatukia (toim.), *Tulkintoja tytöistä*. Tietolipas 187. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 27. SKS, Helsinki 2002, 224–250.
- Vehkalahti, Kaisa; Jouhki, Essi; Lipin, Sanna; Sitomaniemi-San, Johanna; Kuokkanen, Tiina: Monitieteinen lapsuuden historia. Teoksessa Kaisa Vehkalahti, Essi Jouhki, Sanna Lipkin, Johanna Sitomaniemi-San & Tiina Kuokkanen (toim.), *Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen. Monitieteisiä näkökulmia ja menetelmiä*. Historiallisia tutkimuksia 288. SKS, Helsinki 2022, 8–32. <<https://doi.org/10.21435/ht.288>>
- Viiliäinen, Kai: *Kulkevat, suojeluksettomat ja siveettömät naiset. Irtolaisuus osana Lappeenrannan kehruuhuoneessa olleiden naisten elämäнкаarta (1861–1870)*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2023. <http://www.urn.fi/URN:NBN:fi:juu-202305153011>
- Viitanen, Otto: *Turun kansanopetuksen historiaa. Alkeiskoulun perustamisesta oppivelvollisuuslakiin 1817–1921*. Kirjokansi Oy, Turku 1947.
- Viitaniemi, Ella: Näkymättömien töiden haaste. Pätätöiden pitkä historia ja sen tutkiminen. *Genos*, Vol. 94, No. 2/2023, 66–69.
- Viitaniemi, Ella: Pappisperhe ja sosiaalinen selviytyminen Ylä-Satakunnan uudisasutusseudulla 1770–1820. Teoksessa Riikka Miettinen & Ella Viitaniemi (toim.), *Reunamailla. Tilattomat Länsi-Suomen maaseudulla 1600–1800*. 2. painos. SKS, Helsinki 2018, 421–451.
- Vilkuna, Kustaa H. J.; Hemminki, Tiina; Markkola, Pirjo & Östman, Ann-Catrin: Kotitalouden rajat varhaismodernin ajan yhteiskunnassa. Teoksessa Pirjo Markkola, Marjaana Niemi & Pertti Haapala (toim.), *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000. Osa 1: Rakenteet ja instituutiot*. Vastapaino, Tampere 2021, 99–122.
- Vikström, Lotta; Häggström Lundevaller, Erling & Haage, Helena: First a job, and then a family? Impacts of Disabilities on Young People’s Life Courses in a Nineteenth-Century Swedish region. *Disability Studies Quarterly*, Vol. 37, No. 4/2017. <<https://doi.org/10.18061/dsq.v37i4.6095>>.
- Vilhelmsson, Vilhelm: Tactics of evasion: The survival strategies of vagrants and day labourers in eighteenth and nineteenth century rural Iceland. *1700-tal: Nordic Journal for Eighteenth-Century Studies*, Vol. 17/2020, 34–56. <<https://doi.org/10.7557/4.5547>>.
- Viljamaa, Noora: Osallisuutta ja osattomuutta Luostarinmäellä. Kummivalinnat eronteon välineinä. Teoksessa Johanna Kallio & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvulla*. THArk 73. THY, Turku 2022, 94–109.
- Viljamaa, Noora: *Sotatoverit. Sotakoirat, sotilaat ja sodan kokemus talvi- ja jatkosodassa*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Turku 2020. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020051435497>>.
- Viljamaa, Noora; Vainio-Korhonen, Kirsi; Mäkinen, Ida & Peltoniemi, Aura: Luostarinmäen koululaisuus ja sosiaalisen osallisuuden mahdollisuus. Teoksessa Johanna Kallio & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvulla*. THArk 73. THY, Turku 2022, 112–125.
- Vilkuna, Asko: *Tavan takaa. Kansatieteellisiä tutkimuksia tapojemme historiasta*. Tutkimuksia 24. Jyväskylän yliopiston etnologian laitos, Jyväskylä 1989.

- Virkkunen, Gia: ”Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin.” *Köyhyyden kokemus ja selviytyminen 1930-luvun pulan oloissa maaseudulla*. Bibliotheca Historica 127. SKS, Helsinki 2010.
- Voutilainen, Miikka: Poverty and Tax Exemptions in Mid-Nineteenth-Century Finland. *Journal of Finnish Studies*, Vol. 20, No. 1/2017, 67–96. <<https://doi.org/10.5406/28315081.20.1.04>>.
- Voutilainen, Miikka: *Poverty, inequality and the Finnish 1860s famine*. Jyväskylä studies in humanities 287. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2016. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6627-0>>.
- Vuolanto, Ville: Toimijuus ja kokemus lapsuuden historiassa. Hieronymus, kokemusyhteisöt ja tutkijan katse. Teoksessa Kaisa Vehkalahti, Essi Jouhki, Sanna Lipkin, Johanna Sitomaniemi-San & Tiina Kuokkanen (toim.), *Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen. Monitieteisiä näkökulmia ja menetelmiä*. Historiallisia tutkimuksia 288. SKS, Helsinki 2022, 291–314. <<https://doi.org/10.21435/ht.288>>.
- Vuorela, Miikka: *Autonomian ajan rikos ja rangaistus oikeustilaston valossa. Tutkimus rikollisuuden ja rangaistuskäytännön kehityksestä Suomessa ja muissa Pohjoismaissa 1809–1917*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2021. <<http://hdl.handle.net/10138/324465>>.
- Välimäki, Mari: *Rikotut lupaukset. Esiaviolliset suhteet ja toimijuus Ruotsin yliopistokaupungeissa 1600-luvun lopulla*. Turun yliopiston julkaisuja – Annales Universitatis Turkuensis. Sarja B, osa 533, Humaniora. Turun yliopisto, Turku 2021. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8399-5>>.
- Välimäki, Mari; Lares, Jenni; Miettinen, Tiina & Toivo, Raisa Maria: Johdanto varhaismoderniin henkilöhistoriaan. Teoksessa Mari Välimäki, Jenni Lares & Raisa Maria Toivo (toim.), *Henkilöhistoria ja varhaismoderni aika*. Historiallisia Tutkimuksia 292. SKS, Helsinki 2024, 9–33. <<https://doi.org/10.21435/ht.292>>.
- Väre, Tiina: Varhaismoderni imetysongelma. Teoksessa Kaisa Vehkalahti, Essi Jouhki, Sanna Lipkin, Johanna Sitomaniemi-San & Tiina Kuokkanen (toim.), *Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen*. Historiallisia Tutkimuksia 288. SKS, Helsinki 2022, 248–288. <<https://doi.org/10.21435/ht.288>>.
- Väre, Tiina & Nordfors, Ulla: Early Childhood Diets in Medieval and Post-Medieval Pälkäne, Finland: Insights from Stable Isotope Analysis. *Journal of Archaeological Science: Reports*. Vol. 53, 2025 (105113), 1–10. <<https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2025.105113>>.
- Waris, Elina: *Yksissä leivissä. Ruokolahtelainen perhelaitos ja yhteisöllinen toiminta 1750–1850*. Bibliotheca Historica 48. SHS, Helsinki 1999.
- Williams, Samantha: Paupers Behaving Badly: Punishment in the Victorian Workhouse. *Journal of British Studies*, Vol. 59, No. 4/2020, 764–792. <<https://doi.org/10.1017/jbr.2020.130>>.
- Ylikangas, Heikki: *Nurmijärven rosvot. Maankuulun rikollissakin nousu ja tuho 1820-luvun Suomessa*. WSOY, Helsinki 2003.
- Ågren, Maria: Introduction. In Maria Ågren (ed.), *Making a Living, Making a Difference. Gender and Work in Early Modern European Society*. Oxford University Press, Oxford 2016, 1–23.
- Åström, Anna-Maria: ’Sockenboarne.’ *Herrgårdskultur i Savolax 1790–1850*. Skrifter utgivna af Svenska Litteratursällskapet i Finland nro 585. Folklivsstudier XIX, Helsingfors 1993.
- Öberg, Lisa: Långt borta och nära. Barnhuset blir en riksangelägenhet. I Johanna Sköld & Malin Arvidsson (red.), *För barnens bästa eller samhällets nytta? Allmänna barnhusets historia under 400 år*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Stockholm 2025, 121–147.

Liitteet

Liite 1. Mallipienoiselämäkerta.

Stolt, Petter (1837–1898)

Syntynyt	Turku 7.2.1837. ¹³³²
Kuollut	Helsinki 4.9.1898 (62 v.). ¹³³³
Vanhemmat	Äiti Sofia Wilhelmina Stoltz (s. 20.12.1838 Turku, k. 8.12.1851 Turku kuumeeseen ¹³³⁴ , hautajaiset kustannettu köyhäinkassan varoista ¹³³⁵). Isovanhemmat naisihminen Maria Juliana Stolz (s. 21.7.1791, k. ei tiedossa), synnyttänyt seitsemän aviotonta lasta, ollut irtolaisena kehruhuoneessa, ¹³³⁶ joutunut köyhäintaloon 19.7.1855. ¹³³⁷
Kummit	Mittaaaja Lundbergin vaimo Maria, kellonsoittaja Lundahnin leski Caisa, piika Fredrica Sofia Rosenqvist. ¹³³⁸
Konfirmaatio	Ensimmäinen ehtoollismerkintä rippikirjoissa 12.3.1854. ¹³³⁹
Lukutaito	”Försvarligt”. ¹³⁴⁰

¹³³² KA, TTA, I C1:13 suomalaisen srk syntyneet (1835–1850), s. 7.2.1837.

¹³³³ Petter Stoltin kuolinilmoitus. *Uusi Suometar* 7.9.1898 nro 206.

¹³³⁴ KA, TTA, suomalaisen srk kuolleet 1845–1854, k. 13.12.1851.

¹³³⁵ KA, TTA, I F3:1 yhteisen srk kuolleet (1827–1867), k. 17.12.1851.

¹³³⁶ Vainio-Korhonen 2018, 34.

¹³³⁷ KA, TTA, I Aa3:1 yhteisen srk rk (1847–1853), tontti 1.20.2, 339.

¹³³⁸ KA, TTA, I C1:13 suomalaisen srk syntyneet (1835–1850), s. 7.2.1837.

¹³³⁹ SSHY, Suomen tarkk’ampujapataljoonan srk arkisto, rk 1854–1860, obevärade wapensmeder, 595.

¹³⁴⁰ SSHY, Suomen tarkk’ampujapataljoonan srk arkisto, muuttaneet 5.7.1859.

Puoliso	Kaupunginvartija Henrik Lundbergin leski Justina Abrahamsdotter Mandelin (s. 8.7.1828 Rusko ¹³⁴¹). Vih. 25.8.1861. ¹³⁴² Kuollut Helsingissä 5/1899. ¹³⁴³
Lapset	Natalia Matilda , s. 29.12.1862 Turku. Kummit suutarinkisälli Stefan Sjöblom ja jungfru Matilda Katarina Lundberg. ¹³⁴⁴ Anna Emilia (kast. Aurora Emilia), s. 23.2.1865 Turku. Kummit sokeritehtaan työläinen Magnus Lundin ja vaimo Johanna Wilhelmina Bergström. ¹³⁴⁵ Johan Konstantin , s. 9.7.1867 Turku. Kummit merimiehen leski Brita Eriksson ja sokerityöläisen leski Maria Lindstedt. ¹³⁴⁶ Kuollut 20.12.1868 tuntemattoomaan syhyyn (1 v. 5 kk). ¹³⁴⁷ Konrad Edvard , s. 26.7.1870 Turku. Kummit palovahdin leski Lovisa Hagerlund ja tehdastyöläisen vaimo Maria Ilenius. ¹³⁴⁸ Perheeseen kuuluu lisäksi vaimon lapsi edellisestä avioliitosta Henrika Justina Lundberg (s. 13.11.1852 Turku) ¹³⁴⁹ .
Ammatit/asetat	Sotilas, konepajan renki, nuori renki, tupakkatyöläinen, sokeritehtaan työläinen, tehtaantyyöläinen.
Merkinnät työnteosta	Suomen tarkk'ampujapataljoonassa 15.1.1852 ¹³⁵⁰ –5.7.1859 ¹³⁵¹ : ”wapensmed” ¹³⁵² ja ”forstat soldat” ¹³⁵³ . Renkinä Porissa konepajalla 1859–5.2.1861 ja

¹³⁴¹ KA, TTA, I Aa3:9 yhteisen srk rk (1860–1867), tontti 1.20.1, 342.

¹³⁴² KA, TTA, I C3:4 syntyneet 1860–1864, vih. 25.8.1861.

¹³⁴³ Döde. *Hufvustadsbladet* 15.5.1899, nro 129.

¹³⁴⁴ KA, TTA, I C3:4 yhteisen srk rk syntyneet (1860–1864), s. 29.12.1861.

¹³⁴⁵ KA, TTA, I C3:6 yhteisen srk syntyneet (1865–1868), s. 23.3.1865.

¹³⁴⁶ KA, TTA, I C3:6 yhteisen srk syntyneet (1865–1868), s. 9.7.1867.

¹³⁴⁷ KA, TTA, I C3:6 yhteisen srk syntyneet (1865–1868), k. 20.12.1868.

¹³⁴⁸ KA, TTA, I C3:8 yhteisen srk syntyneet (1869–1872), s. 26.7.1870.

¹³⁴⁹ KA, TTA, I Aa3:9 yhteisen srk rk (1860–1867), tontti 1.20.1, 342.

¹³⁵⁰ KA, TTA, I Aa3:1 yhteisen srk rk (1847–1853), tontti 1.20.2, 339; SSHY, Suomen tarkk'ampujapataljoonan srk arkisto, sisäänmuuttaneet 15.1.1852.

¹³⁵¹ SSHY, Suomen tarkk'ampujapataljoonan srk arkisto, muuttaneet 5.7.1859.

¹³⁵² SSHY, Suomen tarkk'ampujapataljoonan srk arkisto, rk 1854–1860, obevärade wapensmeder, 595.

¹³⁵³ SSHY, Suomen tarkk'ampujapataljoonan srk arkisto, rk 1854–1860, Obevärade: forstats soldater, 589.

	virkatodistus merille 2.8.1860. ¹³⁵⁴
	Renkinä Turussa 5.2.1861–1861, ¹³⁵⁵ tupakkatyöläinen, ¹³⁵⁶ sokeritehtaan työläinen, ¹³⁵⁷ tehtaantyöläinen. ¹³⁵⁸ Rangaistusvankilan vahtimestari Helsingissä kuolemaansa asti. ¹³⁵⁹
Asuinpaikat	Turku, Hämeenlinna (Suomen tarkk'ampujapataljoonassa), Pori, Turku. Muuttanut Helsinkiin perheensä kanssa 8.8.1878. ¹³⁶⁰
Terveystiedot	Ei merkintöjä.
Köyhäinapu	Ei merkintöjä.
Koulunkäynti	Ei merkintöjä.
Rikokset	Ei merkintöjä.
Muita merkintöjä	Ei merkintöjä.

¹³⁵⁴ KA, Porin kaupunkisrk arkisto, I Aa1:20 rk (1856–1862), Mekaniska Verkstaden 375, 925.

¹³⁵⁵ KA, TTA, I Aa3:9 yhteisen srk rk (1860–1867), tontti 1.15.4, 236.

¹³⁵⁶ KA, TTA, I Aa3:9 yhteisen srk rk (1860–1867, tontti 1.20.1, 342.

¹³⁵⁷ KA, TTA, I Aa3:12 yhteisen srk rk (1860–1867), tontti 8.8.4, 419; tontti 4.4.5, 271; I Aa3:14 (1867–1879), tontti 4.4.5, 385; tontti 3.12.2, 222.

¹³⁵⁸ KA, TTA, I Aa3:14 yhteisen srk rk (1867–1879,) tontti 3.10.4, 170.

¹³⁵⁹ Officiella Afdelningen. Extra pensioner och understöd. *Finlands Allmänna Tidning* 29.6.1899, nro 14.

¹³⁶⁰ KA, TTA, I Aa3:14 yhteisen srk rk (1867–1879,) tontti 3.1+4, 170.

Liite 2. Seksityötä tehneille naisille syntyneiden lasten biografiset perustiedot.

Lapsen nimi	Syntynyt	Kuollut	Lapsuuden ja nuoruuden sosiaaliset asemat	Nuoruuden ja aikuisuuden sosiaaliset asemat	Avioliitto ja oma perhe
Ahlbäck Henric Robert Albin	7.2.1838	3.6.1838	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Ahlgren Johan Victor	19.4.1830	5.8.1833	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Ahlgren Johan Vilhelm	2.11.1834	4.9.1865	Kasvatti	Renki, palvelija, tullin vahtimestari	Naimisissa, lapseton
Ahlgren Victor Michael	28.10.1836	8.11.1836	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Ahonen Petter August	10.1.1840	28.9.1841	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Bolander Dorothea	27.1.1813	27.1.1813	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Blom Johan Fredric	4.1.1825	5.5.1878	Ei merkintöjä	Maalarinoppilas, tarkka-ampuja, tiilirenki, köyhäinhoidokki	Naimaton, lapseton
Blom Gustava Wilhelmina	4.1.1825	2/1898	Ei merkintöjä	Piika, vaimo	Naimisissa, lapsia
Britasson Gustaf	6/1828	20.11.1832	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Britasson Adolf	24.8.1830	24.11.1832	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Britasdotter Johanna Sofia	25.5.1837	2.5.1842	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Byrgell Johanna Sofia	18.9.1828	22.12.1898	Ei merkintöjä	Tehtaantyöläinen, piika, naisihminen, irtolainen, vaimo	Naimisissa, lapsia (aviottomia)
Byrgell Maria Johanna/Josefina	27.12.1835	15.1.1906	Ei merkintöjä	Piika, itsellinen, irtolainen, naisihminen, kulukauppias	Naimaton, lapsia
Ekman Simon Petter	1.1.1813	26.1.1813	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Erfving Gustava Wilhelmina	7.1.1830	6.3.1915	Köyhäinhoidokki	Piika, naisihminen	Naimaton, lapsia

Erfving Amanda Wilhelmina	24.4.1837	7.8.1838	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Erfving Carl Fredrik	13.3.1840	21.3.1840	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Erlund Anna Sophia	2.12.1837	2.4.1838	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Ferm (Allén) Johan Wilhelm	22.3.1846	Ei tiedossa	Ei merkintöjä	Työläinen	Naimaton, lapseton
Flinkman Carl Alexander	12.2.1838	20.12.1838	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Flinkman Carl Petter	8.6.1840	15.12.1856	Renki	Kuollut nuo- rena	Kuollut nuorena
Flinkman/Fred- riksson/Sonn Victor	29.11.1842	16.1.1879	Kisälli	Proomumies, kaartilainen, työmies	Naimisissa, lapseton
Forsman Theresia Victorina	5.6.1845	12.1.1929	Ei merkintöjä	Piika	Naimaton, lapsia
Fredberg Amalia Antoinetta	11.12.1826	5/1925	Koululainen	Jungfru, talou- denhoitajatar, naisihminen	Naimaton, lapsia
Fredberg Josefina Charlotta	1.4.1830	4.8.1843	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Fredberg Anna Sofia	11.5.1837	23.8.1837	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Galant Carl Johan	20.7.1835	18.10.1835	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Galant Carl August	16.11.1838	9.9.1902	Köyhäinhoidokki	Renki, torppari	Naimisissa, lapsia
Gamberg Anders Robert	Ei tiedossa	Ei tiedossa	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Gamberg Maria Julia	15.6.1829	20.1.1863	Koululainen, köy- hänhoidokki	Piika, itsellinen piika, vaimo	Naimisissa, lapseton
Gamberg Lars Otto	10.2.1838	9.4.1838	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Gamberg Clara Christina	10.2.1840	17.7.1840	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Gran Victor Engelbert	29.12.1844	3/1853	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Granroth Maria Charlotta	16.5.1837	23.2.1839	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena

Grönberg Christina Euphrosina	23.7.1822	17.2.1823	Kasvatti	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Grönberg Fredrica Christiana	6.8.1823	12.2.1848	Ei merkitty; raajarikkoinen	Ei merkitty; raajarikkoinen	Naimaton, lapseton
Grönqvist Mathilda Josefina	27.4.1839	24.5.1839	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Grönroos Carl Engelbert	14.11.1828	14.11.1828	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Grönroos Johanna Wilhelmina	2.3.1832	6.3.1832	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Grönroos Carl Ferdinad	21.5.1838	5.4.1839	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Grönroos Amanda Josephina	15.1.1840	Ei tiedossa	Ei merkintöjä	Piika, tehdas- työläinen	Naimaton, lapseton
Guldan Fredrika Wilhelmina	20.5.1824	Ei tiedossa	Ei tiedossa	Ei tiedossa	Ei tiedossa
Hafverlund Georgiana Adolphina	26.1.1837	Ei tiedossa	Kondiittorin palveluksessa	Ei tiedossa	Ei tiedossa
Hagelberg Sofia Helena	24.1.1845	31.3.1873	Ei merkintöjä	Piika, ompeelijatar	Naimaton, lapseton
Hagelberg Axel Waldemar	20.4.1857	19.7.1902	Ei merkintöjä	Renki, merimies	Naimaton, lapseton
Halenius Alexandra Wilhelmina	20.4.1840	8.1.1898	Palveluspiika (<i>tjenstepiga</i>)	Naisihminen	Naimaton, lapsia
Helenasson Adolf Alexander	8.11.1843	Ei tiedossa	Ei tiedossa	Ei tiedossa	Ei tiedossa
Hellström Maria Clementina	5.2.1846	Ei tietoa	Köyhäinhoidokki	Köyhäin- hoidokki	Naimaton, lapseton
Holmberg Edla Amanda	18.8.1839	21.10.1872	Ei merkintöjä; raajarikkoinen	Jungfru	Naimaton, lapseton
Hornberg Claes Ferdinand	26.12.1845	30.5.1846	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Hornberg Frans Jacob Constantin	19.8.1833	17.3.1834	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena

Hornberg Claes Wilhelm	11.6.1836	29.8.1836	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Johansdotter Amanda Charlotta	19.12.1839	31.12.1839	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Johansdotter Carl Johan	1821	Ei tietoa	Kasvatti	Ei tietoa	Ei tietoa
Johansdotter Antoinetta Sofia	20.4.1826	29.9.1827	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Johansdotter Antoinetta Lovisa	1.2.1831	Ei tietoa	Seksityöntekijä	Ei tietoa	Ei tietoa
Johansdotter Amanda Carolina	11.6.1833	7/1833	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Johansdotter Gustaf Adolf	18.2.1837	11.3.1837	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Johandotter Gustaf Constantin	3.2.1840	3.5.1840	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Johansdotter Carl Henric	21.4.1842	1.7.1842	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Lemberg Ulrica Josefina	3.8.1832	9.4.1913	Ei merkintöjä	Jungfru	Naimaton, lapseton
Lemberg Ulric Stephan	26.12.1835	22.1.1836	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Lemberg/Helenius/Michailow Augusta Sofia	11.5.1840	21.8.1912	Koululainen	Ompelijatar, vaimo	Naimisissa, lapsia
Lemberg/Helenius Maria Charlotta	3.8.1842	14.8.1918	Koululainen	Ompelijatar	Naimaton, lapseton
Lindberg Lovisa Wilhelmina	2/1838	18.10.1842	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Lindberg Amanda Emelia	24.5.1841	Ei tietoa	Muuttaneet Puolaan	Muuttaneet Puolaan	Muuttaneet Puolaan
Lindberg Alexander	15.11.1843	Ei tietoa	Muuttaneet Puolaan	Muuttaneet Puolaan	Muuttaneet Puolaan
Lindblad Gustaf Fredrik	6.12.1838	23.9.1866	Köyhäinhoidokki	Vaununtekijä-oppilas, maalarinoppilas, nuori	Naimissa, lapsia

				maalarkinkisälli, maalarkinkisälli	
Lindblad Otto	26.1.1842	29.8.1857	Köyhäinhoidokki, koululainen	Kuollut 15-vuotiaana	Kuollut 15-vuotiaana
Linder Henrica Wilhelmina	15.4.1834	8.5.1834	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Linder Gustava Josephina	6.6.1836	31.10.1836	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Lindholm/ Laiberg Wilhelm Edvard	10.3.1837	Ei tiedossa	Ei merkintöjä	Kirjanpainajan- oppilas	Naimisissa, lapseton
Lindholm Theresia	2.3.1839	23.7.1839	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Lindström Gustaf Fridolf	13.3.1839	15.2.1841	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Lindström Severin	16.3.1856	9.4.1856	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Lindström Johan August	9.4.1835	7.4.1839	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Lindström Victorina Wilhelmina	19.10.1837	29.11.1877	Ei merkintöjä	Ei merkintöjä	Naimaton, lapseton
Lindström Charles (Emil)	10.7.1840	6.11.1878	Koululainen, tehdastyöläinen	Litografiaoppi- las, korttiteh- taan työmasteri	Naimisissa, lapsia
Lindström Emilia Henrietta	28.10.1841	11.1.1842	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Lindström Arvid Axel	16.10.1842	14.11.1842	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Lindström Alexander Hugo	28.10.1843	10.1.1844	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Lundahn Augusta Adolfina	29.5.1841	8.11.1843	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Lundgren Frans Johan	26.3.1823	9.4.1823	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Lundgren Johanna/Catha- rina Clementia	26.3.1823	13.7.1896	Koululainen	Piika, talouden- hoitaja, vaimo	Naimisissa, lapsia
Mariasdotter Augusta Wilhelmina	1.7.1840	21.9.1840	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena

Mattlin Fredric	15.2.1826	9.4.1856	Ei merkintöjä	Kanavarenki, irtolainen, vanki, työmies	Naimisissa, lapsi
Nummelin Johan Fredric	26.4.1834	29.1.1836	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Nummelin Johan Wilhelm	7.4.1838	12.11.1838	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Nummelin Ernst Alexander	28.2.1840	29.11.1885	Köyhäinhoidokki	Renki	Naimaton, lapseton
Nummelin Maria Charlotta	3.1.1843	31.1.1846	Köyhäinhoidokki	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Nyman Nils Petter	8.7.1834	3.10.1834	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Nyman Nils Petter	21.11.1835	Ei tiedossa	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Olgasdotter Olga Aurora	23.1.1846	21.10.1846	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Olgasson Gustaf Wilhelm	8.5.1852	1852 tai 1853	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Olgasson Carl Wilhelm	23.7.1854	2.9.1854	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Palin Gustafva Matilda	20.1.1848	18.6.1849	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Palmroos/Hellman Christina Antoinetta	23.1.1833	Ei tiedossa	Ei merkintöjä	Piika	Naimaton, lapseton
Peltari/Lagerstedt Maria Wilhelmina	17.6.1839	24.10.1852	Köyhäinhoidokki	Kuollut nuorena	Kuollut nuorena
Raiström Carl Fredric	2.4.1834	3.5.1839	Köyhäinhoidokki	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Renvall Amanda Antoinetta	8.11.1836	1.1.1837	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Renvall/Sundgren Sofia Ulrika / Ulrika Sofia	7.12.1839	7/1928	Koululainen	Piika, naisihminen, itsellinen	Naimaton, lapsia
Rosenberg Edvard	15.12.1828	Ei tiedossa	Koululainen, köyhäinhoidokki, pakotyöläinen	Renki, pakotyöläinen, vanki, irtolainen	Naimaton, lapseton

Rosenberg Gustaf Emmanuel	15.9.1832	27.11.1906	Koululainen, köyhäinhoidokki	Renki, työläinen, irtolainen	Naimisissa, lapsia (otto-lapsi)
Rosendahl/ Wallgren Johan Gustaf	17.1.1846	25.2.1900	Ei merkintöjä	Tiilirenki, kuorma-ajuri, irtolainen	Naimaton, lapseton
Rosendahl Johanna Charlotta	9.1.1835	23.4.1864	Piikatyttö	Piika, jungfru, vaimo	Naimisissa, lapsia
Rosendahl Lovisa Josefina	2.1.1837	23.6.1907	Ei merkintöjä	Piika, kamari-neito, jungfru, vaimo	Naimisissa, lapsia
Rosendahl Mauritz Ludvig	10.3.1839	14.12.1842	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Rosendahl Gustaf Edvard	3.2.1842	4/1842	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Rosendahl Anton Ludvig	28.8.1843	Ei tiedossa	Koululainen	Turkkurin-oppilas, renki	Naimaton, lapseton
Rosendahl Maria Josephina	8.8.1840	Ei tiedossa	Köyhäinhoidokki	Piika	Naimaton, lapseton
Rosendahl August Gottfrid	8.1.1845	5.12.1846	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Rosenlund Anna Christina	25.9.1834	18.2.1836	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Rosenqvist Nils Edvard	20.10.1834	5.2.1835	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Roth/Orrén Erika Charlotta	6.1.1843	30.5.1869	Köyhäinhoidokki	Piika, ompelijatar	Naimaton, lapseton
Rothström Carl Johan	19.6.1826	Ei tiedossa	Kasvatti	Ei tiedossa	Ei tiedossa
Rothström Wilhelm Edvard	14.11.1837	30.11.1917	Köyhäinhoidokki	Viinintarjoilija, kauppa-apulainen, sähköttäjä, sähkölennätinreviisori	Naimisissa, lapseton
Sacklén Frans Victor	19.2.1840	9.4.1840	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Sacklén Frans Victor	1841	18.1.1841	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Sirén Lovisa Eufrosyne	24.2.1844	12.1.1845	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Sjöholm Fredrika Wilhelmina	4.9.1832	8.10.1848	Köyhäinhoidokki		

Sjöholm Maria Emelia	10.12.1839	21.8.1840	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Sjöholm Edla Elisabeth	21.4.1839	30.4.1911	Ei merkintöjä	Piika, vaimo	Naimisissa, lapseton
Skönberg Amalia Antoinetta	12.4.1836	3.11.1899	Köyhäinhoidokki	Vaimo, naisih- minen	Naimisissa, lapsia (myös avioton)
Skönberg Carl Constantin	28.4.1842	Ei tiedossa	Köyhäinhoidokki	Suutarinoppilas	Naimaton, lapseton
Skönberg Carolina Constantina	10.2.1844	20.2.1844	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Spets Wilhelm	Ei tiedossa	26.2.1842	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Stenlund Johanna Charlotta	21.9.1837	13.1.1869	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Stenlund Christina Wilhelmina	17.9.1843	18.9.1843	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Stenlund Gustaf Adolf	17.9.1843	18.9.1843	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Stenlund/ Heikell Carl Constantin	13.9.1844	26.6.1911	Ei merkintöjä	Kaakeliuuninte- kijänoppilas, renki, työläi- nen, elinkautis- vanki, armah- dettu elinkau- tisvanki, köy- hänhoidokki	Naimaton, lapseton
Stenlund Frans Fredric	13.9.1844	17.11.1844	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Stenlund Victor Engelbert	15.12.1846	5.2.1849	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Stenroos Helena Sofia	12.1.1826	28.1.1826	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Stenroos Carl Henric	12/1828	23.12.1828	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Stenroos Helena Sofia	22.8.1830	7.9.1831	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Stenroos Carl August	5.11.1832	9.11.1832	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena

Stenroos Carolina Wilhelmina	19.4.1837	3.6.1837	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Stenroos Edla Sofia	8.6.1838	Ei tiedossa	Ei merkintöjä	Piika, tehtaantöyläinen	Naimaton, lapseton
Stenroos Carl Edvard	9.1.1841	7.3.1841	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Stolt Petter	7.2.1837	4.9.1898	Ei merkintöjä	Tarkka-ampuja, renki, tehtaantöyläinen, vah- timestari	Naimisissa, lapsia
Stolt Johan Fredrik	6.10.1840	8.10.1902	Köyhäinhoidokki	Renki, torppari, kadunlaskija, tupakkatyöläi- nen, tehtaantöyläinen, kuorma-ajuri	Naimisissa, lapsia
Stolt Carl Constantin	23.2.1843	Ei tiedossa	Köyhäinhoidokki	Renki	Naimaton, lapseton
Stolt Frans Victor	12.6.1845	29.8.1845	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Stubbe Johan Gustaf	23.6.1832	14.9.1835	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Stubbe/Ahlöf Gustaf Adolf	8.2.1836	13.8.1863	Köyhäinhoidokki	Tarkka-ampuja, kaasulaitoksen lämmittäjä	Naimisissa, lapseton
Stubbe Amanda Antonetta	11.11.1838	23.7.1886	Köyhäinhoidokki	Piika, tehtaantöyläinen, työ- läinen, vaimo	Naimisissa, lapsia
Säxlin Fredrica	19.9.1835	7.11.1864	Ei merkintöjä	Jungfru, vaimo	Naimisissa, lapsia
Tammelin Eric	24.1.1851	20.2.1851	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Törnqvist Antoinetta Wilhelmina	3.6.1832	10.10.1912	Juoksutytö, köy- hänhoidokki	Köyhäin- hoidokki	Naimaton, lapsia
Törnqvist Augusta Adolfina	27.12.1836	15.2.1854	Kasvatti, piika	Kuollut nuorena	Kuollut nuorena
Törnqvist Wilhelmina Carolina	2.11.1839	3.11.1839	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Törnroos Ignatius Nikolai	19.11.1837	Ei tiedossa	Köyhäinhoidokki	Tarkka-ampuja, irtolainen, pak- kotyöläinen	Naimaton, lapseton

Wallenius Frans Fabian	9.2.1837	26.3.1839	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Widoff (Carolinasdotter) Maria Carolina	4.4.1842	Ei tietoa	Köyhäinhoidokki, piika	Piika	Naimaton, lapseton
Wechter Gustava	17.9.1808	17.12.1808	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Wechter Eva Lisa	6.5.1810	15.5.1810	Ei merkintöjä	Jungfru, piika, itsellinen, kulkukauppias, köyhäinhoidokki	Naimaton, lapseton
Wellingk Gustaf Ernst	20.4.1839	4.5.1839	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Wiberg Maria Mathilda	10.12.1840	27.9.1845	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Wigren August Wilhelm	7.8.1840	Ei tiedossa	Köyhäinhoidokki	Renki, merimies	Naimaton, lapseton
Wigren Carl Fredric	22.1.1845	Ei tiedossa	Köyhäinhoidokki	Renki, työläinen	Naimisissa, lapsia (avioton)
Willgren Sofia Amanda	11.1.1844	23.1.1844	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Örn/Örnberg Gustaf Alexander	3.7.1838	Ei tiedossa	Ei merkintöjä	Satula-sepänoppilas, satulasepänkisälli	Naimisissa, lapseton
Örn Alexander	20.4.1809	10.10.1814	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Örn Henric Johan	2.1.1811	2.1.1811	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Örn Amalia Maria	2.8.1813	20.7.1815	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Örn Alexander	8.3.1818	21.6.1825	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Örn Carl Gustaf	18.3.1820	1820	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Örn Gustaf Adolf	18.5.1822	1822	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Örn Sofia Wilhelmina	30.10.1824	1.12.1899	Köyhäinhoidokki	Piika, jungfru, itsellinen, irtolainen	Naimaton, lapseton

Österlund Johanna Charlotta	24.10.1831	10.1.1832	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Österlund Aurora Emelia	18.5.1838	18.10.1838	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena	Kuollut lapsena
Österlund Ernst Ferdinand	27.9.1839	30.6.1900	Köyhäinhoidokki	Renki, proomu- mies, sepänop- pilas, tehtaan- työläinen	Naimisissa, lapseton

Liite 3. Turun köyhäintaloon vuosina 1838–1867 sijoitetut seksityötä tehneille naisille syntyneet aviottomat lapset.

Lapsen nimi	Syntymä-aika	Sijoituksen syy	Aika köyhäintalossa	Muut huomiot
Maria Carolina Carolinasdotter	4.4.1842	Poliisikamarin päätös; äiti lähetetty sukupuolitautilisairaalaan	8.8.–11.12.1844	
Erfving Gustava Wilhelmina	7.1.1830	Poliisikamarin päätös; koko perhe sijoitettu köyhyyden vuoksi	2.4.1838–7.3.1839	
Gamberg Maria Julia	15.6.1829	Poliisikamarin päätös; äiti tuomittu irtolaisuudesta kehruuhuoneeseen	19.7.1842–5.4.1843	
Galant Carl August	16.11.1838	Äiti tuomittu irtolaisuudesta kehruuhuoneeseen	Noin 1849–1856	
Hellström Maria Clementina	5.2.1846	Äidin kuolema	Köyhäintaloon 20.8.1856	
Lindblad Gustaf Fredrik	6.12.1838	Äidin kuolema	Noin 1850–16.10.1855	
Lindblad Otto	26.1.1842	Äidin kuolema	Noin 1850–29.5.1857	
Lagerstedt Maria Wilhelmina	17.6.1839	Köyhyyden perusteella; äiti kuollut	27.12.1839–24.10.1852	Kuollut köyhäintalossa
Nummelin Ernst Alexander	5.3.1840	Koko perhe sijoitettu köyhäintaloon köyhäinhoitolautakunnan päätöksellä; äiti kuollut	8.11.–5.12.1845	Sijoitettu köyhäintalosta elätehoitoon
Nummelin Maria Charlotta	3.1.1843	Koko perhe sijoitettu köyhäintaloon köyhäinhoitolautakunnan päätöksellä; äiti kuollut	8.11.–5.12.1845	Sijoitettu köyhäintalosta elätehoitoon
Raiström Carl Fredric	2.3.1834	Koko perhe kokenut köyhyyttä	1.2.1838–7.5.1839	
Rosenberg Edvard	15.12.1828	Rangaistuksena kerjäämisestä; äiti kuollut	1. kerran sisään 9.3.1841; useasti pakkotyössä ja köyhäintalossa	Sijoitettu köyhäintalosta elätehoitoon
Rosenberg Gustaf Emmanuel	15.9.1832	Äidin kuolema	11.12.1841–11.1.1842 ja 3.1.–6.2.1843	Sijoitettu köyhäintalosta elätehoitoon

Rosendahl Maria Josephina	8.8.1840	Äidin kuolema	Noin 1854–1867	Sijoitettu köyhäintalosta elätehoitoon
Roth/Orrén Erika Charlotta	6.1.1843	Äidin kuolema	Noin 1843– 8.11.1858	
Rothström Wilhelm Edvard	14.7.1836	Äidin kuolema	Noin 1842–1845	
Sjöholm Fredrika Wilhelmina	4.9.1832	Syytä ei merkitty	Noin 1840– 8.10.1848	
Skönberg Amalia Antonetta	12.4.1836	Äidin kuolema	4.–11.12.1845	Sijoitettu köyhäintalosta elätehoitoon
Skönberg Carl Constantin	28.4.1842	Äidin kuolema	4.–11.12.1845	Sijoitettu köyhäintalosta elätehoitoon
Stolt Johan Fredrik	6.10.1840	Äidin kuolema	Noin 1851– 15.11.1852	
Stolt Carl Constantin	23.3.1843	Äidin kuolema	Noin 1851– 24.5.1859	
Stubbe Gustaf Adolf	8.2.1836	Köyhyys; äiti syylisty- nyt rikokseen	Köyhäintaloon 6.3.1841	Köyhäintalossa vietetty aika epäselvä
Törnqvist Antoinetta Wilhelmina	3.6.1836	Syytä ei merkitty	Köyhäintaloon 28.12.1850	Köyhäintalossa vietetty aika epäselvä
Törnroos Ignatius Nikolai	9.11.1836	Äidin kuolema	Köyhäintaloon 1848	Köyhäintalossa vietetty aika epäselvä
Wigren August Wilhelm	7.8.1840	Äidin kuolema	Noin 1848– 10.11.1861	Sijoitettu köyhäintalosta elätehoitoon
Wigren Carl Fredric	22.1.1845	Äidin kuolema	Noin 1848– 10.11.1861	Sijoitettu köyhäintalosta elätehoitoon
Örn Sofia Wilhelmina	30.10.1824	Syytä ei merkitty	Köyhäintaloon noin 1842	Köyhäintalossa vietetty aika epäselvä
Österlund Ernst Fredinand	27.9.1839	Köyhäinlaitolautakun- nan päätöksellä köy- hyden ja äidin kehruu- huonetuomion vuoksi	5.1.–16.2.1843 ja noin 1850– 1856	Vuonna 1843 luovutettu äidilleen kehruu- huoneeseen

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

SBN 978-952-02-0654-3 (Painettu)
ISBN 978-952-02-0655-0 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Painettu)
ISSN 2343-3191 (Sähköinen)